A92T

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ İSLÂMÎ İLİMLER FAKÜLTESİ

TEFSÎRDE İSRAÎLİYYAT

(HİCRÎ 6. ASRIN BAŞINA KADAR)

T. C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İslâmi İlimler Fakültesi
Dekanlığı
Sayı : 755
1067

ABDULLAH AYDEMİR

Erzurum - 1974

İ Ç İ N D E K İ L E R

İÇİNDEKILER II

ÖNSÖZ X

A- KURÂNI KERİMİN DİĞER MUKADDES KİTAPLAR ARASINDAKİ YERİ. 1

B- İSRAİLİYYAT NEDİR ? 7

I- İsrailiyyatın Manası 7
II- İsrailiyyatın Kısımları 8
a- Sened ve Metin Bakımından Sahih ve Sağlam Olan İsrailiyyât..... 8
b- Sened ve Metin Bakımından Zayıf Olan İsrailiyyât 9
c- Mevzu (Uydurma) Olan İsrailiyyat 9

İSLÂMA UYUP-UYMAMASI BAKIMINDAN İSRAİLİYYAT 10

1.İslâm'a Uygun Olan İsrailiyyat 10
2.İslâm'a Zıt Olan İsrailiyyat 15
3.Tasdik ve Tekzib Edilemiyen İsrailiyyat(Meskûtün Anh) 19

C- İSRAİLİYYATI RİVAYET ETMENİN HÜKMÜ 22

I- İsrailiyyatın Naklini Yasak Eden Hadisler 22
II- İsrailiyyatın Naklini Tecvîz Eden Haberler 28
III- Bazı Özel Durumlar 32

Ç- TARİHTE ARAP VE EHL-İ KİTAP MÜNASEBETLERİ 40

I- Arap-Yahudi Münasebetleri 40
a- İslamdan Önce Arap-Yahudi Münasebetleri 40
b- İslâmî Devrede Arap-Yahudi Münasebetleri 41
II-Tarihte Arap-Hristiyan Münasebetleri 46

D- İSRAİLİYYATIN İSLAM KÜLTÜRÜYLE KARIŞMASI VE TEFSİRLERE GEÇİŞİ 48

I- Umumi Olarak 48
II- İsrailiyyatın Sirayetini Kolaylaştıran Mühim Bazı Faktörler 51
a- Kur'ânın Ehl-i Kitaba Karşı Tutumu 51
b- Hz.Peyğamber ve Sahâbenin Ehl-i Kitaba Karşı Tutumları.. 52
c- Ehl-i Kitâbın Müslümanlarca Benimsenmesi 55
ç- İslâm Düşmanlığı 55

E- İSRAİLİYYATI RİVAYET EDENLERDEN BAZILARI 57

I- Sahâbeden Olanlar 57
a- Abdullah İbnü Abbas (r.a.) 58
b- Ebû Hüreyre (r.a.) 60
c- Abdullah İbnü Amr İbnü'l-'As (r.a.) 62
ç- Abdullah İbnü Selam (r.a.) 63
d- Temîm ed-Darî 66

II-Tabi'îlerden Olanlar 67
a- Ka'bü'l-Ahbâr 67
b- Vehb İbnü Münebbih 72

F- KURANDAKİ KISSALARDAN MAKSAD NEDİR ? 75

BİRİNCİ BÖLÜM

YARATILIŞA AİT HABERLERDEKİ İSRAİLİYYAT

A- ALLAH ÖNCE NEYİ YARATTI ? 78
B- NUR NE GÜN YARATILDI ? 78
C- ALEM VE SAYISI 80
D- DENİZ HAKKINDA 82
E- RÜZGAR HAKKINDA 83
F- ARŞ HAKKINDA 84
G- DÜNYA NEYİN ÜZERİNDE DURUYOR 84
Ğ- YER VE GÖKLERİN YARATILMASI 87

a- Yer ve Göklerin Altı Günde Yaratılması 87
b- Arzın Tabakaları ve Altında-Üstünde Bulunanlar.... 91
c- Göklerin Bir Meleğin Omuzunda Dönmesi 97
d- Semaları ve Arzı Bir Lokmada Yutan Melek 98

H- GÜNEŞ-AY VE AYA VURULAN ŞAMAR HAKKINDA 100
I- ALLAH ATI NEDEN YARATTI 102
İ- MELEKLER HAKKINDA 102

a-Dördüncü Kat Semada Bulunan Melek 103
b-Beytü'l-Makdis'deki Melek 105

K- KAF DAĞI 106
L- YILDIRIM VE GÖK GÜRLEMESİ HAKKINDA 108
M- ENDÜLÜS ÖTESİNDEKİ İNSANLAR 109

İKİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞ MİLLETLERE AİT HABERLERDEKİ İSRAİLİYYAT

A- YER YÜZÜNÜN ADEMDEN ÖNCEKİ SAKİNLERİ 111

B- AD KAVMİ HAKKINDA 114

RİVAYETLERİN TAHLİLİ 123

C- BENU İSRAİL VE FİR'AVN HANEDANI HAKKINDA 125

a-Hz.Mûsânın İman Ettiği Takdirde Firavne Yaptığı Vaadler 125
b-Benû İsrail'in Sayısı 126
c-Firavn Ordusunun Sayısı 127
d-Firavnin Sahile Vuran Cesedi 129

D- ASHAB-I RESS 131

a-Ress Nedir 131
b-Ashab-ı Ress'e Niçin Bu İsim Verildi ? 132
c-Ashab-ı Ress'ten Maksad Kimlerdir ? 132

RİVÂYETLERİN TAHLİLİ 134

E- İSRAİL OĞULLARININ BİR NANKÖRLÜĞÜ 136

RİVÂYETLERİN TAHLİLİ 160

F- HARUT VE MARUT 161

a- Âyetin Meâli 161
b- Âyetin Nüzûl Sebebi 161
e- (ملكين) Kelimesinin Okunuşu 165
ç- Olay Nerede Geçti ? 166
d- Olay Kimin Zamanında Geçti ? 166
e- Harut ve Marut Yeryüzüne Niçin İndirildi ? 167
f- Harut ve Marut Kimdir ? 168
g- Yeryüzüne İndirilen İki Meleğin Macerası 169
ğ- Zühre İle Harut ve Marut'a Ait Hadisler 178
h- Harut ve Marut Nasıl Bir Cezaya Çarptırıldılar? .. 183

RİVAYETLERİN TAHLİLİ 183

G- ASHAB-I KEHF 194

a- (Ayetin) Nüzûl Sebebi 195
b- Ashab-ı Kehfin Macerası 196
c- Ashab-ı Kehfin İsimleri 203
d- En Büyüklerinin Adı 203
e- Yiyecek Almaya Gidenin Adı 204
f- Şehirden Alınan Erzakın Cinsi ve Miktarı 204
g- Yiyecek Almak için gidilen Şehrin Adı 205
ğ- Şehrin İki İdarecisinin İsimleri 205
h- Ashab-ı Kehfin Köpeği 206
ı- Mağaranın Adı 208
i- Mağaranın Yeri 208
k- Ashab-ı Kehf Hangi Hal Üzre Uyandılar ? 208
l- Ashab-ı Kehfin Sağa -Sola Dönmeleri 208
m- Ashab-ı Kehften Niçin Korkulacak 209
n- Ashab-ı Kehfe Yapılan Sanduka 209
o- Er-Rakîm Nedir ? 210
ö- Gençlerin Ve Mensup Oldukları Kavmin Dini .....
p- Hz.Peygamber'in Ashab-ı Kehfi Görmek İstemesi 211

RİVAYETLERİN TAHLİLİ 213

a-Sebeb-i Nüzûl 213
b-Ashab-ı Kehfin Macerası 215
c-Ashab-ı Kehfin İsimleri 216

d- Köpeğin Adı,Rengi ve Cinsi 216
e- Mağaranın Yeri 217
f- Ashab-ı Kehfin Sayısı 218
g- Ashab-ı Kehf Hangi Dine Mensub İdiler ?..... 218
h- Ashab-ı Kehf Kaç Ayda Bir Döndürülüyordu ? 219
i- Mağarada Ne Kadar Kaldılar ? 219
k- Ashab-ı Kehfi Hz.Peyğamberin Görmek İstemesi..... 219
l- Ashab-ı Kehften Niçin Korkulacak 219

G- TALÛT VE CALÛT'A AİT HABERLER 220

a- Konu İle İlgili Âyetlerin Manâsı 220
b- Talût,Calût ve Hz.Davûd'la İlgili Rivayetler..... 221
c- Ayette Anılan Peyğamber Kimdir ? 236
ç- Talût'un Boyunun Ölçüldüğü Asa Nereden Gelmişti. 236
d- Talût'un Mesleği Ne İdi ? 236
e-Talût Merkebini Nereden Suluyordu ? 236
f- Tabût ve Hz.Musânın Asası Şimdi Nerededir? 236
g- Talûtun Ordusunun Sayısı 237
ğ- Talûtun Ordusu Hangi Nehirle İmtihen Edildi?.... 237
h- Nehirden Kaç kişi Su İçmedi ? 237
ı- Calûtun Miğferinde Ne Kadar Demir Vardı? 237
i- Calût İle Karşılaştığı Zaman Davûd Nasıl Bir Ata Binmişti ?..... 238
k- Davûdun Sapanı Calûttan Sonra Kaç Kişiyi Öldürdü 238
l- Tabût Talûtun Evine Ne Zaman Geldi ?..... 238
m- Muharebede Calûtun Giyim Kuşamı 238
n- Talûtun Evine Gelen Tabût Kimindi ?..... 239

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ..... 239

a- Tabûtu Kim Getirdi,Nasıl Getirdi ? 239
b- Talûtun Ordusunun Sayısı 239
c- Talutun Tevbesini İhbar İçin Bir Peyğamberin Kabrinden Kalkması 240
d- Talûtun Hükümdarlığı Kaç Yıl Sürdü..... 240
e- Talûtun Davudu Öldüreceğini Kim İhbar Etti ?..... 240
f- Talûttan Sonra Davud Kaç Yıl Hükümdarlık Etti?... 241
g- Talûtun Hükümdarlığını Haber Veren Hükümdar Kimdir 241
ğ- Davûdun Calutu Sapanla Öldürmesi 241
h- Kitab-ı Mukaddes'e Göre Talut-Calut ve Davud Meselesi..... 241
ı- Nehirden doya doya İçmeyenlerin Sayısı 249

İ- TABUT VE SEKİNE 251

İlgili Âyetin Meali 251
I- Tabut 251
a- Tabutun Lüğat Manası 251
b- Tabut Kime Aittir ve Nereden Gelmiştir ?..... 251
c- Tabuttan Dolayı Düşmanların Başına Gelenler 252
ç- Tabut Neden Yapılmıştı ? 252

d- Tabutun Ebadı Ne Kadardı ?..... 253
e- Tabut Şimdi Nerededir ? 253
f- Tabut ve Yûşa'(a.s.) 253
II- Sekine 253
a- Sekinenin Lüğat Manası 253
b- Sekineden Maksad Nedir ? 254
III- Bakiyye 255
Bakıyyeden Maksat Nedir ? 255

RİVAYETLERİN TAHLİLİ..... 257

a- Tabutla İlgili Rivayetlerin Tahlili 257
b- Sekîne İle İlgili Rivayetlerin Tahlili..... 259
c-Bakıyye İle İlgili Rivayetlerin Tahlili 260
KİTAB-I MUKADDES'te Tabut,Sekine ve Bakıyye 262

I- İREM HAKKINDA 263

a- İremden Maksad Nedir ? 263
b- Direk Sahibi İremden Maksad Kimlerdir ? 264
c- İremin Kasaba Olduğunu İddia Edenlere Göre Şehrin Sıfatı..... 264
ç- Şehrin Banii-Şeddad Kaç Yıl Yaşamıştır ?..... 267
d- Şeddâd'ın Kaç Hanımı Vardı ? 267
e- Şeddâd'ın Kaç Çocuğu Vardı ? 267
f- Şeddad'ın Kavmi Kaç Yıl Cenaze Görmezlerdi ?..... 267
g- Şeddad'ın Mensup Olduğu Kavmin İnsanlarının Boyları Ne Kadardı ? 267
ğ- Şeddâd'ın Vucuda Getirdiği Yapı Kaç Direkli İdi ? 267

RİVAYETLERİN TAHLİLİ 268

İ- KARUN HAKKINDA 271

a- İlgili Ayetlerin Meali 271
b- Konu İle Alakalı Rivayetlerden Bir kaçı 272
c- Karun'un Hz.Musaya Yakınlık Drecesi Ne İdi?..... 275
ç- Karunun Esas Adı Ne İdi ? 275
d- Karun Hazinesini Nereden Bulmuştu ?..... 276
e- Karunun Ne Gibi Marifetleri Vardı ? 276
f- İffetsiz Kadının Adı Ne İdi?..... 276
g- Hz.Musaya İftira Karşılığı Karun Kadına Ne Va'detmişti ? 276

ğ- Karunun Anahtarları Kaç Tane İdi ? 277
h- Anahtarların Büyüklüğü Ne Kadardı ? 277
ı- Anahtarları Kaç Katır Taşıyordu ? 277
i- Anahtarlar Neden Yapılmıştı ? 278
k- Karun'un Zineti Ve Halkın Karşısına Çıkması 278
l- Karun ve Malının Yere Batması 279

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ 279

ASHAB-I UHDUD 282

a- İlgili Ayetlerin Meali 282
b- Ashab-ı Uhduddan Maksad Kimlerdir ? 282

BEL'AM HAKKINDA 288

a-İlgili Ayetlerin Meali 288
b- Ayette Bahsi Geçen "O Kimse" den Maksad Kimdir ?. 288
c- Bu Adama Verilen "Ayat"dan Maksad Nedir ? 289
ç- Bel'am Kimlerdendi ? 289
d- Bel'amın Macerası 289

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ 292

Kitab-ı Mukaddes'te Bel'am 294

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

PEYĞAMBERLERLE İLGİLİ HABERLERDEKİ İSRAİLİYYAT

I- HZ. A D E M 297

Hz.Adem'in Yaratılışı 297
Konu İle İlgili Rivayetler 298

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ 300

Hz.Ademe Secde Etmekten Kaçınan Meleklerin Yakılması... 300
Havva'nın Yaratılması..... 302
Havvanın Yaratılmasıyla İlgili Rivayetler 302
İblis Cennete Nasıl Girdi ? 304
Memnu Ağaç 306
a- Memnu Ağacın Cinsi 306
b- Hz.Adem'e Memnu Ağaçtan Kim Yedirdi ? 309
c- Adem ve Eşinin Elbiseleri 312
ç- Ademle Eşi Açılan Yerlerini Ne İle Örttüler?..... 312

Adem,Havva,Yılan ve İblis Nerelere İndiler ?..... 314

a- Adem (a.s.)'in İndirildiği Yer 314
b- Havvanın İndiği Yer 314
c- Yılanın İndirildiği Yer 314
ç- İblisin İndirildiği Yer 314

G- HAVVAYA VE YILANA VERİLEN CEZA 315

a- Havvaya Verilen Ceza 315
b- Yılana Verilen Ceza 316

Ğ- HZ.ADEMİN TELAKKİ ETTİĞİ KELİMELER 317

H- CENNETTEN İNDİĞİ ZAMAN HZ.ADEMİN DURUMU VE BERABERİNDE GETİRDİKLERİ 318

I- HZ.ADEME,EŞİNE VE ZÜRRİYETİNE ŞEYTANIN MUSALLAT OLMASI.. 321

İ- ADEM'İN İKİ OĞLU HABİL VE KABİLİN KISSASI 324

Konu İle İlgili Birkaç Rivayet 324

II- İ D R İ S (A.S.) 331

a- İdris'in Yükseltildiği Yüce Yerden Maksat Nedir ?..... 331
b- İdrisin Semaya Çıkış Sebebi Nedir ? 332

III- N U H (A.S.) 335

a- Nuh'un Ağaç Dikmesi 335
b- Nuh Gemiyi Kaç Yılda Yaptı? 335
c- Nuhun Gemisi Kaç Katlı İdi ?..... 335
ç- Nuh Gemiyi Nerede Yaptı ? 336
d- Geminin Şekli Nasıldı ?..... 336
e- Geminin Eb'adı Ne Kadardı ?..... 336
f- Gemiye Binenlerin Sayısı 336
g- Gemiye İlkönce ve En Sonra Alınan Hayvanlar 337
ğ- Domuzun Yaratılması 338
h- Kedinin Yaratılması 338
ı- Karga ve Güvercinin Gemiden Salınması 338
i- Sular Dağların Üzerine Ne Kadar Yükseldi?..... 338
k- Tennûr Kimindi ? 339
l- Tennûr Nerede İdi ? 339
m- Nuhun Tufandan Sonra Kurduğu Şehir 339
n- Tufan Hakkında Bir Şehadet 339
o- Nuh Tufanında Bir Anne ve Oğlu 340
ö- Yâfes ve Ye'cuc ve Me'cuc 340

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ..... 341

IV- İ B R A H İ M (A.S.) 347

a- Hz.İbrahimin Babası ve İsmi 347
b- Hz.İbrahimin Doğumu ve Günde Ne Kadar Büyüdüğü..... 348
c- Hz.İbrahim Emzikte İken Mağaradan Çıkınca Ne Yaptı..... 348
ç- Hz.İbrahime Göklerin Açılması,Arş'ı Görmesi..... 349
d- Hz.İbrahime Gelen Allah Elçileri ve Maksadları 350

e- Hz.İbrahim'in Torbasındaki Kumların Un Olması 351
f- Hz.İbrahimin Aldığı Dört Kuş 351
g- Kuşların Üzerlerine Konduğu Dağların Sayısı 352
ğ- Hz.İbrahim ve İsmailin Eşiği 352
h- Hz.İbrahimin Buraka Binmesi 353
ı- Hz.İbrahimin oğlu İsmail Yerine Kestiği Koçun Adı,Cinsi ve Kesildiği Yer 353
i- Hz.İbrahimden Önce Ka'beyi Kimler Yaptı ? 356
k- Hz.İbrahime Melekü'l-Mevtin Gelişi 356

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ 357

V- HZ. İ S M A İ L V E İ S H A K ... 363

a- İlgili Ayetlerin Meali 363
b- Kurbanlığın İshak Olduğunu İleri Sürenlerin Delilleri.. 364
c- Kurbanlığın İsmail Olduğuna Dair Deliller 366
Konu İle İlgili Ayetler ve Bunlardan Çıkan Neticeler 366
Konu İle İlgili Hadisler ve Diğer Haberler 368

VI - HZ. İ S A (A.S.) 372

M A İ D E (SOFRA) K I S S A S I 373

Maide Hakkındaki Bazı Rivayetler 374
R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ 380

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

AHİRET VE DİĞER MÜTEFERRİK KONULARA AİT HABERLERDEKİ ---------- İSRAİLİYYAT ----------

I-AHİRETE MÜTEALLİK HABERLERDEKİ İSRAİLİYYAT 382

a- Duhan Hakkında 387
b- İyi ve Kötü Amelin Ahirette Sahibini Karşılaması 388
c- Rahmet Kapısı..... 388
ç- Kıyâmet Gününde Allah'ın İnmesi 389

II-MÜTEFERRİK KONULARA AİT HABERLERDEKİ İSRAİLİYYAT.. 390

a- Kaf Dağı 390
b- Alemi Kuşatan Yedi Deniz 391
c- Yer ve Göklerin Anahtarları 391
ç- Es-Sicill Nedir ? 392
d- İnsanın Kılığı ve Biçimi 393
e- Emevîlerin Saltanat Müddeti 393
f- Semanın Hz.Hüseyn'in Şehâdetine Ağlaması 394

İ S R A İ L İ Y Y A T I N Z A R A R L A R I 396

N E T İ C E 399

BİBLİYOĞRAFYA ve KISALTMALAR 401

İsl... Fakültesi
Dokümantasyon
Sayılı

Ö N S Ö Z

Mîlâdî yedinci asrın birinci çeyreğinde Mekke'de doğan İslâm güneşi mü'minlere yepyeni bir ruh ve aşk zerketti.Bu aşkla her tehlikeyi fütursuzca göğüsleyen bu yeni îmânın sahipleri az zamanda o günün eğilmez zannedilen nice başlarını eğdiler ve İran ile Bizans gibi iki büyük imparatorluğa kendilerini kabûl ettirdiler.Sulh zamanında el ve dillerinden bal ve şeker,insanlık,fazîlet ve ferağat akan bu insanlar; îman nûrundan mahrûm ve karanlıkta kalmış ülkelere bu îmanın ışığını, aydınlığını götürmek için gaza ruhuyla doluydular.Meydâna atıldığı zaman Allah yolunda,vatan ve dîn uğrunda şehâdetten daha büyük mertebe tanımayan bu inanmışlar ordusu dünyanın önemli bir bölümünü kısa bir zamanda hükümleri altına aldılar. İslâm'a karşı gruplar, bütün kuvvet ve kudretlerin bu yeni dîn önünde kırıldığını esef ve korkuyla müşâhede ettiler ve kuvvetle karşı koyamıyacaklarını anladıktan sonra, hîle ve desîse yoluna sapmaktan başka çıkar yol göremediler.

İslâm'a düşmanlıkta en ileri gidenler yahudîlerdi. Çünkü onlar kendi kuruntularına göre Allah'ın seçkin kavmidirler. Kendilerinden başka kimselere bir fazîlet tanımamakta ve yine kendi peyğamberleri dışında kalan diğer Allah elçilerini peyğamber olarak kabul etmemektedirler. Ruhban ve ahbâr'ları - özellikle mağlup duruma düştükten sonra - arzûlarına kavuşmak yolunda hîleden başka çıkar yol bulamadılar. Zahiren müslüman görünüp dîn ve itikadlarını içlerinde gizlediler. İslâm'ın çok erken bir devrinde ortaya çıkıp bir derviş kılığına giren ve gittiği her yerde ektiği fitne ve fesat tohumlarıyla müslümanları birbirine katan ve nihâyet Hz. Osman'ın şehâdetine vesîle olarak, İslâm camiasında barışmaz grupların doğmasına amil olan Abdullah İbn Sebe' bunların pîridir.

Bu sinsi düşman grupların gayrctiyle İslâm'a yabancı olan pek çok şey zamanla müslümanlar arasında yayıldı ve tefsîrlere girme fırsatı buldu.

İslâmiyet daha Hz. Peyğamber(s.a.v.)'in hayatında geniş bir sahaya yıyılmıştı. İlk dört halîfe devrinde ise Arap yarımadası dışındaki bir çok ülke fethedildi ve müslümanlar muhtelif din ve inanışlara mensup kavimlerle karıştılar. Bunlarla bir arada yaşama mecburiyyeti

yeni mes'eleler doğurdu. Devâmlı ittisal, tabiatiyle bu kavimlere ait görüş ve fikirlerin ve dînî inançların müslümanlar arasında yayılmasına vesîle oldu. Bu yayılmada, bilhassa kendi dinlerini terkedip İslâm'a girenlerin rolü çok büyüktür. Bunlar İslâm akaidini kabul etmekle beraber, eski inanç ve fikirlerinden tamamiyle tecerrüd edemiyorlardı. Bu sebeple İslâm'ı kabûl eden kimseler, herhangi bir kayıtları olmaksızın eski dînî alışkanlıklarını ve bir takım hurafeleri yeni girdikleri dîne ve bunun mensuplarına aktarıyorlardı.

Bunlar dışında - biraz önce bahis konusu ettiğimiz yahudîlerden ayrı olarak - diğer bazı kimseler İslâm'a girmekle beraber içlerinde daha başka gayeler besliyorlardı: Ya elde edecekleri rutbeleri veya sahip olacakları bol serveti düşünüyorlar, yahut da kendi dinlerine son veren İslâmiyyeti ve müslümanları içten vurma çâreleri arıyorlardı. Bu gaye ile düşmanlıklarını içlerinde gizleyerek ve müslüman görünerek, müslümanlara tesir etmeğe, hîle ve desîselerle İslâm'ı yıkmaya çalıştılar. Bunlar tarafından getirilen bir takım görüş ve fikirler, zamanla müslümanlar arasında yayıldı ve tefsîrlere girme fırsatı buldu.

Burada, yahûdîler başta olmak üzere hıristiyanların ve diğer din mensuplarının ortaya attıkları çeşitli fikirlerle bazı kelâm mezheplerine tesir ettiklerini, bir ölçüde onların doğmasına, gelişip kuvvetlenmesine vesîle olduklarını, onları fikren beslediklerini ve böylece de yabancı olan fikirlerin İslâm'a girdiğini hatırlayalım.

Hicret'ten sonra Medîne'de ve diğer İslâmî mıntakalarda müslümanlar Ehl-i Kitâb olarak adlandırılan yahûdî ve hıristiyanlarla geniş çapta temasa geldiler. Hz. Peygamberin risâletine kadar mensup oldukları din ve mukaddes kitaplarıyla mağrur olan bu gayr-i müslimler, ümmî olan ve kendileri gibi şerefli menkîbe ve geçmişe sahip olmayan araplar üzerinde büyük bir otorite kurdular. Ticarete ve mühim bazı sınâ'î kollara da hakim olan bu zümreler arapları hudutsuz bir aşağılık duygusuna ittiler.

Önemine binâen Medîne yahudîlerinden bir iki cümle ile söz etmek isterim: Zekî ve çalışkan olan Medîne yahûdîleri buraya ilk gelişlerinden itibâren bütün şehirde çabucak iktisadî hayata hakim oldular.

Bütün dünyada küçük gruplar halinde yaşayan bu kavmin kendi aralarında yardımlaşması ticarette muvaffak olmalarına yardım etti. Zenginleştiler, borç para verdiler, faizcilik yaptılar ve yavaş yavaş başkalarının mülklerini de ele geçirdiler. Araplar üzerinde tam bir hakimiyyet kurdular.

Hz. Peyğamber Medîne'ye intikal ettikten sonra Tevrat'a inananlarla yeni îmanın sahipleri olan müslümanlar sıkı bir işbirliğine girdiler.Bir şehirde yaşayan iki ayrı din erbâbı ne gibi kaynaşma içine girerlerse durum öyle oldu. Münâsebetler dînî ve siyâsî açıdan bazan dostane, bazan da hasmâne bir hava içinde gelişti. Hz. Peyğamber onlara en yüksek insanî muâmeleyi gösterdi. Hz. Peyğamberin sâdık arkadaşları sahâbenin O'nu taklîd etmeleri ise tabî'î idi. Nâzil olan Kur'ân âyetleri çeşitli vesîlelerle onlara okundu, anlatıldı. Kur'ân, Tevrat ve İncîl'in bazı olayların özünde müştereklik arzetmeleri sebebiyle karşılıklı dînî kültür alış-verişi başladı. Malum olduğu üzere Kur'ân-ı Kerîm, müteaddit âyetlerinde Tevrat ve İncîl gibi kitapların tebdîl ve tahrîf edildiğini açıkca bildirir. Bu sebepten ötürü mü'minlerin - doğruluğu Kur'ân veya hadîsce tasdîk edilmediği müddetce - onların dînî kültürüne aslâ ihtiyaçları yoktur. Dînî konularda sapkın olan bu iki cemaatin müslümanları doğruya ulaştırmaları hiç bir halde söz konusu olamaz. Bu sebeple Hz. Peyğamber, münâsebet düştükce Ehl-i Kitâb'a bir şey sorulmamasını; onlarca anlatılanların da tasdîk veya tekzîbini men etmiştir. Sahâbenin aynı konuyla ilgili dikkate şayan beyanları olmuştur.

Buna rağmen, yukarıda bahis konusu ettiğimiz hasım grupların gayret ve çalışmalarından ayrı olarak - mühtedî olsun veya olmasınlar- Ehl-i Kitâb'ca anlatılanlar yavaş yavaş müslümanlar arasında yayıldı, dilden dile dolaşır oldu. Kur'ân'ın yaratılış, peyğamberler ve geçmiş milletlerle ilgili mücmel hususlarını tefsîr etmek için hırslı bir gayret başladı. Kur'ân'ın kısaca -belki bir âyet veya bir cümle ve hatta îmaen - temas ettiği hususlar, Tevrat ve İncîl'de bulunan veya bunlara inanan çevrelerde şifahî olarak yaşayan mufassal bilgiler ve hurafelerle aydınlatılmaya çalışıldı.

Bu arada, kassasların oynadığı rol de küçümsenemez : Kur'ân müfessiri olarak ortaya çıkan bu kişiler - nereden olursa olsun - buldukları malûmata hayâlhânelerinden çok şeyler ilâve ettiler. Kur'ân'ın beyânları ve hadîslerle yetinmediler. Küçük çapta da olsa sahâbe asrında da isrâîliyyat muhtelif yollarla İslâmî çevrelere girdi. Bu rivâyetler tabi'îler devrinde daha da arttı. Tebe'u't-tabi'în zamanında en geniş hudutlarına ulaştı. Kur'ânın mücmellerini, kısa ve kapalı yerlerini vuzuha kavuşturmak için daha evvel başlayan hırslı gayret hareketlendi ve Ehl-i Kitâb'dan geniş çapta nakiller yapıldı. Ehl-i Kitâb'a müracaat bir "asıl" oldu. Devrin insanlarının İsrâîlî kıssalara tepki göstermemesi, her söylenenin doğru farzedilmesi ve hatta teşvîk görmesi bu işi kamçıladı.

Tedvin devrine kadar senedli bir tarzda rivayet edilen bu haberler kolayca kitaplara aktarıldı; senedlerin Ebû Hüreyre, İbnü Abbas, Abdullah İbn Amr, Abdullah İbn Selâm v.s. gibi mümtaz ve İslâmî muhıtlerde büyük hürmete mazhar olan şahıslara müntehî olması kabulün en büyük şartı telâkkî edildi; bu isimlerin istismar edilebileceği hususu çoklarınca hesaba katılmadı. Taberîden itibâren yetişen yüzlerce müfessir, kendilerinden önce tedvîn edilmiş eserlerde ne buldularsa aynen benimsediler. Bir kaç isim istisnâ edilirse(1) müfessirler, isrâîliyyattan olan merviyyatın kaynağını araştırmadılar. İslâm'a uygun olup-olmaması üzerinde durmadılar. İslâm'a yüzde yüz zıt olanlar bile bazı tefsîrlerde yer aldı. Asırlar boyunca İslâm âleminde yetişen yüz binlerce din bilgini(vaız,hatîb,müderris,mürşid v.s.) veya kendilerini irşâda memur görenlerin büyük bir ekseriyyeti tefsîrlerde buldukları isrâîliyyatı cemaat ve talebelerine, meclislerinin müdâvimlerine göz yaşları içinde ve büyük bir aşkla anlattılar. Dinleyiciler bunlarla coşturuldu, ağlatıldı. Efsanevî şeyler dinlemeye alıştırılan cemaatler ciddî şeyleri dinlemez oldular. Bu hal bir ölçüde mü'minleri

---

1 Başlıcaları : el-Muharraru'l-Vecîz sahibi İbnü Atıyye(ö.543/1148); el-Bahru'l-Muhît sahibi Ebû Hayyan (ö.745 H.) ve Tefsîru'l-Kur'ân'i'l-'Azîm sahibi İbnü Kesîr (ö.774 H.).

ciddî şeylerden ve sahîh senedlerle bize ulaşan Hz. Peygamberin hadîslerinden alıkoydu. Dînin ikinci kaynağı durumunda olan Sünnet âdeta metrûk hâle geldi. Kur'ân'dan alınması gereken ibret dersleri bir kenara itildi. Kimse bunları düşünmez oldu. Böylece yüce hakîkatler efsane ve israîliyyat içinde boğuldu.

-------- O --------

Ebussu'ûd Efendi'nin tefsîri üzerinde daha önce yapmış olduğum çalışma münâsebetiyle, İslâm âleminin tefsîr vadîsinde ün yapmış simalarının eserleriyle ilgilenme fırsatı bulmuştum. Bu eserlerde gördüğüm [illegible] tedkîki mucip olan İsraîlî rivâyetler üzerinde fırsat zuhurunda bir çalışma yapmayı düşünmüştüm. Elinizdeki çalışma bu düşüncenin mahsûlüdür.

Bu konunun seçilmesine mühim bir âmil de, türkçemizde bu yolda hiç bir eserin mevcut olmayışıdır. Konu İslâm dünyasında da müstakil eserlere mevzu olmamış sayılır. Muhammed Huseyn ez-Zehebî, "et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn"adlı üç ciltlik eserinin(1) birinci cildinde israîliyyattan ve bu konuda isim yapmış kişilerden bahsetmiştir(s.165-201). Müellif ayrıca eserinde bahis konusu ettiği müfessirler için şöyle bir başlık açmıştır : (موقفه من الاسرائيليّات). Bu başlık altında, müfessirin israîliyyat konusundaki tutumundan bir veya iki sayfalık bilgi ve misâller vererek bahsetmiştir.

Et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn'daki bu bilgiler müellif tarafından biraz daha genişletilerek, "el-İsraîliyyat fi't-Tefsîr ve'l-Hadîs" adı altında daha sonra müstakil bir kitap hâlinde neşredilmiştir(2). Müellif bir cep kitabı eb'adındaki bu eserinde beş müfessir üzerinde durmuş ve bunların tefsîrlerindeki israîliyyattan örnekler vermiştir (3).

---

1 Kahire, 1961/1381.
2 Kahire,1971/1391 (Mecme'u'l-Buhûsi'l-İslâmiyye'nin 3.yılına ait 37.kitap).Öyle anlaşılıyor ki bu kitap daha evvel de neşredilmiştir ve 1971/1391 tarihi kitabın ikinci baskısına aittir.
3 Taberî,Sa'lebî,İbnü Kesîr,Hazin,Alûsî ve Menar tefsîrleri. Bunlara ayrılan sahîfenin tamamı (115)'tir.

Bu çalışmanın ikmâline bir ay kala arapça ikinci bir eserle mutta-li' oldum. Remzi Na'nâ'a tarafından hazırlanan bu eser Ezher üniversitesinin Üsûlü'd-Dîn fakültesinde tefsîr ve hadîs'ten doktora çalışması olarak yapılmış(1). Eser her yönüyle, Muhammed Huseyn ez-Zehebî'nin yukarıda isimlerini verdiğimiz iki eserinin stil ve muhtevâsını uygun biçimde. Zaten tezin iki idârecisinden biri de M.H. ez-Zehebî. R. Na'nâ'a eserinde on beş müfessirden ve eserlerinden bahsetmiş(2); bunlardaki israîliyyattan örnekler vermiştir. Tefsîrdeki israîliyyata ayrılan kısım eserin umumî hacminin üçte biri kadardır(148 sahîfe). Hz. Âdem, Nûh, İbrahim, Süleyman, Dâvûd v.s. gibi peygamberler veya diğer konulara ait bir örnek hemen her eser münâsebetiyle tekerrür etmiştir. İsraîliyyatın ta'rîfi ve buna bağlı hususlarla "hadîs'te israîliyyat" eserin mühim bir kısmını teşkîl ediyor (213 sahîfe).

Bunlar dışında israîliyyatla doğrudan veya dolayısıyla ilgili başka herhangi bir çalışmaya muttali' olamadım. Bu da konuyu tercîhimin diğer bir sebebidir.

Bu Çalışmada Ne Yaptım ?

İlk önce " T e f s î r d e İ s r a î l i y y a t " olarak tesbît ettiğim konunun sonradan, İslâm dünyasında üzerinde en çok çalışmanın yapıldığı sahalardan biri de tefsîr olduğu için Hicrî 6. asrın başına kadar sınırlanması mecburiyyeti doğdu. Çalışma, bir "Giriş" ve dört ana bölümde toplandı :

I. BÖLÜM : Yaratılışla İlgili Haberlerdeki İsraîliyyat ;

II. BÖLÜM : Ümem-i Sâlifeyle (Geçmiş ümmet veya milletler) İlgili Haberlerdeki İsraîliyyat ;

III. BÖLÜM : Peygamberlerle İlgili Haberlerdeki İsraîliyyat ;

IV. BÖLÜM : Âhiret ve Diğer Müteferrik Konulara Ait Haberlerdeki İsraîliyyat.

Hicrî 6. asrın başına kadar te'lîf edilen, bütün basma ve yazma tefsîrlerden görme fırsatı bulduklarım, çalışmanın ana eserleri oldu.

---

1 El-İsraîliyyat ve Eseruhâ fî Kütübi't-Tefsîr, Dımeşk, 1970/1390.

3 Mukatil, Taberî, Sa'lebî, Beğavî, İbnü 'Atıyye, Zemahşerî, Razî, Kurtubî, Neseffî, Hazin, İbnü Kesîr, Süyûtî, Şerbînî, 'Âlûsî ve Menâr tefsîrleri.

Ender hallerde ve daha ziyâde haberlerin tenkîdi konusunda müteâkıp asırlardaki tefsîrlere baş vurdum. Konunun muhtevâsı îcabı, tarih, tabakat, hadîs ve usûlü, kasas, siyer ve meğâzîye ait eserler - yazılış asırlarına bakılmaksızın - müracaat eserleri içine girdi. Bilhassa ilk üç bölümde israîliyyat nâmına ne vârsa hepsini tesbîte çalıştım; ve istedim ki, bir kimse Hz.Adem'le ilgili olarak, yaratılmasından vefâtına kadar ne kadar israîliyyat varsa hepsini bir arada görsün. Bu, çalışmanın çok yorucu taraflarından biri oldu. Ama bundan yılmadım.

Tefsîrlerimize israîliyyatın ne ölçüde girdiğinin bir şâhidi olmak üzere, Ashâb-ı Kehf, Talût ve Câlût, Harût ve Mârût gibi konularda biraz fazlaca rivâyet kaydettim. Yeri geldikçe, Kitab-ı Mukaddes'ten tefsîrlere nelerin ne miktar geçtiğini göstermek için Tevrat'tan metinler naklettim.

Haberlerin tenkîdi uzun olduğu takdirde "Rivâyetlerin Tahlîli" şeklinde bir başlık açtım. İsrâîliyyat denen şeylerin tamamını Tevrat ve İncîl'de bulmak mümkin değildir. Olanlarına atıflar yaparak gösterdim. Olmayanlarını diğer İslâmî eserlere istinâden tesbît ettim.

İsrâîliyyat olarak tesbît edilen haberler, hemen her konuda akıl, mantık, tarih, coğrafya, İslâmî inanç ve amel v.s. bakımlardan tahlîle tabî tutulabilirdi. Bu takdirde söylenenler çok kerre hep aynı olacağı için sıkıcı ve tatsız olurdu. Bu düşünceyle-ender haller hâriç-bundan vazgeçtim.

Bir insanın her şeyi bilmesi imkânsızdır. Keza bir müfessirin de her şeyi bilmesi mümkin değildir ve yanılmak, hata etmek insanın mayasında vardır. Şayet bir müfessirin eserinde israîliyyat varsa bu, onun eserinin kıymetini külliyyen bertaraf edemez. O eser terkedilmez, yakılmaz. Piyasadan kaldırılmaz. Onda istifâde edilecek nâmütenâhî hususlar olabilir. Benim içlerinde israîliyyat tesbît ettiğim tefsîrlere karşı kanaatım budur. Bunu arz ve ifâde etmek benim için bir vecîbe durumundadır.

Çalışmalarım esnâsında - bilhassa kitap ve mikrofilm temini hususunda - bir çok dostlarımın samîmî yardım ve desteğine mazhar oldum. Hepsine şükranlarımı arzederim. Hak kendilerinden razî olsun !

Erzurum, 1974

------ G İ R İ Ş ------

A-KUR'ANI KERÎM'İN DİĞER MUKADDES KİTAPLAR ARASINDAKİ YERİ

İslâm inancına göre ilk insan ve ilk peygamber olan Hz.Âdem'den itibâren,Allah yolunun da'vetçileri olan peygamberler insanlığı tek bir istikamete sevk için gayret göstermişlerdir:Allah'a îman ve kulluk Bu,bütün ilâhî dinlerde müşterek olan bir hususiyettir.Bu müşterek gâye Kur'ân'da "İslâm" kelimesiyle ifâde edilmiştir.Her peygamber ümmetine ve yakınlarına bu yolu öğütlemiştir.Hz.Nûh(a.s.) kavmine şöyle söylemiştir:

"...Ben müslümanlardan olmakla emrolundum"(1).Hz.Ya'kûb oğullarına şu öğüdü vermiştir:

"Ey oğullarım,Allah sizin için (İslâm) dînini beğenip seçti,o halde siz de (başka değil) ancak müslümanlar olarak can verin"(2).Babalarının bu öğüdüne oğulları şu karşılığı verdiler:

"...Senin ma'bûduna ve babaların İbrahîm'in,İsmâîl'in,İshak'ın bir tek ma'bûd olan Allah'ına ibâdet edeceğiz.Biz,O'na teslîm olmuşuzdur"(3).Hz.Mûsâ da milletine şöyle demişti:

"Ey kavmim,eğer siz (gerçekten) Allah'a îman ettiyseniz,O'na(samîmiyyetle) teslim olmuş müslümanlar iseniz,artık ancak O'na güvenip dayanın"(4).

Hz.'Isâ'nın has arkadaşları havarîler kendisine şöyle hitap ettiler :

"Allah'a inandık.(Ey 'İsâ!) şâhid ol ki biz,muhakkak müslüman(kişiler)'iz"(5).

---

1 Yûnüs,10/73.
2 El-Bakara,2/132.
3 El-Bakara,2/133.
4 Yûnüs,10/84.
5 'Âlü 'Imrân,3/52.

Bunlar- ve me'allerini yazmaktan sarf-ı nazar ettiğimiz diğer âyetler- gösteriyor ki, peygamberlerin yolu birdir, özde müşterektir. Yalnız dinlerin ibâdet tarz ve şekilleri, hukukî ta'lîmatları farklıdır. Buna da Kur'ân'ın bir âyetinde işâret edilmiştir:

"(Ey Mûsâ'nın, 'Isâ'nın ve Muhammed'in ümmetleri!) sizden her biriniz için bir şerî'at, bir yol ta'yîn ettik. Eğer Allah dileseydi (toplumunuzu bir şerî'ate tâbî) tek bir ümmet yapardı"(1).

Sayıları yüzlere ulaşan Allah elçileri(2) Âdem(a.s.)'den itibâren kendi milletlerine dâima "İslâm" üzere olmayı ve şayet zamanına ulaşırlarsa, âhir zamanda gelecek olan Hz. Muhammed'in dînine uymayı emretmişlerdir. Bunun bir netîcesi olarak-bir âyette ifâde edildiği gibi- Kur'ân'ı dinleyen bazı yahûdî ve hristiyanlar derhal müslüman olmuşlardır:

"Bundan evvel kendilerine kitap verdiğimiz (nice kimseler vardır ki) onlar buna (Kur'ân'a) inanıyorlar. Kendilerine (Kur'ân) okunduğu zaman : Buna inandık. Şüphesiz ki bu, Rabbimizden gelen bir haktır, dediler"(3).

--- 0 ---

Kur'ân'ı Kerîm dışında kalan ilâhî kitaplardan Tevrat ve İncîl'den başka hiç biri zamanımıza kadar gelmemiştir. Hepsi tarihin nisyan sahîfeleri içine gömülüp gitmiştir. Bugün elde bulunan ve ilâhî kitap diye vasfedilen Tevrat Hz. Mûsâ'ya gelen Tevrat değildir. Hz. Mûsâ'dan çok sonra yazılmış, muhtelif müelliflere ait parçalardan meydâna gelmiş anonim bir eserdir. İncîl de böyledir. Yalnız biz mü'minler, Hz. Mûsâ'ya Cenâb-ı Hak tarafından "Tevrat" isimli bir kitabın indirildiğine şeksiz inanırız. Bu hususta şüphe etmek mü'minlerin akıllarının kenârından bile

1 El-Mâide, 5/48.
2 En-Nesâî, K. İsti'âze, bâb. 48; İbnü Kesîr, I. 542.
3 El-Kasas, 28/52-53.

geçmez.Hz.Mûsâ'ya indirilen Tevrat bozulmuş,tahrîf edilmiş ve fanîlerin elinde bir oyuncağa dönmüştür.Ama bugün elde mevcut Tevret'da Hz. Mûsâ'ya gelen vahiylerden hiç bozulmayan kısımlar da olabilir.Biz bunun miktarını ve hangileri olduğunu bilemeyiz.

Ayrıca Kur'ânı Kerîm,kendinden önce indirilmiş olan ilâhî kitapları tasdîk eden bir mu'cizedir.Onların gerçek hüviyetlerini ortaya koyar;yanlışlarını düzeltir:

"İşte bir kitap ki onu-bir feyz kaynağı ve elleri arasındaki(Tevrat ve İncîl'i) tasdîk edici (ve doğrultucu) olarak...indirdik"(1).

"(Habîbim) de ki: Kim Cebraîl'e düşman olursa(kahrından gebersin).Çünkü kendinden evvelki kitapları tasdîk edici (ve doğrultucu) ve mü'minler için ayn-ı hidâyet ve müjde olan Kur'ân'ı Allah'ın izni ile sana o indirmiştir"(2).

Netîce olarak söyliyeceğimiz şudur ki;bugün yeryüzünde mevcut tek ilâhî ve el değmemiş eser Kur'ânı Kerîm'dir.Ondan başkasına güvenilemez ve itimâd edilemez.Kur'ân dışında kalan diğer ilâhî kitapların bozulduğuna-muhteviyatlarındaki tenakuzları ve birbirini tutmayan hususları(3) bahis konusu etmeden-bir iki âyetle işâret edelim:

"Yahûdî olanlardan kimi kelimeleri(Allah tarafından) konuldukları yerlerinden (kaldırıp) değiştirirler..."(4).

"(Yahûdîler de) Allah'ın kadrini,O'na lâyık olacak bir sûrette, hakkıyla takdîr etmediler.Çünkü,"Allah hiç bir beşere,hiç bir şey indirmedi" dediler.Söyle(onlara) ki: "Mûsâ'nın insanlara bir nûr ve hidâyet olmak üzere getirdiği ve sizin de,parça parça kağıtlar hâline koyup (işinize geleni gösterip) açıkladığınız,(fakat) çoğunu gizlediği-

---

1 El-En'âm,6/92.

2 El-Bakara,2/97.Aynı mealdeki âyetler için bak.Fâtır,35/31;el-Ahkaf,46/30;eş-Şûra,42/13;'Âlü 'Imrân,3/50;el-Mâide,5/48.

3 Buna ait misâller için bak.Rahmetullah el-Hindî,Izharu'l-Hakk; Mirza Beşîru'd-Dîn Mahmud Ahmed,K.Kerîmin Tetkikine Giriş,s.26 v.d.

4 En-Nisâ,4/46.

ma o kitabı kim indirdi? Sizin de,atalarınızın da bilmediğiniz şeyler Kur'ân'da size öğretilmiştir"(1).

Kur'ânı Kerîm'in Tevrat ve İncîl'in muharref oluşlarına işaret eden bu âyetleri dışında,aynı konuya dâir Hz.Peygamberin de mühim açıklamaları vardır.Çok eski devirlerden beri hem şark ve hem de garpta bu konu müstakil eserler veya bölümler içinde ele alınmış ve incelenmiştir(2).

—— o ——

Kur'ân'a tekaddüm eden ilâhî kitapların "ilâhî hüviyetlerini" gördükten sonra bir iki cümle ile de Kur'ânı Kerîm'den bahsedelim:

Kur'ânı Kerîm,nâzil olduğu şekilde muhafaza edilen,aslâ bir harfine bile halel gelmemiş biricik ilâhî eserdir.Zaten Kur'ânı Kerîm bizzat Allah'ın garantisindedir:

"...O,cidden sarp bir kitaptır ki,ne önünden,ne ardından ona hiçbir bâtıl(yanaşıp) gelemez.(O),bütün kâinâtın hamdettiği,O yegâne hüküm ve hikmet sahibi Allah'tan indirilmedir"(3).

"Kur'ânı biz indik,biz.Onun koruyucusu da,şüphesiz ki biziz"(4).

Asırlardan beri hem şark ve hem de garp âleminde,Kur'ân'ın tamamiyeti aleyhine ortaya atılan iddiâlar aslâ isbat edilememiştir,Zaman

---

1. El-En'âm,6/91.Aynı me'âldeki diğer âyetler için bak.el-Mâide, 5/13,41;İbnü Kesîr,II.572 v.d.
2. Bu konu için bak.Tefsîru'l-Menâr,II.473;İbnü Kesîr,II.62;İbnü Hazm,El-Fasl(ilgili bölüm);İbnü Teymiyye,el-Cevâbü's-Sahîh(ilgili bölüm);İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye,İğâsetü'l-Lehfan(ilgili bölüm);Duha'l-İslâm,I.327-30;Rahmetullah el-Hindî,Izharu'l-Hakk, s.352-470;M.B.Mahmud Ahmed,K.Kerîmin Tetkikine Giriş,s.7 v.d.; İslâm Ansiklopedisi,Tevrat mad.;R.Na'nâ'a,el-İsrâiliyyat,s.[illegible]0; İslâm Peygamberi,I.401-402.
3. Fussilet,41/41-42.
4. El-Hicr,15/9.

zaman Şi'îlere isnâd edilmek istenen bazı iddiâlar,bizzat Şî'aya mensup âlimlerce reddedilmiştir.Şi'îlerden en mühim bir fırka olan "İmamiyye" nin bu hususdaki inanışlarını Ebû Ca'fer el-Kummî hulâsa ederek,şimdiki Mushaf'ın iki kapağı arasında bulunan metinden başka tek bir sözün mevcut olmadığını ve Kur'ân'dan bazı şeylerin çıkarıldığı yolundaki iddiâları Şi'îlere isnâd edenlerin yalancı olduklarını söylemektedir(1).

Şi'îlerin en mühim tefsîrlerinden olan "Tefsîr-i Sâfî" de Molla Muhsin şöyle der: "İçimizden bazı kimseler,Kur'ân'da tahrîf ve noksanlıklar olduğunu söylüyorlar.Fakat dostlarımızın ve ekseriyyetimizin itikadı buna muhaliftir.Çünkü Kur'ân Hz.Muhammed'in mu'cizesidir.Dînî ilimlerin menba'ıdır...Müslümanlar bu kitabı muhafaza için bütün gayretlerini sarfetmişler ve herhangi bir tahrîfe mani olmuşlardır...Kur'ân elimizde bulunan şekliyle Hz.Peyğamberin hayatında toplanmış ve tertîp olunmuştur...".

Molla Muhsin,bu açıklamalardan sonra Şî'î alimlerden bir çoğunun aynı me'âldeki beyanâtını nakletmektedir.

Bütün bu izahlar,Hz.Ebû Bekr devrinde toplanan Kur'ân nüshasının,Hz.Peyğambere vahyolunan,O'nun tarafından yazdırılan,sahâbe tarafından ezberlenen Kur'ân olduğunu gösterir.Bunda hiç bir şek ve şüphe yoktur(1).

Ayrıca,Dr.Téodor Nöldeke-Dr.Friedrich Schwally tarafından yazılan Kur'ân Tarihi(2) isimli eser bu açıdan dikkatle okunmaya değer. F.Buhl,İslâm Ansiklopedisine yazdığı "Kur'ân" maddesinin bilhassa Kur'ân'ın tamamiyyetiyle ilgili olan kısmında çok dikkate şâyân hususlar üzerinde durmuş ve âdeta madde Sünnî görüşün zaferiyle netîcelenmiştir.

Bütün bunlardan şu netîce çıkıyor ki,Kur'ânı Kerîm,bir harfi bi-

---

1 Ömer Rıza,Asr-ı Se'âdet,İst.1928/1347,VI.134-35.

2 Bu eser Muammer Sencer tarafından türkçeye çevrilmiştir,İlke Yayınevi,İst.1970.

ile değişmeyen,vahyedildiği tarzda ilâhî hüviyetini koruyan bir kitaptır.Bu kitap Tevrat ve İncîl ve bunların dışında kalan diğer semavî kitapların asılları hakkında bize bilgi veren,onların yanlışlarını düzelten bir kitaptır.İnanç ve amel hususunda eski milletlerin ve Ehl-i Kitabın düştüğü hataları gösteren bir kitaptır(1).Tahrîf edilmiş eski kitapların âdeta muhafızıdır:

"(Habîbim),sana da hak olarak kitâbı(Kur'ânı) - kendinden evvelki kitapları tasdîk edici (ve doğrultucu) ve ona karşı bir şâhid olmak üzere - gönderdik..."(2).

Kur'ânın belirtmeye çalıştığımız bu vasıflarını gayet özlü bir tarzda ortaya koyan bir hayli hadîs de vardır(3).Bunlarla konuyu uzatmıyacağız.

Yalnız şu kadarını söylemek gerekir ki Kur'ânı Kerîm,hiç bir hususta tahrîf edilmiş,insan eli değmiş,ilâhî hüviyetinden uzaklaştırılmış olan Tevrat ve İncîl'e ve bunların şerhlerine muhtaç değildir.Hiç bir konuda-hangi cins konu olursa olsun-Tevrat ve İncîl'e baş vurulamaz.Ne Kur'ânın izah ve tefsîri ve ne de diğer İslâmî ta'lîmatın açıklanması sadedinde bu kitaplar müracaat kaynağı olamazlar. Bizzat Tevrat ve İncîl hakkında bile bilgi sahibi olmak için onlara gidilmez.Onlar hakkındaki en doğru bilgiyi de biz,Kur'ân ve hadîslerden öğreniriz.Kur'ân ve Sünnet'in bunlar hakkında doğru dedikleri doğrudur;eğri dedikleri eğridir.Bunun ötesinde bir yol tanımamak,müslümanlar için takip edilecek en doğru hareket tarzıdır.Bize bu konuda şahid ve delîl olarak bu iki asıl(Kur'ân ve Sünnet) yeter(4).

İleride görüleceği gibi,bilhassa Kur'ân tefsîri hususunda elde mevcut ve mahfûz İslâmî rivayetlerle yetinilmediği;Tevrat'a,İncîl'e ve bunların şerhlerine müracaat edildiği;yazılı veya şifahî olan Ehl-i Kitap bilgilerine başvurulduğu için kitaplarımız "isrâîliyyat" denilen menkûlâtın deryası hâline gelmiş,bu hurafeler arasında,İslâm'ın malı olan nice eşsiz güzellikler kaybolup gitmiştir.

---

1 'Âlü 'Imran,3/93.
2 El-Mâide,5/48.
3 İbnü Kesîr,Fedailü'l-Kur'ân,s.433 v.d.(tefsîrinin zeyli).
4 Bak.M.H.ez-Zehebî,el-İsraîliyyat,s.17-18.

B- İ S R A İ L İ Y Y A T N E D İ R ?

I-İSRAİLİYYATIN MANASI :

"İsrâîliyyat" isrâîliyye kelimesinin çoğuludur. Kelime İsrâîlî bir kaynaktan aktarılan kıssa veya hâdise manâsınadır. İsrâîl, rivâyetlere göre Hz. Ya'kûb(a.s.)'un ismi veya lâkabıdır(1). Ya'kûb (a.s.) da , Kur'ân'da zikredilen meşhûr on iki yahudî boyunun (esbât) atasıdır(2). Kur'ânı Kerîm yahudîlerden ekseriyya "Benû İsrâîl"(=İsrâîl oğulları) şeklinde bahseder(3). İbranîce olan İsrâîl kelimesi, "kul" manâsına gelen (isrâ) ile, "Allah" manâsına gelen ('îl)'den mürekkeptir ve (Allah kulu) anlamındadır (4).

İsraîliyyattan maksadın ne olduğu ve kelimenin ıstılâhî manâsına gelince; kelime her ne kadar tefsîre girmiş yahudî kültürünü ifâde ediyorsa da, bunda bir inhisar düşünülemez. İslâm'a ve özellikle tefsîre girmiş olan yahûdî, hıristiyan ve diğer dinlere ait kültür kalıntılarıyla, dînin gerek lehine ve gerekse aleyhine uydurulup Hz. Peygamberе ve O'nun muâsırları olan sahâbe ile müteâkip nesillere izâfe edilen her türlü haber israîliyyat kelimesinin manâsı içine girer. Bir kelime ile, İslâm'a yabancı olan her şey bu kelimenin bünyesinde mütale'a edilmelidir.

İslâm'a yabancı olan her şeyi ifâde için bu kelimenin seçilmesi ise,ilmî ifâdesiyle tağlîb'den dolayıdır.Yani,yahudîlere ait haberlerin, hıristiyanlar ve diğer milletlerin kültürüne tercîhinden ötürüdür.Bu ifâde

---

1 Âsım Efendi, Kamus Tercemesi, IV.1006; Mu'cemü'l-Elfâz ve'l-'A'lâmi'l-Kur'âniyye, s. 37; İslâm Ansiklopedisi, V/2. 1128.
2 El-Bakara, 2/136, 140; 'Âlü 'Imrân, 3/84; en-Nisâ, 4/163.
3 Bu ifâde Kur'ân'da 43 yerde geçer.
4 R. Na'nâ'a, el-İsraîliyyat, s. 72.

kullanmak bir manâda mecbûriyyet ifâde ediyor.Çünkü,yahûdîlerden yapılan nakiller,diğerlerine nisbetle daha çoktur;ayrıca,yahudî menşe'li haberler daha yaygın ve meşhûrdur.Yahudîlerin müslümanlarla geniş ölçüde karışmaları,ticâret ve kültür alış-verişi yapmalarının da bunda müessir olduğu muhakkaktır.Yahudî ve hristiyan kültürünün,daha doğrusu bu iki din erbâbına ait hurafe ve safsataların tefsîrde müessir oluşunun diğer bir nedeni de,mukaddes kitabımız Kur'ân'ın, bu milletlere ve mensûp oldukları dînin kitaplarına sık sık atıfta bulunmasıdır(1).

II. İSRAİLİYYATIN KISIMLARI

İsrâîliyyatı çeşitli yönlerden kısımlara ayırıp taksîm etmek mümkindir.Sened yönünden durum şöyledir:

a-Sened ve Metin Bakımından Sahîh ve Sağlam Olan İsrâîliyyat

Buna misâl olarak,hadîs kitaplarında yer almış olan haberleri gösterebiliriz. "Ey Peyğamber,biz seni hakîkaten bir şâhid,bir müjdeci ve bir korkutucu...olarak gönderdik" me'âlinde olan âyetin(2) tefsîri münâsebetiyle el-Buharî'nin Sahîh'inde yer alan Abdullah İbn 'Amr İbn el-'Âs'a ait bir Tevrat rivâyeti bu cümledendir(3).

... قال في التوراة : يا أيها النبي إنا أرسلناك شاهدا و مبشرا و حرزا للأميين ، أنت عبدي و رسولي ، سميتك المتوكل ، ليس بفظ و لا غليظ و لا سخاب في الأسواق.(4)

1 M.H.ez-Zehebî,el-İsrâîliyyat,s.22-23;R.Na'nâ'a,el-İsrâîliyyat, s.72 v.d.

2 El-Ahzâb,33/45.

3 El-Buharî,K.Tefsîr,el-Feth sûresi tefsîri;İbnü Kesîr,III.229 v.d.;M.H.ez-Zehebî,el-İsrâîliyyat,s.58; R.Na'nâ'a,el-İsrâîliyyat,s.76.

4 Tevrat'da şöyle der: "Ey Nebîy,biz seni hakîkaten bir şâhid, bir müjdeci,ümmîler için bir melce' olarak gönderdik.Sen benim kulum ve peyğamberimsin.Ben sana "müvekkil" ismini verdim...

b-Sened veya Metin Bakımından Zayıf Olan İsrâîliyyat

Sencdi Zayıf Olanlara Örnek: İbnü Cerîr et-Taberî'nin rivâyet ettiği ve 'Arş'ı taşıyan meleklerin tavsîfi ile ilgili olan haberdir. Rivâyete göre bu meleklerden her birinin insan, öküz ve aslan yüzüne benzer yüzü vardır. Melekler kanatlarını hareket ettirdikleri zaman şimşek husûle gelir(1).

Ravîler arasında bulunan Şu'ayb el-Cebâî(2) Yemenlidir ve Ehl-i Kitab çevrelerinden efsanevî şeyler nakletmekle maruftur. Kendisi metrûk bir kassastır(3).

Metni Zayıf Olanlara Örnek: Ka'bü'l-Ahbâr'dan nakle göre, melekler kendi aralarında insanların amellerini ve işledikleri günahları bahis konusu ettiler. Allah tarafından kendilerine, içlerinden iki kişi seçme emri verildi. Hârût ve Mârût'u seçtiler. Allah onlara bazı yasaklar koydu (şirk, zinâ ve işret yasağı) ve yeryüzüne indirdi. Ka'b'ın dediğine göre Harût ile Marût, daha akşam olmadan kendilerine yasaklanan her şeyi yaptılar(4).

İbnü Kesîr, aynı olayla ilgili olan başka varyantlara nisbetle bunun "daha sahîh ve daha sağlam" olduğunu söyler(I.244). Lâkin rivâyet muhteva itibâriyle sakattır.

Hz. Ali'den nakledilen ve Zühre yıldızının aslında İranlı güzel bir kadın olduğunu, Harût ve Marût ile kendi arasında geçen maceradan dolayı bu hâle düşürüldüğünü ifâde eden rivâyet de aynıdır(5).

c-Mevzu'(Uydurma) Olan İsrâîliyyat

Huzeyfe İbn el-Yeman'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber

---

1 Et-Taberî, I.344 (Dâru'l-Ma'ârif baskısı).
2 Bak. İbnü'l-Esîr, el-Lübâb, I.255.
3 İbnü Hacer, Lîsânü'l?Mîzân, III.150 (den naklen R. Na'nâ'a, el-İsrâîliyyat, s.77).
4 İbnü Kesîr, I.244.
5 Aynı yer.

şöyle demiştir:"İsrâîl oğulları azıp taşkınlıklara başlayınca... Allah onlara Fars hükümdârı Buhtünassar'ı gönderdi.Allah Buhtünassar'a 700 yıl hükümdârlık nasîb etdi..."(1).

Bu haber tamamiyle uydurma olan bir isrâîliyyattır;zîra Hz. Peyğamberin böyle bir şey buyurmuş olması asılsızdır ve yalandır(2).

—— o ——

İsrâîliyyat haberlerin konusu itibâriyle de üçe ayrılmıştır:

1-) İnançla ilgili olanlar;

2-) İbâdet ve dînî ahkâmla ilgili olanlar;

3-) Va'z ü nasîhat ve bazı cüz'î mevzular gibi birinci ve ikinci kısımlarla ilgili olmayanlar(3).

İSLAM'A UYUP -UYMAMASI BAKIMINDAN İSRAİLİYYAT

İsrâîliyyat bu bakımdan da üçe ayrılır :

1-İSLAM'A UYGUN OLAN İSRAİLİYYAT

İslâm'a uygun olan isrâîliyyattan maksat,sahîh sened ve metinlerle mu'teber hadîs kitaplarımızda yer almış olan haberlerdir.Yani,Hz.Peyğamberin veya sahâbenin veyahut da onlardan sonra gelen nesillerin eski milletlerin-yahudî ve hristiyanlar başta olmak üzere - daha ziyâde dînî kültürlerine ait olarak haber verdikleri ve anlattıkları şeylerdir.Yani daha açık bir ifâde ile bunlar hadîstir.Normal olarak Kur'ânı Kerîm'de çeşitli hallerinden bahsedilen eski millet ve kavimlere dâir gerek Hz.Peyğamberin ve gerekse O'ndan duyarak sahâbenin nakletmiş oldukları tefsîr ve açıklamalar

---

1 Et-Taberî,XV.22; İbnü Kesîr,IV.282.
2 İbnü Kesîr,IV.282; R.Na'nâ'a,el-İsrâîliyyat,s.79.
3 İleride bunlarla ilgili misâller gelecektir.

bu kısmın içine girer.Bu çeşit haberler hadîs mecmu'alarında bir hayli yer tutar(1).Bunlara bir iki örnek verelim:

Cessase kıssası: Kıssayı Hz.Peyğamberden bizzat dinleyen Fatıma Bintü K$_a$ys anlatıyor...Hz.Peyğamberle birlikte namaz kıldım.Ben...kadınlar safında bulundum.Rasûlüllah namazı bitirince güler bir yüzle minber üzerinde oturdu da:

"—Kimse namaz kıldığı yerinden ayrılmasın buyurdu.Sonra da:" sizleri niçin topladığımı biliyor musunuz?" diye sordu.Sahâbîler:

"—Allah ve Rasûlü en iyi bilendir" dediler.Rasûlüllah şöyle dedi:

"—Allah'a yemîn ederim ki,ben sizleri ne bir rağbet ve ne de bir korkudan dolayı topladım.Lâkin ben sizleri şu sebepten ötürü topladım:Temîm ed-Dârî,hristiyan bir kişi idi(2).Geldi,bey'at edip İslâma girdi.Ve bana öyle bir olay anlattı ki,onun söylediği bu hadîs, benim sizlere Deccal Mesîh'ten söylemekte olduğum hadîse uygun düşmüştür.Bana anlattığına göre kendisi,Cüzâm ve Lahm kabîlelerinden 30 kişi ile beraber bir gemiye binmiş.Dalgalar gemideki bu yolcuları bir ay çalkalayıp oynatmış.Sonra gemiyi denizdeki bir adaya yanaştırıp sığınmışlar.Müte'âkiben büyük geminin arkasında yedek gibi çekilen sandallarda oturup ta güneşin batmasına kadar beklemişler,sonra adaya girmişler.Kendilerini gövdesi pek çok kıllı bir DABBE (bir yaratık) karşılamış ki,kılın çokluğundan dolayı önünü arkasından tefrik edemiyorlarmış.Gemi halkı ona :

"—Vay! Sen nesin?" diye sormuşlar.O da :

"— Ben CESSASE'yim" demiş.Onlar :

---

1 Bu konu için hadîs kitaplarının,Fiten,Ehâdîsü'l-Enbiya ve Benû İsrâîl'den bahseden kitap ve bâblarına bakınız.

2 Bu anlatılan olay,Temîm'in menkabelerinden sayılır.Çünkü Hz. Peyğamber bu kıssayı ondan rivâyet etmiştir.Bu hadîste (fâdıl)-ın (mefdûl)'den rivâyeti;(metbû'un),(tabi')'den rivâyeti vardır.Bir de bunda, (haber-i vahıd)'in rivâyeti vardır(M.Sofuoğlu,Sahîh-i Müslim Tercemesi,VIII.494,not.65,en-Nevevî,XVIII. 81'den naklen).

"— Cessase nedir?" demişler.O yaratık :

"— Ey topluluk! Siz ,hristiyan manastırındaki şu adama gidin.Çünkü o,sizin haberinizi cok şiddetle arzû eder" demiş.(Temîm der ki), bu Dâbbe bize bir adamı tahsîs edince,biz onun bir dişi şeytan olmasından korktuk.Sür'atle yürüyüp nihâyet manastıra girdik.Orada, cüsse bakımından gördüğümüz insanların en irisi olan,iki eli boynuna ve diz kapakları ile topukları arası birbirine demir ile çok sıkı bir sûrette toplanıp bağlanmış bir insanla karşılaştık.Ona:

"—Vay sana,sen nesin?" diye sorduk.O :

"—Sizler benim haberimi duydunuz.Binâenaleyh,siz kimler olduğunuzu bana haber verinız" dedi.Gemi halkı :

"—Biz arap kavminden ber takım insanlarız.Deryaya ait bir gemiye bindik.Akabinde deryayı,mûtâd dereceyi aşan bir şiddetle dalgalanır bulduk.Netîce,dalgalar bizimle bir ay oynadı.Sonra senin şu adana yanaşıp sığındık.Sonra geminin yedek sandalları içine oturduk.Sonra da adaya girdik.Derken bizi vücudu son derece kıllı ve kılın çokluğundan dolayı önü arkası neresidir bilinmeyen bir Dâbbe karşıladı. Biz :

"—Vay sana,sen nesin?" diye sorduk.

"—Ben Cessâse'yim" dedi,biz :

"—Cessâse nedir?" dedik.

"—Hristiyan manastırında bulunan şu adama gidin.Çünkü o,sizin haberinizi öğrenmeyi çok arzû eder" dedi.Bunun üzerine biz,sür'atle sana koşup geldik.O Dâbbe'den de korktuk;onun bir dişi şeytan olmasından da emîn olmadık,dedik.

"—Bana Şam'da bir köy olan Nahlu Beysân'dan haber verin" dedi.

"—Sen onun hangi hâlinden haber istiyorsun?" dedik.

"—Hurmalarından soruyorum.Onlar meyve veriyor mu?" dedi.Biz ona:

"—Evet veriyor" dedik.

"—Onun meyve vermemek zamanı muhakkak yaklaşıyor" dedi.

"—Bana Taberiyye gölünden haber verin" dedi.

"—Sen onun hangi hâlinden haber istiyorsun?" dedik.

"—Onda su var mıdır?" dedi.Gemi halkı :

"—Onun suyu çoktur" dediler.

"—Haberiniz olsun ki,onun suyunun çekilip gitmesi zamanı yaklaşıyor" dedi.

"-Bana Şam'ın kıble istikametinde bulunan 'Aynü Zuğar'dan haber verin" dedi.Onlar :

"-'Aynü Zuğar'ın hangi hâlinden haber istiyorsun?" dediler.

"-O pınarda su var mı?,ve oranın ahâlîsi o pınarın suyu ile ziraat yapıyorlar mı?" diye sordu.Biz de ona :

"-Evet o,suyu bol bir pınardır.Ahâlîsi de o pınarın suyundan ekip biçiyorlar,ziraat yapıyorlar" didik.

"-Bana Nebiyyü'l-Ümmiyyîn(=Ümmîlerin peyğamberin)'den haber verin, O ne yapıyor?" dedi.Gemi halkı :

"-Mekke'den çıktı ve Yesrib(Medîne)'e indi" dediler.

"-Araplar O'nunla muharebe yaptılar mı?" dedi.Biz :

"-Evet yaptılar" dedik.

"-Peyğamber onlarla nasıl yaşıyor?" dedi.

"-Araplar kendisine dostluk gösterenler ve O'na itaat edenlerle zâhir olmuştur" diye haber verdik.O zat :

"-Hakîkaten bunlar oldu mu?" dedi. Biz :

"-Evet oldu",dedik.

"-Muhakkak ki onların Peyğamber'e itaat etmeleri,kendileri lehine bir hayırdır.Şimdi ben sizlere kendimden haber vereceğim.Ben o Mesîhim.Bana çıkmak husûsunda izin verilecek zaman yaklaşıyor.İzin verilince ben yeryüzünde seyr ederim de artık kırk gece içinde,kendisine inmediğim hiç bir karye bırakmam.Ancak Mekke ile Medîne müstenâdır.Bunların her ikisi de bana haram kılınmışlardır.Birine(veya o iki beldeden) girmek istedikçe,beni elinde sıyrılmış bir kılıçla bir melek karşılar ve beni oraya girmekten men eder.Muhakkak ki,onlarda-

ki her bir yol üzerinde onları koruyup beklemekte olan bir takım melekler vardır" dedi.

Fatıma Bintü Kays der ki:Rasûlüllah bunları söyledi de elindeki değneği ile minbere dürterek ve Medîneyi kasdederek:

"-İşte bu Taybe'dir,işte bu Taybe'dir,işte bu Taybe'dir" buyurdu (1).Sonra :"Haberiniz olsun! Ben bunu sizlere söylemiş oldum mu?" diye sordu.Mesciddeki insanlar:

"-Evet,haber verdin" dediler.Rasûlüllah :

"Temîm'in bu hadîsi benim hoşuma gitti.Zîra o,benim sizlere Deccâl'den,Medîne'den ve Mekke'den olmak üzere tahdîs ettiğim hadîslere uygun düşmüştür.Haberiniz olsun ki o,Şam denizinde yahut Yemen denizindedir.Hayır,o muhakkak Meşrık tarafındadır" buyurdu da,eliyle doğu tarafı işâret eyledi.

Fatıma Bintü Kays : "İşte ben bu hadîsi Rasûlüllah'tan aynen ezberledim" dedi(2).

Şu hadîs de aynı konuya misâl olarak zikredilebilir:

Ebû Sa'îyd el-Hudrî'nin rivâyetine göre,Hz.Peyğamber(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde arz,tandırda pişirilen bazlama ve pide gibi olur.Cebbâr olan Allah,onu herhangi birinizin yolculukta bazlamasını (tandıra koyup pişirinceye kadar) evirip-çevirdiği gibi Cennet ahâlîsi için bir konuk taamı olmak üzere eliyle evirip-çevirir" buyurdu.

Ebû Sa'îyd dedi ki:Bu sırada yahûdîlerden biri geldi ve;

"-Ya Ebe'l-Kasim,Rahmân olan Allah sana mubârek kılsın!Cennet ahâlîsinin kıyamet günü yol azığının ne olduğunu sana haber vereyimmi?" dedi.Hz.Peyğamber :

"-Evet" buyurdu.Yahûdî Rasûlüllah'ın dediği gibi :

"-Arz,bir tek bazlama olur" dedi.Bunun üzerine Rasûlüllah bizlere

---

1 Taybe,Medîne'nin isimlerinden biridir(en-Nevevî,XVIII.82).
2 Müslim,K.Fiten,no.119; en-Nevevî,XVIII.78 v.d. ; Ebû Dâvûd, K.Melâhım,bâb.14,15; et-Tirmizî,K.Fiten,bâb.66; İbnü Mâce,K. Fiten,bâb.33; A.İ.Hanbel,VI.373,374,413,417,418.

baktı, sonra, son dişleri görününceye kadar güldü. Sonra yahudî :

"-Sana Cennet ahâlîsinin ekmeklerinin katığını da haber vereyim mi?" dedi. Rasûlüllah :

"-Evet" dedi. Yahudî :

"-Onların katığı (bâlâm) ve (nûn)'dur" dedi. Sahâbîler :

"-Bunlar nedir?" dediler. Yahudî :

"-Öküz ile balıktır. Bu iki hayvanın ciğerinin (en nefîs ve ciğere asılı) münferid bir parçasından 70.000 kişi yiyecektir" dedi(1).

2- İSLAM'A ZIT OLAN İSRAİLİYYAT

Bu kısma giren isrâîliyyât -hangi konuya ait olursa olsun- İslâmın esasları (inanç ve ibâdetleri ile) tenakuz halindedir. Bunları aklen ve naklen tasvîbe imkân yoktur. Malesef bu tür isrâîliyyât da tefsîrlerimize bol bol girme fırsatı bulmuştur. Bu haberler, bir şahıs veya kaynaktan alınırken üzerinde ekseriya düşünülmemiş, tenkidci bir zihniyyetle gözden geçirilmemiştir. Buna da bir iki misalle işaret edelim:

En-Nesâî, İbnü Cerîr et-Taberî ve İbnü Ebi Hâtim in sağlam(kavî) bir senedle İbnü Abbâs'tan tahrîclerine göre, Hz. Süleyman bir gün helaya girmek istediğinde yüzüğünü(mührünü) "Cerâde"ye vermişti-ki bu Cerâde, Hz. Süleymanı'ın en çok muhabbed gösterdiği bir hanımı idi- şeytan, Hz. Süleyman kılığında Cerade'ye vardı ve:

"-Yüzüğümü ver" dedi. Kadın da verdi. Şeytan Hz. Süleyman'ın yüzüğünü parmağına takınca Cinler, insanlar ve şeytanlar ona boyun eydiler. Yü-

---

1 El-Buhârî, K. Riqaq , bâb. 44; Müslim, K. Sıfâti'l-Münâfikîn, no. 30; en-Nevevî, XVII. 135 (hadîsteki bazı müşkil noktalar için en-Nevevî'ye bakınız: XVII. 135-36).

züğün gerçek sahibi olan Hz.Süleyman işini bitirip geldi;hanımından emâneti geri istedi.Kadın:

"-Ben onu Süleymân'a verdim" dedi.Hz.Süleymân:

"-Süleymân benim" dedi.Kadın:

"-Yalan söylüyorsun! Sen Süleymân değilsin",dedi.Hz.Süleymân kime varıp hâlini arzettiyse,hepsi kendisini yalanladı.Hatta çocuklar kendisini taşa bile tuttular.Hz.Süleymân vaziyete baktı ve bunun Allah'ın bir emir ve tasarrufu olduğunu anladı.Yüzüğü alan şeytan da bu esnâda tahta geçip insanlara emirler vermeye ve bir takım direktifler yağdırmaya başladı.Cenâbı Hak,Hz.Süleymân'a tahtını geri vermeyi dileyince,hâl-i hâzır tahtda bulunan şeytanı inkâr edip emrini dinlememe hissini insanlara ilka ve ilham etti.İnsanlar,Hz.Süleymân'ın hanımlarına haber salıp sordular:

"-Şu âna kadar Hz.Süleymân'la aranızda herhangi bir şey geçti mi?". Hanımlar :

"-Evet" dediler.O,biz hayızlı iken bize yaklaşıyor;halbuki bundan evvel böyle bir hâl başımıza gelmemişti",dediler.Başına gelecek olanları tahmîn eden şeytan,sihir,efsun ve benzeri hîle ve düzenleri ihtivâ eden bir kitap yazdı(yazdırdı?).Bu kitabı Hz.Süleymân'ın tahtının altına gömdüler.Sonra bunu çıkarıp insanlara okudular ve etrafa yaydılar.Şöyle bir iftira kampanyası açmayı da ihmâl etmediler:

"-Süleymân bu sihir sayesinde insanlara üstünlük kurmuş ve onlara hükmetmiştir". Bu propağandaya kapılan halk Hz.Süleymân'ı tahkîr ettiler ve bu inanışlarını sürdürdüler.

Şeytan yanında bulunan yüzüğü birisi vasıtası ile denize attırdı.Bir balık rastgelib o yüzüğü yuttu.Bu zaman zarfında Hz.Süleymân ücretle deniz kenarında çalışır(hamallıkla hayatını kazanır)'dı.Bir adam deniz kenarına geldi ve içlerinde yüzüğü yutan balığın da bulunduğu bazı balıklar satınaldı.Süleymân(a.s.)'ı çağırıp:"Bunları eve kadar taşıyıver" dedi.Evine birlikte varınca,karnında yüzük bulunan balığı ücret olarak Hz.Süleymân'a verdi.Hz.Süleymân balığı aldı ve temizlemek maksadı ile karnını yardı.Yüzüğünü buldu ve alıp parmağına taktı.Yüzüğünü parmağına takınca,eskiden olduğu gibi insanlar,

cinler ve şeytanlar derhal kendisine boyun eğdiler.Böylece eski kuvvet,kudret ve saltanatına yeniden kavuştu.Hz.Süleymân'ın kılığına girerek,bir müddet için tahtını ele geçiren şeytan da okyanusta bulunan adalardan birine kaçıp gitti.Hz.Süleymân onu yakalamak için arkasından kuvvetler gönderdi,fakat onu yakalamaya bir türlü muvaffak olamadılar-zira o,çok inatçı bir şeytan idi(1)-.Kollama neticesi birgün onu uyurken buldular;üzerine kurşundan kat kat binalar yaptılar. Uyandı ve sağa sola sıçramağa başladı.Fakat kaçamadı.Yakaladılar ve Hz.Süleymân'a getirdiler.Bir taş oyuldu,içine kendu;ağzı bakırla kaplandı ve Hz.Süleymân'ın emri ile denize atıldı.İşte bu,Cenâb-ı Hakkın:"Andolsun biz,Süleymân'ı imtihan da ettik;tahtının üstüne bir ceset bırakıverdik.(Nice günlerden) sonra o,yine(eski haline) döndü" meâlinde olan âyetinde(2) dile getirdiği olaydır(3).

Şüphesiz Allah elçisi olan bir insan hakkında böyle bir şey düşünülmez.Bunları akıl mantık kabul etmez.

"Ve gökler ve yer ve onların bütün orduları itmâm olundu.Ve Allah yaptığı işi yedinci günde bitirdi;ve yaptığı bütün işten yedinci günde istirahat etti(4); "...ve vâki oldu ki,(Mûsa) ordugaha yaklaşınca buzağıyı ve oyunlarını gördü;ve Mûsa'nın öfkesi alevlendi,ve elinden levhaları attı,ve dağın eteğinde onları kırdı.Ve yaptıkları buzağıyı aldı ve ateşte yaktı ve toz oluncaya kadar ezdi ve suyun yüzüne saçıp İsrâil oğullarına içirdi".

"Ve Mûsa Hâruna dedi:Bu kavm sana ne yaptı ki,onun üzerine büyük suç getirdin? ve Hârun dedi:Efendimin öfkesi alevlenmesin;sen kavmi bilirsin,o kötülüğe âmâdedir.Çünkü bana dediler:Bizim için önümüzden gidecek ilâh yap;çünkü Mûsâ'ya,Mısır diyârından bizi çıkaran bu adama ne oldu,bilmiyoruz.Ve onlara dedim:Kimlerde altun varsa kırıp çıkarsınlar;ve bana verdiler;ve onu ateşe attım,ve şu buzağı çık-

1 En-Nisâ,4/117.
2 Sâd,38/34.
3 Et-Taberî,XXIII.157;Ibnü Kesîr,VI.59 v.d.;ed-Dürrü'l-Mensûr, V.310;R.Na'nâ'a,el-İsrâîliyyat,s.83-84;âyette geçen fitnenin gerçek mahiyyetini açıklayan hadisler için bak.ed-Dürru'l-Mensûr,V.311.
4 Tekvîn,2/1-2.

tı..."(1) gibi Cenâbı Hakka yorulma isnâd eden;Allah katında yüce bir mevkii olan Hârûn'a putperestliği revâ gören Kitab-ı Mukaddes rivâyetleri de İslâm'a zıt ve merdûd olan isrâîliyyat cinsindendir.

Keza 'Avc İbn 'Unuk(veya 'Anak)'la ilgili merviyyat da bu çeşit israiliyyattandır :

Masallara konu olacak çapta tarif ve tasvîr edilen 'Avc İbn 'Unuk isimli dev (veya dev yapılı adam) rivâyetlere göre Hz.Nûh'-dan önce var idi ve Tûfan'da ölmedi. Ta Hz. Mûsa zamanına kadar yaşadı. Bu, inatcı, kâfir ve cebbar biri idi. Anası Âdem kızı 'Anak bunu zinâ mahsûlü olarak dünyaya getirmişti. Boyu çok uzun olduğu için okyanusların dibinden balığı tutar ve bu avları güneşin gözünde(merkezinde) kızartırdı. Bu adam gemide olan Hz. Nûh'a :" Bu küçük çanak nedir,neye yarar ?" gibi sözler söyleyerek onunla alay ederdi(2).

'Avc'in boyunun "3333" zira' olduğu da söylenmiştir.Sahih hadislerde "Ebü'l-Beşer" Hz.Adem'in boyu için "60" zira' ifadesi geçer(3).Bu Allah düşmanının boyu için verilen rakkamlar bu hadislere de aykırıdır.

—— 0 ——

1 Huruç,32/19-24.
2 Et-Taberî,tefsîr,XII.37;tarih,I/1.264;İbn Kuteybe,Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadis,s.278-79,286; El-Kamil,I.72.
3 El-Buhari,K.Enbiya,bab.1; A.İ.Hanbel,II.315,323,535.

3-TASDİK VEYA TEKZİB EDİLEMEYEN İSRAİLİYYAT
——(MESKUTÜN ANH)——

Bu tür isrâîliyyat-belki de tasdîk veya tekzîb edilemeyişinden dolayı-İslâmî olan eserlerde ve özellikle tefsirlerde geniş yer tutmuştur.Hemen şunu belurtelim ki,tasdîk veya tekzîb edilemeyen bu tür isrâîliyyata asla müslümanların ihtiyacı yoktur.Hemen baştan sona, lüzumsuz söz kalabalığından,hayal mahsûlü efsânelerden ibârettir.Üstelik kitaplarımızda-binde bir olanlar istisnâ edilirse-bu haberlerin isrâîliyyat olduğu,yani yahûdî veya hristiyan çevrelerden veya onların mukaddes kitaplarından aktarıldığı da belirtilmemiştir.Bunun çok kötü bir netîcesi olarak,İslâmî olan pek çok şey ve meselâ bu arada İslâm'ın ikinci kaynağı durumunda olan-isterse müttefekun 'aleyh olsun-hadîsler bir tarafa atılmış ve kitapları doldurmuş olan bu hurafeler İslâm nâmına asırlardan beri yazılmış,okunmuş,okutulmuş ve kürsîlerden bir hakîkatmiş gibi müslüman cami'aya anlatılmış;cemaatler bunlarla ağlatılmış ve coşturulmuştur.

Buna da bir iki misâl verelim:

"Bir zaman da Mûsâ,kavmine:Allah size herhalde bir inek boğazlamanızı emrediyor,demişti" âyetinin tefsîri münâsebetiyle(1) kitaplarda şöyle bir habere yer verilir:

İsrâîl oğulları arasında son derece zengin bir adam vardı.Bu adamın bir kızı vardı.Aynı adamın muhtaç,fakîr bir de yeğeni vardı. Yeğeni adamdan(amcasından) kızını istedi.Fakat kızın babası,fakîr olması sebebiyle kızını yeğenine vermek istemedi.Genç buna kızdı ve: Vallahi amcamı öldüreceğim,kızıyla evleneceğim,malını alacağım ve diyetini yiyeceğim" dedi.Genç amcasına vardı ve o esnada civarda bulunan bir ticaret kervanına kadar gitmesi husûsunda onu ikna etti.İkisi bir gece vakti yola koyuldular.Genç yolda amcasını öldürdü.Geri dönüp geldi.Sabah olunca,amcasının nerede olduğunu bilmiyormuş ve onu arıyormuş gibi bir tavır takındı.Ticaret erbabı olanlara varıp: Amcamı siz öldürdünüz;diyetini verin" dedi;başına toprak saçıp ağlamaya,üstünü başını yolmaya,bağırıp çağırmaya"Vay benim amcam!" yol-

1 El-Bakara,2/67.

lu feryadlara başladı.Olayı Hz.Mûsâ'ya aksettirdiler.Hz.Mûsâ Onları diyet ödemeye mecbûr etti.Fakat,(olay çok enteresan olduğu için) Hz.Mûsâ'nın gerçek suçluyu tesbît için Allah'a yalvarmasını istediler."Biz dediler,diyet vermekten çekinmiyoruz.Bu basit bir şeydir.Lâkin katil olarak ittiham edilip,kınanmaktan korkuyoruz".İşte bu,Cenâbı Hakkın şu âyetinde(1) dile getiriliyor: "Hani siz bir kimse öldürmüştünüz de onun (katili) hakkında birbirinizle atışmıştınız..."(2).

Hz.İbrahim ile Nemrûd arasında cereyan eden muhtelif mücâdelelerden sonra,Hz.İbrahim'in ateşten kurtulmasını müte'âkip Cenâbı Hak Nemrûd'a bir melek gönderdi ve ona "Bana îmân edersen,seni memleketinin başında bırakırım" dedi.Bu azgın adam:"Benden başka Rab var mıdır ki ona inanayım" diye cevâp verdi.Melek ikinci defa onun yanına gelerek îmana çağırdı.Cebbar da'veti kabûl etmedi.Melek üçüncü defa gelerek da'veti tekrarladıysa da,cebbar yine îmana gelmedi.Bunun üzerine melek ona:"Üç güne kadar ordularını topla" dedi.Cebbâr ordularını topladı.Bundan sonra yüce Allah'ın emri ile melek onların üzerine sinekleri musallat etdi.Güneş doğduğu halde ahâlî sineklerin çokluğundan güneşi göremiyordu.Bu sinekler,onların etlerini yiyerek kanlarını içti,ancak kemikleri kaldı.Fakat hükümdâra bir şey olmamıştı.Sonra Allah ona da bir sinek musallat etdi.Sinek hükümdârın burun deliğinden girdi.Hükümdâr hissettiği acı ve ızdıraptan kurtulmak,sancılarını hafifletmek maksadıyla başına tokmaklarla vurduruyordu.Cebbâr böylece 400 yıl ızdırap içinde yaşadı.İki elini bir araya getirerek birden (bütün hızı ve gücüyle) onun başına vuran kimse,ona en büyük şefkat ve merhameti göstermiş sayılırdı.O,cebbâr ve zalim olarak 400 yıl hükûmet sürdü.Allah da onu tam 400 yıl azâb içinde yaşattı ve ondan sonra canını aldı(3).

---

1 El-Bakara,2/72.

2 Et-Taberî,I.336 v.d.;Zâdü'l-Mesîr,I.96 v.d.;İbnü Kesîr,I.188 v.d.;El-Bidâye,I.293;ed-Dürru'l-Mensûr,I.76 v.d.;Tesniye,21/1-9;Goldziher,Mezâhibü't-Tefsîri'l-İslâmî,s.114.

3 Et-Taberî,XIV.97;Tarihu't-Taberî,I/1.427;el-Keşşaf,II.602;İbnü Kesîr,IV.190.

El-Bakara sûresinin 258.ve en-Nahl sûresinin 26 ... 27.âyetleri münâsebetiyle tefsîrlere girmiş olan Nemrûd'la ilgili bu "meskûtün 'anh" isrâîliyyata,ileride gelecek olan Karûn'a dâir haberler de güzel birer örnektirler.

——— 0 ———

Yukarıdan beri misâllerle îzah etmeğe çalıştığımız isrâîliyyatı kısaca üç grupta mütale'a etmekte fayda vardır :

1-Makbûl isrâîliyyat.

2-Merdûd isrâîliyyat.

3-Makbûl ile merdûd dışında kalan isrâîliyyat(1).

———— 0 ————

1 İbnü Kesîr,tefsîr,I.8; II.319; III.265; el-Kasimî,tefsîr,I.40 v.d.;Tefsîru'l-Menâr,IX.482-83;M.Muhammed Ebû Şühbe,ed-Dahîl ve Kütübü't-Tefsîr(Mecelletü'l-Ezher),XXV.491; Muhammed Ebû Zehv,el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn,s.185 v.d.; Muhammed Huseyn ez-Zehebî,el-İsrâîliyyat fi't-Tefsîr ve'l-Hadîs,s.60;İsmail Cerrahoğlu,Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller, s.62 v.d.;Yahya İbn Sallam ve Tefsîrdeki Metodu,s.140 v.d.; Tefsîr Usûlü,s.240 v.d.;Abdullah İbn Abbas ve Tefsir İlmindeki Yeri(Diyânet Dergisi),XI.76.

C-İSRAİLİYYATI RİVAYET ETMENİN

---- HÜKMÜ ----

İsrâîliyyatın nakletmenin hükmü ile ilgili olarak bize ulaşan Hz.Peyğamber(s.a.v.)'in ve O'nun muâsırları olan sahâbenin sözleri muhteliftir.Bazı sözler israîliyyatın naklini tecvîz eder gibi görünürken,diğer bazıları da şiddetle yasak etmektedir.Biz önce men eden rivâyetleri,sonra da tecvîz eder gibi görünenleri ele alıp inceleyeceğiz.Bazı özel durumlara da temas ettikten sonra,leh ve aleyhtekilerle ilgili bir netîceye varmaya çalışacağız.

I-İSRAİLİYYATIN NAKLİNİ YASAK EDEN HADİSLER

1-Ebû Hüreyre'nin nakline göre,Hz.Peyğamber zamanında Ehl-i Kitaptan olan yahudîler Tevrat'ı İbranîce okurlar ve onu müslümanlaar anlasınlar deye arapça olarak tefsîr ederlerdi.Durumdan haberdâr olan Hz.Peyğamber:"Ehl-i Kitâbı tasdîk de,tekzîb de etmeyin; sizler:(-Biz Allah'a ve O'nun tarafından indirilene inandık-)(1) deyiniz" buyurdu(2):

... عن ابي هريرة رضي الله عنه قال : كان اهل الكتاب يقرؤن التوراة بالعبرانيّة و يفسرونها بالعربيّة لاهل الاسلام ، فقال رسول الله : "لا تصدّقوا اهل الكتاب و لا تكذّبوهم ، و قولوا آمنا بالله و ما انزل الينا ..." .

2-A.İ.Hanbel ve el-Bezzar'ın Câbir'den tahrîclerine göre,Hz.Ömer Tevrat'tan bir parça(3) yazmıştı.Yazdığı bu parçayı Hz. Peyğambere getirdi ve okumaya başladı.Bu esnâda Hz.Peyğamberin yüzü

---

1 El-Bakara,2/136.

2 El-Buharî,K.Şehâdât,bâb.24; K.Tefsîr,el-Bakara sûresi tefsîri, hadîs no.11; K.İ'tisâm,bâb.25; K.Tevhîd,bâb.51; Ebû Dâvûd,K. 'Ilm,bâb.2; Ahmed İbn Hanbel,IV.136; et-Taberî,XXI.3; İbnü Kesîr,V.329; el-Bidâye,II.133; el-'Aynî,XXV.75; XVIII.93-94; Fethu'l-Bârî,IX.237; XVII.101.

3 Bazı kaynaklarda "sahîfe" ve "kitâb" olarak geçer.

değişiyordu(renkten renge giriyordu).Mecliste bulunan Ensâr'dan bir zat Hz.Ömer'e: "Yazıklar olsun sana,ey Hattab oğlu Ömer! Sen Rasûlüllah'ın yüzünü görmüyor musun?" dedi.Bundan sonra Hz.Peyğamber:"Ehl-i Kitâba hiç bir şey sormayın.Kendileri sapkın olan bu adamlar sizi asla doğru yola iletemezler.Sizler de (Ehl-i Kitaba sorduğunuz ve cevâp aldığınız takdirde onları,tasdîk veya tekzîbden dolayı),ya hak olan bir şeyi yalanlamış veya bâtıl olan bir şeyi doğrulamış olursunuz.Allah'a yemîn ederim ki,eğer Mûsâ sağ olsaydı,bana îman edip yoluma uymaktan başka çâre bulamazdı" buyurdu(1).

عن جابر رضي الله عنه قال: نسخ عمر كتابا من التوراة بالعربية فجاء به الى النبي صلى الله عليه وسلم فجعل يقرأ و وجه رسول الله صلى الله عليه وسلم يتغير فقال له رجل من الانصار: "ويحك يا ابن الخطاب ألا ترى وجه رسول الله صلى الله عليه وسلم"؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "لا تسئلوا أهل الكتاب عن شيئ فانهم لن يهدوكم وقد ضلوا .وانكم اما تكذبوا بحق أو تصدقوا بباطل ،والله لو كان موسى بين أظهركم ما حل له الا أن يتبعني .

3-Rivâyete göre İbnü Abbas bir gün bazı müslümanlara şöyle çıkıştı: "Ey müslümanlar topluluğu! Elinizde Allah'ın peyğamberi Muhammed'e indirdiği ve okumakta olduğunuz en son ve hiç bozulmamış(içine yabancı şeyler karışmamış) olan kitabı bulunduğu halde nasıl oluyor da Ehl-i Kitaba (bazı şeyler) soruyorsunuz? Kaldıki Allah, Ehl-i Kitabın kendilerine indirilen şeyleri tebdîl ettiklerini,kitabı elleriyle tağyîr edip bozduklarını size haber de verdi.(-Onlar: Elleriyle kitabı yazıp da,sonra onu az bir baha ile satabilmek için "bu,Allah katındandır"-) dediler(2).İlimden size gelen şey sizi,onlara müracaattan men etmiyor mu? Andolsun ki biz,onlardan hiç (3) biri-

---

1 A.İ.Hanbel,III.378; el-'Aynî,XXV.74; Fethu'l-Bârî,XVII.100; el-Bidâye,II.133.
2 El Bakara,2/79.
3 El-Buharî,K.İ'tisâm,bâb.25; el-'Aynî,XIII.261; XXV.75; Fethul-Bârî,VI.220; XVII.101; İbnü Kesîr,V.329; el-Bidâye,II.134.

nin size indirilenden sorduğunu asla görmüyoruz".

عن عبد الله بن عباس رضي الله عنهما قال : "يا معشر المسلمين كيف تسألون أهل الكتاب ؟ وكتابكم الذي أنزل الله على نبيه صلى الله عليه و سلم أحدث الاخبار بالله تقرؤونه لم يشب وقد حدثكم الله أن أهل الكتاب بدّلوا ما كتب الله و غيروا بأيديهم الكتاب ، فقالوا : هذا من عند الله ليشتروا به ثمنا قليلا ، أفلا ينهاكم ما جائكم من العلم عن مسائلتهم ؟ ولا والله ما رأينا منهم رجلا يسألكم عن الذي أنزل عليكم" .

4-'Abdürrazzak'ın Müsned'inde ve et-Taberî'nin tefsîrinde kaydettiklerine göre İbnü Mes'ûd mü'minlere şöyle demiştir:"Ehl-i Kitaba(hiç bir şey) sormayınız.Zîra,kendileri saptırmış olan bu adamlar size asla doğru yolu gösteremezler.(Siz onlara müracaat ettiğiniz takdirde) ya hak olan bir hususu yalanlamış veya bir bir bâtılı tasdîk etmiş olursunuz"(1).

... قال عبد الله - يعني ابن مسعود - : "لا تسئلوا أهل الكتاب فانّهم لن يهدوكم و قد أضلوا أنفسهم فتكذّبوا بحق أو تصدّقوا بباطل" .

5-Rivâyete göre Hz.Ömer,Ka'b'ı Benû İsrâîl kıssaları anlatmaktan men etmiş ve aksi davranışta bulunduğu takdirde onu kendi memleketine sürmekle tehdît etmişti.Ona: "Ya mutlak olarak eski milletlerin ve onlara ait kitapların haberlerini anlatmaktan vazgeçersin veyahut da seni uyuz maymunlar ülkesine(2) sürerim"(3) demişti.

... أنّ عمر بن الخطاب رضي الله عنه نهى كعب الاحبار عن التحديث و أوعده بالنفي الى بلاده و قال : " لتتركنّ الحديث عن الاوّل أو لالحقنّ بأرض القردة" .

---

1 Et-Taberî,XXI.3; İbnü Kesîr,V.329; M.H.ez-Zehebî,el-İsrâîliyyat,s.70-71.
2 Yemen(el-Bidâye,VIII.108).
3 R.Na'nâ'a,el-İsrâîliyyat,s.87.

6-El-Hafız Ebû Ya'lâ el-Mevsılî'nin Müsned'inde kaydettiğine göre,Halid İbn 'Urfüta şöyle demiştir:Ben Hz.Ömer'in yanında otururken bir gün kendisine Sûs kasabasında(1) oturan bir adam getirdiler-ki bu adam 'Abdü'l-Kays kabilesindendi-Hz.Ömer ona:"Sen 'Abdü'-kays kabîlesinden falan oğlu falan mısın?" dedi.Adam:"Evet" dedi.Hz. Ömer tekrar:"Sen Sûs'ta mı otuyorsun"? Dedi.Adam bu soruya da "Evet" cevâbı verdi.Adama elindeki sopayla vurdu;adam:"Ey mü'minlerin emîri suçum ne?" dedi.Ömer adama oturmasını söyledi;adam oturdu.Ömer ona:"Elîf.Lâm.Ra.Bu (sûrenin âyetleri de her hakîkati) açıklayan kitabın (Kur'ânın) âyetleridir.Hakîkat biz onu,(manâsına) akıl erdiresiniz diye,arapca bir Kur'ân olarak indirdik.Biz sana bu Kur'ânı vahyetmek sûretiyle en güzel beyânı kıssa olarak anlatacağız.Halbuki sen daha evvel bundan elbet haberdâr olmayanlardandın" âyetlerini(2) okudu.Ömer aynı yeri adama üç kerre okudu.Ve üç kerre sopayla vurdu.Adam:"Ey mü'minlerin emîri,suçum ne?" dedi.Bu kerre Ömer:"Sen Dâniyal kitabını yazmışsın" dedi.Adam:"Emrini söyle de yapayım"dedi.Ömer:"Git ve onu sıcak su ve beyaz yün(den ma'mûl paçavra) ile (silerek) yoket.Onu bir daha okuma;hiç kimseye de okutma.Eğer onu okuduğunu veya herhangi bir kimseye okuttuğunu duyarsam canını yakarım" dedi.Sonra adama oturmasını söyledi.Adam önünc oturdu.Hz.Ömer bu sefer şunu anlattı:"Ben vaktiyle gidip Ehl-i Kitabın eserlerinden bir parça yazmıştım.Onu Hz.Peyğambere getirdiğimde:"Ey Ömer,elindeki nedir?" diye sordu.Ben de:"Ey Allah'ın Rasûlü! Biraz daha fazla bilgi sahibi olmak için Ehl-i Kitap'dan yazdığım bir parçadır" dedim.Efendimiz kızdı ve bunun tesiriyle yanakları kızardı..."(3).

---

1 Huzistan'da bir kasaba adı(el-Cezerî,el-Lübâb,II.154-55).
2 Yûsüf,12/1-3.
3 İbnü Kesîr,IV.7 v.d.; aynı hadisi İbnü Ebî Hatim tefsirinde muhtasar olarak zikreder.Hadisin ravîlerinden olan 'Abdurrahman İbn İshak'ı-ki o,Ebû Şeybe el-Vasıtî'dir-ve şeyhini zayıf saymışlardır.El-Buhârî:"Bu adamın hadîsi sahîh değildir" demiştir(İbnü Kesîr,IV.8).

7-El-Hâfız Ebû Bekr Ahmed İbn İbrâhîm el-İsmâ'îlî'nin rivâyetine göre, Hz.hilâfeti zamanında Hıms'ta iki adam varmış.Bunlar yahûdîlerden bir "sahîfe" (صحيفة) yazmışlar.Yazmış oldukları yanlarına alarak Medîne'ye gelmişler.Maksatları Hz.Ömer'den fetvâ istemekmiş.Kende aralarında şöyle konuşmuşlar:"Eğer Hz.Ömer bu yaptığımıza razı olursa,ona daha çok sarılırız;razı olmazsa atarız".Hz.Ömer'in huzuruna girince:"Biz Ehl-i Kitab olan bir milletin toprağında yaşıyoruz ve biz onlardan öyle sözler işitiyoruz ki,ondan derilerimiz ürperiyor;bu duyduklarımızı alalım mı,almıyalım mı ne dersin?" diye sormuşlar.Hz.Ömer:"Bu duyduklarınızdan bir şeyler yazdığınızı tahmîn ediyorum" demiş."Hayır" demişler."Bakın size anlatayım" diyerek Hz. Ömer söze başlamış:"Ben Rasûlüllah'ın hayatında Hayber'e gitmiştim. Orada sözleri beni imrendiren bir yahudîye rastladım ve ona:Bu söylediklerini bana yazdırır mısın? dedim.Adam:"Evet" dedi.Elime bir deri parçası alarak adamın yanına gittim.Bana(bazı şeyler) yazdırdı. Hayber'den dönünce vaziyeti Rasûlüllah(s.a.v.)'a haber verdim.Efendimiz:"Getir onları" dedi.Gittim,getirdim.Efendimiz:"Otur ve bana oku" dedi.Bir müddet okudum.Sonra bir ara yüzüne baktım.Gördüm ki,rengi değişmiş.Korkudan ne yapacağımı şaşırdım.Artık bundan sonra bir kelime bile okuyamadım.Rasûlüllah bana ârızolan hâli görünce,onu elimden aldı ve sonra tükrüğüyle tek tek hepisini sildi ve :"(Böyle konularda) bu adamların ardına düşmeyin.Zîra bunlar(dinleri hususunda),ne yapacaklarını şaşırmış kimselerdir;kendilerine uyanları da şaşırırlar" buyurdu..."(1).

Bütün bunlardan sonra,aynı konu ile ilgili olan Kur'ân âyetlerini de hatırlamak gerekir.İslâm'ın birinci kaynağı,şaşmaz kitap K. Kerîm,bir çok defalar yahudî ve hrıstiyanların,ellerinde mevcut mukaddes kitaplarını tebdîl ve tağyîr ettiklerini,bozduklarını haber veriyor.İsrâîliyyat dediğimiz şeyler büyük çoğunlukla Kur'ânı Kerîm tarafından niteliği bildirilen bu kitaplar ve bunların şerhi mahiye-

---

1 İbnü Kesîr,IV.8;hadîsi böylece Süfyan es-Sevrî Ömer İbn el-Hattab'dan rivâyet etmiştir;aynı hadîsi Ebû Dâvûd Merâsîl'inde tahrîç etmiştir.

tinde olan nayal mahsûlü düzme eserlerden nakledîliyor.Bunu tasvîb imkân var mı? Konuya ait bir kaç âyet me'âli verelim:

"Yahudî olanlardan kimi kelimeleri (Allah tarafından) konulduk-ları yerlerinden (kaldırıp) değiştirirler..."(1).

"(Yahudîler de) : "Allah hiç bir beşere,hiç bir şey indirmedi", dediler.Söyle(onlara) ki:"...(İşinize geleni gösterip) açıkladığınız, fakat) çoğunu gizlediğiniz o kitabı kim indirdi?" (2).

"...Kelimeleri(Allah tarafından) yerlerine konulduktan sonra (tutup) bir tarafa atarlar onlar; "Eğer size şu(fetvâ) verilirse bu nu alın,şayet o verilmezse onu(kabûl etmekten) çekinin" derler"(3).

"...Onlar(yahudîler) kelimeleri (Allah tarafından) konulan yer-lerinden kaldırıp değiştirirler..."(4).

"Biz Nasrânîyiz" diyenlerin de sağlam temînâtını almıştık.Netî-ce onlar da v'az ü ihtar edildikleri şeylerden bir hisse almayı u-nutuverdiler..."(5).

"Ey Ehl-i Kitab! Size-kitaptan gizlemekte olduğunuz şeylerin bir çoğunu meydâna vuran,bir çoğundan da geçiveren-peygamberimiz gel-mişti.r.Size Allah'tan hakîkî bir nûr ve apaçık bir kitap gelmişti" (6).

---------- 0 ----------

Bilındiği gibi İslâm'ın ilk yıllarında Hz.Peygamber,K.Kerîm'le karıştırırlar endişesiyle ashabına,Kur'ândan başka hiç bir şey yaz-mamaları hususunda sıkı sıkıya tenbîhatta bulnmuştu.Kendi sözleri-nin öğrenilmesini,başkalarına öğretilmesini ve teblîğ edilmesini şev-k

1 En-Nisâ,4/46.
2 El-En'âm,6/91.
3 El-Mâide,5/41.
4 El-Mâide,5/13.
5 El-Mâide,5/14.
6 El-Mâide,5/15.

le isteyen ve s"Benim sözümü dinleyip belleyen,sonra da onu belledi-ği gibi başkalarına aktaran kişinin Allah yüzünü ağartsın" diyen(1) Hz.Peyğamber,yeri gelmiş; "Kur'ân'dan başka benden hiç bir şey yaz-mayın.Kur'ân'dan ğayri benden bir şey yazmış olan varsa onu imhâ et-sin!" buyurmuştur(2).

Vaziyet bu iken,elbette Hz.Peyğamber ve O'nun sâdık arkadaşla-rı Tevrat ve İncîl gibi muharref kitapların ve bunların şerhi mahi-yetinde olan efsânelerin yazılmasını,okunmasını,müzakeresini hoş gö-remezlerdi.Bunun aksini düşünmek hiç bir zaman normal olamaz.

II.İSRAİLİYYATIN NAKLİNİ TECVİZ EDEN HABERLER

Bazı hadîs mecmu'alarında yer alan,Abdullah İbn 'Amr İbn el-'Âs'a ait rivâyetten öğrendiğimize göre Hz.Peyğamber şöyle buyurmuş-tur.

"Bir âyet dahî olsa benden (işittiklerinizi) başkalarına ulaş-tırın.Ve sizler,Benû İsrâîl'den de nakledin;bunda beis yoktur.Kim bana kasden yalan(söz) isnâd ederse o,cehennemdeki yerini hazırlasın (hazırlansın)"(3).

روى البخاري عن عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما أنّ النبي صلى الله عليه و سلّم قال: "بلّغوا عني ولو آية و حدّثوا عن بني اسرائيل ولا حرج ،ومن كذب علي متعمّدا فليتبوأ مقعده من النار"

1 Ebû Dâvûd,K.'Ilm,bâb.10;et-Tirmizî,K.'Ilm,bâb.7;İbnü Mâce,Mu-kaddeme,bâb.18;K.Menâsik,bâb.76;ed-Dârimî,Mukaddeme,bâb.24.
2 Müslim,K.Zühd,no.72;ed-Dârimî,Mukaddeme,bâb.42;A.İ.Hanbel, III.12,21,39.
3 El-Buharî,K.Enbiya,bâb.50;Müslim,K.Zühd,hadis no.72;et-Tirmi-zî,K.'Ilm,bâb.13;İbnü Mâce,Mukaddeme,bâb.5;A.İ.Hanbel,III.39, 96;eş-Şafi'î,er-Risâle,s.397-98.

Bu tek örneğin dışında Benû İsrâilden haber nakline dâir cümlelerde hiçbir vesika yoktur.

Bazı müelliflerin yahudi ve hristiyanlara müracaatı dile getiren âyetlere dikkatimizi çekerek isrâiliyyâtın naklini tecvîze meyletmişlerdir(1). Oysa bu yanlış seçilmiş bir yoldur. Hz. Peyğamber'e has olan ve Kur'ân tarafından bildirilen durumlar yanlış değerlendirmelere yol açmamalıdır. Bu tür âyetlere bir iki örnek verelim:

Cenâb Hak Hz. Peyğamber'e hitaben şöyle buyurur: "Tevrat indirilmezden evvel Ya'kûb'un kendisine haram kıldığı şeylerden başka yiyeceğin her türlüsü İsrâîl oğulları için helâl idi. De ki: "Eğer sâdık adamlar iseniz Tevrat'ı getirin de okuyun"(2).

"Eğer sana indirdiğimiz (kıssaların herhangi birin)'den (bilfarz) şüphede isen, senden evvel kitab okuyanlara sor..."(3).

"O küfredenler şöyle der: "Sen(hak tarafından) gönderilmiş bir Peyğamber değilsin". De ki, "benimle sizin aranızda(hakikî) şahid olarak Allah yeter ve(bunu) nezdinde kitab ilmi bulunanlar dahî(bilirler)"(4).

Bunlardan birinci âyet Kur'ân'ın yüzlerce mu'cizesinden biridir. ve yahudilerin inkâr ettiği bir hususu ortaya koymaktadır. Maksadları sadece, Allah'ın kendilerine karşı yönelttiği zülüm, haksızlık, faiz yeme, Allah yolundan insanları sapıtma ve benzeri kötü fiillere karşı olan şahadetini yalanlama olan yahûdîleri susturmayı ve ilzamı hedef almıştır(5). Âyetin nuzûl sebebi okunduğu zaman maksad daha güzel anlaşılır(6). İnkâr ettikleri bir konuda Allah onların yalanlarını yüzlerine vurmuş ve kendi mukaddes kitaplarında, iddialarının aksi olan hususun yazılı olduğunu bildirmiştir. Gerçekten bugün bile

---

1 M.H.ez-Zehebî, el-İsrâîliyyat, s.71-72; R.Na'nâ'a, el-İsrâîliyyat, s.87.
2 Âlü 'Imrân, 3/93.
3 Yûnus, 10/94.
4 Er-Ra'd, 13/43.
5 El-Kasımî, tefsîr, IV, 893.
6 El-Vahidî, Esbâbü'n-Nüzûl, s.75-76.

muharref olan Tevrat tercemelerinde(1) bunu görmek kabildir(2).

Bu âyetten,Ehl-i Kitab'a veya onların eserlerine müracaat etme onlardan haber naklatme gibi bir netice çıkarmak cidden zordur! Bu olsa olsa,yukarda izah ettiğimiz "makbûl" isrâîliyyata bir misaldir; hepsi o kadar:

İkinci âyet,mukaddes kitablarda zikredilen ve özde müştereklik arzeden kıssalara işaret ediyor.Bilindiği gibi,Âdem,Havva,İblîs,Âdem-İblîs,Nûh ve Sâlih gibi isimler etrafında bir takım kıssalar vardır. Bunlar hem Tevratta ve hemde diğer ilâhi kitablarda vardı ve bu kitablara inanan insanlar arasında şifâhî olarak yaşıyordu.Aynı kıssalar en doğru şekilleri ile,vecîz bir tarzda Kur'an-ı Kerîm'de de geçmektedir.Kur'an'ın dile getirdiği bu kıssaları elbette Ehl-i Kitab olanlar biliyordu.Sorulduğu zaman inkâr edemezlerdi.Mesela "Tûfan" olayını bilmiyoruz diyemezlerdi.

Cenâbı Hak Peyğamberi Hz.Muhammed(s.a.v.)'e bu husûsu hatırlatıyor.

Elmalılı'nın dediği gibi:"Bu âyet bâlâdaki kıssaların sıdk u hakkiyyetini te'yîd ile,risâlet-i Muhammediyyeyi te'kîd ve takviye siyâkındadır.Malum ya farz,ne vuku'u,ne de imkânı îcâb etmeyeceğinden burada da ne şek,ne suâl vâki değildir.Ancak bu kıssaların âyât-ı ilâhiyyeden olan fevkalâde vukuâtı tazammun ettiklerini ihtâr ile beraber,Nübüvvet-i Muhammediyye hakkında en cüz'î bir şüphe ihtimaline bile mesâğ bırakmayan bir kuvvet-i beyân ve tehyic-i îkân vardır.Yani başka taraftan öğrenmek suretiyle değil,Allah tarafından sana vahy ile bervech-i bâlâ haber verilen Fir'avn ve sâire kıssalarının sıhhatinde şekk ü şübheye asla mahal yoktur.Sen de bunda şübhe etmezsin.Maamâfîh,bilfarzı ve't-takdîr- cüz'î bir şekk ihtimaline maruz kalacak olursan,"senden evvel kitab okuyanlara sor".Yani bunlar,Ehl-i Kitâb indinde malum ve muhakkak ve kütüb-i Sâlihede de sabittir.Onlar bu kıssalardan ibret almayıp hala şirk ü küfürde devâm

---

1 Tekvîn,32/31-32.
2 Ya'kûb'un kendine haram kıldığı yiyeceklerle ilgili et-Tirmizî ve Ahmed İbn Hanbel'den mervî hadîsler icin bak.İbn Kesîr.II.

eden Ehl-i Kitab ile,bunları inkâr edemiyecek,"evet" demeğe mecbur olacaklardır"(1).

Üçüncü âyet ve ona müşâbih olanlar(el-A'raf,7/157;eş-Şu'ara,26/197) ise,Ehl-i Kitab'dan olup îman etmiş mühtedîlere işâret etmektedirler.İttifaka yakın bir çoğunlukla kabul edildiğine göre,"nezdinde kitap ilmi bulunanlar" dan maksad,başta Abdullah İbn Selâm olmak üzere,Selmanü'lFarisî ve Temîm ed-Dârî gibi şahıslardır(2).Bunlar Kur'ân ilmine veya mutlak olarak "hak kitaâb" ilmine sahiptirler. Eski kitaplarda ve bilhassa Tevrat ve İncîl'de Hz.Peyğamberin peygamberliğini müjdeleyen deliler vardır.BU şahıslar bunları bilir ve müslüman oldukları için gerçeği olduğu gibi aksettirirler.Hatta taassup ve garazdan sıyrılmış,insaflı Ehl-i Kitab bilginleri de bunu bilirler ve gizlemeden itiraf ederler(3).

Keza bu âyet de isrâîliyyatın naklinc delîl değildir.

Bazı müellifler de(4),sahîh hadîslerde geçen Benû İsrâîl'e,hristiyanlara ve diğer millet ve kavimlere ait Hz.Peyğamberin beyanlarına dikkatimizi çekerek bunları,israîliyyatın nakline ve Ehl-i Kitaba müracaata delîl gösteriyorlar.Bunlar hadîstir yani Hz.Peygamberin sözleridir.Biz bunları israîliyyat olarak değil,Rasûlüllah'ın hadîsi olarak okuyoruz.Hz.Peyğamberin "hakk" dan başkasının çıkmadığı ağzından dökülmüş olan bu sözler nasıl olur da başkasıyla kıyas edilabilir? Bir fanîninki ile ölçülebilir? Sonra;"Kendi(Re'y ü) hevâsından söylemez o.O,kendisine(Allah'tan) ilka edilen bir vahyden başkası değildir"(5) âyeti iyi düşünülmelidir.

İslâm bilginlerinden bazısı,bazı hadislere istinâden,Hz.Peyğamberin sözlerinin de "vahy" (vahy-i ğayr-i metlüv) olduğunu ileri sürmüşlerdir.Bu hadîslerden bir kaçının me'âlleri şöyledir :

---

1 Hak Dîni Kur'ân Dili,IV.2744.
2 Et-Taberî,XIII.176;İbnü Kesîr,Iv.106-107;el-kasimî,tefsir, IX.3694.
3 İbnü Kesîr,Iv.106;Elmalılı,IV.3007.
4 M.H.ez-Zehebî , el-İsrafliyyat,s.73-74; R.Na'nâ'a,el-İsrafliyyak,s.87 v.d.
5 En-Necm,53/3-4.

1-"Gözünüzü açın ki bana Kur'ân ve bir de onun kadarı verildi." (1).

2-"Cebrâîl(a.s.) Rasulüllah'a Kur'ânı indirdiği ve öğrettiği gibi, sünneti de indirmiş, öğretmiştir"(2).

3-"Gözünüzü açın ki, ben de emrettim; va'zettim; nehyettim. Onlar (hadîsler sayıca) Kur'ânın misli gibidir"(3).

4-Rasûlüllah'tan her duyduğunu yazan Abdullah İbn 'Amr'ı sahâbe; "Hz. Peyğamber bir insandır, ğadab hâlinde de konuşur, bir şeyler söyler" diyerek bundan men etmişlerdi. Durumumu peyğamberimize açtı, Peyğamberimiz: "Yaz! Canım elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, benden "hak" dan başkası sâdır olmaz" buyurdu(4).

En-Necm sûresindeki âyet(53/3)'den ve bu hadislerden(5) anlıyoruz ki Hz. Pelğamberin her söylediği haktır ve gerçektir. Hadisler bile bir manâda vahydir. Benû İsraîl ve diğer geçmiş millet ve kavimlere dâir Hz. Peyğamber'den sudûru kat'î olan beyanlar da hadîstir. Bunları başka türlü düşünmeye imkân yoktur. Netîce şu ki, bu hadîsler israîliyyatın nakli için delil değildir.

III. BAZI ÖZEL DURUMLAR

Hz. Peyğamberin arkadaşlarından bazısına has olan durumlar da israîliyyatın nakli için delîl olarak kullanılmak istenmiştir(6). Şimdi bu haberleri görelim :

---

1 Et-Tirmizî, Ebû Dâvûd.
2 Ed-Dârimî, Mukaddeme, bâb.49.
3 Ebû Dâvûd, Dârekutnî.
4 Ebû Dâvûd, K.'Ilm, bâb.3; ed-Dârimî, Mukaddeme, bâb.43; A.İ.Hanbel, II.162, 192.
5 Bu hadîslerin metinleri veya me'âlleri için bak. İbnü Kesîr, VI.442; el-Kasimî, tefsîr, XV.5554-55; Çantay, III.971, not.7.
6 Ez-Zehebî ve Na'nâ'a'ya ait adı geçen eserler.

1-Müntedî Abdullah İbn Selâm:"Resûlüllah bana,bir gece Kur'ân'ı bir gece de Tevrât'ı oku,diye emretti" demiştir(1).Bir başka rivâyete göre de aynı şahıs Hz.Peyğamber'e gelmiş ve;"Ben Kur'ân'ı ve Tevrât'ı okudum" demiştir.Hz.Peyğamber ona:"Bir gece Kur'ân'ı,bir gece de Tevrât'ı oku" diye tavsiyede bulunmuştur(2).

Zayıf olan bu haber hakkında ez-Zehebî:"Eğer bu haber doğru ise (erbabınca) Tevrât'ı tekrar ve tedebbüre ruhsattır"der(3).

2-Ka'bü'l-Ahbâr Ebû Hureyre için:"Tevrât'ı okumayanlar içinde, Ebû Hüreyre kadar ona aşinâ olanını görmedim" demiştir(4).

3-Ez-Zehebî,Abdullah İbn 'Amr İbnü'l-'Âs için:"Ehl-i Kitâb'ın bazı eserlerini elde etti ve onları elinden bırakıvermedi" der(5). Diğer bir rivâyete bakılacak olursa,Abdullah İbn 'Amr Tevrât'ı ezberlemiştir(6).

4-İbnü Sa'd'a göre Abdullah İbn 'Amr,Hz.Peyğamberin Kur'ân'daki bazı sıfatlarıyla Tevrât'da da mevsûf olduğunu söylemiştir(7).

5-El-Bezzâr'ın kaydettiğine göre Abdullah İbn 'Amr bir gece rü'yâda ellerinden birinde bal,diğerinde yağ görür ve bunları yalar. Sabahleyin durumu Resûlüllah'a açar ve rü'yânın te'vîlini ister. Hz.Peyğamber:"Sen iki kitâbı(Tevrât ve Kur'ân'ı) okuyorsun" der (yani yağ ile bal bunlara işarettir)(8).

6-Ebu'l-Celd el-Cevnî(9),yedi günde Kur'ân'ı,altı günde de Tevrât'ı hatmederdi(10).

---

1 Tezkiratü'l-Huffaz,I.27;et-Teratîb,II.427.
2 Aynı yerler.
3 Aynı yerler.
4 Tezkiratü'l-Huffaz,I.36;et-Teratîb,II.427.
5 Tezkiratü'l-Huffaz,I.42;et-Teratîb,II.427;el-Kâsimî,I.42.
6 Et-Teratîb,II.427.
7 Aynı yer.
8 Aynı yer.
9 Bu nisbet(Cevnî) ve (Cûnî) tarzında teleffuz edilir.Burada (Cevnî)'dir(İbnü'l-Esîr el-Cezerî,el-Lübâb,I.312-318).
10 İbnü Sa'd,VII.222;Zuhru'l-İslâm,II.38.

7-A.İ.Hanbel'in Müsned'inde yer alan bir rivâyete göre Hz.Peygamber bir gün bir havraya gitmiş.Bakmış ki bir yahûdî orada bulunanlara Tevrât okuyor.Adam okumaya devam etmiş.Okuma sırası Hz.Peygamberin sıfatına gelince okumayı kesmiş.Yan tarafta hasta bir adam varmış.Efendimiz okumayı niçin kestiklerini sormuş.Hasta olan zat: "Onlar bir Peygamberin sıfatına geldiler ve durdular" demiş.Hasta emekleyerek gelmiş,Tevrât'ı almış,okumuş.Hz.Peygamberin ve ümmetinin sıfatına sıra gelince:"Bu,senin ve ümmetinin sıfatıdır" demiş ve imân etmiş...(1).

Mühtedîlerden olan Abdullah İbn Selâm,kaynakların ittifakına göre,İslâm'a girmeden önce âlim bir zât idi.Tevrât'ı okumuştu ve muhteviyâtına hakimdi.İslâm'a girdikten sonra itibar gördü.Sahabe arasında manevi mevkii yüksek olanlar sırasına geçti.İslâm'ı bilen ve onu layıkı ile kavrayan ve yahûdilere karşı daima Kur'ân ve Resulüllah'ı müdafaa eden,onların yalanlarını yüzlerine vuran böyle bir elemanı Efendimiz elbette Tevrât'ı okumaktan men etmezdi.Bunu birâz da psikolojik yönden düşünmek gerekir.Konu ile ilgili haberin "zayıf" olduğunu ve hakkında ez-Zehebî'nin "eğer sahihse" dediğini de unutmamak lazımdır.

Ka'bü'l-Ahbâr'ın Ebû Hüreyre hakkındaki şehâdeti için bir şey söyleyecek durumda değiliz. Zira rivâyetin kuvvet derecesini bilmiyoruz. Ayrıca bunda bir mubaleğa payı var mı, yok mu? Bu da belli değil, Ebû Hüreyre'nin Tevrat muhteviyatına âşina olmasıyla israîliyyatın nakli arasında bir bağ da kurulamıyor. Bir sahabî Tevrat'ı okumuş olabilir; bu, bir dereceye kadar normaldir. Okumak ayrıdır, okumayı nakil için delil saymak ayrıdır.

Abdullah İbn 'Amr'ın Yermûk muharebesinde iki deve yükü kadar Ehl-i Kitaba ait dînî bilgiler ele geçirdiği ve bunları okuduğu ve aynı kişi için söylenen Tevrat'ı ezberlemeye de -eğer doğru ise - hiç bir şey diyemiyoruz.

---

1 A.İ.Hanbel,I.316; el-Kasimî, tefsîr, I. 43.

Zira Hz.Peyğamber bu durumu biliyor muydu,bilmiyor muydu? bu da bizim için mechûl olan bir husustur.Bilindiği gibi Yermûk harbi birinci halîfe Hz.Ebû Bekr zamanında cereyan etmişti(1).

Yedi günde Kur'ânı,altı günde Tevrat'ı hatmeden Ebu'l-Celd'in hareketinden de herhalde Rasulûllah habersizdi.Zira bu zat çok yaşamıştır.İhtimalki bu hareketi Hz.Peyğamberin vefatından sonraki devreye aittir.

Hz.Peyğamber(s.a.v.)'in bir yahudî mabedinde okunan Tevrat'ı dinlediğine dâir olan rivâyet de dahil olmak üzere bütün bu zikredilenlerde israîliyyatin naklinc ait herhangi bir cevaz yoktur.Bir insanın Tevrat'ı ve diğer mukaddes kitapları okuması başkadır,onlardan nakil yapması başkadır.Sözü geçen rivâyetleri "meskûtün 'anh" olan isrîliyyatın nakledilmesinin cevazına delîl olarak ortaya atmak pek tutarlı görünmüyor.

——— 0 ———

Şimdi biraz da (وحدّثوا عن بنى اسرائيل ولا حرج : İsrâîl oğullarından naklediniz.Bunda bir beis yoktur) hadîsi üzerinde durmak gerekir:

Bu hadîsin zahiri İsrâîl oğullarından haber naklini tecvîz ediyor.Buna binâen birçok İslâm bilgini,nakli "mutlak" mânâda anlamışlar ve nakilde hiçbir mahzur düşünmemişlerdir.Dolayısıyla kitapları dolduran hurafelerin günahını müelliflere değil,hadîse yüklemişlerdir.Dîne âit bir şey yazılırken,söylenirken veya aktarılırken elbetde müslüman kişi bunun ne olduğunu düşünecek,aslını esasını araştıracak. Hele bu yazılan şeyler yüce Allah'ın hak kitabı Kur'an'a âit olursa o zaman bambaşka bir yol takip edilecek.Gerektiğinde âlim kılı kırk yaracak. Gördüğü veya duyduğu her şeyi Kur'ân'ın tefsîri diye kitabına aktarmıyacak. Bunun mes'ûliyetinden son derece korkacak, "Rivâyet edildi ki", "dendi ki" gibi dâima bir şüphe ve tereddüdü, gayr-i sahihliği bünyesinde saklı tutan haberlerin neye ve kime ait olduğunu bilecek.Bunun bir din ve ilim hizmeti olduğunu bir an bile hatırından çıkarmıyacak.

İşte bu zaviyeden bakıldığı takdirde pek çok şey kendiliğinden halledilmiş olacaktır. Yukarıdaki hadîsin ifade ettiği gerçek manâyı tesbit için bilginlerce çok güzel tevcihler yapılmıştır. Ben şahsen bunları daha güzel ve mantıkî buluyorum. Hadîsim mutlak manâdaki nakil hususunda delîl olmadığına inanıyor ve bunun mutlaka kayıtlanması icabettiğinde ısrar ediyorum. Hadîsin tevcîhlerin bir kaçı :

1- Hz. Peyğamber (s.a.v.) evvelâ müslümanlara, Benû İsrâîl'den nakil hususunda bir genişlik tanımıştı. Bunu çok ciddiyye aldılar ve "haddisû" emir kipi olduğu için bu işi âdeta farz gibi telâkkî ettiler. Sonradan Hz. Peyğamber durumu vuzuha kavuşturdu ve :(ولا) (حرج) buyurdu. Yani, Ehl-i Kitab'dan bir şey nakletmediğinizde üzerinize bir günah terettüp etmez(1)(ولا حرج فى ترك التحديث عنهم).

2-Ehl-i Kitaptan (sâdece) Kur'ân ve hadîsin ruhuna uyan haberleri naklediniz; uymayanları değil(2).

3-İsrafîl oğullarına (ve Ehl-İ Kitaba) ait haberlerden sahîh olanlarını dahî nakletmek size "farz" değildir. İster nakledin, ister etmeyin; (ve bilin ki) nakletmemeniz günah ve vebâli îcabettirmez(3).

4-Ehl-i Kitaba ait Kur'ân ve hadîslerde geçen şeyleri nakledîniz; iki kaynak dışında olanları değil(4).

5-Benû İsrafîl'in haberlerinden maksat, Kur'ân'daki Ya'kûb(a.s.)'la oğulları arasında geçen kıssadır. İşte bunu anlatmanızda beis yoktur(5).

6-Kur'ân'daki İsrâîl oğullarıyla ilgili şeni' sözleri nakletmenizde günah yoktur(6).

——— o ———

1 El-'Aynî,XVI.45; Fethu'l-Bârî, XVII.101; İrşâdü's-Sârî,V.423; 'Avnü'l-Ma'bûd,X.96.
2 El-'Aynî,XVI.45; Fethu'l-Bârî,VII.309; et-Teratîb, II. 225.
3 Et-Teratîb, II. 225.
4 El-'Aynî, XVI. 45; Fethu'l-Bârî, VII. 309.
5 Bu,gerçeğe en uzak bir tevcîhtir(bir önceki kaynaklar).
6 "Yâ Mâsâ! Onlar orada bulundukca biz oraya ilelebed giremeyiz. Artık sen Rabbinle beraber git! Bu sûretle ikiniz harbedin! Biz mutlaka oturucularız" (el-Mâide, /24); "Yâ Mûsâ! Onların nasıl Tanrıları varsa sende bize öyle bir Tanrı yap"(Araf 138).

Ayrıca bazı müdakkik İslâm âlimleri -ki bunlar herhalde isrâîliyyâtın ne olduğunu ve onun tevlid ettiği zararları bilen kimselerdi- konuyu fıkhî yönden ele alarak,Kur'an dışında kalan mukaddes kitabların -nakil şurada dursun- tetkik ve okunmasına bile müsaade etmemişlerdir.

Bazı kayıtlara bakılırsa,Tevrat ve İncil gibi kitabları okuma tetkik etme ve onlarla meşğul olmanın caiz olmadığında icma vardır(1). Hz.Ömer'in elinde gördüğü Tevrattan bir parçaya Efendimizin kızması ve:"Eğer Mûsâ sağ olsaydı,îman edib bana uymaktan başka bir yol bulamıyacağını Allah adını anarak te'yîd ederim"(2) demesi bu işin tahrimen mekruh olduğunu gösterir(3).Bazı bilginlerce,Tevrat ve İncil'den nakil haramlığına da fetva verilmiştir(4).

Ulema arasında uzun tartışmalara konu olan bu mes'ele hakkında müstakil eserler de kaleme alınmıştır.Tevrât ve İncil'den naklin haramlığına dair olan bu eserlerden es-Sehâvî'nin (الاصل الاصيل فى تحريم النقل من التوراة والانجيل)zikre değer(5).

Fıkıh kitablarımızda,cünüb olan bir müslümanın Tevrat ve İncili bu halda iken okumasını caiz olub olmadığı da tartışılmıştır. İçlerinde İlâhî hüviyetini muhafaza eden parçaların bulunması ihtimalinden dolayı, cünüb olan müslüman bunlara hürmeten okumamalı ve dokunmamalıdır,denmiştir(6).

Buna mukabil,yahûdi ve hristiyanların ellerinde bulunan kitablarla istincaya müsade eden bir görüş Şafi'îlere nisbet edilmiştir(7).

------ o ------

Konuyu özetlemek gerekirse: İsrâiliyyatın mutlak mânâdaki rivayetâ asla tecviz edilemez.Hz.Peyğamberin muhtelif ahvalde îrad buyurduğu hadîsler muvacehesinde buna yüzde yüz bir sınır çizmek

1-et-Terâtîb, II. 429.
2-A.İ.Hanbel, III. 378;el-Bidâye, II.133.
3-et-Terâtîb, II.429.
4-Aynı eser,II. 430.
5-Keşfi'z-Zunûn, I.107;et-terâtîb, II.430.
6-et-Teratîb, II.431.
7-Aynı yer.

gerekir ve o da şu olabilir:

1-Kur'ân ve hadîs'in rûhuna aynen uyan isrâîliyyat alınır.

2-Kur'ân ve hadîs'in rûhuna aykırı olanlar atılır.

3-Bu ikisi dışında kalanlar da alınmaz, benimsenmez, kitaplara yazılmaz. Çünkü bu üçüncü kısma giren haberlere Kitab ve Sünnet'in ihtiyacı yoktur. Bunlar tamamiyle luzumsuz ve faydasız söz kalabalığından ibarettir. Hayal mahsülüdür. Düzme ve yakıştırmadır. Efsanevî şeylerdir. Bunları bilmek insana bir şey kazandırmaz; bilmemek de eksiklik sayılmaz. Bu tür isrâîliyyât bilindiği üzere daha ziyade Kur'an'ın kısaca temas ettiği olayların tefsîrinde çokca görülür ve zâhiren âyeti vuzûha kavuşturur. Eğer Kur'an'da kısaca temas edilen şeylerin tafsîlinde dînî veya dünyevî bir fayda olsaydı bunu, ya Cenâbı Hak bizzat kendisi veya Onun elçisi açıklardı. Yapılmadığına göre bunda fayda yoktur. Meselâ, Karûn'un anahtarları neden yapılmıştı? Tûfan günlerinde su dağları ne ölçüde aşmıştı ve kaç metre idi? Nûh'un gemisi kaç katlı idi; her katta neler vardı; İblîs gemiye girdi mi,girmedi mi; girdiyse nasıl girdi? Mâide indirmesi için Allah'a duâ ettiği esnada Hz.İsâ'nın üzerinde kaç parça elbise vardı; bunlar neden ma'muldu ve renkleri nasıldı? Hz.İbrâhim'in ölülerin nasıl diriltildiğini öğrenmek istemesi üzerine Allah kendisine: "Dört kuş tut" demişti (el-Bakara, 2/260).Acaba bu dört kuş ne idi?

Bunlar hakkında Kur'an'da ve Hadîs'de herhangi bir açıklama yoktur. Ama buna rağmen tefsîrlere o kadar çok şey girmiştir ki, insan hayretinden dona kalır.

Kârûn'un anahtarları parmak büyüklüğünde idi, eni şu idi, boyu bu idi,öküz derisinden ma'müldü, hayır demirdendi v.s.

Nûh'un gemisi üç katlı idi.Eni şu kadar, boyu bu kadar, genişliği de şu kadardı. Her katda şunlar vardı...

Hz.İbrâhim'in aldığı dört kuş:

1-Horoz, turna, güvercin ve tavûs idi.

2-Tavûs, horoz, hindi ve kaz idi.

3-Deve kuşu yavrusu, tavûs, horoz ve kaz idi.

4-Horoz, karğa, doğan ve tavûs idi.v.s.(yedi kavil).

Bunlar ne kadar lüzumsuz ve faydasızdır! Üstelik bunlar,Kur'ân'dan alınması gereken 'ıbret ve öğütleri de gölgeliyor. İnsanı lüzumsuzlukların peşinde koşturuyor. Bunlara verilen emeğe açımalı, bunlarla ziyan edilen ömre ağlamalıdır. Kur'ân ve hadis müslümanlara her bakımdan yeterlidir. O iki kaynakta arzû edilen her şey vardır. Onlar bizi her şeyden ve özellikle bu manâsız İsrâîlî düzmelerden müstağnî kılmışlardır.

Kitaplara aktarılmış olan bu israîliyyatın, "isrâîliyyat" olduğunun belirtilmemesi, Tevrat veya İncîl'den aktarıldığı veyahut da yahûdî veya hrıstiyanlardan duyulduğunu ifâde eden kayıtların konmamış olması da büyük bir eksikliktir. Okuyan kimseler bunları dinden zannediyor. Hadîs diye, İslâm'ın malı diye kabûl ediyor. İlâhiyatçı elemanlar yetiştiren yüksek bir okulun öğrencileri arasında yaptığım mahdud çaptaki anketimsi bir denemede Taberî tefsîrindeki senedli rivâyetlerin tamamının "hadîs" olarak benimsendiği gördüm.Bu bile, yukarıdan beri tebâruz ettirmeye çalıştığım tehlikenin büyüklüğünü ve önemi göstermeye yeter sanırım. Demek istediğim şu ki, tefsirlere veya diğer dînî kitaplara herhangi bir haber yazılırken, şayet haber israîliyyattan ise buna mutlaka işâret etmek gerekir. Aksi takdirde bu işin vebâli çok büyüktür.

İslâm dînini gerçek manâda bilen insanların diğer mukaddes kitapları tetkîkine manî' olunmamalı. Bunun sayısız faydaları olabilir. Hiç değilse insan, onların Allah kelâmı olmadığını anlar. Kur'ân ve Sünnet'e karşı alâkası artar ve îmanı kuvvet kazanır. Ama,Kur'ân ve hadîsce te'yîd edilmediği takdirde herhangi bir hukûkî mes'ele ve hüküm için onlara aslâ başvurulamaz.Cünüp olanların onlara dokunmaması bir edeb anlayışıdır. Buna riâyet etmekte ben şahsen fayda mülâhaza ederim. İstinca mes'elesine gelince, herhalde bu bir aşırılık ifâdesi olmalıdır(1).

---

1 İsrâîliyyatın faydasız ve lüzumsuzluğu hakkındaki mütâle'alar için bak.İbnü Kesîr, I. 8 v.d.; IV. 568 ; V.329-30 ; VI. 29; el-Kasimî, tefsîr, I.44 ; XIII. 4754 ; XIV. 5052-53; el-Bidâye, II. 133; Tefsiru'l-Menâr, VI.332, 415.

Ç- TARİHTE ARAB ve EHL-İ KİTAB MÜNASEBETLERİ

I- ARAB-YAHUDİ MÜNASEBETLERİ :

a-İslâm'dan önce Arab-Yahudî Münâsebetleri,

Arap yarımadasının muhtelif yerlerinde büyük veya küçük cemaatler halinde yaşayan yahûdîler vardı.Kaynaklar Mekke'de yaşamış münferid veya gruplar hâlinde yahudîlerden hiç bahsetmezler. Buna mukabil Medîne ve civarında bölgenin ticaretini ellerinde bulunduran ve aynı zamanda parlak bir hayat yaşayan yahudîler bol miktarda mevcuttu.

Komşuları müşrik araplar gibi Medîne'li yahudîler de kabîle halinde yaşıyorlardı. Ayrıca her kabîlenin de kendi arasında bölümleri vardı.Bazı yahudî kabîleleri araplar ile ittifak yapmışlardı.Medîne araplarına topluca Benû Keylâ ismi veriliyordu.Bunlar iki büyük gruba ayrılmıştı:Evs ve Hazreç.Rivâyete göre bunlar,iki kardeşin soyundan geliyordu.Hz.Peyğamber(a.s.v.) tarafından va'zedilen Medîne Site-Devleti anayasasında dokuz yahûdî kabilesinden bahsediliyor. Fakat tarihçiler bunları üç grupta topluyorlar:Benû Kaynuka',Benû'n-Nâdir ve Benû Kureyza.Bunlar büyük ve kudretli kabîlelerdi(1).Medineye uzak mıntıkalarda başka yahûdî kabîleler de vardı:Hayber,Fedek, Teyma ve Vadi'l-Kura gibi.

Yarımadanın muhtelif yerlerinde yaşayan ve din,âdet,an'ane ve örflerine tek kelimeyle kültürlerine bağlı olan yahûdîlerin buraya geliş tarihleri hakkında ihtilaf vardır.Konuyu en güzel değerlendiren Muhammed Hamidullah Beydir:

"(Mısırdan çıktıktan sonra) Hz.Mûsa yerleşmek üzere Filistin'e doğru yöneldi. Fakat yahûdîler ülkenin arap halkından korktular ve reisleri Mûsâ'yı dinlemeyi reddettiler.İlk ceza olarak 40 yıl mecbûren çölde kaldılar.Bu arada Hz.Harûn ve Mûsâ vefat ettiler.Ahdi Atikin bu kıssası(İşmail,15/1-3) Kur'ân'ı Kerîm'de yer almıyor.Şayet yahûdîler bölge halkı Amalika araplarının "erkek ve kadınlarını,çocuk ve süt çocuklarını,öküz ve koyunlarını,deve ve eşeklerini öldürdü iseler"ve buna sebeb sadece yerlilerin vatanlarını yabancı bir istilaya karşı koruma arzusu ise ,kolaylıkla anlaşılıyor ki, böyle bir

1. İslâm Peyğamberi,I.405.

tutum; zamanı gelince kurbanların onlardan intikam almasına sebep oldu. K.Kerîm, Talût (veya kral) Saul tarafından konulan, Dâvûd ve Süleyman tarafından kuvvetlendirilen krallığın halk arasındaki harp yüzünden ikiye ayrılmasından ve akabinde doğudan (Irak) ve kuzeyden (Suriye) hücuma uğradığından da bahsetmiyor. Nabukadnasser,Herod ve Titüs'ün istilalarına ve yahudîleri Sion'dan kovan bu muhariplerin isimlerini zikretmeksizin kısa bir atıfta bulunuyor(el-İsra,17/4-5). O zamandan beri, yahudîler az veya çok büyük cemaatler halinde arzın bütün bölgelerine yayılmışlardı. Biz, alâkadar olduğumuz Arabistan üzerinde duracağız.

Arap yarımadasında yahudî cemaatlerinin ne zaman teşekkül ettiği bilinmiyor. Kur'ânı Kerîm Yemen kraliçesi Saba'nın Hz.Süleyman'a yapmış olduğu ziyareti nakleder(1). İslâmiyetin zuhurunun arefesinde arabistanın her tarafında yahudileri görüyoruz: Ferdî veya pek az sayıda olduğu gibi, sağlam cemaatler hâlinde, Eyle'den ('Akaba körfezi) Yemen'in veya Umân'ın uçlarına kadar ve Medîne'den Bahreyn'e kadar onlara Makna'da, Vadi'l-Kura'da, Teyma'da,Fedek'te, Taif'te, kısacası bütün şehirlerde aynı şekilde panayırlarda ve kervanlarda rastlanır.

Mekke şehrinde, hemen hemen hiç yahudî yoktu; fakat onlara bölgenin yıllık panayırlarında bilhassa 'Ukaz'da rastlıyoruz. 'Ukâz'da hem ticaret eşyası satarak, hem de kendilerini gizli şeyleri bilen veya istikbâlden haber veren kâhin olarak tanıtmak sûretiyle iyi para kazanmasını bilirlerdi."Ehl-i Kitâb" olarak cahil ve kolay inanır bedevîler üzerinde husûsî bir perestij icra ediyorlardı"(2).

b-İslâmî Devrede Arab-Yahudî Münâsebetleri,

Yukarıda da söylediğim gibi yahudîler ticaret erbâbı ve san'âtkâr olmalarının yanında, kuvvetli bir kültüre de sahip idiler. Dînî merasimlerini îfa,şerî'atlerinin ahkâmını ta'lîm,yahûdî tarihini-şifahî de olsa-tedkîk ve müzakere için özel yerlere sahiptiler.Bunlara "Beytü'l-Midras" (ilim evi) ismi veriliyordu(3).

1 En-Neml,27/20 v.d.
2 İslâm Peygamberi, I. 393-94.
3 El-Buharî,K.Cizye,bâb.6; K.İ'tisâm,bâb.18; K.İkrah,bâb.2; K. Hudûd,bâb.25; A.İ.Hanbel, II.451.

Zekî ve çalışkan olan Medîne yahudîleri bütün şehirde çabucak iktısadî hayata hakim oldular. Bütün dünyada küçük gruplar halinde yaşayan bu kavmin kendi aralarında yardımlaşması beynelmilel ticarette muvaffak olmasına yardım etti. Zengişleştiler, borç para verdiler. Faizcilik yaptılar ve yavaş yavaş başkalarının mülklerini de ele geçirdiler. İslâmiyetin zuhuru sırasında Medîne'de müslümanların 13 şatosuna karşılık, yahudîlerin 59 şatosu vardı.

Irkları ile mağrur, aynı zamanda bir dine, bir mukaddes kitaba ve arap bedevîlerinden çok üstün şerefli menkabelere sahip, ticarette, ziraatte ve san'atta üstad bu zenginler yahudî olmayanların dînini kabul etmek üzere kendi dinlerini terk etmeye pek mütemayil değildiler. Şüphesiz bir Mesîh'in gelmesini bekliyorlardı. Fakat bununla, bütün dünyada yahudî hakimiyetini anlıyorlardı. Sâdece müttekîlerin üstün olacağı beşerî müsâvât onlara hoş gelmiyordu(1).

Hz. Peyğamber Medîne'de müslüman muhacirleri yerleştirme ameliyyesini mütcakip tebliğ vazîfesine hız verdi. Arada yahudîleri İslâma dâvet için onların Beytü'l-Midrâs'larına gidiyordu. Bu faaliyetler netîcesi bazıları samîmî olarak İslâm'ı kabul ettiler. Bu arada en meşhûr isim: Abdullah İbn Selâm'dır. Yahudîlerin baş tacı bu büyük âlim ihtidâ' ederken, yahudîlerin sözlerine itimâd edilemiyeceğini, bunu isbât için, ihtidâ ettiğini bildirmeden kendisi hakkında onlara sûâl sormasını Hz. Peyğambere telkîn etmişti. Resulüllah onun dediğini yaptı. Sûal üzerine yahudîler, Abdullah İbn Selâm'ın kendi reisleri, reislerinin oğlu, âlimleri ve çok okumuş bir zat olduğunu ifade ettiler. Bu anda, Abdullah İbn Selâm gizlendiği yerden çıktı ve müslüman olduğunu ilan etti. Hz. Muhammed(s.a.v.)'in muntazar Peyğamber olduğunu söyleyerek, onları kendisi gibi ihtidaya davet etti. Bunun üzerine yahudîler Abdullah'ın meziyet ve ünvanlarını inkâr ettiler(2).

---

1. İslâm Peyğamberi, I. 406.
2. Tefsîru'n-Nesâî, 3b(İst. Üniver. Kütüp. No. 3257); İbnü Hişâm, Sîra, II. 163-64; ez-Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, I. 204; II. 230; el-Keşşaf, IV. 299; el-Kurtubî, XVI. 188; Medârikü't-Tenzîl, IV. 141; İbnü Kesîr, I. 227-28; el-İsâbe, II. 320-21; Ebussu'ûd, V. 64; Elmalılı, VI. 4336; İslâm Peyğamberi, I. 407-8.

İslâm'ı kendilerine tebliğ etme netîcesinde galeyâna gelenlerde oldu. Bazıları alay etti. Bazıları da harp edenlere faal bir şekilde yardıma koştu. Hz. Peyğamberin onlara İslâm'ı tebliğ etmesi ve buna gösterdikleri tebkiye şu hâdise güzel bir örnektir :

El-Buharînin rivâyetine göre Ebû Hüreyre şöyle demiştir: Biz camide idik. Hz. Peyğamber evinden çıktı, yanımıza geldi ve şöyle dedi: "Yahudîlere doğru gidelim". Onunla birlikte hareket ettik ve Beytü'l-Midrâs'a vardık. Hz. Peyğamber(s.a.v.) durdu; yahudîleri çağırdı ve:"Ey yahudî cemaati, İslâm'ı kabûl edin ve selâmet bulun" dedi. Onlar cevâp verdiler:"Sen bunu bize haber verdin yâ Ebe'l-Kasim". Allah Rasûlü tekrar söz aldı, "Bu benim dileğimdi" dedi ve tekrar etti:"İslâm'ı kabûl edin ve selâmet bulun". Onlar cevâp verdiler:"Sen bunu bize haber verdin yâ Ebe'l-Kasim". Allah'ın Rasûlü tekrar: "Bu benim dileğimdi' dedi. Sonra sözünü üçüncü defa tekrarladı ve şöyle dedi: "Biliniz ki, yeryüzü Allah ve Rasûlüne aittir. Sizi bu bölgeden çıkarmak istiyorum..."(1).

Arada sahâbeden Hz. Ebû Bekr ve Ömer gibi ileri gelen şahsiyetler de yahudîlerin Beytü'l-Midras'ına giderler ve onları Hz. Peyğamberc uymaya çağırırlardı. Aradaki dostâne münâsebetler bazan soğuk bir havaya bürünürdü. Hicret'ten sonra günde beş vakit Kâbe yerine mü'minlerin ibâdetlerinde Kudse teveccüh etmeleri yahudîleri memnûn etmişti. 15 veya 16 ay sonra bu tabîkata son verilmesi yine onların güvenmesine ve dedi-kodularına vesîle oldu.

Bedir savaşından sonra müslümanların durumu bir hayli sağlamlaşmıştı. Rasûlüllah yahudîlere karşı tasarladığı bir plânı tatbîkat sahasına koymadan onlarla bir kerre daha direkt olarak konuşmayı denedi ve bu maksatla Benû Kaynûka' yahudîlerinin pazarına gitti. Onları topladı ve şu şekilde hitap etti: "Ey yahudî cemaati! Kureyşlilerin başına gelen felâketin sizin başınıza da gelmemesi için Allah'tan korkunuz ve İslâm'ı kabûl ediniz. Zîra iyi biliyorsunuz ki ben, gönderilmiş bir peyğamberim. Siz bunu kitabınızda buluyorsunuz ve Allah sizi da'vet etmiştir". Yahudîler ona şu cevâbı verdiler: "Ya Muhammed, sen ancak kendi kavmini tanıdın; askerlik sanatını bilmeyen kavim ile karşılaşman seni aldatmasın: Tesâdüfen sen onları bozguna uğrat-

tın.Vallahi şayet biz seninle savaşırsak,sen bizim (ne cesur) adamlar olduğumuzu anlarsın"(1).

Münâsebetlerin böylece soğuk bir havaya bürünmesi netîcesi yahudîler müslümanları ve Hz.Peyğamberi zor durumlara düşürmek için baş vurdukları oyunları sıklaştırdılar.Müslümanlarla olan münâsebetlerine katsızlık hâkim oldu.Çarşı ve pazarlarda,sokak aralarında,dükkânlarda müslüman kadınlara lâf atmaya ve alışılmış ahlâksızlık örneklerini tatbîke cesaret etmeye başladılar.Müslümanların çileden çıkmasına,bir yahudîye ait kuyumcu dükkânına işi için giden bir müslüman kadının örtüsünün ucunun o farkına varmadan bir yere bağlanması ve kadın kalkınca vücûdunun kısmen açılması sebep oldu.Olay bir harple netîcelendi ve Benû Kaynûka' Medîne'den sürüldü(2).

----- O -----

Kur'ânı Kerîm yahudîlerin İslâm'a karşı takındıkları kötü tavırlardan çokca bahseder.Hz.Peyğamberi zor duruma düşürmek için tevcîh ettikleri manâsız sorular,dîne taalluk eden diğer mücâdeleleri bunların örneklerindendir.

İki cemâat arasındaki münâsebetlerin bozulması yahûdîlerin habasetlerini artırdı ve onları Mekke'li müşriklerle daha sıkı işbirliğine sürükledi.Maddeten ve ma'nen müslümanları yıpratmak için ellerinden geleni yaptılar.

Daha ziyâde gizli yürüttükleri diplomatik faaliyetlerin yanısıra, müslüman cami'anın düşmanlarına yol gösterdikleri de oldu :

Muhammed İbn İshak'ın İbnü Abbas'tan rivâyetine göre Kureyş, en-Nadr İbn el-Haris ve 'Utbe İbn Ebî Mu'ayt'ı Medîne'de bulunan yahudî bilginlerine göndermişler ve demişlerdi ki: "Onlara Muhammed'den ve sıfatından sorunuz ve kelâmını haber veriniz.Çünkü onlar eski kitab ehlidir.Onlarda bizde bulunmayan peyğamberler ilminden malûmat vardır". Binâenaleyh ikisi çıkıp Medîne'ye varmışlar,talîmat gereğince ahbâr-ı yahûda(yahudî bilginlerine) sormuşlar,ahbâr-ı yehûd demişler ki : "Ona şu üçten sorunuz :

1-O fityeden (o genç yiğitlerden) ki,evvel zamanda yaşayıp gittiler;işleri ne idi? Zîra bunların hikâyesi acîbdir.

---

1 İbnü Hişâm, es-Sîra, III.50; İslâm Peyğamberi, I. 409.
2 Aynı yerler.

?-O racülü tavvâfdan (yani dolaşan adamdan) ki,arzın doğularına ve batılarına ermişti.Bunun kıssası nedir ?

)-Rûhtan sorunuz,nedir o ? Eğer size onları haber verirse peygamberdir,ona uyunuz,Yoksa bir lâfcıdır,ne isterseniz yapınız..."(1).

İhlâs sûresinin nüzul sebepleri arasında zikredilen ve yine İbnü Ishâk tarafından rivâyet edilen şu olay da yahudîlerle ilgilidir:

Hz.Peyğambere yahudîlerden bir cemaat gelip, "Ya Muhammed,mahlûkatı yaratan Allah'tır, bunu anladık.Fakat acaba Hak'kı kim yarattı?" dediler.Bu sorudan dolayı Hz.Peyğamber gazaplandı,hatta rengi attı.Rab adına gazabından dolayı onlara çıkıştı; derken Cebrâîl (a.s) geldi,kendisini yatıştırdı: "Sâkin ol yâ Muhammed! Allah'tan sorularına cevâp geldi; Allah buyuruyor ki :(قل هو الله أحد ، الله الصمد ، لم يلد ، ولم يولد ، ولم يكن له كفوا أحد)'dedi.Rasûlüllah bu âyetleri onlara okuyunca bu sefer de: "Bize Rabbını tanıt (vasfet).Onun yaratılışı nasıl;bâzusu nasıl; kolu nasıl?" dediler.Bu sefer Hz.Peyğamber evvelkinden daha fazla sinirlendi.Yine Cebrâîl geldi.Evvelki gibi söyledi ve sorularının cevâbını şöylece getirdi: "Onlar Allah'ı hak (ve lâyık) olduğu vechile takdîr etmediler.Halbuki Kıyâmet günü (küre-i) arz topdan(ancak) O'nun kabzasıdır(2).Gökler de O'nun sağ eliyle (toplanıp) dürülmüşlerdir (dürüleceklerdir)(3).O,müşriklerin (kendisine) katmakta oldukları ortaklardan münezzehdir,çok yücedir" (4).

——— O ———

1. Et-Taberî,XV.191; et-Tûsî,et-Tibyân,VII.5; İbnü Kesîr,IV.365-66; Elmalılı,V.3217-18;Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır sûrenin sebeb-i nüzûlü olarak İbnü İshak tarafından zikredilen bu vak'anın vuku'unu kabûl etmez.Son derece güzel ve 'âlimâne yaptığı tahliller görülmeğe değer!(V.3217 v.d.).
2. Sâdece Allah'ın tasarrufundadır.Dünyada mal,mülk ve tasarruf iddi'âsında bulunanların orada hiç bir hükmü kalmayacaktır(Çantay, II.835, not. 107).
3. (Sağ el)'den maksat kudretidir (Çantay,II.835, not.108).
4. Ez-Zümer, 39/67.

II- TARİHTE ARAP-HRİSTİYAN MÜNASEBETLERİ

Bilindiği gibi İslâm'ın beşiği olan Mekke sâkinleri putperest idi. Orada çok az sayıda hristiyan vardı. Tahsilini papasların yanında, muhtemelen Suriye'de yapmış bulunan ve hatta İncil'in el yazmalarına sahib olduğu zannolan Varaka İbn Nevfel hâriç hemen hepsi köle idi.

Hicret'den önce Mekke'de 20 kişi kadar bir hristiyan delege heyetinin, Hz. Peygamberin huzuruna çıktığı ve Kur'ânı Kerîm'in tilâvetini dinledikten sonra İslâm'ı kabul ettikleri rivâyet edilir. Bazı delillere göre, muhtemelen efsanevî seyâhatleri sebebiyle Temîm ed-Dârî(1) ismini alan bir hristiyan da Hicret'ten önce müslüman olmuş (2) ve Hz. Peygamber(s.a.v.)'den işgâl ettiği takdirde, Filistin'de bir çok köyün kendisine verilmesini istemişti.

Medîne'de Ebû 'Âmir er-Rahib isimli bir hristiyan keşişi vardı. Hz. Peygamber(s.a.v.) onu fasık olarak isimlendirmişti. Ebû 'Âmir Rasûlüllah'ın Medîne'ye varışında şehri terketti; Mekke'ye yerleşti ve Uhud savaşında 15 veya 50 kadar dostuyla faal bir rol oynadı; belki bu dostları da hristiyan idiler.

Arabistan yarımadasının kuzey kısmına ve buradaki mühim kabîle ve beyliklere hâkim olan Bizans imparatorluğu malumdur. Bu imparatorluğun nüfûzu altında bulunan Ğassan, Eyle, Dûmetü'l-Cendel ve Tay kabîlelerinin de araplarla İslâm'dan önce ve sonra ticârî ve siyâsî sayısız münâsebetleri vardır. Bunlardan ayrı olarak büyük sayıda hristiyanın yaşadığı yeğâne kabîle Yemen'in Necran'daki Müzhic kabîlesinin halkından olan Beliharis(Benu'l-Hâris İbn Ka'b) kabîlesi idi.

Necran son derece münbit bir vadiye malikti. Kıt'alar arası kervanların beynelmilel geçit yolunda bulunan bu yer zengin ve parlak bir dokuma ve dericilik sanayiine sahipti.

İslâmî devrede bilhassa bu Necran hristiyanlarıyla müslümanların sıkı ilgileri vardır :

---

1 "Dârî", gemi tayfası anlamındadır(İslâm Peygamberi, I. 439).
2 Temîm'in ne zaman müslüman olduğuna dâir rivâyetler ileride hayatı bahsinde gelecektir.

Hz.Peygamber sırayla hıristiyanlarla ilgili olmayarak bir defa, Allah'ın kılıcı Hz.Halid,bir defa da Hz. Ali komutasında olmak üzere iki sefer tertîp etti. Bu arada Hz. Peygamberin Necran keşişlerine gönderdiği bir mektûbu da mevcuttur (1).

Medîne devrinde Necranlılar Hz. Peygambere 60 kişilik bir hey'et gönderdiler. Başlarında kendi Midras'larının (mekteb ve mahkeme) papazı ve reisi olan Ebû Harise İbn Alkame, onun 'âkıbı (vekîli) 'Abdü'l-Mesîh ve kervâna reislik eden Eyham vardı. Konuşmalar sonunda Hz. Peygambere 'Âlü 'Imrân sûresinin 80 küsür âyeti indirildi(2).

K.Kerîm'de Hz. 'Îsâ(a.s.),anası Hz. Meryem ve İncîl ile hıristiyanlardan ve bu dîn mensuplarının bilhassa Allah mefhûmu hususunda içine düştükleri sakat inançtan tafsîlâtıyla bahsedilir(3).

Hıristiyanlar vasıtasıyla tefsîre girmiş haberler ve isrâîliyyattan yeri geldikçe bazı nakiller yapılacak ve lüzumlu îzahat verilecektir.Konuyu burada keserek,bahsi değiştirelim.

— — — —

D. İSRAİLİYYATIN İSLÂM KÜLTÜRÜYLE KARIŞMASI VE TEFSİRLERE GEÇİŞİ

I-Ümumî Olarak :

Yukarda bahis konusu ettiğimiz çok yönlü münasebetler neticesinde, israîliyyat dediğimiz haberler yahudi ve hristiyanlar kanalıyla müslümanlara geçmiştir. Araplar ekseriyet itibariyle ümmî bir milletdi. Bunun Kur'ân ve hadîste müteaddid ifadelerini bulmak mümkindir:

"...kendilerine kitap verilenlerle ümmîlere(arap müşriklerine) (1) de deki: Siz de İslâm'ı kabul ettiniz mi? Eğer İslâm'a girerlerse muhakkak doğru yolu bulurlar. Eğer yüz çevirirlerse artık sana düşen ancak teblîğdir"(2).

"O, ümmîler içinde kendilerinden(kendilerine) bir peyğamber gönderendir..."(3).

Ez. Peyğamber bir vesîle ile: "Ben ümmî olan bir kavme gönderildim" bu ermuştur(4). Ramazan orucunun kaç gün olduğunu tarif ederken de Allah el isi, arapların ümmî oluşlarından dolayı dakîk hesaplar bilmediklerini: "Biz araplar, ümmî bir cemaatiz: Ne yazı yazarız, ne de(yıldızların seyrini) hğsab(ını) anlarız. Bir ay kâh şöyledir, kâh böyledir..." buyurmak(parmak işaretiyle) dile getirmiştir(5).

Şurasi bir gerçektir ki ilim bakımından fazla terakki etmemişler yani bir manâda ümmîler her şeye karşı merak ve tecessüsle doludurlar. Herkesi alakadar etmeyen bazı hususlar icabında onların uykularını bile kaçırır. Herşeyi öğrenmek, herşeyin aslına ermek isterler. Bu psikolojik bir haldir. Bir ölçüde bunu normal karşılamak gerekir.

Ekseriyeti ümmî ve saf olan bu yeni îmanın sahipleri merak ettikleri her şeyi, kendilerinden daha üstün tanıdıkları Ehl-i Kitap

---

1. Ümmî, anadan doğduğu gibi kalan, yani okuyup yazma bilmeyen kimse demektir(Çantay, I.27, not.41).
2. Âlü 'İmrân, 3/20.
3. El-Cüm'a, 62/2.
4. Et-Tirmizî, K.Kur'ân, bab.9; A.İ.Hanbel, V.132.
5. El-Buharî, K.Savm, bab.13; K.Sıyam, bab.15; Ebû Davûd, K.Savm, bab.4; En-Nesâî, K.Sıyam, bab.17; et-Taberî, I.373; Tecrîd-i Sarîh, VI.308, hadis no.908.

ve bilhassa yahûdîlere sormaya başladılar(1).Bazı isimler dışında aldıkları cevapları doğru kabûl ettiler.

Kur'ân'ı Kerîm'in en büyük özelliği vecîz ve mü'cîz oluşudur.Asıl kaynak itibariyle İlâhî vasfa malik Tevrat ve İncil'deki bazı konulara Kur'ân'da da temas edilir. Ama Kur'ân'ın temas ettiği şeyler bazan son derece kısadır.Tafsîlattan uzaktır. Kur'ân temas ettiği kıssa ve olayların cüz'iyyâtına inmez. Ekser ahvalde yer ve zaman tayin etmez. Gaye tarihî vak'a anlatmak değil, ibret dersi vermektir. Buna karşılık, özde müşterek olan kıssalar Tevrât ve İncil'de yerine göre son derece uzun ve tafsilatlıdır.İşte bundan ötürü, sahâbe gerektiğinde ehl-i kitaba baş vurmuş,bu tafsilatı dinlemiş veya baş vurulmadan bilhassa mühtedîler kanalıyla anlatılanları benimsemişti. Çok erken sayılabilecek bir zamanda -Ki o zaman İslâm arap yarımadası dışına taşmamıştı- Ehl-i Kitap, arapların boş zihinlerini kendi menkûlatlarıyla doldurdular.

Yalnız şurası da bir gerçektir ki,Arap yarımadasındaki yahûdîler -ve muhtemelen hristiyanların büyük bir ekseriyeti- mukaddes kitaplardan fazla birşey anlamıyorlardı.Onlar vasıtalı olarak -Beytü'l-Midrâs'da âlimlerinden- elde ettikleri bilgileri, yalan yanlış demeden neşrediyorlardı. Ekserisi İbrânîce bilmezdi. Ama öğrendikleri kadarını câhile mahsus eda ve tavr içinde, kimbilir ne ölçüde hayale yer vererek, karşılarında her şeyi almaya amâde tilmizlerine aşkla aktarıyorlardı. Kur'ân'ı Kerîm onların bu halini bir âyetinde berrak bir şekilde dile getirir:"Onların(yahûdîlerin) içinde ümmîler de var ki, kitabı(Tevrât'ı) bilmezler. (bütün bildikleri yalnız reislerinin telkîn ettikleri) bir sürü kuruntu ve uydurmalardır.Bunlar kuru zanlara dalmış,kapılmış kimselerden başka değillerdir"(2). İşte bu yahûdîler, dünyanın oluşu, hesap ve mizân gibi hususlarda, kendi Tevrât müfessirlerinin ihata edemeyip, hurafelerle doldurdukları şeyleri, gûya Tevrât tefsîrleri imiş gibi neşretmişlerdir(3).

Yahûdî menşe'li mühtedîler sahâbe arasında büyük bir mevki kazandılar.İsimleri olduğundan fazla propağanda edildi.Bunun hiç şüphesiz,anlatılanların kabulünde büyük rolü vardır.Büyük isim Abdullah

1 Ebû Dâvud rivâyet etmiştir(İbnü Kesîr,I.463).
2 El-Bakara,2/78;et-Taberî,I.373-74.
3 İ.Cerrahoğlu,Tefsîr Usûlü,Ankara,1971,s.244.

İbn Sellâm bır yana Vehb İbn Münebbih için söylenen şu cümle bile onların ne ölçüde büyütüldüğünü gösterir: "Ben hepsi de gökten inmiş 92 kitap okudum. Bunların 72'si ma'bedlerde ve insanların ellerinde mütedâvildir. Pek az kişiler müstesnâ 20'sini bilen yoktur"(1).

Mü'minler her fırsatta mühtedîlere koştular ve Kur'ânda temas edilen olayların cüz'iyyatını,kıssaları,Zü'l-Karneyn ve benzeri şahşiyetleri onlara sordular.Yukarıda da ifâde ettiğimiz gibi belli ve sayılır isimler dışında kalan sahâbe,mühtedîlerin eski malûmatlarına ve eski kitaplara istinâden verdikleri cevâpları bir gerçek gibi dinleyip kabûl ettiler.Hatta Kur'ânı Kerîm'in kıraati gibi bir konu da bile aralarında baş gösteren bir ihtilâfı bunlara müracaatla çözmeyi çok zaman denediler(2).

İşte bu ve benzeri müracaatlar netîcesinde israfîliyyat denen şeyler müslümanlar arasında yayıldı.Tedvîn devrine kadar devâm eden bu senedli rivâyetler kolayca kitaplara aktarıldı. Baş tarafında Ebû Hüreyre,İbnü Abbas,İbnü Mes'ûd,Abdullah İbn 'Amr v.s.gibi büyük isimler bulunan senedleri ta'kîb eden muhteviyat üzerinde fazlaca durulmadı.İleride ele alacağımız gibi bu isimlerin istismar edilebileceği hususu dikktasiz müelliflerce pek hesâba katılmadı.

İsrafîliyyat denen şeylerin bir kısmı da bizzat müslümanlar kanalıyla yayıldı ve kitaplara geçti.Bunlara bir misâl olmak üzere 'Abdullah İbn 'Amr İbn el-'Âs'ı zikredebiliriz.Bu büyük sahâbî,kaynakların tasrîhine göre Yermûk muharebesinde iki deve yükü tutarı Ehl-i Kitab eseri elde etmiş ve hayatı boyunca bunları okumuş ve etrafına da anlatmıştı(3).

Ayrıca israfîliyyatın İslâmî muhitlerde yayılıp gelişmesinde kassas'ların da büyük rolü olmuştur.Bunlar daha ziyâde Kur'ân müfessiri olarak ortaya çıkarlar ve dinleyicilerine,Kur'ânı Kerîmin kısa ve kapalı olan hususlarıyla ilgili doyurucu bilgi verirlerdi.Bu bilgilerinin kaynağı da daha ziyâde Ehl-i Kitab elemanlarıydı.Duyduklarına kendi hayâlhânelerinden de bir çok şeyler ekleyerek tilmizleri-

1 İbnü Sa'd,et-Tabakat,V.543.
2 Bak. et-Taberî,XVI.11.
3 Tezkiratü'l-Huffaz, I.42; İbnü Kesîr, I.8;el-Kinânî,Tenzîhü'ş-Şerî'ati'l-Merfû'a, I.191,not.1;Tal'at Koçyiğit,Hadîs Usûlü, s.25-27;Mehmed Hatiboğlu,Hadîste Yahudî Katkısı.s.7.

ne aktarırlardı.Şurası enteresandır ki bu adamlar,hayâl mahsûlü olan ve hiç bir hâl ü kârda İslâmın muhtaç olmadığı ve ilelebed de olmayacağı bilgilerine,ekseriyya mutemed kişilerden müteşekkil bir sened eklemeyi ihmâl etmezlerdi.

İşte bu yolla da pek çok şey tefsîrlere girme fırsatı bulmuştur(1).

II-İSRAİLİYYATIN SİRAYETİNİ KOLAYLAŞTIRAN MÜHİM BAZI FAKTÖRLER

a-Kur'ân'ın Ehl-i Kitâba Karşı Tutumu :

İslâmın îman temellerinden biri "kitaplara", diğeri de "peyğamberlere" saygı ve onları tasdîktir.Bir mü'min,Allah'ın mukaddes kitaplarından hiç birini inkâr edemez.Hatta onlar hakkında şüpheye bile saplanamaz.Böyle bir hal onun îman bağlarını keser.Durum peyğamberler hakkında da böyledir. Hz.Mûsâ ve ona inen Tevrat, Hz.'İsâ ve anası Meryem ve İncîl müslümanlar nezdinde hurmete lâyık isimlerdir. Ne müslümanlık ve ne de onun salikleri bunlara inkâr küçüklüğüne düşerek yükselmeyi arzu etmezler.Gerek müslümanlığın ve gerekse müslümanların bu isimlere karşı duydukları hürmet bizzat yahudî ve hristiyanlarınki ile ölçülemiyecek kadar yüksek ve asîldir.

Kur'ân'ı Kerîm İsrâîl oğullarının hak kitabı Tevrat'dan ve kendilerinden şöyle bahseder:"Andolsun ki biz, İsrâîl oğullarına Kitap, hükm(adaletle hükmetmeleri için hikmet) ve peyğamberlik vermiş,onlara tertemiz rızıklardan vermiş ve onları(zamanlarında) âlemlerin üstüne çıkarmış idik.Onlara dînin emrinden açık deliller de vermiştik"(2).Daha sonra Kur'ânın şu âyeti nâzil olmuştur: "Ondan(Kur'ândan) evvel de,bir rehber ve bir rahmet olarak Mûsâ'nın Kitâbı vardı. İşte bu da,zâlimleri korkutmak ve iyi hareket eden (mü'min)'lere bir müjde olmak üzere arabca bir dille(gönderilen ve Tevrat'ı) tasdîk eden bir kitaptır"(3).Kur'ân-ı Kerîm Tevrat'ın rakîbi değildir;onun yardımcısı ve desteğidir.Bunun bir ifâdesi olmak üzere Tevrat için şöyle buyurulur:"Andolsun ki biz,Mûsâ ile Hârûn'a bir ziya,takva sa-

1 R.Na'nâ'a, el-İsrâîliyyat,s 111.
2 El-Casiye,45/16-17;el-Bakara, 2/47,122.
3 El-Ahkaf, 46/12.

hipleri için de bir şeref olan Fürkan'ı(hak ile batılı,haram ile helâli ayırt eden Tevrat'ı) verdik"(1).

Kur'ânı Kerîm bir âyetinde mü'minlerin,Ehl-i Kitab'dan olan kadınlarla evlenebileceklerini, onların kestiklerini yiyebileceklerini bildirir: "Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği sizin için helâl olduğu gibi,sizin yiyeceğiniz de onlar için helâldir...Kendilerine sizden evvel kitap verilenlerden yine bir ve iffetli kadınlar dahî ...(size helâldir)" (2).

Bundan ayrı olarak Kur'ânı Kerîm müslümanlara,Ehl-i Kitaba iyi muâmelede bulunmalarını emretmiş,onlara karşı girişilecek herhangi bir cidâl ve münâkaşada yine iyi muâmele hudutları dışına çıkılmamasını bildirmiştir: "Ehl-i Kitabla - içlerinden zulmedenler müstesna - en iyi bir şekilde mücâdele ediniz ve deyiniz ki: Biz, bize vahyolunana da, size vahyolunana da inandık.Bizim İlâhımız da,sizin İlâhınız da birdir; biz O'na münkadız" (3).

Ehl-i Kitab bir yana, İslâm'ın müşriklere karşı olan insânî muâmelesinin canlı örneklerinden biri Bedir savaşını müteâkip yapılan tasarruftur. Bedirde alınan müşrik esirler şayet okuma-yazma biliyor idiyseler, bunlara fidye-i necât (kurtuluş bedeli) olarak on müslüman çocuğuna okuma-yazma öğretme sonucu serbest bırakılma şansı tanınmıştı(4).Ve unutmıyalım ki,bu muallimler,müslümanların can düşmanları olan müşrik Mekkelilerdendi.

Kur'ânı Kerîm'in Tevrat ve İncîl'e ait bu benzeri âyetleri müslümanların hemen her devirde yahudî ve hrıstiyanlara karşı olan muamelesine tesir etmiştir.Konumuz olan israîliyyat mevzuunda da,bu iki cami'adan gelen şeyler - ister bizzat Tevrat ve İncîl'den menkûl olsunlar ister olasınlar - bazılarınca müsâmaha ile karşılanmış ve böylelikle hurafeler kitaplara intikal için,müsâit bir zemîne kavuşmuşlardır.

b- Hz. Peyğamber ve Sahâbenin Ehl-i Kitâba Karşı Tutumları:

Âlemlere rahmet vesîlesi olarak gönderilen Hz.Peyğamber,İslâmın prensip olarak vazettiği bazı ahvâl dışında diğer din erbâbı ile

1 El-Enbiyâ, 21/48. 2 El-Mâide, 5/5.

3 El-'ankebût,29/46. 4 Et-Teratîb,I.48;H.Sahâbe,II.384.

gayet hoş geçirmiş ve bize bunun müteaddid örneklerini bırakmıştır.

Hz.Peyğamber'in ve sahâbeden bazılarının yahûdî ve hristiyan hizmetçileri vardı(1).Ve tabiatı ile bu hizmetçiler en yüksek seviyede insanî muamele görüyorlardı.Hz.Ömer sık sık hristiyan olan hizmetçisine İslâm'ı telkîn eder, o da her defasında teklifi reddederdi. Buna karşılık Hz.Ömer:"Dinde zorlama yoktur" derdi(2).Hizmetçisinin bu hareketine rağmen Hz.Ömer vefatı esnasında hizmetçinisini âzâd etmişti(4).

Zaman zaman Hz.Peyğamber'e Medîne civarında bulunan hristiyan kolonilerinde yapılmış peynir ve emsâli yiyecek maddeleri gelir Efendimiz bunları kendi eliyle keser ve yerdi(4).Birgün Hz.Peyğamber kendisine su veren yahûdînin verdiği suyu içmiş ve ona şöyle duâ etmişti:"Allah seni güzelleştirsin !".Bu duâ bereketi ile ölünceye kadar o zatın yüzünde beyaz kıl görülmedi(5).

Birgün sayıları epeyce kalabalık olan bir hristiyan delege heyeti Medine'ye gelmişti.İçlerinde meşhur beyler ve keşişlerinde bulunduğu bu cemâ'ati mescidde misafir etti ve onların ayinlerini orada icrâ etmelerine müsaâde etti(6).

Hz.Peyğamber hasta olan ğayr-i müslimleri de 'ıyâdet(hasta ziyareti) eder, onların hal ve hatırını sorar, müsait zemin bulunca da onlara İslâm'ı telkîn ederdi.Ziyaretine gittiği hasta bir yahûdî çocuğuna,hoş beş ve şifa dileğinden sonra İslâm'ı telkîn etmişti.Çocuk babasının yüzüne baktı. O da:"Oğlum,Peyğamber ne diyorsa onu yap" dedi.Ve çocuk müslüman oldu(7).Rasulullah ğayr-i müslimlerin cenazeleri ğeçerken ayağa kalkardı(8).Hz.Peyğamber vefat ettiği zaman zırhı bir yahûdîde merhun idi.Bu da bize Hz.Peyğamberin onlardan

---

1 Et-Teratîb, I.30,31,102; Asr-ı Se'âdet, II.984.
2 El-Bakara, 2/256.
3 Et-Teratîb, I.102.
4 Ebû Dâvûd, K.Et'ıme,bâb.38;A.İ.Hanbel, I.234,302;et-Teratîb, II.162-63.
5 Et-Teratîb, I. 102.
6 İbnü Hişâm, es-Sîra, II.223-24; Asr-ı Se'âdet, II.961.
7 Asr-ı Se'âdet, II. 960.
8 Aynı kaynak. II.961.

borç aldığını gösteriyor(1).

Hz.Peyğamber tarafından ğayr-i müslimlere karşı gösterilen insanî muâmelenin enteresan örneklerinden biri de O'nun,böyle birini Habeşistan'a elçi olarak göndermesidir(2).

——— O ———

Hz.Peyğamberin ve onun sâdık arkadaşları olan sahâbenin hristiyan ve yahudîlere karşı gösterdikleri bu insanî muâmele,israiliyyat dediğimiz şeylerin müslümanlar arasında yayılmasına ve benimsenmesine büyük ölçüde sebep teşkîl etmiştir.Hz.Peyğamberin kendilerine bu kadar iyi davrandığı insanların mukaddes kitaplarından menkûl şeylerin benimseneceği,'ıbret gayesiyle dinleneceği ve hatta kitaplara yazılacağı yolunda kuvvetli bir kanâat doğmuş ve bu kanâat israîliyyatın alınmıyacağı,duyulanların ne tasdîk ne de tekzîb edileceği yolundaki beyanları bir ölçüde gölgelemiştir.Oysa Hz.Peyğamberin Ehl-i Kitaba karşı gösterdiği bu insânî muâmele ayrıdır, onların menkûlâtını reddetmek ayrıdır.Bu sünnetlerden onların menkûlâtı lehine bir netîce çıkmaması gerekir.Gerekir ama çıkmıştır.Bu da bir vakıadır.

——— O ———

Asr-ı Saâdetten başlamak kaydıyla bütün İslâm tarihi boyunca gayr-i Müslim teba'a, İslâmî muhitlerde son derece rahat ve âsûde bir hayat yaşamıştır.Bizzat yabancıların da ifade ettikleri gibi tarih bu insanî muamelenin eşini belki de hiç görmemiştir(3).Onlar müslüman toplumlarda dînî ve hukukî bakımdan tam bir muhtariyete sahib idiler(4).Hiçbir devirde "Müslüman olun" diye tazyike maruz kalmadılar. Esir düşenler devlet bütçesinden ödenen paralarla esaretten kurtarıldı(5); kazanamıyacak kadar zayıf ve hasta olanlardan cizye alınmadı ve bunlar hazineden ayrılan paralarla bakılıp çekildi; Dirileri gibi ölüleri de hürmet gördü(6); Bir hadîsten bazı fukâhanın çıkar-

1 El-Buharî,K.Cihâd,bâb.89;et-Tirmizî,K.Büyû',bâb.7;en-Nesâî, K.Büyû',bâb.58;İbnü Mâce,K.Rühûn,bâb.1;İbnü Kuteybe,Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadîs, s. 142-43.
2 M.Hamîdullah,İslâmda Devlet İdâresi, s.91.
3 Adam Mez,el-Hadaratü'l-İslâmiyye, I.366;Barthold,İslâm Medeniyyeti Tarihi, s.14 v.d.
4 H.Karaman,Diyânet Dergisi, XII/1. 36.
5 İslâmda Devlet İdâresi, s. 92. 6 Aynı eser, s.91-92.

dığı "gayr-i müslimlerin me'mûr olması câiz değildir" hükmüne rağmen, me'mûr da oldular, âmir de. Kazandılar, yediler, zengin oldular, tüzcilik yaptılar, iktisadî hayata el koydular ve büyük mülk sahibleri arasına girdiler. Yüzyıllar boyu müslüman yiğitleri vatanları uğruna temiz ve sıcak kanlarını akıtırken bunlar soğukta sıcak ocaklarının başında, sıcak günyerde gölgelerde oturdular, terlemediler, yorulmadılar(1); varisi olmayan bir müslümanın terikesi "Beytü'l-Mâl"e verilirken, aynı şartlar altındaki bir zimmînin malı kendi dindaşlarına teslim edildi(2); müslümanlarca hürmet edilen dînî-tarihî şahsiyetlere kötü sözler söyleyenlere bile İslâm câmiasında yaşama hakkı tanındı(3).

Ve bütün bunlar, isrâîliyyatın benimsenmesi, yayılması ve kitaplara yazılmasına tesir etti.

c-Ehl-i Kitâb'ın Müslümanlarca Benimsenmesi:

Ehl-i Kitâb çeşitli taktiklere baş vurarak kendilerini müslümanlara kabül ettirdiler. Bazıları çok samimi müslümanlar olarak göründüler. Kur'ân'ı Kerîm ve Hz. Peyğamber'e âit pek çok şeyi abarttılar. Hz. Peyğamber'in geleceği ve bazı sıfatları Tevrât ve İncil'deki bir kısım işaretlerden çıkarılmaktadır. Onlar bunu çok mubalağalı hale getirdiler. Tevrât'ın ilk satırında Hz. Peyğamberin doğum yerinin, Hicret edeceği beldenin ve bazı vasıflarının yazılı olduğunu ballandıra ballandıra anlattılar. Rivâyete göre Vehb İbn Münebbih, okuduğu 72 kitabın hepsinde Hz. Peyğamber'in nasıl bir insan olduğunu yazılı olarak bulduğunu söylerdi(4).

Bu ve benzeri faaliyetlerin de isrâîliyyatın yayılmasında büyük payı vardır.

ç-İslâm Düşmanlığı :

Hz. Peyğamberin yaptığı da'vetin şevketi sağlamlaşıp kolu kuvvetlendiği, kendisine karşı çıkan her kuvvet bu da'vetin önünde kırıldı-

---

1. Hadîs için bak. Müslim, K. İmare, no. 30; en-Nevevî, XII. 222; İbnü Melek, Mebârikü'l-Ezhâr fî Şerhi Meşârikı'l-Envâr, I. 30.
2. Bunu halîfe el-Muktedir, Mîlâdî 923(311H.) yılında çıkardığı bir emirle sağlamıştır(Adam Mez, el-Hadaratü'l-İslâmiyye. I. 59).

ğı zaman, onun önüne çıkan ve yoluna taş koyanlar kuvvetle karşı koyamıyacaklarını anladıktan sonra, hîle ve desîse yoluna sapmaktan başka çıkar yol göremediler.

İmân edenlere düşmanlıkta en ileri gidenler yahudîlerdi. Çünkü onlar kendi kuruntularına göre Allah'ın seçkin kavmidirler. Kendilerinden başka kimselere bir fazîlet tanımamakta, Hz. Mûsâ'dan sonra kimseye peygamberlik vermemektedirler. Ruhban ve ahbârları-özellikle mağlup duruma düşüp yerlerinden sürüldükten sonra-arzûlarına kavuşmak yolunda hîleden başka çıkar yol bulamadılar. Zahiren müslüman görünüp din ve itikatlarını içlerinde gizlediler. İslâm'ın çok erken bir devrinde ortaya çıkıp bir derviş kılığına giren ve gittiği her yerde ektiği fitne vefesat tohumlarıyla müslümanları birbirine katan ve nihâyet Hz. Osmân'ın şehâdetine vesîle olarak İslâm cami'asında barışmaz grupların doğmasına âmil olan Abdullah İbn Sebe' bunların pîridir(1).

Kabul edileceği gibi bunlar vasıtasıyla da bir hayli israîliyyat kitaplarımıza geçmiştir.

İslâmiyet daha Hz. Peygamberin hayatında geniş bir sâhaya yayıldı. İlk dört halîfe devrinde ise Arap yarımadası dışındaki bir çok ülke fethedildi ve müslümanlar muhtelif din ve inanışlara mensup kavimlerle karıştılar. Bunlarla bir arada yaşama mecbûriyyeti yeni meseleler doğurdu. Devâmlı ittisâl, tabiatiyle bu kavimlere ait görüş ve fikirlerin ve dînî inançların müslümanlar arasında yayılmasına vesîle oldu. Bu yayılmada, bilhassa kendi dinlerini terkedip İslâm'a girenlerin rolü çok büyüktür. Bunlar İslâm akaidini kabul etmekle beraber, eski akîdelerinden tamamiyle sıyrılamıyorlardı; zîra dînî inançların insan üzerindeki tesir ve nüfûzu çok büyüktür ve bunları kolayca unutmak imkânı yoktur. Bu sebeple İslâm'ı kabûl eden kimseler, herhangi bir kasıtları olmaksızın eski akîde ve dînî görüşlerini yeni girdikleri dîne ve bunun mensûplarına naklediyorlardı.

Bunlar dışında - biraz önce bahis konusu ettiğimiz yahudîlerden başka - diğer bazı kimseler-bilhassa İranlılar-İslâm'a girmek-

le beraber içlerinde daha başka gayeler besliyorlardı,ya elde edecekleri rutbeleri veya sahip olacakları bol serveti düşünüyorlar,yahutda kendi dinlerine son veren İslâm'ı ve müslümanları içten vurma çâreleri arıyorlardı.Bu gaye ile düşmanlıklarını içlerinde saklayarak ve müslüman görünerek müslümanlara tesir etmeye,hîle ve desîselerle İslâm'ı yıkmaya çalıştılar.Bunlar tarafından getirilen bir takım görüş ve fikirler, zamanla müslümanlar arasında yayıldı(1) ve kitaplara girme fırsatı buldu.

Burada,yahudîler başta olmak üzere hrıstiyanların ve diğer din mensuplarının ortaya attıkları çeşitli fikirlerle bazı kelâm mezheplerine tesir ettiklerini,bir ölçüde onların doğmasına,gelişip kuvvetlenmesine vesîle olduklarını,onları fikren beslediklerini ve böylece de yabancı olan fikirlerin İslâm'a girdiğini hatırlatalım(2).

E- İSRAİLİYYATI RİVAYET EDENLERDEN BAZILARI

Tedvin devrinden önceki zamanlarda İsrafîlî rivâyetler bazı isimler etrafında dönmüş durmuştur.Bunlar sahâbeden,tabi'îlerden ve onlardan sonra gelen nesillerden olmak üzere bir kaç kısma ayrılabilir.

I- SAHABEDEN OLANLAR :

Tarîhen sâbittirki sahâbe,ilim öğrenmeye ve Rasûlüllah'tan duyduklarını zabta büyük önem vermişlerdir.Kur'ânın tefsîrine taalluk eden hususlarda şayet Rasûlüllah'tan doyurucu bir açıklama mevcut değilse sahâbeden bazısı mühtedî yahudî ve hrıstiyanlara başvurmuştur.Daha önce de temas ettiğimiz gibi bunlar daha ziyâde cüz'î mes'elelere ve Kur'ân'ın îcaz ve icmalen temas ettiği konulara aitti.Böylece Tevrat ve İncîl'den veya onların şerhlerinden aktarılan şeyler yavaş yavaş müslümanlar arasında yayıldı.

Şunu da belirtelim ki sahâbe,akıllarına gelen her konuyu mühtedîlere sormadılar; her cevâbı da olduğu gibi kabûl etmediler.Kur'ân ve Sünnet'in ışığında bu bilgileri tenkîde tabî tuttular.Fakat şu da bir gerçektir ki,bunu yapanların sayısı oldukça azdır.

---

1 Hadiscilerle Kelâmcılar Arasındaki Münâkaşalar, s.71-72.
2 R.Na'nâ'a, el-İsrafliyyat, s.113-14.

Bugün için kitaplarda sahâbeye nisbet edilen bir takım rivayetler vardır: Ashâb-ı Kehf'in köpeğinin rengi,cinsi ve adı; Nûh(a.s.)'un gemisinin eni-boyu,katları v.s.gibi.Hemen belirtelim ki sahâbe bu tür manâsız şeylerden berîdir(1).Bunlar tamâmen bu büyük zatların isimlerinin istismârından doğmuştur.

Ehl-i Kitap mühtedîlerinden her duyulanın benimsenmediği hakkında elde mevcut belgeler vardır(2).Bu belgelerin ışığında sahâbenin her duyduğunu benimsediği yolundaki manâsız iddiâlar bertaraf edilmiş oluyor(3).

a- Abdullah İbn Abbas (r.a.) :

Hz.Peygamberin amcasının oğludur.Hicretten üç yıl evvel Mekke'de dünyaya gelmiştir(4). Doğduğu zaman Hz.Peygamber sağ kulağına ezan,sol kulağına kamet okumuş ve ismini koymuştur(5).Sık sık Hz.Peygamberin yanına giden ve ondan ilim ve feyz alan Abdullah,ilme meraklı,sormaktan bıkmayan biri idi(6).Hz.Peygamber vefat ettiği zaman 13 yaşında olan İbnü Abbas,ilminin büyük kısmını yaşlı sahâbeden almıştır.Kendisi bir hatırasını şöyle anlatır: "Hz.Peygamberin bütün hadîslerini Ensârda buldum.Bir adama varıyor ve onu uyur buluyordum; uyandırılmasını arzu etseydim uyandırılırdı.Fakat kapısında,rüzgârın yüzüme fırlattığı kum altında o uyanıncaya kadar oturuyordum.Uyandıktan sonra soracağımı soruyor ve oradan ayrılıyordum"(7).İlminin çokluğu dolayısıyla kendisine "âlim" manâsına "hibr" ve deniz manâsına "bahr" denilmiştir(7).Bu hasletleri sebebiyle daha küçük yaşından itibâren yaşlı ve âlim sahâbe arasına girmiş; ilmiyle onları hayran bırakmıştır.Tefsîr,hadîs,fıkıh,feraiz ve şiirdeki kudretine çeşitli şehâdetler vardır(8).

Kendisinden 1660 hadîs rivâyet edilen İbnü Abbas'a Hz.Peygamberin

---

1 El-Fevzü'l-Kebîr,s.53;M.H.ez-Zehebî,el-İsrailiyyat,s.93.
2 Bunun için şu hadîslere ve onların şerhlerine bakınız.Buhârî,K. Cüm'a,bâb.37;Müslim,K.Cüm'a,no.13;et-Tirmizî,K.Cüm'a,bâb. 2.
3 M.H.ez-Zehebî,el-İsrailiyyat, s.94-95.
4 El-İsabe,II.330;el-Muhtasar, s.112.
5 El-Muhtasar, s.112.
6 El-İsâbe, II.332;el-İtkan,IV.205;el-Muhtasar,s.113,114.
7 İbnü Sa'd, et-Tabakat, II.366,368,370;el-İsabe, II.331,333.
8 İbnü Sa'd, et-Tabakat, II.365,366,368,370.

bazı dûâları vardır.Bu dûâlar bereketiyle o,gerçekten akranlarının hay-ran olduğu bir dereceye ermiştir(1).

İbnü Abbas'tan tefsîr vâdîsinde birlerce rivâyet vardır.İmam eş-afi'î'nin: "Abdullah İbn Abbas'tan mervî tefsire dâir sahîh hadislerin topu yüz civarındadır"(2) sözüne bakılacak olursa onun isminin istismar edildiği kolayca anlaşılır(3).İslâm bilginleri İbnü Abbas'tan yapılan rivâyetlere müteallik senedlerden bazısına açıkca, "silsilətü'l-kizb" (=yalan zinciri) demişlerdir(4).

İbnü Abbas'a nisbet edilen ve bol miktarda yazmaları yanında epeyce hacimli muhtelif basmaları da olan "Tenvîru'l-Mikbas" isimli eserin ona ait olduğu kabul edilmemiştir(5).Konu herhalde çok ciddî bir tetkiki gerektirmektedir.

İbnü Abbas mühtedî yahudî ve hıristiyanlara bazı konularda sualler sormuş ve onlara müracaat etmiştir(6).Yukarıda bahis konusu ettiğimiz: "Ehl-i Kitaba nasıl sorabiliyorsunuz?..." sözü de ona aittir.Bu,herhalde Ehl-i Kitaptan aldığı cevâpları lâyıkıyla değerlendiremiyenler hakkındadır veya müslüman olmamış Ehl-i Kitaba sorma ile ilgilidir(7).

İbnü Abbas Hicrî 68 tarihinde Taif'te vefat etmiştir(8).

---

1 İbnü Sa'd, et-Tabakat,II.365; İbnü Kesîr, I.8; el-İsabe, II.331; el-İtkan,IV.205; el-Muhtasar, s.114,117; el-Âlûsî Müfessiran,s.180.

2 El-İtkan,IV.209;Fecru'l-İslâm,s.203;M.Ebû Şühbe,Mecelletü'l-Ezher, XXV.492;A.Muhammed el-Havfî,et-Taberî, s.100.

3 El-İtkan,IV.208;Goldziher,M.Tefsîri'l-İslâmî,s.83 v.d.;Fecru'l-İslâm,s.203; Duha'l-İslâm, II.139;Zuhru'l-İslâm,II.37.

4 El-İtkan,IV.209;el-Muhtasar, s.116-17;el-Âlûsî Müfessiran,s.181.

5 Goldziher, M.Tefsîri'l-İslâmî,s.97 v.d.;Duha'l-İslâm,II.139;İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi,s.92;İ.Cerrahoğlu,Tefsirin Doğuşu Ve Buna Hız Veren Amiller,s.99-100;Tefsîr Usulü, s.237.

6 İbnü Kesîr,I.8;M.Tefsîri'l-İslâmî,s.86;Zuhru'l-İslâm,II.37;Tenzîhu'ş-Şerî'a,I.191,not.2.

7 İsmail Cerrahoğlu,Tefsîrin Doğuşu,s.99-100;Tefsîr Usûlü,s.237.

8 El-İsâbe,II.334;ed-Dâvûdî,Tabakatü'l-Müfessirîn,I.232-33;el-Muhtasar, s.115.Hayatı ve menkabeleri için bak.Hılyetü'l-Evliyâ, I.314 v.d.;el-İsaba,II.230 v.d.;et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn,I.65-83,157;et-Tefsîr ve Ricalühû, s.16-19; Ö.N.Bilmen,Tabakatü'l-Müfessirîn, s.65 v.d.;İslâm Teşrii Tarihi,S.33-34(Tal'at Koçyiğit tercemesi).

b- Ebû Hüreyre (r.a.):

İsmi Abdurrahman İbn Sahr'dır.Künyesi Ebû Hüreyre'dir.Cahiliyyede ismi 'Abdüşşems idi(1).Müslüman oldu ve Hayber'in fethedildiği sene Medîne'ye geldi(2).Doğuştan ilme meraklı bir kimse idi.Öğrenmesi ve öğrendiğini unutmaması için Hz.Peyğamberin Ebû Hüreyre'ye bazı düâ ve tedbirleri olmuştur(3).İlme karşı olan hırsının derecesini bir hadis gayet güzel dile getirir.Hz.Peyğamber: "Ey Ebâ Hüreyra,ilme karşı sende gördüğüm hırstan dolayı bu hadîsten senden evvel kimsenin sormıyacağını kat'iyyetle biliyordum"(4) demiştir.

Hz.Peyğamberle kısa bir müdded bulunmuş olmasına rağmen sahâbe arasında en çok hadîs rivayet eden zatdır.Bundan dolayı kendisine bazı ithamlar yöneltilmiş; yöneltilen ithamları da kendisi gayet güzel bir şekilde cevaplandırmıştır:"Ebû Hüreyre çok hadîs rivâyet ediyor,diyorsunuz;Allah'a yemin ederim ki Allah'ın kitabı Kur'ân'da şu iki âyet olmasaydı bir tek hadîs rivayet etmezdim:(-O kimseler ki bizim indirdiğimiz bürhanları ve hidayeti,Kitap'da insanlar için açıklamamızdan sonra yine de gizlerler.Allah ve lânet ediciler onlara lanet ederler.Ancak tevbe edenlerin tevbelerini kabul ederim.Ben tevbeleri kabûl edici ve günahları bağışlayıcıyım-)(5).Muhacirler çarşıda ticaretle,ensâr bağ ve bahçelerinde ziraatle uğraşırken,Ebû Hüreyre karın tokluğuna Hz.Peyğambere hizmet ediyor ve hadîs topluyordu; başkalarının bilmediği şeylere şâhid oluyordu"(6).

Buharî'nin dediğine göre Ebû Hüreyreden rivayette bulunanların sayısı 800'ü bulur(7).Ebû Hüreyre kendisine tevcih edilen ithamlara mukabil(8),çok övülmüş bir sahâbîdir ve buna da layıktır.Bilhassa eş-Şafi'İ-nin sitayişkâr sözleri zikre değer(9).

---

1 El-İsabe,IV.202;Üsdü'l-Ğâbe,V.316.
2 Tezkiratü'l-Huffaz, I.32.
3 İbnü Sa'd, et-Tabakat, II.362;el-İsabe, IV.207;Üsdü'l-Ğâbe,V.316.
4 El-Buharî,K.Ilm,bâb.33;K.Riqaq,bâb.51;A.İ.Hanbel,II.373;İbnü Sa'd, et-Tabekat, II.364;el-İsabe, II.206.
5 El-Bakara, 2/159,160.
6 İbnü Sa'd, et-Tabekat, II.362-63;el-İsabe, II.204-205;Üsdü'l-Ğâbe, V.315,317.
7 Tezkiratü'l-Huffaz, I.33; el-İsabe, IV.205.
8 Ebû Hüreyre'ye tevcîh edilen ithamların cevâpları için bak.M.Ebû Zehv,el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn, s.153-172;A.M.Şakir,Ebû Hüreyre (Mecelletü'l-Ezher), XXV.551-52.
9 Tezkiratü'l-Huffaz, I.36.

Ebû Hüreyre 57(58 veya 59) H.yılında vefat etmiştir(1).

Ebû Hüreyre'nin hadîs aldığı kimseler arasında yaşlı pek çok sahâbin yanısıra mühtedilerden Abdullah İbn Selâm ve Ka'bü'l-Ahbâr da vardır(2).Yukarda Ka'bü'l-Ahbâr'ın Ebu Hüreyre hakkındaki bir şehadetine temas etmiştik:"Tevrat'ı okumayanlar içinde Ebû Hüreyre kadar ona aşina olanını görmedim"(3).Bu ve benzeri bazı haller Ebu Hüreyre'nin ithamına sebeb olmuştur.İthamcılar arasında hem müslümanlar ve hem de gayr-i müslimler vardır ve bu ithamlar hayli erken sayılabilecek bir devirde başlamıştır.En-Nezzâm,El-Müreysî,el-Belhî,Goldziher,Sprenger,Reşid Rıda,Ahmed Emîn,Ebû Reyye gibi isimler ithamcıların belli başlılarındandır(4).İbnü Kuteybe,ed-Dârimî,Mustafa es-Sibâ'î,Muhammed Ebû Zehv,M.Muhammed Ebû Şühbe,Abdurrahman el-Yemânî,Abdurrezzak Hamze,Dr.Muhammed 'Accâc el-Hatîb gibi zevad da,kaleme aldıkları çeşitli makale ve kitablarla ithamlara cevap vermişlerdir(4).

Bazılarınca Ebu Hüreyre Ka'b'ın tilmizi olarak kabül edilmiştir(5).Bu talebelik durumunun daha da ileri götürüb,Ebû Hüreyre'yi Ka'b'ın İslâm'a sokmak istediği her türlü hurafeyi benimseyen ve yeri geldikçe hadis diye nakladan biri olarak görenler de vardır(6).Bu sonuncu iddiaya göre Ebu Hüreyre,Ka'b'ın elinde bir oyuncak ve aynı zamanda bir yalancı durumundadır.

İbnü Abbâs ve diğer temâyüz etmiş sahabe yanında Ebü Hüreyre'nin şöhret ve otoritesi de istismara uğramış hadis ve tefsîr sahasında pek çok şey bu büyük insana izafe edilmiştir.Bu bir gerçektir.Uydurma hadis ile ilgili mecmu'alar bunun canlı şahidlerindendir.Ama bu konuda ileri gitmek ve ğayeleri sadece İslâm'ı yıkmak olan oryantalistlerin paralelline girmek de çok büyük aşırılıktır(7).Hele Ebu Hüreyre için,"Ka'b'ın her dediğini kabül ediyordu,ondan duyduklarını Peyğamber(s.a.v.)'e izafe ediyordu" demek asla yakışık almaz.Zira elde mevcud bir takım belğeler işin böyle olmadığını açıkca göstermektedir.Mesela Cum'a günündeki

1 Tezkiratü'l-Huffaz, I.37;hayatı ve hatıraları için bak.Hilyetü'l-Evliya, I.376 v.d.
2 Tezkiratü'l-Huffaz, I.32; el-İsabe, II.205.
3 Tezkiratü'l-Huffaz, I.36.
4 R. Na'nâ'a, el-İsrafîliyat, s.134,not.3,4.
5 M.Schmitz, Ka'bü'l-Ahbâr (İslâm Ansiklopedisi), VI.3;Fecru'l-İslâm, s.160.
6 M.Ebû Reyye,Edva., s.111 v.d., 172-73.
7 İ.Cerrahoğlu,Batıda Kur'ân Tedkîkleri,s.1-25(neşredilmemiş mak.).

"icâbet" saati ile ilgili olan ve Ebu Hüreyre ile Ka'b arasında geçen uzun tartışma bu cümledendir(1).Bu tartışma sonunda Ka'b yanıldığını ve haksızlığını kabul etmiştir.Bu misâlleri çoğaltmak mümkindir.

Sonra Ebu Hüreyreyi itham edenler zandan hareket ediyorlar ve konuyu mutlaka menfî bir netîceye ulaşmak havası içinde ele alıyorlar.Hakim fikir bu olunca insan herkese leke sürebilecek bazı şeyler bulur; ama ilmî bir mes'ele herhalde bu hava içinde ele alınmaz(2).

c- Abdullah İbn 'Amr İbnü'l-'Âs :

Abâdile'den olan Abdullah İbn 'Amr babasından önce müslüman olmuş seçkin bir sahâbîdir(3).Kur'ânı çok okuyan,ibâdete düşkün,vera' ve takva sahibi idi(4).Hz.Peyğamber'den işittiklerini yazdı(5) ve böylece sahabe arasında en çok hadîs bilen kişi olma şerefine erdi.Ebu Hüreyre'nin bu konudaki şehâdeti zikre değer: "Ashâb içinde benden fazla hadîs bilen yoktur;yalnız Abdullah İbn 'Amr müstesna.Çünkü o yazardı,ben ise yazmam"(6).

Hicrî 65 senesinde Mısırda vefat etti(7).Bizzat Hz.Peyğamberden işittiği hadîsleri ihtiva eden "es-Sâdıka" sı meşhûrdur(8).

Abdullah İbn 'Amr geniş kültüre sahip bir sahâbî idi.Bildiği lisanlar yardımıyla başka kitaplar da okuyordu.Yukarıda,Abdullah'ın bir elinde yağ,diğer elinde bal gördüğünü,Hz.Peyğamber'e ta'bîr edilen bu ru'yanın Kur'ân ve Tevrat'a delâlet ettiğini kaydetmiştik(9).Ayrıca Ab-

1 En-Nesâî,K.Cüm'a,bâb.45.
2 Ebu Hüreyreye yöneltilen ithamların cevapları için bak.M.Ebu Zehv, el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn, s.153-172;R.Na'nâ'a,el-İsrafîliyyat, s. 136 v.d.
3 İbnü Sa'd, et-Tabekat, IV.262;ez-Zehebî,Tarîhu'l-İslâm, III.37; Tehzîbü't-Tehzîb, V.337; el-Muhtasar, s.179.
4 İbnü Sa'd,et-Tabekat, IV.262-63,264; Tezkiratü'l-Huffaz, I.42; ez-Zehebî,Tarîhu'l-İslâm, III.38; Tehzîbü't-Tehzîb, V.337.
5 İbnü Sa'd,et-Tabekat, IV.262; Tezkiratü'l-Huffaz, I.42; ez-Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, III.37.
6 Tezkiratü'l-Huffaz, I.42; Tehzîbü't-Tehzîb, V.337; el-İsabe,II.352.
7 Aynı kaynaklara ilâveten ,İbnü Sa'd,et-Tabekat,IV.268.
8 El-Hadîs ve'l-Muhaddisûn, s.143; T.Koçyiğit,Hadîs Usulü,s.25-27.
9 Ez-Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, III.38; el-İsabe, II.352.

llah,Yermûk harbinde iki deve yükü tutarında Ehl-i Ketaba ait eser
e geçirmişti.Kaynaklar bundan "Zamilatan" olarak bahseder(1). Abdullah
on 'amr'dan gelen bilhassa "mevkûf" hadîsler hususunda ulema titiz dav-
anmış,bunların (Zamiletan)'dan olması ihtimâline binâen onları almak-
an kaçınmışlardır(2).Ashâb içinde en çok hadîs bildiği mutlak olan Ab-
ullah'dan sonraki nesillere mahdût sayıda hadîs intikalının mühim se-
eplerinden biri de budur.Araştırmamızın bir,iki ve üçüncü bölümlerin-
e yeri geldikçe (Zamiletan)'dan yapılan veya yapıldığı zannedilen is-
aîliyyata işâret edeceğiz(3).

ç- Abdullah İbn Selâm :

Benû Kaynüka'lı bir mûsevîdir.Asıl adı "el-Husayn" dır(4).Hz.Pey-
amberin Medîne'ye vusûlünde müslüman oldu ve Abdullah adını aldı(5).
z.Peyğambere tevcîh ettiği üç soru meşhûrdur:

1-Kıyâmetin ilk âlâmeti nedir ?

2-Cennet ehlinin yiyeceği ilk ta'am nedir ?

3-Çocuk niçin annesine veya babasına benzer ? Abdullah'ın,ancak
nebî olan kişinin cevâp vereceğine inandığı bu suallere sırasıyla şu
karşılıkları vermiştir :

1-Kıyâmetin ilk alâmeti bir ateştir ki,insanları doğudan batıya
doğru götürür.

2-Cennetlik olan kişilerin,ilk yiyeceği şey,balık ciğerinin fazla-
sıdır(6).

3-Erkeğin suyu kadının suyunu sebkederse(geçerse) çocuk babasına,
eğer kadının suyu erkeğin suyunu sebkederse çocuk anasına benzer"(7).

---

1 Tezkiratü'l-Huffaz,I.42;İbnü Kesîr,I.8.
2 Tenzîhu'ş-Şerî'a,I.191,not.1;el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn,s.144; Dr. Subhi es-Salih,'Ulumü'l-Hadîs,s.219;T.Koçyiğit,Hadis Usulü,s.26.
3 Hayatı ve hatıralarıyla ilgili geniş bilgi için bak.Hılyetü'l-Evliya,I.283 v.d.;ez-Zehebî,Tarîhu'l-İslâm,III.37 v.d.; İbrahîm 'Urcûn,Abdullah İbn 'Amr(Nûru'l-İslâm),XI/9.543-47; XI/10.606-9.
4 El-İsabe,II.312;Üsdü'l-Ğabe,III.176.
5 Tezkiratü'l-Huffaz,I.26.
6 Bazı kayıtlara göre bu "hayyar" dır(İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi, s.90).
7 El-Buharî,K.Riqaq, bâb.51; K.Enbiyâ, bâb.1; K.Menâkıbi'l-Ensâr, bâb.51; el-Bakara sûresi tefsîri, no.6.

u cevâpları müteâkip Abdullah şehâdet getirdi ve müslüman oldu.Alim ir kişi olan Abdullah,kavmi arasında büyük şöhret sahibi ve saygıdeğer ir adamdı Bu alim ihtidâ ederken,yahudîlerin sözlerine itimâd edile- iyeceğini Hz.Peyğambere bildirdi ve bunu isbat için,ihtidâ ettiğini ildirmeden kendisi hakkında onlara sual sormasını telkîn etti.Hz.Pey- amber onun dediğini yaptı.Sûâl üzerine yahudîler,Abdullah İbn Selâm'ın endi reisleri,reislerinin oğlu,alimleri ve çok kıymış bir zat olduğunu fâde ettiler.Bu anda Abdullah saklı olduğu yerden çıktı,müslüman oldu- unu ilân etti ve Hz.Muhammed'in beklenilen peyğamber olduğunu ifâde lerek,onları kendisi gibi îman etmeye da'vet etdi; bunu duyan yahudî- er Abdullah'ın bütün meziyyet ve ünvanlarını inkâr etdiler(1).

Sahâbe arasında da manevi mevkii yüksek olanlardandır.Cennetlik duğu müjdelenmiştir(2).Kur'ânı Kerîm'in bir kaç âyetinin (er-Ra'd, /43; el-Ahkaf,46/10) Abdullah hakkında nâzil olduğuna dâir çeşitli vâyetler vardır(3).Mu'âz İbn Cebel'in son anlarında kendilerinden i- m almayı tavsiye ettiği dört kişiden biri de Abdullah İbn Selâm'dır). Hicrî 43 tarihinde Medîne'de vefat etmiştir(5).

---

1 En-Nesaî,Tefsîru'l-Kur'ân,36(İst.Üniver.Kütüp.no.3257);İbnü Hişam, es-Sîra,II.164;ez-Zehebî,Tarîhu'l-İslâm,I.204;el-Keşşaf,IV.299; İbnü Kesîr,I.227-28;el-İsabe,II.320;el-Kurtubî,tefsîr,V.245; XVI.188;en-Neseffî,Medârikü't-Tenzîl,IV.141;Ebussu'ûd,tefsîr, V.64;Elmalılı,tefsîr,VI.4336.

2 Et-Tirmizî,K.Menâkıb,bâb.37;Tezkiratü'l-Huffaz,I.26;ez-Zehebî,Ta- rîhu'l-İslâm,II.230.

3 Süfyan es-Sevrî,Tefsîru'l-Kurâni'l-Kerîm,s.113;et-Tirmizî,K.Menâ- kıb,bâb.37;İbnü Sa'd,et-Tabekat,II.353;Tezkiratü'l-Huffaz,I.26.

4 Bir önceki kaynaklara ilâveten bak.ez-Zehebî,Tarîhu'l-İslâm, II. 231;el-İsabe, II.321;et-Teratîb,II.326-27.

5 Ez-Zehebî, Tarîhu'l-İslâm,II.231;Tezkiratü'l-Huffaz, I.27

Abdullah İbn Selâm Tevrât'ı iyi bilen biriydi ve onu okurdu,Kur'ân'ı ve Tevrat'ı okuduğunu Hz.Peygamber'e arzettiği zaman kendisine; bir gece birini,diğer gece ötekini okumasını öğütledi(1).Yüzüne baktığı zaman Hz.Peygamberi'in ahir zaman nebîsi olduğunu anlamış(2) ve Rasûlullah'ın Tevratdaki sıfatlarını haber vermiştir(3).Hz.Osman muhasara altında iken âsilerle konuşmuş ve onları bu işten vazgeçmeye çağırmıştır.Ama onlar büyük bir hışımla,"yahûdîyi öldürün,Osman'ı öldürün!" diye bağırmışlar,bilindiği gibi neticede Hz.Osman'ı şehîd etmişlerdir(4) Hz.Ali'ye Medine'den ayrılmamasını tavsiye etmiş,aksi takdirde onu cebriyyen göremiyeceksin,demiştir(5).

Abdullah İbn Selâm bütün müelliflerce"sika" ve itimada şayan bir şahsiyetdir.Buhari ve diğer muhaddisler kendisinden tereddütsüz hadis almışlardır.İlim,adalet ve zabtına söz söylenemez.Buna rağmen bilhassa kendisinden gelen "mevkuf" hadisler hakkında dikkatli davranmak ve onların isrâîliyyâttan olabileceğini ihtimaldan uzak tutmamak lazımdır.Zîra Abdullah İbn Selâm bilhassa kıyamet alametleri ve fitnelerle ilgili isrâîliyyât ve kıssaları nakledenlerdendir(6).Şüphesiz o,İslâm'a girmeden önce Tevrât ve diğer mukaddes kitablarla ilgili bilgilerini yeri geldikçe anlatıyor veya bunlara atıflar yapıyordu.Bu ne inkar edilir ne de yadırganır.Yalnız,İslâmî eserlere girmiş isrâîliyyatdan doğan veballeri Abdullah İbn Selâm'a yüklemek(7) doğrusu insafla bağdaşmaz; bu arada sahâbe ve mütaakib nesiller arasında şöhreti çok büyük olan bu zatın isminin istismar edildiğini düşünmek de mümkündür(8).

— 0 —

1. Tezkiratü'l-Huffaz, I.27.
2. El-Buharî,K. Tefsîr, sûre 2,hadis no.6.
3. İbnü Sa'd, et-Tabekat, I.360-61.
4. Et-Tirmizî, K. Menâkıb, bâb. 37; Hayatü's-Sahâbe, III.540-41
5. Et-Teratîb, II. 327.
6. Dr.Subhi es-Salih, 'Ulûmü'l-Hadîs, s. 219.
7. Fecru'l-İslâm, s. 150; J.Horovitz,Abdullah İbn Selâm (İslâm Ansiklopedisi), I.42.
8. Hayatı hakkında fazla bilgi için bak.et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn, I. 184 v.d.; Yûsuf ed-Decvâ', Abdullah İbn Selâm (Nûru'l-İslâm), III/3. 206-208; M.Âsım Köksal, İslâm Tarihi, I.63-68.

d- Temîm ed-Dârî :

Aslen Yemenli bir hıristiyan âileye mensûp olan Temîm Hicret'in . yılında müslüman oldu. Hz. Osman'ın şehâdetine kadar Medîne'de kal-, sonra Şam'a gitti(1). İslâm'a girmeden önce okumuş, tecrübeli ve eyâhatleriyle meşhur bir adam olarak bilinen Temîm (2), müslüman ol-ktan sonra ibâdet, vera' ve takvasıyla dikkati çekiyor (3).

Mescidde ilk kez kandil yakmayı âdet haline getiren ve Hz. Ömer manında, onun izni ile camide ilk kıssa anlatan zat Temîm'dir(4). Ri-yete göre haftada bir kerre Kur'ânı hatmeden(5) Temîm, Cessase kıssa-nı Hz. Peyğambere anlatan kişidir(6).

San'atkâr bir kişi olan Temîm, Hz. Peyğamberin hutbe îrad ederken rulduğunu ifâde etmesi üzerine : "Arzû ederseniz Şam'da gördüğüm gi-size bir minber yapayım" demiş ve istişâre sonucu buna karar veri-nce minberi yapmıştır(7). Bazı kaynaklar kendisini Kur'ânı ilk kez meden dört kişiden biri olarak gösterirler(8). Hz.Peyğambere hediy-ettiği bir at, aralarındaki dostluğun nişânelerindendir(9).

Güzel kıssa anlatan ve zekî bir adam olan Temîm'den müslüman ca-'aya bilhassa hıristiyanlara ait bazı isrâîliyyatın geçtiği muhakkak-r(10). Yalnız Ebu Reyye başta olmak üzere bazı müellifler ona bil-ssa (Cessase) kıssasıyla ilgili olarak biraz fazlaca yüklenmişler-r(11).Kendisinden rivâyet edilen bir kısım hadîsler tahlîl edilerek

---

1 El-İstî'ab, I.184; el-İsabe, I.183-84.
2 En-Nevevî,Sahîh -i Müslim Şerhi, XVIII. 81 v.d.; İslâm Peyğamberi, I. 439.
3 Üsdü'l-Ğâbe, I.215; el-İsabe, I.184.
4 Aynı yerler.
5 İbnü Sa'd, et-Tabakat, III.500.
6 En-Nevevî,S.Müslim Şerhi, XVIII.81 v.d.; el-İsâbe, I.183; Üsdü'l-Ğâbe, I.215.
7 İbnü Sa'd, et-Tabakat, I.250.
8 Aynı eser, II.355.
9 Aynı eser, I.490.
0 M.H. ez-Zehebî, el-İsrâîliyyat, s. 119-20.
1 Reşîd Rıda, Mecelletü'l-Menâr, XIX. 99 v.d. ; Ebu Reyye, Edva, s.140 v.d.

varılan ındî sonuçlara göre onun hiyânet içinde olduğu ileri sürülmüş-tür(1).Hz. Ali'nin hilâfetinin sonunda öldüğü kaydından başka Temîm'in ölüm tarihiyle ilgili olarak kaynaklar sarîh bilgi vermezler.

II- TABİ'ÎLERDEN OLANLAR

İslam tarihinin çok erken bir devrinde başlamış olan siyasî olay-lar,fitneler,idarî tasarruflar ve diğer birçok sebeblerle sahabe nisbe-ten toplu yaşadıkları medine'den ayrıldılar.Kûfe,Basra,Şam ve Mısır gi-bi merkezlere dağıldılar.Yeni talebeleri olan tabi'îlere kendilerinde İslâm kültürü namına ne varsa mümkin olduğu nisbette aktardılar.Sahâbe dünyayı terk edince tabi'îler,Kur'ân tefsîri hususunda sahâbeden edin-dikleri bilginin yanı sıra şiirden,gramerden,tarihten,geçmiş ümmetlerin haberlerinden ve isrâîliyyatdan da istifade ettiler(2).Fetihler sonun-da daha büyük sayıda hristiyan ve yahûdînin ve İslâm kültürüne yabancı değişitli milletlerin İslâm câmi'asına girmişolduğu düşünülür,gerek ale-yhî ve gerekse sinsi sinsi faaliyet gösteren yıkıcı unsurların gayretle-ri hesaba katılırsa karşımıza Kur'ân tefsîri hususunda bir hayli karı-şık levhalar çıkar.İşte bu hengamede,sahâbe devrinde başladığına işaret ettiğimiz İsrâîlî sızmalar daha da arttı ve yabancı unsurlar tefsîre çok miktarda girmiş oldu.

Bu devrin isrâîliyyâtı nakil hususunda birkaç sîması bilhassa ün kazanmıştır:Ka'bü'l-Ahbâr,Vehb İbn Münebbih.

a-Ka'bü'l-Ahbar:

Yemen yahûdîlerinden olan Ka'b'ın künyesi Ebû İshâk'tır.Hz.Ebû Bekr veya Ömer devrinde müslüman olmuştur(3).Önceleri Medine'de daha sonra Şam ve Hıms'ta oturmuştur.Hicrî 32(?) yılında 104 yaşında iken ve-fat etmiştir(4).

---

1 Yapılan ithamların cevapları için bak.M.Huseyn ez-Zehebî,el-İsrâ-îliyyât,s.119v.d.;R.Nâ'nâ'a,el-İsrâîliyyât,s.161 v.d.;hatıraları ve ahfadı için bak.G.Levi Della Vida,Temîm ed-Dârî(İslâm Ansiklo-pedisi),XII/1.155-58.

2 R.Na'nâ'a,el-İsrâîliyyât,s.165.

3 Tehzîbü't-Tehzîb,VIII.438;İbn Kesîr,tefsîr,II.307.

4 El-'Aynî,XXV.74; Tehzîbü't-Tehzîb,VIII.439.

İlminin çokluğunu ifâde için "hıbr" (bilgin ve dinde lider kişi) denmiştir.Ka'b eski kitapları ve onlarla ilgili şifâhî rivâyetleri gayet iyi biliyordu.Onun en çok bu tarafı öğülmüştür(1).

Bazı siyâsî olaylar ve Hz. Ömer'in şehâdetinde parmağı olduğu iddia edilen(2) Ka'b vasıtasıyla tefsîre pek çok israîliyyat ve efsâne girmiştir(3).Ka'b, bazı isimler hariç tutulursa muhataplarına her sözünü kabul ettiren bir adam rolündedir.Çeşitli zamanlarda aleyhinde söylenmiş epey şeyler vardır.Bunları ve bizzat yanıldığını ifâde ettiği bazı noktaları bir sıra dahilinde görmekte fayda umuyorum :

1- "Âyetlerimizi inkâr ile kâfir olanlar (var ya) onları muhakkak-i ateşe atacağız.Derileri pişdikce, azâbı tadıp durmaları için,onları başka derilerle (yenileyip) değiştireceğiz" meâlinde olan âyeti (en-nisâ,4/56) biri Hz. Ömer'in yanında okudu.Mecliste Ka'b da vardı.Ka'b Hz. Ömer'e; "Ben bu âyetin tefsirini biliyorum; onu müslüman olmazdan önce okumuştum" dedi.Hz.Ömer: "Söyle bakalım; eğer söylediğin Hz.Peygamberden duyduğuma muvafık ise seni tasdîk ederiz; değilse hiç kulak asmayız" dedi(5).

Yukarıdaki konuşma,Ka'b'ın tefsîr hususunda söylediği şeylerin Hz. Ömer'ce hemen kabul edilmediğini ve Ka'b'ın da bazan kabul edilmeyecek şeyler söylediğini isbat hususunda bir ipucu olabilir.

2- 'Ikrime arkadaşlarıyla birlikte İbnü Abbas'tan bazı hadîsler dinler; hep beraber Ka'b'a gelip duyduklarını anlatırlar.Bunun üzerine Ka'b yerinden kalkar ve yine beraberce İbnü Abbas'a varırlar.Ka'b İbnü Abbas'a: "Benim hadîsim hakkındaki sözlereni duydum;ben Allah'tan kendimi yarlığamasını diler,tevbe ederim.Ben o sözleri eski bir kitapta okumuştum.O kitap elden ele dolayışıyordu.Bunun yahudîler tarafından ne derece değiştirilmiş olduğunu bilmiyorum.Sen ise yeni bir eserden,

---

1 Tezkiratü'l-Huffaz, I.52; Tehzîbü't-Tehzîb, VIII. 439; Fethu'l-Bârî, XVII.101; İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi, s.16-17; et-Teratîb, II.426; Makalâtü'l-Kevserî , s.37; Muhammed Ebu Zehv, el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn, s.179 v.d.

2 Ez-Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, II.60; Fecru'l-İslâm,s.161; Abdülhamîd 'Antor, Mecelletü'l-Ezher, XIX/8.735-36.

3 İbnü Kesîr, V.240; VI.29; el-Kasimî,tefsîr, XIV.5052; Goldziher, M.Tefsîri'l-İslâmî, s.101; Fecru'l-İslâm,s.160;İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi, s.16.

4 Hılyetü'l-Evliyâ, V.375.

5 Aynı yer.

yüce ve kudreti büyük olan Allah tarafından indirilen kitaptan; peygamberlerin ulusundan ve hayırlısından naklediyorsun.Ben o hadîsi senden işitip ezberlemek isterim" dedi(1).

3-Bir mes'eleden dolayı İbnü Abbas: "Ka'b bu konuda yalan söylemiştir" demiştir(2).

4-'Ikrime'den rivâyet edildiğine göre İbnü Abbas günlerden bir gün bir yerde oturuyordu; bu sırada birisi yanına gelerek: "Ey Abbas'ın oğlu! Ka'b'dan acaip sözler işittim; güneş ile ay hakkında bir takım acaip sözler söylüyor" dediği vakit İbnü Abbas dayanmış bir halde bulunuyordu; bu sözleri işittikten sonra, çarçabuk ayaklarını dikerek oturdu ve: "Ne söylüyor?" diye sordu.Yanına gelen adam: "Kıyâmet günü güneş ile ay yaralanmış ve ayakları kesilmiş deveye benzer bir halde getirilir; bundan sonra her ikisi de Cehennem'e atılırlar" diye söylüyor,cevâbında bulununca pek ziyâde öfkelendiği için dudaklarında bazı değişmeler oldu; bundan sonra: "Ka'b yalan söylüyor,yalan!" diye bu sözü üç kerre tekrarladı ve: "Bu, yahudîlerin sözleridir; Ka'b bunu İslâmiyete sokmak istiyor.Allah kendi emrinde olan ve kendine mutı' olan mahlûklarına azâb çektirmekten münezzehdir...Allah bu yahudî bilginini öldürsün; onun bilginliğini takbîh etsin! O,Allah'a karşı ne kadar cesaretli davranıyor!..." dedi(3).

5-Bir gün Ebu Hüreyre Hz.Peyğamberden işittiği bir hadîsi Ka'b'a anlattı.Bu hadis Benû İsrâîl'den bir kavmin beşer tarihinden (mesh olunup) silindiğini ve fareye tebdîl olunduğunu dile getiriyordu.Ka'b, bu Hüreyre'ye: "Ey Eba Hüreyre! Sen Hz.Peyğamberin böyle bir şey söylediğini işittin mi ?" diye sordu.O da: "Evet işittim" cevâbı verdi. Ka'b tekrar tekrar: "Hz.Peyğamberin böyle söylediğini işittin mi ?" diye sorusunu tazeledi.Ebu Hüreyre der ki: "Ben de nihâyet (onu reddedecek), ben sana Tevrat okumuyorum; Hz.Peyğamberden işittiğimi söylüyorum,diye mukabele ettim" (4).

6-'Avf İbn Mâlik Ka'b'ı kıssa anlatmaktan men etmişti(5).

---

1 Et-Taberî,tarih, I/1.100-101.
2 Fethu'l-Bârî, XVII.101;Makalâtü'l-Kevserî, s.38.
3 Et-Taberî,tarih, I/1.83-85.
4 El-Buhârî,K.Bed'ı'l-Halk,bâb.15;Müslim,K.Zühd,no.61;A.İ.Hanbel, II.234;Tecrîd-i Sarîh, IX. 77-79.
5 Makalâtü'l-Kevserî, s. 39.

7-Sahâbenin ileri gelenlerinden bazısı Ka'b'a itimâd etmiyorlardı(1).

8-Bir âyetin ('Âlü 'Imran,3/188) kendileri hakkında nâzil olmasına üzülen şahsa Ka'b selâm gönderdi ve o âyetin onlar hakkında nâzil olmadığını ifâde ederek üzülmemesini söyledi.O zâtın Ka'b'ın habercisine cevâbı şu oldu: "Bu âyet Ka'b yahudî iken nâzil oldu; onu nereden bilecek ?"(2).

9-Hz. Osman tarafından sorulan soruya yanlış cevâp verdiği için Ebu Zerr elindeki sopayı Ka'b'ın başına indirdi ve bazı âyetleri (el-Haşr, 59/9; el-İnsan, 76/8; ez-Zariyat, 51/19) okuyarak, "Ey yahudî oğlu Allah böyle diyor" diyerek onun yanlışlarını düzeltti(3).

10- Sad sûresinin 34. âyetini tefsîr eden Ka'b'ı İbnü Abbas dinlemiş ve işittiklerini Hz.Ali'ye nakletmişti.Hz.Ali: "Ka'b yalan söylemiş" dedi ve doğru olan tefsîr tarzını anlattı(4).

11-İbnü Mes'ûd'un arkadaşlarından(talebesinden) biri,bilgi öğrenmek için Ka'bü'l-Ahbâr'ın yanına gitmişti.İşini bitirip geldiği zaman İbnü Mes'ûd Ka'b'dan neler öğrendiğini sordu.O da Ka'b'ın göklerin bir meleğin omuzunda döndüğüne dâir olan sözünü nakletti.Bunu duyan İbnü Mes'ûd: "Ka'b yalan söylemiş; demek o hâlâ yahudîliğini terketmemiş!" dedi ve bir âyet okuyarak (Fatır sûresi,35/41) işin doğrusunu açıkladı.

Bu olay bazı kaynaklarda İbnü Abbas'a da nisbet edilir(5).

12-Hz. Mu'âviye Medîne'de Kureyş'ten bir topluluğa bir şeyler anlatıyordu.Söz arasında Ka'b'dan bahsedildi; Mu'âviye Ka'b için: "Ehl-i kitaptan(nakil yapan mühtedîlerin) en doğrusu (anı'temedi) olsa da,biz onun yalanını denedik(yakaladık)"dedi(6).

Buharî tarafından rivâyet edilen bu hadîs Ka'b hakkındaki en ağır

---

1 Makalâtü'l-Kevserî, s.39.
2 Süfyan es-Sevrî, Tefsîru'l-Kur'ân, s.42;et-Taberî, IV.208.
3 Hayatü's-Sahâbe, II.157-58.
4 Et-Tabressî, IV.475.
5 Et-Taberî, XXII. 144-45; el-Keşşâf, III.617-18; el-Kurtubî, XIV. 357; İbnü Kesîr, V.594-95.
6 El-Kurtubî, XIII.351; İbnü Kesîr, IV.419; V.330; Fethu'l-Bârî, XVII.100-101; el-'Aynî, XXV.74-75;Tehzîbü't-Tehzîb, VIII.439; el-Kasimî,tefsîr, XIII.4755; M.Ebu Şühbe, Mecelletü'l-Ezher, XXV.491-92;Reşîd Rıda, Mecelletü'l-Menâr, XXVII.539-47;610-19; XXVI.76-79.

ithamlardan biridir.Bazı müellifler(1) hadîsi te'vîl etmeye uğraşmışlar ve (لتبلو عليه الكذب)'deki (عليه) zamirini Ka'b'a değil (kitaba) vermişlerdir.Bazıları da zamirin her iki şıkka da ihtimâli bulunduğunu belirtmişlerdir(2).Ka'b'ı bu ağır ithamdan kurtarmak isteyenler,onun "kezzâb" olmadığını,bilhassa eski kitaplardan anlattığı şeylerde bazan hata ettiğini; yalan isnâdının kendine değil, tahrîf ve tebdîl edilmiş kitaplara ait olduğunu iddiâ etmişlerdir(3).

13-Bir rivâyete göre Ka'b, müslüman olduktan sonra Tevrat'tan nakiller yaptığı için, Hz.Ömer tarafından dövülmüştür(4).Aynı zatın Hz. Ömer tarafından murakabe altında tutulduğu ve Hz.Peyğamberden hadîs nakletmesini yasakladığı hakkında da haberler vardır(5).

Bütün bunlardan sonra Ka'b'ın bazı müelliflerce "tevsîk" edildiğini kaydedelim(6). Reşîd Rıda (7) ve Ebû Reyye'nin (8) Ka'b hakkındaki ithamları bir hayli ağırdır.Bu iki müellif onu,tam bir yalancı ve hain olarak görüyorlar.Bu ağır ithamlara cevâp verenler çıkmışsa da mes'ele tam bir aydınlığa kavuşturulmuş sayılamaz(9).

Bu çalışmanın bir,iki ve üçüncü bölümlerinde Ka'b'dan nakledilen İsrâîliyyata yeri geldikçe işaret edeceğiz.Bunlardan da anlaşılacağı üzere Ka'b, bir hayli efsânenin tefsîre girmesine vesîle olmuştur.Bilhassa kendisinden gelen "mevkûf" haberler hususunda titiz davranmak gerekir(10).İbnü Sa'd onun, Hz.Ömerle ilgili bazı kehânetimsi sözlerine yer vermiştir(11).

---

1 El-'Aynî, XXV.74-75.
2 Fethu'l-Bârî, XVII.100-101.
3 İbnü Kesîr, V.330; Fethu'l-Bârî, XVII.100-101; el-Aynî,XXV.74-75.
4 İ.Cerrahoğlu,Tefsir Usulü, s.252.
5 Aynı eser, s.253.
6 Abdurrahman el-Cemcemûnî,Mecelletü'l-Menâr, XXVI.73-76; XXVII. 377-86; 459-62; Yûsûf ed-Decvâ' ,Nûru'l-İslâm, III,sayı 3,s.205-208; Makalâtü'l-Kevserî, s.38; el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn, s.181 v.d.
7 Mecelletü'l-Menâr, XXVII. 701 ve not.1.
8 Mecelletü'r-Risâle, yıl 1946,sayı 665,s.360 v.d.; Ebu Reyye,Edva, s.111 v.d.
9 (6) numaralı dipnottakilere ilâveten bak.M.H.ez-Zehebî, el-İsrâîliyyat, s.125 v.d.; R.Na'nâ'a, el-İsraîliyyat, s.167 v.d.
10 Subhi es-Salih, Ulûmü'l-Hadîs, s.219.
11 et-Tabekat, III.332,340,342,354,361.Hayatı ve hatıralarıyla ilgili fazla bilgi için bak.Hılyetü'l-Evliyâ, V.364-91; VI.1-48.

b-Vehb İbn Münebbih:

Aslen İranlı bir aileye mensub olan Vehb,Hicrî 34 yılında Yemende doğdu(1).İsrâîlî rivayetlerin en mühim kaynaklarından biri addedilen bu şahıs(2) Ehl-i Kitab'ın rivayetlerini çok iyi biliyordu(3).Ekser alimlerce "siqa" kabul edilen Vehb için(4) "zayıf" diyenler(5) ve hatta "kezzâb,ekzebü'n-Nas" olarak tavsif edenler bile çıkmışkır(6).Kadılık yaptığı San'a'da hicrî 110(114-116/728-732-734)'tarihinde 90 yaşında vefât eden(7) Vehb,tâbi'î alimlerinin ileri gelenlerindendi(8).

Vazgeçtiğine dair itiraflarına rağmen kaderci olmakla itham edilen bu zatın(9) bazı eserleri de vardî(10) ve bunlar arasında(كتاب الاسرائيليات) isimlisi dikkati çekmektedir(11).

Kaynakların verdiği bilgiye bakılırsa Vehb kendini çok pahalıya satmış bir zattır; Hepsi de gökten inmiş 92 kitabı okumuştur.Bu kitaplardan 72'si mabedlerde ve insanların ellerinde tedavüldedir;20'sini

---

1 Tezkiretü'l-Huffâz,I.100-101;ez-Zehebî,Tarihu'l-İslâm,V.15;Tehz. Tehzîb,XI.167;Vefayâtü'l-A'yân,V.88.

2 Mizanü'l-İ'tidâl,IV.352;Fecru'l-İslâm,s.160;Goldziher,Mezâhibü't-Tefsîri'l-İslâmî,s.112;Mecelletü'l-Menâr,XXVI.716;Mecelletü'l-Ezher,XIX,sayı.8,s.736;İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi,s.16; ez-Zirikli,el-A'lâm,IX.150.

3 Tezkiretü'l-Huffâz,I.101;Mizânü'l-İ'tidal,IV.352;Vefayâtü'l-A'yan, V.88.

4 Tezkiretü'l-Huffâz,I.101;Mizânü'l-İ'tidâl,IV.352;ez-Zehebî,Tarihu'l-İslâm,V.14;Tehzîbü't-Tehzîb,XI.162;Mecelletü'l-Menâr,XXVI. 73-76;XXVII.377-86,459-62.

5 Mizanü'l-İ'tidâl,IV.353;Mecelltü'l-Menâr,XXVI.716;İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi,s.16.

6 İbnü'l-Cevzî,Kitabü'l-Mevdu'ât,I.141;Mecelletü'l-Menar,XXVI.716-19.

7 İbnü Sa'd,et-Tabakat,V.543;Mizanü'l-İ'tidâl,IV.353.

8 Mîzanü'l-İ'tidâl , IV.352; ez-Zehebî, Tarîhu'l-İslâm,V.14.

9 Bir öncekilere ilâveten bak.Reşîd Rıda, Mecelletü'l-Menâr, XXVI. 716-19.

10 Keşfü'z-Zunûn, II.1328; Mu'cemü'l-Müelliffn, XIII.174; el-A'lâm, IX. 150.

11 Mu'cemü'l-Müelliffn, XIII.174.

ise pek az kimse bilir(1).Rivayete göre Vehb şöyle demiştir:"Abdullah İbn Selâm için,devrinin en iyi bilgini idi diyorlar;keza Ka'b için de, devrinin en bilgini idi,diyorlar.Sen(kendini kasdederek),onların her ikisinin ilmini de nefsinde toplamış adamı görmedin mi?"(2).33 Peygamber inmiş 33 kitabı okudum diyen(3);hepsi de gökten inmiş 92 kitabın muhteviyatını bilen;40 yıl canlı hiçbir varlığa kötü söylemeyecek ve 20 yıl yatsı ile sabah namazı arasında yatağa girmeyecek kadar(4)vera' ve takvasından bahsedilen kişi kendini bu kadar nasıl över bilmiyorum.

Hepsi de gökten inmiş 92 kitapta,"kim kendisine meşîetten bir şey isnad ederse kafirdir" sözünü(5) bulduğu için kadercilikten vazgeçtiğini söyleyen Vehb'in bu sözü de ağır tenkîdlere uğramıştır(6).

Bütün bunlardan sonra Vehb için,"kezzâb","dessâs" ve "hâin" gibi sıfatlar kullanmıyacağız,ama,onun vasıtasıyl isrâîlî rivayetlerden bir haylisinin İslâm'a girdiğini rahatça söyliyeceğiz(7).Onun vasıtası ile İslâm'a ve bahusus tefsîre girmiş olan hurafeleri yeri geldikçe göstereceğiz(8).

---

1. İbnü Sa'd, et-Tabakat, V.543.
2. Tezkiratü'l-Huffaz, I.101; ez-Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, V. 15.
3. İbnü Sa'd, et-Tabakat, V.543; ez-Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, V.15.
4. Bir önceki kaynaklara ilâveten bak.Tezkiratü'l-Huffaz, I.101; Mîzanü'l-İ'tidâl, IV.353; Tehzîbü't-Tehzîb, XI. 167.
5. İbnü Sa'd, et-Tabakat, V.543; Mîzanü'l-İ'tidâl, IV.353; ez-Zehebî, Tarîhu'l-İslâm, V.16.
6. Mecelletü'l-Menâr,XXVI. 716-19.
7. İbnü Sa'd, et-Tabakat, VII.361; İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi, s.16; el-A'lâm, IX.150.
8. Hayatı,hatıraları,şeceresi ve kendisine yapılan ithamların cevâbı için bak.Hılyetü'l-Evliya, IV.23 v.d.;Ebu Reyye,Edva., s.113 v.d.; M.Ebu Zehv, el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn, s.183v.d.; M.H.ez-Zehebî, et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn ,I.197 v.d.;el-İsrâîliyyat, s.140 v.d.; R.Na'nâ'a, el-İsrâîliyyat, s.183 v.d.; M.Hatiboğlu, Hadîste Yahudî Katkısı, s.8 (Neşredilmemiş makale); M.Clément Huart, Vehb İbn Münebbih ve Yemende Yahudî-Hrıstiyan Rivâyeti, s.1 v.d.(M.Hatiboğlu tercemesi).

Tabi'îlerden sonra İsrâîlî rivâyetlerle meşhûr olmuş bazı şahıslar vardır : İbn Cüreyc(ö.150/767). el-Kelbî (ö.146H.), İbnü İshak(ö.151H.) v.b.gibi.Bunların hayat hikâyelerinden bahsetmiyeceğiz.Yalnız bahsi bitirrirken şunu ifâde edelim ki:

Sahâbe asrında başladığını ifâde ettiğimiz İsrâîlî rivâyetler,tabi'îler devrinde daha da arttı; tebe'u't-tabi'în zamanında en geniş hudutlarına ulaştı.Bu devirde yetişen bazı müfessir ve kassas'lar Kur'ândaki peygamberler ve geçmiş milletlerle ilgili mücmel hususları vuzuha kavuşturmak için Ehl-i Kitabdan geniş çapta nakiller yaptılar. Ehl-i Kitaba müracaat âdeta bir asıl oldu.Devrin insanlarının israîlî kıssalara tebki göstermemesi,her söylenenin doğru farzedilmesi ve hattâ teşvik görmeleri,işi hararetlendirdi(1) ve bu iş giderek yayıldı.

Yalnız tefsirdeki israîliyyatın bütün vebâlini yukarıda hayat hikâyeleri yazılan ve isimleri sayılan belli şahıslara yüklemek büyük haksızlık olur,Bu arada İslâm'a çeşitli vesîlelerle düşman olanları, müslüman göründüğü halde İslâm'a diş bileyen unsurları,siyâsî olayları ve bilhassa itikadî mezhebleri ve bunları teşvîk eden,bunlara fikren destek olan hasım grupları da hesaba katmak zorundayız.Bütün bunlardan sonra Ehl-i Kitab mühtedîsi olsun veya olmasın ilmiyle ün yapmış İslâm büyüklerinin isimlerinin istismar edildiğini ve söylemedikleri pek çok şeyin onlara nisbet edildiğini hatırdan çıkarmamalıyız.

———— o ————

1 İbnü Kuteybe, Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadîs, s.279-80.

F- KUR'AN'DAKİ KISSALARDAN MAKSAT NEDİR ?

Kur'ânı Kerîm, insanların gördükleri ve görmedikleri, bildikleri ve bilmedikleri bir çok şeylerden bahseder. Geçmiş peyğamberler ve onların ümmetlerinin çeşitli durumlarını dile getirir. Kur'ân baştan sona tedkîk edildiği zaman insan, "Ne yaş, ne de kuru hiç bir şey yoktur ki, herhalde hepsi (Allah katında) apaçık bir Kitapta bulunmasın" (1) âyetinin manâsını daha iyi kavrar.

Geçmiş peyğamberler ve milletlere ait kıssaların anlatılmasından maksat onların tarihlerini nakletmek değildir. Belki muhtelif milletlerin tarihlerindeki bir takım özellikleri belirtmek, diğer peyğamberlerin hayatlarında Hz. Muhammed(s.a.v.)'in hayatında karşılaştığı olaylara benzeyen olayları açıklamak, Hak ve hakîkatin her zaman üstün geldiğini göstermek; insanlara tesellî vermektir.

Kur'ân'da zikredilen ekser kıssalarda prensip olarak zaman ve yer gösterilmez. Olayların detaylarına inilmez. Konunun can alıcı noktasına gayet vecîz ve özlü bir tarzda temas edilir o kadar...

Bahis konuşu kıssalar çeşitli konulara ait olabilir: Peyğamberlerin hayatı, hakkın yoluna davette karşılaştıkları güçlükler ve mu'cizeler vs. gibi.

Evet, Kur'ânda geçen kıssalarda zaman yoktur; yer bahis konusu edilmemiştir. Evet, Kur'ânda geçen kıssalarda, anlatılan olaylarda zaman ve yer tayin edilmiş olsaydı bundan bir Allah inancı üzerine müsses (monoteist) olan İslâm dîni büyük zararlar görürdü. İnsanlar ilk sırsatta olayların geçtiği yer ve zamanlara akla gelmez kutsallıklar atfederler ve dünyayı namütenâhî fetişlerle doldururlardı. Oysa İslâm ibâdet ve saygıya lâyık tek varlık görür: "Allah" (2). Şirke ve puterestliğe amansız düşmandır(3).

---

1 El-En'âm, 6/59.
2 Bak. el-Bakara, II/21; En-Nisâ, 4/36; el-Mâide, 5/72, 117; el-A'raf, 7/59, 65, 73, 85; Hûd, 11/50, 61, 84; en-Nahl, 16/36...
3 Bak. er-Ra'd, 13/36; el-Kehf, 18/38, 43; el-Hacc, 22/25; el-Ankebût, 29/8; Ğafir, 40/42; el-Cinn, 72/20...

Ama hemen kaydedelim ki,Kur'ân'ın bu kadar özlü,güzel ve luzumsuz söz kalabalığından uzak tarzda anlattığı kıssalarla ilgili bir çok şeyler düşünülmüş,uydurulmuş ve yakıştırılmıştır.Bu tür hayal mahsulü düzmeler veya Kur'ân,Tevrât ve İncil'de özde müşterek olan bazı kıssalarla ilgili olarak Ehl-i Kitab ismi verilen yahudi ve hristiyanlardan alınanlar tenkîd süzgecinden geçirilmeden bazı müelliflerce maalesef kitaplara geçirilmiştir.Asırlar boyunca,din bilginlerinden bazısı bir öncekinin eserine baş vurmak sûretiyle aynı şeyi tekrar etmiş ve bu hayal mahsulü düzmeler dinin aslından zannedilegelmiştir.Bu hayal mahsulü şeyler bazan Kur'ân'da anlatılanı 20-30misliyle geride bırakmış,bazı hallerde aradaki irtibat diye bir şey kalmamıştır.Öyle zaman gelmiş ki,hayaller alabildiğine çalıştırılmış ve düzmeler Allah'ın has kulları olan ve ma'sum varlıklar olarak bilinen Peyğamberler ve meleklere iftira niteliğine bile bürünmüştür.

Kur'an'ın anlattığı ve haber verdiği herhangi bir mes'elede şüphelenmek mü'minin İslâm ile alakasını keser.Kur'ân'da mevcut her şeye içten ve özden inanmak farzdır.

Şartlarını ihtiva ettiği takdirde Hz.Peyğamberden duyulan ve görülenlerin de müslümanın başının üzerinde yeri vardır.Hz.Peyğamber "Muhbir-i Sâdık"tır.Bir haberin ona âit olduğu isbat edildiğinde tereddüdüz kabul edilir.

Son olarak şunu belirtelim ki,Kur'ân'daki kıssalarla ilgili olarak Allah ne demişse,Hz.Peyğamber ne miktar açıklama yapmışsa onunla yetinmeli ve daha fazlasını arzu etmemelidir.Kur'ân ve hadîsten öteye geçtiğimiz ve kıssaların detaylarına inmek için Ehl-i Kitâb ve diğer çevrelerden bilgi almağa kalktığımız zaman tefsîrleri tamamiyle faydasız ve luzumsuz söz kalabalığından ibaret israflîyatla doldurmuş oluruz.Bir mü'min ne İlâhî kitabının ve ne de inandığı Peyğamberin hadîsleri için böyle bir yola baş vurmayı arzu etmez.

——— 0 ———

BİRİNCİ BÖLÜM

YARATILIŞA AİT HABERLERDEKİ

——İSRAİLİYYAT——

A- ALLAH ÖNCE NEYİ YARATTI ?

"...Allah hiç bir evlâd edinmemiştir.Mülkünde O'nun bir ortağı da yoktur. O, her şeyi yaratıp ona bir nizam vermiş, onun mukadderatını tayin etmiştir" meâlinde olan âyet(1) münâsebetiyle bazı tefsîrlerde şu açıklamaya yer verilmiştir :

"El-Huseyne göre Allah, altı şeyi vecihte yaratıp bir ölçüye koydu. Birinci vecih meşiyyettir ki, nûr üzerine yaratılmıştır. Sonra nefsi, sonra rûhu, sonra sûreti, sonra harfleri, sonra isimleri, sonra rengi, sonra tadı, sonra kokuyu, sonra dehri yarattı. Sonra ölçüleri, sonra ameli, sonra nûru, sonra bereketi, sonra sükûnu, sonra vücudu, sonra Âdem'i, böylece birbiri peşi sıra yarattı. Diğer bir veche göre :

Allah önce dehri, sonra kuvveti, sonra cevheri, sonra sesi, sonra rûhu,yarattı. Böylece birbiri peşi sıra altı vechinden her birinde yarattı.Bunları kendi gizli ilminden yaratıp bir ölçüye göre takdîr etti. Kendinden başka kimse bilmez"(2).

Eğer bizzat Allah veya O'nun elçisi Hz.Muhammed(s.a.v.) bildirmemişse hiç kimse neyin önce, neyin sonra yaratıldığını; yaratılışta nasıl bir sıranın takip edildiğini bilemez.Yukarıda geçen açıklamalar tamamiyle indî ve felsefî mütâlealardır(3).

B- NUR NE GÜN YARATILDI ?

Muhtelif İslâmî kaynaklarda nûrun ne gün yaratıldığına temas edilmiştir.Bu tür haberler Kur'ânın şu âyetlerine istinâd ettirilmiştir :

"Yerde ne varsa hepsini sizin istifâdeniz için yaratan, sonra irâdesi göğe yönelipte onları yedi gök halinde tesviye ve tanzîm eden O'dur ve O, her şeyi hakkıyla bilendir"(4);

"De ki : Gerçek siz mi o arzı iki günde yaratana küfrediyor,O'na ortaklar katıyorsunuz ? O, âlemlerin Rabbidir...Bu sûretle onları

---

1 El-Fürkan, 25/2.
2 Es-Sülemî, Hakaik, varak. 163 ab (Fatih Kütüp. no.262).
3 S.Ateş,Sülemî ve Tasavvufî Tefsîri, İst., 1969, s.108.
4 El-Bakara, 2/29.

iki günde vücuda getirdi. Her gökte ona ait emri vahyetti..."(1);

"Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra emir ve iradesi Arş üzerinde hükümran olan Allah'tır...Haberin olsun ki, yaratmak da, emretmek de O'na mahsus. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı ne kadar yücedir!"(2).

Bu konu ile ilgili haberler, Ebû Hüreyre vasıtasıyla bize ulaşıyor. Rivâyete göre Allah; toprağı cumartesi günü, dağları pazar günü, ağaçları pazartesi günü, mekrûhu salı günü, nûru da çarşamba günü... yaratmıştır (3).

----- 0 -----

Bu haber bir hayli tenkîdlere uğramıştır. Her ne kadar haberin senedi Hz. Peyğamber (s.a.v.)'e müntehî oluyorsa da, bunun Hz. Peyğamberin sözü olmadığı, Ka'bü'l-Ahbâr ve benzerlerinden duyularak nakledilmiş ve Hz. Peyğambere izâfe edilmiş bulunduğu ısrarla söylenmiştir. Yani, nûr ve onunla birlikte yaratıldığı yukarıda sayılan eşyaya ait bu haber israîliyyattır(4).

----- 0 -----

1 Es-Secde, 41/9-12.
2 El-'A'râf, 7/54.
3 Müslim, K.Sıfati'l-Münâfikîn, no. 27 ; en-Nesaî, et-Tefsîr, 7a, 77a; A.İ.Hanbel, II.327; et-Taberî, VIII.205; XII.3 v.d.; XXV. 94-95; XVI.164 v.d.; XV. 244 v.d. not.1(Ahmed Muhammed Şâkir neşri); et-Taberî, tarih, I/1, 80, 81 v.d. ; el-Kâmil, I.18 ; Z.Mesîr, III.211; IV.78 v.d. ; el-Bidâye, I.15; M.Zeheb, I.28 v.d.; B.Zühûr,s.3 v.d.; İbnü Kesîr,tefsîr, I.117 v.d.; III,178 v.d.; VI.165 v.d.; el-Kasimî, tefsîr, VII. 2699.
4 İbnü Kesîr,I.120; III.178; VI.165-66.

... فقد رواه مسلم والنسائي في كتابيهما من حديث ابن جريج به ، وهو من غرائب الصحيح . وقد علله البخاري في التاريخ فقال : رواه بعضهم عن أبي هريرة رضي الله عنه عن كعب الاحبار وهو الاصح . ... وهذا الحديث من غرائب صحيح مسلم ، وقد تكلّم عليه علي بن المديني والبخاري وغير واحد من الحفّاظ وجعلوه من كلام كعب . ... وهذا الحديث وجعلوه من رواية أبي هريرة عن كعب الاحبار ليس مرفوعا (تفسير ابن كثير ، ١/١٢٠ ، ٣/١٧٨ ، ٦/١٦٥-١٦٦).

C- ÂLEM VE SAYISI

"Hamdolsun-âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, Din gününün tek sahibi ve mutasarrıfı olan- Allah'a" (1).Bu âyette geçen "âlem" kelimesiyle ilgili olarak bir takım rivâyetler vardır :

Ebu'l-'Âliye'den naklen Ebû Ca'fer er-Razî şöyle der : İns bir âlemdir.Bunların dışında kalanlar ise 18 bin veya 14 bin âlemdir-Ravî sayı hususunda şüphelidir- Bunlar yeryüzünde bulunan meleklerin teşkîl ettiği âlemlerdir.Arzın dört zaviyesi vardır. Her zaviyede 3.500 âlem vardır ki, Allah bunları kendisine ibâdet etsinler diye yaratmıştır(2).

İbnü Ebî Hatim'in kaydettiğine göre âlemler 1.000 ümmetten müteşekkildir.Bunların 600'ü denizde, 400'ü karadadır.

Cabir İbn Abdillah'tan rivâyete göre, Hz.Ömer'in devlet başkanı olduğu yıllardan birinde çekirge çok azaldı.Adeta nesli kesildi. Bir adam kendisine baş vurup bunun hakkında bilgi almak istedi.Fakat Hz. Ömer ona hiç bir cevâp veremedi ve bundan dolayı da üzüldü. Derhal bir atlı Yemen'e, bir atlı Şam'a ve bir atlı da Irak'a gönderdi. Bunlar gittikleri yerlerde çekirge var mıdır, yok mudur, bunu araştıracaklardı.

Ravî der ki : Yemen tarafına giden adam bir avuç kadar çekirge getirip Hz. Ömer'in önüne attı. Hz. Ömer çekirgeleri görünce tekbir getirdi ve şöyle dedi : "Ben Efendimiz(s.a.v.)'in şöyle dediğini işitmiştim: Cenâbı Hak 1.000 ümmet yaratmıştır.Bunların 600'ü denizde,geri kalanları da karadadır. Bu 1.000 ümmetten ilk helâk olacak olanlar çekirgelerdir. Bunlar helâk olup da nesilleri kesilince diğerlerine sıra gelir...".

---

1 El-Fatiha, 1/1-3.
2 Et-Taberî, I.63; M.Tenzîl, I.9; Z.Mesîr, I. 13-14; el-Kurtubî, tefsîr, I.136 v.d.; İbnü Kesîr, I.43.

El-Beğavî'nin nakline göre Sa'îd İbnü'l-Müseyyib söyle demiştir: Cenâbı Hakkın 1.000 âlemi vardır. Bunların 600'ü denizde, 400'ü de karadadır.

Vehb İbn Münebbih : "Allah'ın 18.000 âlemi vardır. Dünya bu 18 bin âlemden bir tanesidir" demiştir.

Mukatil'e göre âlemlerin sayısı, 80.000'dir.

Ka'bü'l-Ahbâr âlemlerin sayısıyla ilgili olarak şunları söylemiştir: "Âlemlerin sayısını Allah'tan başka hiç bir kimse bilemez"(1).

Ebu sa'îd el-Hudrî'den Kurtubî'nin naklettiğine göre; Allah'ın 40.000 âlemi vardır. Dünya doğusundan batısına kadar bu 40 bin âlemden bir tanesini teşkîl eder.

Ez-Zeccac'a göre, Cenâbı Hakkın dünya ve ahirette yarattığı şeylerin tamamı "âlem" i teşkîl ederler.

------ 8 ------

Kurtubî, bu son görüşün doğru ve sahîh olduğunu söylemiştir(2). Yukarıya kaydettiğimiz diğer rivâyetlerin ne dereceye kadar doğru ve itimâda şayan olduğunu bilemiyoruz. Hele içlerinde Vehb İbn Münebbih ve Ka'bü'l-Ahbâr'a varanlar da bulununca insanın şüphesi artıyor ve sahîh olma ihtimâli bir hayli azalıyor.

Bir kerre ilk rivâyet- ki onu İbn Cerîr et-Taberî ve İbnü Ebî Hatim de eserlerine almışlardır - akla ve mantığa, İslâmî esaslara aykırı bir hüviyet taşıyor : Sâdece arz üzerinde meleklerden müteşekkil 14 veya 18 bin âlem... Arzın dört zaviyesi ve her zaviyede 3.500 âlem...

Bu rivâyet garipliklerle doludur; bu tür şeylerin kabûlü mutlaka sahîh ve sağlam delillere bağlıdır. Böyle bir delîl ise elimizde yoktur(3).

---

1 İbnü Kesîr, I.44; el-Kinânî, Tenzîhu'ş-Şerî'a, I.189-90.
2 El-Kurtubî, tefsîr, I.137; İbnü Kesîr, I.44.
3 İbnü Kesîr, I.43.

Hz.Ömer devrinde cereyan eden vak'ayı bize intikal ettirenlerden Muhammed İbn 'İsâ zayıf bir ravîdir, dolayısıyla haber de zayıftır(1); es-Süyûtî, bu haberin mevzu' olduğunu söylemiştir(eL-Le'âli'l-Masnû'a, I.80-81).

D- DENİZ HAKKINDA :

" O, denizi- ondan taze bir et yemeniz, ondan giyeceğiniz zînetî çıkarmanız için- hizmetinize râm edendir. Gemilerin orada suları yararak ilerlediklerini görüyorsun ki bu, sırf Allah'ın lutuf ve keremin-den nasîp aramanız ve O'na şükretmeniz içindir"(2).

Bu âyetin tefsîri ile ilgili olarak el-Hafız Ebu Bekr el-bezzar Müsned'ine Ebu Hüreyre'den menkûl olan şu rivâyeti almıştır :

Cenâbı Hak hem şark ve hem de garp deryasıyla ayrı ayrı konuştu ve garp deryasına şunu sordu:

"-Ben kullarımdan bir kısmını sana yükliyeceğim(sana emânet edeceğim); sen onlar için ne yapmayı düşünüyorsun ?". Cenâbı Hakkın bu sorusuna garp denizi şu cevâbı verdi :

"-Onları boğacağım!". Cenâbı Hak :

"-Senin zarar ve şiddetin kendi civârınadır(ateş olsan cirmin kadar yer yakarsın)!; Ben onları kendi(kudret ve rahmet) elime alacağım;(sana) her türlü zînet ve avları haram kıldım" buyurdu.

------ ✿ ------

Cenâbı Hak aynı şekilde şark deryasına şunu sordu :

"-Sana kullarımdan bir kısmını yükleyeceğim(bindirip emânet edeceğim); sen onlara nasıl davranacaksın ?". Şark deryası :

"-Onları üzerimde taşıyacağım, onlara şefekatli bir annenin yavrusuna davrandığı gibi merhamet ve mürüvvetli davranacağım" cevâbını verdi.Allah da şark deryasını nâmütenâhî zînetler ve deniz avlarıyla mükâfatlandırdı.

---

1 İbnü Kesîr, I. 44.
2 En-Nahl, 16/14.

Hadîsi Müsnedine alan el-Bezzâr :

"Bunu Sehl'den, Abdurrahmân İbn Abdillah İbn 'Amr'dan başka rivâyet eden hiç bir kimse bilmiyoruz" der ve onun "münker" hadîsler rivâyet eden biri olduğunu söyler(1).

E- R Ü Z Ğ Â R H A K K I N D A :

"Allah O'durki, rüzgârları gönderir de onlar bir bulut kaldırırlar, derken Allah bunu gökte nasıl isterse öyle serer...Andolsun biz bir rüzgâr gönderir de onun eserini sararmış görürlerse ardından muhakkak ki küfrana başlarlar"(2);

"...Âd kavminin helâk edilmesinde de hikmet vardır. Hani onların üzerine o kısır rüzgârı göndermiştik. Öyle bir rüzgâr ki her uğradığı şeyi yerinde bırakmıyor, mutlaka onu kül gibi savuruyordu"(3).

----- O -----

İbnü Ebî Hatim'in Abdullah İbn 'Amr'dan tahrîc ettiği bir hadîse göre Hz. Peyğamber(s.a.v.) şöyle buyurmuştur :

"Rüzğâr ikinci arzdadır(ikinci arzda yaratılmış ve oraya yerleştirilmiştir). Cenâbı Hak Âd kavmini helâk etmek istediği zaman, Âd kavmini helâka yetecek kadar üzerlerine rüzğâr gönderilmesini rüzğâr bekçisine emretti. Bekçi de :

"-Ya Rab! Onlara öküzün burun deliğinden çıkan rüzğâr kadar göndereceğim(ne buyurursun? Az mıdır, çok mudur?)" dedi. Şanı yüce olan Allah şöyle buyurdu :

"-Bu dediğin miktar rüzğâr yeryüzünü ve üzerinde yaşayanları mahveder (Bu miktar fazladır, bu kadar gönderme!). Onlara bir yüzük halkasının deliğinden geçecek miktar gönder"; bu Allah'ın kitabında dile getirdiği şu gerçeği ifâde eder :

"(Öyle bir rüzğâr ki) her uğradığı şeyi (yerinde) bırakmıyor, mutlaka onu kül gibi savuruyordu"(4).

---

1 İbnü Kesîr, IV.187.
2 Er-Rûm, 30/48-51.
3 Ez-Zariyât, 51/41-42.
4 Ez-Zariyât, 51/42.

Bu hadîsin Hz. Peyğamber (s.a.v.)'e aidiyyeti kabûl edilmemiş ve bunun Abdullah İbn 'Amr'a ait "zamiletân" dan olduğu söylenmiştir. Yani haber israîliyyattandır(1).

F- A R Ş H A K K I N D A :

"...Sonra emri Arş üzerinde hükümran olan...dır"; "...(Allah) gökleri ve yeri altı günde yaratandır. Bundan evvel ise Arş'ı su üstünde idi..."(2).

----- O -----

İbnü Ebî Hatim, Arş'ın kırmızı yakuttan ibâret olduğu yolunda bir haber nakletmiştir. Vehb İbn Münebbih de, Arş'ı Cenâbı Hakkın kendi nûrundan yarattığını söylemiştir.

Bu haber bazı bilginlerce tenkîd edilmiş ve "ğarîb" olarak tavsîf edilmiştir(3).

G- DÜNYA NEYİN ÜZERİNDE DURUYOR ?

Lokman(a.s.) oğluna nasîhat ederken şöyle der :

"Oğulcağızım, hakîkat (işlediğin iyilik veya kötülük) bir hardal dânesi kadar olsa dahî, bir kaya içinde, ya göklerde, yahut yerin içinde(gizlenmiş) olsa bile Allah onu getirir(meydana çıkarır ve hesabını görür)"(4).

Bu âyet insanoğlunun yaptığı küçük veya büyük her hareketinin, iyilik ve kötülüğünün Allah tarafından mutlaka değerlendirileceğini; hiç bir şeyi ondan gizlemenin mümkün olmadığını ifâde ediyor. Kul bir kötülüğü-bilfarz-deryaların dibinde veya göklerde işlese de Allah onu bulup çıkaracak ve hesabını soracaktır. Aynı şekilde, yapılan hareket, yalçın kayaların en gizli yerlerinde veya yerin en gizli taba-

---

1 İbnü Kesîr, V.368-69; VI.423; el-Kurtubî, tefsîr, XVII.50.
2 Yûnüs, 10/3; Hûd, 11/7.
3 İbnü Kesîr, III.483, 538; et-Taberî, tarih, I/1.45 v.d.
4 Lokman, 31/16.

larında işlense de Allah bunları mutlak surette bilir, yapılanı meydana çıkarır ve kulunun fiilinin iyi veya kötü olmasına göre karşılığını verir. Âyetin ve bilhassa âyetteki "kaya içindeki" tabirinin bunun ötesinde bir manâsı yoktur(1). Hal böyle iken bazı müfessirler eserlerine hiçte İslâmî olmayan bir takım rivâyetler dercetmek sûretiyle "kaya" nın ne olduğunu, yerini, diğer cisimlerle münâsebetini, ne işe yaradığını ve büyüklüğünü açıklamaya çalışmışlardır. Tamamiyle israfîliyyat'tan olan bu haberleri sıralamadan evvel yine bazı müfessirlerce bu tür rivâyetlerle ilgili görülen âyetlere de temas edelim:

"Hamdolsun-âlemlerin Rabbi, Rahman, Rahim, Din gününün tek sahibi ve mutasarrıfı- Allah'a"(2);

"(Münâfıklar ve imansızlar) sağırlar, dilsizler, körlerdir.Artık (hakka) dönmezler...Ölüm korkusuyla yıldırımlardan parmaklarını kulaklarına tıkarlar..."(3);

"Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan, sonra(iradesi) göğe yönelip de onları yedi gök halinde teşviye(ve tanzim) eden O'dur..." (4);

"Taha...O esirgeyici (Allah'ın kudreti) Arş'ı istilâ etmiştir. Göklerde, yerde ve bu ikisinin arasında ve nemli toprağın altında ne varsa O'nundur"(5).

İbnü Abbas'tan mervî konu ile ilgili rivâyet: Bidâyette Cenâbı Hakkın Arşı suyun üzerinde bulunuyordu.Allah yarattıklarından hiç birini(su)'dan önce yaratmış değildir.Cenâbı Hak diğer varlıkları yaratmayı arzu edince sudan bir duman çıkardı.Duman suyun üzerinde yükseldi; Allah bu yükselen varlığa sema(gök) adını verdi.Bundan sonra Allah suyu kurutarak onu tek bir yer haline getirdi.Bundan sonra yeri parçalara ayırdı,onu yedi parça yaptı.Bunları pazar ve pazartesi olmak üzere iki gün içinde yarattı.

Allah yeri balık üzerinde yarattı.Bu balık Cenâbı Hakkın :"Nûn ile kaleme ve (erbâb-ı kalemin) yazmakta oldukları şeylere andolsunki..."(6) âyetinde belirttiği "Nûn" dur.Balık suyun içinde(üzerinde)-

---

1 Bak.Taberî,tefsîr, XXI.72;İbnü Kesîr, V.385;Elmalılı,V.3841.
2 El-Fatiha,1/1-3. 3 Bakara,2/18-20. 4 Bakara, 2/29.
5 Taha,20/1-8. 6 El-Kalem, 68/1.

dir.Su da, düz ve yalçın bir kaya üzerinde yaratılmıştır.Bu yalçın kaya bir meleğin sırtındadır.Melek kaya üzerindedir.Kaya rüzgârın üstündedir.Bu kaya Lokman(a.s.)'ın anlattığı kayadır ki, gökte ve yerde değildir.

(Birbirinin üzerine bindirilerek yekdiğerine irtibatlı bir şekilde yaratılan bu varlıklardan) balık hareket etti ve oynadı.Balığın bu hareketinin tesiriyle yer sallandı.Bunun üzerine Cenâbı Hak yerin üzerinde dağları sabit kıldı.Bundan dolayı dağlar yere karşı iftihar etmektedirler..."(1).

——— o ———

Bu uzun rivâyeti eserine alan Taberî sened hakkında şüpheli olduğunu, binâenaleyh buna fazla itimad etmediğini söyler(Tefsîr,I.156; A.Muhammed Şâkir tahkîkı).

İbnü Kesîr haberi naklettikten sonra bunun "israîliyyat" tan olduğunu tasrîh eder(tefsîr, V.385).

Eserlerine israîliyyatı almamak için titizlik gösteren bazı İslâm bilginleri ise bu tür haberlere ilgili âyetleri tefsîr ederken katiyyen ehemmiyyet vermemişlerdir (2).

Tıbkı İbnü Kesîr gibi İbnü 'Atıyye de rivâyetleri eserine aldıktan sonra; bunların zayıf haberler olduğunu,mevcut senedlerle bunları isbata imkân olmadığını tenbîh eder(3).

---

1 Yahya İbn Sellâm,tefsîr, 83a; Tefsîru Abdirrazzak,Varak 71a; Taberî,I.194;XXI.72;Taberî,tarih,I/1.64,65,66,67; Tefsîru Mukatil,varak 234b; İbnü 'Atıyye,tefsîr, IV.varak 49b; en-Neseffî, et-Teysîr, varak 170b; el-Beğavî,M.Tenzîl,II.12,134-35; el-Keşşaf, III.52,496; Tâcü'l-Kurra',Kitâbü Lübâbi Tefsîri'l-Kur'ân, varak 222a; el-'Udfuvî,el-İstiğnâ' fî 'Ulûmi'l-Kur'ân, varak 226a-b(beş numaralı nüsha);İbnü Tayfûr es-Secâvendî,'Aynü'l-me-'ânî, varak 174b; el-Mehdevî, et-Tahsîl,varak 144b; Mekkî İbn Hammûş,tefsîr,varak 302a; et-Tabressî,IV.319;et-Tibyân,VIII.251; Z.Mesîr,VI.321; el-Kurtubî,XIV.68; İbnü Kesîr,V.385; I.118; ed-Dürru'l-Mensûr,I.42-43; eş-Şevkânî,tefsîr,I.61;İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi,s.101.

2 En-Neseffî,et-Teysîr, varak 170b; İbnü 'Atıyye,el-Muharrar, varak 49b; Mekkî İbn Hammûş,tefsîr,302a.

3 El-Muharrar, IV.varak 49b.

Bir kısım müfessirler,kaya hakkında bize daha mufassal malûmatlar da bırakmışlardır:

1-Kaya yeşil renktedir,gökyüzü renginde üç kısımdan müteşekkildir(1).

2-Yerküre bu kayanın üzerindedir...Kaya yedi kat yerin altındadır ve sema yeşilliğini bu kayadan alır(2).

3-Yedi kat yerin altında olan bu kayaya "facirlerin" amelleri yazılır(3).

Ğ- YER VE GÖKLERİN YARATILMASI :

a-Yer Ve Göklerin Altı Günde Yaratılması :

Kur'ânı Kerîmde yer ve göklerden bahseden; yer ve göklerdeki harikalara dikkat çeken bir çok âyet vardır.Bu arada bazı âyetlerde yer ve gökler ve bunların arasında mevcut olan varlıkların altı günde yaratıldığı tasrîh edilmiştir.Ama Kur'ânda bu ifâde dışında herhangi bir açıklama ve fazlalık yoktur.Âyetlerden biri :

"O(Allah),gökleri ve yeri,aralarında olan şeyleri altı günde yaratan, sonra (emri) Arş üzerinde hükümran olandır.Rahmandır.Bunu (O'nun sıfatlarından) haberdâr olana sor"(4).

Hal böyle iken bir kısım müfessirler yer ve gökleri ve bunların arasındaki eşyanın yaratılışı ile ilgili olan ve değişik kanallardan gelen rivâyetleri eserlerine dercetmişlerdir.Tedkîk edildiği zaman görüleceği gibi bunların büyük kısmı İslâmî rivâyetler değildir.Ehl-i Kitab ismi verilen yahudî ve hıristiyanların menkûlâtından ibârettir, yani israîliyyattandır.

İbnü Cerîr Et-Taberî, İbnü Abbas'tan nakletmiştir: Yahudîler Hz.Peyğambere geldiler ve ondan semâlar ile yerin yaratılışını sordular.Efendimiz de onların sorularına şu tarzda cevâp verdi:

"Allah yeri,pazar ve pazartesi;dağları ve dağlardaki her türlü

---

1 Tefsîru Mukatil, varak 234b.
2 Tefsîru Abdirrazzak, varak 71a; M.Tenzîl, II.134.
3 İbnü Tayfûr es-Secâvendî, 'Aynü'l-Me'ânî, varak 174b.
4 El-Fürkan, 25/59.Ayrıca bak.'A'raf,7/54; Yûnüs,10/3;Hûd,11/7; es-Secde,32/4; Kaf,50/38.

salı günü; ağaçları,suları,madenleri,mamûr ve harabı da çarşamba günü yaratmıştır.Bütün bu sayılanların yaratılması tam dört gün sürmüştür". Efendimiz bundan sonra Kur'ânı Kerîmin bu konu ile ilgili olan şu âyetini okudu: "De ki: Gerçek siz mi o arzı iki günde yaratana(israrla) küfrediyor,O'na ortaklar katıyorsunuz? O,âlemlerin Rabbidir.Allah orada(arzda) üstünden baskılar yaptı.Onda bereketler yarattı.Onda arayanlar için dört günde, müsâvî gıdalar takdîr etti"(1).Bu âyetlerin okunmasından sonra Hz.Peyğamber sözüne devâm etti: "Allah perşembe günü günün bitimine üç saat kala semâyı; cuma günü yıldızları,güneşi, ayı ve melekleri yarattı.Bu üç saattan birincide ecelleri yarattı; ikincide insanların faydalandığı her şeye âfet(ve musîbeti) attı; üçüncüde Âdem'i yarattı ve onu Cennet'e yerleştirdi; İblîs'e Âdeme secde etmesi için emir verdi; ve onu Cennet'ten son saatte çıkardı".Söz buraya gelince yahudîler :

"-Peki sonra ne oldu ya Muhammed?" dediler.Efendimiz de :

"-Sonra Allah kuvvet ve kudretiyle Arş'ı istivâ etti" buyurdu. Yahudîler :

"-Eğer sözünü(bizim arzu etmiş olduğumuz gibi) tamamlarsan,muhakkak doğru söylemiş ve gerçeği bulmuş olursun" dediler.Ve ilâve ettiler:

"-Bundan sonra Allah istirahat etti". Onların bu yersiz ve İslâm inancına zıt beyanlarına Hz.Peyğamber çok içerledi.Bunun üzerine :"Andolsun ki,biz gökleri,yeri ve ikisi arasında bulunan şeyleri altı günde yaratmışızdır.Bize hiç bir yorgunluk da dokunmamıştır"(2) meâlinde olan âyet nâzil oldu(3).

Ebu Hüreyre'den : "Efendimiz (s.a.v.) elimi tuttu ve şöyle buyurdu: Allah toprağı cumartesi günü,dağları pazar günü,ağaçları pazartesi günü,mekruhu salı günü, nûru çarşamba günü yarattı.Perşembe günü

---

1 Es-Secde,41/9-10.
2 Kaf, 50/38.
3 Et-Taberî,tefsîr, XXIV.94; tarih,I/1. 26,27, 28,29,59 v.d., 63, 72; el-Vahıdî,Esbâbü'n-Nüzûl,s.266; el-Kurtubî, VI.363,384; VII. 219; XV.345; İbnü Kesîr, VI.165-66; Es-Süyûtî, Lübâbü'n-Nükûl, s.219-20; eş-Şevkânî,Fethu'l-Kadîr, IV.508; Elmalılı, VI.4188-4189.Ayrıca bak.el-Keşşaf, IV.189; M.Ğayb, XXVII.109.

yeryüzüne bütün hayvanları yaydı ve yerleştirdi.Âdem (a.s.)'i de bütün mahlûkatın sonunda, cuma günü ikindiden sonra, cuma saatlarından bir saatın sonunda, ikindi ile gece arasındaki bir zaman içinde yarattı"(1)

Acaba Cenâbı Hak yaratmaya hangi gün başlamıştır ?

1-Allah mahlûkatını yaratmaya cumartesi günü başlamıştır.Az önce geçen ve Ebû Hüreyre'den yapılan rivâyet bunu tasrîh ediyor.Bu görüşü Muhammed İbn İshak benimsemiştir.İbnü'l-Enbârî bunu "ilim ehlinin icma'ı" olarak görür;

2-Pazar günü başlamıştır.A.İbn Selâm,Ka'bu'l-Ahbâr,ed-Dahhâk, Mücâhid bu görüşü benimsemişlerdir.İbn Cerîr et-Taberî'nin ihtiyarı da budur. Yahudîler de bu inançtadırlar;

3-Pazartesi günü başlamıştır.Bunu ileri süren İbnü İshak'tır. Hıristiyanlar da aynı kanaattadırlar.

------ O ------

Taberî'nin İbnü Abbas'tan yaptığı rivâyet "ğarîb" dir(2); Ebû Hüreyre'den menkûl hadîs ise asla sahîh olarak kabûl edilmemiştir.Bu hadîs için Ali İbn el-Medînî, el-Buhârî ve diğer bir çok muhaddisin tenkîdleri vardır.Umumî kanaata göre bu haberi Ebû Hüreyre Ka'bü'l-Ahbâr'dan almıştır. Hadîs bidâyette mevkûf iken sonradan bazı ravîlerce merfu' hâle getirilmiştir. Ayrıca hadîsin metninde şiddetli"ğarîblik"-ler de tesbît edilmiş ve bunların Kur'âna zıt oldukları ifâde edilmiştir(3).

Netîce şu ki, Hz.Peyğmber böyle bir hadis buyurmamıştır. Bu sözler Ka'b'a aittir yani isrâîliyyattandır.

---

1 Et-Taberî, XXIV.94-95; XII.3 v.d.; VIII.205; Müslim,K.Sıfeti'l-Münâfikîn, no.27; en-Nesâî,tefsîr, varak 7a, 77a; A.İbn Hanbel, II.237; Z.Mesîr, III.211; et-Tabressî, II.109-110; el-Kâmil, I.18; el-Bidâye, I.15; İbnü Kesîr, I.118-19; III.178, 538; V.34-35; VI.165-66; el-Kurtubî, VI.363,384; VII.219; XV.345 v.d.; M.Zeheb,I.28 v.d.; B.Zühûr,s.3 v.d.

2 İbnü Kesîr, VI.165; el-Bidâye, I.17.

3 İbnü Kesîr, III.178, 538; I.118-20; V.34-35; VI.165-66; el-Bidâye, I.17-18.

Hz.Peygamber'e aidiyeti hususunda epey söz edilen bu haber için lehde fikir serdedenler de eksik değildir.Bunların başında el-Beyhakî gelir.el-Beyhakî daha ziyade hadis muhteviyatının tarihî ve ilmî gerçeklere uymadığını iddiâ edenlere çatar(1).

Kardeşi ile birlikte et-Taberi tefsîrinin bir kısmını yeni bir metodla heşre hazırlayan M.Muhammed Şâkir haberin aleyhinde ileri-geri söz edenleri şiddetle kınıyor.Bu gibi kimselerin,sadece(rey)'e istinâden hareket ettiklerini,sahabenin ileri gelenlerinden olan Ebu Hüreyre gibi birine dil uzattıklarını ve gâyelerinin hadisleri ibtâl etmek olduğunu ileri sürüyor ve bunların şerrinden Allah'a sığınıyor(2).

———o———

Yer ve göklerin yaratılması ile ilgili olarak tefsîrlerde başka bir habere daha yer verilmiştir.

Ebû Bekr Abdullah İbn Muhammed İbn Ebî'd-Dünya'nın "Et-Tefekkür ve'l-İ'tibâr" isimli kitabına,İbnü 'Umer den naklen dercettiği bir habere göre Hz.Peygamber(s.a.v.) efendimiz,cahiliye çağında çocuğu ile birlikte dağ başlarında koyun güden bir kadından sık sık söz ederdi. Buna göre çocuk annesine:

"-Ey Anne! Seni kim yarattı?" diye sordu.Annesi:

"-Allah" diye cevâb verdi.Çocuk tekrar:

"-Babamı kim yarattı?" dedi.Annesi yine:

"-Allah" diye cevâb verdi.Üçüncü kez çocuk:

"-Peki beni kim yarattı?" diye sordu.Bu soruya da annesi:

"-Allah" diye cevâb verdi.Çocuk sorusuna devâm etti:

"-Ya gökleri kim yarattı?".Annesi tekrar :

"-Allah" dedi.Çocuk tekrar sordu:

"-Peki anne ya yeri kim yarattı?".Anne bu soruya da aynı cevâbı verdi:

"-Allah".Çocuk son olarak annesinden,dağları ve koyunları kimin yaratmış olduğunu sordu.Annesi yine:"Allah" cevabını verdi.Çocuk bütün bunlardan sonra:

---

1 el-Kurtubî,VI.385.
2 et-Taberî,XV.244,not.1(Rakamü'l-Eser,No.971).

"-Görüyorum ve anlıyorum ki,Allah'ın şânı,azameti çok yücedir" dedi ve kendisini bulunduğu dağdan aşağı attı ve parçalandı.İbnü 'Umer der ki;"Efendimiz(s.a.v.) bu vak'ayı bize sık sık anlatırdı".

Abdullah İbn Dînâr da:"İbnü 'Umer bu hadisi bize sık sık anlatırdı" der(1).

Bu hadisin isnadında bulunan bir râvi için ileri-geri konuşulmuş ve dolayısıyle haber pek itimada şayân bulunmamıştır(1)

B-Arzın Tabakaları ve Altında-Üstünde Bulunanlar:

"...O çok esirgeyici (Allah'ın emr ve hükmü)Arşı isti'lâ etmiştir.Göklerde,yerde ve bu ikisinin arasında ve nemli toprağın altında ne varsa O'nundur"(2).

Bu âyette geçen"nemli toprağın altı" ifâdesi insanları çok meşğûl etmiştir.Bu,"toprağın altı"ndan ne kastedildiğini izah için uğraşmışlar ve orada nelerin bulunabileceğini-hiçde luzûmu yokken- beyâna gayret sarfetmişlerdir.Bu konudaki rivayetlerden bir kaçı:

1-Allah bu âyette geçen"toprağın altı" ifadesinden,"kaya"nın altında bulunanları kastedmektedir.Bu kayanın altında bulunanları ise Allah'tan başka kimse bilemez.Muhammed İbn Ka'b:"Toprağın altından maksadın,yedinci arz tabakasının altı" olduğunu söylemiştir.

İbnü Abbas bu konuda şunları söylemiştir:

Yer,Nûn'un üzerinde,Nûn denizin üzerindedir.Nûn'un iki tarafı yani başı ve kuyruğu Arş'ın altında birleşir.Deniz,gök yüzünün yeşilliğini kendisinden aldığı yeşil bir kaya üzerindedir.Bu kaya da Cenâbı Hakkın:"Oğulcağızım,hakat(yaptığın iyilik veya kötülük) bir hardal danesi kadar olsa dahî,bir kaya içinde,ya göklerde,yahut yerin içinde (gizlenmiş) olsa bile Allah onu getirir..."(3)âyetinde işaret ettiği

1 İbn Kesîr,V.35.
2 Ta Ha,20/5-6.
3 El-Kurtubî,XI.169-70.

kayadır.Bu kaya,bir öküzün boynuzu üzerinde - öküz,ıslak toprağın üzerindedir.Bu ıslak toprağın altında neyin bulunduğunu Allah'tan başka kimse bilmez.

Bu konuda Vehb İbn Münebbih şuhları şöylemiştir:

"Yeryüzünde yedi derya vardır.Yerler yedi(tabakadan) ibârettir. Her tabakanın arasında bir derya vardır.En altta bulunan derya Cehennemin kenarına bitişiktir.Eğer bu deryanın büyüklüğü,sularının çokluğu ve soğukluğu olmasaydı Cehennem Arz üzerinde bulunan her şeyi yakar kavururdu.Vehb İbn Münebbih sözüne devamla şöyle dedi:

Cehennem,rüzgârın belinde(sırtında);rüzgârın beli de büyüklüğünü sadece Allah'ın bildiği karanlık (zulmet)'tan bir perde üzerindedir. Bu parde de ıslak toprağın üzerinde dir.Mahlukatın bilgisi de bu ıslak toprakta son bulur"(1).

———o———

İslâmî esaslarla bağdaşması mümkin olmayan bu rivâyetler için, el-Kurtubî tefsîrini tahkîk eden Ebû İshâk İbrâhim,ğayri mu'temed raviler kanalıyla bize ulaşan bu haberler hakkında İslâm bilginlerinin çok söz söylediklerini ve bunların itimada şayan olmadığını ifade eder(2).

2-"Göklerle yer bitişik bir halde iken,onları birbirinden yarıb ayırdığımızı,her diri şeyi de sudan yarattığımızı o küfür (ve inkâr) edenler görmedi(ler) mi?"(3); âyetinin tefsîri münasebetiyle 'Uyunu'l-Ahbâr adlı eserinde(القتيبي) şöyle bir haber kaydedör:

Bidayette gök yalnız başına ve arz da yalnız başına yaratılmıştı.Bu yalnız başına yaratılan gökten Allah yedi gök yarıb ayırdı;yerden de keza yedi yer tabakasını yarıb ayırdı.Allah en yüksek olan yer tabakasını (en dışta olanı) yaratıb onda cinleri ve insanları yerleştirdi.Ve keza onda nehirler yarıb akıttı;türlü yemişler bitirdi.Derya-

1. El-Kurtubî,XI.169-70.
2. Aynı eser,XI.169,not.1.
3. El-Enbiyâ,21/30.

lar vucûda getirib ona (دعـاء) adını verdi ki,genişliği 500 yıllıktır. Sonra Cenâbı Hakk,genişlik ve ğılzatta tıbkı birincisi gibi olmak üzere ikincisini de yaratttı ve onda bir takım kavimler vucûda getirdi ki, bu kavimlerin ağızları köpek ağzına,elleri ise insan eline;kulakları sığır kulağına,kılları keçi ve koyun kılına benzer.Kıyametin kopması yaklaştığı zaman yer bunları Ya'cûc ve Me'cûc'un bulunduğu yere fırlatıp atar.Bu arzın adı (الـسـدكـمـاء)'dır.Sonra Cenâbı Hakk kalınlığı 500 yıllık yol tutan üçüncü(tabaka) arzı yarattı.Bu tabakanın bulunduğu yerden yer yüzeyine kadar da hava doludur.Allah dördüncü tabaka arzda cehennemlikler için,siyah katırlar gibi(bu büyüklük ve güçsede) akrebler ve zulmet yarattı.Bu akreblerin at kuyruğuna benzer uzun kuyrukları vardır.Bunlar(hiddet ve şiddetlerinden dolayı) birbirlerini yerler.Zamanı gelince bunlar cehennemlik olan ademoğullarına musallat olacaklardır.Sonra Cenabı Hakk;karanlık,uzunluk ve en bakımından birincinin eşi olan beşinci(tabaka) arzı yarattı.Bu tabaka da cehennemlikler için zincirler,köstekler ve bir takım bağlar ve bukağılar vardır.Sonra Cenabı Hakk,ismi(صـلـد)olan altıncı arzı yarattı.Bu arzda,Âdem(a.s.)'in toprağının kendinden yaratıldığı bir takım sim siyah kara taşlar vardır.Kıyâmet günü bu kara taşlar,her biri iri ve hantal bir dağ biçiminde olduğu halde yerlerinden alınır.Kâfirlerin boyunlarına asılır.Kibritten olan bu taşlar tutuşturulur ve bunlarla kâfirlerin yüzleri ve elleri yakılır.Bu gerçek Cenâbı Hakkın"Ey îmân edenler,gerek kendinizi,gerek ailenizi öyle bir ateşten koruyun ki,onun yakacağı insanla taştır.O ateşin üzerinde iri gövdeli,sert tabiatlı melekler vardır..."(1) âyetinde ifadesini bulmuştur.

Sonra C.Hak yedinci arzı yarattı.Bunun adı (عـرجـونـة)'dir. Ve Cehennem bu arzdadır.Bu arzda iki kapı vardır.Birinin adı Siccîn, öteki ninki ise eL-Felâk'dır.Siccîn dâim açıktır ve kâfirlerin kitapları burada son bulur(amelleri buraya yazılır).Hz.İsâ'nın el-Mâide mucizesini görüpte inanmayanlarla, Fir'avn'in kavmi burada azaplandırı-

1. Et-Tahrîm, 66/6.

lırlar.El-Felâk isimli kapı kapalıdır ve kıyâmet gününe kadar açılmaz"(1).

——— 0 ———

Kur'ânda ve Hz.Peyğamber (s.a.v.)'in hadislerinde bu haberi destekleyen herhangi bir şey mevcut değildir.

3-El-Evzâî'nin Ka'b'dan nakline göre,Ka'ba soruldu:

"-Şu arzın altında ne var ?",

"-Su" dedi.

"-Suyun altında ne var ?",

"-Arz";

"-Arzın altında ne var ?",

"-Su";

"-Suyun altında ne var ?",

"-Arz";

"-Arzın altında ne [illegible] ?",

"-Su";

"-Suyun altında ne var ?",

"-Arz";

"-Arzın altında ne var ?",

"-Kaya";

"-Kayanın altında ne var ?",

"-Melek";

"-Meleğin altında ne var ?",

"-İki tarafı Arşa asılmış(başı Arşın bir tarafında,kuyruğu diğer tarafında olan) Hût (balık)";

"-Balığın altında ne var ?",

"-Hava ve zulmet...Ve ilim bitti" der(2).

İbnü Ebî Hatim'in Abdullah İbn 'Amr'dan rivâyetine göre Hz.Peyğamber(s.a.v.) şöyle buyurmuştur : "Gerçek arz, tabaka tabakadır.Her tabakanın arasında 500 yıllık mesâfe vardır.Bunlardan en yüksekte olanı Hût(balık)'un sırtındadır.Balığıniki tarafı da (başı ile kuyruğu)

1 El-Kurtubî,tefsîr, XI.283-84.

2 İbnü Kesîr, IV. 495.

semada yekdiğerine değmiş vaziyettedir.Balık kaya üzerinde, kaya da bir meleğin elindedir. İkincisi(yani ikinci arz) rüzgârın hapishânesi (durağı)'dir. Üçüncü arzda Cehennem taşları vardır. Dördüncü arzda cehennem kibritleri vardır.Cehennemin yılan ve çıyanları,haşereleri beşinci; akrebleri altıncı arzdadır.Yedinci arzda "Sekar" vardır.Yine bu yedinci arzda elleri arkasına zincirlenmiş vaziyette İblîs vardır..."(1).

———O———

Bu rivayet "çok ğarîb" olarak nitelenmiş ve hadisin Hz.Peyğamber'e âit olduğunda şüpheye düşülmüştür(1).İhtimal ki haber,Abdullah İbn Amr'ın "Zâmiletân"dan naklettiği isrâîliyyât cümlesindendir.

———O———

4-Ebû Ya'la'nın müsnedinde Cabir İbn Abdullahtan tahricine göre Cabir şöyle demiştir:

"Ben Tebûk ğazasında Hz.Peyğamber ile beraberdim.Sıcağı şiddetli bir günde Tebûk'den dönüb Medîne istikâmetinde yolumuza devam ediyorduk.İstirahat esnasında birer,ikişer sağa-sola dağılmıştık.Ben ordunun ön kısmında bulunuyordum.Bir adam yanımıza geldi,selâm verdi ve:

"-Muhammed hangîniz?" dedi.Arkadaşlarım yanımdan uzaklaşıp gittiler ben yabancı ile oturdum.Karşıdan ansızın Rasûlullâh çıkageldi.Kendisi kızıl bir deveye binmiş ve sıcaktan korunmak için başını elbisesinin bir tarafı ile örtmüştü ve askerin ortasında idi.Yanımdaki yabancıya:

"-Ey arkadaş işte Rasûlullâh! sana doğru geliyor" dedim.Yabancı:

"-Muhammed onların hangisidir?" dedi.Ben de:

"-Şu genç ve kızıl deveye binmiş olandır" dedim.Yabancı Hz.Peyğambere yaklaştı ve devesinin yularını tuttu ve:

"-Muhammed(s.a.v.) sen misin?" diye sordu.Hz.Peyğamber:

"-Evet benim" cevâbını verdi.O kişi:

"-Ben sana bazı şeyler sormak istiyorum.Yeryüzünde bu soracaklarımı ya bir veya iki kişi bilir" dedi.Hz.Peyğamber:

---

1 İbn Kesîr,IV.495.

"-İstediğini sor" buyurdu.O yabancı:

"-Ey Muhammed! Nebi olan uyur mu?" dedi.Hz.Peyğamber(s.a.v):

"-Gözleri uyur,ama kalbi uyumaz" cevabını verdi.Yabancı:

"-Doğru söyledin" dedi.Sonra:

"-Çocuk niçin annesine ve babasına benzer?"dedi.Rasûlullâh:

"-Erkeğin suyu(menisi) beyaz ve koyucadır;kadının suyu ise sarı ve durucadır.Bu sulardan hangisi öbürüne üstün gelirse,çocuk ona benzer" buyurdu.Yabancı gene:

"-Doğru söyledin" diye tasdîk etti.Ve:

"-Çocuğun vucut terkîbinden hangileri babadan,hangileri anneden-dir?" diye sordu.Efendimiz:

"-Çocuğun kemikleri,sinirleri ve damarları babadan;eti,kanı ve saçları annedendir" buyurdu.O kişi tekrar:

"-Doğru söyledin" dedi ve sormağa devam etti:

"-Bu arzın altında ne var?" dedi.Hz.Peyğamber:

"-Bir takım yaratıklar!" cevabını verdi.O zat tekrar:

"-Onların altında ne var?" dedi.Efendimiz:

"-Arz" dedi.

"-Arzın altında ne var?",

"-Su";

"-Suyun altında ne var?",

"-Zulmet";

"-Zulmetin altında ne var?",

"-Hava";

"-Havanın altında ne var?",

"-Serâb(nemli toprak)";

"-Serâbın altında ne var?",Bu soru üzerine Efendimizin göz yaş-ları boşandı,ağladı ve şöyle buyurdu:

"-Mahlûkatın ilmi,Allah ilminin yanında bitti;Ey soru sahibi! Bu soru kendisine tevcih edilen(bu konuda) sorandan fazla bir şey bil-mez" dedi.O yabancı kişi tekrar:

"-Doğru söyledin,Ben şehadet ederim ki,sen peyğambersin" dedi.

Bunun üzerine Hz.Peygamber yanındaki arkadaşlarına:

"-Ey insanlar,bu kimdir biliyormusunuz?" dedi.Onlar:

"-Allah ve Onun elçisi daha iyi bilir" cevabını verdiler.Bunun üzerine Rasulullâh:

"-Bu Cebrâîl(s.a.v.) idi" dedi(1).

———o———

Hadisi bu tarzda eserine almış olan İbnü Kesîr;hadîsin çok ğarîb bir haber olduğuna,siyakının acibliğine dikkatimizi çeker. Ravîlerden basısının "beş para etmez", mechûl ve zayıf kişiler olduklarını; hadîsin karışık olduğunu... söyler(2).

c- Göklerin Bir Meleğin Omuzunda Dönmesi :

"Şüphesiz ki Allah gökleri ve yeri zevâl bulmalarından(korumak için bizzat) tutmaktadır.Eğer onlar zevâl bulurlarsa andolsun ki,ondan sonra kimse bunları tutamaz..."(3). Bu âyetle ilgili olarak Ka'bü'l-Ahbâr'dan şöyle bir açıklama menkûldür :

Abdullah İbn Mes'ûd'un arkadaşlarından biri bilgi öğrenmek niyetiyle -o gün için- Şam'da bulunan Ka'b'ın yanına gikti.Bu zat Şam'dan dönüp gelince Abdullah İbn Mes'ûd kendisine :

"-Ka'bü'l-Ahbâr'dan ne öğrendin ?" diye sordu.O zat :

"-Ka'b'ın şöyle dediğini duydum : Gökler değirmen eksen(i)'ne benzer bir direğin ucunda olduğu halde bir meleğin omuzunda dönmektedir". Bunun üzerine Abdullah İbn Mes'ûd arkadaşına :

"-Bunu söylediği zaman Ka'b'ı tasdîk mi ettin yoksa tekzîb mi ?",

"-Tasdik de etmedim, tekzîb de! ".

"-Gerçek şu ki , ben senin atına atlayıp Şam'ı terketmeni arzû ederdim.Ka'b, "gökler bir meleğin omuzunda dönmektedir" demekle yanlış ve hatalı bir söz sarfetmiş.Demekki o, hala yahudîliğinden sıyrılamamış! Baksana Allah âyetinde ne buyuruyor..." diyerek yukarıdaki âyeti okudu(4). Bu sözleriyle İbnü Mes'ûd Ka'bı yalanlıyor ve anlattığı şeyin

---

1 İbn Kesîr,IV.495-96.
2 Aynı eser,aynı yer.
3 Fatır,35/41.
4 Et-Taberî,XII.144-45;El-Keşşaf,III.617-18;El-Kurtubî,XIV.357; İbn Kesîr,V.594-95.

İslâm ile alakasının bulunmadığını, bu tür haberlerin isrâîliyyât olduğunu dile getiriyor.

d-Semaları ve Arzı Bir Lokmada Yutan Melek:

"(Ey Muhammed!) Sana "rûh"u sorarlar. De ki: Rûh Rabbimin emri (cümlesi)'ndendir. (Zaten) size az bir ilimden başkası verilmemiştir"(1) âyetindeki (rûh)'un ne olduğu hakkında çeşitli rivâyetler mevcuttur. İslâm bilginlerinin ekseriyyetinin görüşü şudur ki, bu ruhtan maksat bilinen ve fakat mahiyyeti mechûl olan rûhtur. Bütün canlılarda bedene hareket ve duyu kabiliyyeti veren candır.

Âyette geçen rûhun ne olduğunu izah sadedinde, bazı garip rivâyetler de kitaplara girmiştir :

1-Et-Taberanî'nin kaydettiğine göre İbnü Abbas Hz. Peyğamber(s.a.v.)'i şöyle derken işitmiştir : "C.Hak'kın bir meleği vardır ki; ona, yedi kat semâları ve arz tabakalarını "bir lokmada" yutması söylense muhakkak yapar. O meleğin tesbîhi : (سبحانك حيث كنت) cümlesidir"(2).

------ O ------

Bu, "ğarîb" ve "münker" bir rivâyettir(3).

2-Et-Taberî'nin rivâyetine göre Hz. Ali bu âyetteki "rûh" hakkında şunları söylemiştir : "Bu âyetteki rûhtan maksat, meleklerden bir melektir. Bu meleğin 70.000 yüzü mevcuttur. Her bir yüzünde 70.000 dili vardır. Her bir dilinde de 70.000 lüğat vardır; o bütün bu lügatlarla Allah'ı tesbîh eder. Allah onun her tesbîhinden bir melek yaratır ve yaratılan bu melekler kıyâmet gününe kadar diğer meleklerle uçar ve gezerler"(4).

----- O -----

Bu da "ğarîb" ve "acîb" bir rivâyettir(5).

3-Es-Süheylî'nin dediğine göre , Hz. Ali bir defasında bu âyetteki ruhu şöyle açıklamıştır: "Bu ruhtan maksat bir melektir ki, bu meleğin 100.000 başı; her bir başında 100.000 yüzü; her bir yüzünde de 100.000 ağzı ve her bir ağzında da 100.000 dili vardır. Allah'ı muh-

---

1 El-İsra, 17/85.
2 M.Tenzîl, I.428; İbn Kesîr, IV.346.
3 İbn Kesîr, IV.346. Tabressî, III.437; M.Tenzîl, I.428; İbn Kesîr, IV.346.
4 Yahya İbn Sellâm, tefsîr, varak 13a; et-Taberî, XV. 156; et-Tûsî, VI.515; et-
5 İbn Kesîr, IV. 346.

telif lüğatlarla tesbîh eder"(1).

——— o ———

Bu konudaki rivâyetlerden, tefsîrine sâdece Hz. Ali'den mervî olanını alan Fahru'd-Dîn er-Razî; bu rivâyetin "zayıf" olduğunu ifâdeden sonra bir kaç yönden haberi tahlîl eder :

1- "Bir melek olduğu söylenen (er-rûh) hakkındaki bu tafsîlâtı Hz. Ali bilemez. Böyle şeyleri bilmeye ve bildirmeye Hz. Peyğamber herkesten daha lâyıktır. Şayet böyle bir şeyin aslı varsa bunu onlara (Hz. Ali ve diğer sahâbeye) Hz. Peyğamber niçin bildirmemiştir ? Sonra şunu da kaydedelim ki, Hz. Ali'ye vahiy gelmiyordu. Hz. Ali bu tafsîlâtı ancak Hz. Peyğamberden duyup belleyebilir. Oysa Hz. Peyğamber, ne Hz. Ali'ye, ne de diğer arkadaşlarına böyle bir beyân ve îzahta bulunmuştur;

2- Eğer bu melek; tek bir canlı ve tek bir akıllı varlıksa, dillerini bu kadar çoğaltmakta hiç bir fayda yoktur. Eğer bütün sayılan diller ve lüğatların her biri ile konuşan başka bir canlı ise, o takdirde bu "bir tek melek" olamaz. O zaman bundan meleklerin tamamını anlamak daha doğrudur;

3- Bu rivâyette dile getirilen melek insanlarca varlığı mechûl bir şeydir. Vücûdu mechûl olan bir melek hakkında nasıl süâl sorulabilir ?..."(2).

——— o ———

1 İbnü Kesîr, IV.346-47.
2 M.Gayb, XXI. 39.

H- GÜNEŞ , AY VE AYA VURULAN ŞAMAR HAKKINDA :

"Biz gece ile gündüzü (kudretimize delâlet eden) iki âyet kıldık da gece âyetini silip (giderip yerine eşyayı) gösterici gündüz âyetini getirdik..."(1) âyetinde geçen "gece âyetini silmek" ifâdesiyle ilgili bir takım israîliyyat kitaplarda yer almıştır.Şöyleki :

C.Hak Cebraîl(a.s.)'e emretti; Cebrail kanadını ay üzerinden geçirdi. Bunun tesiriyle ayın ışığı söndü.Halbuki daha evvel nûr(ziya ve ışık) bakımından ay da güneş gibi parlak idi.Bu gün ayın yüzünde görülen siyahlık bunun tesiriyle meydâna gelmiştir.

İbn Abbas der ki: Allah güneşi de ayı da 70 parça olarak yaratmıştı.Ayın nûrundan 69 parçasını aldı ve bunları güneşin nûru ile birleştirdi. Bu gün güneş 139 parçadan müteşekkildir. Ay ise (bir) parçadan ibâret olarak kalmıştır.

Yine İbnü Abbas'tan : Allah Arşının nûrundan iki güneş yarattı. Kendi ilm-i İlâhîsine muvafık olarak güneşi dünya büyüklüğünde yarattı... Ayı da güneşten küçük olarak halkeyledi. Bu yaratmadan sonda Cebraîl'i ayı söndürmekle vazîfelendirdi. O da üç kerre kanadını ay yüzeyinden geçirdi. Ay bundan önce bir güneşti(güneş gibi parlak ve ışıklı idi). Ayın ışığı alındı, geriye nûru kaldı. Bu gün sizin ayın yüzeyinde gördüğünüz siyah lekeler bu mahv'ın izleridir. Eğer Allah bu ameliyyeyi yapmayıpda ayı ilk hali ile bıraksaydı gece gündüzden seçilip ayrılamazdı(2).

Bu rivâyetlerden birinciyi es-Sa'lebî, ikinciyi ise el-Mehdevî zikretmiştir(3). Aynı konda Hz.Peyğamber (s.a.v.)'den bir de merfu' hadis rivâyet edilmiştir:

"İbnü Abbas'a göre Hz.Peyğamber şöyle buyurdu: "Allah mahlûkatın yaratılmasını tamamlayıp Âdem'den başka her şey var olunca; Arşının nûrundan bir güneş ve bir de ay yarattı. Bunlar her ikisi de başlangıçta birer güneş idiler. Allah ilm-i ezelîsinde güneşi güneş olarak bırakmayı arzû ettiği için onu tıpkı dünya gibi yarattı... Yine Allah

---

1 El-İsra, 17/12.
2 El-Kurtubî , X.227-28.
3 El-Kurtubî, X.227-28.

ilm-i ezelîsinde bir ay yaratmayı arzu ettiği için onu büyüklükte güneşten küçük yarattı.Aslında çok büyük olan güneş ile ayı'ı insanlar, göklerin yüksek oluşundan ve aradaki mesafenin uzaklığından dolayı küçük olarak görürler.Eğer Allah güneş ile ay'ı yaratıldıkları hal ile bırakmış olsaydı gece ile gündüz yek diğerinden seçilib ayrılamazdı. Ve aynı zamanda işçi olan kimseler ne zamana kadar çalışacaklarını; oruç tutanlar ne zamana kadar oruçlu kalacaklarını; kadınlar iddetlerinin nasıl ve nice olacağını bilmezlerdi.Aynı şekilde namazların,haccın vakti; borçlunun borcunu eda edeceği zaman;ekim-dikim vakit(ve mevsimleri, hasat zamanı bilinemez.Keza insanlar vucutlarının rahat etmesi için uyku saatlarını kestiremezlerdi.Bütün bunlar muvacehesinde Cenabı Hakk kullarına şöyle bir baktı-ki O,onlara kendilerinden daha fazla merhamet edici ve acıyıcıdır- Cebrâîl'i gönderdi;o da kanadını üç kerre ayın yüzeyinden geçirdi; ay bundan evvel tıpkı bir güneş gibi idi.Işığı söndü,nûr'u kaldı.İşte bu olay C.Hakkın şu âyetinde dile getirdiği gerçeğin ta kendisidir:"Biz gece ile gündüzü iki âyet kıldık da gece âyetini silib..."(1).

—— o ——

Hadisi bu tarzda rivayet eden Sa'lebî'nin senedinde Nûn İbn Ebî Meryem vardır.Bu zat meşhûr yalancılardandır(2).

Açıkca görüldüğü gibi,Kur'ân'ın bu âyeti (el-İsra,17/12) tamamiyle kevnî bir hâdiseye temas etmektedir.Hz.Peyğamber hemen hiçbir zaman bu tür olaylarla ilgili olarak tafsîlât vermemiştir.Nitekim efendimize, hilallerin niçin incecik bir tarzda başlayıb zamanla büyüdüğü,dolunay haline geldiği ve tekrar yavaş yavaş eski şekline müncer olduğu sorulduğu zaman alınan cevâb gayet mühimdir:

"Sana yeni doğan ayları sorarlar.De ki:O,insanların faydası için, bir de hacc için vakit ölçüleridir..."(3).

---

1 El-İsra,17/12.
2 Es-Suyutî,El-Le'âli'l-Masnû'a,I.45 v.d.;El-Kinânî,Tenzîhü'ş-Şerîa, I.179;Et-Taberî,tarih,I/1.101-103;El-Kurtubî,X.228;El-Âlûsî,XV.27; Mecelletü'l-Ezher,XXVI.963-65.
3 El-Bakara,2/189.

Bir de şuna dikkat etmek gerekir ki,bu gibi şeyler Allah ve Onun sevgili elçisi tarafından insan aklına ve bilgisine havale edilmiştir. İlim ve fen geliştikçe insanoğlu bunları gücü nisbetinde çözmeye uğraşacaktır.Sonra bunların bilinmesinde insana herhangi bir fayda yoktur. Kur'ân'ın ve Sünnetin işi bunları çözmek değildir.Hz.Peyğamber böyle şeyleri tahlîl ve îzâh için gönderilmemiştir.Kur'ân da Astronomi bilgilerini ihtivâ eden bir kitap değildir(1)

El-Âlûsî,bu konuda,son derece faydalı îzahlar yapmıştır(2)

——— o ———

I-Allah At'ı Neden Yarattı ?

"Hem onlara binmeniz için,hem zînet için de atları,katırları, merkebleri yarattı.Sizin bilmeyeceğiniz daha neler yaratıyor O!"(3) âyetinin tefsîri münabetiyle bazı müfessirler "at"ın yaratılmasına âit bilgiler de kaydetmişlerdir.Malesef ki bunların gerçekle hiçbir ilgileri yoktur,tamamiyle "israîliyyât"tandır.Vehb İbn Münebbih'ten:

Allah at'ı cenûb(güney) rüzgârından yaratmıştır(4).

Bu beyânın gerçekle ve İsâmî esaslarla hiçbir ilgisi yoktur ve tipik bir israîliyyât numûnesidir(5).

——— o ———

İ-Melekler Hakkında:

Müslüman olan kişi inanır ki C.Hakkın gücü herşeye yeter.Onun gücünün yetmediği bir şey düşünmek muhaldir.Meselâ; insanın tahayyül edemiyeceği büyüklükte meleklerin bulunması,bunların kanatları ve diğer ahvali ile ilgili bilgilerin Kur'ân'da veya hadîste olması halinde derhal inanılması îcâb eder.Bunda garîb görülecek hiçbir husus yoktur. Eğer bu dediklerimiz Kur'ânda ve Hz. Peyğamberin hadislerinde yer almıyorsa o zaman durum değişir. Maalesef İslâmî kaynaklarda - tefsîr v.s. eserlerde - bu konuda da bir çok aslı esası olmayan haber

1 Mecelletü'l-Ezher, XXVI. 965.
2 Ruhu'l-Me'ânî, XIII. 99.
3 En-Nahl, 16/8.
4 İbnü Kesir, IV.183; el-Kurtubî, IV. 32; B. Zühûr, s.7.
5 İbnü Kesir, IV. 183.

yer bulmuştur. Bir meleğin bütün detaylarıyla kanatlarından, yüzlerinden, dillerinden, okuduğu tesbîh ve düâdan bahseden rivâyetler bu çinstendir(1). Bu konuya ait bir kaç örnek verelim :

a-Dördüncü Kat Semada Bulunan Melek :

"O gün(kıyamet günü) rûh ve melekler saf halinde ayakta duracaktır. Rahmeti umuma yaygın olan Allah'ın, kendilerine izin verdiğinden başkaları(o gün) konuşmazlar"(2). Âyette geçen "Rûh" un ne olduğu hakkında et-Taberî'nin İbnü Mes'ûd'dan bir rivâyeti :

Bu Rûh'tan maksat dördüncü semada bulunan bir varlıktır.Bu varlık semalardan, dağlardan ve tekmil varlıklardan daha iridir. Her gün 12.000 kerre C.Hakkı tesbîh eder; Onun her tesbîhinden Allah bir melek yaratır. Ve bu, dağlardan, meleklerden ve semalardan iri olan varlık kıyamet günü yalnız başına bir saf teşkîl eder(3).

------ o ------

Dördüncü kat semada bulunduğu bildirilen ve her şeyden büyük olduğu söylenen bu melekle ilgili rivâyet "ğarîb" dir ve bu rivâyeti kabûl etmek bir hayli zordur(4).

Bu âyetin tefsîri münâsebetiyle zikredilen bir başka rivâyet yukarıda geçmişti. Et-Taberanî'nin İbn Abbas'tan naklen eserine aldığı bu habere göre Efendimiz şöyle buyurmuştur :

"Allah'ın öyle bir meleği vardır ki, şayet ona : Bütün gökleri ve yerleri bir lokmada yut denilse, muhakkak yutar.Onun tesbîhi şudur...".

----- o -----

---

1 Abdülazîz Çâviş, Tefsîru Esrari'l-Kur'ân, I.138.

2 En-Nebe', 78/38.

3 Et-Taberî , XXX.22 ; et-Tabressî, V.426-27; el-Keşşaf, IV.691; M.Tenzîl, IV.200; Z.Mesîr, IX.12-13; İbnü Kesir, VII.202; ed-Dürrü'l-Mensûr, VI.309; eş-Şevkânî,Fethu'l-Kadîr,V.370.

4 İbnü Kesir, VII. 202.

Bir kısım tefsirlere girmiş olan bu hadîsin isrâîliyyat olduğu meydandadır(1).

"Göklerin ve yerin saltanatı hakikaten Allah'ındır,Onundur.O hem diriltir,hem öldürür..."(2).Bu âyetin tefsîri sadedinde Ka'bü'l-Ahbâr'dan bir rivayet vardır.Meleklerin sayıca ne kadar çok olduğunu ifâde için sevk edilen bu haberin gerçek oluşu akla ve nakle bir hayli uzaktır.

"Yeryüzünde bir iğne deliği kadar yer yoktur ki orada vazifeli bir melek bulunmasın! O melek vazifeli olduğu yerin ve mevkiin bilgilerini Allah'a ulaştırır.Göklerdeki meleklerin sayısı ise toprakların sayısından daha fazladır."Hameletü'l-'Arş" ismi verilen meleklerden her birinin topuğu ile,topuk kemiğinin içinde bulunan ilik arasındaki mesafe 100 yıllıktır"(3).

Tefsirlere şöyle bir göz atıldığı zaman görülür ki,bu "rûh"tan maksadın ne olduğu ile ilgili rivayetler epeyce fazladır.Altı-yediye varan bu rivayetler her ne kadar tefsîr ve izah mahiyetinde iseler de, içlerinde mantık ve iz'an ölçülerini aşanlar ve isrâîliyyata kaçanlar vardır.Zannımızca işi bu kadar defaylara götürmek ve incelemek ekseriya İslâm'ın lehine değil aleyhine neticeler doğurmuştur.Öyle zannedildiği gibi konuyu vuzuha kavuşturmamıştır.Bunlara sıra ile bir göz atalım:

1-Âyetteki "rûh"tan maksat,Allah ordularından bir ordudur ve bu ordu meleklerden müteşekkil değildir.Bunu İbnü Abbas Hz.Peyğamber (s.a.v)'den rivayet etmiştir.Mücahid;bunların insan biçiminde,yiyen ve içen mahluklar olduğunu ileri sürmüştür.

2-Yukarıda da geçtiği üzere bu; melekler,dağlar ve göklerden daha iri bir melektir.Bu rivayet İbnü Mes'ud ve Mukatil İbn Süleymândan mervîdir.

3-'Ata ibn Ebî Rebâh'ın İbnü Abbastan nakline göre rûhtan maksat bir tek melektir ki,Allah bundan daha iri bir varlık yaratmamıştır. Kıyâmet koptuğu zaman bu melek tek başına bir saf teşkil eder.Bütün diğer melekler ise bunun yanında ancak bir saf vucuda getirirler(yani bu bir tek melek bir yana,bütün diğer melekler bir yanadır).Bu meleğin

1 M.Tenzîl,I.428;İbn Kesîr,IV.346.
2 Et-Tevbe,9/116.
3 İbn Kesîr,III.465.

büyüklüğü tek başına olmasına rağmen diğerlerine denktir.

4-'Atıyye'nin İbnü Abbastan naklîne göre maksat, iki nefha arasın da meleklerle birlikte kıyâm eden fakat cisimlerine iade edilmeyen insan ruhlarıdır.

5-Ed-Dahhâk, Eş-Şa'bî ve Sa'îd İbn Cübeyr'e göre maksat, Cebraîl (a.s.)'dır.

6-El-Hasen ve Katade'ye göre de; Benû âdemdir.

7-Zeyd İbnEslem'e göre, Kur'ân'dır.

8-Mukatil İbn Hayyan'a göre; meleklerin eşref olanlarıdır(1).

——— O ———

Bu rivayetlerden birincisinin senedi için bazı kuşkulu ifadeler vardır. Bunlara bakılacak olursa, sened sahîh değildir ve haberi İbnü Abbas Ehl-i Kitab'dan alıb naklekmiştir(1).

Et-Taberî'nin değer verib tefsîrine aldığı ikinci rivayet için İbnü Kesîr'in tenkidini az evvel kaydetmiştik. Diğer rivayetleri de aynı tarzda ele alıb incelemek mümkindir. Ama sözü uzatmaya luzum yoktur sanırım.

b-Beytü'l-Makdîsteki Melek:

"Nidâ edenin(İsrafîl'in)yakın bir yerden ünliyeceği güne kulak ver. O gün bütün halk O hakk sayhayı işiteceklerdir. İşte bu, (kabirden) çıkış günüdür"(2) âyetinden kastedilen maksat ve mâna açıktır. Allah adına insanları kabirlerinden kaldıracak olan ünleyicinin yeri, durağı belli değildir. Ama buna mutlaka bir yer bulmak mecburiyeti varmış gibi derhal bir mekan tayin edilmiştir. Katade'ye göre Ka'bü'l-Ahbâr şöyle demiştir:

Âyette bahsedilen ünleme gününde C. Hakk bir meleğe, Beytü'l-Makdîs'in kayası üzerinden şöyle seslenmesini emredecek: "Ey çürümüş kemikler; ey parça parça olmuş eklem ve mafsallar; Allah sizin "fasl-ı kaza" için toplanmanızı emrediyor(3).

---

1 İbnü'l-Cevzî, Z. Mesîr, IX. 12-13.
2 Kaf, 50/41-42.
3 Et-Taberî, XXVI. 183; El-Keşşaf, IV. 393; İbn Kesîr, VI. 311.

Acaba bu melek veya ünleyici niçin Beytü'l-Makdis'ten nidâ edecektir sorusuna da gerekli cevablar bulunmuş ve verilmiştir:

1-Çünkü Beytü'l-Makdis yerin(arzın) tam ortasıdır;

2-Burası arzın semaya en yakın noktasıdır.Ve bu yakınlık 18 mildi

3-Ünleyici Beytü'l-Makdisteki kayadan ünleyecektir.Burası yer ile göğün birbirlerine en yakın oldukları noktadır.Aradaki mesafe 12 mildir(1).

——— O ———

K-KÂF DAĞI:

"Kâf,o çok şerefli Kur'ân'a yemin ederim ki(Mekke kafirleri peygambere îman etmediler)"(2).

Meâlini verdiğimiz bu âyet,âit olduğu sûrenin ilk âyetidir.Kur'ân'ı Kerîm'in 29 sûrenin baş tarafında bulunan el-Hurufu'l-Mukatta'a'dan biride bu sûrenin evvelindedir ve sûre adını bu harften almıştır: (Kâf)sûresi.Ehl-i Sünnet bilginlerinin ortak kanatine göre,bu/ve benzeri hafrlerden kastedilen ma'nayı yalnız Allah bilir.Kullar bunu bilmezler. Buna rağmen bunların ne olduğu hakkında bozuk mezheb sahibleri kendi sapık görüşlerini ve ideolojilerini takviye maksadı ile ileri-geri ma'nalar uydurunca,Ehl-i Sünnetten olan din alimleri de bunlara Kur'ân ve hadîsin ruhuna uygun manalar aramak zorunda kalmışlardır.

Bu sûrenin evvelinde bulunan "Kaf" harfi için tefsirlerimize "israfiliyyât" cinsinden olan bazı haberler girmiştir:

1-Bu sûrenin evvelinde bulunan "Kaf"tan maksat,Kaf dağıdır.Bu dağ bütün yer yüzünü kaplamış vaziyettedir(3)

2-İbnü Ebî Hâtim Er-Râzî'nin İbnü Abbastan naklettiğine göre;Cenâbı Hakk bu bilinen ve görünen arzın gerisinde(arkasında),bu arzı kuşatan bir derya yaratmıştır.Bu deryanın arkasında,adına "Kaf" dağı denilen bir dağ yaratmıştır.En yakın sema(dünya göğü) bu dağın üzerine

---

1 El-Keşşaf,IV.393.

2 Kaf,50/1.

3 Et-Taberi,XXVI.147;Et-Tıbyân,IX.354;Et-Tabressi,V.141;M.Tenzîl, IV.89;Z.Mesîr,VIII.4-5;El-Kurtubî,XVII.2;İbn Kesîr,VI.395-96; İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi,s.XVI.

kurulmuştur.Sonra yüce Allah bu dağın gerisinde, yeryüzünün yedi katı büyüklüğünde bir arz daha yaratmıştır.Bu arzın gerisinde de kendisini çepeçevre kuşatan bir derya yaratmıştır.Sonra bunun ötesinde Kaf dağı ismiyle anılan bir dağ yaratmıştır ki, ikinci sema onun üzerine kurulmuştur.Ravî böylece yedi arz, yedi derya, yedi dağ ve yedi gök saydı. Netîcede de bu, C.Hak'kın: "Eğer yeryüzündeki her bir ağaç kalemler olsa; deniz de, arkasından yedi deniz daha kendisine yardım ederek (mürekkep) olsa yine Allah'ın kelimeleri tükenmez..." âyetinde bahsettiği(Lokman, 31/27) yedi denizdir dedi(1).

3-İbnü Zeyd, ed-Dahhak ve Ikrime'ye göre; kaf C.Hak'kın yeşil zümrütten(bazı rivâyetlerde zebercedden) yarattığı bir dağdır.Gök yüzü, yeşilliğini arzı kuşatmış olan bu dağdan alır. Semanın iki ucu bu dağın üzerindedir. Sema bu dağa kubbe vazîfesi görmektedir.İnsanların bulduğu zümrütler bu dağdan kırılıp kopmuş olan parçalardan ibârettir(2

4-Cehennem'de ateşten yaratılmış bir dağdır(3).

5-Vehb İbn Münebbih'in dediğine göre; Zü'l-Karneyn Kaf dağının üzerine çıkmış ve dağın eteklerinde, etrafında bir takım küçük dağlar görmüştür. Bu esnâda aralarında şöyle bir konuşma cereyan etmiştir. Zü'l-Karneyn dağa sorar:

"-Sen kimsin ?";

"-Ben Kaf'ım (Kaf dağıyım)";

"-Bu etrafındaki dağlar nedir ya ?";

"-Onlar benim damarlarımdır; hiç bir kasaba yoktur ki, orada benim damarlarımdan biri bulunmasın! Allah bir memeleket veya kasabada zelzele vücuda getirmek istediğinde bana emreder; ben de oraya uzanan damarımı hareket ettiririm. Böylece o memlekette zelzele olur".Zü'l-Karneyn tekrar sordu :

"-Ey Kaf! Bana Allah'ın büyüklüğüne ait bir şey söyle";

"-Rabbimizin şanı, kuvvet ve kudreti cidden çok yücedir! Benim arkamda uzaklığı(?)(...) ; 500 x 500 = 250.000 yıllık yol eden kar dağlarından bir dağ vardır. Bu dağın bazı parçaları diğerlerinin üzerine binmiş vaziyettedir. Eğer bu muazzam kar dağı olmasaydı Cehen-

---

1 İbnü Kesir, VI.395-96.
2 M.Tenzîl, IV.89; Z.Mesir, VIII.4; el-Kürtubî, XVII.2.
3 Z.Mesir, VIII.4.

nemin sıcağından yeryüzünde mevcut her şey yanar kavrulurdu. Zü'l-Karneyn'in aynı konuya ait daha fazla bilgi istemesi üzerine Kaf dağı şunları söyledi :

"-Cebrail (a.s.) C.Hakkın huzurunda emre âmâde bekler.Bu bekleyiş esnâsında böğür kısmı titrer.Allah onun her bir titremesinden 100.000 melek yaratır. Bütün bu melekler Hak Teâlanın huzurunda başlarını eğerek beklerler.Allah kendilerine konuşma izni verince sâdece(لا اله) (لا اله الا الله) derler, bu gerçeği şu âyet dile getirir :" O gün Rûh ve melekler saf hâlinde ayakta duracaktır..."(En-Nebe', 78/38)(1).

——— ◊ ———

Bir kısım müfessirlerce hiç bir tenkîd ölçüsüne vurulmadan alınmış bu rivâyetlerden - daha doğrusu masallardan - birincisi için uzun uzadıya tenkîdler yapılmış ve bunun tam bir "hurafe" olduğu beyân edilmiştir(2).

İki numaralı rivâyet için de, birinciyle ilgili olarak yapılan tenkîdleri aynen serdetmek mümkindir. Ayrıca bu haberin İbnü Abbas'a varan senedi de sahih değildir (3).

L- YILDIRIM VE GÖK GÜRLEMESİ HAKKINDA :

"Gök gürültüsü O'nu(yani Allah'ı) hamd ile, melekler de O'ndan korkusuna tesbîh eder(ler).O yıldırımlar gönderip onunla kimi dilerse çarpar, öldürür..."(4).

Bu âyette geçen gök gürlemesi bazı müfessirlerce meleklerin bağırmaları; yıldırım kalplerinin kükremesi; yağmur da ağlamaları olarak tefsîr ve izah edilmiştir ki, bunun İslâmî esaslarla hiç bir ilgisi yoktur(5).

——— ◊ ———

1 El-Kurtubî, XVII.2; eş-Şevkânî, Fethu'l-Kadîr, V.71.
2 İbnü Kesir, VI. 395; Z.Mesîr, VIII.5, not.1.
3 İbnü Kesîr, VI.395-96; İzmirli, S.C.Nebeviyye Mukaddemesi,s.101.
4 Er-Ra'd, 13/13.
5 Es-Sülemî, Hakaiq,varak 101a;S.Ateş,Sülemî ve Tasavvufî Tef.s.1

M-ENDÜLÜS ÖTESİNDEKİ İNSANLAR:

"Hem onlara binmeniz için, hem zînet için de atları, katırları, merkepleri yarattı. Sizin bilmiyeceğiniz daha neler yaratıyor O! "(1) âyetinin tefsîri münâsebetiyle bir takım haberlere yer verilmiştir:

El-Beyhakî'nin "Kitâbü'l-Esmâ ve's-Sıfat" ına eş-Şa'bî'den nakleden aldığına göre; bizim bulunduğumuz yer ile Endülüs arasında olduğu gibi, Endülüs ötesinde de Allah'ın bir takım kulları vardır. Onlar hiç bir yaratığın Allah'a karşı durduğunu ve O'na isyan ettiğini görmemişlerdir. O insanların yaşadığı beldenin taşları(çakılları) inci ve yakuttan; dağları altun ve gümüştendir. Onlar çiftçilik ve ziraatin ne olduğunu bilmezler ve hiç bir iş de yapmazlar. Onların kapıları (evleri) önünde bir takım ağaçlar vardır. Bu ağaçların meyveleri onların yiyeceği, geniş yaprakları da elbîseleridir(2).

------ O ------

Bu haberin kıymeti ve doğruluk derecesinin ne olduğu ilk bakışta kendini gösteriyor. İslâmî olmadığı anlaşılıyor. Lâkin, israîliyyat olduğuna yakînen inandığım bu haberin tenkîdine ait bir şey tesbît edemedim.

------ 8 ------

---

1 En-Nahl, 16/8.
2 El-Kurtubî, X.81.

İKİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞ MİLLETLERE AİT HABERLERDEKİ İSRAİLİYYAT

A- YERYÜZÜNÜN ÂDEM'DEN ÖNCEKİ SAKİNLERİ

"Hani Rabbin meleklere: Muhakkak ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım demişti. Melekler de: Biz seni hamdinle tesbîh ve tenzîh edip dururken - orada bozgunculuk edecek, kanlar dökeçek - kimse mi yaratacaksın ? demişlerdi. Allah(da): Sizin bilemiyeceğinizi herhalde ben bilirim demişti"(1).

Bu âyetin tefsîri münâsebetiyle müfessirler pek çok şeye temas etmişlerdir. Arzın Âdem'den önceki sâkinlerine ait bilgi de bunlar arasındadır:

İbnü Abbas'tan: Yeryüzünün ilk sâkinleri cinlerdir. Fitne ve fesat çıkarmak ve kan dökmek sûretiyle yeryüzünün huzur ve rahatını bozdular. Birbirlerini öldürdüler. Bunun üzerine Allah onların üzerine İblîs'i gönderdi. İblîs ve yanındakiler onlarla çarpıştılar; netîcede onları dağ başlarına ve denizlerdeki adalara sürdüler. Bundan sonra Allah Âdem(a.s.)'i yarattı ve onu arzda iskân etti. Bu gerçek;" Muhakkak ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım" âyetinde ifâdesini bulmuştur.

Abdullah İbn 'Umer'den : Cân oğulları diye anılan cinler Âdem(a.s.)'in yaratılmasından iki bin yıl evvel yeryüzünde idiler.Yeryüzünü fitne ve fesâda vermek sûretiyle bozdukları ve kanlar döküp cinâyetler işledikleri için, Allah onlara karşı meleklerden müteşekkil bir ordu gönderdi. Melekler tarafından iyice hırpalanan bu fesatçılar denizlerdeki adalara sığınmak sûretiyle canlarını kurtarabildiler. Bunun üzerine C.Hak meleklere: "Muhakkak ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım" dedi. Onlar da : "Biz seni hamdinle tesbîh ve tenzîh edip dururken - orada bozgunculuk edecek, kanlar dökecek - kimse mi yaratacaksın ?" demişlerid. Allah(da) : "Sizin bilmiyeceğinizi elbette ben bilirim" demişti.

Ebu'l-'Âliye'den : İbnü Cerîr et-Taberî'nin kaydettiğine göre bu zat, "Muhakkak ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım... Sizin bilmiyeceğinizi herhalde ben bilirim" âyeti hakkında şunları söylemiştir:

---

1 El-Bakara, 2/30.

Allah melekleri çarşamba günü; cinleri perşembe günü yarattı. Âdemi de cuma günü halketti. Bunun üzerine cinlerden bir grup kâfir olup nankörlüğe başladılar. Melekler, arzda bulunan bu kâfir ve nankör cinlere iniyor ve azgınlıklarından dolayı onlarla çarpışıyorlardı. Böylece yeryüzünde(müthiş bir) fitne ve fesad aldı yürüdü. Bundan dolayı melekler C. Hakka karşı: "Orada tıpkı cinlerin yaptığı gibi bozgunculuk edecek ve yine cinlerin kan döktüğü gibi kan dökecek birini mi yaratacaksın ?" demişlerdi.

El-Hasen'den : (Âdemden önce) cinler yeryüzünde idiler ve (durup dinlenmeden) orada bozgunculuk yapıyor ve kan döküyorlardı...

İbnü Abbas'tan : İblîs, kendilerine cin ismi verilen bir kabîledendir. Bu kabîle de meleklere ait kabîlelerden biridir. Bunlar - melekler içinde - çok zehirleyici ateşten yaratılmışlardır. İblîs'in adı "Hâris" idi. İbnü Abbas der ki: O Cennet'in muhafız ve hazîdârlarındandı. İbnü Abbas; meleklerin bir kabîlesi olan cinlerden başka bütün meleklerin nûrdan yaratılmış olduklarını söyler. Yine İbnü Abbas'a göre; Kur'ânda anılan cinler, alevlenerek yandığı vakit ateşin bir tarafında dil gibi uzanan parçasından yaratılmışlardır. İbnü Abbas sözüne devâm edip şöyle diyor : İnsan çamurdan yaratıldı. Yeryüzünde ilk önce cinler yaşarlardı. Onlar arzda kanlar akıttılar, birbirlerini öldürdüler. Allah onlara İblis'in komutasında meleklerden askerler gönderdi; bunlar meleklerin cin adını taşıyan boyundandı. İblis ile onun komutası altında bulunanlar, öteki cinlerle savaşarak onları denizlerdeki adalara ve dağların etrafına sürdüler. Bu zaferi kazandıktan sonra İblis'in kalbinde gurur doğ du ve :"Ben, kimsenin yapmadığı bir işi yaptım" diye övündü. Allah onun kalbinde doğan bu gururu bildi. İblis'in yanındaki melekler bunu bilmiyorlardı. C.Hak İblis'in yanında bulunanlara: "Ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım" dedi. Buna karşılık olarak melekler: "Sen ,bizim kendilerini tenkîle memur edildiğimiz cinlerin yaptığı gibi orada fesad çıkaracak ve kanlar dökecek birini mi yaratacaksın ?" dediler...(1).

1 Taberî, tefsîr, I.195-214; tarih, I/1.107-12; et-Tibyân, I.130; el-Keşşaf, I.124; et-Tabressî, I.72; Z.Mesîr, I.58; M.Tenzîl, I.20-21; İbn Kesîr, I.123-24; el-Kurtubî, I.261; eş-Şevkânî, Fethu'l-Kadîr, I.62-64; el-Kasimî, Mehâsinü't-Te'vîl, II.94 v.d.

Yukarıya aldığımız rivâyetleri doğrular mahiyette ne Kur'ânda ve ne de Hz.Peyğamberin hadislerinde bir ifâde vardır. Bunlar,hemen tamamiyle Ehl-i Kitâb ismi verilen yahûdî ve hrıstiyan çevrelerden duyulmuş ve aktarılmış şeylerdir. Böyle şeyler olur da, olmaz da.Efendimizin tavsiyyesinde olduğu gibi biz bunları ne tasdîk ederiz ve ne de tekzîb... Sonra bunların bilinmesinde İslâm dîni açısından herhangi bir fayda da yoktur.

Bazı müelliflerce, Hz. Âdem'in gerçekten ilk insan olup-olmamasıyla ilgili bir soru ortaya atılmıştır.Akla muhal gelmeyen bu soru ile bilhassa tasavvuf erbâbı ilgilenmiştir. Yalnız şu var ki, C.Hak Kur'ân'da "ebu'l-beşer" olarak tanıttığı Âdem'den ayrı ikinci, üçüncü veya başka bir Âdem'den bahsetmemiştir. Kur'ânda hiç bir delîl olmadığı halde böyle bir iddiânın peşine takılmak, mesnetsizlik içinde beyhûde yorgunluk ve zihinleri bulandırmaktan başka bir kâr temin etmez.

Bazıları da, yukarıda meâli verilen âyetteki şu ifâdeye maharetle dikkat çekerler: "...Orada bozgunculuk yapacak ve kanlar akıtacak birini mi yaratacaksın" ? Ve şöyle derler : Eğer Âdem'den evvel, Âdemin şekil ve şemailine benzer birinin yaşadığını ve âyette bahsedilen işleri yaptığını melekler görmemiş olsaydı, onlar Allah'a böyle bir soru tevcîh edemezlerdi. Demekki Âdem'den evvel ademler vardı veya Âdemden sâdır olan işleri yapanlar mevcuttu. Bu na göre ister Âdem şekil ve sûretinde olsun, isterse olmasın; bozgunculuk ve kan dökücülüğün ilk örneğini verenler yeryüzünün ilk sâkinleridir.

Ve fakat bunlar tamamiyle mesnedsiz iddiâlardır(1).

Meşhûr tefsîr sahibi Bürhanü'd-Dîn el-Bikâ'î de, Âdem'den evvel yeryüzünde bir takım mahlûkatın bulunduğu yolundaki iddiâları kabûle şayan bulmaz. Bunların asılsız iddiâlar olduğunu tasrîh eder(2).

Muhtelif rivâyetleri eserine alan ve netîcede bir tahlîl yapan İbnü Cerîr et-Taberî, Âdemden önce arzda mevcut olduğu söylenen mahlûkata ait haberlerin akla muhalif olmadıklarını söylemekle yetinir. Taberî'nin, bir hamle daha yapıp bu haberlerin gerçek mahiyyetini or-

1 Abdü'l-Vehhab en-Neccar, Kasasü'l-Enbiya, s.11-12.
2 El-Kasimî, Mehasinü't-Te'vîl, II.96.

taya koyması ne kadar hoş olurdu (1).

Reşîd Rıda el-Menâr'da bu haberlerin, komşu milletlerden olan İran yoluyla müslümanlara geçmiş hurafeler olduğunu; elimizde bu hurafeleri doğrulayacak senedlerin de mevcut olmadığını söyler(2).

B- ÂD KAVMİ HAKKINDA :

Kur'ânı Kerîmin bir kaç yerinde Âd kavmine Hûd (a.s.)'un peygamber olarak gönderildiği, kendilerini ısrarla Allah'a îman etmeğe ve ibâdete da'vet ettiği halde kabûl etmedikleri ve neticede bir bulut içinde gönderilen azap ile helâk edildiklerinden bahsedilir:

"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'ü gönderdik. O (kavmine şöyle) dedi: Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiç bir ilâhınız yoktur...Kavminin ileri gelenlerinden kâfir bir cemâatte : "Biz seni muhakkak bir beyinsizlik içinde görüyoruz, seni muhakkak yalancılardan sanıyoruz" dedi. "...Hûd dedi: Rabbinizden üzerinize bir azâb, bir gadab hak oldu muhakkak..."(3) "...Ben cidden üstünüze gelecek büyük bir günün azâbından korkuyorum" .... Hülâsa, onu yalan saydılar da biz de kendilerini helâk ettik" (4).

"...Vaktaki onu(azâbı), vadîlerine yönelerek gelen bir bulut halinde görmüşlerdi. Dediler ki: Bu,bize yağmur verici bir buluttur..." (5).

Tefsîrlere, bu âyetlerde anlatılan olayları detaylarıyla tesbît eden bazı rivâyetler girmiştir. Şöyle ki:

Âd kavmi kıtlığa tutulduktan sonra yağmur düâsında bulunmak üzere Mekke'ye adamlar göndermek hususunu görüştüler ve Kayl İbn 'Ayr, Lükaym İbn Hezal İbn Hüzeyl, Ukayl İbn Zıdd İbn Âd. el-Ekber ve Mersed İbn Sa'd İbn 'Ufeyr'den mürekkep bir hey'et gönderdiler. Mersed mü'min idi, fakat o müslümanlığını arkadaşlarından saklıyordu. Bu delegelerden her biri yanlarında kendi boylarından bir grup bulunduğu halde yola çıktılar. Böylece sayıları 70'i buldu. Adamlar Mekke'ye geldiklerinde Mu'âviye İbn Bekr'in evinde müsâfir oldular.Mu'âviye Harem'in ve Mekke'nin haricinde otururdu. Onları evine alarak saygı gösterdi. Çün-

1 Et-Taberî, tefsîr, I.209. 2 Tefsîru'l-Menâr, I.258.
3 El-A'raf, 7/65-72. 4 Eş-Şu'âra', 26/124-40.
5 El-Ahkaf, 46/22-27.

kü gelenler onun dayıları ve damatları idiler. Mu'âviye'nin kız kardeşi olan Hüzeyle Binti Bekr Lükaym ile evli idi. Hüzeyle'nin anası Kehle de el-Hayberî'nin kızıdır. Hüzeyle, Muâviye ile bir ana ve babadan doğmuştu. Lükaym'in Hüzeyle'den, Amr, Âmir ve Ümeyr adlarında oğulları olmuştu. Bunlar, Mekke'de dayıları Muâviye İbn Bekr âilesinin katında yaşıyorlardı. Bunlardan yetişen nesiller, Âd-i 'Ulâ (ilk Âd'ler) adıyla anılmıştır.

Muâviye'nin evine inen hey'et onun evinde bir ay kaldı. Onlar bubir ay içinde içki içiyor; Muâviye'nin "Ceradetan" adiyla anılan iki cariyesi de şarkılar söyliyerek onları eğlendiriyorlardı.

Hey'et bir ay da Mekke'ye çekilmiş, bir ay da Muâviye'nin evinde kalmıştı. Onların uzun müddet evinde kalarak eğlenmeleri Muâviye'ye zor geldi. Halbuki kavimleri onları, katlanmakta oldukları kıtlık belâsından kurtulmak maksadıyla Mekke'ye gdip yağmur düâsında bulunmaya memur etmişlerdi. Muâviye kendi kendine : "Dayılarım, damatlarım mahvoldu. Bunlar ise, benim evimde eğleniyorlar. Bunlar benim misâfirlerimdir. Kendilerine ne gibi bir muâmelede bulunacağımı bilmiyorum. Memur oldukları yağmur düâsına gitmek üzere evimden ayrılmalarını söylemeğe de utanıyorum. Söylersem onlar, evimde kalmalarını arzû etmediğim düşüncesine kapılabilirler. Halbuki arkalarında kalan kavimleri kıtlıktan, susuzluktan mahvolup gidiyor" diye düşündü veyahut buna benzer sözler söyledi.

Muâviye misâfirlerinin bu halini şarkı söyliyen öteki Ceradetan'a anlattı. Onlar : "-Sen bir şiir inşâd et. Biz bu şiirleri okuruz, onlar da şiirlerin kim tarafından tertîp edilmiş olduğunu bilmezler. Bu şiirin onları harekete getirmesi ümîd olunur" dediler. Muâviye de onların tavsiyyesiyle şiiri söyledi :

" Ey Kayl! Yazıklar olsun sana! Yerinden kalkta Allah'tan iste, Allah'ın bize bulutlardan yağmur yağdırması ümîd olunur. Bu yağmur Âd topraklarını sular. Çünkü Âd kavmi, son derece susamış oldukları için söz söyliyemiyecek bir halde geceyi karşıladılar. Yaşları ilerlemiş olan ihtiyarların ve genç yaşta olanların bu ağır hale dayanabilecekleri ümîd edilmez. Onların kadınları hayırlı ve mes'ûd idiler. Şimdi ise zorluk ve mihnetler içinde geceyi karşıladılar. Yırtıcı

hayvanlar, Âd kavminin oklarından korkmadan ve sakınmadan açıkca onların yurtlarına saldırmaktadır. Siz ise burada gündüz ve gece keyf ve safa içindesiniz. Bir kavim tarafından gönderilen hey'et arasında, Allah sizi en çirkin hey'et eyledi. Siz selâm ve düâ ile karşılanmayın ! ".

الا يا قيل ويحك قم فهيم ... لعلّ الله يسقينا غماما

فيسقى ارض عاد انّ عادا ... قد امسوا لا يبينون اللاما

من العطش الشديد فليس نرجوا ... به الشيخ الكبير ولا الغلاما

وقد كانت نساؤهم عقيما ... فقد امست نساؤهم عياما

وانّ الوحش يأتيهم جهارا ... ولا يخشى لعادى سهاما

وانتم هينا فيما اشتهيتم ... بها وكم وليلكم التماما

فقبح وفدكم من وفد قوم ... ولا لقوا التحية والسلاما

Muâviye tarafından tertîp edilen bu şiiri öteki iki şarkıcı cariye okudu. Adamlar iki cariye tarafından okunan bu şiiri işittikten sonra birbirlerine : "Kavmimiz bizi başlarına gelmiş olan şu kıtlık belâsından kurtarmak maksadıyla yağmur düâsında bulunmak için göndermişti. Siz yağmur düâsında bulunmayı geciktirdiniz. Haydi şu Harem'e giriniz de kavminiz için yağmur düâsında bulununuz", dediler. Mersed İbn Sa'd İbn 'Ufeyr onlara:

"-Allah adına andiçerek te'yîd ederim ki, yağmur düâsında bulunmakla Allah size yağmur yağdırmıyacaktır. Fakat, peyğamberinize itaat ve îman edip tevbe ederseniz yağmur yağacaktır" dedi. Ve böylece de İslâm dînninde olduğunu açığa vurdu. Muâviye İbn Bekr'in dayısı Cülhüme bu sözleri işitince, onun Hûd'un dînini kabul edip iman etmiş olduğunu anladı ve şu şiiri söyledi :

" Ey Sa'd'ın babası! Sen şeref sahibi ve saygıdeğer bir kavimdensin. Anan da Semûd kavmindendir. Biz dünyada yaşadığımız müddetçe sana uyacak ve senin arzunu yerine getirecek değiliz. Sen bizi Rifd, Reml, es-Semûd ve es-Suda' putlarına tapmaktan mı alıkoymak istiyorsun ? Senin sözünle saygılı ve doğru fikirli olan atalarımızın dînini bırakarak Hûd'un dinini kabûl edecek değiliz."

أبـا سعد فانّك من قبيل ذوى كرم وأمّـك من ثمـود
فانّـا لا نطيعك مـا بقينـا ولسنـا فاعلينـا لمـا تريد
أتأمرنـا لنترك دين رفد ورمـل والصداء مـع الصمـود
ونتـرك دين أباء كرام ذوى رأى ونتبع دين هود

Adları geçen bu dört put onların ilâhları idi.Cülhüme bundan sonra Mu'âviye İbn Bekr'le,onun babası Bekr'e:

"-Siz Mersed'i tevkîf ediniz ki,bizimle birlikte Mekke'ye dönmesin. Çünkü O,Hûd'un dînini kabul edib bizim dinimizi bırakmıştır" dedi.Bundan bonra onlar Âd kavmi için yağmur düâsında bulunmak üzere Mekke'ye gittiler.Mersed İbn Sa'd da Mu'âviyenin evinden çıkarak,Allah'a düâda bulunmadan önce onların arkalarından yetişti.Mersed Harem'e geldikten sonra,Âd'in mümessilleri de orada düâda bulunurken yüce Mevlaya şöyle düâ etmeye başladı:

"Ey Rabbim! Yalnız benim kendi dileğimi kabul eyle.Beni Âd kavminin düasından hiçbir şeye karıştırma! ".

Kayl İbn 'Asr,Âd kavmi heyetinin başkanı idi.Âd kavmi mümessilleri:"Ey Rabbimiz,Kayl'e(başkanımıza) dilediklerini ver.Bizim senden dilediklerimizi de onun diledikleri ile birlikte kabul et" diye düâ ettiler.Lokman İbn Âd onlarla birlikte yağmur düâsına gitmeden arkada kalmıştı.O,Âd kavminin ulusu idi.Âd kavminin adamları yağmur düâlarını tamamladıktan sonra Mersed:

"-Ey Rabbim! Ben ihtiyacım için dilekte bulunmak üzere tek başıma geldim.Dileğimi kabul eyle" diye düâ ettı.Kayl İbn 'Asr düâ ettiği vakit:"Ey İlâhımız! Eğer Hûd hak peyğamber ise,bize yağmur yağdır.Çünkü biz mahvolduk" diye Allah'a yakardı.Bundan sonra Allah;biri beyaz, diğeri kırmızı,üçüncüsü siyah olmak üzere üç bulut yarattı.Bulutlardan: "Ey Kayl! Kendin ve kavmin için şu bulutlardan birini seç" diye bir sada geldi.Kayl:"Bu bulutlar arasında suyu en çok olanı siyah bulut olduğu için ben,siyah bulutu seçtim" dedi.O sırada Hatîf'ten şu ses işitildi:"Sen herşeyi ince kül haline getiren bulutu seçtin.Bu bulut Âd kavminden kimseyi sağ bırakmıyacaktır.Babaları da,oğulları da mahvedecektir.Ancak hak dînini kabül etmiş olan "Benû Levziyye" sağ kalacaktır".Benû Levziyye,Lukaym İbn Hezal İbn Hüzeyle İbn Bekr oğulların-

dandır.Hüzeyle,Bekr'in kızıdır.Onlar dayıları yanında Mekke'de yaşıyorlardı;Âd kavmi topraklarında değildiler.Bunlar,"ÂD-İ ÂHİRE"(sonuncu Âd'ler)'dır.Âd kavminden sağ kalanlar bunların neslindendir.Rivayet edildiğine göre Allah,Kayl İbn 'Asr'ın seçtiği siyah bulutu içindeki felaketle birlikte Âd kavmi üzerine gönderdi.Bu bulut El-Muğîs(المغيث) adlı ova tarafından geliyordu.Onlar bu bulutu gördüklerinde sevinerek: "İşte bu,yağmur yağdıran buluttur" dediler(1).C.Hakk Mukaddes kitabında bu münasebetle şöyle diyor:"Vaktaki Onu,vadilerine yönelerek gelen bir bulut halinde görmüşlerdi.Dedilerki:Bu,bize yağmur verici bir buluttur.Hûd:Hayır,bu,çarçabuk gelmesini arzu ettiğiniz şeydir;rüzğardırki,onda elem verici bir azâb vardır.O,Rabbinin emri ile her şeyi helâk edecektir..."(1).

Bu bulutda neler bulunduğunu ilk anlayan bir kadın olmuştu.Rivayete göre bu kadın Âd kavminden olub,adı Mehded idi.O,bu bulutun bir rüzğârdan ibaret olduğunu bilmiş,bu hali gördükten sonra bağırarak kendini kaybetmiş ve yere düşmüştü.Ayıldıktan sonra kendisinden:"Ey Mehded,neler gördün?" diye sorduklarında:"Bir rüzğâr ve bu rüzğarın içinde parlayan ateş parçaları gördüm.Bu bulutun ön tarafında bulutu sürükleyib getiren adamlar vardı" diye cevab vermiştir.C.Hakk kitabında anlattığı gibi,bu azab bulutunu 7 gün,8 gece onlara musallat etti.Âyette (el-Husûm= الحسوم) tabiri kullanıyor ki,devamlı demektir.Bu bulut Âd kavminden kimseyi bırakmadan hepsini helak etti.Rivayet edildiğine göre Hûd ile ona îmân edenler bir ağıla çekilmişlerdi.Onlara bu azabdan bir şey isabet etmiyor,tersine bundan haz duyuyorlardı.Yağan taşlar Âd kavmini kırıb geçiriyor ve parçalıyordu.Âd kavminin mümessilleri Mekke'den ayrılıb Mu'âviye İbn Bekr ile babasının evlerine dönerek oraya indiler.Onlar Mu'âviye'nin evinde iken biri mehtablı bir gecede devesine binerek yanlarına geldi ve Âd kavminin helâk olduğunu haber verdi.Ondan:"Oradan ayrıldığın vakit Hûd ile Ona uyanlar nerede bulunuyorlardı?" diye sorduklarında:"Deniz sahilinde idiler" diye cevâb verdi.Onlar adamın bu sözlerine inanmaz gibi bir tavır takınmışlardı. Bekr'in kızı habercinin sözünü işittiğinde; Kâbe'nin Rabbı adına and içerek doğru söylediğini te'yîd ederim,dedi.

1 El-Ahkâf,46/22 v.d.

Mu'âviye İbn Bekr'in kardeşi Mes'ûb İbn Yağfîr de onların yanında bulunuyordu.Rivayete göre Mekkede düâ ettikleri vakit Mersed İbn Sa'd ile Lokman İbn Âd da Kayl İbn 'Asr'a:"Size, bütün istediklerihiz verilmiştir.Fakat ebedî hayat sürmek imkansızdır.Ölümden kurtulmak yoktur", denildi.Mersed İbn Sa'd:"Ey Rabbim,bana iyiliği ve doğruluğu ihsân et! " diye düâ etti.Ona dilediği verildi.Lokman İbn Âd:"Bana uzun ömür ver" diye düâ etti.Ona:"Kendin için istediğini seç,fakat ebedî hayat sürmek yoktur;ömrünü tayin etmek üzere şu iki şıktan birini seçeceksin:Ya yağmurdan başka hiçbirşey bulaşmayan bir dağda bulunan bozumca,kızıl koyun tezeğinin bekası müddetince,veyahut 7 kartalın ömrü kadar yaşamaktan birini tercîh edeceksin.Seçtiğin kartal öldükçe, biri arkasından diğeri olmak üzere 7 kartal seçersin" denildi.Lokman bu kartalları seçti.İddia edildiğine göre Lokman 7 kartal ömrü kadar uzun ömürlü olmuştur.O,yumurta içinden çıktığı gibi bir kartal yavrusu alıyor,kuvvetli olduğuna göre erkek yavru seçiyordu.Bu kartal öldükten sonra diğerini seçerek yedi'ye kadar böylece hareket etti.İddiaya göre her kartal 80 yıl yaşıyordu.Yedinci kartala gelince kardeşinin oğlu: "Ey Amca,senin ancak şu kartalın ömrü kadar ömrün kaldı"dediğinde Lokman:"Ey kardeşimin oğlu,bu(Lübed)'dir" cevabında bulundu.Lübed onların dilinde "dehr"(uzun zaman) mânâsına gelirdi.(O,sonuncu kartalına bu adı vermişti).Bu kartalın son günleri geldiğinde kartallar dağın tepesinden uçtu iselerde,Lokman'ın Lübed'i yerinden kalkmadı(dağın başında kaldı).Lokmanın kartalları kaybolmuyorlar,O ancak kartalı tayin ediyordu.Lübed diğer kartallarla birlikte yerinden kalkmayınca Lokman kartalına ne olduğunu anlamak üzere dağa tırmandı.Lokman kendinde zayıflık ve gevşeklik hissetti.Bundan önce kendisinde böyle bir hal görmemişti.Dağın tepesine çıktığında kartalının yere yuvarlanmış olduğunu gördü ve:"Ey Lübed,yerinden kalk! " diye seslendi.Lübed yani kartal yerinden kalkmak istedi ise de kalkamadı.Kuşun yelekleri soyularak yere yuvarlandı.Lübed'de Lokman'da öldüler.

Kayl İbn 'Asr'a da:"Sen da arkadaşların gibi,kendin için bir şey seç" denildiğinde O:"Ben kavmimin başına gelen hâli istiyorum" dedi. Ona:"Kavmin helâk oldu" denildiğinde O:"Ben bundan çekinmem,ben onlardan sonra yaşamak istemem" dedi.Ona da,Âd kavmine inen azâb inidi.O da helâk oldu.

Mersed İbn Sa'd İbn 'Ufeyr,Âd kavminin helâk olduğunu haber verenin sözlerini işittiğinde şu şiiri söyledi:

"Âd kavmi Allah tarafından gönderilen peygamberlerine isyan ettikleri çin,susuzluktan bîtâb bir halde geceyi karşıladılar.Gök onlara -az olsa bile- yağmur yağdırmadı.Yağmur düâsı için göndermiş oldukları hey'et bir ay yol yürüdü.Arkasından susuzluk veren ve yağmur yağdırmayan bulut geldi.Bu onların Allah'ı inkâr edib,âşikâr bir sûrette kâfir olmalarının cezasıdır.İnen azâb Âd kavmini ve eserlerini ortadan kaldırdı.Yüce Mevlânın onların rüyalarında gördüklerini boşa çıkarmış olduğunu görmedin mi?Çünkü onların kalbleri çöl ve sahra gibi boştur. Onlar,ilâhi ve hakikat olan haberleri işitmekten çekindiler.Onlara vaaz ve nasihat tesir etmediği gibi,azğınlıktan onları kurtarmadı da.Kendim ve iki kızımla çocuk doğuran cariyem peygamberimiz Hûd'a feda olsun! O,kalbler zulme alışmış ve hiçbir şey tesir etmeyecek bir halde sertleşmişken ve aydınlığın ortadan kalkmış olduğu bir zamanda geldi. Biz Semûd'a ve Onunla yüz yüze bulunan Sada ve Heba putlarına tapardık.Ona (Hûd'a) îman edenler doğru yolu gördüler.Onu yalanlayanlar azğınlık içinde kaldılar.Ben,gece karanlığı bastığı vakit Hûd ailesine ve onun kardeşlerine kavuşacağım".

İbnü Cerir et-Taberî'nin Haris İbn Hassan el-Bekrî'den rivâyeti de şöyledir:

"Ben Allah elçisi Hz.Muhammed'in katına gelirken,Rebze denilen mevkide bir kadının yanından geçiyordum.Kadın:

"-Beni hayvanına bindirerek Allah Resulunün yanıa götürmezmisin?" dedi.Ben de Onu hayvanıma bindirerek Allah Resulünün katına götürdüm. Medine'ye geldim.Câmie girdim.O zaman Hz.Peygamber minberde bulunuyordu.Bilal kılıcını kınından çıkarmış bir halde(Hz.Peygamberin yanında) duruyordu.Siyah bayraklar yükselmişti.Ben:"Ne var?" diye sorduğumda: "Amr İbnü'l-'As ğazadan döndü" diye cevâb verdiler.Allah'ın Rasulü minberden indikten sonra kapısına geldim.Yanına girmek üzere izin istedim Müsaade etti ve ona:

"-Ey Allah'ın Resûlü,Benû Temîm'den bir kadın benden,hayvanıma bindirerek katına getirmemi rica etmişti; O kadın şimdi kapınızdadır" dedim.Allah'ın Rasûlü:

"-Ey Bilâl! Oana müsâade et, girsin" dedi.Hz.Peyğamber (s.a.v.) benden :

"-Benû Temîm ile aranızda bir şeyler oldu mu ?" diye sordu. Ben de:

"-Evet, iki arada cereyan eden savaşta onlar yenildiler" diye cevâp verdim.

"-Onlarla aramızda Dehnâ çölünü sınır yapmak imkânını sağlasaydın, iyi olurdu, dedim. Ben bu sözleri söylerken öteki kadın :

"-Ey Allah'ın elçisi! Sana zarar veren kimseler nelere mecbûr edilirler : diye aleyhimde söz söylemeye başladı. Ben de ona :

"-Seninle benim halim, kendisiyle birlikte bıçağını da getiren keçiye benzer.Seni hayvanıma alarak buraya getirdim. Şimdi hasım olarak mı karşıma çıkacaksın ?" dedim. Ben Âd mümessilleri gibi olmaktan Allah'a sığınırım, dedim. Hz.Peyğamber benim bu sözümü işittiğinde :

"-Âd mümessilleri nedir ?" diye sordu. Ben de :

"-Ehlinden ve iyi bilen kimseden sordunuz" diyerek anlatmaya başladım : Âd kavmi kıtlık ve açlığa tutulunca yağmur düâsında bulunmak üzere Mekke'ye mümessiller göndermişti. Onlar Mekke yanında oturan Bekr İbn Mu'âviye'nin müsafiri oldular. O, onları bir ay misâfir ederek kendilerine içki içirdi. Ceradatan adında iki cariyesi şarkılar söyliyerek misâfirlere hoş vakitler geçirttiler. Bir ay sonra, onlar yağmur düâsında bulunmak üzere Mihre dağlarına birini gönderdiler. O düâ etti. Bulutlar gelmeye başladı.O, her bulut geldikçe : "Şu yere geç!" diye bir yerin adını söylüyordu. Nihâyet başka bir bulut geldi. Bu sırada "hatif" ten bir âvaz işitildi: "Her şeyi ince kül haline getiren bulutu al! Bu bulut Âd kavminden kimseyi sağ bırakmıyacaktır. Yağmur düâsına gelen adam bu avazı işitti. Fakat kimseye söylemedi,sakladı. Azâb geldi". Ebu Küreyb, Ebu Bekr'in Âd kıssasını anlatmakta devâm edip şunları söylediğini haber verir :

"-Yağmur düâsına gönderilen adam yoluna devâm edip Mihre dağına çıktı. Düâsında : "Ey Rabbim,ben senin huzuruna, kurtarılacak esîrimin fidyesini verip kurtarmak veya bir hastaya şifa dilemek için gelmedim. Sen âdette suladıklarınla Âd kavminin topraklarını da sula" diye düâ etti. Bu sırada hatif'ten bir avaz :"Sen bu bulutlardan istediğini seç" dedi.O, bulut geldikçe :"Sen filân oğullarının yurdunu sula" der-

di. Nihâyet siyah bir bulut gözüktü. O, bu buluta : "Âd kavminin topraklarına gitte onları sula" dedi. Düâcı şu avazı işitti : "Al sana, her şeyi ince kül haline getiren bulut! Bu bulut Âd kavminden kimseyi sağ bırakmıyacaktır". O, bunu kimseye söylemedi. Mümessiller, Bekr İbn Mu'âviye'nin evinde içki içiyorlardı. Bekr İbn Mu'âviye onların bu hareketlerini beğenmedi ise de, evinde misâfir bulundukları için bunu söylemek istemiyordu. Nihâyet şarkı söyletmek bahanesiyle onlara vazifelerini hatırlattı".

Bir Başka Rivâyet : "... Ben, el-'Ala' İbn el-Hadramî'den şikâyet etmek maksadıyla Allah Rasûlü'nün katına gitmek üzere yola çıktım. Rebze'den geçerken, kavmi olan Benû Temîm'den ayrılarak arkada kalan bir koca karıya rast geldim. Koca karı bana :

"-Ey Allah kulu, benim Rasûlüllah'a arzedecek hacetim vardır. Beni lütfen onun katına götürmez misin ?" dedi...

....Haris sözüne devâm edip :

"-Ey Allah'ın elçisi, bana söylediklerine göre Allah onlara işte bu yüzüğün içinden geçecek kadar rüzgâr göndermişti" dedi(1).

------- 0 -------

Bazı tefsirlerde de Âd kavminin şiddeti, boylarının uzunluğu ile ilgili haberlere yer verilmiştir. Bu tür rivâyetler C. Hakkın şu âyetinden mülhem olarak uydurulmuştur :

"...Size yaratılışta onlardan(Nûh kavminden) ziyâde boy bos verdi..."(2).

İbnü Abbas'tan: Âd kavminden olanların en uzunu 100 zira', en kısası da 60 zira' idi.

El-Kelbî ve es-Süddî'den : Âd kavminden olup uzun sayılan kişilerin boyu 100 zira', kısa sayılanlar ise 60 zira' idi(4).

---

1 Et-Taberî,tefsîr,VII.216;tarih,I/1.306-325;M.Tenzîl,I.335 v.d.; et-Tabressî,II.439-43; Z.Mesîr,VII.383-84;el-Kâmil,I.86 v.d.; el-Kurtubî,XVI.207;İbnü Kesîr,III.186-88;el-kasimî,tefsîr,VII. 2770-82.

2 El-A'raf, 7/69.

3 Z.Mesîr, III.222; et-Tabressî, II.437; M.Tenzîl,II. 335.

4 M.Tenzîl, II.335.

Ebu Hamze'den: Âd kavminden kısa boylu olanların uzunluğu 70 zira' idi(1).

İbnü Abbas'tan: Kısa boylu olanlar 80 zira' idiler(2).

Mukatil'den: Uzun sayılanların boyu 12 zira' idi(3).

Vehb İbn Münebbih'ten: Âd kavminden olan bir kişinin başı, büyük bir kubbe ve tepeyi andırırdı; göz yuvaları ve burun deliklerinde ise sırtlanlar yavrulardı(4).

Ebu Cafer el-Bakır'dan: Âd kavminden olanların boyları uzun hurmalara benzerdi. Bunlardan biri iki eliyle bir dağı tuttuğu zaman ondan bir parça yıkar ve koparırdı.

Âd kavminden olanların, diğer insanlara nisbetle ancak yarım kulaç kadar uzun olduğu da söylenmiştir(5).

------ o ------

R İ V Â Y E T L E R İ N T A H L İ L İ

1-Başta Muhammed İbn İshak ve et-Taberî olmak üzere bir kısım müfessirlerce benimsenen ilk rivâyet için İbnü Kesîr : "Bu, ğarîb bir siyaktır" der(6).

2-Muhtelif senedlerle bazı tefsîrlerc girmiş olan bu rivâyetlerin bazı kısımları sahîh hadîslerce desteklenmektedir: En uzunu A.İbn Hanbel'in Müsned'inde(7) yer alan bu hadîsi ayrıca et-Tirmizî(8), en-Nesaî ve İbnü Mâce(9) de eserlerine almışlardır.

Bu sahîh hadîslerde; hikâyede geçen ğarîb şeyler, şiirler, uzun uzadıya anlatılan kısımlar yoktur.

3-Muhtelif eserlerde kıssa ile ilgili 14 beyit yer almıştır.Aradan geçen uzun asırlara rağmen bu beyitlerin nasıl unutulmädığı,

---

1 M.Tenzîl, II.335.
2 Aynı kaynak,aynı yer.
3 Et-Tabressî,II.437; M.Tenzîl, II.335.
4 M.Tenzîl, II.335.
5 Et-Tabressî, II.437.
6 İbnü Kesîr, III.188.
7 A.İ.Hanbel, III.481,482; VI.182.
8 İbnü Mâce, K.Cihâd,bâb.25 (2816 numaralı hadîs).
9 Et-Tirmizî, K.Tefsîr, sûre 51, hadis no.5.

kaybolmadığı ayrıca merak konusudur. Konunun bu yönüne ışık tutan malumatı bize, Ahmed Sa'd Ali'nin başkanlığında Taberî tefsîrini neşre hazırlayan komisyon veriyor. Buna göre, bu ve benzeri beyitler ravîler tarafından eski devirlerde yaşamış olan 'Amalika, Âd ve Semûd adlarıyla ma'rûf ve malum olan eski araplara nisbet edilmiştir; fakat, kafiye, vezin, dil ve üslûp yönünden bu kadar düzgün ve güzel olan şiirlerin bahsi geçen kavimlere ait olmalarının imkân ve ihtimâli yoktur. Bunlar kıssacılar tarafından uydurulmuştur(1).

4-Ed-Dahhâk'ten gelen bir rivâyette, Âd kavminin meskûn olduğu mıntakaya C.Hakkın üç yıl hiç yağmur yağdırmadığı söyleniyor. El-Ahkaf sûresinde(46/24-25) Âd kavminin gerçekten yağmura esaslı şekilde muhtac oldukları dile getiriliyor; ama üç yıl kaydı ne Kur'ân'da ve ne de hadiste var. Bu üç yıl kaydına takılan Reşîr Rıda' : "Bu rivâyetin nereden çıktığını bilemiyoruz" der(2).

5-Bazı eserlerde de Âd kavmine mensup insanların boy ve boslarıyla ilgili olarak çok acaip şeyler yer almıştır. Sanki vazîfeli birisi tarafından ölçülmüşçesine, en uzun olanların 100 zira', en kısaların ise 60 zira' olduğu söylenmiştir. Bunlar gerçekten asılsız, lüzumsuz bir takım hayâl mahsulü şeylerdir.

Âd kavminden olan kişilerin başlarının büyük tepeler kadar olduğu, burun deliklerinde ve göz yuvalarında sırtlanların yaşadığı, barındığı ve yavruladığı; elleriyle bir dağa sarılan adamın dağdan büyük parçalar kopardığı yolundaki masallara temas etmeğe elbette lüzum yok. Bunlar el-Kasimî'nin de dediği gibi masal anlatmaya düşkün olan kıssacı ve tarihçilerin uydurmalarıdır ve bunları sayıp-dökmeye hiçte lüzum yoktur. Çünkü bunları doğrulayacak elimizde ne aklî ve ne de naklî delil vardır. Hz.Peyğamber(s.a.v.)'den sahîh bir senedle rivâyet edilmeyen haberlerin arkasına düşmek ve bunları dînî imiş gibi göstermek, ayrıca Kur'ânın bir veya müteaddit âyetlerinin tefsîri sadedinde bunlara yer vermek hiçte doğru değildir(3).

---

1 Et-Taberî, VIII. 219, not. 1-2.
2 Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm, XII. 115.
3 El-Kasimî, Mehasinü't-Te'vîl, VII, 2771-72.

6- "...Görmedin mi Rabbin nice yaptı Âd'e; (yani) o direk sahibi İrem'e ?" âyetindeki (el-Fecr, 89/6-7) "İrem" in bir şehir olduğu yolundada rivâyetler vardır ve fakat bu rivâyetler tamamiyle israiliyyattandır ki bunlara ileride ait olduğu özel yerinde temas edeceğiz(1).

C- BENÛ İSRAİL VE FİR'AVN HANADANI HAKKINDA :

Hz. Mûsa Allah tarafından İsrafîl oğullarını Fir'avn'in zulmünden kurtarmaya memur edilmişti. Uzun süren yalvarmalara, gösterilen mucizelere rağmen Fir'avn îmana gelmedi. İsrafîl oğullarının Mısır'dan çıkıp gitmesine de razı olmadı. Hz. Mûsa ile Fir'avn arasında geçen karşılıklı konuşmalar ve diğer hadiselere Kur'ânı Kerîmde az sayılmayacak âyetlerde temas edilmiştir(2).

Bu âyetlerin tefsîri münâsebetiyle İslâmî eserlerde bazı garip haberler ve İsrafîliyyat - maalesef - yer almıştır. Bu haberlerden Firavn ve Benî İsrafîl'e ait olan bir kaç tanesine burada yer vereceğiz:

a-Hz.Mûsa'nın İmân Ettiği Takdirde Fir'avn'e Yaptığı Va'dler :

Fir'avn ve hânedânına bir takım İlâhî cezalar tatbik edildiği halde îmana gelmediler. Bundan sonra C. Hak onlara mülâyim ve tatlı sözler söylemeleri için Mûsa ile Harûn'a şu emri verdi : "Fir'avn'e gidin, çünkü o, hakîkaten azdı. Gidin de ona yumuşak söz söyleyin. Olur ki nasihat dinler, yahut Allah'tan korkar"(3).

Bu emir üzerine Hârûn ile Mûsâ Fir'avn'in katına geldiler.Mûsa Fir'avn'e :

"-Ey Fir'avn! Sana gençliğin iâde edilmek, ihtiyarlamamak, devlet

---

1 İbnü Kesir,V.197;el-Kasimî,VII.2772;İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi, s.112.

2 El-Bakara, 2/49,50; Alü Imran, 3/11; el-A'raf, 7/103,104,109,113, 123,127,130,137,141; el-Enfâl, 8/52,52; Yunüs, 10/75,79,83,88, 90; Hûd, 11/97; İbrahîm, 14/6; el-İsra', 17/101,102; Taha, 20/24, 43,60,78,79; el-Mü'minûn, 23/46; eş-Şu'ara',26/11,16,23,41,44, 53; en-Neml, 27/12; el-Kasas, 28/3,4,6,8,9,32,38; el-Ankebût, 29/39; Sad, 38/12;Ğafir,40/24,26,28,29,36,37,45,46; ez-Zuhrûf, 43/46,51;ed-Duhan,44/17,31; Kaf,50/13; ez- Zariyat,51/38; el-Kamer,54/41; et-Tahrîm,66/11...

3 Taha, 20/43.

ve saltanatın elinden alınmamak, cinsî münâsebet ve şarap tatma kudretin iâde edilmek, hayvanlara binme kudreti verilmek ve öldükten sonra Cennet'lik olmak(olmân) şartıyla bana îman eder misin ?" dedi. Bu sözler Fir'avn üzerinde iyi bir tesir bırakta ve:

"-Hamân geldikten sonra dediğin gib hareket ederim" dedi. Hamân gelince Fir'avn :

"-Öteki adam gelerek bana şu şu sözleri söyledi" dedi. Hamân :

"-O adam kimdir ?" diye sordu. Çünkü, bundan önce Fir'avn Mûsa'dan sihirbaz diye bahsederdi. Bu sefer ise Hamân'ın süâline "Mûsâ" diye cevâp verdi. Hamân Fir'avn'den :

"-O sana neler söyledi ?" diye sordu. Fir'avn :

"-Şu şu sözleri söyledi", diye Mûsa'nın sözlerini hikâye etti. Haman:

"-Sen onun sözlerini reddetmedin mi ?" dediğinde, Fir'avn :

"-Haman geldikten sonra onunla istişâre eder, ona danışırım diye cevâp verdim", dedi. Haman Fir'avn'i acizlikle ittham ederek :

"-Ben senin hakkında daha hayırlı düşünüyordum. İbâdet edilen bir şey yani Rab(=put) olduktan sonra, başkasına tapan bir köle mi olmak istiyorsun ?" dedi. Çünkü o, kavmini bir araya toplayıp onların karşısına çıktığı vakit onlara : "Ben sizin en büyük Rabbinizim" diyordu(1).

------ 0 ------

Bu haberde Hz. Mûsa'nın Fir'avn'e yaptığı teklifler arasında ikisi, bilhassa üzerinde durulmağa değer! (Şarap tatma yani içme kudretin iâde edilmek; cinsî kudretin geri verilmek...). Bir Allah elçisi, kudreti, kuvveti, ictimaî mevkii ne olursa olsun bir kâfire îman mukabilinde şarap vadetmez; ahlâkî yönden bir düşüklük ifâde eden cinsî münâsebet kudretinin geri verilmesinden bahsedemez.

b- Benû İsrâîl'in Sayısı :

C.Hak Hz.Mûsa'ya şu tarzda emir verdi : "...Kullarımı gece yola çıkar. Çünkü takip edileceksiniz...",

"...Fir'avn de şehirlere toplayıcılar gönderdi(ve): "Şüphesiz ki bunlar(İsrâîl oğulları) azar azar birer cemaattir ..."(dedi)(2).

1 Et-Taberî, tarih, I/2.615 v.d.
2 Eş-Şu'ara', 26/52-54.

Bu âyette geçen ve bize İsrafîl oğullarının sayısı hakkında kesin bir bilgi ve rakkam vermeyen kısmı müfessirler bir hayli uğraşarak aydınlatmaya çalışmışlardır. Aslında bu konuda verilecek rakkamların mü'minlere hir bir faydası yoktur. Söylenecek şeyler de tamamiyle Ehl-i Kitâb'dan alınmıştır. Kur'ânın ifâdesiyle yetinmek en sağlam yol iken bu yol bırakılmış ve bazı ğarîb rakkamlar ortaya atılmıştır:

1-İsrafîl oğullarının sayısı 670.000 idi (1);

2-İsrafîl oğullarının sayısı 600,000 kişi idi (2);

3-Hz. Mûsa İsrâîl oğullarının artçı kollarının, Harûn da öncü kollarının başında bulunuyordu. Mü'minler Mûsa (a.s.)'dan :

"-Ey Allah'ın elçisi! Nereye gitmeye memur edildin ?" diye sordukları zaman, Hz. Musa :

"-Denize gitmek emredildi", derdi. Bir mü'min denize girmek istediyse de Hz. Musa onu bu hareketten men etti. Musa 600.000 savaş eriyle Mısır'dan çıkmıştı. Bunların en genci 20; en ihtiyarı da 60 yaşını geçmemişti. Yani çoluk-çocuğu saymadan ancak 20 ile 60 yaş arasında bulunanları saymışlardı(3) ;

4-İsrafîl oğullarının sayısı 600.000 kişi idi.Bunların 200.000'ni 20 ilâ 40 yaşları arasındakiler teşkîl ediyordu(3).

c- Fir'avn Ordusunun Sayısı :

Hz. Mûsa İsrafîl oğullarını Allah'ın emri ile Mısır'dan çıkardı ve tayin edilen istikamete doğru yol almaya başladılar. Onların Mısır'dan çıkıp gitmelerinden sonra Fir'avn de civar şehirlere asker toplayıcı(eleman ve subay)'lar gönderdi. Ve subaylar marifetiyle toplanmış olan birliklerle birlikte; "Derken(Fir'avncular) güneş doğarken onları arkalarına düştüler..."(4).

Bazı müfessir ve tarihçiler Hz. Musa ile İsrail oğullarını takibe çıkan kuvvetlerin sayıları, kuvvet ve kudretleri ve bindikleri atların sayı, renk, cins ve şekillerine dâir de bilgiler vermişlerdir:

---

1 Et-Taberî,XIX.75;M.Tenzîl,II.85; et-Tibyân, VIII.21.
2 Et-Taberî, XIX.75; et-Tabressî, IV.191; Z.Mesîr, VI.125; M.Tenzîl, II.85.
3 Et-Taberî, tefsîr, XIX.76;tarih,I/2.920.
4 Eş-Şu'ara', 26/60.

1-Fir'avn ordusunun adedi sayılamıyacak kadar çoktu(sayısızdı) (1);

2-İsrafil oğullarını takibe çıktıkları zaman Fir'avn'in yanında 1.000 tane cebbar vardı. Başlarına tac giymiş olan bu cebbârlardan her biri bir atlı grubun komutanı idi(2);

3-Fir'avn ordusuyla beraber Hz.Musa ve yanındakileri takibe çıktığı vakit, Fir'avn ordusunun arkasında 30 melek vardı. Başlarında (önlerinde) Cebrafil'in bulunduğu bu 30 melek Fir'avn ordusunu denize istikametine doğru sevk ediyorlardı. Fir'avn ve adamları bu melekleri kendilerinden zannettiler ve bunların melek olduklarının farkına varmadılar...(3);

4-Fir'avn'in yanında yağız atlara binmiş 600,000'lik bir ordu vardı.Bu rakkama diğer renklerdeki atlılar dâhildeğildir(4);

5-Fir'avn'in askeri yalnız aygırlara binmiş olup aralarında bir tane olsun kısrak yoktu(5);

6-Bana söylediklerine göre, Fir'avn Hz. Musa'yı aramak üzere yola çıktığında, kır atlara binenler hariç olmak üzere, yağız atlara binmiş 70.000 asker vardı(6);

7-Fir'avn ordusunun sayısı, hepsi de süvari olan 1.600.000 kişiden mürekkebti(7);

8-Bu 1.600.000'den,100.000'i yağız atlara binmişti(7);

9-Sadece yağız atlara binmişlerin sayısı 800.000 kişi idi(7);

10-Fir'avn ordusunun öncü kollarının sayısı 700,000 kişiden ibaretti.Her asker bir ata binmişti,başında miğfer elinde de harbe vardı. Fir'avn de yağız bir atla bunların arkasında bulunuyordu(8).

——— © ———

1 Et-Taberi,XIX.76;ET-Tabressî,IV.191;M.Tenzîl,II.85;Z.Mesîr,VI.12;
2 Et-Taberi,tefsîr,XIX.76.
3 Aynı eser,aynı yer.
4 Aynı eser,aynı yer.
5 Et-Taberî,tarih,I/1.620.
6 Et-Taberî,tefsîr,XIX.79;Tarih,I/1.630.
7 Et-Taberî,XIX.76;İbnü Kesîr,V.185.
8 Et-Taberî,XIX.76.

Konu ile ilgili rivayetler bunlardır ve hepsi de tamamiyle israfiliyyâttan ibarettir.Çünkü ne Kur'ânda ve ne de Hz.Peyğamberin hadislerinde buna dair bir açıklama vardır.İslâmî muhitlere sızmış bu tür haberler bazı tarihçiler ve müfessirlerce herhangi bir kritiğe tabi tutulmadan bir hakikatmiş gibi telakki edilmiş ve kitaplara aktarılmıştır Kur'ânda ve hadiste açıklananlar bize yeter.Sonra bu haberlerin bilinmesinde herhangi bir fayda da yoktur(1).

d-Fir'avn'ın Sahile Vuran Cesedi:

Fir'avn Hz.Mûsâ ve israfil oğullarının arkasından 1.500.000 kişilik bir ordu gönderdi Bu ordunun içinde kolları bilezikli(bilekçeli) 500 melik vardı.Her melikin yanında(kumandasında) 1.000 kişi bulunuyordu.Fir'avn kendisi de büyük bir dostlar(maiyyet) grubuyla hareket etti.

Hz.Mûsâ israil oğullarını deniz kenarına ilettiği vakit,onlar Hz.Mûsâ'ya şunu sordular:

"-Ey Mûsâ,nerede bize va'dettiğin şeyler? önümüzde deniz,arkamızda Fir'avn ve ordusu! " dediler.Diğer bir rivayete göre:"Arkamızdan yetiştiler,yakalandık! diye bağırıştılar.(Sonra da) Hz.Musaya hitaben:

"-Ey Mûsâ,sen bizim yanımıza gelmeden önce,onlar bize eziyet ediyor, çocuklarımızı sağ bırakıyorlardı.Bugün sen yanımıza geldikten sonra ise arkamızdan yetişerek bizi de öldüreceklerdir.Önümüzde deniz,arkamızda Fir'avn ve ordusu bulunuyor" dediler.Hz.Mûsâ onlara:

"-Hayır,Fir'avn size bir şey yapamıyacaktır.Çünkü Rabbim benimle beraberdir.O,bana doğru yolu gösterecek ve beni koruyacaktır.Rabbinizin düşmanları öldürerek sizi yer yüzünün halîfesi yapacağını ümid ediyorum.O sizin amellerinize bakacaktır" dedi.Hârun ilerliyerek denize vurdu ise de deniz açılmadı ve:"Bana vuran bu cebbar kimdir?" diye seslendi.Bundan sonra Mûsâ gelib Hârûn'u;"Ebû Hâlid" künyesi ile zikretti. Asası ile denize vurduğunda,deniz yarıldı.Yarılan parçaların herbiri büyük bir dağ kadardı.Bundan sonra israil oğullarının on iki boyunun herbiri,denizde açılan 12 yola girerek ilerlediler.Yollar birbirinden duvarlarla ayrılmış gibi olduğu için,her boy,diğerini mahvolmuş sanıyordu.Hz.Mûsâ israfiloğullarındaki bu hali müşahade ettiğinde Allah'a

1 İbnü Kesîr,V.185.

düâ etti.Allah da tâklar gibi köprüler vucuda getirdi.İsrafîl boyları birbirlerini görebildiler ve nihayet sağ-selâmet karaya çıktılar.

Fir'avn ordusu ile deniza yaklaşıb suyun açılmış olduğunu gördüğü zaman:"Denizin benden korkarak açıldığını görmüyormusunuz? O,düşmanlarımın arkasından yetişerek öldürmem için açılmıştır" dedi.C.Hakk bunu:"Diğerlerini de oraya yaklaştırdık.Mûsâ ile kavmini kurtardık.(Fakat)öbürlerini batırdık" diye hikaye eder(1).Âyetteki diğerleri tabirinden maksat Fir'avn ile kavmidir.

Fir'avn ,denizde açılan yolların baş tarafında bulunuyor,fakat ayğırı denize girmekten çekiniyordu.Bunun üzerine Cebrafîl(s.a.) kösemiş(tavlu) bir kısrağa binerek geldi.Ayğır kısrağın kokusunu aldıktan sonra,onun arkasından denize atıldı.İsrail oğullarının öncü kolları karaya yaklaşıb artçı kolları denize girdikten sonra,denizin dalgaları çarparak Fir'avn ile ordusunu batırdı.Bu sırada Cebrâîl Fir'avn ile meşğul olarak,denizin dibinden aldığı ufak taşları onun ağzına doldduruyordu.Fir'avn batmak üzere iken:"İsrafîl oğullarının iman ettikleri Allah'tan başka bir ilâh bulunmadığına inandım.Ben de müslümanlardan oldum" dediyse de,Allah Mîkafîl'i göndererek:

"-Önce Allah'a isyan edib azğınlardan olduğun halde,şimdi ona nasıl iman ediyorsun?" diye azarladı ve onun imanını kabûl etmedi.

Cebrafîl Peyğamberimize:

"-Ey Muhammed,ben iki kişiye,hiç kimseye karşı kızmadığım şekilde kızdım.Bunlardan biri İblîs olup,Âdem'e secdeye yanaşmamıştı;diğeri de Fir'avndur.O,kavmine:Ben sizin en büyük ilâhınızım,dediği vakit ona(çok) kızdım.Fir'avn kendisini affttirecek bir söz söyler de Allah onu yarlığar korkusu ile denizin dibinden aldığım ufak taşları ağzına dolduruşumu bir göreydin! " demiştir.

İsrail oğulları Fir'avn'in boğulduğuna bir türlü inanamıyorlardı.Allah,Hz.Mûsâ'nın düâsı ile Fir'avnin ve onunla birlikte 600.000 kıptînin naşını karaya attı.İsrail oğulları Fir'avn'in ellerini,dudaklarını yolmaya ve gözlerini oymaya başladılar...Diğer bir rivayette Fir'avnin cesedinin kırmızı bir öküz gibi karaya atıldığı ve İsrafîl oğullarının kendisine baktığı tarzında ifadeler vardır(2).

1 Eş-Şu'ara,26/63-66.
2 Et-Taberî,tefsîr,XIX.75 v.d.;Tarih,I62.620 v.d.

Yukarıya alınan bu rivayetlerin içinde bazı âyet mealleri veya âyet meallerinden istifade ile yazılmış cümleler vardır.Bunlar bir yana,çok çeşitli konulara temas eden haberlerin ekseriyeti müdekkik bilginlerce tenkîd mevzuu yapılmış,İsrailoğullarının masalları ile müslümanları meşgûl etmenin onlara birşey kazandırmayacağı,üstelik bunları dînin asıllarından sanmak gibi büyük ve affedilmez bir hataya da düşüleceği kaydedilmiştir(1).

D - A S H A B-I R E S S

Kur'anı Kerîm'in iki yerinde Ashab-ı Resse atıf vardır.Peygamberleri yalanlamış ve helâk edilmiş kavimler meyanında sadece Ashab-ı Ress'in ismi geçer.Ve Kur'ânda mevcut Ashab-ı Ress ile ilgili bilgi bundan ibarettir.Âyetler:

"Âd'i de,Semûd'u da,Ress Ashabını da ve bunların arasında geçen birçok nesilleri de (helâk ettik)"(2);

"Onlardan evvel Nûh kavmi,Ress yârânı,Semûd(kavmi) de tekzîb ettiler"(3).

a-Ress Nedir?

1-"Er-Ressü" örülmedik kuyu demektir;

2-Azerbaycânda bir kuyudur;

3-El-Yemâme'nin aşağı tarafına düşen mıntıkada bir kuyudur;

4-Antakya'da bir kuyudur;

5-El-Yemâme'nin kasabalarından biridir;

6-Altun ve gümüş gibi cevherlerin çıkarıldığı yer,ocak ve cevher yatağıdır(4).

---

1 İbnü Kesîr, IV. 506 v.d.; el-Bidâye, I.300. Rivâyetler için bak. en-Nesaî, tefsîr, varak 60a-66b;et-Taberî, XVI.164 v.d.; M.Tenzîl, II.14; el-Keşşaf, III. 64-65; et-Tibyân, VII. 154; Z.Mesîr, V.285-86; et-Tabressî, IV.11.

2 El-Fürkan, 25/38.

3 Kaf, 50/12.

4 Et-Taberî, XIX. 11 v.d.; Z.Mesîr, VI. 89-90; et-Tabressî, IV.170

b- Ashâb-ı Ress'e Niçin Bu İsim Verildi ?

1-Peyğamberlerini kuyuya atıp gömdükleri için;

2-Örülmedik bir kuyu etrafında yurt tuttukları için.

c- Ashâb-ı Ress'ten Maksad Kimlerdir ?

1-Bunlar, ağaca tapan bir kavimdi. Allah kendilerine peyğamber olarak Yehûza İbn Ya'kûb soyundan bir peyğamber göndermişti. Bir kuyu kazıp onu içine attılar. Bu sebepten dolayı Allah tarafından helâk edildiler;

2-Hanzale İbn Safvân ismindeki peyğamberin gönderildiği milettir. Peyğamberlerini öldürdüler. Bundan dolayı Allah kendilerini mahvetti;

3-Şu'ayb (a.s.)'ın gönderildiği kavim idi. Putlara taparlardı. Kuyuları ve mevaşîleri vardı. Kendilerini İslâm ve itaate da'vet etti; tekzîp edip, azğınlık yaptılar ve peyğamberlerine ezada devâm ettiler ve günün birinde , örülmemiş kuyuları olan Ress'in etrafında bulundukları sırada orası çöktü, yere geçtiler;

4-Şam Antakya'sında bir kuyunun sahipleridir. "...Ey kavmim, uyun o gönderilmiş olanlara..."(1), diyen Habîb en-Neccâr'ı öldürdüler;

5- Peyğamberlerini öldürüp etini yiyen bir kavimdir. Dünyada ilk defa sihir yapan bunların kadınlarıdır;

6-Bu Ress ashâbından maksad Semûd kavmidir;

7-Yemâme'de yaşıyorlardı. Ress, diğer adıyla Felc denilen büyük bir karyenin sahipleri olup Semûd kavminin artıklarından(bakaya) idiler. Peyğamberlerini öldürdüler ve helâk oldular;

8-Ashâb-ı Ress'den maksat, Ashâb-ı Uhdûd'dur. Bunlar Hanzale İbn Safvan ismindeki peyğamberin kavmidir ki, "Anka-i Muğrib" denilen ve Fetih adlı dağda yaşayıp avsız kaldıkca çoluklarını-çocuklarını kapan ve her rengi bulunan büyük bir kuşla mübtelâ kılınmış idiler ki, Hanzale'nin düâsıyla "saika" isâbet edip telef olmuş, sonra da adı geçen peyğamberlerini öldürmüşlerdi. Bunun üzerine helâk olmuşlardır;

9- ...Ve deniliyor ki, Ress üzerinde "Erran" da 1.000 şehir var-

---

1. Yasîn, 36/20.

dı. Allah onlara Mûsa adında bir peyğamber gönderdi. Bu Mûsa İbn Imran değildir. Onları Allah'a inanmaya da'vet etti. Yalanladılar ve isyan ettiler. O da onlara beddûâ etti. Allahü Teâla da Taif'ten Haris ve Hüveyrâ tahvîl edip üzerlerine gönderdi...

10-Bunlar Kur'ânda anlatılan ve Dâvûd(a.s.) tarafından öldürülen Calût'un kavmidir...(1).

İbnü İshak'ın Muhammed İbn Ka'b'dan naklettiği bir habere göre Hz. Peyğamber şöyle demiştir :

"Kıyâmet gününde insanlardan ilk kez Cennet'e girecek olan siyâhî bir kuldur. Bunun sebebi şudur: Allah bir memleket ahâlîsine peyğamber gönderdi de, o peyğambere bu şehir ahalîsinden bu siyâhî kuldan başkası îman etmedi. Sonra bu peyğambere bir kuyu kazdılar ve Allah elçisini içine attılar. Kuyunun ağzını muhkem ve iri bir kaya ile kapattılar". Efendimiz sözüne devâmla şöyle dedi: "Bu kul dağlara taşlara gider, kestiği ve topladığı odunları sırtına yüklenir pazara götürüp satar; parasıyla yiyecek ve içecek satın alır; bunları kuyunun bulunduğu yere götürür, kuyunun ağzındaki kayayı Allah'ın yardımı sâyesinde kaldırır, yanında götürdüğü yiyecek ve içeceği kuyudaki peyğambere sarkıtırdı. Sonra da kuyunun ağzını eskisi gibi örterdi". Efendimiz, bu hâlin böylece Allah'ın dilediği kadar devâm ettiğini, sonra yine aynı şahsın her gün olduğu gibi odun toplamak üzere dağa gittiğini, odunu toplayıp yığdıktan sonra, sırtına yükleneceği sırada üzerinde bir ağırlık ve yorgunluk hissettiğini, bunun netîcesinde uzanıp yattığını ve yedi yıl Allah'ın kendisini uyutmuş olduğunu, bu yedi yılın hitamında sıçrayarak döndüğünü ve diğer yanı üzerine uzanıp yattığını ve böylece yedi yıl daha kaldığını, netîcede bu 14 yıllık uykudan sonra tekrar sıçrayıp uyandığını, toplamış olduğu odun demetini yüklenip sâdece bir saat uyuduğunu zannederek şehre indiğini, odununu sattığını,

1 Et-Taberî, XVIII.152-53; et-Tabressî, IV.170; et-Tibyân, VIII. 433; el-Keşşaf, III.280; M.Tenzîl, II.79; Z.Mesîr, VI.89-90; M.Ğayb, XXIV.82-83; el-Kasimî, XII.4578; İbnü Kesîr, V. 152; Mu'cemü'l-Büldân, II.778-80; Elmalılı, V.3587 v.d.

eskiden olduğu gibi bir miktar yiyecek ve içecek satın alıp kuyunun bulunduğu yere gittiğini, aradığı halde yerini bulamadığını; bu şahsın uykuda olduğu bu zaman zarfında bu zatın mensup olduğu kavmin görüşlerinin değiştiğini, peygamberlerini kuyudan çıkarıp îmana geldiklerini ve kendisini tasdîk ettiklerini anlattı. Yine Efendimizin beyânına göre, peygamberleri memleket ahalîsinden bu siyâhî kulun ahvalini, nerede ve ne işle meşgul olduğunu dâim sorardı. Onlar da "bilmiyoruz" derlerdi. Gün geldi, Allah peygamberin emânetini aldı(öldü). Siyahî kulun uykusundan uyanması, bahsi geçen peygamberin vefatından sonra oldu". Hz.Peygamber:

"İşte bu siyâhî kul Cennet'e gireceklerin ilkidir" dedi(1).

——— O ———

R İ V Â Y E T L E R İ N T A H L İ L İ

Ashâb-ı Ress ile ilgili olarak söylenenler içinde en ilgi çekici olanı şüphesiz ki, Hz.Peygambere nisbet edilen bu son rivâyettir. Fakat :

1-Her ne kadar bu haberde, bir peygamber ve onun kuyuya atılmasından bahsediliyorsa da bunların Ashâb-ı Ress olduğu sâbit değildir. Zira burada Ashab-ı Ress'ten bahis yoktur.

2-Sonra bunların Kur'ânda bahsi geçen Ashâb-ı Ressolması şu bakımdan da imkânsızdır : Allah Kur'ânı Kerîm'de (2) Ashâb-ı Ress'in helâk edildiğini haber veriyor. Bu haberde ise; önce peygamberlerini yalanlamış ve eza cefa etmiş olan kavmin nihâyet on sene gibi kısa bir müddet zarfında fikir değiştirip îmana geldikleri, Allah elçisini attıkları çukurdan çıkardıklarından bahsediliyor. İman etmiş ve Allah Rasûlünün dediğini yapmış bir kavmin helâki düşünülemez.

3-İbnü Cerîr et-Taberî tefsîrinde, rivâyeti kaydettikten sonra bunların Ashâb-ı Ressolmasını kabul etmez. Ona göre bunlar olsa olsa Ashâb-ı Uhdûd olabilir(3).

---

1 Et-Taberî, XIX.13-15; İbnü Kesîr, V.152-53.
2 El-Fürkan, 25/38; Kaf, 50/12.
3 Et-Taberî, XIX,14-15.

4-Aynı rivâyet için İbnü Kesîr : "Mürseldir; haberde ğarabet ve nekâret vardır, umulur ki buna bazı şeyler karışmıştır" der (1).

5-Ashâb-ı Ress'in kimler olabileceği yolundaki rivâyetleri tefsîrine derceden Fahruddîn er-Razî; bu konuda en güzel sözü Ebu Müslim'in söylediğini belirtir. Ebu Müslim'e göre, Ashab-ı Ress'in kimler olabileceği yolunda zikredilenler, Kur'ânla ve isnâdı kavî bir haberle sabit değildir. Malum olan tek şeyin, küfür ve îmansızlıkları sebebiyle C. Hakkın bunları helâk etmiş olmasıdır(2).

6-El-Kasimî de eserinde(3) Ashâb-ı Ress ile ilgili olan hiç bir rivâyete yer vermez ve bu konuda söylenenlerin; ğayr-i sahîh ve münker şeyler olduğunu; bunları kitaplara yazmaya ve rivâyet etmeye cesaret etmenin helâl olmadığını belirtir.

---

1 İbnü Kesîr, V.153.
2 Er-Razî, M.Ğayb, XXIV. 83.
3 El-Kasimî, Mehasinü't-Te'vîl, XII.4578.

E- İSRAİL OĞULLARININ BİR NANKÖRLÜĞÜ :

"Biz kitapta İsrafil oğullarına şu haberi verdik:Siz arzda muhakkak iki defa fesad çıkaracak ve muhakkak büyük bir serkeşlik yapıp kabaracaksınız.İşte o ikiden birinci(fesadlarının cezâ) va'desi gelince çok çetin kuvvete malik olan kullarımızı üzerinize musallat kıldık da onlar evlerin aralarına kadar girip(sizi) araştırdılar.Bu,yerine getirilmiş bir va'd idi".

"Sonra bunlara karşı size tekrar galebe ve devlet verdik.Mallarla,oğullarla sizin imdadınıza yetiştik,cemiyyetininizi de daha fazla çoğalttık.Eğer iyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz.Eğer kötülük ederseniz(yine) kendinize kötülük etmiş olursunuz.Artık diğer va'denin cezası gelince,yüzlerinizi kötülesinler,mescidinize birinci defa girdikleri gibi girip (tahrib etsinler),galebe ve isti'lâ ettiklerini mahvettikçe etsinler diye(başınıza düşmanları yine musallat ettik)".

"(Tevbe ederseniz) Rabbinizin sizi esirgeyeceğini umabilirsiniz. (Eğer tekrar fesada) dönerseniz biz de (sizi cezalandırmaya) döneriz. Biz cehennemi kâfirlere bir zindân yaptık"(1).

C.Hakk bu âyetlerde İsrafil oğullarının yapmış oldukları kötülükleri ve bu kötülüklere verilen cezaları dile getiriyor.Son derece kısa özlü ve sadece ibret almak gayesine matuf olan bu âyetlerle ilgili olarak İslâmî eserlere pek çok ihtimaller ve uzun uzun kıssalar derce-dilmiştir.

1-Huzeyfe İbn el-Yemân Hz.Peygamberin şöyle dediğini rivayet eder:"İsrafil oğulları yer yüzünde azıp kabardıkları,peygamberleri öldürdükleri zaman Allah onlara Fars melîki Buhte Nassar'ı gönderdi.Allah Buhtu'n-Nassar'a 700 sene hükümdarlık nasib etmişti. Bu zat ordusu ile İsrafil oğullarının üzerine yürüdü ve Beytü'l-Makdis'e girdi.Muhasara etti ve aldı.Zekeriyyâ(a.s.)'ın kanı üzerinde 70.000 kişi öldürdü.Ahalisini ve bu arada Peygamber çocuklarını esir etti.Beytü'l-Makdise ait olan bütün zînetleri yağma edib soydu.Beytü'l-Makdis'den 170 bin arabalık zînet eşyası aldı ve Bâbil'e götürdü".Huzeyfe İbn el-Yemân derki

---

1 El-İsrâ,17/4-8.

"Ben Hz.Peyğamber'e:Ya Rasûlallâh! Beytü'l-Makdis Allah katında büyük bir ehemmiyete malik değimiydi?"diye sordum.Bu soruma Allah elçisi şu cevabı verdi:

"-Tabiî öyledir.Beytü'l-Makdis i Davûd (a.s.)'ın oğlu Süleymân(a.s.) altun,inci,yakut ve zebercedden yapmıştı.Beytü'l-Makdis'in tabanı bir sıra altun,bir sıra gümüştendi. Direk ve sütunları altundandı. C.Hak Süleyman(a.s.)'a bu güç ve varlığı bahşetmişti. Ayrıca Allah, Hz. Süleyman'a şeytanları musahhar kılmıştı. Bunlar onun arzû ettiği bu gibi malzemeyi göz açıp yumacak kadar kısa bir müddet içinde getiriyorlardı. İşte bütün bu altun, gümüş, yakut ve zebercedden ibâret zînet ve malzemeyi Buhtünassar aldı ve Babil'e götürdü.

İsrail oğulları onun boyunduruğu altında 100 sene kaldılar. Bu müddet zarfında İsrafîl oğullarına - ki içlerinde nebîler ve peyğamber çocukları vardı - mecûsîler ve onlardan doğanlar eza-cefâ ediyorlardı. Bütün bu sıkıntı ve kederlerden sonra Allah onlara acıdı da, Faris meliklerinden mü'min olan birine -ki ona Kurs(= كورس) denir- şunu vahyetti :

"-İsrafîl oğullarından arta kalanları al ve kurtar!".Bu emir üzerine Kurs, İsrafîl oğullarını ve Beytü'l-Makdîs'ten getirilen zînetleri alıp yola çıktı. Zînetleri yerine iâde etti. İsrail oğulları yüz yıl Allah'a itaatkâr olarak yaşadılar. Sonra yine günah ve kötülüklere daldılar. Bu sefer de Allah onlara İbtiyanhus(ابطيا نحوس)'u musallat etti. Bu zat, Buhtünassar'la birlikte çarpışanların çocukları ve Benû İsrafîl ile muharebe etti. İsrafîl oğullarını Beytü'l-Makdis'e çekilmeye mecbûr etti. Beytü'l-Makdis'te bulunanları(vazîfelileri) esîr etti. Beytü'l-Makdis'i yaktı. Bu beliyyeden sonra C. Hak (?) İsrafîl oğullarına şu tarzda nidâ etti :

"- Ey İsrafîl oğulları, eğer siz günah ve kötülüklere dönerseniz biz de size böylece esâreti taddırırız".

(Aradan zaman geçince) İsrail oğulları tekrar kötülüklere daldılar. Bu sefer de Allah onlara Roma meliklerinden Kakıs İbn İsbayus (قاقس بن اسبيليوس) eliyle üçüncü esâreti taddırdı.Bu melik onlarla karada ve denizde çarpıştı. Neticede İsrafîl oğullarını esîr

etti ve Beytü'l-Makdis'in zînet ve mücevherlerini ele geçirdi. Beytü'l-Makdis'i ateşe verdi". Peygamber efendimiz:

"-İşte Beytü'l-Makdis'in zînetlerinin hikayesi budur; Mehdî çıktığı zaman yine onları aslî yerlerine iade edecektir. Bu zînetlerin tutarı 1.700 gemi dolusudur. Bu gemiler Yafa'da demirlenecek ve ağırlıkları oradan Beytü'l-Makdis'e nakledilecektir. Ve bu sayede Allah evvelkileri ve sonrakileri bir araya getirecektir"(1).

2-İsrâîl oğullarının birinci fesâd devrisinin vadesi yetip ceza sırası geldiği zamana ait- ki bu, İbnü İshak'ın rivâyetine göre Şa'ya (a.s.)'ı katlettikleri zamandır - şöyle bir kıssa vardır :

İsrâîl oğulları içinde bir çok olaylar meydâna gelmiş, günahlar işlenmişti. C. Allah, yaptıkları bu kötülüklerle onları cezalandırmamış, kendilerine lutf ve ihsan ile muâmele etmişti. Nihâyet Benû İsrâîl meliklerinden Sıdıka(صدقة)(2) adındaki melikleri zamanında yaptıkları işler haddi aşmış ve büyümüştü. O zaman Şa'ya (a.s.)(شعيا) (بن أصيا) peygamber olarak gönderilmiş ve Babil hükümdârı Sencarib'in hücum ve istilâsı püskürtülmüştü. Şa'ya İbn Emüsya(a.s.) Hz. İsa ve Hz. Muhammed(s.a.v.)'i müjdeleyen bir peygamber idi. Sıdıka onun vahy ve öğütleriyle iş görmüş ve vazîfesinde başarı sağlamıştı. Vefat edince İsrâîl oğullarının işleri karışmış, hükûmet işlerinde ve başa geçme hususunda birbirleriyle yarış etmeye başlamışlardı. Bu hal bir takım ölüm ve kıtâl olaylarına sebebiyyet vermişti. Artık Şa'ya'yı dinlemiyorlar, öğütlerini kabul etmiyorlardı. O zaman Hak Teâlâ Şa'ya (a.s.)'a şöyle buyurmuş :

"-Kalk! Kavmin içinde senin lisânın üzere vahyedeceğim". Bu emir üzerine Şa'ya kalkmış; C. Hak da onun dilini vahy ile konuşturup buyurmuş ki :

"-Ey sema(gök) dinle! Ey arz sus ! Zira Allah İsrail oğullarının halini anlatacak. O Benû İsrâîl ki, nimetiyle büyütmüş, kendisi için ıstıfa' edip seçmiş, kerametiyle mümtaz kılmış, diğer kullarına üstün eylemiş ve kerametiyle mufaddal kılmıştı".

---

1 Et-Taberî, XV. 22; M.Tenzîl,I.510;et-Tabressî,III.399-400;İbnü Kesîr,IV.282; ed-Dürru'l-Mensûr, IV.165.

2 Kelime bir kaç türlü teleffuz edilebilir.

"Halbuki onlar, çobansız, zayi' olmuş davar gibi idiler. Öyle iken ürkenlerini yatıştırdı. Yitenlerini topladı. Kırıklarını sardı. Hastalarını tedâvî etti. Zayıflarını semizlendirdi. Semizlerini hıfzedip korudu. Vaktaki Allah bunu yaptı, azdılar : Koçları tosuşmaya başladı, birbirlerini öldürüyorlardı. Öyle ki, hatta kırığı kendine sarılacak sağlam bir kemik kalmadı. Vay bu her hali hata olan ümmete! Vay şu hatakâr kavme ki, Ölümün kendilerine nereden geldiğini idrâk edip anlamıyorlar! Deve bile yatağını(vatanını) hatırlar da, ona döner gelir. Eşek bile üzerinde doyduğu bağı hatırlar da ona müracaat edip başvurur. Öküz bile semizlendiği şenliği hatırlar da ona döner gelir. Bu kavm ise öküz değil, eşek değil, akıl sahibi insanlardan mürekkep oldukları halde ölümün kendilerine nereden geldiği farketmiyorlar. Ben onlara bir temsîl yapacağım, dinlesinler, söyle onlara! " :

"-Bir zaman boş,harâb,ümrandan hâli ölü bir arazî vardı. Bunun kuvvetli ve bilgili bir de sahibi vardı. Onu imara başladı. Kendi kuvvetli iken arazîsinin harap olmasını veya alim iken "boşa verdi" denilmesini istemedi. Etrafını duvarla çevirdi. İçinde müşeyyed (sağlam ve yüksek) köşk yaptı. Ortasından ırmak geçirdi. Zeytinden, nardan, hurmadan, üzümden ve türlü türlü meyvelerin hepsinden sınıf sınıf ağaçlar dikti ve onu sağlam, emîn; dirâyet, re'y ve himmet sahibi bir muhafızın bekçiliğine de tevdi' eyledi. Bu arazinin yetişmesini bekledi. Vaktaki tomurcuklandı. Bir de ne görsünler, meyve yerine keçi boynuzu çıktı. Ay bu ne fena arz! Bunun duvarını, köşkünü yıkalım, baştan başa harap olsun, ümrandan eser kalmasın dediler. Nasıl, ne dersiniz buna ?". Allah buyurdu ki;

"-O duvar benim zimmetim, kasr şerî'atim, nehir kitabım, muhafız peygamberim, dikilen ağaçlar da onlardır. O ağaçların meyve yerine çıkardığı keçi boynuzu da onların habîs amalleridir. Ben de onlara kendilerinin aleyhlerine verdikleri hükmü hükmettim. O, onlara Allah'ın darbettiği bir meseldir. Bana sığır, koyun kesmekle yaklaşmak istiyorlar. Halbuki et, bana erişmez ve ben, onu yemem. Bana takva ile ve haram kıldığım canları boğazlamaktan sakınmakla yaklaşmayı terk ediyorlar. Kanlarla elleri boyanmış, elbîseleri bulaşmış vaziyette benim için

evler ve mabedler teşyîd ediyorlar(yükseltiyorlar) ve onların içlerini temizliyorlarda, kendi kalplerini ve cisimlerini pisliyorlar ve kirletiyorlar. Benim için evler ve mabedler yaldızlı nakışlarla tezyîn ediyorlar da; akıllarını, fikirlerini tahrîp ve ifsâd ediyorlar. Benim evlerin ve mabedlerin teşyîdine ne ihtiyacım var ? Onlara girip oturmam. Benim nakışlı mabedlere ihtiyacım mı var ? Ben onlara girmem. Ben onların yükseltilmesini ancak içlerinde, bana zikir ve tesbîh olunsun, namaz kılmak isteyenlere bir ma'lem olsun diye emrettim".

"Diyorlar ki:Eğer Allah bizim ülfetimizi toplamağa kadir olsa idi elbette toplardı. Ve eğer Allah bizim kalplerimize anlatmağa kadir olsa idi, herhalde anlatırdı. İki kuru ağaç al. En çok toplanıp bir araya geldikleri anda toplandıkları yere var. O iki ağaca hitaben: "Allah size,ikinizin bir ağaç olmanızı emrediyor" de. Bunu söyleyince iki ağaç birbirine karışıp birleşiverdi. Binâenaleyh Allah buyurdu ki: "Söyle onlara! Gördünüz ya, ben iki kuru ağacı (bile) birleştirmeğe kadirim. Eğer dileseydim, sizin ülfetinizi cem etmez mi idim ? Veya kalplerinize söz geçiremez miydim ? Halbuki ona ben sûret verdim".

"Diyorlar ki : Oruç tuttuk, orucumuz ref' olunmadı. Namaz kıldık namazımız nurlanmadı. Sakada verdik, sadakalarımız nemâlanmadı. Güvercinler gibi inleyerek düâ ettik, kurtlar gibi uluyarak ağladık. Hiç biri işitilmedi. Düâlarımız kabul olunmuyor! " . Allah buyurdu ki:

"Sor onlara! Benim düâları kabûlüme, onların arzûlarını yerine getirmeme mani' olan ne ? Ben işitenlerin en çok işiteni, görenlerin en çok göreni, düâ ve münâcatlara cevâp verip kabûl edenlerin en yakını, merhamet edenlerin en merhametlisi değil miyim ? Elimdeki mi az ? Nasıl olur ki, benim ellerim hayra açık; dilediğim gibi sarfederim. Bütün hazînelerin anahtarları benim yanımda. Onları benden başkası ne açar ve ne de kapatır. Gerçekten benim rahmetim her şeyi kuşatmış ve kaplamıştır. Birbirilerine yardım edenler ancak o sayede ederler. Yoksa bana cimrilik mi arız oldu ? Ben cömertlerin en cömerdi, bütün hayırların fettahı(açıcısı), verenlerin en cömerdi, kendisinden dilek istenenlerin en keremlisi değil miyim ? Eğer şu kavim, benim kalplerinde parlattığım, sonra da kendilerinin onu atıp da dünyayı

karşılığında satın aldıkları hikmet ile nefislerine bir baksalardı, nereden vurulduklarını görürler ve en büyük düşmanlarının kendi nefisleri olduğunu gerçekten idrak ederlerdi".

"Ben onların yalan sözlerle pisledikleri,haram yemekle kuvvet almak istedikleri oruçlarını nasıl kabûl ederim?Onların kalbleri benimle harbetmeye,yarışmaya kalkışırken;haram kıldığım şeyleri çiğneyenlere kulak verib dururken namazlarını nasıl nurlandırırım? Veya verdikleri sadakalar benim yanımda nasıl zekatını bulur ki,başkalarının mallarını sadaka olarak veriyorlar? Ben onların vermiş oldukları sadakalarla ancak ğasbedilmiş olan sahiblerini mükafatlandırırım.Hem düâlarına nasıl icâbet ederim ki,o ancak dilleri ile bir söz; iş ve hareket ise ondan çok uzak? Ben ancak mutevazi ve yumuşak huylu adamın düasını kabûl ederim.Ancak başkaları tarafından horlanan,hakîr görülen kişilerin,miskîn ve zavallıların sözünü dinlerim.Miskinlerin rızası,benim rızamın alâmetindendir.Fakir ve düşkünlere merhamet,zayıflara acımak, mazlûma insaf,mağsûbe yardım,ğâibe adalet,dullara ve yetimlere ve miskînlere ve her hak sahibine hakkını edâ etseler ya! Bana beşerle konuşmak yaraşsa idi onlarla konuşurdum".

"Ve o zaman gözlerinin nuru,kulaklarının işiten cihazı,kalblerinin idrak aleti olurdum.Ve o vakit dillerini ve akıllarını tesbit ederdim.Sen,benim risaletimi teblîğ ederek kelâmımı işittikleri zaman:

"-Bunlar uydurma laflar,başkalarından miras kalmış lakırdılar,sihirbaz ve kâhinlerin yazıb bıraktıklarından biri" diyorlar.Ve kendileri de böyle bir söz söylemek isteseler yapabilirler ve şeytanların onlara yapacağı Vahy ile ğaybe muttali olabilirler,diye zu'm ve iddia ediyorlar.Ve hepsi bu söylediklerini gizliyor,sır tutuyor.Halbuki bilirler ki,ben semalar ve arzın ğaybını bilirim.Onların açıkladıkları ve gizledikleri şeyleri de bilirim.Ben semalar ve arzı yarattığım gün kendime isbât eylediğim bir hüküm hükmettim.Ve ona önünde bir vakti, belirli bir eceli ta'yin eyledim ki,muhakkak o, vuku bulacaktır".

"Eğer onlar ğayb ilminden bazı şeyleri bildiklerinde sâdık ve samimi iseler,haydi sana haber versinler:Ben o hükmü ne zaman tenfîz edeceğim? O,hangi zamanda olaçak?Eğer onlar dilediklerini yapmağa kadir

iseler benim onu icra edeceğim kudret gibi bir kudret ızhar edib göstersinler.Ben onu müşriklerin istememesine rağmen her dînin üstüne çıkaracağım.Eğer onlar dilediklerini söylemeye kadir iseler,o hükmün emrini tedbîr edeceğim hikmetin benzerini ve aynısını te'lîf etsinler. Zîra ben semalar ve arzı yarattığım . gün hükmettim ki,Peygamberliği ecirlerin içinde kılayım.Mülkü çobanlara,azîz olmayı zelîllere,kuvveti zayıflara,zenginliği fakîrlere,serveti akıllıya,şehirleri kırlara,kal'aları çöllere,beredâyı. enginlere,ilmi cahillere,hükmü ümmîlere tahvîl edeyim".

"Şimdi sor onlara,bu ne zaman? Ve bunun başına geçecek kim? Kimin eliyle ben bu ilâhî sünneti açacağım? Bu işin yardımcıları ve hizmet edenleri kimler? Biliyorlarsa söylesinler! Ben bunun için bir ümmî peygamber göndereceğim.Sert değil,kaba değil,sokaklarda bağırmaz, fuhuş ile tezeyyün ve iştigal etmez,edebe aykırı söz söylemez.Ben ona her güzellik için istikamet vereceğim.Her iyi huy ve yaratılışı bahşedeceğim.Sekînneti elbisesi,iyiliği şiârı,takvayı zamîri,hikmeti ma'kûlü,doğruluk ve vefâyıhuyu,aff ve ma'rûfu ahlâk ve yaratılışı,adalet ve ma'rûfu sîreti,hakkı şerîati,hüdâyı imamı,İslâmı milleti,Ahmed'i ismi kılacağım.Dalâletten sonra onunla hidayet edeceğim.Cehâletten sonra onunla öğreteceğim.Düşkünlükten sonra onunla yükselteceğim.Tanınmazken onunla şan vereceğim.Azlıktan sonra onunla çoğaltacağım.Darlıktan sonra onunla zenginleştireceğim.Tefrikadan sonra onunla toplayacağım. Muhtelif kalbleri,dağınık arzuları,parçalanmış ümmetleri onunla te'lîf edib bir araya getireceğim.Ümmetini insanlar için çıkarılmış hayırlı ümmet yapacağım".

"Beni Tevhîd için,bana îman ve ihlâs ile ma'rûfu emr,münkeri nehyedecekler.Ayakta durarak,otururak,ruku' ederek,secde ederek bana namaz kılacaklar.Benim yolumda "Saffen ve zahfen" mukatele edecekler. Benim rıdvanıma ermek için mallarından,yurtlarından çıkacaklar.Ben onlara mescidlerinde,meclislerinde; yattıkları,gezdikleri yerlerde tekbîr,tevhîd,tesbîh,hamd,tahmîd ilham edeceğim.Sokak başlarında tekbîr, tehlîl,takdîs edecekler.Benim için yüzlerini ve etraflarını temizleyecekler.Bellerine giysi bağlayacaklar.Kurbanları kanları,kitapları sîneleri,gece ruhbân,gündüz aslan.O benim bir fazlımdır ki,dilediğime

veririm ve ben çok büyük fadl sahibiyim".

Şa'ya(a.s.) sözünü bitirince öldürmek için üzerine saldırmışlar, o da kaçıp bir ağaca gizlenmiş, eteğinin dışarıda olan ucunu görmüşler. Testereyi dayayıp ağaç ile birlikte biçmişler. Allah da Buhtünnassar'ı onlara musallat edip belâlarını vermişti(1).

3-Muhammed İbn İshak'tan :

İsrail oğulları arasında cereyan edecek hadiseler ve Hz. Musa'dan sonra İsrail oğullarının ne yapacakları Hz.Musa'ya indirilen vahy ve haberler sırasında bildirilmiş ve şu âyette anlatılan hadiseler cereyan etmiştir : "İsrail oğullarına Tevrat'da şunu bildirdik: Yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız, pek çok serkeşlik edeceksiniz (dedik). Bu iki fesattan biri için sizi cezalandırmak zamanı gelince kahr ve şiddet sahibi bir takım kullarımızı üzerinize gönderdik...Diğer fesatlarınız için cezalandırmak zamanı gelince, sizi kaygı ve ümitsizliğe uğratmaları, mescidinize, geçen defa girdikleri gibi girmeleri ve ele geçirdikleri her şeyi mahv ve helâk etmeleri için, üzerinize tekrar düşmanlar gönderdik. Olur ki, Rabbiniz bu ikinci cezadan sonra size acır, fakat bir defa daha günaha katlanırsanız, biz de tekrar cezalandırırız. Biz Cehennemi kâfirler için bir zindan yaptık"(2).

İsrail oğulları bir takım günahlara dalmışlar ve onlara Hz. Musa'nın dili ile anlatılan âyette zikredilmiş hadiseler cereyan etmişti Allah ise onları esirgeyerek günahlarını hep affedegelmiş ve onlara ihsanlarda bulunmuştur. İlk önce Hz.Mûsâ'ya haber verilen hadiselerden biri de Sıdıka adlı hükümdâr hakkındadır. C.Hak onlardan birini hükümdâr seçtiği zaman ona doğru yolu göstererek desteklemek üzere bir de peyğamber gönderirdi. Bu peyğamber, Allah ile hükümdâr arasında aracılık ederek, yapılacak işler hakkında onları tenvîr ederdi. Allah bu peyğamberlerin hepsine de ayrı kitaplar indirmeyip, Tevrat'da ve Tevrat'da anlatılan hükümlere uygun olarak iş görmelerini emreder, böylece onlar da, İsrail oğullarını kötü işleredn uzaklaştırarak günahlardan sakınmaya ve Tevrat hükümlerine riâyete da'vet ederlerdi.Sıdıka

1 Et-Taberî, XV. 24 v.d.; Elmalılı, tefsîr, V.3156 v.d.
2 El-İsra', 17/4-8.

hükümdâr olduktan sonra, Allah onlara Şa'ya İbn Emüsya'yı peyğamber olarak gönderdi. Bu hadise; İsa, Zekeriyya ve Yahya (a.s.)'nın peyğamberliklerinden önce meydâna gelmiştir. Hz. İsa ile Hz. Muhammed'in peyğamber olarak gönderileceklerini müjdeleyen zat, adı geçen Şa'ya (a.s.)'dır. Bu zat uzun müddet Beytü'l-Makdîs'te, İsrail oğullarının başında hükümdâr olarak yaşamıştır. Sıdıka'nın hükümdârlık ve Şa'ya'nın peyğamberliği zamanının sonlarına doğru İsrail oğulları arasında bidat hadiseler çoğaldı. Bunun üzerine Allah onlara Babil hükümdârı Senharib'i musallat etti. Bu zat 600.000 bayrakla onların üzerine yürüyerek Beytü'l-Makdis'in etrafına indi. Bu sırada peyğamber Şa'ya (a.s.) ayağındaki çıbandan muzdarip olarak hasta yatan hükümdârın yanına gelerek :

"-Ey hükümdâr! Babil hükümdârı ve ordusu 600 bin bayrakla üzerinize yürümüştür. Halk korku içinde dağılmıştır" diye haber verdi. Bu haberden çok müteessir olan hükümdâr:

"-Ey Allah elçisi! Bu hususta vahy yoluyla bir şey bildirilmedi mi? Babil hükümdârı ve ordusuyla aramızdaki hal ne olacaktır ?" diye sordu. Şa'ya bu hususta henüz vahiy gelmediğini bildirdiyse de, sonradan gelen vahy üzerine İsrail hükümdarının yanına girerek vasiyetnâmesini hazırlamasını ve ailesinden istediği birini kendi yerine geçirmesini emretti. Peyğamber hükümdâra :

"-Rabbin bana, senin katına giderek tavsiyyede bulunmam ve yerine ailenden birini geçirmeni teklîf etmem için emir verdi. Çünkü sen öleceksin!" dedi. Şa'ya'nın bu sözleri üzerine hükümdâr yüzünü kıble tarafına çevirerek namaz kıldı, tesbîh çekti ve ağladı. Göz yaşları içerisinde ihlâsla, güvenle, metanet ve hüsnü zanla :

"-Ey Rablerin Rabbi,ey İlâhların İlâhı, yüce, esirgeyen, pek mukaddes, şefekatli, uykudan ve uyumadan uzak olan Allah! Hayırlı işlerimi, İsrail oğullarının başında bulunurken güzel idâre etmeyi ve doğru hükümde bulunmayı, hepsini de senin irşadınla yaptım. Sen bunları, sırlarımı ve âşikâr işlerimi, kendimden daha iyi biliyorsun" diye düâ etti. Esirgeyen Allah, salih bir insan olan hükümdarın düâsını kabul ederek Şa'ya (as.) hitapla; hükümdara, düâsını kabul ettiğini, ağlamalarını gördüğünü ve ömrünün 15 yıl uzatıldığını bildirmesini emretti.

Şa'ya (a.s.), ona Allah tarafından vahiy yoluyla bildirilenleri söyleyince, hükümdarın ağrı ve sızıları geçti. Kaygıları bitti. Bunun üzerine secdeye kapanarak :

"-Ey benim ve atalarımın İlâhı! Secdeye kapanıp seni bütün eksikliklerden tenzîh ettim. Saydım ve büyükledim. Arzu ettiğine devlet ve hükümdarlık veren ve dilediğini de hakîr eden, gizli ve açık şeyleri bilen sensin. Evvelde, ahirde, zahirde ve batında mevcut olan ve müşkil duruma düşenlerin düâsını kabul eden de sensin" diye şükrederek düâdan başını kaldırdığında Allah Şa'ya (a.s.)'a vahiy yoluyla :

"-Hükümdar Sıdıka'ya söyle, kölelerinden birini göndererek incir suyu getirtsin ve yarasına sürsün. Sabaha, yarası iyileşmiş ve hastalığı geçmiş bir halde gireceğini bildir" dedi. Hükümdan Şa'ya'ya :

"-Rabbinden sor, bize işâretle düşmanımıza ne yapacağını bildirsin" dediği zaman , C. Hak peyğamberine :

"-Sen hükümdara söyle. Ben onu düşmanlarından korudum ve kurtardım. Senharib ile beş yazarı hariç olmak üzere sabaha kadar hepsi de öleceklerdir" diye hitabetti. Hakîkaten sabahleyin bir münâdî şehrin kapısına gelerek :

"-Ey İsrail oğulları! Allah sizi düşmanınızın şerrinden korudu ve kurtardı. Senharib ile yanındakiler mahvoldular" diye seslendi. Hükümdar şehrinden çıkarak Senharib'i aradı ise de cesedini ölüler arasında göremedi ve arayıp bulmak üzere adamlar gönderdi. Hükümdar ile beş adamı bir dağ çukurunda bulundu. Bunlardan biri de Buhtünnassar'dı. Elleri boyunlarına doğru çekilerek zincire vurulduktan sonra hükümdarın katına götürüldüler. Onları gören hükümdar güneş doğuduğu zaman secdeye kapanarak ikindi namazına kadar başını secdeden kaldırmadı. Kalkınca da Senharib'e :

"-Rabbimizin size yaptıklarını nasıl buluyorsun ? Bizler ve sizler farkında değilken, O kendi kudretiyle sizi mahvetmedi mi ?" deyince, o :

"-Rabbinizin bizi bu hale sokacağından ve geçmişte olduğu gibi sizi bu defasında da esirgeyeceğinden, sefere çıkmadan önce haber almıştım. Fakat ben, doğru yolu gösterenlerin sözüne kulak asmadım. Beni bu hale

sokan şey,kendi azğınlığm ve aklımın azlığıdır.Sizin savaş keyfiyyetinizden haber aldıysam da,bana ve yanımda bulunanlara azgınlığımızın galebe çalması üzerine bu sefere çıkmış bulunduk" diye cevab verdi. İsrafîl hükümdarı:

"-Bizi sizlerin şerrinden koruyan tanrıya hamdolsun.Allah'ın seninle yanındakileri sağ bırakması,sizleri saydığı için değil,sonunda daha kötü işler göstermek içindir.Dünyadaki azğınlığınızı ve ahiretteki azâbınızı fazlalaştırmak,arkanızda kalanlara Rabbin yaptıklarını haber vererek kendinizden sonra gelenleri bu gibi işlerden sakınmaya da'vet etmeniz içindir.Yoksa sizi hiç te sağ bırakmazdı.Çünkü sizin kanınızın Allah için öldüreceği maymunlar kanı kadar da değeri yoktur",dedikten sonra,muhafızlarına,zincirleri esirlerin boynuna geçirmelerini emretti.Onlar adam başına hergün iki tane arpa ekmeği verilmek sûretiyle Beytü'l-Makdis civarında 70 gün dolaştırıldılar.Senhârib İsrafîl oğulları hükümdarına:

"-Bizi öldür de me'mur olduğun işi yap" dedi.Bunun üzerine hükümdar onların ölüme mahkum edilenler hapishanesine gönderilmesini emretmişti ki,tam bu sırada peyğamber Şa'ya(a.s)'a vahy yolu ile:

"-İsrafîl oğulları hükümdarına söyle,geride kalanların bu gibi işlerden sakınmaları için bir ibret olsun diye, onlara saygı göstererek memleketlerine göndersin.Yurtlarına dönünceye kadar binmeleri çin hayvanlar versin" diye hitabedildi.Peyğamberin teblîği üzerine hükümdar da emri yerine getirdi.Senhârib ile arkadaşları yola çıktılar ve Babil'e döndüler.Hükümdar ahaliyi toplayarak,Allah'ın kendi ordusunu nasıl yokettiğini anlattı.Sihirbaz ve kâhinler:

"-Ey Bâbil hükümdarı! Biz sana onların Rab ve peyğamberleri hakkındaki haberleri ve Allah'ın onlara gönderdiği vahy ve ilhamlarını anlattığımız halde,sen bizim sözümüze kulak asmamıştın.Rabblerinden yardım gördükleri için hiçbir kavim onları yenmek kudretinde değildir", dediler.

Kâhinlerin onun başına geleceğini bildirerek korkuttukları haller hakîkaten vuku bulmuş,fakat Allah,kendi kudretini hatırlatmak ve bir ibret olmak üzere onları sağ bırakmıştı.Senhârib bu vakadan 7 yıl

sonra öldü(1).

Kitap ehli olanlardan bazıları da Senharib'in hucumuna maruz kalan israfîl oğulları hükümdarının topal olduğunu ve bu topallığın but damarı hastalığından ileri geldiini söylerler.Senharib,işte onun böyle zayıf ve kötürüm olmasından istifade ederek memleketi üzerine yürümüştü.Senharib'den önce de Bâbil hükümdarlarından Lifer adında biri Beytü'l-Makdis'e karşı hucumda bulunmuş,fakat Allah ona rüzgârı musallat ederek askerini mahvetmişti.Ancak kendisi ve yanında katiplik yapan amcasının oğlu Buhtunnassar kaçarak kurtulmuşlardı.Bu Babil hükümdarı kendi oğlu tarafından öldürülmüş,fakat bu çocuk da,sahibinin öldürülmesine kızan Buhtunnassar tarfından imha edilmişti.İşte Senharib,Babilli bu hükümdardan sonra Çolak Selmân adlı âzerbeycân hükümdarı ile birlikte adı geçen topalın üzerine yürümüştü.Bu iki hükümdarın arasında ihtilaf baş gösterince,onlar birbirlerinin askerini imha edinceye kadar uğraştılar ve savaştılar.Neleri varsa hepsi de ganimet malı olarak israfîl oğullarının eline geçti.

Bazı kimseler,Şa'ya'nın arkadaşı Hazkıya ile savaşanın Musul hükümdarı Senhârib olduğunu söylerler.Bu zatların iddiasına göre,hükümdar askeri ile Beytü'l-Makdis'i kuşattığı zaman,Allah tarafından gönderilen bir melek bir gecede onun ordusundan 185 bin kişi öldürmüştür (2).

4-Sa'îd İbn Cübeyr'den:

İsrafîl oğullarından biri mukaddes kitabı okurken:"Bu iki fesadan birincisi için cezalandırmak zamanı gelince,şevket ve kuvvet sahibi bir takım kullarımızı üzerinize gönderdik..."(3) âyetine gelince ağlamağa başladı.Her iki gözünden yaşlar akarken kitabı kapattı ve Allah'ın dilediği kadar şu sözleri tekrarlayarak:

"-Ey Rabbim,İsrafîl oğullarının felaketine sebeb olan bu adamı bana göster" diye düâ etti.Allah ona,Babilli fakîr ve miskin bir adam gösterdi ki,bu da Buhtunassar'dı.O zaman zengin yahûdilerden biri,köleleri ile mal ve paralarını alarak Babile gidiyor;"nereye?" diye sor-

1 Et-Taberî,tefsîr,XV.22-24;Tarih,I/2.810 v.d.
2 Et-Taberî,Tarih,I/2.816-17.
3 El-İsra,17/5.

dukları zaman:"Alışveriş etmek üzere" diye cevap veriyordu.Yoluna devam ederek Babil'e geldi ve yalnız başına bir konak kiralayarak yerleşti.Sonra Babil ülkesindeki fakir ve miskinleri çağırarak onlara ihsanlarda bulunmaya başladı.Yanına gelen her fakire bir şey veriyor ve onlardan:

"-Şehirde sizden başka fakir kalmadı mı?" diye soruyordu.Ona:

"-Evet bir fakir kaldı.Falan yerdeki iki dağın arasında Buhtunassâr adında hasta biri var" dediler.Bunun üzerine yahûdî kölelerine:

"-Hastayı taşıyarak buraya getiriniz! " diye emretti.Gelince adını sordu ve ona iyileşinceye kadar baktı.İyileştikten sonra yahudi ona elbiseler giydirdi,geçinmesiiçin de ona ayrı birşeyler verdi.Yahûdî yola çıkacağını söyleyince Buhtunassâr ağladı ve ağlamasının sebebi sorulduğu zaman:

"-Sen bana bu kadar iyiliklerde bulunduğun halde,ben sana bunun karşılığı olarak verecek bir şey bulamıyorum" dedi.Yahûdi:

"-Ben senden ancak bir şey istiyorum ki,o da,hükümdar olduğun zaman bana itaat etmendir" dedi.Buhtunassâr,yahudi giderken arkasından:

"-Benimle alay ediyorsun" diyordu.O,yahudinin istediğini vermeye hazır olduğu halde,kendisi ile alay edildiği fikrine kapılarak bunu söyliyemiyordu.Yahudi ağlıyarak:

"-Bana istediğimi vermek va'dinde bulunmaktan seni alakoyan şeyin ne olduğunu biliyorum. Fakat yüce Allah kendi kitabında yazdığı kaza ve kaderini yerine getirecektir. Zamanın kötü hadiseleri de, Allah'ın mahkûm ettiği kavme, kendi darbelerini indirecektir" dedi.

Babilde Fars hükümdârı olan Sayhûn (صيحون) :

"-Şam'ın durumunu anlamak üzere bir keşif kolu göndersek nasıl olur?" diye sorduğu zaman, ona :

"-Keşif kolu göndermek zararlı bir şey değildir" diye cevâp verdiler. Bu işe kimi memur etmek hususundaki fikrine de bir adamı tavsıyye ettiler. Sayhûn, keşif kolu komutanının idâresine 100 bin asker verdi. Buhtünassar da komutanın aşçısı olarak bu sefere iştirak etti. Komutan ancak yemek için aşhâneye çıkıyordu. Keşif kollarının başında bulunan bu kimse Şam'a varınca at ve ahalîsinin çokluğunu, halkın cesaretini gördü ve azmi kırıldı. Bunun üzerine başka incelemelerde bulunmadı.

Buhtünassar ise, Şamlıların toplantısında hazır bulunur ve onlara :

"-Sizi Babil üzerine yürümekten ne alıkoyuyor ? Böyle yaptığınız takdirde, orada, hazîneleri ele geçirmek için size engel olacak hiç bir kuvvet yoktur" derdi. Fakat onlar :

"-Biz savaşcı bir millet değiliz. Savaş işlerinden anlamayız", diye cevâp verirlerdi. Buhtünassar Şamlıların toplantılarında bulunarak onların durumunu iyice öğrendi. Ordu hiç bir şey yapmadan Babil'e dönünce, komutan hükümdara Şam'da gördüklerini anlattı. Buhtünassar hükümdarın süvârîlerine :

"-Hükümdar beni çağırarak Şam hakkında sorarsa, ben ona komutanın getirdiği haberlerden başka da, Şam halkı hakkında esaslı bilgiler verirdim" diye söyledi. Bunun üzerine hükümdar Buhtünassar'ı huzuruna çağırdı. O da :

"-Komutan, Şam'da nüfusun çokluğunu ve insanlarının kuvvet ve cesaretini görmekle yetindi ve kanaatlendi. Ahalîsi ile temasa gelmeden ve onlardan hiç bir şey sormadan döndü. Halbuki ben, oradaki toplantılardan hiç birini bırakmadan hazır bulundum. Ahalîsi ile görüştüm. Onlara şu şu sözleri söylediğim zaman, onlar bana şöyle cevâp verdiler" dedi. Buhtünassar hükümdârın süvârîlerine bunları anlatırken, keşif kolları komutanı ona :

"-Bu sözlerinle beni hakîr ve zelîl edeceksin. Bunları hükümdâra söyleme! Sana 100 bin (dirhem) vereceğim" dediyse de Buhtünassar :

"-Babil'in hazînelerini versen dahî bunları anlatmaktan vazgeçmem" diye cevâp verdi. Zamanın, günahkâr kavimlere darbelerini indireceği an gelince, hükümdâr :

"-Şam'a yalnız süvarîlerden mürekkep bir bölük asker göndersek nasıl olur ? İmkân bulurlarsa vazîfelerini yerine getirir, bulamazlarsa bundan önce olduğu gibi geri dönerler" diye istişârede bulunduğu zaman ona :

"-Zararsız bir iştir; yap" diye cevâp verdiler. Hükümdârın bölük komutanlığına getirilecek adam hakkındaki sorusu üzerine birini teklîf ettilerse de beğenmedi :

"-Bana Şam'ın durumunu anlatan adamı getiriniz" diyerek Buhtünassar'ı çağırttı. Hükümdar, onu askerinden seçtiği 4 bin süvârînin başına geçi-

rerek yola çıkardı. Askerler Şam ülkesini dolaşarak baskınlarda bulundular. Allah'ın dilediği kadar esîr aldılar. Fakat memleketi yıkmadılar ve adam da öldürmediler.Bu sırada Sayhûn ölüm yatağına düştü.Halk

"-Başkasını seçelim" dedikleri zaman Sayhûn :

"-Acele etmeyiniz, Şam'a giden arkadaşlarınız dönsün. Onlar sizin tanınmış süvârîlerinizdir. Sizi hayâl kırıklığına uğratmazlar" dedi. Bunun üzerine hükümdâr seçimi Buhtünassar'la arkadaşlarının esîrlerle dönüşüne kadar geçiktirildi. Buhtünassar esîrleri halk arasında taksîm etti. Bundan memnûn olan halk :

"-Biz hükümdârlığa bundan daha uygun olanını görmedik", dediler ve Buhtünassar'ı hükümdâr seçtiler(1).

Diğer ravîlere göre Buhtünassar, İsrafîl oğullarına karşı savaşmak üzere ancak onların Yahya İbn Zekeriyya'yı öldürmesinden sonra Beytü'l-Makdîs üzerine yürümüştür.

...Bize İbn Humeyd söyledi, ona ve arkadaşlarına İbnü İshak'tan naklen Seleme söylemiş. O, yalancılıkla ittiham edilmeyen biri yoluyla Vehb İBn Münebbih-i Yemânî'den şunu rivâyet eder :

Yüce ve Azîz olan Allah İsrafîl oğullarına peyğamber olarak göndarirken Ermiya (a.s.)'a :

"-Ey Ermiya! Ben seni yaratmadan önce insanlar arasından seçtim.Seni annenin karnından çıkarmadan önce temizledim. Çalışıp çabalayarak hale gelmeden önce peyğamber olarak seçtim. Olgunluk çağına gelmeden önce sınadım.(Böylece) sana büyük bir vazîfe yükledim", diye hitabetti. Yüce ve Azîz olan Allah, İsrail hükümdârını irşâd etmek ve gönderdiği emirle haberleri bildirerek aracılık etmek üzere Ermiya'yı yolladı. Bundan sonra İsrafîl oğulları arasında hadiseler çoğaldı. Onlar günah yoluna saparak Allah'ın haram ve yasaklarını helâl saydılar. Onlar, Allah'ın kendilerine olan ihsanlarını ve kendilerini düşmanları Senharib'le ordusundan koruduğunu unuttular. Bunun üzerine yüce Allah Ermiya'ya :

"-Kavmin İsrail oğullarının katına gidip, sana bildirdiğim emirleri anlat. Onlara nimetlerimi hatırlat. Izhar etmekte oldukları bid'atleri

---

1 Et-Taberî,tefsîr,XV.29;tarih,I/2.830;M.Tenzîl,I.510;el-Kâmil, I. 261 v.d.

sayıp göster!" diye vahyetti. Ermiya :

"-Ey Rabbim! Ben zayıfım. Beni kuvvetlendirmezsen âciz kalırım. İrşâd etmezsen yanılırım. Sen yardım etmezsen hakîr olurum" deyince, Allah ona şöyle dedi :

"-Sen bütün işlerinin benim irâdeme tabî olduğunu bilmiyor musun ? Bütün kalpler ve bütün diller, benim kudretimin emrindedir. Ben onları istediğim gibi idâre ederim. Sen bana itaat et. Ben, benzeri ve menendi olmayan bir yaradanım. Gökler, yerler ve onlarda bulunan bütün varlıklar benim emrimin altındadır. Ben denizlere hitâbettim, sözlerimi anladılar. Emrettim, emirlerimi yerine getirdiler. Onların sınırlarını etraftaki kavimlerle doldurdum. Dağlar gibi dalgalar gelmeden onlar bu sınırları geçemezler. Çizdiğim bu sınırlara geldikleri zaman, onları hakîr ederek emrime boyun eğdirdim. Onlar benden korkarak emrime itaat ederler. Ben senin yanındayım. Seninle birlikte bulunduğum müddetçe, sana hiç bir zarar dokunmaz. Ben seni, emir ve yasaklarımı bildirmek üzere büyük kavimlerimden birine elçi olarak seçtim. Sen bu vazifeyi görmekle, kendine tabi olanların hakettikleri sevaba nail oluyorsun. Senin sevabın onlarınkinden eksik değildir. Bu yüzden onların sevabı da eksilmez. Bu vazifeyi yapmak hususunda kusur gösterirsen, senin günahın, karanlık içinde bıraktığın kavmin suç ve günahlarından eksik olmaz. Kavminin yanına git de, onlara atalarının iyi amellerini hatırlatmakta olduğumu söyle. Atalarınızın bu hayırlı amelleri, benim sizi tevbeye çağırmam için bir amil olmuştur. Sen onlardan, ataları tarafından gösterilen itaatin ve kendilerinin günah ve isyanlarının neticesini nasıl bulduklarını sor. Onlar, kendilerinden önce yaşamış olanlardan bana itaat edenlerin sefîl olduğunu ve bana itaat etmeyen azgınların mes'ud ve bahtiyâr duruma geldiklerini görmüş ve işitmişler midir? Hayvanlar kendilerinin iyi ve rahat yuvalarını hatırlayınca yerlerine dönerler. Bu kavim ise felaket otlaklarında otlamaktadır. Onların din alimleri ve rahibleri benim kullarımı kendilerine köle edindiler. Halkı bana ibadetten vazgeçirerek kendilerini ma'bûd yaptılar. Benim kitaplarımla hükmetmeyi bırakarak, benim emirlerimi unuttırdular. Onları aldatarak benden yüz çevirttiler. Bunun bir neticesi olarak, yalnız bana itaat etmek gerekirken, ancak kendilerine itaate da'vet

ettiler.Kullarım,bana âsi olmak husûsunda onları örnek edindiler.Onlar, bana karşı cesaret gösterib halkı aldatarak bana ve elçilerime iftiralarda bulundular.Dînimde ihdas ettikleri bid'atlerle halkı kendilerine tâbi kıldılar.Hâfız ve fakiyhler,para kazanmak maksadı ile dînî,dünyevî maksatlara feda ettiler.Benden başkasına ibadet etmek üzere mescidler bina ettiler.Onların bu mabedlerde tahsîl ettikleri hakîki ilim değil,öğrendikleri de amel etmek için değildir.Peyğamberin evladı da çoğunluğun te'sîri altında kalarak kahredilmiş ve aldatılmıştır.Onlar da ekseriyetin tabi olduğuna tabi olmakta,fakat bununla beraber atalarına ihsan edilen yardım ve sayğıları kendileri için de temenni etmektedirler.Onlar,atalarının nâil oldukları şeref ve yardımlara kendilerinden daha müstahak kimse bulunmadığı kanaatında iseler de, bunu düşünmeden ve ibret almadan söylüyorlar.Onlar,Allah'ın atalarına nasıl yardım etmiş olduğunu ve atalarının benim emirlerimi nasıl bir ciddiyetle yerine getirmiş olduklarını düşünmezler.başka kimseler din hükümlerini değiştirdikleri halde,onların doğru yoldan ayrılmadıklarını, yolumuzda kendilerini nasıl feda ettiklerini,kanlarını nasıl akıttıklarını ve emirlerim yerine getirilip dinim galebe çalıncaya kadar nasıl çalışmış olduklarını muhakeme etmezler.Da'vetimi kabul ederler diye,ben onların cezalandırılmasını geciktirdim.Yola gelerek tevbe ederler diye onlara dokunmadım.Düşünsünler diyerek ömürlerini uzattım.Bu azğınlıklarına bakmadan gök onlara yağmurumu yağdırdı;yer de otlar bitirdi.Onlar sıhhat içinde yaşıyarak düşmanlarına üstün geldiler.Fakat onlar bu ihsanlarımıza bakmadan isyanlarını artırarak benden uzaklaşmalarında devam ettiler.Bu azğınlık ne vakte kadar sürüb gidecek? Onlar beni aldatmak mı istiyorlar?İzzetimle andiçerek te'yîd eylerim ki,onları,akıl sahiblerini hayretler içinde bırakacak,fikir sahiblerinin düşüncelerini,filozofların hikmet ve felsefelerini yanıltacak derecede büyük fitne ve belalara çarptıracağım.Bundan sonra da onlara zalim,cebbar,kalbi katı ve korkunç birini musallat edeceğim.Ben onun kalbinden şefkat ve merhameti uzaklaştırdam.O zalime,gecelerin karanlığı gibi sayısız kişiler tabi olur.Etrafında bulutlar gibi askerler toplanır.Toz daneleri gibi sayısız gemileri bulunur.Bayrakları,kerkenez kuşlarının uçuştukları gibi havada dalğalanır.Askerlerinin sayıdı-

rışı, karakuşun av üzerine hücumuna benzer". Bundan sonra Allah Ermiya (a.s.)'a, onları Yâfes İbn Nûh (ona salâvat ve selâmlar olsun) neslinden gelen Babil ahalîsinin elleriyle imha edeceğini bildirdi. Rabbisinin vahyini işiten Ermiya (a.s.) ağlayarak elbîselerini parçaladı ve başı üzerine kül serperek :

"-Ben, dünyaya geldiğim gün mel'ûn olarak doğmuşum. Tevrat'ı okuyup anladığım gün de mel'ûnmuşum. Benim için en kara gün, doğduğum gündür. Senin beni peyğamberlerinin sonuncusu olarak seçmen, başıma gelecek bu kötü hallerden dolayıdır. Benim için iylik irâde etmiş olsaydın, peyğamberlerinin sonuncusu yapmamış olurdun. İsrail oğulları benim yüzünden felâkete katlandılar", diye şikâyet etti. Rabbisi onun bu ağlayış ve yalvarışını gördüğünü ve sözlerini işittiğini vahiy yoluyla bildirerek :

"-Ey Ermiya! Benim vahiylerim sana zor mu geldi ?" diye hitabetti.O

"-Evet ey Rabbim! İsrail oğullarının başına gelecek felâketleri görmeden önce bana bildirmen, beni mahvetti", dedi. Bunun üzerine ona :

"-İzzet ve azametim adına andiçerek te'yîd ederim ki, sen emretmeden önce İsrail oğullarını mahvetmiyeceğim", diye hitabedildi. Bu vahy üzerine sevinen ve kalbi ferahlıyan Ermiya (a.s.) :

"-Musa'yı ve ondan sonraki peyğamberleri hak dini ile gönderen sen Rabbin adına andiçerek söylüyorum ki, İsrail oğullarını mahvetmek üzere hiç bir vakit emir verecek değilim", dedi. Bundan sonra Ermiya İsrail oğullarının katına giderek Allah'ın emrini bildirdi. Onlar da sevinerek :

"-Allah bizi cezalandıracaksa, bundan önce katlandığımız bir çok günahlarımızdan dolayı cezalandıracaktır. Affetmek de O'nun elindedir" dediler. Bu hadiseden sonra üç yıl geçti. Fakat İsrail oğulları tevbe edecekleri yerde isyan ve inatlarını artırmakta ve kötülüklerinde devâm ettiler. Artık azap günü yaklaşmış, vahiyler azalmıştı. (Halbuki) onlar ahireti ve günahlarının netîcesini hiç de hatırlamıyorlardı. Dünya ve onun cilveleri onları aldatmıştı. Hükümdar onlara :

"-Ey İsrail oğulları! Allah'ın kahr ve ğazabına çarpılmadan önce işlemekte olduğunuz suç ve günahlardan vazgeçiniz. Allah tarafından ü-

zerinize şefkatsiz ve merhametsiz olan bir kavmi musallat etmeden önce tevbe ediniz. Çünkü Rabbiniz tevbeleri kabûle hazırdır, hayrı sever" dedi. Fakat onlar hükümdarlarının davetine kulak asmadılar. İşlemekte oldukları kötülükleri eksiltmediler. Nihâyet Allah, İbrahîm ile Rabbisi hakkında çekişen Nemrûd'un neslinden gelen Buhtünassar'ın kalbine Beytü'l-Makdîs üzerine yürümeyi emretti(ilham etti). Onun şeceresi : Buhtünassar İbn Nebûzerazan İbn ... Nemrûd İbn Falig İbn Abir'dir. Buhtünassar orada büyük babası Senharib'in yaptığı kötülüğü yapmak üzere 600 bin bayrakla Beytü'l-Makdîs'e doğru yola çıktı. Onun hareketinden haber alan hükümdar Ermiya'yı katına çağırarak :

"-Hani Rabbin sana Beytü'l-Makdis'i senin emrin olmadan yıkmıyacağını vahyetmişti. Onun bu va'di nerede ?" diye sorduğu zaman Ermiya :

"-Rabbim Va'dlerine aykırı iş görmez. Ben O'nun sözlerine güveniyorum" diye cevâp verdi. İsrail oğullarının mahvolacağı ve devletlerinin yıkılacağı zaman yaklaşıp, Allah onların imhasını irade ettiği zaman, meleklerinden birini İsrail oğullarından birinin kıyafetinde Ermiya'nın katına gönderdi. Ermiya (a.s.)'nın :

"-Sen kimsin ?" diye sorması üzerine melek :

"-Ben İsrail oğullarından bir kimseyim. Bazı işlerim hakkında senden fetva istemek üzere geldim" diye cevap verdi. Ermiya müsâade edince o :

"-Ey Allah elçisi! Ben senden akrabalarım hakkında fikrini soracağım. Ben Allah'ın emirlerine uygun olarak akrabalık hak ve hukukunu yerine getirdim. Onlara ancak iyiliklerde bulundum. Saygıdan ayrılmadım.(Fakat) benim bu hürmetim, onların dargınlığını artırmaktan başka bir şeye yaramadı. (İşte) ben bu işlerden dolayı fetva istiyorum" dedi. Ermiya (a.s.) ona :

"-Allah ile arandaki hak ve vazîfeleri mükemmel bir sûrette öde. Allah'ın buyurduğu gibi akrabalık hak ve hukukunu yerine getir.Hayırlı işler işlediğinden dolayı sevin" dedi. İnsan sûretindeki melek onun yanından ayrıldı. Fakat bir kaç gün geçtikten sonra aynı kıyafetle tekrar gelerek onun önünde oturdu. Ermiya (a.s.) ondan :

"-Sen kimsin ?" diye sordu. O:

"-Bundan önce de akrabalarım hakkında senin fikrini öğrenmek üzere huzuruna gelmiştim. Tekrar bu hususta fikrini öğrenmek istiyorum" dedi. Peyğamber Ermiya :

"-Ahlâklarını ıslâh etmediler mi ? Sana, arzu ettiğin muâmelede bulunmadılar mı ?" diye sorduğu zaman, insan kıyafetine girmiş olan melek :

"-Seni hak peyğamber olarak gönderen Allah adına andiçerek söyleyebilirim ki, insanların akrabalarına gösterebilecekleri bütün saygı ve hürmetleri ve hatta ondan fazlasını da gösterdiğim halde yola gelmediler" dedi. Peyğamber ona :

"-Ailenin yanına dönerek onlara iyiliklerde bulun. Ben salih kullarının hallerini ıslâh eden Rabbimden sizin aranızı bulmasını ve her birinizi kendisinin rızasını talep yolunda birleştirmesini dilerim" diye cevâp verdi. Bunun üzerine melek peyğamberin yanından çıktı. Bir kaç gün sonra Buhtünassar ordusunun Beytü'l-Makdîs çevresine kondukları görüldü. Ordunun sayısı çekirge topluluklarından da fazla idi. İsrail oğulları çok korktular. Çok kaygılanan hükümdar, Ermiya'yı huzuruna çağırtarak :

"-Ey Allah elçisi! Rabbinin sana olan va'di nerede ?" diye sordu. Ermiya :

"-Ben Rabbime güveniyorum" dedikten sonra hükümdârın yanından çıktı. Allah'ın va'dini yerine getireceğini düşünerek ve sevinerek Beytü'l-Makdis'in duvarları üzerinde oturdu. Bu sırada, insan kıyafetindeki melek de gelip onun önüne oturdu. Ermiya ondan :

"-Sen kimsin ?" diye sorduğu zaman, melek :

"-Bundan önce iki def'a huzuruna gelerek âilem hakkında fetva istemiştim", diye cevâp verdi. Peyğamber :

"-Onlar hala bulundukları kötü hali bırakmadılar mı ?" deyince o:

"-Ey Allah elçisi! Ben bu güne kadar, onların maksatları beni darıltmaktır, diye düşünerek, onların her yaptıklarına sabır ve tahammül ediyordum. Fakat bu gün, Allah'ın razı olmayacağı amellerde bulunduklarını gördüm" dedi. Peyğamber :

"-Ne gibi işler gördün ?" diye sordu. O :

"-Ey Allah elçisi! Ben onların Tanrının darğınlığını icâb ettiren amellerde bulunduklarını anladım.Bu hareketleri,eskiden yapmakta oldukları işler cümlesinden olsaydı,onlara karşı olan darğınlığım fazlalaşır ben sabreder ve dayanırdım.Benim onlara karşı bu günkü darğınlığım Allah ve senin içindir.Ben bunu sana haber vermeye geldim.Seni hak peygamber olarak gönderen Allah adına düâ edib onları helak etmesini dilemeni rica ediyorum" dedi.Bunun üzerine Ermiya:

"-Ey göklerin ve yerin Rabbi! Eğer onlar hak ve doğru yolda iseler, onları kendi hallerine bırak! Fakat,senin darğınlığını icâb ettiran kötü amellerde bulunuyorlarsa onları helâk eyle! " diye beddüâ etti. Bu sözler Ermiyanın ağzından çıkar çıkmaz,Allah hemen Beytü'l-Makdis üzerine bir yıldırım indirdi.Yıldırım kurban yerini yaktı.Şehrin kapılarından yedisi yerin dibine geçti.Ermiya bunu görünce haykırarak elbiselerini parçaladı ve başının üzerine toprak serperek:

"-Ey göklerin hükümdarı,ey esirgeyenlerin esirgeyeni! Bana olan va'din nerede?" diye seslendi.Bunun üzerine ona:

"-Ey Ermiya! İsabet etmiş olan bu felaket senin emrinle vuku'a gelmiştir.Huzuruna gelerek senden birkaç defa fetvâ isteyen melek Allah'ın elçisi idi" diye hitab edince,Ermiya uçtu ve yabanî hayvanlara karıştı.Buhtunassar ve ordusu Beytü'l-Makdis'e girdi.Şam topraklarını çiğnedi.İsrafîl oğullarını öldürerek Beytü'l-Makdis'i yıktı.Bundan sonra Buhtunassar askerlerinin her birine kalkanlarını toprakla doldurarak şehrin harabesi üzerine atmalarını emretti.Askerler emri yerine getirdiler ve şehir toprak altında kaldı.Buhtunassar Babil'e dönmek üzere şehir civarından ayrılırken,İsrafîl oğullarından alınan esirleri beraberinde götürdü.O,önce şehrin ahalisini bir araya toplattırdı. İsrafîl oğullarından küçük büyük hepsi toplanınca,aralarından 100 bin tane çocuk seçti.Ordusunun eline geçen ğanimetler toplanınca Buhtunassar bunları askerleri arasında bölmek istediği zaman yanında bulunan hükümdarlar:

"-Biz hissemize düşeni sana bırakıyoruz.Sen şu çocukları bizim aramızda taksim et" dediler.Buhtunassar çocukları onların arasında taksim etti ve her birine dörder çocuk düştü.Dânyal,Hananiya,Azarya ve Misayil de çocukların içerisinde bulunuyordu.Bunlardan yedi bini Dâvudoğulları âilesinden;11 bini Yûsûf ile kardeşi Bünyamın'den türeyen

boylardan 8 bini Eşer İbn Ya'kub oğulları âilelerinden ve 4 bini de Yehûza İbn Ya'kûb âilelerinin çocuklarındandı.Buhtunassar israil oğullarından alınan esirleri üçe taksim ederek,bir kısmını Şamda yerleştirdi,bir kısmını esir etti.Üçte birini de öldürttü.Beytü'l-Makdis'de bulunan tabak ve çanakları Babil'e götürdü.Çocuklardan 70 binini Babil'e gönderdi. Allah'ın İsrafîl oğulları üzerine gönderdiği bu afet onların kötü işlerinden,bid'atlar ihdâs etmelerinden ve zulumlerinden ötürü vuku'a gelmişti.Buhtunassar,İsrafîl ogullarından aldığı esirlerle birlikte Babil'e gitmek üzere Beytü'l-Makdis'den ayrıldıktan sonra,Ermiya eşeğine bindiği halde şehre döndü.Yanında,sahtiyandan dikilmiş su kabının içinde üzüm suyu,sepetinin içinde de incir vardı.Beytü'l-Makdis harabelerinin yanına geldiği zaman kalbinde şüphe doğarak:

"-Acaba Allah yıkılmış olan bu şehri ne zaman imâr eder?" dedi...(1).

——— o ———

Rivâyetlerle ilgili bazı konular:

a-Acaba âyette(El-İsrâ,17/4-8) bahis konusu edilen birinci fesad zamanında İsrafîl oğulları peyğamberlerden kimi öldürmüşlerdi? Bu konuda iki görüş var:

1-Zekeriyyâ'yı öldürdüler(2).

2-Şa'ya'yı öldürdüler(3).

b-İkinci fesad zamanı kimi öldürdüler?

İkinci fesad zamanında Yahya'yı öldürdüler.

c-İki fesad zamanı arasında ne kadar zaman vardır?

210 yıl.

ç-Zekeriyyâ (a.s.)'ı öldürmelerinin sebebi ne idi?

İsrafîl oğulları Hz.Meryem'in hamileliğini Zekeriyya'dan bildiler. Ve:"Meryem Ondan hamile kalmıştır" dediler.Bu ittiham üzerine Hz.Zekeriyya onlardan korkup kaçtı.Kaçma esnasında bir ağaç yarıldı ve Hz.Zekeriyya içine gizlendi.Fakat eteğinin bir parçası dışarda kaldığı için yerini buldular(diğer bir rivâyette şeytan eteğinden tuttu.Bundan ötü-

---

1 Et-Taberî,Tarih,I/2.834 v.d.;El-Bidaye,II.33-40;El-Kâmil,I.263v.d. Bazı kısımlar için bak.Et-Taberi,tefsir,XV.29 v.d.;M.Tenzîl,I. 510 v.d.;El-Kurtubî,X.215 v.d.

2 Et-Taberî,XV.22;El-Keşşâf,II.649;Z.Mesîr,V.7;M.Tenzîl,I.510;Et-Tabressî,II.400;El-Bidâye,II.33-34;Ed-Dürrü'l-Mensûr,Iv.163 v.d.

3 Aynı kaynaklar

rü de ağaç kapandıktan sonra da eteği şeytanın elindedi şarıda kaldı). Şeytan yanlarına varıp, saklandığı ağacı gösterdi. Ağaçla birlikte Zekeriyya (as.)'mı ortadan testere ile ikiye biçtiler.

d-Şa'yâ (a.s.)'mı niçin öldürdüler ?

Allah Şa'yâ (a.s)'mı onlara peygamber olarak gönderdi. İsrail oğullarını kötülüklerden men ettiği için kızdılar ve öldürdüler.

Diğer bir rivâyete göre de; Şa'yâ (a.s.)' da İsrail oğullarından kaçtı ve bir ağacın içine gizlendi. Onu da ağaçla birlikte testere ile ikiye biçtiler. Hz.Zekeriyya ise eceliyle ölmüştür.

e-Zekeriyya (a.s.)'mın oğlu Yahya (a.s.)'yı niçin öldürdüklerinde deiki görüş vardır :

1-İsrail oğullarından bir hükümdâr, şer'an kendisine helâl olmayan bir kadınla evlenmek istedi. Yahya da onu bu tür hukuk ve dine aykırı olan davranıştan men etti. Öldürülmesinin sebebi budur. Hükümdarın almak istediği bu kadının kendisine yakınlığı hakkında da dört görüş vardır :

- Bu kadın oğlan kardeşinin kızı idi;
- Hükümdârın kendi öz kızı idi;
- Oğlan kardeşinin hanımı idi ve kardeş hanımı ile evlenmek onlarda yasak idi;
- Üvey kızı idi(hanımının başka kocasından doğmuştu).

Hikâyeye göre ; hükümdâr üvey kızına âşık olmuştu. Hz. Yahya'dan nikâhlarının kıyılmasını istedi. Fakat Yahya (a.s.) aradaki karabetten dolayı buna yanaşmadı ve hükümdârı böyle bir hareketten men etti. Kızın annesi duruma muttali' olunca Hz. Yahya'ya kin bağladı. Doğruca kızının yanına gitti. Onu en güzel tarzda allayıp-pullayıp, şarap meclisine oturunca bu vaziyette hükümdâra gönderdi. Kızına, bu mecliste hükümdâra şarap sunmasını ve kendisini böylece hükümdâra arzetmesini tenbîh etti. Eğer hükümdâr kendisinden kâm almak isterse, bir tas içinde Yahya'nın başını getirtmedikçe buna yanaşmamasını söyledi. Kız her şeyi annesinin arzu ettiği şekilde yerine getirdi. Hükümdâr malum istekde bulununca Yahya'nın başının getirilmesini şart koştu.Hükümdâr bu istek için :

"-Benden bunu değil, başka bir şey iste!" dediyse de o :

"-Ben, bundan başka hiç bir şey istemiyorum" dedi. Hükümdâr emretti ve Yahya'nın başı bir kap içinde geldi. Yahya'nın başı bu halde iken konuşuyor ve şöyle diyordu :

"-O kadın sana helâl olmaz! O kadın sana helâl olmaz!".

2-Bir gün hükümdârın karısı, son derece güzel olan Yahya'yı gördü ve kadın Yahya'dan bir istekde bulundu. Tabi'î bu isteği Yahya reddetti. Kadın kızına :

"-Babandan Yahya'nın başını iste ! " dedi. Hükümdâr da kızının bu arzusunu yerine getirdi.

Siyer bilginlerinin dediğine göre; Yahya'nın dökülen kanı kaynamağa devâm etti. Yahya'nın kanı üzerinde İsrail oğullarından 70 bin tanesi öldürüldükten sonra kanın kaynaması durdu.

Diğer bir rivâyette; kan ta katil gelip, "ben Yahya'nın katiliyim" diyene kadar devâm etti. Bu ikrardan sonra katil(kısasen) öldürüldü ve kan da sükûn buldu.

f-Acaba Allah azgınlıklarından sonra İsrail oğullarını te'dîb için kimi gönderdi ? Buna dâir beş çeşit söz var :

1-Calût ve ordusunu;

2-Buhtünassar'ı;

3-İmansız olan Amalika'yı;

4-Senharib'i;

5-İranlılardan bir kavmi. İbnü Zeyde göre, İsrail oğullarına Allah'ın musallat ettiği bu İranlı hükümdârın adı Sâbur Zü'l-Ektâf'dır(1).

------- o -------

1 Bütün bunlar için bak. eT-Taberî, tefsîr, XV.22 v.d.; tarih,I/2. 810 v.d.; et-Tibyân, VI.447 v.d.; et-Tabressî, III. 399-400; el-Keşşaf, II.649-50; Z.Mesîr, V.7-9; M.Tenzîl, I.510 v.d.; İbn Kesîr, IV.281-83; el-Kurtubî, tefsîr, X. 215 v.d. ; ed-Dürru'l-Mensûr, IV. 163 v.d.; el-Kasimî, tefsîr, X. 3903 v.d.; el-Kâmil, I. 261 v.d.; el-Bidâye, II. 33 v.d.

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ

1-Yukarıya (1) numara ile tercemesini aldığımız ve Huzeyfe İbn El-Yemân'dan rivayet edilen,Beytü'l-Makdis'in Buhtünassar tarafından tahribini haber veren hadîs mevzu(uydurma)dur.Epeyce uzun olan bu mevzu hadisi,et-Taberinin kitabına almış olmasına hayret doğrusu! Büyük allame bunun nasıl da farkına varmamış!(1).

2-Yine yukarıya alınan (2) numaralı rivâyet ve onu ta'kîb edenler hakkında da "İsrafliyyât" deyiminden başkası kullanılamaz.Zira bütün bu anlatılanları doğrulayacak elimizde ne bir âyet,ne de bir hadîs ve ne de sahâbeden menkûl sahih bir haber vardır.Rivâyetleri ve muhtevalarını ayrıca tahlile luzum yok.Çünkü haberlerin israiliyyattan olduğu âşikârdır.Müfessirlerden bazısının,tefsirlerinde bu hikayeleri büyük bir sabırla yazmış olmaları ayrı bir hayret konusudur.Sanki te'lîf edilenler tefsîr değil de bir tarih kitabıdır!

İsrafliyyât oluşlarında şüphe bulunmayan bu haberlerin bazısı Ehl-i Kitabın zındıkları tarafından uydurulmuştur;bazılarının da sahîh olma ihtimali vardır;fakat bunların yazılmasında ve kitaplara dercinde fayda yoktur.Ve Allah'ın konu ile ilgili olarak kitabında bildirdiği kadarı mü'minlere kâfidir.Tevrât ve İncil'den veya bunların şerhi mahiyetindeki eserlerden veyahutda hristiyan ve yahûdî eserlerinden duyulup nakledilenlere müslüman câmianın ihtiyacı yoktur.

Bütün bu söylenenler içinde birtek rivâyet sahîh bir tarikla Saîyd İbn El-Müseyyib'e uluşmaktadır;diğerlerinin ise sahih olmadığı gibi,sahihe yaklaşan bir senedlerinin de olmadığı kesindir.Sahih bir senedle Saiyd İbn El-Müseyyib'e varan rivâyet ise,Buhtunassar'ın Beytü'l-Makdis'i tahrib edip ahaliyi öldürdükten sonra Şam'a yürüdüğünü, orada kaynayan bir kan gördüğünü -kime âit olduğu tasrîh edilmeyen- bu kan üzerinde 70 bin inanmış adamı ve bu arada başkalarını katlettikten sonra kanın sükûna kavuştuğunu ifâde eder(2).

——— 0 ———

1 İbnü Kesîr,Tefsîr,IV.282.
2 Aynı eser,aynı yer.

F- H Â R Û T V E M A R Û T

Kur'ân'ı Kerîm'in en uzun sûresi olan El-Bakara'nın 102.âyetinde Bâbil ülkesine indirilmiş Harût ve Marût isimli iki melekten bahsedilir.Bu âyette aynı zamanda peyğamber Süleymân(a.s.)'a ve sihre de atıf vardır.Son derece kısa sayılabilecek olan bu âyet dolaysiyle tefsîrlere onlarca sayfalık bilgi dercedilmiştir.Neticede görüleceği gibi haberlerin hiçbiri sahîh yollarla Hz.Peyğamber'e ulaşmıyor.Ve hemen tamamiyle verilen bilgiler İsrafiliyyâta müncer oluyor.

a-Âyetin Meâli:

"Şeytanların,Süleymân'ın mülk(saltanat ve nübüvvet)'ü aleyhine uydurup takip ettikleri şeylere(yalanlara) uydular.Halbuki Süleymân aslâ kâfir olmadı.Fakat o şeytanlar kâfirdiler ki,insanlara sihri(büyücülüğü) ve Bâbil'deki iki meleğe:Harût ve Marût'a indirilen şeyleri öğretiyorlardı.Halbuki onlar(yani o iki melek):"Biz ancak fitneyiz(imtihan için gönderilmişiz).Sakın,(sihir,büyü yapıp da) kâfir olma" demedikçe hiçbir kimseye(sihir) öğretmezlerdi.İşte onlardan(o iki melekten) koca ile karısının arasını ayıracak şeyler öğrendiler.Halbuki (sihirbazlar) Allah'ın izni olmadıkça onunla hiçbir kimseye zarar verici değillerdir.Onlar ise kendilerini zarara sokacak,onlara fayda vermeyecek şeyleri öğreniyorlardı.Andolsun,onlar muhakkak biliyorlardı ki, onu(yani sihri) satın alan(ona revac veren) kimsenin âhiretten hiçbir nasibi yoktur.Onlar kendilerini cidden ne kötü şey karşılığında satmış olduklarını bilselerdi".

b-Ayetin Nüzûl Sebebi:

İbn İshak'tan: Dâvud oğlu Süleyman (a.s.)'ın ölümünü anladıkları zaman şeytanlar karar verip sihrin bütün çeşitlerini kaleme aldılar (ve şunu ilân ettiler) :"Kim şu şu arzûlarına kavuşmak isterse, şöyle şöyle yapsın...". Her türlü sihir ve buna ait formüller tesbît edildikten sonra bunu bir kitap haline getirdiler, sonra kaşı(nakşı) Hz. Süleymanın yüzüğünün kaşına benzer bir yüzükle mühürlediler. Üzerine de(sahte olan) şu ünvanı koydular: "Bu kitap, Davud oğlu Süleymanın ilim hazînelerine dâir Âsaf İbn Berhiya (آصاف بن برخيا)'nın yaz-

dıkları şeyleri ihtivâ eder". Sonra bunu Hz. Süleymanın tahtının altına gömdüler. Aradan zaman geçince İsrail oğullarından hayatta kalanlar bu kitabı bulup çıkardılar. Bu kitapda yazılı olan şeylere muttali' oldukları zaman Hz. Süleyman aleyhinde :"Hz. Süleyman ancak bu sâyede yaptığını yapmış" dediler. Sihri insanlar arasında yaydılar: öğrendiler ve öğrettiler. Sihir denilen şey, hiç bir millet içinde yahudîler arasında olduğu kadar yayılıp meşhûr olmadı.

Hz. Peyğamber Allah tarafından kendisine indirilen vahiylerde Hz. Süleyman'dan bahsedip onun peyğamberlerden olduğunu söyleyince, Medîne'deki yahudîler :"Doğrusu Muhammed'e hayret! Dâvud oğlu Süleymanın peyğamberlerden olduğunu iddiâ ediyor! Vallahi Süleyman sihirbazın biri idi!" dediler. Bunun üzerine C.Hak yukarıdaki âyeti indirdi(1).

Saîd İbn Cübeyr'den : Sihre dâir şeytanların elinde ne varsa hepsini Hz. Süleyman toplattırdı ve bunları hazîne odasındaki tahtının altına gömdürdü. Şeytanlar bu sihirlerin gömülü bulunduğu yere yaklaşma imkânı bulamayınca insanlara varıp :"Siz, Süleymanın şeytanlara, rüzgârlara ve diğer varlıklara kendisiyle hükmettiği ilmi istemez misiniz ?" dediler. Onlar da :"Tabi'î arzû ederiz" cevâbını verdiler. Bu cevâp üzerine insanlara onun medfûn olduğu yeri tarif ettiler. İnsanlar varıp tarif edilen yeri kazdılar, sihri bulup çıkardılar ve kullandılar. Hicazlılar :"Süleyman bunu isti'mâl ederdi, bu da tabiatiyle sihirdir" dediler. Bunun üzerine Allah peyğamberine Hz. Süleymanınsihirden ve sihirbazlıktan uzak olduğunu ifâde eden yukarıdaki âyeti indirdi(2).

İbnü Abbas'tan : Hz. Süleymanın başına gelen olaya - ki saltanatının bir müddet elinden alınmasıdır - Cerade isimli hanımının yakınlarından olan bazı kişiler sebep olmuşlardır. Cerade, Hz. Süleymanın hanımları arasında kendisine en çok itimad ettiği biri idi. İbnü Abbas der ki :"Hz. Süleyman hemen her mes'elede Cerade'nin mensûbu olduğu âilenin haklı çıkmasını arzû eder ve gerektiğinde onların le-

1 Et-Taberî, I.446;İbnü Kesîr,I.237-38;et-Tabressî,I.174;M.Tenzîl, I.41.
2 Et-Taberî,I.449;İbnü Kesîr,I.237;et-Tabressî, I.174.

hine hükümler verirdi. Bütün insanlara karşı aynı adâlet hissi ile davranmadığı için Allah tarafından cezalandırıldı".

İbnü Abbas sözüne şöyle devâm etti : "Dâvud oğlu Süleyman, belâya girmek veya hanımlarından biri ile yalnız kalmak istediğinde yüzüğünü Cerede'ye verirdi. C. Hak Hz. Süleymanı belâya uğratmak istediği zaman Süleyman bir gün yüzüğünü mutadı olduğu üzere Cerade'ye verdi. Bu esnâda Süleymanın kılığına girmiş olan şeytan geldi ve kadına:

"-Yüzüğümü ver!" dedi. Kadın yüzüğü getirince aldı ve parmağına taktı. Yüzüğü parmağına geçirir geçirmez cinler, şeytanlar ve insanlar ona boyun eğdi. Ravî sözüne devâmla der ki; Süleyman işini bitirince Cerade'ye vardı ve :

"-Getir yüzüğümü! Dedi. Kadın :

"-Sen Süleyman değilsin, yalan söylüyorsun" dedi. Ravî der ki: Süleyman bu başına gelenin bir fitne ve imtihan olduğunu anladı.Hz.Süleymanın yüzüğünü ve bu sâyede saltanatını eline geçirmiş olan şeytanlar, fırsatın ellerinde bulunduğu bu günlerde sihir ve küfrü ihtivâ eden bir kitap yazdılar. Sonra da bunu Süleyman'ın kürsisinin altına gömdüler.Sonra bu gömdükleri yerden çıkarıp kitabın muhtevasını insanlara okudular ve arkasından da insanlara şunu empoze ettiler:"Süleyman bu kitaplar sayesinde insanlara hükmediyordu! ".Râvi diyorki:Bu hadiseden sonra insanlar Hz.Süleymandan soğuyup ayrıldılar ve onu tekfîr ettiler.İnsanların Hz.Süleyman aleyhinde besledikleri bu kanaat Hz.Muhammed(s.a.v.)'in gönderilmesine kadar sürüp gitti.Allah Hz.Muhammed'e:"Şeytanların Süleyman'ın mülkü aleyhine uydurup takip ettikleri şeylere uydular"(yani şeytanların sihir ve küfürle ilgili olarak yazdıklarına) âyetini indirdi."Halbuki Süleymân aslâ kâfir olmadı.Fakat o şeytanlar kâfirdiler..." âyetiyle de Allah Hz.Süleyman'ın özrünü beyân edip açıkladı(1).

Ebû Miclez'den:Devrinde Hz.Süleyman arzda yaşayan her canlıdan ahd ve söz almıştı.Herhangi bir kimse bir belaya uğradığı zaman bu ahdinin aşkına affını ister de belâ ondan uzaklaştırılırdı.Zamanla insanlar sihri ve sec'i(bunların revac bulmasını ve tesirini) gördüler de şöyle bir iddiada blundular:"İşte Süleyman'ın yaptığı budur! ".Bu id-

1 Et-Taberî,tefsîr,I.449;tarih,I/2.760 v.d.;İbnü Kesîr,I.235.

diâ ve iftiraya cevâb olmak üzere C. Hak :"....Süleyman aslâ kâfir olmadı. Fakat o şeytanlar kâfirdiler ki, insanlara sihri öğretiyorlardı..." âyetini indirdi(1).

Imran İbn el-Haris'ten : İbnü Abbas'ın yanında bulunduğumuz sırada meclise biri geldi. İbnü Abbas ona nereden geldiğini sordu. O da, Irak'tan geldiğini söyledi. "Neresinden ?" dedi. O zat : "Kûfe'den", cevâbını verdi. İbnü Abbas adamla bazı şeyler sordu ve cevâplar aldı... (Söz arasında İbnü Abbas şunu anlattı): Daha önce şeytanlar, semadan kulak hırsızlığı sâyesinde bazı şeyler öğreniyorlar ve öğrendikleri tek bir gerçeğin yanına 70 tane de yalan katıyorlardı. İbnü Abbas sözüne devâmla şöyle söyledi :"Bu yalanlar(zamanla) insanların kalbinde yer etti. Allah Hz. Süleymanı bu durumdan haberdâr etti. Hz. Süleyman da bu yalanları toplattırıp kürsîsinin altına gömdü. Dâvud oğlu Süleyman öldükten sonra bir şeytan çıkıp insanlara :"Hz. Süleymanın eşi ve benzeri bulunmayan gizli hazînesini göstereyim mi ? O, tahtın altındadır!" dedi. Çıkardılar; "bu bir sihirdir!" dediler. Milletler(çağlar boyu) onu yazdı, belledi, ve tatbîk etti... -Irak halkının konuştukları onların artığıdır - dedi(İbnü Abbas). Bunun üzerine Allah, Hz. Süleymanın sihirden ve küfre sebep olan işlerden münezzeh olduğunu beyan eden yukarıdaki âyeti indirdi(2).

Katâde'den : Bize anlatıldığına göre - ki doğrusunu en iyi Allah bilir- şeytanlar, içinde sihir ve mühim şeytanlıklar bulunan bir kitap vücuda getirdiler. Bu kitabın muhteviyatını insanlar arasında yaydılar ve onlara öğrettiler. Hz. Süleyman bundan haberdâr olunca, bu kitapları araştırdı ve toplayıp, insanlar bu gibi şeyleri öğrenmesinler diye tahtının altına gömdürdü. Allah, peyğamberi Süleymanın emânetini alınca, şeytanlar varıp onları gömülü oldukları yerden çıkardılar; insanlara öğrettiler ve bu kitapların muhteviyatının Hz. Süleymanın insanlardan gizlediği ve sâdece kendisine tahsîs ettiği bir ilim oldu-

---

1 Et-Taberî, I.449; İbnü Kesîr, I.238.
2 Et-Taberî, I.449-50; en-Neysabûrî, Esbâbü'n-Nüzûl, s.19; İbnü Kesir, I.235-36; M.Tenzîl, I.41.

ğunu haber verdiler. Allah, nebîsi Hz. Süleymanın bu işlerden (sihir ve büyüden) uzak olduğunu açıkladı. Onun mazeretini ortaya koydu ve bunlara dâir olan şu âyeti indirdi :"...Süleyman asla kâfir olmadı..." (1).

Hasîfe'den : Yerden bir ağaç bittiği zaman Hz. Süleyman ona:" Sen hangi dert için yaratıldın ?" diye sorardı. Ağaç da :"Şu şu dertler için", diye cevâp verirdi. Harûbe (hurnûp) ağacı bittiği zaman Hz. Süleymah aynı soruyu ona da sordu. Ağaç :"Evini harap etmek için" cevâbını verdi. Hz. Süleyman hayretle: "Sen onu(benim evi) tahrîb mi edeceksin ?" deyince ağaç: "Evet", dedi. O vakit Hz. Süleyman: "Sen ne fena ağaçsın!" demekten kendini alamadı ve çok geçmeden Hz. Süleyman öldü. Halk onun ardından: "Keşke Süleymanın benzeri olsaydı!" demeğe başladılar. Şeytanlar(ağaçlara ait tıb bilgisini aldılar), bir kitap te'lîf ettiler ve bu kitabı Hz. Süleymanın namazgâhının altına gömdüler. Sonra da halka: "Süleymanın hasta tedâvîsinde kullandığı ilaçları size söyliyelim mi"dediler. Gittiler. Gömdükleri yerden onları çıkardılar. Bir de ne görsünler ? Kitabın içi sihir ve efsunla dolu! İşte bunun üzerine Allah, Hz. Süleymanın sihirbaz olduğu yolundaki hatalı bilgiyi tashîh için yukarıdaki âyeti indirdi...(2).

c- (ملك) Kelimesinin Okunuşu :

Âyette geçen "melekeyn" kelimesi "melikeyn" tarzında da okunmuştur. Mütevâtir olan kıraatlerde kelime (ملكين =iki melek) tarzındadır. Diğer okuyuş ise şâz'dır(3). Bazı eserlerde şâz olan bu okuyuş tarzı İbnü Abbas ve el-Hasenü'l-Basrî'ye nisbet edilmiştir(4). Buna göre manâ: "... Ve Babil'deki iki hükümdâra: Harut ve Marut'a indirilen şeyleri öğretiyorlardı..." şeklinde olur.

El-Hasenü'l-Basrî'ye göre, "o iki hükümdâr Babilîlerden iki kâfirdir",

Bazılarınca da onlar, İsrail oğullarından iki hükümdârdır.

Abdurrahman İbn Ebzâ onların Davud ve Süleyman (a.s.) olduklarını söylemiştir. Yukarıda da işâret edildiği gibi bu tarz okuyuş ve bu-

---

1 Et-Taberî,I.450.
2 En-Neysâbûrî,Esbâbü'n-Nüzûl, s.20; T.Emiroğlu,Esbâbü'n-Nüzûl,I.66
3 Et-Taberî,I.459;et-Tibyan,I.371-75;et-Tabressî,I.175;M.Tenzîl,I.4
4 Et-Tabressî,I.175;M.Tenzîl,I.42.

na ait rivâyetler şâz'dır. İhticaca salih olmayan bu okuyuş tarzına ileride, konu ile ilgili rivâyetlerin tahlîli bölümünde takrar temas edeceğiz.

ç- Olay Nerede Geçti ?

C. Hak âyette bahsi geçen iki meleğin Babil denen bir memlekete indirildiğini beyân ediyor.Ama dünya coğrafyasında buranın yerini Kur'ân bize bildirmiyor. Kur'ân'ın bildirmediği şeylerin arkasına düşmenin çok zaman müslümanlara faydası yoktur. Buna rağmen bazı müfessirler bu gibi şeylere fazlaca düşkünlük göstermişlerdir. Babil'in yerini tayin için öne sürülen yerler :

1-Irak (1);
2-Kûfe (2);
3-Hîre ile Babil arasında bir yer (3);
4-Nusaybin (4);
5-Dünbavend Babili (5);
6-Demavend dağı (6);
7-Garpta bir yer (7);
8-Bir kasaba adı (8);
9-Arzda bir yer adı (9);
10-Arzda bir dağ (10).

d-Olay Kimin Zamanında Geçti ?

Bazı müfessirler tarih içinde kaybolup gitmiş bu olayın kimin zamanında geçtiğini de merak edip araştırmışlardır.Buna ait Kur'ânı Kerîm'de ve hadîslerde en ufak bir işâret mevcut değildir. Esasen bu-

---

1 Et-Tûsî, et-Tibyan,I.374; et-Tabressî, I.175; el-Muharrar, I. varak 84a.
2 Et-Tibyan, I.374; el-Muharrar, I. varak 84a; Z.Mesîr, I.125; İbn Hazm,el-Fasl, IV.34.
3 El-Muharrar, I. varak 84a.
4 Et-Tibyan, I.374; et-Tabressî, I.175; el-Muharrar, I. varak 84a; Z.Mesîr, I.125.
5 Et-Taberî,I.459.
6 El-Muharrar,I. varak 84a; et-Tibyan,I.374; et-Tabressî,I.175.
7 İbnü Atıyye, el-Muharrar,I. varak 84a.
8 Et-Taberî,I.459.
9 Et-Taberî,I.459.
10 Z.Mesîr,I.125.

u merak edip araştırmak da İslâm'a bir şey kazandırmaz. Söylenen ve yazılanlar tamamiyle zandan ibârettir.

Rivâyetlere bakılacak olursa hadise İdrîs (a.s.) zamanında geçmiştir(1).

e- Harut ve Marut Yeryüzüne Niçin İndirildi ?

1-Allah bu iki meleği, hak dîne uymayı insanlara emretsinler, sihirden kaçınmalarını tenbîh etsinler, sihir ile mu'cizenin farkını göstersinler diye indirdi. Çünkü o devir insanları arasında sihir fazlaca yayılmış ve revaç bulmuştu. Melekler insanlara önce sihrin ne dehşet bir şey olduğunu ve tesirlerini öğretiyorlar, sonra da bundan men ediyorlardı. Bu türlü men bilgiye müstenid olduğu için daha tesirli oluyordu. Sonra bir şeyin zararını bilmeyen kişi ondan kaçınmaz.

2-Melekler yeryüzüne, son derece yaygın olan sihirden insanları men etmek için indirilmişti. Kendileri bizzat sihir öğretmediler. Eğer öğretselerdi, sihir yapmaya teşvîk etmiş olurlardı.

3-Allah'ın verdiği bunca nimetlere karşılık insanların günahlara düşmesi, isyanı bir tarafa atıp Yaradan'a ibâdet etmemelerine melekler son derece hayret ettiler. Onlardan bi grup:

"-Ya Rab! Yeryüzündeki bu yaratıkların yaptıkları şeylere, sana karşı düzdükleri yalan ve iftiralara, içine düştükleri günahlara kızmıyor musun ? Sen onları bu türlü şeyleri yapmaktan men ettin, onlar senin kabza-i kudretindedirler; (onlara hala niçin müsâmaha ediyorsun ?)" dediler. Allah meleklerine, kendi hallerini, yaratılışlarındaki sırrı tanıtmak istedi ve :

"-İçinizden iki melek seçin de ben onları yere indireyim. Onları Âdemoğulları misâli yeme, içme, tama', hırs gibi tabi'î ve beşerî haller ve şehvetle donatayım; sonra da onları bana kulluk konusunda deneyeyim". İşte bunun üzerine melekler, Âdemoğullarını çok şiddetle kınayan Harut ve Marut'u seçtiler. Allah da onlara yeryüzüne inmeleri için vahyetti. Onlara :

"-Tıpkı Âdemoğullarında olduğu gibi sizi yeme, içme, hırs, tama' ve şehvetle donattım; dikkatli olun: Hiç bir şeyi bana ortak koşmayın!

---

1 Et-Tibyan, I.376; M.Tenzîl, I.42,43.

katlini haram kıldığım cana kıymayın! Zinâ etmeyin! İçki içmeyin!" dedi ve onları insan kılığında yere indirdi...(1).

f-Harut ve Marut Kimdir ?

Yukarıda da işâret edildiği gibi Harut ve Marut iki melektir. Bütün kıraat imamlarınca kelime "melekeyn= iki melek" tarzında okunmuştur. Bunun başka bir şeye ihtimâli yoktur. Konu tevâtürle sabittir. Buna rağmen şâz tarîkle gelen ve imamlarca asla ehemmiyyet verilmeyen bir okuyuşa istinâden bu hususta çeşitli görüşler ortaya atılmış ve Harut ile Marut'un kim oldukları vuzuha kavuşturulmak istenmiştir.Konunun fazlaca dallanıp budaklanmasına (وما انزل)'deki (ما)'nın ifâde ettiği manâ da tesir etmiştir:

1-İki melektir (doğru olan görüş budur)(2);

2-Cebrail ve Mikâîl'dir (3);

3-İnsanlardan iki kişidir (4);

4-İki hükümdârdır (5);

5-İki şeytandır (6);

6-Cinlerden iki kabîledir (7);

7-Harut ve Marut, "es-Sicill" ismindeki meleğin yardımcılarındandır(8);

8-İns ve cin şeytanlarıdır(9);

9-Davûd ve Süleyman (a.s.)'dır (10).

---

1 Et-Taberî,I.456 v.d.;el-Muharrar,I. varak 84ab; et-Tabressî,I. 175; Z.Mesîr,I.123; et-Tibyân,I.375-76;Ebu'l-Leys tefsîri,varak, 25b; Tefsîru 'Askerî,varak 115a; el-Maverdî,el-'Uyûn, varak 45a; Tefsîru'l-Vahidî, varak 37ab.

2 et-Taberî,I.452-53;et-Tabressî,I.175;İbnü Kesîr,I.241.

3 Et-Taberî,I.452;et-Tabressî,I.174;el-Mehdevî,et-Tahsîl, varak 11a İbnü Kesîr,I.239.

4 Et-Taberî,I.455;et-Tabressî,I.175;M.Tenzîl,I.42;İbnü Kesîr,I.240.

5 Et-Taberî,I.455;et-Tabressî,I.175;M.Tenzîl,I.42;İbnü Kesîr,I.240; İbnü'l-'Arabî,Ahkâmü'l-Kur'ân,I.29.

6 Et-Tabressî,I.175;er-Rağıb el-Isfehânî,el-Müfredât,s.542;İbn Hazm el-Fasl,IV.33.

7 El-Cessas, Ahkâmü'l-Kur'ân,I.56;et-Tabressî,I.175;İbnü Kesîr,I. 240;İbnü Hazm,el-Fasl,IV.33.

8 İbnü Ebî Hatim(den naklen İbnü Kesîr,I.123-24).

9 Et-Tabressî,I.175.

10 İbnü'l-Arabî,Ahkâmü'l-Kur'ân,I.29;İbnü Kesîr,I.240.

g Yeryüzüne İndirilen İki Meleğin Macerası :

İbnü Abbas'tan : Allah semaların kapılarını meleklerine açtı. Onlar yeryüzündeki insanların amellerine baktılar. İnsanların hata işlediklerini görünce :

"-Ya Rab, senin(kudret) elinle yarattığın, meleklerine secde ettirdiğin, eşyanın isimlerini belletdiğin Âdemoğulları hatalar içinde yüzüyorlar" dediler. Allah da:

"-Eğer siz onların yerinde olsaydınız, aynı şeyleri yapardınız" buyurdu. Melekler :

"-Ya Rab, seni noksan sıfatlardan tenzîh ederiz. Âdemoğullarının yaptığını yapmak bize yarazmaz" dediler. Ravî der ki; melekler,Allah tarafından yeryüzüne inecek olanları seçmekle emrolundular. Onlar da, Harut ve Marut'u seçtiler. Harut ve Marut yere indirildiler. Allah; kendisine hiç bir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, şarap içmemeleri, -Allah'ın meşru gördüğü haller müstesna- hiç bir cana kıymamaları şartıyla yeryüzünde ne varsa onlara helâl kıldı. Ravî sözüne devâmla derki; melekler yeryüzünde yaşamalarına devâm ederken, kendisine(dünya ?) güzelliğinin yarısı verilmiş olan (بيذ خست) isminde bir kadın gördüler. Dayanamayıp onunla zina etmek istediler. Kadın meleklerin teklîfine yanaşmadı. Onlardan Allah'a şirk koşmalarını, şarap içmelerini, cana kıymalarını ve (gösterdiği) puta secde etmelerini şart koştu. Melekler kadının teklîfine :"Biz Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmayız" diye cevâp verdiler.Meleklerden biri diğerine kadına varıp, teklîflerini tazelemesini söyledi. Kadın yine reddetti. "Şarabı içerseniz olur" dedi. Meleklerin kadının sunduğu şarabı içtiler ve körkütük sarhoş oldular. Bu esnâda yanlarına bir dilenci geldi ve kendilerinden bir şeyler istedi. Dilenciyi öldürdüler. Onlar bu iki büyük kötülüğü irtikâp edince, Allah gök kapılarını meleklere açtı. Arkadaşlarının bu hallerini görünce: "Ya Rab! Seni her türlü noksan sıfatlardan tenzîh ederiz.Sen her şeyi en iyi bilensin" dediler. Ravî diyor ki; Allah, Davûd oğlu Süleyman (a.s.)'a, meleklerin dünya azâbı ile ahiret azâbından birini tercîh etmelerini vahyetti. Melekler dünya azâbını tercîh ettiler. Bunun üzerine Babil'de topuklarından tepesi aşağı asıldılar(1).

---

1 Et-Taberî, I.456.

İbnü Mes'ûd ve İbnü Abbas'tan : Bu iki zatın rivâyetine göre, Âdemoğulları yeryüzünde çoğalıp Allah'a asî olunca melekler, gökler ve yerler onlara beddüâ ettiler ve :

"-Ya Rab, nasıl oluyor da bunları helâk etmiyorsun ?" dediler. Bunun üzerine Allah meleklere şunu vahyetti :

"-Sizlere şehvet versem ve şeytanı musallat kılsam aynı şeyleri siz de yaparsınız". Ravî der ki; melekler kendi kendilerine - Allah'ın irşâdına rağmen - kendilerine şehvet verilse de, şeytan musallat kılınsa da kötülük yapmayız,dediler. Allah da, en fazîletli olanlarından iki melek seçmelerini kendilerine vahyen bildirdi. Onlar Harut ile Marut'u seçtiler. Harut ile Marut yere indirildi. Gökteki "ez-Zühre" isimli yıldız İranlı bir kadın kılığında yanlarına getirildi.İranlılar bu kadına (بيذخت) derlerdi. Ravî der ki; meleklerin en fazîletlilerinden olan bu iki melek yani Harut ile Marut hata işlediler. Melekler(eskiden) îman edenlere istiğfar ederler ve şöyle derlerdi :"Ey Rabbimiz, senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O halde tevbe edenleri, senin yoluna uyup gidenleri yarlığa, onları Cehennem azâbından koru!"(1); Harut ile Marut'un mezkûr hatalarından sonra ise yeryüzünde yaşayanlara (îmanlı, imansız farkı gözetmeden) şu tarzda düâ etmeye başladılar :"...Gözünüzü açın, şüphesiz Allah, O,çok yarlığayıcıdır, çok esirgeyicidir"(2). Harut ile Marut hatalarından sonra dünya azabı ile ahiret azabından birini seçmeleri hususunda muhayyer bırakıldılar.Ve netîcede dünya azabını seçtiler(3).

Hz. Ali (r.a.)' den : 'Amr İbn Sa'îd Hz. Ali'nin şöyle dediğini nakleder :"Ez-Zühre" ismindeki yıldız aslında İranlılardan güzel bir kadındı. Bu kadın vaktiyle, Harut ve Marut ismindeki iki meleğe davacı olarak vardı. Melekler kadını görünce ondan murad almak istediler. Kadın onların teklîfini, okudukları zaman göklere çıkmalarına vesîle olan şeyi öğretmeleri kaydıyla "peki" dedi. Kadına öğrettiler. Kadın

---

1 El-Mü'min, 40/7.
2 Eş-Şura' , 42/5.
3 Et-Taberî, I. 456; İbnü Kesîr, I. 243; ed-Dürru'l-Mensûr,I.99.

düâyı okudu ve gök yüzüne yükseldi ve o anda da yıldıza tebdîl edili-verdi(1).

Ka'bü'l-Ahbâr'dan:Melekler kendi aralarında,Âdemoğullarının yaptıklarını ve günahlarını andılar.Bunun üzerine meleklere:"Aranızdan ikisini seçin" denildi.Haberi nakledenler içinde bulunan el-Hasen İbn Yahya derki;"aralarından iki melek seçmeleri emredilince,Hârût ve Mârût'u seçtiler".Bu seçilenlere şöyle bir talimat verildi:"Ben sizleri Âdemoğullarına elçi gönderiyorum.Sizinle benim aramda(ayrıca bir) elçi yoktur.Yeryüzüne inin.Bana hiçbir şeyi ortak koşmayın;zina etmeyin;şarap içmeyin!".Ka'bü'l-Ahbâr derki:"Vallahi,yeryüzüne indikleri gün henüz akşam olmadan,Allah tarafından yasaklanan herşeyi yaptılar". El-Hasen İbn Yahya hadîsinde derki;"Yeryüzüne indirildikleri ilk günü bile doldurmadan,Allahın kendilerine haram kıldıklarını tamamen yaptılar"(2).

Yine Ka'bü'l-Ahbâr'dan:Ka'bü'l-Ahbâr'a göre,melekler insanların yaptıkları şeyleri ve işledikleri günahları garibseyib ileri geri söz ettiler.Allah da onlara:

"-Sizler onların yerinde olsanız aynı şeyleri yaparsınız.(İsterseniz içinizden seçin iki melek! "dedi.Bunun üzerine Harut ve Marut'u seçtiler.Allah,Harut ile Marut'a:

"-Sizi insanlara elçilerim olarak gönderiyorum.Sizinle kendi aramda başka bir elçi kullanmıyorum.Yeryüzüne ininiz.Bana hiçbir şeyi ortak koşmayınız.Zina etmeyiniz" emrini verdi.Ka'b der ki:"Ka'b'ın hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki,yeryüzüne indirildikleri ilk günü bile doldurmadan,Allah'ın kendilerine haram kılmış olduğu şeyleri işlediler"(3).

Es-Süddî'den:Harut ile Marut,hüküm ve davranışlarından dolayı yeryüzü sakinlerini(insanları) kınadılar.Taraf-ı İlâhî'den bu iki meleğe şunlar söylendi:

"-Ben Âdemoğluna on şehvet verdim.Onlar kendilerine verilen bu şehvetlerle bana isyan ediyorlar".Buna Harut ile Marut şöyle karşılık

---

1 Et-Taberî,I.456;İbnü Kesîr,I.243.
2 Et-Taberî,I.456-57;İbnü Kesîr,I.244-45.
3 Et-Taberî,I.457.

verdiler:

"-Ya Rab,eğer sen bu on şehveti bize vermiş olsaydın ve sonra biz de yeryüzüne ineydik,yine de adaletle hükmeder(doğru dürüst iş görür)'. dük". Allah da onlara:

"-Haydi inin bakalım.Size bahsi geçen on şehveti verdim.İnsanlar arasında hükmediniz" buyurdu. Bu iki melek Dünbavend Bâbil'ine indiler. İnsanlar arasında cereyan eden hâdiselerden kendilerine da'va olarak aksedenlere bakıyorlar,akşam olunca göklere çıkıyorlar ve sabahleyin tekrar aynı vazife için iniyorlardı.Bunlar böyle sürüp giderken,birgün kocasından şikayeti olan bir kadın huzurlarına geldi.Melekler kadının bu güzelliğine hayran oldular.Bu kadının ismi,arapça olarak "ez-Zühre" nabatça (بيدخت),farsça ise(أَنَاهِيذ) idi.Meleklerden biri diğğrine:

"-Bu kadın benim gönlümü aldı götürdü" dedi.Arkadaşı da:

"-Ben de aynı şeyi sana söyleyecektim,utandığım için söyleyemedim" karşılığını verdi.Diğeri:

"-Bunu ona çıtlatayım mı ne dersin?" dedi.Arkadaşı:

"-Olur,fakat Allah'ın bize karşı azabı nice olur bilir misin?" deyince öteki:

"-Allah'ın rahmetini umarız(ondan ümid kesilmez)" dedi.Kadın kocasına karşı olan şikayetini huzura tekrar getirince melekler,kendisinden kâm almak istediklerini ona söylediler. Kadın tekliflerine:

"-Kocamı davada haksız,beni de haklı çıkarmadıkça kabûl etmem" dedi. Melekler hemen kadının lehine,kocasının aleyhine davayı karara bağladılar.Kadın kendilerine,harabelerden birini buluşma yeri olarak verdi.Orada arzu ettikleri şeyi gerçekleştireceklerdi. Melekler(bu maksadla) randevu mahalli olarak tayin edilen yerde kadını buldular.Onlardan biri kadınla yalnız kalmak isteyince,kadın:

"-Hangi sözle(düâ) semaya çıktığınızı ve hangisi ile indiğinizi bana söylemedikçe arzunuza yanaşmam" dedi.Onlar da semaya çıkış ve inişte okudukları düaları kadına bildirdiler.Kadın bunu öğrenir öğrenmez okudu ve semaya çıktı.Allah kendisine,semadan inileceği zaman okunan düayı unutturdu.Böylece kadın çıktığı yerde kaldı.Neticede Allah onu bir yıldıza çevirdi.

Abdullah İbn Umer onu(yıldızı) her gördükçe lânet eder de:

"-Harut ile Marut'u fitneye düşüren budur! "derdi.Harut ile Marut akşam olunca mûtad vechile semaya çıkmak istediler,fakat muvaffak olamadılar.Mahvolduklarını anladılar.Allah kendilerini,dünya âzâbı ile âhiret azabından birini seçmeleri hususunda serbest bıraktı.Dünya âzâbını tercih ettiler.Babilde asıldılar ve insanlara sihirle konuşmaya başladılar(1).

Er-Rabi'den: Hz.Âdem'den sonra insanlar birtakım kötülükler irtikab edib Allah'a karşı nankörce davranıb küfre düşünce,göklerde melekler şöyle dediler:

"-Ya Rab,sen bu ins âlemini kendine kulluk ve ibadet için yarattın. Onlar ise,küfre düştüler,haram olan cana kıydılar,haram mallar yediler zina ettiler,şarap içtiler! ".Melekler bununla kalmayıp,insanlara beddüâ ettiler ve onları aslâ ma'zûr görmediler.C.Hakk tarafından kendilerine:

"-Onlar benden uzakta yaşıyorlar ve beni görmüyorlar"denildi.Buna rağmen melekler insanları ma'zûr görüb affedemediler.Onlara:

"-Aranızdan,kendilerine emirlerimi emredeceğim,yasaklarımdan sakınmalarını isteyeceğim iki melek seçin" denildi.Bunun üzerine Harut ve Marut'u seçtiler.Bu iki melek insanlara mahsûs olan şehvet ve istekler le bezendiler.Allah'a ibadet ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamakla emrolundular.Allah'ın haram kıldığı cana kıymaktan,hırsızlıktan,zina ve içkiden nehyedildiler.Bahsi geçen iki melek yer yüzünde bir müddet adaletle hükmederek kaldılar.Bu Harut ile Marut'un hâdisesi İdrîs(a.s. zamanında olmuştu.Bu zamanda diğer insanlara kıyasla güzelliği,ez-Zühre yıldızının diğer yıldızlara karşı malik olduğu güzelliğe eş bir kadın vardı.Bu kadın bir gün Harut ile Marut'a geldi.Kadına hoş ve yumuşak söylediler ve kadından murâd almak istediler.Kadın yapılan teklife yanaşmadı.Meleklerin kendi emrine boyun eğmelerini ve dînine girmelerini şart koştu.Melekler kadının mensub olduğu dîni ve onun mahiyyetini öğrenmek istediler.Kadın bir put çıkardı ve:"Ben buna tapıyorum" dedi.Melekler:

---

1 Et-Taberî,I.457.

"-Bizim buna tapmaya ihtiyacımız yok!" dediler.Kadının yanından uzaklaşıp gittiler ve Allah'ın dilediği kadar durdular.Sonra tekrar kadının yanına vardılar;ona yumuşak söz söylediler ve ondan murâd almak istediler.Kadın yine "hayır" dedi ve bu def'ada dînine sülûk etmelerini şart koştu. Melekler:

"-Bizim buna tapmaya ihtiyacımız yok!" dediler. Kadın Harut ile Marut'un puta tapmaktan çekindiklerini görünce bu kerre onlara :

"-Şarap içmek, adam öldürmek ve puta tapmaktan birini tercîh ediniz" dedi. Melekler :

"-Bu üç teklîften hiç biri bize yakışmaz ama, yine de bunların en ehveni şarap içmektir" dediler. Kadın onlara şarap sundu. Şarap kendilerini iyice mestedince kadınla cinsî münâsebette bulundular(zinâ ettiler). Bu halleri devâm ederken yanlarına bir kişi geldi ve durumu gördü. Bu adamı, gördüklerini sağda solda yayıp bizi rezîl etmesin diye öldürdüler. Şarhoşluk halleri geçip ayıldıktan sonra, işledikleri günâhı ve cürmü anladılar ve semaya çıkmak istediler, fakat buna muvaffak olamadılar. Allah tarafından bu arzûlarına mani olundu. İş bu raddeye geldiği zaman yeryüzünde bulunan bu iki melekle ehl-i sema arasındaki perde açıldı. Melekler, Harut ile Marut'un içine düştükleri günah ve hataya gözleriyle gördüler ve bundan dolayı hayret ve dehşete kapıldılar.Ve melekler bu vesîle ile şunu anladılar ki; kim Allah'tan ırak, O'nun murakabe, müşâhede ve kontrolünden uzak kalırsa o kimse Allah'tan daha az korkar. Artık bundan böyle melekler, yeryüzünde yaşayanların tümüne (îmanlı veya îmansız oluş hallerine bakmadan)istiğfar etmeye başladılar(1). Harut ile Marut yukarıda anlatılan hatalara düşünce kendilerine taraf-ı İlâhî'den şöyle bir teklîf geldi :

"-Dünya azâbını veya ahiret azâbını, bu ikiden birini tercîh ediniz! Melekler:

"-Dünya azâbı fanî, ahiret azâbı bâkîdir", deyip dünya azâbını seç-

---

1 Eş-Şûra', 42/5.

tiler. Babil ülkesinde bırakıldılar ve kendilerine orada azâb olunmaktadır(1).

Nafi'den : Nafi' şöyle diyor: "Ben İbnü Umer ile yolculuk yaptım Yolculuğumuz esnâsında gecenin sonuna doğru İbnü Umer bana :

"-Ey Nafi'! Bak hele(el-Hamra') doğmuş mu ?" dedi(2). Ben de :

"-Hayır, doğmamış,dedim". İbnü Umer bu soruyu iki veya üç kerre tekrarladı. Sonra ben zamanı gelip doğduğunda :

"-Şimdi doğdu!" dedim. İbnü Umer bunun üzerine :

"-Ona merhaba da, hoş safa da yok!" dedi. Ben :

"-Sübhânellah! Allah'ın emrine boyun eğmiş, itaatli, söz dinler bir yıldızdır o!"(ona bu tarzda kızmanın manâsı ne ?) dedim. Bunun üzerine İbnü Umer :

"-Sana sâdece Hz. Peygamber (s.a.v.)'den duyduğumu söylüyorum; Efendimiz bana şöyle buyurdu :" Melekler,ey Rabbimiz! Bunca hata ve günahlarına karşılık insanlara nasıl sabırlı davranıyorsun ?" dediler. C. Hak kendilerine :

"-Ben onları imtihân ettim, sizleri ise onların işlediği günah ve fitnelerden korudum" buyurdu. Melekler :

"-Biz onların yerinde olsak sana isyân etmezdik" dediler. Bu iddiâya

---

1 Et-Taberî,I.457-58; el-Maverdî, el-Uyûn, varak 25a; el-Vahıdî, tefsîr,varak 37a-b; el-Muharrar,I. varak 84a-b; İbnü Kuteybe, Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadîs, s.184,278; el-Vahıdî,el-Vasît, varak 32a-b; el-Kirmânî, Lübâbü't-Tefsîr, varak 18a; Tefsîru 'Askerî, varak 115a; el-Kuşeyrî, el-Letaif, varak 16a-b; Ebu'l-Leys es-Semerkandî, varak 25b; el-Mehdevî, et-Tahsîl, varak 11a; el-İsfirâyînî, Tâcü't-Terâcim, varak 37a; Z.Mesîr,I.123 v.d.;M.Tenzîl, I.42; et-Tabressî, I.175-76; et-Tibyân, I.375-76; İbnü Kesîr, el-Bidâye, I.37-38; tefsîr, I.245; ed-Dürru'l-Mensûr, I.97; el-Kinânî, Tenzîhu'ş-Şerî'a, I. 209-10; es-Süyûtî, el-Le'âli'l-Masnû'a, I.158; İbnü Âdil, Kitâbü'l-Lübâb, varak 69a; Mecelletü'l-Ezher, XXV, 895-96.

2 Maksad Zühre yıldızıdır.

karşılık Allah :

"-İçinizden iki melek seçen!" emrini verdi. Onlar da Harut ve Marut'u seçtiler(1).

Mücâhid İbn Cübeyr den : Harut ve Marut'un hikâyesine gelince: Kendilerine bir takım kitaplar, peyğamberler ve mu'cizeler gelmiş olmasına rağmen insanların zulüm ve haksızlığına melekler hayret ettiler, Bunun üzerine C. Hak onlara :

"-İnsanlar arasında hakimlik yapmak üzere içinizden iki melek seçiniz de onları yere indireyim" emrini verdi. Harut ve Marut'u seçtiler. Bu iki meleği yeryüzüne indireceği zaman Allah kendilerine şunları söyledi :

"-Âdemoğullarının zulüm, günah ve kötülüklerine hayret ettiniz; onlara zaman birbiri peşi sıra peyğamberler ve kitaplar gönderildi. Sizinle benim aramda ise hiç bir peyğamber yoktur(ben talîmatımı size direkt olarak veriyorum) . Şunları şunları yapınız; şu şu gibi şeyleri de yapmayınız!". Allah bu tarzda onlara bir takım emirler verdi ve yasaklar koydu. Bu emir ve ta'lîmat dâiresinde hareket etmek üzere yere indiler. Allah'a bunlardan daha itâatkâr hiç bir kimse yoktu. İnsanlar arasında hükmediyorlar ve âdilâne iş görüyorlardı. Gündüzleri Âdemoğulları arasında kadılık yapıyorlar, akşam olunca göklere çıkıp meleklere karışıyorlar, sabah vakti tekrar iniyorlar, hükmediyorlar ve adâletten ayrılmıyorlardı. İşler böyle devâm ederken, -en güzel bir kadın kılığında- "ez-Zühre" davacı olarak indirilip karşılarına getirildi. Aleyhine hüküm verdiler. Zühre gittikten sonra, meleklerden biri diğerine :

"-Benim gönlüme gelenler senin gönlüne de geldi mi ?" dedi. Öteki de "evet" cevâbını verdi. Kadına birini gönderdiler ve:" Gelsin, lehinde hüküm vereceğiz" diye haber saldılar. Kadın gelince - davasını lehine karara bağladılar - ve :

"-Gel bize!" dediler. Kadın onlara vardı. Avret yerlerini kadına açtılar. Meleklerin şehveti içlerinde idi. Kadınlara karşı olan arzu ve lezzet insanlarda olduğu gibi meleklerde mevcut değildi. Onların

---

1 Et-Taberî, I.458; Z.Mesîr, I.124, not.3; İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'ân, I.29-30; İbnü Kesîr, I.242; ed-Dürru'l-Mensîr, I.97.

işi bu dereceye gelip,fitneye düştükleri sırada, ez-Zühre uçtu ve daha önce bulunduğu yere gitti. Akşam olunca melekler her günki gibi göklere çıkmak istediler, fakat kendilerine izin verilmedi ve geri çevrildiler. Kanatları kendilerine itaat etmedi. İnsanlardan birinden yardım talebinde bulundular. O kişiye varıp şöyle yalvardılar :

"-Bizim için Rabbine düâ et!". O da :

"-Yeryüzü sâkinleri, ehl-i samaya nasıl düâ edebilir ?" dedi.Melekler :

"-Rabbin seni semada hayır ile andı. Biz de bunu duyduk" dediler. O zat onlara bir gün vadetti. O gün gelince düâ etti ve düâsı kabûl edildi. Harut ve Marut, dünya azâbı ile ahiret azâbı arasında muhayye bırakıldılar. Biri arkadaşına şöyle bir baktı ve :

"-Allah'ın ahirette vereceği cezâların ebedî ve şunlardan ibâret olduğunu biliyoruz. Dünya azâbına kıyas edildiğinde(dünyadaki ile birlikte) yedi kat fazladır" dedi. Babil'e inmeleri emredildi. Azâbların orada çekiyorlar. İddiâya göre demir(halka ve zincirlere) vurulmuş, iki kat edilmiş vaziyette (devâmlı) kanat çırpmaktadırlar(1).

İbnü Abbas'tan : Dünya semasının sâkinleri yukarıdan bakıp, insanların yeryüzünde günahlar içinde yüzdüklerini gördüler ve C. Hakka :

"-Ya Rab! Dünyadakiler günah işliyorlar" dediler. C. Hak :

"-Siz benimle berabersiniz, onlar beni görmüyorlar" buyurdu. Sonra meleklere :

"-Aranızdan seçin üç kişi!" denildi. Yeryüzüne indirilecek ve insanlar arasında çıkacak anlaşmazlıklarda hakimlik yapacak üç kişi seçtiler. Allah bu seçilenlere Âdemoğullarına mahsûs şehvet ve arzuyu vedi. Onları, şarap içmek, cana kıymak, zina etmek ve herhangi bir puta secde etmekten men etti. Seçilen üçten birinden sarf-ı nazar edildi ve ikisi yere indirildi. İnsanların en güzellerinden olan bir kadın onlara geldi. Bu kadına (مناهية) denirdi. Meleklerden ikisi de kadına âşık oldular. Kadının evine varıp kendisinden murâd almak istediler. Kadın :

---

1 Et-Taberî,I.459; İbnü Kesîr,I.247-48;ed-Dürru'l-Mensûr,I.102; Et-Tabressî,I.175-76.

"-Şarabımı içmeden,komşumun oğlunu öldürmeden,putuma secde etmeden teklifinizi kabûl etmem"dedi.Melekler:

"-Putuna secde etmeyiz" dediler.Fakat arkasından şaraptan içtiler, cinayeti işlediler ve puta secde ettiler.Ehl-i Sema bu iki meleğin yaptıklarını yukardan gördü.Bunu müteakib kadın:

"-Okuduğunuz zaman göklere uçup gittiğiniz düâyı söyleyin bakayım!" dedi.Kadına düâyı öğrettiler;okudu ve göklere uçtu.Kadın göğe çıkınca bir kor haline getiriliverdi.Şimdi gökte görülen Zühre yıldızı odur. Allah meleklere Süleyman (a.s)'ı gönderdi.Hz.Süleyman(Allah'ın talimatı üzerine) onları dünya azâbı ile ahiret azâbı arasında serbest bıraktı.Onlar da dünya azâbını tercîh ettiler.Onlar sema ile arz arsında asılmış durumdadırlar(1).

ğ-Zühre İle Hârût ve Mârût'a Ait Hadîsler

Hz.Peyğamber ve sahâbeden, Zühre ile Harut ve Marut arasında geçtiği söylenen olaylarla ilgili bazı hadîsler de rivâyet edilmiştir. Bazıları "yeryüzüne indirilen iki meleğin macerası" başlığı altında geçen bu haberlerin belli-başlıları şunlardır :

1-Ahmed İbn Hanbel'in Abdullah İbn Umer'den nakline göre, Efendimiz (s.a.v.) şöyle demiştir: "Allah Âdem (a.s.)'i yeryüzüne indirince melekler:

"-Ya Rab! Biz seni hamdinle tesbîh ve takdîs edip dururken- orada bozgunculuk edecek, kanlar dökecek- kimse mi yaratacaksın ? demişlerdi. Allah da : Sizin bilmiyeceğinizi herhalde ben bilirim demişti(2). Melekler buna karşı şunu ileri sürdüler :

"-Ya Rab, biz sana karşı, Âdemoğullarından daha itaatliyiz". Buna cevâp olarak Allah meleklere :

"-Meleklerden ikisini getirin! Onları yeryüzüne indirelim ve ne yapacaklarına, nasıl davranacaklarına bakalım!" dedi. Melekler :

"-Ya Rab! Harut ve Marut'u getirdik" dediler. Onlar yeryüzüne indirildiler. İnsanların en güzeli şeklinde,"ez-Zühre" onlara temessül ettirildi. Zühre, Harut ve Marut'un yanına vardı. Bu iki melek Zühre-

1 İbnü Ebî Hatim(den naklen İbnü Kesîr, I. 246).
2 El-Bakara, 2/30.

den nefsini istediler(ondan kâm almak istediler). Zühre :

"-Şu şirk kelimelerini söylemeden teklîfinize yanaşmam" dedi.Melekler

"-Vallahi biz, ebediyyen hiç bir şeyi Allah'a ortak koşmayız" dediler. Kadın onlardan ayrıldı gitti. Sonra kucağında bir çocukla geldi. Melekler yine ondan kâm almak istediler. Kadın :

"-Bu çocuğu öldürmeden olmaz vallahi" dedi. Harut ve Marut :

"-Hayır, vallahi onu aslâ öldürmeyiz" karşılığını verdiler. Kadın onlardan ayrıldı gitti. Sonra elinde bir şarap kadehi ile geri geldi. Melekler kadından tekrar kâm almak istediler, Kadın :

"-Bu şarabı içmedikçe olmaz vallahi" dedi. Şarabı içtiler, sarhoş oldular, kadınla düşüp kalktılar ve çocuğu öldürdüler. Melekler içkinin tesirinden kurtulunca kadın :

"-Vallahi bana karşı yapmayız diye direndiğiniz her şeyi sarhoşken yaptınız" dedi. Harut ile Marut dünya azâbı ile ahiret azâbından birini tercîhte serbest bırakıldılar da dünya azâbını tercîh ettiler"(1).

2-İbnü Cerîr'in,İbn Umerden nakline göre Nafi' şunu anlatmıştır: Ben İbnü Umer ile yolculuk yaptım.Yolculuğumuz esnasında gecenin sonuna doğru İbnü Umer bana:

"-Ey Nafi' ! Bak hele,"el-Hamra" doğmuş mu?" dedi.Ben de"hayır,doğmamış" dedim.İbnü Umer bu soruyu iki veya üç kerre tekrarladı.Sonra ben (zamanı gelip doğduğunda):

"-Şimdi doğdu! " dedim.İbnü Umer bunun üzerine:

"-Ona merhaba da,hoş safa da yok!" dedi.Ben:

"-Sübhânellah,Allah'ın emrine boyun eğmiş,itaatli,söz dinler bir yıldızdır o!" (ona bu tarzda kızmanın manası ne?) dedim.Bunun üzerine İbnü Umer:

"-Sana sadece Hz.Peyğamber(s.a.v)'den duyduğumu söylüyorum;efendimiz bana şöyle buyurdu:

"-Melekler:Ey Rabbimiz,bunca hata ve günahlarına karşılık,insanlara nasıl sabırlı davranıyorsun?" dediler.C.Hakk kendilerine:

---

1 A.İbn Hanbel,Müsned,no.6178;et-Taberî,II.433,not.5(yeni neşir); Z.Mesîr,I.124,not.3;İbnü Kesîr,I.241-42.

"-Ben onları sınadım, sizleri ise onların işlediği günah ve fitnelerden korudum" buyurdu. Melekler :

"-Biz onların yerinde olsak sana isyan etmezdik" dediler. Bu iddiâya karşılık Allah :

"-İçinizden iki melek seçin! Emrini verdi. Onlar da Harut ve Marut'u seçtiler (1).

3-Abdürrazzak'ın Ka'bü'l-Ahbâr'dan nakline göre Ka'b şöyle demiştir :

Melekler Âdemoğullarının amellerini ve işlediklerini dillerine doladılar. Bunun üzerine kendilerine :

"-Aranızdan iki melek seçin!" denildi. Harut ve Marut'u seçtiler. Allah Harut ve Marut'a :

"-Ben Âdemoğullarına bir takım elçiler gönderiyorum. Sizinle benim aramda elçi yoktur. Yeryüzüne inin. Bana hiç bir şeyi ortak koşmayın, zina etmeyin, şarabı içmeyin!". Ka'b der ki :

"-Vallahi daha yere indirildikleri gün akşam olmadan, kendilerine yasak edilen her şeyi yaptılar" (2).

4-Hz. Ali'den : Amr İbn Sa'îd Hz. Ali'nin şöyle söylediğini naklediyor :

"Ez-Zühre" ismindeki yıldız aslında İranlılardan güzel bir kadındı. Bu kadın vaktiyle, Harut ve Marut ismindeki iki meleğe davacı olarak vardı. Melekler kadını görünce ondan murad almak istediler. Kadın onların teklîfini, okudukları zaman göklere çıkmalarını temin eden şeyi öğretmeleri şartıyla "peki" dedi. Kadına öğrettiler. Kadın düâyı okudu ve gök yüzüne yükseldi ve o anda da(Allah tarafından) yıldıza çevriliverdi(3).

5-El-Hafız Ebu Bekr İbn Merdûye'nin Hz. Ali'den nakline göre, Hz. Ali şöyle demiştir :

Efendimiz(s.a.v.) şöyle buyurdu : "Allah Zühre'ye lânet etsin! Çünkü, Harut ve Marut isimli iki meleği fitneye düşüren odur" (4).

---

1 Et-Taberî,I.458;İbn Arabî,A.Kur'ân,I.29-30;Z.Mesîr,I.124,not.3; İbnü Kesîr,I.242;ed-Dürru'l-Mensûr,I.97.
2 Et-Taberî,I.456-57;Z.Mesîr,I.124,not.3;İbnü Kesîr,I.242-43.
3 Et-Taberî,I.456;İbnü Kesîr,I.243.
4 Z.Mesîr, I.124 (ve ayrıca bak. aynı sahîfe not.2);İbnü Kesir,I. 243.

6-İbn Ebî Hatim'in nakline göre Mücâhid şöyle demiştir :

Ben bir seferde Abdullah İbn Umer ile beraberdim. Gece vaktı olunca uşağına :

"-Bak bakayım! Kendisine merhaba da, hoş safa da olmayan eL-Hamrâ doğmuş mu ? Allah onun canını alsın! O iki meleğin arkadaşı(başlarının belâsıdır!)" dedi. (Hadise şöyle cereyan etti:) Melekler :

"-Ya Rab! Haram olan kanları akıttıkları, yasaklarını çiğnedikleri ve yeryüzünde fesad çıkarıp durdukları halde Âdemoğulları içindeki azgınları nasıl cezasız bırakıyorsun ?" dediler. C.Hak :

"-Ben insanları imtihan ve tecrübe ettim.Sizi de onlar gibi imtihan etseydim gerçekten siz de onların yaptığının aynısı yapardınız" buyurdu. Melekler :

"-Hayır yapmayız" diye karşılık verdiler. Allah :

"-En güvendiklerinizden iki melek seçin!" dedi. Harut ve Marut'u seçtiler. Allah Harut ve Marut'a :

"-Ben sizi yeryüzüne indireceğim" dedi ve kendilerinden; şirk koşmamaları, zina etmemeleri, hiyânette bulunmamaları hususnda ahd aldı ve yere indirdi. Onlara şehvet verdi. En güzel bir kadın kılığında "ez-Zühre" Harut ve Marut'a indirildi. Onlara göründü. Melekler Zühre'den kâm almak istediler. Zühre :

"-Benim dînime girmeyen hiç bir kimse böyle bir şeye nâil olamaz" dedi.

"-Dînin nedir ?" sorusuna, "mecûsîlik" diye cevâp verdi. Harut ve Marut :

"-Bu şirktir. Bunu aslâ kabul ve ikrar etmeyiz" dediler. Kadın bir zaman onlara görünmedi. Sonra tekrar meydâna çıktı. Melekler yine ondan murad almak istediler. Kadın :

"-Benim bir kocam var. Yapacağım bu işi onun duymasını arzû etmem. Zîra duyarsa beni rezîl eder. Eğer benim dînimi ikrar eder ve beni beraberinizde semaya götüreceğinize söz verirseniz dediğinizi yaparım" dedi. Kadının dînini kabul ettiler; kendisiyle yalnız kaldılar. Sonra kadınla birlikte semanın yolunu tuttular. Semanın kapısına varıp dayandıkları zaman gökyüzü onlara kapandı, kanatları budandı.Kor-

ku, pişmanlık ve çığlıklar içinde yere düştüler.

Arzda iki cuma arasında Allah'a yalvaran ve cuma günü olunca düâsı kabul edilen bir peyğamber vardı. Melekler; "falana varsak da bizim için düâ talebinde bulunsak. Bize düâ ediverse" diye düşündüler ve varıp dileklerini arzettiler. O zat :

"-Allah iyiliğinizi versin, arz sâkinlerinden olan birisi, sizin gibi gök ehli olanlara nasıl düâ edebilir ?" dedi. Harut ve Marut :

"-Biz denenmiş ve mahvolmuş kimseleriz" dediler. Peyğamber cuma günü kendisine uğramalarını söyledi; günü gelince uğradılar. Peyğamber:

"-Hakkınızda yaptığım hiç bir düâ kabul edilmedi. Binâenaleyh öbür cumaya geliniz" dedi. Geldiler. Peyğamber onlara :

"-Siz dünya azâbı ile ahiret azâbından birini seçmede serbestsiniz, birini seçiniz. Eğer dünya yaşayışını tercîh ederseniz, size ahirette azâb vardır. Dünya azâbını seçerseniz, ahirette Allah'ın hükmüne tabisiniz. O, nasıl isterse öyle olur". Bunu dinledikten sonra meleklerden biri :

"-Henüz dünya ömründen az bir kısım geçmiştir,(geride daha nice yıllar vardır)" dedi. Diğeri :

"-Yazıklar olsun sana! İlk işte ben sana uydum; şimdi de sen beni dinle! Gelip-geçici azâb ebedî olana benzemez" dedi. Arkadaşı ise :

"-Biz ahirette Allah'ın hükmüne tabi olacağız. Ben dünyada çektiğimiz gibi orada da ayrıca azâb çekmekten korkarım" dedi. Öteki :

"-Hayır, ben öyle zannediyorum ki, eğer Allah bizim, ahiret azâbından korktuğumuz için dünya azâbını tercîh ettiğimizi bilirse -ki bu bizim samimiyyetimize bağlıdır - bize iki azâbı da çektirmez!". Ravî der ki; netîcede melekler dünya azâbını tercîh ettiler de ateş dolu bir çukurun içinde başaşağı ayaklarından demir çengel ve makaralarla asılmışlardır(1).

---

1 İbnü Ebî Hatim(den naklen İbnü Kesir, I.244-45); rivâyetin muhtasar ve değişik bir şekli için bak. et-Taberî, I. 458; Z. Mesîr, I. 124, not. 3; İbnü Kesir, I. 242; ed-Dürru'l-Mensûr, I. 97.

h- Harut ve Marut Nasıl Bir Cezâya Çarptırıldılar ?

1-Kıyâmet kopuncaya kadar saçlarından asılma cezâsına çarptırıldılar;

2-Başları kanatlarının altına kıstırılmıştır;

3-İçi ateş dolu bir kuyuya atılmışlardır;

4-Başaşağı asılmışlardır ve devâmlı olarak demir kırbaçlarla kırbaçlanmaktadırlar;

5-Ayaklarından uyluklarına kadar tartılmış vaziyettedirler(?);

6-Rivâyete göre bir zat kendilerinden sihir öğrenmek niyyetiyle Harut ve Marut'a gitti. Onları ayaklarından asılmış vaziyette buldu. Gözleri kızarmış, derileri simsiyah olmuştu. Dilleri ile asılmış oldukları yerde bulunan su arasındaki mesâfe dört parmak kadardı. Onlar bu vaziyette "susuzluk" ile cezâlandırılıyorlardı. Meleklerin bu vaziyeti adamı ürpertti ve ğayri ihtiyârî "Lâ İlâhe illâllah" dedi. Melekler bunu işitince adama kim olduğunu sordular. O da, "insanlardan herhangi biri olduğunu" söyledi. Adama ikinci defa, "kimin ümmetinden" olduğunu sordular. O da "Muhammed Ümmetinden" olduğunu haber verdi. Melekler :

"-Muhammmed (s.a.v.) peyğamber olarak gönderildi mi ?" dediler. O da : "evet" dedi. Melekler :

"-Elhamdülillah" deyip sevinç izhar ettiler. Yanlarına varan zat sevinçlerinin nedenini sordu. Melekler :

"-O kıyâmet peyğamberidir(ahir zaman nebîsidir). Artık işkencemizin bitmesi yakındır" dediler(1).

7-Babil'de bir mağarada azâb içindedirler(2).

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ

Yukarıda me'âlini kaydettiğimiz el-Bakara sûresinin 102. âyetinden başka, Kur'ânda hakkında hiç bir açıklama bulunmayan ve sahîh yollarla Hz. Peyğambere ulaşan bir hadîs de mevcut olmayan bu Harut ve

1 M.Tenzîl, I.43; el-Vahidî, tefsîr, varak 37a-b.
2 İbnü Hazm, el-Fasl, IV.32.

Marut meselesi görüldüğü gibi kitaplarımızda bir hayli yer tutmuştur. Belki yüzde doksan oranında; tefsîrle, sîyerle, peygamberler tarihi ve meğazi ile uğraşan ve akaid sahasında eser veren müellifler rivayetleri hiçbir tenkide tabi tutmadan almışlardır. Haberleri, rivayet veya dirayet yönünden ve bazan da her ikisi bakımından tetkik edenler oldukça azdır. Haberlerden bazıları birçok yönleri ile masaldan farksız olduğu halde nedense bunlara dikkati çekmemişlerdir.

a-Âyetin nüzûl sebebi olarak yazılanlardan Hz. Süleyman ile eşi Cerade arasında vuku'undan bahsedilen yüzük meselesi tamamiyle isrâîli bir haberdir. Ayrıca bu haberde, Hz. Süleyman'a çirkin iftiralar atılmıştır. Cuya Hz. Süleyman daima eşinin mensub olduğu boy ve soyun haklı çıkmasını arzu edermiş v.s. gibi.

İsrâîliyyâttan olan bu haberlerin naklında sayısız mahzurlar vardır. Birçok yönleri ile bunlar bâtıl ve luzumsuzdur. Eğer İslâmî eserler bunlarla doldurulmuş olmasaydı bunları zikretmeye hiç de luzum yoktu. Rivâyetler bir iki yönü ile tahlîle tâbi tutulabilir:

1-Hz. Süleyman'ın eşi Cerade'nin boy ve soyunun haklı çıkmasına meyyal oluşu bâtıldır. Çünkü Peygamberler hakkında böyle bir şeyin câiz olmayacağı icma' ile sabittir. Ve Peygamberler ittifakla büyük günah işlemekten ma'sûmdurlar.

2-Bir şeytanın peygamber veya melek kılığına girerek Hz. Süleymanın yüzüğünü çalmış olması da bâtıldır, çünkü şeytanlar melek ve peygamber kılığına giremezler.

3-Rivâyete göre Hz. Süleyman muhîtinde yayğın olan sihir ve efsunları toplattırıp tahtının altına gömmüştür. Bu rivâyet de sahîh ve caiz değildir. Eğer Hz. Süleyman bunun sihir olduğunu biliyorsa veya gömüldüğünden bahsedilen şey sihirse, onun yakılması veya suya atılıp kaybedilmesi icab ederdi. Böyle olunca da, Onu takib eden zamanlarda sihir tatbikatından veya buna ait rivayetlerden bahsedilmemesi gerekirdi(1).

b-Âyette geçen(melekeyn) kelimesinin(lâm)'ı, mütevatir kıraatlerde fetha ile okunur ve mânâ "iki melek" demektir. Bazı kitaplarda-biraz da düzülen yalanları meleklere yakıştıramadıkları için- şâz olan oku-

1 İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'ân, I. 27.

yuşlara yer verilmiştir.Bundan da ayrıca bir takım görüşler,ihtimaller doğmuş ve neticede gerçekler iyice gölgelenmiştir.

Konu üzerinde en fazla titizlik gösteren Taberî olmuştur;"Şâz okuyuşa göre insanlardan iki kişi (melik) demek olan bu kelimenin kıraati isnâdî ve nakil cihetinden hatalıdır.Sahâbe,tabi'în ve ensâr kurrası bu tarzın hatalı oluşunda icmâ' etmiş vaziyettedirler.Bu okuyuşun kabüle şâyân olmadığının en büyük delillerinden biri budur ve şâhid olarak sadece bu yeterlidir.1)"

b-Âyette geçen Bâbil'in neresi olduğunu tayin için ortaya atılan görüşlerin sayısı ona varmıştır.Belki bu türlü görüşler insanın içindeki tecessüsü tatmin için aslında iyi şeylerdir.Ama bunların yeri,tefsîre dair eserler olmamalıydı.Çünkü bunlar âyetten gaye olan irşâd ve öğütleri bir ölçüde gölgeliyor ve murâd-ı ilâhî bunlar arasında kaybolub gidiyor.Âyetin manasını düşünmek yerine,mü'minler Babil'in neresi olduğu sorusu ile uğraşıyorlar.Neticede ortaya atılan görüşlerden hangisinin doğru,hangisinin eğri olduğu yolunda gerçek bir fikre de sahib olunamıyor.O zaman bu uğraşmalar tamamiyle luzumsuz ve faydasız oluyor.Abesle iştigal sınıfına giriyor.

Babil'in yeri ile ilgili görüşleri tefsîrine alan İbnü 'Atıyye sadece,"ğarbda bir yerdir" ifadesi için,"bu zayıftır" der;ötekiler hakkında müsbet veya menfi bir fikir beyan etmez(2).

ç-Hârût ve Mârût'tan Maksad Kimlerdir? Bunun hakkında da bir hayli şeyler söylenmiştir.Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Harut ve Marut'tan maksad iki melektir.Ama bu isimler etrafında uydurulan şeylerin vebali tamamiyle uyduranlara aittir ve mü'minler bunlara aslâ i'tibâr etmemelidirler.

İbn Hazm,bu iki isimden maksadın iki melek olduğuna şiddetle karşı çıkmıştır.Bir takım âyetlere istinaden görüşü müdafaa eden müellife göre bunlar olsa olsa iki şeytandır veya cinlerden iki kabîle adıdır(3).

---

1 Et-Taberî,I.459.
2 İbnü 'Atıyye,el-Muharrar,I.varak 84a.
3 İbnü Hazm,el,Fasl,IV.32-33.

Et-Taberî başta olmak üzere birçok müellif bu konuda İbn Hazm ile aynı kanaatı paylaşmazlar.Harut ve Marut'un iki insan olduğu yolundaki görüşü itimada şayan bulmayan ve reddetmek için epeyce didinen et-taberî'nin tuttuğu yol(1) İbnü Kesîr tarafından "çok ğarîb" olarak nitelenmiştir(2).

Harut ve Marut'un,Hz.Dâvûd ve Hz.Süleyman olduğunu söyleyenler de çıkmıştır.İslâmî mühitlerde asla duyulmaması arzu edilen bu görüş maalesef bazı kitaplarımıza tenkîd edilmeden alınmıştır.İbnü'l-'Arabî bu görüşü ileri sürenleri "ğaflet"le ittiham eder(3).

Harut ve Marut'un kim olduklarını aydınlığa kavuşturmak için öne sürülenleri luzumsuz ve gülünç bulan İbnü Kesîr,bu konuya ait bazı haberleri tek tek inceler ve bunların itimada şayan olmadıklarını ortaya koyar(4).

——— o ———

İbnü Ebi Hatim'in kaydettiğine göre,bazılarınca Harut ve Marut "es-Sicill" ismindeki meleğin yardımcılarındandır.İbnü Kesîr bu rivayetin "ğarîb bir eser" olduğunu; sıhhatinin sabit olduğu farzedilse bile bunun reddedilmesi icab eden İsrailî bir haber olduğunu açıkça belirtir(5).

d-Hârût ve Mârût İle İlgili Hadîsler ve Diğer Rivâyetlere Gelince

1-Yukarıya (1) ve (2) numara ile tercemesini aldığımız ve Ahmed İbn Hanbel tarafından tahrîc edilen hadîs,sahîhinde İbn Hibban tarafından da rivayet edilmiştir.Hadîs bu kanaldan "ğarîb"dir.Aynı hadis ile ilgili olan İbnü Merdûye ve İbnü Cerîr et-Taberî'nin rivayetleri de keza "ğarîb"dirler.Abdürrezzak'ın tefsîrindeki rivâyetten açıkça anlaşıldığı gibi hadîs,Hz.Peyğamber (s.a.v.)'e ait değildir.Rivayet

1 Et-Taberî,I.454-55,459.
2 İbnü Kesîr,I.240.
3 İbnü'l-'Arabî,A.Kur'ân,I.29.
4 İbnü Kesîr,I.240-41.
5 Aynı eser,I.123-24.

Abdullah İbn 'Umer vasıtası ile Ka'bü'l-Ahbâr'dan alınmıştır.Yani bu haber doğrudan doğruya Ka'b'ın sözüdür ve israîliyyattır(1).

Et-Taberî'nin iki varyantla Abdürrezzak'tan;diğer bir yolla da Abdullah İbnü Umer vasıtasıyla Ka'bü'l-Ahbar'dan;İbnü Ebi Hatim'in Süfyân es-Sevrî'den,yine İbnü Cerir et-Taberî'nin bir diğer tarikla Ka'bü'l-Ahbâr'dan naklettiği haber mevkûf'tur.Hadisin kaynağı ile ilgili rivayetleri kaydettikten sonra İbnü Kesîr sözü ve neticeyi şöyle bağlar:

"Hadis döndü dolaştı ve neticede yahûdîlere ait kitaplardan Ka'bü'l-Ahbar'ın nakli noktasında düğümlendi".Yani bazı muhaddis ve müelliflerce merfu' diğer bazılarınca da mevkûf hadis olarak rivayet edilmiş olan bu haber israîliyyattandır(2).

2-Yine yukarıda(4) ve (5) numara ile tercemesini verdiğimiz Hz.Ali'ye nisbet edilen,Zühre ile Harut ve Marut arasında geçtiği söylenen vak'ayı dile getiren hadisler de bir evvelkinde olduğu gibi çeşitli yönlerden tenkîd edilebilir.Şöyleki:

İbnü Kesîr,İbnü Cerîr et-Taberî'nin rivayetine "cidden ğarîbdir"; İbnü Ebi Hatim veİbnü Merdûye'nin bir rivayetine:"Bu haber bu yoldan sâbit değildir"; İbnü Merdûye'nin diğer iki kanaldan tesbît ettiklerine de;"Bu da yukardaki haber gibi sahih değildir ve cidden ğarîbdir" der.Aynı konu ile ilgili olan ve yine İbnü Ebi Hatim tarfından tahrîc edilen haber için de İbnü Kesîr:

"Bu,Abdullah İbnü Umer'e varan "ceyyid" bir isnâddır.Yukarıda da geçmiş olan ve orada Hz.Peyğamber'e ait olduğu söylenen bu hadîs, isnad bakımından daha sahih ve daha sağlamdır.-Allah daha iyi bilir ama- bu haber,yukarda açıklandığı gibi Ka'bü'l-Ahbâr'ın sözüdür" der (3).

Aynı konu ile ilgili olarak İbnü Ebi Hatim'in İbnü Abbas'tan; el-Hakim'in de Ebû Ca'fer er-Râzî'den birer rivâyetleri vardır.El-Ha-

---

1 İbnü Kesîr,I.241-42.Ayrıca metinler için bak.A.İ.Hanbel,el-Müsned,no.6178;et-Taberî,II.433,not.5(A.M.Şakir neşri);Z.Mesîr,I.124,not.3.

2 İbnü Kesîr,I.242-43.Ayrıca bak.et-Taberî,II.433,not.5(A.M.Şakir neşri);Z.Mesîr,I.124,not.3.

3 İbnü Kesîr,I.244-45.

kim'in "sahîhu'l-isnâd" diye vasfettiği bu haber için İbnü Kesîr :" Zühre ile ilgili olarak rivâyet edilenler içinde akla en yakını budur" der. İbnü Ebî Hatim'in başka bir varyantla yine İbnü Abbas'a varan rivâyeti için de müellif :"Bu siyakda çok ziyâdelik, iğrab ve nekâret vardır" der(1).

Ebu Bekr İbnü Merdûye ve İbnü Rahûye'nin Hz. Ali'den rivâyet ettikleri hadîs için İbnü'l-Cevzî :"Bunlar sıhhati sabit olmayan şeylerdir" der(2).

e- Bir çok İslâmî eserlerde, Harut ve Marut'a ait söylentilerin aslı olmadığı halde cezalarının üzerinde durulmuştur. Müellifler, bu türlü düzmeler melekler hakkında caiz midir, değil midir sorusuna cevâp vermeden; bunu araştırmaya lüzum görmeden onların cezalarının şekli ile uğraşmışlardır.

Kıssanın israiliyyattan olduğu tesbît edildikten sonra artık, meleklerin uğradığı işkenceyi tayine veya üzerinde durmaya hiç bir gerek yoktur !

----- o -----

Kısaca ifâde etmek gerekirse, Harut ve Marut'un Zühre ile alâka ve muhayyel maceralarını dile getiren tekmil rivâyetler bâtıldır ve hepsi de akıl, mantık ve İslâmî ölçüler yönünden reddi gereken şeylerdir. İsrailiyyattan, hem de İslâm'a taban tabana zıt israiliyyattan olan bu haberlerin hiç birine iltifat etmemek gerekir. Bu efsânelerin kitaplara geçmiş olması ne kadar acıdır ! (X).

---

1 İbnü Kesir, I.245-46.
2 İbnü'l-Cevzî, Z.Mesîr, I.124.

(X) : Harut ve Marut'la ilgili olarak rivâyet edilenler hakkında umumî görüşler :

Bazı müellifler, bu konu ile ilgili olarak söylenen ve yazılanlara aslâitibâr etmemişler ve yeri gelince bunların lüzumsuzluğuna bir iki kelime ile atıfta bulunmuşlardır.

Yukarıda, A.Kur'ân sahibi İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini zikretmiştik. Ona göre bu konuda söylenenler, israiliyyatın alınması dînen mahzurlu ve günah olan kısmındandır(A.Kur'ân, I.29).

.....

= Eş-Şifa isimli meşhûr eserin müellifi Endülüslü el-Qadî Iyad :

"Ehl-i Ahbârın ve müfessirlerin Harut ve Marut kıssası ile ilgili olarak naklettikleri haberler ile Hz. Ali ve İbnü Abbas'tan aynı konuya dâir gelen hadisler hakkında şunu bil ki: Hz. Peyğamber(s.a.v.) den ne sahîh ve ne de sakîm hiç bir şey gelmimiştir. Bunlar kıyas yoluyla da alınıp kabullenecek cinsten değildirler. Kur'ânda mevcut bu âyetin manasında müfessirler ihtilâf etmişler; Harut ve Marut konusuna ait seleften menkûl şeyleri bazıları reddetmiştir. Bu haberler, yahudîlere ait kitaplardan aktarılmış bir takım düzmelerden ibârettir (Z.Mesîr, I.125, not.3; aynı konuya ait el-Kadî Iyad'ın değişik bir tenkîdi için bak. İbnü'l-Arabî,A.Kur'ân, I.30; Mecelletü'l-Ezher,XXV. 895-96).

İbnü Hazm da el-Fâl'da, Harut ve Marut'a ait olarak söylenenlerin yalan ve uydurma olduklarını, konu ile ilgili olarak rivâyet edilen merfu' ve mevkûf hadislerin asılsızlığını açıkca dile getirir(el-Fasl, IV.32).

——— o ———

Şi'î müfessirlerinden olan et-Tûsî ve et-Tabressî de eserlerinde Harut ve Marut'un Zühre ile olan muhayyel macerasına temas ettikten sonra şöyle derler :

"Bu rivâyeti zikretmek ve kitaplara almakta fayda yoktur. Meleklerin ısmetine kail olanlar bunu tecvîz etmezler"(et-Tibyan, I. 376; et-Tabressî, I. 176).

Harut ve Marut konusu hakkında rivâyet edilenler dikkatli muhaddislerin gözlerinden kaçmamıştır. Uydurma hadislere ait mecmu'alarda rivâyetler tahlîl edilmiş ve bunların Hz. Peyğamber veya sahâbeye ait oluşu reddedilmiştir(Tenzîhu'ş-Şerî'ati'l-Merfû'a, I.209-10; el-Le'âli'l-Masnû'a, I.158; Muhammed Tahir, Tezkiratü'l-Mevdû'at, s.110; İzmirli, S.C. Nebeniyye Mukaddemesi, s. 100). Eserlerine, hiç bir değer ifâde etmedikleri için rivâyetleri dercetmeyen müellifler de takdîre değer hizmet îfa etmişlerdir(Mekkî İbn Hammuş,tefsîr, varak 17a).

= Hemen her konuda titizliği ile meşhûr olan İbnü Atıyye de rivâyetin çürüklüğüne dikkati çekenlerdendir. Büyük müfessir bu konuda :

"İbnü Umer'e nisbet edilen bu haberlerin tamamı zayıftır ve ona ait olmaktan uzaktır" der. Diğer rivâyetler için de şunu söyler :

"Bu kıssalar bazı rivâyetlerde uzun, bazılarında da kısadır. Bunlar içinde hiç bir tanesi kesin olarak sabit değildir. Onun için sözü uzatmada mana yoktur(el-Muharrar, I.varak 84a-b).

Bazı müfessirler de haberleri tahlîle tabî tutarak reddetmişler veya bu nitelikteki görüşleri benimsemişlerdir. Bazıları :

1-İbnü Adil :"Zühre'nin iki melekle arasında geçtiği söylenen (muhayyel) macerayı rivâyet ettiler. İbnü'l-Hatîb(Fahru'd-Dîn er-Razî) bu konuda şöyle der : Bu fâsid bir rivâyettir. Allah kitabı Kur'ânda buna delâlet eden ve doğrulayan herhangi bir işâret yoktur. Bil'akis muhtelif yönleriyle bu rivâyeti ibtâl ve cerheden şeyler vardır:

(1)-Melekleri her türlü günahlardan berî gösteren ve onların ismetine toz kondurmayan delilller;

(2)-Rivâyetler içinde geçen ve meleklerin dünya azâbı ile ahiret azâbından birini tercîh etmede serbest bırakıldıklarını ifâde eden kısım keza fâsiddir.Bu konuda evlâ olan meleklerin azâb ile tevbe arasında muhayyer kılınmalarıdır. Zîra Allah bir ömür boyu kendisine şirk koşanları bile azâb ile tevbe arasında serbest bırakmıştır.(Rahmeti bu kadar geniş olan) Yüce yaratıcı nasıl olur da, bu hususta Harut ve Marut'a karşı cimri davranır ? (Kitâbü'l-Lübâb, varak 69a).

2-Fahru'd-Dîn er-Razî : Er-Razî'ye göre, kıssa bir kaç yönden bâtıldır:

(1)-Kıssacılara göre Allah, Harut ve Marut'a: "Eğer Âdemoğullarını imtihân için vesîle yaptığım şeyleri size tatbîk etseydim, siz de tıpkı onlar gibi bana asî olurdunuz" buyurunca melekler :"Hayır ya Rab! Sen dediğini bize yapsan, biz sana asî olmayız" dediler. Bu cümle Allah'ı tekzîbdir, O'nu techîldir vebu açık küfürlerdendir.

(2)-Meleklerin dünya azâbı ile ahiret azâbından birini tercîhte serbest bırakılmaları hususu da bâtıldır, yalandır. Bu konuda evlâ

= olan onların azâb ile tevbe arasında serbest bırakılmalarıdır. Zîra C. Hak, bir ömür boyu kendine şirk koşanları, peygamberlerine eziyette son derece ileri gidenleri azâb ile tevbeden birini seçmede serbest bırakmıştır.

(3)-Kıssacıların; "Harut ve Marut (hâlen insanlara) azâb içinde olmalarına rağmen sihir öğretmektedirler, C. Hakka yalvarmaktadırlar ve ceza çekmektedirler" , rivâyet ve iddiâları da tuhaf ve tutarsızdır

Tıbkı er-Razî gibi Ebu Müslim de bir kaç bakımdan meleklere sihir indirilmesini tenkîd etmiş ve bu iddiânın bâtıl olduğunu söylemiştir. Şöyleki :

(1)-Eğer Harut ve Marut'a sihir inmişse, bunu indiren Allah'tır. Bu ise ğayr-i caiz'dir. Çünkü sihir küfürdür ve abestir. Böyle bir şeyi indirmek ise Allah'a yakışmaz.

(2)- "...Fakat o şeytanlar kâfirdiler ki, insanlara sihri(büyücülüğü)öğretiyorlardı" âyeti (El-Bakara, 2/102), sihir öğretmenin küfür olduğuna delâlet eder. Eğer meleklerin sihir öğrettikleri sabit olursa, onlara da küfür lâzım gelir. Bu ise bâtıldır.

(3)-Sihir öğretmek peyğamberler hakkında caiz değildir. Peyğamberler hakkında caiz olmayınca, melekler hakkında haydi haydi caiz değildir.

(4)- Sihri öğrenen ve ona hizmet edenler ancak kâfirler, fâsıklar ve inatcı şeytanlardır. C. Hakkın bizzat kendinin yasak ettiği ve failine ceza tehdîdinde bulunduğu şey ona nasıl izâfe edilebilir? Sihir, yüzü yaldızlanmış bâtıldan başka bir şey midir ? Allah'ın âdeti ise bu türlü sihirleri, Hz. Musa'nın kıssasında geçtiği üzere (Yunüs, 10/81) ibtâl etmektir(M.Ğayb, III. 202 v.d.; el-Kasimî, II. 212-13).

3- İbnü Kesîr : El-Bidâye isimli eserinde rivâyetleri kısaca tahlîl ettikten sonra bunların tamamiyle israiliyyat olduğunu ifâde ile yetinmiştir(el-Bidâye, I. 37-38).

= 4-Edîb olan kardeşi Mahmûd M.Şâkir ile birlikte et-Taberî tefsirini yeniden neşre hazırlayan asrımızın büyük hadiscisi Ahmed Muhammed Şâkir muhtelif vesîlelerle bazı rivâyetleri tenkîd ettiği için İbnü Kesîr'e ta'rîzlerde bulunmuştur. Harut ve Marut konusunda Taberî'nin tefsîrinde yer alan haberleri tek tek tahlîle tabî tutan muhaddis netîcede çok önemli bir notla işi tatlıya bağlamış ve İbnü Kesîr'in otoritesini teslîm etmiştir. Büyük muhaddis özetle şunları söyler:

"Harut ve Marut'la ilgili olan kıssalar, Zühreye ait haberler ve onun aslında kadın oluşu, sonradan yıldıza tebdîl edilmesi yolundaki söylentileri ilm-i hadîs ile meşgul olan bilginler illetlendirmişlerdir. Bu konuda, A.Î. Hanbel'in Müsned'inde bir de merfu' hadis vardır.Ben,bu hadis münasebetiyle Müsned'in şerhinde geniş bilgi verdim ve bu hadîse ait olan İbnü Kesîr'in tefsîrindeki görüşlerini naklettim.Müellif aynı konuya tarihinde de yer vermiştir.Tefsîrinin bir başka yerinde,et-Taberî ve onun haricindeki eserlerde bulunanları zikrettikten sonra şöyle der:"Mücâhid,es-Süddî,el-Hasenü'l-Basrî,Katade,Ebu'l-'Aliye,ez-Zührî,er-Rebi' İbn Enes...gibi tabiilerden müteşekkil bir gruptan Harut ve Marut'a ait bir takım haberler nakledilmiştir...Netice olarak söylemek gerekirse,bunlar israilî haberlerdir. Çünkü bu hususta sahih,senedi muttasıl olarak kendi re'y ve hevasından konuşmayan es-Sâdık ve el-Masdûk olan Hz.Muhammed'e varan merfu' bir hadîs yoktur...Biz,Kur'ân'da olana inanırız o kadar.İşin gerçeğini Allah bilir".

Bu konuda hak,bu söylenenden ibarettir.Bu tahlîl ve izah kavl-i fasl'dır.Hamdolsun Allah'a"(et-Taberî,II.433,not.5,A.M.Şâkir neşri).

——— O ———

Kıssa ile ilgili hadis ve rivâyetler için Zâdü'l-Mesîr'i neşre hazırlayanın da güzel bir icmâli vardır(Z.Mesîr,I.124,not.3).Ayrıca, Siyer-i Celîle-i Nebeviyye Mukaddemesinde İzmirli İsmâil Hakkı iki satırla okuyucularına kıssanın asılsız olduğunu hatırlatmıştır(S.C. Nebeviyye Mukaddemesi,s.100).

Konu ile ilgili olarak,birkaç kaynağa müracaat etmek sûretiyle Mecelletü'l-Ezher'de de bir makale intişar etmiştir.Özet olarak,kıs-

* sanın tam bir düzme ve yalan olduğu neticesine varılan makalede bazı tahlillere de yer verilmiştir.Şöyleki:

1-Kıssaya âit rivâyetlerde Zühre'nin fâcire bir kadın olduğu ve Harut ile Marut'u fitneye düşürdüğü ifade ediliyor.Arkadan da semalara yükseltiliyor.Fâcire bir kadın nasıl olur da semalara yükselir?

2-Diyelim ki,Zühre göklere çıktı.Nasıl parlak bir yıldız olabilir

3-Cezâ neticesi kadının yıldıza tebdîl edildiği ifade ediliyor. Günahkâr olan bu kadının parlak değil de simsiyah olması gerekmez miydi

4-Zühre ismi ile anılan yıldız,göklerin,yaratıldığı gündenberi semada cevelân eden,hiçbir şeyden haberi olmayan,günah veya sevabla uzaktan veya yakından en ufak bir ilgisi ve irtibatı bulunmayan bir yaratıktır.Kendi adına düzülen yalanlardan onun asla haberi yoktur!

5-Kıssada meleklere günah işletilmiştir.İslâmî inanca göre melekler,ma'sûmdurlar.Kendilerinden ne küçük ve ne de büyük günah sudûr eder(Mecelletü'l-Ezher,XXV.895-96).

——— 0 ———

G- A S H A B - I K E H F

Kur'ân'ı Kerîm'in on yedinci sûresi olan el-Kehf'de benzerlerine nisbetle tafsîlatlı sayılabilecek bir kıssa vardır.Bunun adı;"Ashâb-ı Kehf" kıssasıdır ve sûre ismini bu kıssadan almıştır.Bu kıssa münasebetiyle tefsîrlere girmiş olan haberlere geçmeden önce ilgili âyetlerin meâllerini verelim:

(habîbim) sen,bizim âyetlerimiz içinde(yalnız) Kehf ve Rakiym yârânının ibrete şâyân olduklarını mı sandın?(öyle değil):

O zaman o genç yiğitler mağaraya sığınmışlardı da:"Ey Rabbimiz, bize tarafından bir rahmet ver ve işimizden bizim için bir muvaffakiyet hazırla" demişlerdi.Bunun üzerine biz,nice yıllar mağarada onların kulaklarına perde vurduk.Sonra da onları uyandırarak,iki zümreden hangisi bekledikleri gayeyi daha iyi zabt ve hesâb edicidir,ayırd edelim diye.Şimdi sana onların kıssasını,hakikati vechile,anlatalım:

Doğrusu onlar,Rablerine îman eden genç yiğitlerdi.Biz de onların hidâyetini artırmıştık.Ve(zâlim hükümdârın önünde) dikilip de:"Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir.Biz Ondan başkasına Allah demeyiz. (Eğer dersek) O halde,andolsun ki,hakîkatten uzaklaşmış oluruz.Şunlar, şu bizim kavmimiz ondan(Allah'tan) başka tanrılar edindiler.Bunların üzerine bari açık bir delîl ve bürhan getirselerdi ya.Artık Allah'a karşı yalan yere iftira edenlerden daha zalim kimdir?" dedikleri zaman onların kalblerini(sabr ve sebât ile tamamen Halika) bağlamıştık. (Birbirlerine şöyle demişlerdi):"Mâdemki siz onlardan ve Allah'tan başka tapmakta olduklarından ayrıldınız,o halde mağaraya(çekilib) sığının ki Rabbiniz size rahmetinden genişlik versin,işinizden de size fâide hazırlasın".

(Onlara baksaydın) görürdün ki güneş doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına yönelir,battığı vakit de onların sol yanını kesip giderdi.Kendileri ise oranın geniş bir yerinde idiler.Bu,Allah'ın âyetlerindendir.Allah kime hidâyet ederse o,doğru yola erdirilmiş,kimi de şaşırırsa artık onun için hiçbir zaman irşâd edici bir yâr bulamazsın.

Sen onları uyanık kimseler sanırsın.Halbuki onlar uyuyanlardır.

Biz onları (gâh) sağ yanına, gâh sol yanına çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın giriş yerinde iki ayağını uzatıp yatmakta idi. Üzerlerine tırmanıp da hallerini bir görseydin mutlaka onlardan yüz çevirir, kaçardın ve herhalde için onlardan korku ile dolardı.

Bunun gibi onları, aralarında soruşsunlar diye uyandırdık da, içlerinden bir sözcü dedi ki :"Ne kadar eğleştiniz ?". Bazıları :" Bir gün, yahut bir günün bir parçasında eyleştik" dediler. Diğerleri de :"Ne kadar eyleştiğinizi Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz birinizi bu gümüş para ile şehre gönderin de baksın, onun hangi yiyeceği daha temiz ise, ondan size rızık getirsin. Çok nâzik hareket etsin, sizi hiç bir kimseye sakın hissettirmesin" dediler. Çünkü onlar size galebe ederlerse, sizi ya taşla öldürürler, yahut sizi zorla kendi dinlerine döndürürler. Bu takdirde ise ebedî felâh bulamazsınız".

Böylece (kullarımızı ve mü'minleri) onların ahvâline muttali' kıldık ki, Allah'ın (tekrar diriltileceğine dâir olan) va'dinin şüphesiz bir hak olduğunu, kıyâmetin vuku'unda da hiç bir şüphe bulunmadığını bilmiş olsunlar. O sırada onlar, bunların işini aralarında niza'laşıyorlardı. Bunun üzerine "onların etrafına bir binâ yapın" dediler. Rableri onları daha iyi bilendir. Onların işine galip ve vâkıf olanlar ise; "Mutlaka yanlarında bir mescîd edineceğiz" dediler.

"Sayıları üçtür, dördüncüleri köpekleridir" diyecekler; "beştir, altıncıları köpekleridir" diyecekler. İkisi de "ğaybi taşlamak" dır. "Yedidir, sekizincileri kelpleridir" diyecekler. Söyle ki :"Rabbim onların sayısını daha iyi bilendir. Onları insanların birazından başkası bilemez". O halde bunlar hakkında zahirî bir münâkaşadan gayri ile mücâdele etme. Bunlara dâir içlerinden hiç bir kimseden fetvâ da isteme" (1).

a- Nüzûl Sebebi :

Nadr İbn el-Haris Kureyş'in şeytanlarından idi. Hz. Peyğambere ezâ ve cefâ eder ve ona düşmanlık yapardı. Bir gün Hîre'ye gitmiş, orada Rüstem ve İsfendiyar hikâyelerini öğrenmişti. Hz. Peyğamber bir meclise oturup Allah'ın zikir ve geçmiş milletlerin başlarına gelen

1. El-Kehf, 18/9-22.

musîbetlerı ardaşlarına anlattığı vakit kalkar-kalkmaz Nadr arkasından gelip o meclise oturur ; "ey Kureyş cemâati! Vallahi ben ondan daha güzel söylerim. Geliniz, size O'nun anlattıklarından daha güzelini anlatayım" der, sonra onlara İran hükümdârlarından anlatırdı. Kureyş bunu 'Utbe İbn Mu'ayt ile beraber Medîne'deki yahudî hahamlarına göndermişler ve ş"Onlara Muhammed'den ve ashâbından sorunuz ve kelâmını haber veriniz. Çünkü onlar eski kitap ehlidir. Onlarda enbiya 'ılminden bizde bulunmayan bilgi vardır" dediler. Bunun üzerine ikisi çıkıp Medîne'ye varmışlar. Kendilerine tenbîh edildiği tarzda yahudî hahamlarına sormuşlar. Onlar da ş"Ona şu üçten sorunuz ş

1-Fitye'den (o genç yiğitlerden) ki, evvel zamanda gittiler. İşlerı ne idi ? Zîra bunların hikâyesi 'acîbdir.

2-O çok dolaşan adamdan ki, arzın doğularına ve batılarına varmıştı. Bunun kıssası nedir ?

3-Rûh'tan sorunuz. Nedir o ? Eğer onları size haber verirse peygamberdir. O takdirde ona uyunuz. Haber vermezse lâfcının biridir. Ne isterseniz yapınız. Bunun üzerine Nadr ve arkadaşı Mekke'ye dönüp Kureyş'e ş"Size, Muhammed ile aranızı fasledecek şey getirdik" diyerek yahudîlerin söylediklerini haber vermişler. Gelip Hz. Peyğambere sormuşlar. Efendimiz ş"Sorduklarınızı yarın haber veririm" buyurmuş. İstisnâ yapmamış. Yani (inşâallah= Allah dilerse) dememiş. Gitmişler. Rasûlüllah 15 gece durmuş, vahiy gelmemiş. Hatta Mekke ahalîsi ş "Muhammed size yarına va'detti. Halbuki, bu gün 15 gün olduğu halde, sorduğunuza cevâp vermiyor" diye dedi-koduya başlamışlar. Binâenaleyh çok sıkılmıştı, derken Cebraîl Allah'tan "Kehf" sûresiyle geldi ki, onlara hüznünden dolayı Allah'ın mu'âtebesini ve sordukları o "fitye" ile, o çok dolaşan adamın kıssalarını muhtevîdir(1).

b- Ashâb-ı Kehf'in Macerası ş

Amr'dan ş İbnü Cerîr et-Taberî "Kehf ve Rakîm yâranı" hakkında Amr'dan şunu rivâyet eder ş Bu gençler Hz. İsâ dîninden ve İslâmiyyet inancı üzere idiler. Başlarındaki melik ise kâfirdi. Bunlara tapmaları için bir put gösterdi. Reddettiler ve ş"Bizim Rabbimiz göklerin ve ye-

1 Lübâbü'n-Nükûl, s.155; et-Tibyân, VII.27; et-Tabressî, III.451-52; el-Bidâye, II.113; el-Kasimî, tefsîr, XI.4047; Elmalılı, V.3217-18.

nın Rabbidir. Biz ondan başkasına İlâh demeyiz.(Eğer dersek) o halde, andolsun ki, hakîkatten uzaklaşmış oluruz..."(1) dediler. Ravî der ki; onlar Allah'a kulluk için kavimlerinden ayrıldılar. İçlerinden biri: "Babamın koyunlarını barındırdığı bir mağarası vardır. Gidip araya gizlenelim" dedi. Gidip mağaraya girdiler ve izlerini kaybettiler. Arkada kalanlar kendilerini aradılar.Gizlendikleri mağaraya girdikleri haber verildi. Milletdâşları: "Biz bu mağaranın ağzını iyice örüp kapatalım. Başka azâb ve cezâ istemiyoruz" dediler. Mağaranın ağzını örüp kapattılar. Aradan zaman geçti, Allah onlara Hz. İsâ'nın dînine inanmış bir melik gönderdi. Bu melik Ashâb-ı Kehf'in üzerine yapılmış olan duvarı yıktırdı. (Bu olay üzerine uyanan Ashab-ı Kehf) birbirlerine şu tarzda sorguya başladılar :"Ne kadar kaldınız ?", bazıları:" Bir gün, yahut bir günün bir parçasında eyleştik" dediler... Şimdi siz birinizi bu gümüş para ile şehre gönderin de baksın, onun hangi yiyeceği daha temiz ise, ondan size bir rızık getirsin..."(2). O devrin gümüş paraları büyük idi. Yiyecek ve içecek getirmesi için birini şehre gönderdiler. Dışarıya çıkmak için mağaranın ağzına vardığında, mağaranın kapısı üzerinde tuhaf bir şey gördü. Geri dönmek istedi. Fakat sonra kararından vazgeçip gitti ve şehre girdi. Gördükleri tuhafına gidiyordu. Alış-veriş esnâsında bir dirhem çıkarıp verdi. Adama baktılar ve yadırgadılar. Dirhemi de yadırgadılar ve: "Sen bunu nereden buldun ? bu, bu devrin parası değil" dediler. Etrafına birikip sordular. Netîcede adamı alıp hükümdâra götürdüler. Bu kavmin ileride olacak mühim hadiseleri kaydettikleri bir levhaları varıdı. Bu levhaya baktılar. Hükümdâr o zata macerayı sordu, o da anlattı... Bu zat ve arkadaşlarından dolayı sevindiler. O zata : "Bizi götür de arkadaşlarını görelim" dediler. Arkadaşlarını görmek için beraberce gittiler. Ashâb-ı Kehf'ten olan içeriye önce girdi. Allah, o içeri girdiği esnâda onların kulaklarına perde vurdu. Onların işine galip ve vâkıf olanlar: "Mutlaka yanlarında bir mescid edineceğiz" (3) dediler(4).

---

1 El-Kehf, 18/14.
2 El-Kehf, 18/19.
3 El-Kehf, 18/21.
4 Et-Taberî, XV.200.

Vehb İbn Münebbih'ten : İsâ İbn Meryem'in havarîlerinden biri Ashâb-ı Kehf'in bulundukları şehre gelmişti. Fakat şehre girmek istediği zaman ona, kapıda bulunan puta tapmak icabettiğini söylediler. Bundan dolayı havarî şehre girmeyerek civarda bulunan bir hammamda ücretle çalışmağa başladı. Hammam sahibi, havarînin çalışmaya başlamasıyla hammamda gelirin, hayır ve bereketin arttığını gördü. Havarî ona samîmî olarak açıldı ve dînini anlatmaya başladı. Şehrin gençleri de onunla münâbeset kurarak kendini sevdiler. Havarî onlara göklerle yeryüzünün haberlerini ve ahiret işlerini anlattı. Bu gençler, hıristiyanlığı kabul edip îman getirdiler. Temizlikte havarîyi kendilerine örnek edindiler. Havarî hammam sahibine, ibâdet zamanı geldiği vakit geçlerin, namaz kılmasına ve ibâdet etmesine mani olmamasını şart koşmuş ve hammamcı da bunu kabul etmişti. Bu sırada hükümdârın oğlu bir kadınla hammama geldi. Havarî onun bu işini kötüleyerek; "sen bir hükümdâr oğlu olduğun halde, bir yabancı kadınla hammama geliyorsun!" dedi. Bunun üzerine o utanarak hammama girmeden geri döndü. Fakat, bir müddet sonra yanında bir kadın olduğu halde tekrar hammama geldi. Havarî sözünü tekrarlayıp onu azarladı ise de, bu sefer hükümdâr oğlu onun sözüne kulak asmayarak hammama girdi. Her ikisi de hammamda öldüler. Hükümdâra oğlunun hammam sahibi tarafından öldürüldüğü haber verildiği zaman, hammamcı aratıldı ise de bulunamadı. Hükümdâr arkadaşlarına sorduğunda geçlerin adı verildi. Onlar şehirden uzaklaşarak kendileri gibi hıristiyan olan ve çiftçilikle uğraşan arkadaşlarının yanına gelip, hükümdâr tarafından takip edilmekte olduklarını anlattılar. Yanında köpeği olan çiftçi onlara katıldı. Hepsi de geceleyin bir mağaraya sığınarak :"Geceyi burada geçirelim de yarın ne yapacağımızı düşünürüz" dediler. Fakat Allah onların kulaklarına ağırlık vererek uykuya daldırdı. Onların takip eden hükümdârın adamları, sığındıkları mağarayı keşfettiler. Fakat mağaranın önünde herkes korkuya tutulduğundan kimse içeriye giremedi. Nihâyet aralarından biri :" Onları ele geçirdiğimiz takdirde öldürecek değil miyiz ? Öyleyse mağaranın ağzını kapatalım da susuzluktan ve açlıktan ölsünler" dedi. Arkadaşları da bu fikri kabul edip mağarının ağzını kapattıktan sonra çekilip gittiler.

(Aradan uzun zaman geçtikten sonra) bir çoban mağaranın yanında yağmura tutulmuş ve ağzını açarak koyunlarını içeriye sokmak istemişti.Nihayet uğraşa uğraşa koyunlarını sokabilecek kadar bir delik açmağa muvaffak oldu.Allah,(o gün) sabahleyin onların ruhlarını cesedlerine iade etti.Aralarından birini gümüş paralarla yiyecek satın almak üzere pazara gönderdiler.Adam şehrin kapısına geldiği zaman,ahâlide kendisinin alışmadığı haller gördü.Tüccardan birinin yanına gelerek: "Şu para mukabilinde bana yiyecek ver" dedi.Tüccar:"Sen bu dirhemleri nereden aldın ?" diye sorduğu zaman,O:"Arkadaşlarımla dün bir yere sığınmıştık.Sabah olunca bu parayı vererek beni pazara gönderdiler" diye cevab verdi.Tüccar:"Bu paralar falan hükümdar zamanında çıkarılmıştır" dedikten sonra onu hükümdârın katına götürdü.Sâlih bir zat olan hükümdâr da ondan:"Bu paraları nereden aldın ?" diye sordu.O:" Dün arkadaşlarımla şehirden çıkıp şu mağaraya sığınmıştık.Sabah olunca arkadaşlarım bu paraları elime vererek beni pazara yiyecek almak üzere gönderdiler" diye cevab verdi ve mağarayı tarif etti.Hükümdâr ondan arkadaşlarının(hâlen) nerede bulunduğunu sordu ve mağarada bulunduklarını öğrenince hepsi birlikte oraya gittiler.O:"Mağaraya benim ilk girmeme müsaade ediniz.Sizin geldiğinizi arkadaşlarıma haber veririm" dedi.Mağaraya girer-girmez onu ve arkadaşlarını birden bire uyku bastı.Arkasından girmek isteyen herkes korktu ve kimse içeriye giremedi.Nihayet onlar bu gençlerin bulunduğu mağaranın yanında bir kilise yapıp onu namaz kılmak üzere mescid edindiler(1).

'İkrime'den:Ashâb-ı Kehf Rûm hükümdarlarının evladından olup yüce Allah onlara hidâyet etmişti.Onlar ibadetle meşgul olmak üzere kavimlerinden ayrılarak mağaraya girdiler.Allah onları derin uykuya daldırdı.Onlar mağarada uyurken,mensub oldukları kavim ortadan kalkarak,onların yerini müslüman bir kavim işgal etti.Hükümdarları müslümandı.Birgün aralarında ruh ile cesed hakkında ihtilaf başgösterdi. Onlardan bir kısmı haşr esnasında insanlar hem rûh,hem cesedle birlikte dirilir diyor; bir kısmı ise ancak rûhların dirileceğine inanarak :"Cesed toprak olur gider,ondan birşey kalmaz" diyordu.Hükümdar kavmi arasında türeyen bu fikir ayrılığından dolayı üzüldü.Kaba çuhadan

1 Et-Taberî,tefsîr,XV.205;tarih,I/3.971-74.

elbiseler giyerek kül üzerine oturduktan sonra yüce ve ulu Allah'a dûâ ederek:"Ey Rabbim! Kavmim arasında baş gösteren bu ihtilafları görüyorsun.Bu meseleyi anlatmak üzere onlara birşey gönder" diye yalvardı. Bunun üzerine Allah Ashâb-ı Kehf'i diriltti.Ashâb-ı Kehf tarafından yiyecek satın almak üzere pazara gönderilen adam,rastladığı kimselerin hal ve çehrelerinin değişmiş olduğunu görerek,bunu inkârla karşıladı (tuhafına gitti).Bununla beraber yolları biliyor ve şehirde îman belirtileri görüyordu.O sakınarak yoluna devam edib,yiyecek satın almak üzere birinin yanına geldi.Adam onun elindeki gümüş paraları tanıyamadı.(Râvî derki:"Bana bu haberi rivâyet ederlerken; bu paralar için tüccar,"deve tırnağı gibi" tabirini kullanmıştır,dediklerini zannediyorum").Bunun üzerine Ashâb-ı Kehf'den olan genç ondan:"Hükümdarınız falan kimse değil midir ?" diye sorduğu zaman,tüccar:"Hayır,falan zâttır" diye cevap verdi ve bu konuşma üzerine onu alıp hükümdârın katına götürdü.Hükümdâr ona sorular sordu.O da cevap vererek arkadaşlarının halini anlattı.Bunun üzerine hükümdâr ahalâyi toplayarak:"Aranızda rûh ve cesed hakkında ihtilaf baş göstermişti.İşte Allah,kendisinin bir delîli ve hârikası olmak üzere size bunları yolladı.Bu zât falanın kavmindendir.Yani bunlar uykuya daldıkları zaman hükümdârları falan adamdı" dedi.Bundan sonra gencin:"Birlikte arkadaşlarımın yanına gidelim" demesi üzerine,hükümdâr ve halk hayvanlarına binerek Ashâb-ı Kehf in bulundukları mağaraya geldiler.Genç onlara:"İlk önce arkadaşlarımın yanına ben gireyim" dedi.Arkadaşlarını görünce Allah hepsini uykuya daldırdı.Uzun bir müddet geçtiği halde yanlarına çıkan olmadığı için, hükümdâr yanındakilerle birlikte mağaraya girdi.İçeride onların cesedlerinde hiçbir türlü değişiklik görülmeyen insanlar olduklarını müşahade ettiler.Ancak cesedlerin ruhları yoktu.Bunun üzerine hükümdâr: "İşte bunlar Allah'ın bir harika ve delîli olup,size gönderilmişlerdir dedi.

Katâde sözüne devam ederek şöyle diyor:İbnü Abbas ile Habîb İbn Mesleme cihâda giderken,içerisinde insan kemikleri bulunan Ashab-ı Kehf in mağarasının yanından geçtiler.Aralarından biri:"Bunlar Ashâb-ı Kehf in kemikleridir" dedi ise de,İbnü Abbas:"Onların kemikleri bundan 300

yıl önce çürüyüp gitmiştir' diye mukabele etti(1).

İbnü İshak'tan : Bir an geldi ki ehl-i İncîl'in işleri tam manâsıyla bozulup berbat oldu : Aralarında hatalar büyüdü ve çoğaldı; Hükümdârlar azdılar ve halka zulme başladılar; putlara taptılar; tavağît için kurbanlar kestiler. Aralarında İsâ İbn Meryem'in gösterdiği hak yolda olanlar da vardı. Bunlar Allah'a ibâdet ediyorlar ve onu bir olarak tanıyorlardı. Yukarıda sayılan zuluüm ve kötü halleri yapanlardan biri de kendisine Dekyanos ismi verilen hükümdârdı. Bu adam, puta tapar, tağûtlara kurban keser ve bu hususta kendine aykırı giden hıristiyanları öldürürdü. Rûm kasabalarına sık sık uğrar ve bulduğu hıristiyanların canına kıyardı, ancak hıristiyan oldukları halde puta tapanlar, tağûtlara kurban kesenler canlarını kurtarırlardı. Böyle gezip dolaşırken Dekyanos bir gün de Ashâb-ı Kehf denilen genç yiğitlerin memleketine uğradı. Dekyanos'un teklîfleri îman etmiş mü'minlere ağır geldi; sağa-sola kaçıp gizlendiler; dağıldılar. Dekyanos vardığı yerde ehl-i îmânın takîp ve derdestini emrederdi. Bunu temin için kendi kâfir tebe'asından bir polis kuvveti de teşkîl etmişti. Bunlar, gizlendikleri yerden îman etmiş olanları bulup Dekyanos'un huzuruna getiriyorlardı. Bu îman etmiş kişiler, putlara kurban kesilen meydanlara sevkediliyor ve putlara tapma, putlar için kurban kesme ile ölüm arasında muhayyer bırakılıyorlardı. Kimi dünya hayatını tercîh edip, öldürülmekten korkuyor ve böylece kötülüğe ve şirke düşüyordu; kimi de, Allah'tan başkasına boyun eğmekten çekiniyor ve öldürülüyordu. Allah'a inanmışlardan gerçek îman sahipleri ve salâbet ehli olanlar gözlerini kırpmadan kendilerini ölüme ve işkenceye arzediyorlar; öldürülüyorlar ve parça parça doğranıyorlardı. Öldürülen bu ehl-i îmanın cesedleri parçalanıyor ve şehrin etrafında bulunan sûrların her yönündeki kapılarının üzerine asılıyordu. İnanmışlara tatbîk edilen bu tür işkence vefitne gün geçtikce büyüdü. İnanmışlardan kimi küfretti ve serbest bırakıldı, kimi de îmanında sebât etti ve asıldı, öldürüldü.

---

1 Et-Taberî, tefsîr, XV. 216-17; tarih, I/3. 974-76.

Ashâb-ı Kehf bu belâyı görünce son derece üzüldüler, renkleri soldu, cisimleri zayıfladı. Namaz, oruç, sadaka, tahmîd, tesbîh, tehlîl, tekbîr, ağlayıp sızlama ile ehl-i îmana revâ görülen bu fitneden dolayı Allah'tan yardım istediler. Bunlar hür ve genç yiğitlerdi. Hepsi de eşrâf çocukları idiler(1).

Mücâhid'den : Bana söylediklerine göre onların bazıları çok genç olduklarından derilerinde benekli hastalık vardı. İbnü Abbas der ki: Ashâb-ı Kehf devâmlı olarak gece ve gündüz Allah'a ibâdet ediyorlar, ağlıyorlar ve Allah'tan yardım talebinde bulunuyorlardı. Bunlar sekiz kişi idiler: Aralarında en büyüğünün ve hepsinin nâmına söz söyliyeninin adı Meksimlina idi;(diğerlerinin adları ise) : Mahsîmîlinîna(2), Yemlîha, Martûs, Keşûtûş (3), Bîrunes, Dinemus, Yetuns, Kalûs'tur(4).

Dekyanus kasaba halkını, putlara tapmak ve onlara kurban kesmek için toplattırınca, bu gençler; ağladılar, sızladılar ve Allah'a şu tarzda düâya başladılar :"Ey yer ve göklerin Rabbı olan Allah'ımız! Biz aslâ senden başkasına yalvarmayız, (Eğer yalvarırsak, o takdirde bizler) "andolsun ki, hakîkatten uzaklaşmış oluruz"(5). Mü'min kullarından bu fitneyi kaldır. Belâyı onlardan uzaklaştır. İnanmış kullarına yardım et! Çünkü onlar, sana açık ibâdetten men edildiler, gizli ibâdet eder hâle geldiler. Bunun için sağa-sola gizleniyorlar. Sana açıkca ibâdet edebilmeleri için onlara yardımını gönder!".

Ashâb-ı Kehf bu vaziyette iken, halkı putlara tapmaya ve onlara kurban kesmeye zorlayan kâfirlerin ileri gelenlerinden biri Ashâb-ı Kehf'in bu uzletinin farkına vardı. Aralarında konuştular, Ashâb-ı Kehf namazgâhlarında halktan ayrı bir hayat sürüyorlar, Allah'a ibâdet ve yalvarma ile vakit geçiriyorlar veDekyanos ismindeki zalim hükümdâra şikâyet edilecekleri ânı bekliyorlardı. Halkı dinsizliğe zorlayan kâfirler gidip Ashâb-ı Kehf'in namazgâhına girdiler. Onları, Dekyanos'un fitnesinden kurtarması için Allah'a yalvarır, ağlar, tazarru' içinde ve yüzüstü secde vaziyetinde buldular. Kâfirlerin ileri gelenleri onları görünce : 'Hükümdârın emrinden böyle ayrılıp uzaklaş-

1 Taberî,XV.200-201;M.Tenzîl,II.433.
2 Bu isim Mahsemlîna tarzında da geçer(Taberî,tarih,I/3.970).
3 Bu ismin Kusutans şekli de vardır (Taberî, tarih,I/3.970).
4 İsimlerin değişik zabtları için adı geçen esere bak(Taberî, tarih,I/3.970
5 El-Kehf, 18/14.

e-Yiyecek Almaya Gidenin Adı:

Ashâb-ı Kehf uyumadan önce ihtiyaç vuku'unda içlerinden biri tebdil-i kıyafet edip şehre gidiyor ve kendisinin kim olduğunu belli etmeden gerekli erzâkı mağaraya taşıyordu.Uyuyup uyandıkları zaman da aynı iş için biri şehre indi.Bazı rivayetlerde,Ashab-ı Kehf'in yaşça en küçükleri olduğu kaydedilen bu zatın ismi üzerinde tam ittifak yoktur.

1-Yemliha idi;

2-Yemnih idi;

3-Temliha idi;

4-Tîzusis(تيذو سيس) idi(1).

f-Şehirden Alınan Erzakın Cinsi ve Miktarı:

Rivâyete göre Ashab-ı Kehf aç olarak uyandılar.İçlerinde yaşca en küçükleri olan Yemliha'yı erzak almak üzere şehre yolladılar.Âyetde açıkca ifade edildiğinegöre gençler şehre gidenden şöyle bir istekte bulundular:"...Gümüş para ile şehre gönderin de baksın,onun hangi yiyeceği daha temizse,ondan size bir rızık getirsin"(2).Müfessirler bu âyette geçen "ezkâ= en temiz" den ne kastedildiği hususunda epey şeyler söylemişlerdir:

1-Şayet et alacaksa,"helal ve meşru tarzda boğazlanmış" ından alsın.Çünkü Ashâb-ı Kehf'in şehrinde yaşıyanların ekserisi kâfirdi. Hayvanları putlar namına keserlerdi.Şehirde îmanını gizleyen ve kesim işini dinlerinin emrettiği tarzda yapan müslümanlar vardı.Şehre gidenin işte bu son zümrenin kestiği etleri arayıp bulması isteniyordu;

2-En helâl rızık olması isteniyordu.ed-Dahhâk der ki:"Bu şehirde yaşıyan insanların mallarının çoğu ğasb malı idi!" Mücâhid'in dediğine göre Ashâb-ı Kehf denilen yiğitler arkadaşlarını:"Gasbedilmiş veya zulmen alınmış mal ve erzak satın alma! " demişlerdi;

3-Bereketi bol yiyecek;

4-Güzel ve temiz yiyecek;

---

1 Et-Taberî,tefsîr,XV.218;tarih,I/3.969-70;El-Kurtubî,X.375; El-Bidâye,II.116.

2 El-Kehf,18/20.

5-Hayırlı yiyecek;

6-En ucuz yiyecek;

7-Az fakat bereketli yiyecek.Rivâyete göre,şüphe uyandırmasın diye Ashâb-ı Kehf arkadaşlarına,iki veya üç kişilik yiyecek almasını söylemişlerdir.Fakat alınan bu yiyecek pişirildiğinde kendilerine yetecek şekilde çoğalmalı idi.Yine rivâyetlere bakılacak olursa alınan erzakın cinsi;

1-Pirinç idi;

2-Kuru üzüm idi;

3-Hurma idi.(1).

g-Yiyecek Almak İçin Gidilen Şehrin Adı:

Kaynaklarımız yiyecek almak için gidilen şehrin adını da ihtiva ederler.Rivâyetlere bakılacak olursa,bu şehir ile Ashâb-ı Kehf'in memleketi aynıdır;

1-Efsûs(أفسوس)(2);

2-Defsus(دفسوس)(3);

3-Tarsus.Rivâyete göre cahiliyye zamanında bu şehrin adı "Efsus" idi.İslâm gelince şehre Tarsus ismini verdiler(4);

4-Daksûs(5).

ğ-Şehrin İki İdarecisinin İsimleri:

Yukarıdaki rivayetlerden birinde de geçtiği üzere,Ashâb-ı Kehf'e yiyecek temin etmek üzere şehre inen arkadaşları bazı halleri ile halkın ve bu arada tüccardan birinin dikkatini çekmiş,gösterdiği gümüş para ise halkı büsbütün şaşırtmıştı.Bir takım sorular sormuş ve cevablar almış olan halk tatmin olmamış ve Ashâb-ı Kehf'den olan genci şehrin idarecilerine götürmüşlerdi.Bu iki idarecinin isimleri şöyle idi:

1-Aryus; 2-Astıyus(6).

---

1 Z.Mesîr,V.121-22;El-kurtubî,X.375;El-Kamil,I.355.
2 Et-Taberî,XV.219;B.Zuhur,s.173.
3 El-Bidaye,II.115.
4 M.Tenzîl,II.439;Z.Mesîr,V.121;El-kurtubî,X.375.
5 M.Tenzîl,II.439;Z.Mesîr,V.121.
6 Et-Taberî,XV.219,220.

h-Ashâb-ı Kehf'in Köpeği:

(a)-Köpek Kimin İdi ?

1-Köpek bir çobanın idi.Yolda çobana rastladılar,çoban ve köpeği onlara tabi oldu(1);

2-Köpek Ashâb-ı Kehf'e âit idi.Onunla avlanıyorlardı(2);

3-Ashâb-ı Kehf mağaraya giderken bir köpeğe rastladılar.Köpek arkalarına takıldı.Kovaladılar,gitti yine geldi.Bu kovalama işini defalarca yaptılar kâr etmedi.Neticede köpek dile gelip:"Benden ne istiyorsunuz ? Benden korkmayın! Ben Allah'ın sevdiklerini severim.Uyuyunuz! Ben size bekçi olurum" dedi(3);

4-Çiftçilikle uğraşan birinin köpeği idi(4);

5-Av köpeği idi(5);

6-Ashâb-ı Kehf'e eşlik eden bir köpekti(6);

7-Âyette Ashâb-ı Kehf'in köpeği olarak bildirilen yaratık,gerçekten bir köpek değil,insandı.Aşçıları idi(7);

8-Hükümdârın aşçısının köpeği idi.Ashâb-ı Kehf ile aynı inanışta olan bu adam,onlara katıldı.Köpeği de arkasına takıldı(8);

9-Ashâb-ı Kehf'den birinin koyun(sürü) veya bağ-bahçe köpeği idi(9).

(b)-Köpeğin Adı Ne İdi ?

1-Kıtmîr idi(10);

2-Er-Rakîm idi(11);

3-El-Vasîd idi(12) ;

4-Humran idi(13);

5-Kutmûr (قطمور)idi(14);

---

1 Z.Mesîr,V.126;Et-Tabressî,III.456;El-Kurtubî,X.370.
2 Et-Tabressî,III.456;Z.Mesîr,V.126.
3 Et-Tabressî,III.456;El-Keşşaf,II.711-12;Z.Mesîr,V.126;M.Tenzîl, II.434.
4 Et-Taberî,tarih,I/3.973.
5 Et-taberî,tefsîr,XV.204.
6 Aynı kaynak,XV.214.
7 Et-Taberî,tefsîr,XV.214.
8 Aynı kaynak,XV.214.
9 El-Kurtubî,tefsîr,X.370.
10 İbnü Abbas tefsîri,s.245; Et-Tabressî,III.456;El-Keşşaf,II.713;Z.Mesîr,V.126.
11 El-Keşşaf,II.704;Z.Mesîr,V.126; M.Tenzîl,II.434;El-Kurtubî,X.370; El-Bidaye,II.115.
12 El-Bidaye,II.115.
13 Et-Taberî,XV.199;El-Bidaye,II.114-Z.Mesîr,V.126.
14 Z.Mesîr,V.126.

6-Müşîr idi;

7-Besît idi;

8-( ) idi;

9-( ) idi;

10-Rayyan idi;

11-Kıtfîr idi(1).

(c)-Köpeğin Rengi:

1-Al(veya doru) idi(2);

2-Sarı idi(3);

3-Başı al,sırtı siyah,karnı beyaz ve kuyruğu siyah-beyaz karışımı idi(4);

4-Panter renginde idi(5);

5-Alaca bir köpek idi(6);

6-Gök renginde idi;

7-Taş renginde idi;

8-Hangi rengi söylesen,doğruyu bulmuş olursun(7).

(d)-Köpeğin Cinsi:

1-Normal bir köpek idi;

2-Köpek değil aslan imi;

3-Çin köpeği idi(8).

——— O ———

Hemen bütün kaynaklarda,Ashâb-ı Kehf'in köpeği ile ilgili olarak az-çok bilgi bulmak mümkindir.Bunun için,bu ana kadar verilenler dışında şu eserlere bakılabilir:(Mes'udî,Murucu'z-zeheb,I.65;El-Kamil I.365 v.d.;El-Bidaye,II.113 v.d.;B.Zuhûr,s.170 v.d.).

——— O ———

1 El-kurtubî,X.370;M.Tenzîl,II.438.
2 Z.Mesîr,V.126.
3 M.Tenzîl,II.438;Z.Mesîr,V.126.
4 Z.Mesîr,V.126.
5 Et-Tabressî,III.456.
6 M.Tenzîl,II.438.
7 M.Tenzîl,II.438;El-Kurtubî,X.370.
8 M.Tenzîl,II.438.

ı-Mağaranın Adı:

Ashâb-ı Kehf'in sığındığı mağaranın adı (حيزم) idi(1).

i-Mağaranın Yeri:

1-Neclûs(نجلوس) adında bir dağdadır(2);

2-Eyle'ye yakın bir yerdedir(3);

3-Ninova'dadır(4);

4-El-Belka'(البلقاء)'dadır(5);

5-Bilâd-ı Rûm'da bir yerdedir(6);

6-Efsûs(Efesûs= Efes)'dadır(7);

7-Er-Rakîm denilen vâdidedir(8);

8-Tîhlus veya Tiyahlus (تيحلوس، تياحلوس) dağındadır(9).

k-Ashâb-ı Kehf Hangi Hal Üzere Uyandılar ?

Ashab-ı Kehf,kendileri için mukadder olan uyuma bitince,Allah tarafından uyandırıldılar.Uyandıkları zaman acıkmış olduklarını farkettiler.Yâni "aç" olarak uyandılar(10).

l-Ashâb-ı Kehf'in Sağa-Sola Dönmeleri:

Allah Kur'ân'ı Kerîm'de:"...Biz onları gâh sağ yanına,gâh sol yanına çeviriyorduk..." buyurmaktadır(11).Müfessirler,bu sağa sola dönürülme işinin kaç yıl veya kaç ayda bir olduğunu da merak etmişler ve buna ait rivâyetleri eserlerine dercetmişlerdir.Buna göre:

---

1 El-Bidâye,II.114.
2 Et-Taberî,tefsîr,XV.217;tarih,I/3.971.
3 İbnü Kesîr,IV.373;el-Bidâye,II.115.
4 Aynı kaynaklar ve aynı yerler.
5 Aynı kaynaklar ve aynı yerler.
6 Aynı kaynaklar ve aynı yerler.
7 El-Keşşâf,II.713;Mu'cemü'l-Büldân,II.806.
8 Z.Mesîr,V.108;et-Tibyân,VII.10.
9 Et-Tibyân,VII.11.
10 El-Kurtubî,X.375.
11 El-Kehf,18/18.

1-Ashâb-ı Kehf'in sağa-sola döndürülmeleri yılda iki kerre olurdu.Altı ay bir yanları,altı ay da diğer yanları üzerinde yatarlardı(1);

2-Yılda sadece bir kerre döndürülürlerdi ve bu da Âşûre gününe tesâdüf ederdi(2);

3-Mücahid'den rivâyete göre Ashâb-ı Kehf 300 sene bir yanları üzerinde;dokuz yıl da diğer yanları üzerinde uyumuşlardır(3);

4-Sık sık sağa-sola döndürülmüşlerdir(4).

m-Ashâb-ı Kehf'ten Niçin Korkulacak ?

C.Hakk bir âyette şöyle buyurur:"...(Hallerini bir) görseydin mutlaka onlardan yüz çevirir,kaçardın ve herhalde için korku ile dolardı"(5).Bu korkunun sebebi olarak da bazı şeyler söylenmiştir:

1-Allah'ın onlara verdiği heybetten ötürü korkulur(6);

2-Saçları ve tırnaklarının uzunluğu ile cisimlerinin iriliğinden dolayı korkulur(7);

3-Bulundukları yer ıssız olduğu için korkulur(8).

n-Ashâb-ı Kehf'e Yapılan Sandûka:

Ashâb-ı Kehf'in erzak almak için şehre gönderdikleri arkadaşları elindeki gümüş paradan dolayı üzerine şüphe celbedince halk etrafına yığıldı;iş şehrin idarecilerine aksetti.İdareciler durumu biri vasıtasıyla hükümdâra aksettirdiler.Hükümdâr ma'iyyeti ve kalabalık bir halk topluluğu ile Efsûs şehrine geldi.Halk kendisini büyük bir törenle karşıladı.Karşılama törenine iştirak eden halk hükümdârla birlikte Ashâb-ı Kehf'in bulunduğu yere çıktılar.Hükümdâr Tîzusis'i Ashâb-ı Kehf görünce sevindiler.Yüz üstü Allah'a şükür secdesine kapandılar.Hükümdâr onların önlerine dikildi.Onlara sarıldı ve ağladı...Gençler hükümdâra

1 El-Keşşâf,II.709;Z.Mesîr,V.118.
2 El-Keşşaf,II.709.
3 Z.Mesîr,V.118.
4 El-Keşşâf,II.708.
5 El-Kehf,18/18.
6 El-Cessâs,Ahkâmü'l-Kur'ân,III.213;el-Keşşâf,II.709.
7 El-Cessâs,Ahkâmü'l-Kur'ân,III.213;el-Keşşâf,II.709;Z.Mesîr,V.120; El-Kurtubî,X.373.
8 El-Keşşâf,II.709;el-Kurtubî,X.373.

düâ ettiler. Onu, cinlerin ve insanların şerrinden Allah'a ısmarladılar... Hükümdâr onların yanında ayakta iken, yattıkları yere dönüp uyudular. Allah o anda onların ruhlarını kabzetti. Hükümdâr yanlarına vardı ve kaftanını üzerlerine örttü ve etrafındakilere, Ashâb-ı Kehf'ten her biri için altundan birer tâbût yapılmasını emretti. Akşam olup da hükümdâr uyuyunca Ashâb-ı Kehf kenidisine gelip :"Biz, altun veya gümüşten yaratılmadık. Bizler topraktan yaratıldık ve yine toprağa döneceğiz. Biz mağarada nasılsak öylece toprak üzerinde bırak. Taki Allah bizi tekrar topraktan diriltsin!" dediler. Bu ru'yadan sonra melik Ashâb-ı Kehf için Hind çınarından tâbût yapılmasını emretti. Ashâb-ı Kehf'i yapılan bu tâbûtlara yerleştirdiler. Bu insanlar mağaradan ayrıldıkları zaman Allah onları korku ile perdeledi de bundan sonra kimse onların yanına girmeye muvaffak olamadı. Melikin emri ile mağaraları,içinde namaz kılınan bir mescid haline getirildi(1).

o- Er-Rakîm Nedir ?

1-Kurşun bir levhadır ki, onda Ashâb-ı Kehf'in isimleri yazılı idi;

2-Gençlerin ismi yazılı bir kayadır ki, kasabanın sûrlarından birinin üzerindedir;

3-İyi hal sahibi iki adamın yazdığı bir kitaptır. Bu iki adam Ashâb-ı Kehf'in kendisinden korkarak kaçtıkları melikten îmanlarını gizliyorlardı. Bunlar, kurşun bir levhaya gençlerin macerasını yazmışlar ve yazdıkları levhayı bakırdan bir sandûkaya yerleştirerek, mağaranın kapısına yapılan duvarın içine koymuşlardı. Bu iki adam; "Ashâb-ı Kehf'in halini belki Allah birine bildirir de bu sâyede onların hallerini insanlar anlarlar!" diye düşünmüşlerdi. El-Ferra'; bu, bahsi geçen levhaya Ashâb-ı Kehf'in isimleri, nesebleri, dinleri ve kimlerden olduklarının yazılmış bulunduğunu söyler;

---

1 Et-Taberî, tefsîr, XV.222; Z. Mesîr, V.113; el-keşşaf, II.712; el-Kâmil, I.359; el-Kurtubî, X.379.

4-Ashâb-ı Kehf'in kendisinden kaçıp uzaklaştıkları şehrin adıdır;

5-Bir dağ adıdır;

6-Rumcada "hokka"(?)manasına gelen bir kelimedir;

7-Köpek ismidir;

8-Mağaranın bulunduğu vâdinin adıdır;

9-Bir mağaraya girdikten sonra,kapı üzerlerine kapanan üç kişinin macerasıdır(1).

ö-Gençlerin ve Mensub Oldukları Kavmin Dîni:

Başlarında bulunan idarecilerin zulmünden bîzâr olan ve kurtuluşu bir mağaraya sığınmakta gören bu gençlerin hak dîne mensub olduklarında şüphe yoksa da,peyğamberlerinin kim olduğunu tayinde bazı rivayetler vardır.Bunlara bakılacak olursa gençler:

1-Hristiyanlığa veya,

2-Hristiyanlıktan daha mukaddem olan bir dîne mensupturlar.Başlarındaki hükümdar ve halk:

1-Müşrikti veya,

2-Mecûsî idiler(2).

p-Hz.Peyğamber'in Ashâb-ı Kehf'i Görmek İstemesi:

Es-Sa'lebî'nin zikrettiğine göre,Hz.Peyğamber Ashâb-ı Kehf'i göstermesi için Allah'a düa etti.Cenâb-ı Hakk:"Dünyada iken sen onları asla görmeyeceksin! Fakat ashâbının en hayırlılarından dört kişi seç, onları îmana çağırsınlar ve senin peyğamberliğini onlara teblîğ etsinler" buyurdu. Hz. Peyğamber Cebraîl'e : "Ashâbımdan seçtiğim bu dört kişiyi ben nasıl göndereyim ?" diye sordu. Cebraîl :"Elbîseni yere ser; bir köşesine Ebû Bekr'i, diğerine Umer'i; ötekilere de Osman ve Ali'yi

1 Et-Taberî, XV.198-99;Z.Mesîr,V.107-108;et-Tibyân,VII.10-11; el-Keşşaf,II.704-705;et-Tabressî,III.452;M.Tenzîl,II.433;M.Ğayb, XXI.81-82;el-Bahru'l-Muhît,VI.101;el-Bidâye,II.114;İbnü Kesîr, IV.368; el-Kasimî,XI.4025; Mu'cemü'l-Büldân, II.804-805.

2 Et-Taberî,tarih,I/3.970-71;et-Tibyân,VII.11;et-Tabressî,III.452; el-Bidâye,II.114; İbnü Kesir, IV.370.

oturt. Bundan sonra, Süleyman(a.s.)'a musahhar olan yumuşak rüzgârı çağır; Allah ona, sana itaat etmesini emredecektir". Bu söylenenleri Hz.Peyğamber aynıyla yerine getirdi. Rüzğâr onları mağaranın kapısına kadar götürdü. Mağaranın kapısına varınca,ağızda bulunan taşı iteledi-ler; Ashâb-ı Kehf'in köpeği üzerlerine hücum etti; köpek misâfirleri görünce başını hareket ettirdi, kuyruğunu salladı ve başı ile "içeriye girin" diye işâret etti. Mağaraya girdiler ve : "(السلام عليكم و رحمة الله)" dediler. O anda Allah gençlere ruhlarını iâde etti, kalktılar ve "(وعليكم السلام ورحمة الله و بركاته)" diye mukabele ettiler. Misâfirler Ashâb-ı Kehf'e :"Ey gençler! Gerçek, peyğamber Abdullah oğlu Muhammed'in size selâmı var" dediler. Gençler :"(و على محمد رسول الله صلى الله عليه و سلم مادمتم)" diye düâ ettiler ve Hz. Muhammed'in dînini kabûl ettiler ve îmana geldiler. Sonra da:"Bizden Muhammed(s.a.v.)'e selâm götürün" deyip yattıkları yerlere çekildiler. Ahir zamanda Mehdî'nin zuhuruna kadar uyuyacaklar. Söylentiye göre, Mehdî zuhur et-tiği zaman Ashâb-ı Kehf'e selâm verecek; bu selâmdan sonra Allah ken-dilerini diriltecek; daha sonra kıyâmete kadar bir daha kalkmamak ve uyumak üzere eski hallerine döndürülecekler.

Sahâbenin içinden seçilmiş bu dört kişi ile Ashâb-ı Kehf arasın-da geçen şeyleri Cebrafl Hz. Peyğamber (s.a.v.)'e bildirdi. Daha sonra rüzgâr kendilerini alıp eski yurtlarına götürdü. Buluşma esnâsında Hz. Peyğamber :

"-Onları nasıl buldunuz ?" diye sordu. Onlar başlarından geçeni an-lattılar. Bunun üzerine Hz. Peyğamber :

"-Ya Rab! Benim ile ashâbım ve akrabamın arasını ayırma!; ashâbımı, yakın dostlarımı, ehl-i Beytimi ve beni sevenleri affet!" diye düâ et-ti(1).

-------- O --------

1 El-Kurtubî, tefsîr, X, 389-90.

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ

a- Sebeb-i Nüzûl :

Bütün diğerleri meyânında Anadolu'nun son asırda yetiştirdiği büyük müfessir Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır : "Maamafih, İbnü İshak'ın bu rivâyeti usûlü hadîsce ihticâca sâlih değildir" dedikten sonra haberi şöylece tahlîl eder :

"Evvelen : İbnü Cerîr et-Taberî gösteriyor ki, bunun senedinde İbnü İshak : Kırk küsur seneden beri gelmiş Mısır'lı bir şeyh bana tahdîs etti; o 'Ikrime'den ; o İbnü Abbas'tan demiştir". Binâenaleyh senedde bir mechûl vardır. Rivâyet-i da'îfedir, İbnü İshak rivâyeti zayıf görmüş, iltizam etmemiştir".

"Saniyen: Bâlâda rûh süâlinde naklettiğimiz vechile Sahîh-i Buharî ile Sahîh-i Müslim'de Abdullah İbn Mes'ûd'dan tahrîc edilen rivâyete muhaliftir".

"Salisen : Ekser rivâyata ve İbnü İshak'ın dahî, tafsîline göre bu sûrede haber verilen Ashâb-ı Kehf halis dîn-i İsâ üzere îman-ı tevhîd ile hareket etmiş ve kendilerini puta taptırmak veya idâm etmek için takîb ve tazyîk eden kavimlerine karşı mücâhedeye azmile dinlerinin muhafazası uğrunda dağa çıkmış, mağaraya gizlenmiş bir kaç gençten ibâret 'Isevî bir zümre-i mü'minîndir. Binâenaleyh bunların kıssası tarih-i Nesâraya taalluk ettiğinden Hz. İsâ'yı kabul etmeyen yehûd ahbarının bu gençlere ait bir keramet kıssasını kabul ederek süâl ettirmiş olmaları "müsteb'ad" görünür. Gerçi Fahru'd-Dîn er-Razî'nin beyanına göre bazıları Ashâb-ı Kehf'in Mûsa (a.s.)'dan evvel olup Hz. Musa'nın bunları zikrettiğini ve yehûdun süâl etmelerinin sebebi de bu olduğunu söylemiş, bazıları da 'Isa (a.s.)'dan evvel Kehf'e girdiklerini ve Hz. İsa bunların haberini ihbâr eylemiş olduğunu ve İsâ ile Muhammed(s.a.v) arasındaki vakitte ba's olunduklarını söylemiş; diğer bazıları da İsa (a.s.)'dan sonra girdiklerini söylemiştir,Kaffalden ve Taberî'den de nakledildiği üzere İbnü İshak'dan mervî olan da budur.Şu halde İbnü İshak'ın kavlince Yehûdun bunu süâl etmemesi icabeder".

"Râbian:Bu sûrede başlıca üç kissa vardır ki,Ashâb-ı Kehf kıssası ve mütemmimatı,Mûsa ve Hızır kıssası,Zü'l-Karneyn kıssasıdır.Eğer sebeb-i nüzûl üç süa l idiyse her biri onlardan birine ait olmak lazım gelirdi.Yoksa buradan İstidraden diğer bir kıssaya ğeçilmiş de rûh süalinin cevabı başka bir sûreye ifraz edilmiş demek münasib olmazdı".

"Hamisen:Evvelki sûrede rûh âyetinin (El-İsra,17/85),bu sûrede Zü'l-Karneyn kıssasını sarih bir süâle cevab oldukları Kur'anda musarrah olduğundan mukakkaktır.Ve zahir olan da bu iki süâlin aynı zamanda, değil,ayrıca sorulmuş olmalarıdır.Bununla beraber bu ikisinde:(ويسئلونك عن الروح ويسئلونك عن ذي القرنين) diye süal tasrih edilmiş olduğu halde Ashâb-ı Kehf kıssasının bu sûretle îrad edilmemesi bunun da Mûsâ ve Hızır kıssası gibi doğrudan doğruya bir tezkîr olduğunu ifade eder. Rivâyet-i mezkûre bu cihetle de makduhtur".

"Sâdisen:Bunda "huznünden dolayı bir mu'âtebe" denilmesi de doğru değildir.Bundan murad (فلعلك باخع نفسك على آثارهم ان لم يؤمنوا بهذا الحديث) âyetidir(1).Bu ise bir mu'atebe değil,sûrenin başındaki zevk u hamd ile mütenasib bir irşâd ve takviyedir".

"Velhasıl,sebeb-i nüzûl hakkındaki mezkûr üç süal rivayeti "vucuhen" makduhdur.Ve netekim Sıhah'da tahrîc edilmemiştir,Binaenaleyh bu sûrenin tefsîrinde buna istinad caiz olmaz"(2).

El-Kâsımî de,kendisine;Ashab-ı Kehf,rûh ve zülkarneyn hakkında süal tevcih edilen Hz.Peyğamberin "inşaallah" demeden,"yarın size cevab veririm" dediğini,buna rağmen vahyin 15 gün geciktiğini kaydettikten sonra,bu rivâyeti-Fahru'd-Dîn er-Razî'nin dediği gibi- Kâdî 'İyadın çeşitli yönlerden reddettiğini söyler...(3).

——— 0 ———

1 El-Kehf,18/6.
2 Elmalılı,Tefsîr,V.3219-20.
3 El-Kâsımî,Mehâsînü't-Te'vîl,XI.4045.

b-Ashâb-ı Kehf'in Macerası:

Kur'ân-ı Kerîm'in gayet vecîz ve özlü bir tarzda ortaya koyduğu Ashâb-ı Kehf'e ait macera yukarıda da işaret ettiğimiz gibi tefsîrlerimizde çok geniş yer işğal eder. Şunu hemen kaydedelim ki,bu konuya dair Hz.Peyğamberden hiçbir haber bize ulaşmamıştır.Zaten haberin tafsilata da ihtiyacı yoktur.Çünkü çeşitli defalar işaret ettiğimiz gibi Kur'an-ı Kerîm kıssalarından maksad bizlere ibret dersi vermektir.Kur'ânın hedef aldığı ibret dersi de kıssanın bünyesinde mevcuttur.Onun için ayrıca Hz.Peyğamberden bir açıklama gelmemiştir.Buna rağmen tefsirlere sahifeler dolusu malumat dercedilmiştir.Şüphesiz bu konuya ait verilen bilgilerin içine pek çok luzumsuz şeyler ve israiliyyat karışmıştır.Bunları birkaç madde halinde sıralayalım:

1-Raviler Ashâb-ı Kehf'in nasıl bir araya geldiklerine ve şehirden nasıl çıkıp uzaklaştıklarına dair birçok şeyler ortaya atmışlardır; fakat sahih hadislerde buna dair herhangi bir tafsîlat ve açıklama yoktur.Kur'anda da Allah'ın bildirdiğinden başka birşey mevcut değildir.

Ayrıca,Ashâb-ı Kehf'in erzak almak üzere şehre gönderdikleri arkadaşları ile şehir ahalîsi ve hükümdâr arasında geçen şeyler en uzun tarzda tefsîrlerde yer almıştır.Bunların tafsilatını da Allah bilir(1).

El-Kâsımî,bir âyet münasebetiyle(el-Kehf,18/50) tefsîr sadedinde kaydedilen mufassal rivayetleri tenkid eden İbnü Kesîr'in görüşünü Ashâb-ı Kehf hakkındaki merviyatta da vârid görür ve:"Bu konuda seleften pekçok rivayetler nakledilmiştir.Bunların ekserisi israiliyyâttır. Bunlardan birçoğunun halini Allah bilir.İçlerinde öylesi vardır ki, elimizde bulunan hak dînin prensiplerine aykırı oldukları için onların "yalan" olduğuna kesin olarak hükmedilebilir.Kur'anda mevcut olan şeyler,Kur'an dışındaki bütün geçmiş haberlerden (bizi) müstağni kılar (onlara ihtiyac bırakmaz).Çünkü bu tip haberler;tebdîl,ziyâde ve noksandan hâli değildirler.Sonra bu haberlere,pekçok şeylerin uydurulup karıştırıldığı şüphesizdir.Sonra şuna da dikkat etmek gerekir ki;eski milletler içinde,müslümanlarda olduğu gibi kılı kırk yaran,tenkidci, Allah'dan son derece korkan,Hz.Peyğamberin hadislerini tedvin edib yasan;metruk,mevzû,münker ve hasen'inden sahih olanlarını seçip ayıran

1 El-Bahru'l-Muhît,VI.101,112.

hafızlar gibi dîni ve bu konudaki haberleri tahrîf ve tebdîlden koruyacak çapta bilginler yetişmemiştir(1)!

2-Ashâb-ı Kehf'e ait verilen uzun ve detaylı bilgiler için,"muzdarib rivâyetler" tabiri de kullanılmıştır(2).

c-Ashâb-ı Kehf'in İsimleri:

İbnü Cerîr et-Taberî başta olmak üzere birçok müelliflerce Ashâb-ı Kehf'in isimleri tek tek sayılmıştır.İsimlerin böylece tasrih edilmiş olması luzumsuzdur.Çünkü asgarî bir hesapla günümüzden 20-25 asır önce cereyan etmiş bir olayın kahramanlarının isimlerini -şayet ilâhî bir açıklama yoksa- bilmek mümkün değildir.Zaten bunu araştırmaya luzum da yoktur.

Açıkca anlaşılacağı üzere, Ashâb-ı Kehf'i teşkîl eden gençlerin isimleri 'a'cemîdir. Herhangi bir şekilde ve nokta ile zabt ve tesbît bir hayli müşkîldir; isimlere dâir olan sened de zayıftır(3). Sened için el-Kurtubî, "(senedün) vâhin" tabirini kullanır(4).

Sözü kısa kesmek gerekirse bunlar açıkca israiliyyattır(5).

d- Köpeğin Adı, Rengi ve Cinsi :

Kur'ânda ve Hz. Peyğamberin hadislerinde asla bahis konusu edilmeyen bu Ashâb-ı Kehf'in köpeğinin adı, rengi ve cinsi ile ilgili beyanların da "israiliyyat" tan olduğunda şüphe yoktur.

Köpeğin rengi hususunda ihtilâf edilmiş ve çeşitli şeyler söylenmiştir. Buna ne gerek ve ne de lüzum vardır. Hakkında delîl yoktur.Buna ihtiyaç da yoktur. Üstelik bunlar nehyedilmiş şeylerdendir. Çünkü bunların dayanağı, aslı ve esası "ğaybı taşlama" dan öteye gitmez(6).

---

1 El-Kasimî, tefsîr, XI. 4027-28; İbnü Kesîr, IV. 397-98.
2 El-Kasimî, tefsîr, XI. 4027-28.
3 El-Bahru'l-Muhît, VI. 101.
4 El-Kurtubî, tefsîr, X. 360.
5 İbnü Kesîr, IV.378.
6 İbnü Kesîr, tefsîr, IV.374; el-Kasimî, tefsîr, XI. 4032.

bunların Ehl-i Kitâb ismi ile anılan yahudî ve hrıstiyanlardan alındığı ve dolayısıyla "israiliyyat" olduğu açıktır(1).

e- Mağaranın Yeri :

Müfessirler mağaranın yerini tesbît için de bir hayli şeyler söylemişlerdir. Bunlara yukarıda temas ettik. İnsanın her şeyi merak eder bir hali vardır. Her mes'eleyi çözmek ve içindeki merakı gidermek ister. Ama bu her mes'elede tutarlı bir yol değildir. Çünkü bazı şeyleri - merak etmemize rağmen - bilemeyiz. Bu gençlerin sığındığı mağaranın yerini tesbît de bu cümledendir. Bu konudaki çalışmalar ve rivâyetler - gerçeği bulmak mümkin olmadığı ve bir sürü lüzumsuzluklarla insanı oyaladığı ve mü'minleri murâd-ı İlâhî'den uzaklaştırdığı için - abesle iştiğal kısmındandır.

Er-Razî'nin kaydettiğine göre el-Kaffal tefsîrinde, Ashâb-ı Kehf'in sığındığı mağaranın yerini tesbît sadedinde müneccim Mehmed İbn Mûsa el-Harezmî'nin sözlerini naklettikten sonra :"Bize göre ne o yer, ve ne de diğer bir yer Ashâb-ı Kehf'in mevzi'i olmak üzere tanınamaz. Kur'ânda haber verilenin kat'î olduğunda şüphe yoksa da yer tayin edilmemiştir. Bu hususta Rûm'ların(belki o zaman için Anadolu ve civarında yaşayan hrıstiyan halkın ?)' "burası Ashâb-ı Kehf'in yeridir" demelerine de itibâr olunamaz" ; bu sözleri ve konu ile ilgili diğer rivâyetleri kaydeden er-Razî sözünü bitirirken :

"Doğrusu Ashâb-ı Kehf'in ne zamanını, ne mekânını aklen bilmeye imkân yoktur. Bu ancak bir nastan müstefâd olabilir. Bu da yoktur. O halde bilinmesine de yol yoktur"(2).

Ebu Hayyan: "Bu mağaranın yeri için; Rûm'da denildi, Şam'da denildi. Endülüste Gırnata istikametinde Loşe adında bir kasaba yakınında bir yer mevcuttur ki, içinde ölüler ve beraberlerinde çürümüş bir köpek vardır. Ölülerin ekserîsinin etleri dökülmüş, bazısı mütemâsiktir. Kurun-ü sâlife geçmiş. Biz bunların ne olduğunu bilmiyoruz. İnsanlar ise bunların Ashâb-ı Kehf olduğunu iddiâ ediyorlar" der(3).

---

1 İbnü Kesir,tefsîr,IV.378;el-Bidâye,II.115.
2 M.Ğayb, XXI.113;Elmalılı, V.3236,not.1.
3 El-Bahru'l-Muhît, VI.102; Elmalılı, V.3236.

İbnü Kesîr : "Allah bize Ashâb-ı Kehf'in kıssasını Kur'ânda geçtiği kadarıyla bildirmiş ve bizden onu anlamamızı ve gerektiği şekilde düşünüp ibret almamızı istemiştir. Bu mağaranın arzın neresinde bulunduğunu, hangi köyde, hangi dağda veya kasabada olduğunu haber vermemiştir. Çünki bunda bize hiç bir fayda yoktur; dînî bir gâye de mevcut değildir. Müfessirler mağaranın yerini ta'yînde tekellüfler içine dalıp bir takım görüşler ortaya attılar... Onun yerinin neresi olduğunu ancak Allah bilir. Eğer bunda dînî bir fayda olsaydı, Allah ve O'nun elçisi bize mağaranın yerini bildirirlerdi..."(1) demek sûretiyle bu konuda izlenecek en güzel yolu ve tutumu beyân eder.

f- Ashâb-ı Kehf'in Sayısı :

Âyette geçtiği üzere (el-Kehf, 18/22),Ashâb-ı Kehf'in sayısında da ihtilaf edilmiş ve kaç kişiden ibaret oldukları bilinememiştir.Gençlerin kaç kişi oldukları yolundaki münakaşayı dile getiren âyetin bir fıkrasında ifade edildiği üzere bunların sayısını en iyi bilen Allah'tır:Şöyle ki;"Rabbin onların sayısını en iyi bilendir",Buna rağmen İslâm âlimleri konuyu deşmekten geri durmamışlardır.Bunlar,faydasız ve neticesiz gayretlerdir(2).

g-Ashâb-ı Kehf Hangi Dîne Mensûb İdiler ?

Ashâb-ı Kehf'i teşkil eden gençler mü'min olduklarına göre acaba hangi dîne mensûb idiler ? Hristiyan mı,yahûdî mi ? veya bunların dışında bir din mi ? İslâm âlimlerinden pek çoğu bunların hristiyan olduğunu,Hz.İsâ'yı peygamber tanıdıklarını söylemişlerdir.Bazıları ise bu konuda diğerlerinden farklı bir kanaata sahibtirler.Şöyleki:"Ashâb-ı Kehf'in İsevî olduğu söylenmiştir.Zahir olan şudur ki onlar,hristiyanlıktan önce yaşamışlardır.Eğer -iddia edildiği gibi- onlar hristiyan olsalardı,yahûdî hahamları kendi dinlerine zıt bir inanışta olan bu insanların haberini bellemeye itina edib özenmezlerdi.(Umûmî olarak sûrenin sebeb-i nüzûlü konusunda) geçtiği üzere Ashâb-ı Kehf'e ait soruyu Kureyş müşrikleri Medinedeki hahamlardan öğrenmişlerdir...Bu da

1 İbnü Kesîr, V/373.
2 El-Bidaye,II.117;Et-Taberî,tarih,I/3.969'da münakaşalar görülebilir.

gösteriyor ki,konu yâhûdîlerin kitaplarında mevcuttur ve hâdise hristiyanlıktan önce cereyan etmiştir "(1).

h-Ashâb-ı Kehf Kaç Ayda Bir Döndürülüyordu ?

Yukarıda kaydettiğimiz gibi,Ashâb-ı Kehf'in kaç ayda bir sağ ve sol yanlarına döndürüldüğü yolunda da rivayetler mevcuttur.Fakat bunun bilinmesine asla imkan tasavvur edilemez.Çünkü Kur'ân'ın lafzı böyle bir şeye delâlet etmiyor.Bu konuda hiçbir sahih haber de yoktur(2).

i-Mağarada Ne Kadar Kaldılar ?

Bu konuda da bazı hesaplar yapılmıştır.Fakat bu konuda da en sâlim yol,Allah'ın verdiği habere bakmak,Ehl-i Kitabın söylediklerinden sarf-ı nazâr etmiktir.İsrailiyyâtın arkasına düşmenin ve bunlarla vakit geçirmenin hiç de luzûmu yoktur(3).

k-Ashâb-ı Kehf'i Hz.Peyğamber'in Görmek İstemesi:

Bu konuya dair nakledilen hadîs için kaynaklarda hiçbir şey bulamadım.Ama,-Allah bilir ya- bu hadîsin aslı olmadığında en ufak bir şüphem yok.

l-Ashâb-ı Kehf'ten Niçin Korkulacak ?

Bu konuda ileri sürülenlerin ve verilen bilginin sıhhatini Allah bilir(4).Korku sebebi olarak öne sürülen saç ve tırnak uzaması ile ilgili rivâyet,gerçeğe ve hakka uzak(Ba'îyd)'tır(5).

------ O ------

1 İbnü Kesîr,IV.370;el-Kurtubî,X.390.
2 M.Ğayb,XXI.101.
3 Aynı eser,XXI.111.
4 Aynı eser,XXI.101.
5 El-Kurtubî,tefsîr,X,373.

Ğ-T A L U T V E C A L U T ' A A İ T H A B E R L E R

a-Konu İle İlgili Âyetlerin Mânâsı:

Mûsâ'dan sonra İsrâîl oğullarının ileri gelenlerine bakmadın mı ? Hani onlar,peyğamberlerine:"Bize bir hükümdar gönder(tayin et)'de Allah yolunda savaşalım" demişlerdi.O da:"Ya üzerinize bir muharebe yazılıb(farz edilip)'de savaşı tutmayıverirseniz ?" demişti.Onlar(şöyle) söylemişlerdi:"Allah yolunda niye savaşmıyalim ? Hem hakîkaten yurtlarımızdan çıkarıldık,hem evlatlarımızdan mahrûm edildik".Fakat vakta ki, üzerlerine harb farz kılındı,içlerinden birazı müstesna olmak üzere (muharebeden) yüz çevirdiler.Allah çok iyi bilicidir o zâlimleri.

Onlara peyğamberleri:"Gerçek,Allah size padişâh olarak Tâlût'u göndermiştir" dedi.Dediler ki:"Biz hükümdârlığa ondan daha lâyık iken ve ona maldan da bir bolluk verilmemişken nasıl olur da bizim başımızda padişahlık onun olabilir ?".Peyğamber:"Şüphesiz Allah onu sizin üstünüze beğenip seçmiştir.Ona bilgice,vucudca da bir üstünlük vermiştir. Allah mülkünü kime dilerse ona verir.Allah(ın rahmeti,ilmi her şeye yayğın ve lutf ü keremi) boldur.Gerçek bilicidir" dedi.

Peyğamberleri onlara (şöyle de) söyledi:"Gerçek,onun hükümdarlığının açık 'alâmeti size o Tâbût'un gelmesi olacaktır ki,içinde Rabbinizden bir sekînet ve Mûsâ hânedanı ile Hârun ailesinin metrûkatından bir bakıyye vardır.Melekler onu yüklenib getireceklerdir .Elbette bunda size kat'î bir alâmet ve ibret vardır,eğer inanmış kimselerseniz".

Vaktâki Tâlût ordusu ile ayrılıp çıktı,dedi ki:"Şüphesiz Allah sizi bir ırmakla sınayıcıdır.İşte ondan kim kana kana içerse benden değil;Kim onu tatmazsa artık o benden.Eliyle bir avuç alanlar başka (onlara izin var)".Derken (ırmağa varır varmaz),içlerinden birazı müstesna olmak üzere ondan (bol bol) içtiler.Nihâyet o (yani Tâlût) ve maiyyetindeki mü'minler vaktâki onu (ırmağı) geçtiler,(beri yanda kalanlar dediler ki:"Bugün bizim Câlût'a ve ordusuna karşı (duracak) takatimiz yoktur".(Ahiret'de) muhakkak Allah'a kavuşacaklarını bilenler (ve itaatle ırmağı geçenler) ise:"Nice az bir topluluk daha çok bir topluluğa Allah'ın izni ile üstün gelmiştir.Allah sabır (ve sebât) edenlerle beraberdir" dediler.

Onlar (itaatli olanlar), Calût ile askerlerine karşı çıktıkları zaman (niyaz edip) dediler ki: "Ey Rabbimiz, üzerimize(yağmur gibi) sabır yağdır. Ayaklarımıza sebât ver (er meydanından kaydırma). Bu kâfirler gürûhuna karşı bize yardım et".

Derken (düşmanla karşılaşır karşılaşmaz) Allah'ın izni ile onları(düşmanlarını) bozguna uğrattılar(mü'minlerin arasında bulunan) Dâvûd da Calût'u öldürdü. Allah da ona, saltanat ve hikmeti (peygamberliği) verdi ve daha dilemekte olduğundana da bazı şeyler öğretti..."(1).

Talut ve Calut ve kısmen de Hz. Davûd (a.s.)'la ilgili âyetler bundan ibârettir. Kur'ânın altı âyet içinde hülâsa ettiği bu kıssa ile ilgili görülen hâdiseler, savaşlar, kahramanlıklar akıl almaz biçimde genişletilmiş ve kitaplara cüz cüz bilgiler dercedilmiştir. Hemen her konuda olduğu gibi burada da peşin olarak bunların lüzumsuzluğunu ve pek çoğunun "israiliyyat" olduğunu kaydettikten sonra diğer teferrûâta geçelim :

b- Talût, Calût ve Hz. Davûd (a.s.)'la ilgili Rivâyetler :

İsrail oğullarının başlarına gelen belâlar uzun sürdü. Kendi kavimlerinden olmayan düşmanlar onları yenerek memleketlerini çiğnediler. Erkeklerini öldürdüler. Kadın ve çocuklarını esîr ederek alıp götürdüler. (Bundan önce) Sekînet, yani kalplere sükûnet veren Tabût sâyesinde düşmanlarını yenerlerdi. Hz. Musa ve Harun âilesinin arkalarında bıraktıkları (mukaddes) eşya da bu Tabût'un içerisinde bulunuyordu. İsrail oğulları düşmanlarıyla karşılaştıklarında Allah'tan, işlerine düzen veren ve idâre eden bir peygamber gönderilmesini dilerlerdi.

Es-Süddî'den : İsrail oğulları Amâlika hükümdârı Calût ile savaşıyorlardı. Amâlika (kavmi) İsrail oğullarını yenerek onları "cizye" ödemeye mecbûr ederek Tevrat' ı ellerinden aldılar. İsrail oğulları Allah'tan; kendilerini zilletten kurtaracak(ve başlarında bulunarak) savaşacak bir peygamber gönderilmesini dilerlerdi. Fakat, peygamberler nesline mensup boy mahvolup onlardan ancak hamile bir kadın kalmış bulunuyordu. Kadın Allah'tan kendisine erkek bir çocuk bağışlama-

1 El-Bakara, 2/246-51.

sını diliyordu. İsrail oğulları, kadının bir kız çocuk dünyaya getirib de onu erkek çocukla değiştirmesinden korktukları için kendisini bir evde hapsettiler. (Çocuk doğunca) kadın ona (Allah düâmı kabûl etti) manâsına gelen Şem'ûn (veya Eşmuil=Eşmuvil=Eşmuyil) adını verdi. Çocuk büyüdü. Annesi Tevrat'ı okusun ve öğrensin diye onu Beytü'l-Makdis'e götürdü. Alimlerden biri çocuğun terbiyesini üzerine alarak onu kendisine oğul edindi. Çocuk olgunluk yaşına geldikten sonra, ihtiyarın bir tarafında uykuda iken Cebraîl onun yanına geldi. Çocuk ihtiyardan başka kimseye güvenmediği için, Cebraîl ona ihtiyarın sesine benzer şekilde : "Şem'ûn" diye seslendi. Genç korku ile ihtiyarın yanına sokularak : "Ey babacığım! Bana sen mi seslendin ?" diye sordu. İhtiyar :"Ben çağırmadım" demek istemedi; fakat onu korkutmamak için: "Çocuğum! Git de yerine yat, uyu!" dedi. Genç uyuduğu zaman Cebraîl yine gelerek, tekrar ihtiyarın sesine benzer bir sesle hitâbetti. Genç yerinden kalkarak yine ihtiyarın yanına sokuldu. İhtiyar yine :"Git, uyu!" dedi. Genç uyuduktan sonra üçünce def'a Cebraîl gence seslendi. O yine ihtiyarın yanına sokuldu. İhtiyar yine :"Yerine dönde uyu! seslense de cevâp verme ! " dedi. Genç yine uyudu. Cebraîl dördüncü defa gencin yanına gelerek seslendikten sonra :"Kavminin yanına gidip, kendinin Allah elçisi olduğunu söyle. Çünkü Allah seni peygamber olarak seçti" dedi. Delikanlı kavmine gidip kendisinin Allah elçisi olduğunu söylediği zaman onu yalanladılar. "Sen peygamber olmak için acele davrandın! Biz sana önem ver meyiz. İddiân doğ ru ise peygamberliğinin bir mu'cizesi olarak Allah'tan bizimle birlikte düşmanlarımızla savaşmak üzere bir hükümdâr göndermesini iste!" dediler. Şem'ûn :

"- Allah'ın size savaş emretmesi mümkindir. Fakat korkarım ki, siz bu emri yerine getirmezsiniz" dedi. Onlar:

"-Yurdumuzdan çıkarılan, çoluk-çocuklarımızdan uzaklaştırılan ve kafa vergisi (cizye) ödemeye mecbûr edilen bizler, niçin Allah rızası için çarpışmıyalım ?" diye (1), Allah'tan kendileriyle birlikte savaşmak üzere bir hükümdâr göndermesini talebde israr ettiler. Onların bu

1 El-Bakara, 2/246. âyete telmîh var.

ısrarları üzerine Şem'ûn Allah'a dûâ etti. Ve bir değnek getirterek : "Size hükümdârlık edecek adamın boyu bu değnek uzunluğunda olacaktır" dedi. Kendi boylarını bu değnekle mukayese ettiklerinde hiç birinin bu kadar uzun olmadığını gördüler,(O sıralarda) Talût (adında) bir saka mevcut olup, merkebiyle su taşırdı. Bir gün merkebi yolunu şaşırdı. Ve yol aramak üzere eşeğinden ayrıldı. İsrail oğulları onu farkederek yanlarına çağırdılar ve öteki değnetle ölçtükleri zaman boyunun aynı o miktarda olduğunu gördüler. Peyğamber onlara :

"-Allah Talût'u size hükümdâr olarak gönderdi" dediğinde, kavmi kendisine :

"-Sen bu saate kadar bu derecede yalancı değildin. O, servet ve ilim sahibi değildir. Biz ise, devlet ve hükümdârlığı elinde bulunduran bir boydan olduğumuz halde niçin ona tabî olalım ?" dediler. Peyğamber onlara :

"-Allah Talût'u size hükümdar olarak seçti. O, ilmi ve gövdesiyle sizden yüksek ve büyüktür", diye cevâp verdi. Ahalî :

"-Sözün doğuru ise, ikiniz de mucize göstcrek onun hükümdâr olduğunu isbât ediniz" dediler. Peyğamber onlara :

"-Onun hükümdârlığını isbât edecek delîl, içinde Rabbinizin size ihsan ettiği Sekînet'i (kalplerinize sükûnet veren kuvveti) ve Mûsâ (a.s.) ile Harun'un âilelirinden kalan (mukaddes) eşyaları bulunduran Tabût'u getirmesidir" dedi. Kurânı Kerîmin âyetinde zikredilen Sekînet altundan yapılmış bir "tas" olup, bunun içinde peyğamberlerin kalpleri yıkanırdı. Allah onlara, işte bunu ihsan etmişti. Aynı zamanda Mûsa (a.s.)'ya indirilen "Elvah" da bu Tabût'a konurdu.

Bize söylediklerine göre bu tas; inci, yakût ve zebercedden yapılmıştı. Hz. Mûsâ ile Harûn'un hânedânından kalma mukaddes eşyaya gelince; bunlar Hz. Mûsâ'nın 'Asâ'sından ve yere attığı zaman kırılmış olan Elvah'ın parçalarından ibâretti. Tabût ile içindeki eşyalar, sabahleyin Talût'un avlusunda bulundu. Bundan sonra İsraiyl oğulları Şem-

ût'un peygamberliğine inanarak devletin idâresini Talût'un eline teslim ettiler(1).

İbnü Abbas (ve İbnü Zeyd)'den : Melekler Tabût'u getirdiler. İsrail oğulları, onun yer ile sema arasında taşınarak getirildiğini ve Talût'un avlusuna konduğunu gördüler.

İsrail oğulları meleklerin gündüzleyin Tabût'la birlikte yere indiklerini gözleriyle gördüler. Melekler Tabût'u onların arka tarafına koydular. İsrail oğulları bu hârika karşısında ister-istemez Talût'un hükümdârlığını kabûl ettiler ve kızgınlıkla onun avlusundan çıktılar.

İsrail oğulları Calût ve askerlerine karşı savaşmak üzere Talût-la birlikte hareket ettiler. Bunların sayıları 80 bindi. Gövdece insanların en büyüğü, en kuvvetlisi ve en bahadırı olan Calût, askerin önünde ilerliyordu. Arkadaşları, ancak Calut'un düşmanı yenmesinden sonra onun etrafında toplanırlardı. Talût, İsrail oğullarıyla birlikte düşmanlarına karşı yürürken :

"-Allah sizi bu ırmakla sınayacak ve cezâlandıracaktır. Bu ırmaktan içen kimse benim askerim ve tebe'amdan sayılmaz.Ancak ondan içmeyenler benden sayılır" demişti.Bu,Filistin ırmağı idi.Askerler,Calût'tan korktukları için bu ırmaktan içtiler.Ancak su içmeyen 4 bin asker onunla (Talût'la) ırmağı geçti.76 bini geri döndü.Bu ırmağın suyundan,avuçları ile değilde kanıncaya kadar içenler susadılar.Avuçlarıyla içenler ise suya kandılar.Mü'minlerden Talutla birlikte ırmağı geçmiş olanlar Calût'un yüzüne baktıktan sonra:

"-Bizim Calût'a ve askerlerine karşı tahammülümüz yoktur" diye geri döndüler.Allah'a kavuşacaklarına yakîn derecesinde îman edenlerse:

"-Sayıları az olanlar,Allah'ın izni ile kaç defalar sayıları çok olan askerleri yenmişlerdi"(2) dediler.Irmağı geçtikleri halde Calut'un yüzünü görünce geri dönenlerin sayısı 3.600 kişi olup,ancak Allah rasûlü Hz.Muhammed(s.a.v)'le birlikte Badir savaşında bulunanların sayısı ka-

---

1 Et-Taberî, tefsîr,II.602; tarih,I/2.705-9; el-Bidâye,II.5,6,7; M.Tenzîl,I.115-16; Z.Mesîr,I.292-93; et-Tabressî,I.350; el-Kâmil, I.292-93; el-Keşşâf,I.292; B.Zühûr, s.137; İbnü Kesîr,I.553.

2 El-Bakara, 2/249.âyetinin meâlidir.

dar, yani 319 kişi Talût'tan ayrılmamışlardı(1).

Vehb İbn Münebbih'ten : Şem'ûn'u terbiye eden Aylî'nin(عيلى) iki genç oğlu vardı. Bunlar, kurban takdîm etmek hususunda o zamana kadar görülmeyen bazı şeyler ihdâs ettiler : Onlar kurbanları, maşa gibi demirden yapılma, ucu sivri iki âletle karıştırırlardı. Karıştırarak çıkarılan(nesne) kâhine ait olurdu. Kâhin, oğulları için maşa yaptırırdı. Kâhin oğulları, namaz kılmak üzere ma'bede gelen kadınlara takılırlardı. Bir gece Şem'ûn, Aylî'nin uyuduğu odanın karşısındaki bir odada uyuyordu. Kendisine birinin seslendiğini işitince hemen yerinden sıçrayarak Aylî'nin yanına koştu :

"-Emret ! Beni niçin çağırdın ?" dedi. Aylî :

"-Ben çağırmadım, yerine dön de uyu. Bir ses işitirsen, yatağında bulunduğun halde; "emret! Yaparım, şeklinde söyle" diye cevâp verdi. Şem'ûn yerine dönerek uyuduktan sonra, tekrar kendisini çağıran bir ses işitti. Bu sefer yatağında iken :

"-Benim, emret! " diye cevâp verdiğinde ğaibten :

"-Aylî'ye git de, şunu söyle : Oğullarının benim mübârek evimde fena harekette bulunduklarını ve kurban esnâsında bid'at ihdâs ederek bana isyan etmelerini önlemek hususunda evlâd sevgisi ona mani' olmuştur. Ben kâhinliği onun elinden alarak, kendisini ve oğullarını mahvedeceğim", diye bir ses geldi. Şem'ûn sabahleyin yatağından kalktıktan sonra olup-bitenleri kâhin Aylî'ye arlattı. Kâhin bunu duyunca çok korktu.Bu sırada düşman İsrafîl oğulları üzerine yürümekte olduğundan; kâhin,oğullarına şehirden çıkarak düşmanla savaşmalarını emretti.Onlar; Hz.Musâ'nın Asâ'sını ve ona indirilen Elvâh'ı içinde bulunduran Tabût'u yardımı ile düşmanlara karşı savaşmak üzere şehirden çıktılar.Onlar düşmanla çarpışmak üzere hazırlandıktan sonra,Aylî savaşın neticesini öğrenmek üzere -kürsîsi üzerine oturmuş olduğu halde- haber beklemeğe başladı.Bu sırada biri gelerek her iki oğlunun öldüğünü ve askerin bozguna uğradığını haber verdi.Kâhin:"Tabût nerede ?" diye sorduğunda haberci:"Tabût'u düşman götürdü" dedi.Bunu işiten kâhin hıçkırarak ağladı

---

1 Et-Taberî,tefsîr,II.608-609;tarih,I/2.709-10;M.Tenzîl,I.118;Z.Mesîr,I.297;el-Keşşâf,I.294;et-Tibyân,II.294;et-Tabressî,I.355;el-Kâmil,I.319;İbnü Kesîr,I.536-37;B.Zühûr,s.138.

ve bayğın bir halde kafası üzerine yere yuvarlanarak öldü.Tabût'u ele geçiren düşmanlar,onu putların resim ve heykellerini sakladıkları eve koydular.Tabût'u yere koyarak üzerine bir putu yerleştirdiler.Fakat sabahleyin putun altta,Tabut'un ise onun üzerinde olduğunu gördüler. Tekrar Tabut'u alta,putu onun üzerine yerleştirerek ayaklarını tabuta çevirdiler.Bu sefer kalktıklarında put,eli ve iki ayağı kırılmış bir halde Tabût'un altında yatıyordu.Bunun üzerine onlar birbirlerine:"İsrafîl oğullarının ilâhına hiçbir kuvvetin karşı koyamadığı ma'lumdur" dediler.Bundan sonra Tabût'u puthâneden çıkararak köyün bir tarafına yerleştirmişlerdi ki,bu sefer Tabut'un bulunduğu taraftaki ahalînin boyunları ağrımaya başladı.Onlar birbirlerinden:"Bu hastalığımızın sebebi nedir ?" diye soruşturmağa başladılar.İsrafîl esirlerinden orada bulunan bir kız:"Bu Tabût aranızda kaldığı müddetce bu gibi kötü hallerden kurtulamazsınız" dediğinde,onlar Tabut'u köylerinden çıkardılar. Fakat ötoki kıza da:"Sen yalan söyledin" dediler.Kız:"Sözümün doğruluğunu anlamak isterseniz,hiçbir vakit sabana koşulmamış olan ve buzağıları da yanlarında bulunan iki inek getirirsiniz.Onları bir araba'ya koştuktan sonra,Tabût'u arabaya yerleştirir,buzağıları alıkoymak sûretiyle inekleri sürersiniz.Onlar Tabût'u İsrafîl oğullarının topraklarına götürür,sizin topraklarınızdan çıkarak İsrafîl oğullarının toprağına girince,boyunduruklarını kırarak Tabût ile arabayı orada bıraktıktan sonra kendileri buzağılarının yanına dönerler" dedi.Onlar kızın tavsiyesine göre hareket ettiler.İnekler kızın dediği gibi onların topraklarından çıkarak İsrafîl oğullarının ülkesine girince boyunduruklarını kırarak arabayı orada bıraktıktan sonra kendiliklerinden yavrularının yanına döndüler.İnekler,üzerinde Tabut bulunan arabayı,İsrafîl oğullarının biçilmiş ekinleri bulunan yerde bırakmışlardı.İsrafîl oğulları bunu görünce çok korktular.Tabut'un yanına yaklaşmak isteyen herkes öldü.Şem'ûn onlara:"meydana çıkınız.kendisinin kuvvetine güvenenler yaklaşsın" dedi.Birçokları denediği halde beceremeyip,ancak İsrafîl oğullarından iki kişi Tabut'a yaklaşabildi.Tabut'u dul kalmış bir kadın olan annelerinin evine götürmelerine müsaade edildi.Talût hükümdâr oluncaya kadar Tabût o kadının evinde kaldı.Şem'ûn İsrafîl oğullarının iş ve idare-

lerini düzenledikten sonra halk ona:"Sen bize Allah yolunda düşmanlarımızla savaşacak bir hükümdar gönder" dediler.Şem'ûn onlara:"Allah sizi savaştan müstağnî kıldı" dediği zaman onlar:"Biz,etrafımızda bulunan kavimlerin üzerimize yürümesinden korkuyoruz.Başımızda bir hükümdar bulunursa ona baş vururduk" dediler.Allah Şem'ûn'a Talût'u İsrafîl oğulları için hükümdâr tayin etmesini ve ona mukaddes yağdan sürmesini emretti.Bu sırada Talût'un babasının merkebleri kaybolmuş,babası da onu bir kölesi ile birlikte hayvanlarını aramağa göndermişti.Onlar Şem'ûn'un yanına gelerek,merkeblerini görüb-görmediğini sordular.Eşmuil ona:"Allah seni İsrail oğullarına hükümdar olarak seçti",dediğinde o:"Beni mi?" diye sordu.Eşmuil:"Evvet,seni! " diye cevâp verdi.Talût:"Benim mensûb olduğum boyun İsrail oğullarının aşağı boylarından olduğunu biliyor musunuz ?" dediği zaman,peyğamber:"Evet! " dedi.Talût:"Kabilemin İsrafîl oğullarının dûn dercedeki bir bâtından olduğunu biliyor musun ?" dediğinde peyğamber yine "evet" diye cevâp verdi.Talut:"Benim ailem İsrail oğullarının en aşağı derecedeki bir ailesidir;bunu da biliyor musunuz?" diye sorduğu zaman peyğamber:"Evet,biliyorum" dedi.Talut "Allah'ın beni İsrafîl oğullarına hükümdar seçmesinin işareti nedir?" deyince, Peyğamber:"Bunun işareti,evine döndüğün zaman babanın merkeblerini bulmuş olmasıdır.Falan yere vardığın zaman sana ilham gelir" dedi ve Talût'a mukaddes yağdan sürdü.Bundan sonra Eşmuil İsrafîl oğullarına:"Allah,size hükümdâr olarak Talût'u seçti" dediğinde,onlar:"Biz hükümdarlığa ondan daha ziyade layıkız.O,servet sahibi bir adam değildir;nasıl hükümdâr olabilir" diye karşılık verdiler.Peyğamber:"Allah onu sizden daha meziyyetli kıldı.Ona geniş bilgi ve iri vucut verdi",dedi.

İsrafîl oğulları Calût'un ordusu ile karşılaşmak üzere yola çıkarken:"Ey Rabbimiz! Bize çok sabır ver! " diye düâ ettiler.Dâvûd(a.s.)'un babası da,13 oğlu ile birlikte ırmağı geçenler arasında bulunuyordu.Kardeşlerinin en küçüğü olan Dâvûd birgün babasının yanına gelerek

"-Ey Babacığım,ben atma aletimle(sapanımla) nereye atarsam o şeyi yere seriyorum" dediğinide babası:

"-Ey oğlum,Allah onu senin geçinme aletin yapmıştır" dedi.Dâvûd başka bir zaman yine babasına gelerek:

"-Ey babacığım,dağa gitmiştim;orada çökmüş bir arslana rastladım. üzerine binerek iki kulağından yakaladım,Kendisinden hiç de korkmadım" dediğinide babası:

"-Oğlum! Sevinç;sıra bu hayırlı bir işarettir,Allah sana ihsanlarda bulunacaktır" diye cevap verdi.Dâvûd diğer bir defasında babasına:

"-Dağlarda dolaşırken tesbîh okuduğum zaman,bütün dağlar da benimle birlikte tesbîh okudular" deyince,babası:

"-Sevinç,bu senin hakkında hayırlı bir işarettir,Allah,bu hayırlı şeyleri sana vermiştir" dedi.Davûd bir çoban olup,babasına ve kardeşlerine yiyecek taşırdı.Peyğambere,içinde yağ bulunan bir boynuzla demirden yapılma bir fırın vermişti.Peyğamber bunları Talût'a göndererek: "Calût'u öldürecek adam bu boynuzu başının üzerine koyduğu zaman,içindeki yağ kaynayacak.Sonra yağı sürünecek,fakat yüzüne akmayacak.Bu boynuz onun başı üzerinde bir taç şeklini alacaktır" dedi. (O zamana kadar zayıf vucutlu olan Davud)fırına girdiğinde,vucudu fırının içini doldurıverdi.Talût bununla İsrail oğullarını sınadı.Çünkü onlardan kimse kendisini hükümdarlığa kabül etmiyordu.Savaş sona erdikten sonra Talût Dâvûd'un babasına:"Senin bu gördüklerimizden başka oğlun yok mu?" dediği zaman babaları:"Var,o bize yemek getiriyor" diye cevap verdi. Dâvûd Talût'un yanına giderken yolda rastladığı üç taş dile gelerek: "Yanına al da,bizimle vurarak Calût'u öldürürsün" dediler.Es-Süddî, Dâvûd'un bu taşları alarak ok çantasına koymuş olduğunu söyler.Talut: "Calût'u öldürene kızımı vererek,devletin idaresini onun eline teslim edeceğim" diye vaadetmişti.Dâvûd geldikten sonra,boynuzu başına koydukları vakit yağ kaynamaya başladı.Yağı sürerek fırına girince vucudu fırının içini doldurdu.Halbuki o,esasında hastalıklı ve sarı benizli bir kişi idi.Davûd'dan önce bunun içine kim girdi ise,fırın çalkalanır, uğuldardı.(Fakat) Dâvûd girince daraldı.Dâvûd harekete geçerek Câlût'un üzerine yürüdü.Calût insanların en iri gövdeli en kuvvetli ve en bahadırı idi.Dâvûd'a baktığı zaman,Calût'un kalbinde korku doğdu ve Ona:

"Ey delikanlı,geriye dön! Sana acıyorum.Seni öldüreceğim" dedi.Dâvûd: "Hayır,ben seni öldüreceğim" dedikten sonra,taşları çantasından çıkararak Calût'a karşı fırlatmak üzere âletin içine yerleştirdi.:nları teker teker yerleştirirken atalarından birinin adını anarak:"(birincisini) babam İbrâhim(a.s.) namına;ikincisini babam İshâk(a.s.) namına; üçüncüsünü atam İsrafîl (a.s.) namına atacağım" diyordu.Davud bundan sonra aleti işletmeye başladı.Konulmuş taşlar,tek bir parça haline gelerek,Calut'un üzerine fırlatıldı.Taş onun iki gözü arasına saplanarak ve kafasını delerek öldürdü.Yalnız Calut'u öldürmekle kalmayıp,Onun askerleri arasında dolaşarak isabet ettiği her askeri ödürmekte de devam etti.Bunun üzerine Calut'un ordusu bozguna uğrayarak ric'at etti. Davûd'un Calût'u öldürmesi üzerine Talut va'dini yerine getirerek kızını ona verdi.Ve devletin idaresini de onun eline teslim etti.Halk Davud'a meyledip onu sevdiler.Talut ise halkın Davud'u sevmesini çekemedi.Ve ona kin bağlayarak öldürmek istedi.Davud bunu anlayarak ihtiyat tedbirleri aldı.Bir şarap tulumuna kendi elbiselerini giydirerek yerleştirdikten sonra (kendisi başka bir yerde yattı).Talût,Davûd'un yatak odasına girerek şarap tulumuna kılıçla vurdu.Tulumdaki şarap aktı.Bir damlası da Talut'un ağzına girdi.Talut:"Allah Davud'u yarlığasın! Ne kadar da şarap içiyormuş! " dedi.Bu hadiseden bir gün sonra Davud,uyumakta olan Talut'un odasına girerek baş ucuna iki,ayak ucuna iki,sağ ve soluna da ikişer ok koyduktan sonra çekilip gitti.Talut uyandıktan sonra okları gördü ve Davud tarafından konduğunu anlayarak: "Allah Davud'u esirgesin.O benden daha hayırlı bir kimse imiş.Ben imkân bulduğum zaman onu öldürürdüm(hatta o zannıyla şarap tulumunu parçaladım).Halbuki o,öldürmek imkânı bulduğu halde yine öldürmemiş" dedi. (Birgün) Talut atına binerek gezmeye çıktığı zaman,Davud'un meydanda dolaşmakta olduğunu gördü ve:"Bu gün onu öldüreceğim" dedi.

Davud bir şeyden korktuğu zaman,onun arkasından kimse yetişemezdi.Talut onu takip etmek üzere atını koşturdu.Davûd,yetişir korkusu ile daha sür'atli koşmaya başladı bir mağaraya sığındı.Allah örümceğe mağ[illegible]nın ağzında kendisi için bir yuva kurmasını ilham etti.Mağaranın ağzına gelen Talut;kurulan örümcek ağını ve yuvasını görünce:"Davud

buraya girmiş olsaydı örümceğin ağını bozmuş olurdu!" diyerek çekilip gitti.Bilginler Talût'un Dâvûd'a karşı olan bu muamelesinden müteessir olarak onun aleyhinde sözler söylemeye ve kendisini tenkide başladılar. Talut ise,Davud'a kötü muamelede bulunmaktan alıkoymak isteyenleri öldürüyordu.Allah onu,bilginleri öldürmeye isteklendirdi.O,fırsatı düştükçe İsrafil oğullarından olan bilginleri öldürmeye başladı.Allah'ın "İsm-i A'zâm"ını bilen bir kadına sıra geldiğinde,Talut celladına onu öldürmek için emir verdiyse de,cellad ona acıyarak:"Birgün bilgisine muhtaç oluruz" diye kendisini sağ bıraktı.Fakat sonra Talut'un kalbinde günahlarından pişman olmak duyğusu doğdu.Yaptıklarına pişman olarak ağlamaya başladı.O derece çok ağladı ki,insanlar ona acıdılar.O her gece mezarlığa giderek ağlar:"Tevbelerimin kabûl edileceğini bilen varsa Allah aşkına bana haber versin" diye seslenirdi.Böylece çok seslenince mezarlardan biri ona:"Ey Talut,bizi öldürmekle kanaat etmeyip mezarımız başında da bize eziyet ediyorsun"dedi.Bunun üzerine ağlaması ve kayğusu daha ziyade fazlalaştı.Celladı ona acıyarak kendisi ile konuştu:"Benim tevbemin kabûl edilip-edilmiyeceğini bilen bir bilginden haberin var mı?" dedi.Cellad ona:"Senin gibilerin hali,akşamleyin bir köye indiği vakit horozların ötüşünü uğursuz sayarak,bütün horozları kestiren ve uykuya dalarken de:"Beni horozlar öttüğü vakit kaldırınız" diye emir veren kimsenin haline benzer.Çünkü ona:"köyde birtek horoz bırakmadın ki,ötsün! " diye cevap vermişlerdir.Sen de İsrafîl oğulları arasında bir tek bilgin bırakmadın ki,tevbenin kabûl edilip- edilmeyeceği hakkındaki süaline cevap versin!" dedi.Bunun üzerine Talut'un endişe ve ağlaması çok arttı.Cellad onun vaziyetinde bir ciddiyet görünce:"Sana bir bilgin gösterirdim ama onu öldürmenden korkuyorum" dediği zaman Talût:"Öldürmeyeceğim" diye cevap verdi.Cellat ondan söz aldıktan sonra,sağ bıraktığı alime kadının kendi evinde saklanmış olduğunu söyledi.Talut:"Sen beni onun yanına götür.Ben ondan tevbemin kabûl edilip-edilmeyeceğini soracağım" dedi.Bir evde Allah'ın"İsm-i A'zamını" bilen bir erkek varsa,öleceği zaman o ismi kadınlarına öğretirdi.Cellad:"Alime kadın seni görürse korkarak bayılır" diyerek Talût'u kapı arkasında bıraktı ve kendisi evine kadının yanına girerek:

"Seni ölümden kurtararak evimde saklamış olmakla, sana karşı dünyada nîmet ve minneti büyük olan kimse ben değil miyim ?" dediği zaman, kadın :"Evet sözlerin doğrudur" dedi. Cellâd :"Benim senden bir ricam var; Talût senden tevbesinin makbûl olup-olmayacağını soruyor" dedi. Kadın :"Allah adına yemîn ederek söylüyorum ki, Talût'un tevbesinin kabul edilip-edilmiyeceğini bilmiyorum" dedikten sonra cellâddan :" peyğamberlerden birinin mezarını biliyor musunuz ?" diye sordu. Ona, peyğamber Yûşa' (a.s.)'ın mezarını tarif ettiler. Kadın, yanında Talût ile cellâd bulunduğu halde Yûşâ'nın mezarı başına geldi. Âlime kadının düâsı üzerine Yûşa' (a.s.) başının üzerindeki toz ve toprakları silkerek mezarından çıktı. Her üçü de Yûşa' (a.s.)'ın yüzüne bakınca, onlara :"Size ne oldu ?, kıyâmet koptu sandım" dedi. Kadın :"Hayır, kıyâmet kopmadı. Ancak Talût senden tevbesinin kabûl edilip-edilmiyeceğini soruyor" deyince, Yûşa' :"Tevbesinin kabûl edileceğini kesin olarak bilmiyorum; fakat kendisi hükümdârlığından vazgeçip önünde oğulları olduğu halde, Allah rızası için savaşarak oğulları ile birlikte öldüğü takdirde (belki) kabûl edilebilir" diye cevâp verdi ve ölü halde kabrine döndü. Talût eskisinden daha kederli bir vaziyette mezarın başından ayrıldı. Çünkü oğullarının buna yanaşmamasından korkuyordu. Bu sefer Talût o kadar çok ağladı ki, kirpikleri dökülerek vücudu kurudu. Sayıları 13 olan oğulları onun yanına gelerek konuştular ve halini sordular. Talût onlara, tevbesinin ne gibi şartlar altında kabul edileceği hususunda Yûşa' (a.s.) tarafından söylenen sözleri anlattı. Onlardan kendisiyle birlikte düşmana karşı savaşmalarını rica etti. Oğullarını silâhlandırdıktan sonra birlikte düşmana karşı yürüdüler ve babalarının önünde bulundukları halde düşmana karşı çarpışarak hepsi de öldürüldüler. Bundan sonra babaları Talût da düşman üzerine yürüyerek öldürüldü. Yerine Dâvûd hükümdâr oldu ve Allah tarafından peyğamber olarak seçildi. C. Hak bunu kitabında :"Allah, Dâvûd'a hükümdârlık ve hikmet verdi(1) âyetinde hikâye etmektedir. Rivâyete göre, "hikmet" ten maksad peyğamberliktir. Dâvûd (a.s.) Şem'ûn'un yerine peyğamber olmuş-

1 El-Bakara, 2/251.

tur. Talût'un adı süryânîcede : Şavil İbn Kays... Ya'kûb İbn İshak İbn İbrahîm'dir. İbnü İshak'a göre, Talût'un tevbesi hakkında mezardan çıkarak haber veren zat ; Elyesa' İbn Abtûb'dur. Bize bu haberi, İbnü Humeyd söyledi. Ona ve arkadaşlarına Seleme söylemiş; o, İshak'dan nakleder. Tevrat ehli olanlara göre Talût'un idâresi, hükümdâr olarak seçilmesinden ölümüne kadar 40 yıl sürmüştür(1).

İbnü İshak'dan : İbnü İshâk'ın ilim mensuplarından naklıne göre Davûd (a.s.) kısa boylu, gök ve mavi çehreli, az tüylü, saf ve temiz kalpli bir zattır(2).

Vehb İbn Münebbih'ten İbnü Zeyd naklediyor : "Ölümden korkarak yurtlarını terkeden binlerce kişinin halini görmedin mi ?" âyetini(3) okuduktan sonra, şunları söylemiş olduğunu rivâyet eder : Allahü Teâlâ vahyi yoluyla o kavmin peyğamberlerine, falan kimsenin oğullarından birinin eliyle Allah'ın Calût'u öldüreceğini bildirmişti. Peyğambere Calût'u öldürecek kimse tavsîf edilirken yukarıda bahsi geçen boynuzun başı üzerine konmasıyla bunun içindeki suyun kaynayıp taşacağı zikredilmişti. Peyğamber, çocukların babasının yanına gelerek :"Bana Calût-un senin oğullarından biri tarafından öldürüleceği vahyedildi" dedi. Babaları :"Pek iyi, ey Allah'ın elçisi" diye cevâp verdikten sonra ona 12 oğlunu takdîm etti. Bunlar, sırık gibi iri-yarı insanlardı. Aralarından biri, gövdesinin iriliği ve bahadırlığı ile bilhassa temayüz ediyordu. Peyğamber, boynuzu bir bir onların başları üzerine koyarak denemeye başladı. Öteki iri gövdeliyi çağırarak boynuzu başı üzerine koymak sûretiyle tekrar yokladı. Fakat Allah ona, insanları görünüş ve vücutlarıyla meziyetli kılmayıp, kalplerinin iyiliği ve temizliği ile başkalarından ayrıldığını vahyetti.Peyğamber :" Ey Rabbim, bundan başka oğulları olmadığını söylüyor" dediği zaman, ona vahiy yoluyla babalarının yalan söylediği bildirildi. Bunun üzerine peyğamber onlara :"Rabbim senin sözünü yalanlıyor. Senin bunlardan başka daha bir oğlun olacak" dedi. Babaları :"Ey Allah elçisi doğrudur. Benim bun-

---

1 Et-Taberî,tefsîr,II.601,602,607,609,626,629;tarih,I/2.710-22;el-Bidâye,II.7,8,9;M.Tenzîl,I.117-20;Z.Mesir,I.296,300;el-Keşşaf,I.292,296;et-Tabressî,I.353,357;et-Tibyan,II.300;el-Kâmil,I.220-22; İbnü Kesîr,I.536;B.Zühûr,s.137-41.

2 Et-Taberî,tefsîr,II.630;tarih,I/2.722.

3 El-Bakara,. 2/243.

lardan başka da bir oğlum var. Fakat kısa boylu olduğu için halkın gözüne göstermekten utanarak onu koyunlarımı otlatmaya gönderdim" diye cevâp verdi. Peyğamber :"O oğlun nerede"diye sorunca ; "falan dağın falan yerindedir" diye oğlunun bulunduğu yeri tarif etti. Allah elçisi olan zat, onu aramak üzere yola çıkınca gideceği yerde güttüğü koyunları ikişer ikişer dereden geçirmekte olduğunu gördü. Peyğamber bu vaziyet karşısında :"Aradığım kimse şüphesiz bu olacaktır. Hayvanları esirgeyen kimsenin insanlara daha şefekatli olacağı muhakkaktır" dedi. Boynuzu onun başı üzerine koyduğunda içindeki sular akmağa başladı(1).

Vehb İbn Münebbih'ten : İsrail devletinin başına Talût geçtikten sonra, Allah onların peyğamberlerinden birine :"Sen git de Talût'a söyle. Medyen halkı üzerine yürüsün ve onlardan hiç birini sağ bırakmasın. Ben onu Medyen halkına üstün kılacağım" dedi. Talût onların hepsini öldürdü. Yalnız hükümdârlarını sağ bırakarak hayvanlarıyla birlikte ğanîmet malı olarak alıp götürdü. Allah Eşmuîl'e :"Sen Talût'un bu haline şaşmıyor musun ? O, benim emrime aykırı hareket ederek (medyen) hükümdârlarını esîr etti. Hayvanlarını sürüp götürdü. Sen Talût'la görüşerek hükümdârlığı onun sülâlesinden alacağımı söyle . Bundan sonra kıyâmete kadar onun sülâlesinden hükümdâr gelmeyecektir. Ben ancak kendime itaat edenleri sayar; emrime aykırı davrananları zelîl ederim" diye vahyetti. Peyğamber Talût'un yanına giderek :"Emre aykırı hareketle niçin onların hükümdârlarını esîr ettin ? Hayvanlarını alıp götürdün ?" diye sorduğu zaman, Talût :"Ben onların hayvanlarını Allah'a kurban etmek için alıp götürdüm" diye cevâp verdi. Eşmuîl ona :"Rabbin devleti senin neslinden aldı. Devletin idâresi kıyâmete kadar senin sülâlenden olanların eline geçmeyecektir" diye ona İlâhî emri teblîğ etti. Sonra Allah Eşmuîl'e vahiy yoluyla :"İşâ'nın yanına gidip oğullarını gözünün önüden geçirmesini emret" dedi. Allah elçisi de İşâ'ya giderek ona emri anlattı. Ve oğullarını önünden geçirmesini emretti. İşâ' (önce) en büyük oğlunu çağırdı. Peyğamber, büyük gövdeli ve en-

1 Et-Taberî,tarih,I/2.722-24; tefsîr, II.630; M.Tenzîl,I.119;el-Keşşaf, I.296; et-Tabressî,I.357; el-Kâmil,I.220; B. Zühûr,s.138, 139.

damlı olan bu çocuğu beğenerk :"Allah'a hamdolsun ki,kullarının halini pek iyi biliyor" dedi.Bunun üzerine Allah Peyğamber'e:"Senin gözün ancak zahir olan azaları görüyor.Bense insanların kalplerinde sakladıklarını da biliyorum" diye hitabetti.Peyğamber:"Bu oğlundan başka bana gösterecek çocukların yok mu ?" dediğinde,babaları ona altı oğlunu daha arzetti.Peyğamber;(herbirini sınadıktan sonra):"Bu değil;bana başka oğullarını göster" diyordu.Babaları bu çocukları takdim ettikten sonra, peyğamber:"Başka oğlun var mı ?" diye sordu.Babaları:"Kırmızı ciltli ve kırmızı tüylü bir oğlum daha var.Koyunlarıma çobanlık ediyor" deye cevap verdi.Peyğamber:"Birini göndererek onu da çağırt" dedi.Kırmızı ciltli ve kırmızı tüylü genç geldi.Bu Dâvûd idi.

Peyğamber onu mukaddes yağla yağladıktan sonra babalarına:"Sen bu çocuğu sakla.Tâlût görürse onu öldürecektir" dedi.Bu sırada Câlût kavminin başında olduğu halde İsrâîl oğullarının üzerine yürüyerek ordugâhını kurmuştu.Bunun üzerine Talût da İsrâîl oğullarıyla birlikte (ona karşı) ilerledi.Her iki taraf da çarpışmak üzere hazırlıklarını gördü.Calût,Talût'a elçi yollayarak:"Kavmim sizlerle çarpışarak birbirlerini öldürmesinler. Sen ya bizzat kendin meydâna çık da ikimiz karşılaşalım. Yahut, birini çıkarda o benimle karşılaşsın. Seni öldürürsem ben hükümdâr olurum. Beni öldürürsen, sen hükümdâr olursun" diye haber yolladı. Bunun üzerine Talût bir münâdî vasıtasıyla :"Calût'la karşılaşmak üzere meydâna çıkacak kimse var mı ?" diye îlân ettirdi. Bundan sonra Talût'la Calût kıssası sonuna kadar hikâye edilerek, Talût'un va'dini yerine getirmesi anlatılır(1).

Yine Vehb İbn Münebbih'ten : Bazı erbâb-ı ilmin Vehb İbn Münebbih'ten rivâyet ettiklerine göre, Dâvûd Calût'u öldürerek ordusunu dağıttıktan sonra Talût'u hal' etmiştir. Halk Dâvûd'a itaat etmiş ve Talût'un adı bile işitilmez olmuştur. Vehb sözüne devâm ederek şöyle diyor :"İsrail oğulları Dâvûd'un etrafında toplandıktan sonra yüce Allah ona, Zebûr'u indirdi..."(2).

---

1 Et-Taberî,tefsîr,II.627; tarih,I/2.724-26; el-Kâmil, I.223.
2 Et-Taberî, tefsîr,II.626; tarih,I/2.726-27.

Vehb İbn Münebbih'ten nakledildiğine göre Dâvûd (a.s.) ile Calût karşı karşıya geldikleri zaman, Dâvûd (a.s.)'u elinde sapan ve taşlarla görünce :

"-Sen mi beni öldüreceksin ?" dedi. Dâvûd :

"-Evet" dedi. Calût :

"-Yazık sana! Bana, bir köpeğin karşısına çıkar gibi taş ve sapanla çıkıyorsun. Etini parça parça edip vahşî hayvanlara ve yırtıcı kuşlara yedireceğim" dedi. Dâvûd :

"-Ey Allah'ın düşmanı ! Sen bana göre köpekten daha betersin!" cevâbını verdi. Dâvûd (torbasından) bir taş aldı ve sapanla attı. Atılan taş Calût'un iki gözünün ortasına rastladı. Beynine girdi. Çalut cansız yere yuvarlandı ve yanındakiler bozguna uğradı. Dâvûd, Calût'un başını kesti. Hadiseyi müteâkip herkes, "Calut'u ben öldürdüm" demeğe başladı ve buna delîl olmak üzere Calût'un kılıcı, cesedinden bazı parçalar veya silâhlarından alabildiklerini ortaya attılar... Ve netîcede Dâvûd, Calût'un başını çıkarıp gösterdi. Talût'tan daha evvel va'dettiği şeyleri yerine getirmesi istenince pişman oldu ve Dâvûd'a hitâben:

"-Hükümdâr kızlarına mihir gerekir, onlar mihirsiz alınamazlar. Sen Cesûr bir yiğitsin. Kızımın mihri olmak üzere, düşmanlarımızdan 300'ünün gulfesini getirmelisin" dedi. Talût bu şartla Dâvûd'un ölümünü arzu ediyordu. Dâvûd gitti ve onlardan 300 kişiyi esîr aldı, gulfelerini kesip getirdi. Bunun üzerine Talût kızını Dâvûd'a vermeğe ister-istemez mecbûr oldu. Sonradan da pişmanlık duydu. Dâvûd'u öldürmek istedi. Bunu sezen Dâvûd dağlara kaçtı. Talût arkasından gidip onun etrafını sardı. Akşam olunca Talût ve nöbettçilerine Allah bir uyku verdi. Dâvûd gizlendiği yerden çıktı, Talût'un abdest almak ve su içmek için kullandığı ibriki aldı; sakalından bir parça kesti; bir parça da elbîsesinin saçağından alıp yerine çekildi. Yerinden Talût'a : "Eğer seni öldürmek isteseydim dün bu mümkindi. İnanmazsan bak! İşte ibrikin, sakalın ve saçların" dedi. Talût inandı ki, eğer Dâvûd isteseydi kendini öldürebilirdi...(1).

---

1 Et-Taberî,II.625-26;M.Tenzîl,I.119-20; B.Zühûr, s.139.

c- Âyette Anılan Peygamber Kimdir ?

1-Şem'ûn (a.s.)'dır;

2-Yûşa' (a.s.)'dır(1).

ç- Talût'un Boyunun Ölçüldüğü Asâ Nereden Gelmişti ?

Yukarıya alınan rivâyetlerden birinde, İsrail oğulları peygamberlerinden, düşmanlarıyla çarpışma hususunda kendilerine önderlik edecek bir melik istemişlerdi. Peygamber dûâ etti ve hükümdâr olarak Allah tarafından seçilecek kişinin boyunun elinde tuttuğu değneğin boyu kadar olacağını söyledi... İşte bu "asâ'" (değnek) Cennet'ten inme idi (2).

d- Talût'un mesleği Ne İdi ?

1-Debbağ idi;

2-Saka idi(3);

3-Çoban idi(4);

4-(خرنبدجا) idi(5).

e- Talût Merkebini Nereden Suluyordu ?

Talût, kendisiyle su taşıdığı merkebini rivâyetlere bakılacak olursa Nil nehrinden suluyordu(6).

f- Tabût ve Hz. Mûsâ'nın Asâ'sı Şimdi Nerededir ?

Es-Süddî'nin rivâyetine göre, Tabût ve Hz. Mûsâ'nın Asâ'sı Taberiyye gölünde gömülüdür. Gömülü bulundukları yerde Hz. İsâ'nın çıkacağı zamana kadar kalacaklar; Hz.İsâ vakti gelince onları yerlerinden çıkaracaktır(7).

1 M. Tenzîl,I.115;et-Tabressî,I.350;et-Tibyân,II.288;el-Keşşaf,I.291; Z.Mesîr,I.292; İbnü Kesîr,I.533.
2 B.Zühûr, s.137.
3 M.Tenzîl,I.116;Z.Mesîr,I.293;el-Keşşaf,I.292; et-Tabressî,I.352; el-Kâmil,I.218;İbnü Kesîr,I.534;Tefsîru'l-Menâr,II.476;B.Zühûr,s.1
4 Tefsîru'l-Menâr, II.476.
5 Et-Tabressî,I.352;M.Tenzîl,I.116.
6 M.Tenzîl,I.116;B.Zühûr,s.137
7 Et-Taberî,II.609; M.Tenzîl,I.118; B.Zühûr, s.138.

g- Talût'un Ordusunun Sayısı :

1-70 bin idi(1);

2-80 bin idi(2);

3-100 bın idi(3).

ğ-Tâlût'un Ordusu Hangi Nehirle İmtihan Edildi ?

Âyette (el-Bakara,2/249) ifade edildiğine göre,Talût ordusu ile yola çıktığı zaman:"Şüphesiz Allah sizi bir ırmakla imtihan edicidir. İşte kim ondan kana kana içerse benden değil,kim onu tadmazsa artık o benden.Eliyle bir avuç alanlar başka...dedi".Acaba bu nehir hangi nehirdir ?

1-Filistin nehri(4);

2-Ürdün ile Filistin arasında suyu tatlı bir hehir(5);

3-Ürdün nehri(6);

4-Şeri'a nehri(7).

h-Nehirden Kaç Kişi Su İçmedi ?

1-4 bin kişi(8);

2-310 küsûr kişi(9);

3-310 kişi(10);

4-313 kişi(11).

ı-Calût'un Miğferinde Ne Kadar Demir Vardı ?

Talût ve Calût orduları ile muharebe için karşı karşıya geldikleri zaman,Câlût başına demirden bir miğfer giymişti.Bu miğferin ağırlığı:

---

1 Z.Mesîr,I.297;et-tabressî,I.355;M.Tenzîl,I.118.
2 M.Tenzîl,I.118;Z.Mesîr,I.297;el-Keşşaf,I.294;et-Tibyan,II.294; et-Tabressî,I.355;el-kamil,I.219;İbnü Kesîr,I.536-37;B.Zühûr,s.138.
3 Z.Mesîr,I.297.
4 el-Kâmil,I.219;Z.Mesîr,I.297;et-Tibyan,II.295;et-Tabressi,I.355; M.Tenzîl,I.118.
5 M.Tenzîl,I.118;Z.Mesîr,I.297;et-Tibyân,II.294;et-Tabressî,I.355; İbnü Kesir,I.537.
6 El-Kamil,I.219.
7 İbnü Kesir,I.537;B.Zühûr,s.138.
8 M.Tenzîl,I.118;Z.Mesîr,I.298;et-Tabressi,I.355;el-Kamil,I.219; İbnü Kesîr,I.537.
9 el-Kamil,I.219;M.Tenzîl,I.118;et-Tabressî,I.355.
10 Et-Taberî,tefsîr,II.621-22;tarih,I/2.710.
11 Et-Taberi,II.621;Z.Mesir,I.298;el-Keşşaf,I.291;et-Tibyan,II.295.

1-300 Rıtl idi(1);

2-600 Rıtl idi(2).

i-Calût İle Karşılaştığı Zaman Dâvûd Nasıl Bir Ata Binmişti ?

Dâvûd (a.s.)Talût tarafından,meydana er dileyen Calût'un karşısına çıkarılırken,yanına bir takım birlikler verdi;kendisini yağız bir ata bindirdi;kılıç kuşattı;demirden ma'mûl zırh giydirdi(3).

k-Dâvûd'un Sapanı Câlûttan Sonra Kaç Kişiyi Öldürdü ?

Rivâyetlere göre Dâvûd(a.s.) birgün yolda yürürken bazı taşlar dile gelmiş ve ona her biri ayrı ayrı:"Beni al!" demişlerdi.Dâvûd(a.s.) torbasına koyduğu bu taşları sapanına koyup Calût'a fırlattı.Atış esnasında birbirine kaynayarak bir tek taş haline gelen taşlar,Calût'un tam alnına bir ateş parçası gibi girdi.Beynini dağıtıp ensesinden çıktı.Dâvûd(a.s.)'un eliyle atılan bu atım Calût'tan sonra isabet ettiği herkesi öldürdü.Sayıldığı zaman bunların 30 kişi olduğu ahlaşıldı(4). Bazı rivayetlere göre atılan taş Calût'un başında bulunan 33 zırhı parçaladı ve kendisini öldürdü.Aynı taşla ordudan ölenlerin sayısı ise 30 bindir(5).

l-Tâbût Tâlût'un Evine Ne Zaman Geldi ?

Tâbût Tâlût'un evine bir sabah vakti geldi(6).

m-Muharebede Câlût'un Giyim-Kuşamı:

Rivâyete göre,Talût ve ordusu ile karşılaşmak üzere Calût muharebe meydanına bir fîl üzerinde geldi;başında tâc vardı; alnında etrafa nûr saçan bir yakut vardı(7).

---

1 M. Tezîl,I.119; B.Zühûr,s.139.
2 Et-Taberî,II.632.
3 M.Tenzîl,I.119;B.Zühûr, s.139.
4 Aynı kaynaklar ve aynı yerler ve et-Tabressî,I.357;el-keşşaf,I.296.
5 Et-Taberî,II.629.
6 Z.Mesîr,I.297.
7 Et-Tabressî, I.357.

n- Talût'un Evine Gelen Tâbût Kimindi ?

Ali İbn İbrahîm'in tefsîrinde Ebu Ca'fer'den nakline göre yukarıda Talût'un evine geldiğini kaydettiğimiz Tabût, Allah'ın Hz. Mûsâ'nın annesine indirdiği Tabut'tur. Bilindiği gibi Hz. Mûsa'nın annesi oğlunu bunun içine koymuş ve denize atmıştı. Bu Tabût'a İsrail oğulları çok ehemmiyyet verirler ve onunla teberrük ederlerdi(1).

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ

Talût'la birlikte sebât edip düşman karşısına çıkanların sayısı ile ilgili kısa bir hadîs hariç hemen tamamiyle israiliyyattan ibâret olan bu rivâyetleri tahlîlden sonra, konuyla ilgili Kitab-ı Mukaddes'teki metinleri göreceğiz. O zaman bunların israiliyyattan olduğu daha açık bir tarzda görülecek ve aynı zamanda tefsîrlere ne ölçüde Ehl-i Kİtab rivâyeti aktarıldığının bir nümûnesi olacaktır.

a- Tabût'u Kim Getirdi, Nasıl Getirdi ?

Buna dâir yukarıda bazı rivâyetler kaydedilmişti. Meleklerin Tabût'u nasıl ve ne şekilde getirdiklerini ancak Allah bilir. Âyetten, meleklerin Tabût'u bizzat getirmiş olmaları açıkca anlaşılıyor. Lâkin tafsîlâtı doğrulayacak delillere mâlik değiliz(2).

b- Talût'un Ordusunun Sayısı :

Talût'un kumandasında Calût karşısına çıkan ordunun sayısıyla ilgili rakamlara yukarıda temas edilmişti. Bunlara göre ordunun sayısı 70 bin, 80 bin, 100 bin gibi rakkamlarla ifâde edilmişti. Aslında fuzûlî olan bu sayılara ait verilen bilgilerden biri için :" Ordunun sayısı es-Süddî'ye göre 80 bindir. Bu rivâyette "nazar" vardır. Çünkü Beytü'l-Madis arazîsi 80 binlik bir orduyu (veya bu miktar orduyu çıkarabilecek halkı) barındıracak durumda değildir" denilmektedir(3).

---

1 Et-Tabressî,I.353.
2 El-Bidâye, II.7.
3 El-Bidâye, II.8.

c- Talût'un Tevbesini İhbâr İçin Bir Peyğamberin Kabrinden Kalkması.

Rivâyetlere göre Talût, tevbesinin mümkin olup-olmadığını anlamak için âlime bir kadının refakatinde bir peyğamberin mezarına gitmiştir. Bu kadın Allah'a düâ etmiş ve düâ netîcesi peyğamber dirilip mezardan çıkmış ve ona nasıl tevbe etmesi gerektiğini söyledikten sonra tekrar eski haline avdet etmiştir. İbnü Cerîr et-Taberî'nin es-Süddî'ye varan bir senedle tarihine aldığı bu rivâyet için İbnü Kesîr :"Bu rivâyette dile getirilenlerin bir kısmında "nazar" ve "nekâret" vardır... Belki kadın peyğamberi ru'yasında görmüştür. Kabrinden kalkmamıştır. Çünkü peyğamberin kabrinden kalkması, sâdece bir peyğamberin mucizesi olabilir. Bu kadın ise nebî değildir",(1)'der.

d- Talût'un Hükümdârlığı Kaç Yıl Sürdü ?

Kaynaklar Talût'un hükümdârlığının tam 40 yıl sürdüğünü,açıkca ehl-i Tevrat'tan naklen haber verirler(2).

e-Talût'un Dâvûd'u Öldüreceğini Kim İhbâr Etti?

Bir kısım rivâyetlerde,başarılarından rahatsız olduğu için Talût'un Dâvûd'a karşı derûnî bir kin beslediği,onu öldürmeyi planladığı anlatılır.Fakat bu konudaki tarihi bilgiler tezat halindedir:Bazılarında Talût'un Dâvûd'dan 300 ğulfe istediği anlatılır -ki bu,Talût'un Dâvûd'u ortadan kaldırmak istediğinin en açık delilidir,- diğer bazılarında da hiçbir ferde sezdirmeden evine geceleyin girdiği ve Dâvûd zannıyla elbiselerini üzerine koyduğu tulumu bir kılıç darbesi ile parçaladığı dile getirilir.Bu rivâyetler arasını te'lîf böyle bir güçlük arzedib dururken,kaynaklar bir muhbirin ismini verirler.Buna göre,Dâvûd'a Talût tarafından öldürüleceği "Zü'l-'Ayneyn" isimli bir şahıs tarafından haber verilmiştir(3).

Ayrıca bu konudaki rivâyetlerden birinde Dâvûd'un şarap içtiğinden de bahsedilmiştir.Bugün elde mevcut Tevrat'ta bir peyğamberin içki kullandığı ve bunun tesiriyle iki kızıyla da zina ettiği ve bunlardan çocuklarının dünyaya geldiği kayıtlıdır.İnsanların tebdîl ve tahrîfi

---

1 El-Bidâye,II.9.
2 M.Tenzîl,I.121;el-Kamil,I.222;el-Bidâye,II.9.
3 M.Tenzîl,I.120.

ile bunun gibi daha birçok iftirayı ihtiva eden Kur'ân öncesi mukaddes kitapların ve onlara inanan camianın bilgileri İslâmî muhit ve kaynaklara aktarılırken çok dikkatli davranılmalıdır.

f-Talût'tan Sonra Dâvûd Kaç Yıl Hükümdârlık Etti:

Bazı kaynaklarda bu da tesbît edilmiştir.Bunu bilmek önce imkânsız,sonra da faydasız olmasına rağmen kitaplara geçmiştir.Bu müddet bazılarına göre 70 sene,bazılarına göre de 7 senedir(1).

g-Talût'un Hükümdârlığını Haber Veren Peyğamber Kimdir ?

Buna dâir üç isim söylenmiştir.Bunlardan biri de Yûşa'(a.s.)dır. Bazı müellifler tarihî bakımdan imkânsız olduğunu tasrîh ederek bunu reddederler(2).Özellikle İbnü Kesir:"Âyette bahis konusu edilen peyğamberin Yûşa'(a.s.) olduğu yolundaki rivâyetler gerçek olmaktan uzaktırlar.Çünkü Talût ve Calî olayı Hz.Mûsâ'dan uzun bir zaman sonra meydana gelmiştir.Bu hâdise ise Dâvûd (a.s.) zamanındadır.Nitekim bu husus kıssada açıkca belirtilmiştir.Hz.Mûsâ ile Dâvûd(a.s.) arasında 1000 küsûr senelik bir zaman farkı vardır" der(Tefsîr,I.533).

Konuya Tefsîru'l-Menâr'da(II.474)'da temas edilmiş ve bunun tarihi bilmemekten neş'et ettiği tasrîh edilmiştir.

ğ- Dâvûd'un Calût'u Sapanla Öldürmesi :

Bu konudaki merviyyatın tamamı da israiliyyattır(3).

h- Kitâb-ı Mukaddes'e Göre Talût-Calût ve Dâvûd Mes'elesi :

Konu ile ilgili olan kısımları I.Samuel'den aktaracağız.Netîcede tefsirlerde yer alan rivâyetlerin gerçek kıymeti ve Kitab-ı Mukaddes'ten ne ölçüde müteessir olduğu daha iyi görülmüş olacaktır:

Ve Filistîler cenk için ordularını topladılar; ve Yahûda'nın Soko şehrinde toplandılar, ve Soko ile Azeka arasında, Efes-Dammim'de ordugâh kurdular. Ve Saul ile İsrail adamları toplandılar, ve Ela deresinde ordugâh kurdular ve Filistîlere karşı cenge dizildiler.Ve Fi-

1 Et-Tabressî,I.357; M.Tenzîl, I.121.
2 İbnü Kesîr, I. 533; Tefsîru'l-Menâr, II.474.
3 İbnü Kesîr, I. 538.

listîler dağda bir yerde duruyorlardı, ve İsrailî'ler dağda öbür tarafta duruyorlardı; ve aralarında dere vardı. Ve Filistîler ordugâhından adı Golyat olan Gat'lı pehlivan çıktı, boyu altı arşın ve bir karıştı (takrîben on metre 70 santimetre). Ve başında tunç başlık vardı, ve üzerine pullu zırh giyinmişti; zırhın ağırlığı 5 bin şekel tunçtu(takrîben 82 kilogram eder). Ve baldırları üzerinde tunç zırhlar vardı,ve omuzları arasında tunç kargm vardı. Ve mızrağının sapı çulha tezgâhı sırığı gibi idi; ve mızrağının başı 600 şekel ağırlığında demirdi; ve kalkan taşıyan uşağı önde gidiyordu. Ve durdu, ve İsrail dizilerine bağırıp onlara dedi :"Niçin cenge dizilmeğe çıktınız ? Ben Filistî değil miyim, siz de Saul'un kulları değil misiniz ? Kendiniz için bir adam seçin de yanıma insin. Eğer benimle cenk edebilir ve beni vurursa, o zaman size kul oluruz; fakat ben onu yener ve onu vurursam, o zaman siz bize kul olursunuz ve bize kulluk edersiniz. Ve Filistî dedi: "Bu gün ben İsrail dizilerine meydan okuyorum; bana bir adam verin de karşı karşıya cenkleşelim", ve Filistînin bu sözlerini işitince Saul ve bütün İsrail yılgınlığa düştüler ve çok korktular.

Ve Dâvûd, Beyt-Lehem-Yahudadan, adı Yesse olan o Efratlı'nın oğlu idi; ve bu adamın sekiz oğlu vardı. Ve Saul'un günlerinde kocamıştı, adamlar arasında yaşta ilerlemişti. Ve Yesse'nin üç büyük oğlu Saul'un ardınca cenge gitmişlerdi, ve cenge giden üç oğlunun adları şunlardı... Ve Dâvûd en küçüğü idi; ve üç büyük oğlu Saul'un ardınca gitmişlerdi. Ve Dâvûd Beyt-Lehem'de babasının koyunlarını gütmek için Saul'un yanından gider ve dönerdi. Ve Filistî kırk gün, sabah ve akşam ilerleyip karşılarında duruyordu.

Ve Yesse oğlu Dâvûd'a dedi :"Şimdi kardeşlerin için bu kavrulmuş buğdaydan bir efayı, ve bu on ekmeği al, ve ordugâha kardeşlerine koş; ve bu on parça peyniri binbaşıya götür, ve kardeşlerinin hal ve hatırını sor, ve onlardan bir nişâne al. Ve onlarla Saul ve bütün İsrail adamları Ela deresinde Filistîlerle cenkleşmekte idiler. Ve Dâvûd sabahleyin erken kalktı, ve koyunları bekçiye bıraktı, ve Yesse'nin kendisine emrettiği gibi alıp gitti; ve arabalar ordugâhına geldiği zaman

ordu cenk meydanına çıkıyordu ve cenk için bağırıyorlardı ve İsrailler Filistîler dizi diziye karşı olmak üzere dizildiler. Ve Dâvûd eşyasını eşya bekçisinin eline verdi, ve diziye koşup geldi, ve kardeşlerinin hal ve hatırını sordu. Ve onlarla söyleşirken işte, adı Golyat olan Gat'lı filistî pehlivan Filistî dizisinden çıkıyordu, ve evvelki sözler gibi söyledi; ve Dâvûd işitti. Ve bütün İsrailliler adamı gördükleri zaman önünden kaçtılar, ve çok korktular. Ve İsrailliler dediler: "Bu çıkan adamı gördünüz mü ? Gerçek İsrail'e meydan okumağa çıkıyor ve vakî olacak ki, kim onu vurursa kıral onu büyük zenginlikle zengin edecektir, ve kızını ona verecektir, ve babasının evini İsrailde serbest kılacaktır". Ve Dâvûd yanında duran adamlara söyleyip dedi :"Bu Filistîyi vuracak ve İsrail'den utancı kaldıracak adama ne yapılacak ? Çünkü hayy olan Allah'ın dizilerine meydan okuyan bu sünnetsiz Filistî kim oluyor ?". Ve Kavm :"Onu vuracak adama şöyle yapılacak", diyerek o söze göre kendisine söylediler.

Ve adamlarla söyleşirken büyük kardeşi Eliab işitti, ve Dâvûd'a karşı Eliab'ın öfkesi alevlenip dedi :"Niçin indin ? Ve o bir kaç koyunu çölde kime bıraktın ? Senin kibrini ve yüreğinin kötülüğünü bilirim, mutlaka cengi görmek için inmişsindir". Ve Dâvûd dedi :"Şimdi ben ne yaptım ? Ancak bir söz değil mi idi ?". Ve onun yanından dönüp aynı sözü başka birine söyledi; ve kavm ona önce olduğu gibi cevâp verdiler.

Ve Dâvûd'un söylediği sözler işitilince, onları Saul'a bildirdiler; ve onu getirtti. Ve Dâvûd Saul'a dedi :"O adamdan dolayı kimsenin yüreği zayıflamasın; kulun gidip bu Filistî ile cenk edecektir." Ve Saul Dâvûd'a dedi :"Bu filistî ile cenk etmek için sen ona karşı gidemezsin; çünkü sen gençsin, fakat o gençliğinden beri cenk adamıdır.Ve Dâvûd Saul'a dedi :"Kulun babasının koyunlarını güderdi ve aslan, yahut ayı geldiği, ve sürüden bir kuzu aldığı zaman, ben ardından çıkar ve onu vururdum, ve ağzından kuzuyu kurtarırdım, ve bana karşı kalkarsa sakalından tutup onu vurur öldürürdüm. Kulun hem aslanı, hem ayıyı vurmuştur; ve bu sünnetsiz filistî onlardan biri gibi olacaktır, çünkü hay olan Allah'ın dizilerine meydan okumuştur". Ve Dâvûd dedi :"Aslan

pençesinden ve ayı pençesinden beni kurtaran Rab, bu filistînin elinden de beni kurtaracaktır". Ve Saul Dâvûd'a dedi :" Git ve Rab seninle beraber olsun".Ve Saul kendi elbesesini Dâvûd'a giydirdi,ve başına tunç başlık koydu,ve ona zırh giydirdi.Ve Dâvûd esvabı üzerine kılıcını kuşandı,ve yürümeğe çalıştı,çünkü alışmamıştı.Ve Davûd Saul'a dedi:" Bunlarla yürüyemem;çünkü alışmadım".Ve Davûd onları üzerinden çıkardı. Ve eline değneğini aldı.Ve vadiden kendisine beş çakıl taşı seçti;ve onları üzerinde olan çoban torbasına,dağarcığına koydu;ve sapanı elinde idi;ve Filistî'ye yaklaştı.

Ve Filistî yürüyüp geliyor,ve Dâvûd'a yaklaşıyordu ve kalkanı taşıyan uşak onun önünde idi.Ve Filistî bakındı,ve Davûd'u görünce onu adam yerine koymadı;çünkü genç ve kırmızı yüzlü,bakılışı da güzeldi.Ve Filistî Dâvûd'a dedi "Ben köpek miyim ki bana değnekle geliyorsun?".Ve Filistî kendi ilâhları ile Dâvûd'a lanet etti.Ve Filistî Dâvûd'a dedi:"Yanıma gel ve senin etini göklerin kuşlarına,ve kırın hayvanlarına vereyim".Ve Dâvûd Filistî'ye dedi:"Sen kılıçla,ve mızrakla, ve kargı ile üzerime geliyorsun;fakat ben meydan okuduğun İsrafîl dizilerinin Allah'ı,ordular Rabbinin ismi ile senin üzerine geliyorum.Bu gün Rab seni benim elime verecek;ve seni vuracağım,ve başını gövdenden ayıracağım,ve Filistî ordusunun leşlerini göklerin kuşlarına, ve yerin canavarlarına vereceğim,ve İsrafîl'de Allah olduğunu dünya bilecek,ve bütün bu cemaat bilecek ki,Rab kılıçla ve mızrakla kurtarmaz;Çünkü cenk Rabbindir,ve sizi elimize verecektir.Ve vaki oldu ki,Dâvûd'un karşısına çıkmak için Filistî kalkıp yaklaşınca Dâvûd çabuk davranıp Filistî'nin karşısına çıkmak için cenk dizisine doğru koştu,Ve Davûd dağarcığına el attı,ve oradan bir taş alıp sapanla fırlattı,ve Filistî'yi alnından vurdu;ve taş alnına battı, ve yüzü üstüne yere düştü.

Ve Dâvûd Filistî'yi sapanla ve taşla yendi,ve Filistî'yi vurup ve onu öldürdü.Ve Dâvûd'un elinde kılıç yoktu.Ve Davûd koşup Filistînin üzerinde durdu.Ve onun kılıcını alıp kınından çekti,ve önu öldürdü,ve onunla başını kesti,ve Filistîler pehlivanlarının öldüğünü görünce kaçtılar.Ve İsrafîl ile Yahuda adamları kalkıp bağırdılar,ve Filistî'lere Gaiye varıncaya kadar,ve Ekron kapılarına kadar kovaladılar.

Ve Filistîlerden vurulanlar Gat'a kadar,ve Ekron'a kadar Şadrayim yolunda düştüler...

...Ve Saul'a söylemeyi bitirdiği zaman,Yonatanın canı Dâvûd'un canına bağlandı,ve Yonatan onu canı gibi sevdi.Ve Saul onu o gün aldı, ve babasının evine dönmeye bırakmadı.Ve Yonatan Dâvûd'la ahdetti,çünkü onu canı gibi seviyordu.Ve Yonatan üzerinde olan Cübbeyi çıkarıp onu,ve kılıcına,ve yayına ve kuşağına kadar esvabını Dâvûd'a verdi.Ve Dâvûd Saul'un kendisini gönderdiği her yere çıktı,ve akıllı davrandı;ve Saul onu cenk adamlarının üzerine koydu,ve bütün kavmin gözünde de iyi göründü.

Ve Dâvûd Filistî'yi vurup döndüğü zaman,onlar gelirken,bütün İSrafîl şehirlerinden kadınlar,Saul'u karşılamak için defle,le,sevinçle, ve üç telli sazlarla terennüm ve raksederek çıktılar.Ve kadınlar oynarken karşılıklı terennüm edip diyorlarıd:

Saul vurdu binlerini,
Dâvûd da onbinlerini.

Ve Saul çok öfkelendi,ve bu söz gözünde kötü göründü;ve dedi:" Dâvûd'a onbinleri verdiler,bana ancak binleri verdiler;ve artık ona ancak krallık kaldı",Ve o günden sonra Saul Dâvûd'a eğri gözle baktı... Ve Saul'un elinde mızrak vardı;ve Saul:Dâvûd'u duvara çakayım,diye mızrağı attı.Fakat Davûd onun önünden iki kerre yana çekildi...

Ve Saul Dâvûd'a dedi:"İşte büyük kızım Merab,onu karı olarak sana vereceğim;ancak benim uğrumda cesûr ol,ve Rabbin cenklerini et...

Ve Saul'un kulları:Dâvûd böyle söyledi,diyerek kendisine bildirdiler.Ve Saul dedi:"Dâvûd'a şöyle diyeceksiniz: Kralın ağırlık istemiyor; ancak kralın düşmanlarından öc almak için 100 Filistî ğulfe'si istiyor.Ve Saul Dâvûd'u Filistî'lerin eliyle düşürmeyi kurmuştu.Ve Saul'un kulları bu sözleri Dâvûd'a bildirdiler,ve kralın damâdı olmak Dâvûd'un gözüne hoş göründü.Ve günler dolmamıştı;Ve Dâvûd kalkıp adamları ile gitti,ve Filistîler arasında 200 kişi vurdu;ve Dâvûd kralın damâdı olmak için onların ğulfelerini getirdi,ve onları tam sayısı ile krala verdiler...Ve Saul bütün günler Dâvûd'un düşmanı oldu...

Ve Saul Dâvûd'u beklemek ve kendisini sabahleyin öldürmek için evine ulaklar gönderdi, ve Dâvûd'un karısı Mikal ona bildirip dedi:" Eğer bu gece canını kurtarmazsan,yarın öldürüleceksin.Ve Mikal Dâvûd'u pencereden indirdi;ve o gitti,ve kaçıp kurtuldu.Ve Mikal terafimi alıp yatağa koydu,ve keçi kılından yastığı onun başına koydu,ve yorğanla örttü...

Ve kral yanında duran koşucu askere dedi:"Dönün,ve Rabbin kâhinlerini öldürün;çünkü onlar da Dâvûd'la elbirlik ettiler,çünkü onun kaçtığını bildiler de benim kulağımı açmadılar...Ve kâhinleri vurdular...

...Ve Dâvûd kalktı,ve Saul'un cübbesinin eteğini gizlice kesti... Ve Dâvûd Saul'a dedi:..."Bugün mağarada Rabbin nasıl seni elime verdiğini,işte,gözün bugün gördü;ve seni öldürmemi söylediler;fakat gözüm seni esirgedi...Ve bak,ey baba...elimdeki cübbenin eteğine bak;senin cübbenin eteğini kesip seni öldürmediğimden bil ve gör ki,elimde kötülük ve günah yoktur...Ve Saul yüksek sesle ağladı.Ve Davûd'a dedi: "Sen benden daha sâlihsin;çünkü ben sana kötülükle ödediğim halde,sen bana iyilikle ödedin..."(1).

(Dâvûd ellerine fırsat geçmiş iken Saul'u öldürmek isteyen arkadaşına mani oldu ve şöyle) dedi:"Hayy olan Rabbin hakkı için,Rab onu vuracaktır;yahut günü geleçek ve ölecektir;yahut cenge inecek ve helak olacaktır.Rabbin mesîhine el uzatmaktan Rab beni esirgesin;ve şimdi rica ederim,başı ucundaki mızrağı ve su matrasını al da gidelim".Ve Davûd Saul'un başı ucundan mızrağı ve su matrasını aldı;ve gittiler; ve gören olmadı,ve uyanan olmadı;çünkü hepsi uyuyorlardı,çünkü Rab tarafından üzerlerine derin uyku düşmüştü...

...(Davûd Saul'un bekçi ve nöbetcilerine şöyle seslendi):"Hayy olan Rabbin hakkı için,siz ölüm oğullarısınız,çünkü efendinize,Rabbin mesîhine bekçilik etmediniz.Ve şimdi bak,kralın başı ucunda olan mızrağı ve su matrası nerededir ."(2).

---

1 I.Samuel,17/1-52;18/1-29;19/1-13;22/17-18;24/4,9-11,16-17.
2 I.Samuel,26/11-12;16.

...Ve Samuel ölmüştü,ve bütün İsrafîl onun için dövünmüşlerdi,ve onu Ramada,kendi şehrinde gömmüşlerdi.Ve Saul cincileri ve bakıcıları memleketten kaldırmıştı.Ve Filistîler toplanıp geldiler ve Şunem'de ordugâh kurdular;ve Saul bütün İsrafîl'i topladı,ve Gilboa'da ordugâh kurdular.Ve Saul Filistîler ordugâhını görünce korktu,ve yüreği çok titredi.Ve Saul Rab'den sordu,fakat Rab kendisine ne ru'yalarla,ne Urim'-le,ne de peyğamberlerle cevâp vermedi.Ve saul kullarına dedi:"Benim için bir cinci kadın arayın,ve ona gidip ondan sorayım".Ve kulları ona dediler:"İşte,En-dor'da bir cinci kadın var".

Ve Saul kılığını değiştirdi,ve başka esvap giydi,veiki adamla beraber gitti,ve geceleyin kadının yanına geldiler;ve dedi:"Rica ederim,benim için cinle fala bak,ve sana söyliyeceğim kimseyi bana çıkar. Ve kadın ona dedi:"İşte,Saul'un ne yaptığını,cincileri ve bakıcıları memleketten nasıl attığını biliyorsun da,neden beni öldürtmek için canıma tuzak kuruyorsun ?".Ve Saul kadına:"Hayy olan Rabbin hakkı için, bu işten sana bir kötülük gelmeyecektir", diye Rabbin hakkı için andetti.Ve kadın dedi:"Sana kimi çıkarayım ?".Ve Saul:"Bana Samuel'i çıkar" dedi.Ve kadın Samuel'i görünce yüksek sesle bağırdı;ve kadın:" Sen Saul'sun da beni niçin aldattın ."
diye Saul'a söyledi.Ve kral ona dedi:"Korkma;fakat ne görüyorsun ?". Ve kadın Saul'a dedi:"Yerden çıkmakta olan bir ilâh görüyorum".Ve dedi:"Ne biçimdedir ?".Ve kadın dedi:"Kocamış bir adam çıkıyor;ve bir cübbeye bürünmüş".Ve Saul onun Samuel olduğunu anladı,ve yüz üstü eğilip yere kapandı.

Ve Samuel Saul'a dedi:"Beni çıkararak niçin rahatsız ettin ?". Ve Saul dedi:"Çok sıkıntıdayım;çünkü Filistîler bana karşı cenk ediyorlar,ve Allah benden ayrıldı,ve artık ne peyğamberlerle ne de ru'yalarla bana cevâp veriyor; ve ne edeceğimi bildiresin diye seni çağırdım".Ve Samuel dedi:"Madem ki Rab senden ayrılmış ve sana düşman olmuştur,o halde niçin benden soruyorsun ? Ve Rab bana söylediği gibi sana yaptı;Rab krallığı senin elinden kopardı,ve onu senin komşuna, Dâvûd'a verdi.Sen Rabbin sözünü bilmediğin,ve onun kızğın öfkesini

Amelekîlere yapmadığın için,Rab da bugün sana bu şeyi yaptı.Ve Rab İsrafl'i de seninle beraber Filistîlerin eline verecek; ve yarın sen ve oğulların benimle beraber olacaksınız;ve İsrafl'in ordusunu da Rab Filistî'lerin eline verecektir"(1).

Ve Filistîler İsrafl'e karşı cenk ettiler;ve İsrafllîler Filistîlerin önünden kaçtılar,ve vurulanlar Gilboa dağına düştüler.Ve Filistîler Saul'la oğullarının peşine yapıştılar;ve Filistîler Saul'un oğulları(nı)...vurdular.Ve cenk Saul'a karşı şiddetlendi,ve okçular onu bulduılar;ve okçulardan çok sıkıldı.Ve Saul silahtarına dedi:"Kılıcını çek de onu bana sapla,yoksa bu sünnetsizler gelip onlar bana saplayacaklar,ve benimle eğlenecekler",Fakat silahtârı yapmak istemedi,çünkü çok korktu.Ve Saul kılıcını alıp onun üzerine düştü.Ve silahtarı Saul'un öldüğünü görünce,kendi de kılıcının üzerine düştü,ve onunla beraber öldü.Böylece Saul,ve üç oğlu,ve silahtârı ile bütün adamları da o gün birlikte öldüler(2).

——— O ———

Yukarıya aldığımız kısımlar ifâde edildiği gibi I.Samuel'dendir. Tevrât'ın umumiyetle beş kısımdan ibaret olduğu bilinir.Ve adı geçen I.Samuel kitabı Tevrât'ın kısımlarına dahil değildir.

Yukarıda görüldüğü gibi Kitab-ı Mukaddes'te Kur'ân'ın (Tâlût) adıyla andığı şahsın adı Saul olarak geçer (bu isim bazı kaynaklarda Şâvil, Sâvil tarzında tesbît edilmiştir). Öyle görülüyor ki, İslâmî muhitlere sızdırılmış olan bu hikâye - İslâmî olup olmadığına bakılmadan ve gayr-i İslâmî olduğu tasrîh edilmeden - kitaplara aktarılmıştır.

Tefsîru'l-Menâr'da I. ve II. Samuel'e ait şöyle bir mütalea ileri sürülmüştür(II.475) :"...Allah bu zatın ismini Kur'ânda Talût olarak zikretmiştir. Buna göre isim Talût'dur. Ehl-i Kitâb'ın eserlerinde bulunan şeyler bizi ilgilendirmez. Okuyucu, yahudîlerin I. ve II. Samuel'i yazanı ve bunların hangi zamanda yazıldıklarını bilmediklerini

1 I.Samuel, 28/3-19.
2 Aynı eser, 31/1-6.

öğrenince, ismin (Tâlût isminin) şu veya bu şekilde yazılmasının mühim olmadığını kolayca anlar".

1- Nehirden Doya Doya İçmeyenlerin Sayısı :

Buna ait rivâyetleri yukarıda kaydetmiştik. Kitâb-ı Mukaddes'in "Hakimler" bölümünde buna ait bazı pasajlar vardır. Şöyle ki:

...Ve Harot pınarı başında ordugâh kurdular... Ve şimdi kavme işittirip de : "Kim korkuyor ve titriyorsa dönsün, ve Gilead dağından geri gitsin". Ve kavmden 22 bin kişi geri döndüler; ve on bin kişi kaldı.

Ve Rab Gideon'a dedi :"Kavmin sayısı yine fazladır; onları suya indir, ve senin için orada onları deneyeyim; ve vakı' olacak ki, sana :"Bu seninle beraber gidecek, dediğim adam seninle beraber gidecek;ve : Seninle gitmeyecek, dediğim adam gitmeyecektir". Ve kavmi suya indirdi; ve Rab Gideon'a dedi :"Köpeğin diliyle içtiği gibi diliyle su içen her adamı ayrı, ve içmek için dizleri üzerine çöken her adamı da ayrı koyacakısın". Ve ellerini ağızlarına götürerek dilleriyle içenlerin sayısı 300 kişi oldu... Ve Rab Gideon'a dedi :"Diliyle içen 300 kişi ile sizi kurtaracağım, ve Midyeanîleri senin eline vereceğim..."(1).

Tefsîru'l-Menâr sahibi kıssada mevcut bazı tenakuzlara dikkati çeker ve der ki :" Yahudîlerin mukaddes kitaplarında bu imtihan mes'elesi, Ced'ûn (Gideon)'a maledilir ve Talût kıssasından önce zikredilir. Kıssayı Allah'a yakışmayan bir tarzda ortaya koyarlar. Fakat bu, Allah'ın insan cemiyetlerini idârede koymuş olduğu İlâhî sünnetlere asla uymaz, uymaz ama baştan sona harikulâde ve acaip hadiselerle dolu olan kendi tarihlerine uygundur(!)... Ben (kıssa ile ilgili bu anlatılanlardan) şunu anladım ki; yahudî milleti tarihlerini karıştırmışlardır. Kitaplarda mevcut olanların pek çoğunu kimin yazdığı belli değildir. Talût kıssasını ihtivâ eden I. Samuel kitabı da bu kâtibi mechûllerdendir. Bu kıssada, hadisenin cereyanından sonra yazıldığını gösteren bir takım kısımlar da vardır..."(Tefsîru'l-Menâr, II.487).

1 Hakimler, 7/1,3-7.

Talût ile birlikte nehri geçen ve suyu da emredildiği tarzda içenlerin sayısının, Bedir harbine iştirak eden müslümanların sayısına denk olduğunu ifâde eden bir hadîs vardır(1). Muhtelif müellifler tarafından kaydedilen bu hadîse göre Bedir harbine iştirak eden mücâhidlerin sayısı, Talût ile nehri geçenlerin sayısı kadardır. Bilindiği gibi bu sayı üzerinde tam ittifak yoktur. Ekseriyyet 310 küsür olduğu kanaatındadır(313, 314, 315, 316, 319 rivâyetleri de vardır. Bütün bunlar için bak. İbnü Hacer, Fethu'l-Bârî, VIII. 293-94).

El-Buharî'de mevcut üç rivâyetten biri şudur (2) :

حدّثنا عبد الله بن رجاء ، حدّثنا إسرائيل عن أبي إسحاق ، عن البراء قال : كنّا أصحاب محمد صلى الله عليه وسلم نتحدث أنّ عدّة أصحاب بدر على عدة أصحاب طالوت الذين جاوزوا معه النهر ، ولم يجاوز معه الا مؤمن بضعة عشر و ثلاثمائة .

-------- o --------

1 El-Buhârî, K. Meğâzî, bâb.5; İbnü Mâce, K. Cihâd, bâb. 25; A. İ. Hanbel.

2 Hadîs ayrıca, el-Beyhakî, A. İ. Hanbel, el-Bezzar, et-Taberânî, İbnü Ebî Şeybe, İbnü İshak tarafındanda muhtelif tarîklarla rivâyet edilmiştir.

H- T A B Û T V E S E K İ N E

Talût ile Calût arasında yukarıda ifade ettiğimiz savaş dolaysıyla Kur'ân-ı Kerîm'in bir âyetinde "Tabût","Sekîne" ve "Bakıyye"den bahsedilir.Talût'un hükümdârlığını kabûl etmeyenlere "Tabût" bir alâmet olarak gelmiştir.Ve içinde Rab'lerinden bir sekînet ve...bir bakıyye vardır.Tamamı 7-8 kelimelik bir cümle olan buâyet içindeki üç isim etrafında bir sürü rivâyetler ortaya atılmış,lüzûmsuz tafsîlata girilmiştir.Netîcede görüleceği gibi bunların hemen tamamı Ehl-i Kitâb'dan nakledilmiştir.

İlgili Âyetin Me'âli :

Peyğamberleri onlara şöyle söyledi :"Gerçek, onun hükümdârlığının açık alâmeti size o Tabût'un gelmesi olacaktır ki, içinde Rabbinizden bir sekînet ve Mûsâ hânedânı ile Harun ailesinin metrûkâtından bir bakıyye vardır..." (el-Bakara, 2/248).

I- T Â B Û T

a- Tâbût'un Lüğat Manâsı :

Tabût, sandık demektir. Cenâze taşımaya mahsus, ağaçtan ma'mûl sandûkaya da tabût denir(1). Âsım Efedi :"Ve malum ola ki, Kur'ânı Kerîmde zikrolunan Tabût'tan murad, Tevret kitabı vad' olunan sandûkadır..." der (Kamus Tercemesi, T.V.B. maddesi).

b- Tâbût Kime Aittir ve Nereden Gelmiştir ?

1-Cennet'ten inmedir; rivâyete göre Âdem (a.s.) Cennet'ten yeryüzüne inerken beraberinde bazı şeyler de getirmiştir. Bu eşyanın arasında Tabut da vardır(2).

2-Hz. Âdem'den kalmadır; yine rivâyete göre, Allah Hz. Âdem'e bir tabût indirmiş, içinde evlâdından gelecek peyğamberlerin sûretleri varmış. Âdem (a.s.)'in vefatına kadar yanında kalmış; ölümünden sonra evlâdına mîras olarak intikal etmiş; nihâyet Ya'kûb (a.s.)'a intikal

---

1 El-Müfredât,s.72; Lisânü'l-Arab,ilgili madde; M.Ğayb,VI.190; El-malılı, II.830; Mu'cemü'l-Elfâz ve'l-A'lâm, s.87.

2 Eş-Şevkânî, Fethu'l-Kadîr, I. 266.

etmiş; sonra İsrail oğullarının elinde kalmış; Mûsa (a.s.)'ya kadar gelmiş. Hz. Mûsa Tevrat'a buna koyar; muharebe ettiği zaman öne geçirirmiş...(1).

3-Hz. Mûsa'nın anasından intikal etmiştir; bir kısım kaynaklarda, Tabût'un Hz. Mûsa'nın annesinden intikal ettiği yolunda haberler vardır. Ebû Ca'fer'den rivâyet edildiğine göre; bu Tabût'u Hz. Mûsa'nın annesine Allah indirmişti. Çocuğunu bunun içine koydu; denize salıverdi. Vefâtına yakın Hz. Mûsa; Elvah'ı, zırhını, yanında mevcut nübüvvete ait şeyleri içine koydu ve Yûşa' İbn Nûn'a bıraktı...(2).

c- Tabût'tan Dolayı Düşmanların Başına Gelen Haller :

Tabût'a saygı gösterdikleri devirlerde İsrail oğulları zaferden zafere koşmuşlardı. Aradan zaman geçince isyana başladılar; fitne ve fesâda düştüler; işleri çığırından çıktı. Bunun üzerine Allah başlarına Amalika'yı musallat etti. Amalika İsrail oğullarını yenip Tabût'larını da alıp götürdüler. Tabût'u memleketlerine varınca bir pisliğe, bir helâya bıraktılar. C. Hak Talût'u hükümdâr yapmak isteyince Amalika'ya bir belâ verdi; hatta Tabût'un yanında abdest bozanlar bâsura tutulur oldular. Diğer taraftan memleketlerinin beş şehri de mahvoldu...(3).

ç- Tabût Neden Yapılmıştı ?

1-Normal ağaçtan(4);

2-Şimşir ağacından(5);

3-(خصب الشهشاد) 'dan (6).

---

1 Et-Tabressî, I.353; M.Tenzîl, I.117; M. Ğayb, VI.188; Elmalılı, II. 832.
2 Et-Tibyan, II.293; et-Tabressî, I.353; Rûhu'l-Me'ânî,II.168.
3 Et-Taberî,II.606 v.d.; el-Kurtubî, III.248; Elmalılı, II. 831.
4 El-Müfredât, s.72; M.Ğayb,VI.188.
5 El-Keşşaf,I.293; Z.Mesîr,I.294; M.Tenzîl,I.117; et-Tabressî, I.353; el-Kurtubî,III.243;Rûhu'l-Me'ânî,II.198.
6 B.Zühûr, s.137.

d-Tâbût'un Eb'âdı Ne Kadardı ?

Bütün kaynaklar Tabût'un eb'âdında müttefiktirler.Verilen ölçülere bakılırsa o en-boy (3X2) zira' kadarmış(1).

e-Tâbût Şimdi Nerededir ?

-Yukarıda da bir vesîle ile temas ettiğimiz gibi- bazı kaynaklar Tabût'un şu anda nerede bulunduğunu da kaydetmişlerdir.es-Süddî'den rivâyete göre Tabût,Taberiyye gölünde gömülüdür.Burada -ahir zamanda- Hz.İsâ'nın zuhûruna kadar kalacak ve , zamanı gelince Hz.İsâ onu çıkaracaktır(2).

f-Tâbût ve Yûşa' (a.s.):

Âyette bahsi geçen Tabût Hz.Mûsâ'nın ölümünden sonra Yûşa' İbn Nûn'a intikal etmiştir.O zaman Tabût ve Yûşa' Tih sahrasında veya başka bir çölde bulunuyorlardı.Talût'un melik olması bahis konusu olunca melekler Tabût'u aldılar ve Talût'un evine bıraktılar(3).

II-S E K İ N E

a-Sekîne'nin Lüğat Manâsı:

Kelime;sükûn,vakar ve sebat,emniyyet ve itmi'nân manâlarına gelir.Türkcede aynı manâlara gelmek üzere kelimenin aslı muhafaza edilerek "sekînet" denir.Hafiflik ve telaşın zıddıdır.Kelime bir de kendisi ile sükûn ve itmi'nân hissedilen herhangi bir âyet,bir alâmet manâsına da gelir.Bir milletin bayrağı,bir ordunun sancağı gibi(4).

---

1 Et-Taberî,II.610;et-Tibyan,II.292;el-Keşşâf,I.293;et-Tabressî, I.353;M.Tenzîl,I.117;Z.Mesîr,I.294;el-Kurtubî,III.248;Rûhu'l-Me'âni,II.198.
2 Eş-Şevkânî,I.266;B.Zühûr,s.138.
3 Et-Taberî,II.610;et-Tabressi,I.353;El-Kurtubî,III.248.
4 El-Müfredât,s.237;Lisanü'l-Arab,S.K.N. maddesi;Mu'cemü'l-Elfâz, s.272;Elmalılı,II.832-33.

b-Sekînedeن Maksad Nedir ?

Âyette,Tabût içinde bulunduğu bildirilen "sekîne"den maksadın ne olduğu hakkında bir hayli rivâyet er vardır:

1-Sûret demektir(1);

2-Hz.Ali'den rivayete göre,insan yüzüne benzer yüzü olan bir " Rîh-i Haffafe(=hoş bir nesîm)'dir(2);

3-"Rîh-i Hacûc" yani son derece sert ve şiddetli esen rüzgâr dır(3);

4-Konuşan bir rûhtur(4);

5-Konuşmayan bir rûhtur(5);

6-Altundan ma'mûl bir cennet tasıdır(6) ki,içinde peyğamberlerin kalbleri yıkanırdı.Bu taşı Hz.Mûsâ'ya Allah vermişti;içine Elvâh'ı koyardı.

7-Kedıye benzer bir hayvandır(7).Mücâhid'den yapılan rivâyetten bu yaratığın kediye benzediği,kedi başına benzer başının olduğu,kedi kuyruğu gibi kuyruğu bulunduğu,iki kanatlı olduğu söylenmiştir.Diğer bir rivâyette,ışık saçan iki gözünün bulunduğu,iki kanatlı olup kanatlarının zümrüt ve zebercedden yapılmış olduğu da zikredilmiştir(7).

8-Kedi başına benzer bir şeydir(8).

---

1 El-Keşşaf,I.293;Rûhu'l-Me'ânî,II.169;Elmalılı,II.833.
2 Et-Taberî,II.611;et-Tibyan,II.292;el-Keşşaf,I.293;et-Tabressî, I.353;M.Tenzîl,I.117;Z.Mesîr,I.294;M.Ğayb,VI.180;el-Kurtubî,III. 249;eş-Şevkânî,I.267;İbnü Kesîr,I.535;Elmalılı,II.833.
3 Et-Taberî,II.611;M.Tenzîl,I.117;el-Kurtubî,III.249;İbnü Kesîr, el-Bidâye,II.7;tefsîr,I.535.
4 Et-Taberî,II.612;Z.Mesîr,I.295;M.Tenzîl,I.117;et-Tibyan,II.292; et-Tabressî,I.353;el-Kurtubî,III.249;İbnü Ksêr,I.535.
5 Eş-Şevkânî,I.267(bu manâ,belki hata eseri kaydedilen bir kelime fazlalığından ileri gelmiş olabilir).
6 Et-Taberî,II.612;Z.Mesîr,I.294;M.Tenzîl,I.117;el-Kurtubî,III.249; el-Kâmil,I.219;İbnü Kesîr,el-Bidaye,II.7;tefsîr,I.535.
7 Aynı kaynaklara ilaveten şunlara bak.Et-Tıbyân,II.292;et-Tabressî,I.353;el-Keşşaf,I.293;el-Kurtubî,III.249;Rûhu'l-Me'ânî,II.169; eş-Şevkânî,I.267.
8 Z.Mesîr,I.117;el-Kâmil,I.219;M.Ğayb,VI.190;İbnü Kesîr,I.535.

9-İnsan başına benzer bir şeydir(1);

10-Rahmettir(2);

11-Elvâh mahfazasıdır(3);

12-Vakardır(4);

13-Bir "âyet-i ma'rûfe" dir(5);

14-Talût'un ğalib geleceğini ifâde eden bazı işaretlerdir(6);

15-Ne olduğu bilinmeyen bir şeydir(7).

III- B A K I Y Y E

Bu kelime, bir nesneden geri kalmış,artmış şey,hatıra manâsına gelir(8).Ayetteki ifâde şu tarzdadır:"Tabût'un...içinde...Mûsâ hânedânı ile Harun ailesinin metrûkatından bir bakiyye vardır"(el-Bakara,2/248).

Bakıyyeden Maksad Nedir ?

Müfessirler Tabût'un içindeki bakıyyenin ne olduğu hakkında ihtilaf etmişlerdir:

1-"Bakıyye" den maksat "Elvah" kırıkları ve Hz.Mûsâ'nın asasıdır. Bilindiği gibi Hz.Mûsâ mîkatten dönerken,kendisi gittikten sonra kavminin bir buzağı edinib ona taptıklarını Allah tarafından haber almış ve bundan dolayı öğkeyle dönmüş ve Elvah'ı elinden bırakmıştı.Rivâyete göre yere bırakınca Elvâh kırılmış ve binaenaleyh 6/7 si ref' olunmuş, oncak biri kalmıştı(Bak.el-A'râf,7/150).İşte bu Tabût yani ahid sandığının içinde var olduğu bilinen "bakıyye"den maksat bu Elvah kırıkları

1 Et-Taberiî,II.611;eş-Şevkânî,I.267.
2 Aynı kaynaklar ve Z.Mesîr,I.297;İbnü Kesîr,I.535.
3 Elmalılı,II.833.
4 Et-Taberî,II.613;Z.Mesîr,I.297;İbnü Kesîr,I.535;eş-Şevkânî,I.267.
5 Et-Taberî,II.612;eş-Şevkênî,I.267.
6 M.Ğayb,VI.190.
7 Aynı eser,aynı yer.
8 Es-Sıhah,Lisanü'l-Arab ve Kamus Tercemesi (B.K.Y.) maddesi.

ve Hz.Mûsâ'nın asâsıdır(İbnü Abbas,Katâde ve es-Süddî'den)(1).

2-Yalnız Elvâh kırıklarıdır(Asâ hariçtir)(İkrimeden).Rivâyete göre Hz.Mûsâ bu Tabût'u içine sırf Elvâh kırıkları koymak için edinmiştir(2).

3-Mûsâ (a.s.)'ın Asâ'sı ve Sekînedir(ve hb İbnü Münebbihten)(3);

4-Hz.Mûsâ'nın Asâ'sı,Harun'un Asâ'sı,her ikisinin elbiseleri,Tevrattan iki levha ve kudret helvasıdır(Ebû Sâlih'den)(4);

5-İlim ve Tevrât'tır(Mücahid ve Ata İbn Ebi Rebâh'tan)(5);

6-Elvah kırıkları,altun bir tas içinde bir ölçek(6) kudret helvası,Hz.MUSA'nın sarığı ve asasıdır(7)(Mukatilden);

7-Bir ölçek kudret helvası ve Elvah kırıklarıdır(bazı bilginlerden Süfyân es-sevrî nakleder)(8);

8-Hz.Mûsâ'nın Asâ'sı ve iki na'lîndir(9)(Bunu da Süfyân es-Sevrî bazı bilginlerden rivayet etmiştir);

9-Allah yolunda cihad(çanpışma)'dır(ed-Dahhâk'tan)(10)

10-Hz.Mûsâ'nin asası,elbiseleri,Tevrât ve Harun'un elbiseleri-(dir(11);

11-Harunu'un sarığıdır(12);

12-Altun tastır(13);

---

1 Et-Taberî,II.613;et-tibyân,II.293;el-Keşşaf,I.293;et-Tabressi,I.353;M.Tenzîl,I.117;er-Razî,VI.191;el-Kamil,I.219;el-Kurtubî,III.249;el-Bidaye,II.7;Rûhu'l-Me'ânî,II.169.
2 Z.Mesîr,I.295.
3 Aynı kaynak,aynı yer.
4 Et-Taberi,II.614;M.Tenzîl,I.117;Z.Mesîr,I.295;M.Ğayb,VI.191;el-Kurtubî,III.250;eş-Şevkânî,I.267.
5 Et-Taberî,II.615;Z.Mesîr,I.291.
6 Miktarı yer yer dağeşir;takriben (18) kğ.dır.
7 Z.Mesîr,I.295.
8 Aynı eser,I.295-96.
9 Aynı eser,I.296.
10 Et-Taberî,II.615;Z.Mesîr,I.296.
11 Et-Tabressî,I.353;M.Tenzîl,I.117;M.Ğayb,VI.191;El-Kurtubî,III.250.
12 Et-Tabressî,I.353;Rûhu'l-Me'ânî,II.169;B.Zühûr,s.137
13 Rûhu'l-Me'ânî,II.169.

13-Elvâh ve Hz.Mûsâ'nın zırhıdır(1);

14-Kudret helvası, Hz. Mûsa'nın na'linleri, Harun'un sarığı ve asa'sıdır(2);

15-Yalnız Hz. Mûsa'nın asa'sıdır(3).

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ

Tabût, sekîne ve bakıyye ile ilgili olan rivâyetleri yukarıya kaydettik. Konunun baş tarafına da bu kelimeleri ihtivâ eden âyeti meâlen almıştık. Tefsîrlere geçmiş olan bu tafsîlâtla ilgili Kur'ânı Kerîm'de hiç bir bilgi yoktur. Keza bize, aynı şeyler için Hz. Peygamber (s.a.v.)'den menkûl sahîh veya sekîm bir haber de ulaşmamıştır. Aşağıda inceleneceği gibi bunlar, hemen tamamiyle "israiliyyat"tan ibârettir; lüzumsuz, manâsız ve asılsız söz kalabalığı ile kitapları doldurmak ve halkı oyalamaktan başka bir işe yaramayan şeylerdir.

a- Tabût'la İlgili Rivâyetlerin Tahlîli :

Âyette bir Tabût'tan söz ediliyor. O halde böyle bir şey vardır. İçinde sekîne vardır; bakıyye vardır. Bunlara îman farzdır. Acaba gerçekten bu Tabût'u Hz. Âdem Cennet'ten mi getirmiştir ? (veya) kendisine gökten indirildiği doğru mudur ? Yahut da bu ihtimallerden sarf-ı nazar o, Hz. Mûsa'nın anasına mı aittir ? Eğer Hz. Mûsa'nın annesine ait olduğu doğru ise, onu kendisi mi yapmıştır ? Birine mi yaptırmıştır ? Veya Allah mı göndermiştir ? Tabût'un Yûşa' İbn Nûn (a.s.)'la ilgisi nedir ? Ve nihâyet Tabût bu gün nerededir ? Bütün bunları bilmenin tek yolu Kur'ândır veya hadîstir veyahut her ikisidir. Şayet bu saydığımız şeylere ait Kur'an ve hadîste bilgi yoksa bunların tek mercii Ehl-i Kitâb ismi ile anılan yahudî ve hrıstiyan çevrelerdir. Konu ile ilgili bazı tenkîdleri sıralayalım :

---

1 Et-Tabressî,I.353.
2 Et-Taberî, II.614; M.Tenzîl, I.117; et-Tabressî, I.353; B.Zühûr, s.137.
3 Et-Taberî, II. 615.

l-Tabût'un mercii ve menşei ile ilgili haberleri kaydeden el-'Âlûsî :"Bunların akla en uzak olanı, onun Hz. Âdem'e semadan inmiş olmasıdır(Gûya), Hz. Mûsa'dan sonra insanlar bir konuda ihtilâfa düşünce ona varıyorlardı. O da aralarında hükmediyor ve kendileriyle konuşuyordu. Bu hal, İsrail oğullarının fesâdına kadar hep böyle sürüp gitti. Fesâd vukuunda da Tabût'u Amalika alıp götürdü. Ben buna ait Hz. Peyğambere ulaşan, sahih, merfu' ve Tabût'un kilidini açacak bir hadis, bir fikir bulamadım"(1) der.

Bir kısım haberlerde de Tabût'un Talût'un melikliğine alâmet olarak gelişiyle ilgili tafsîlât verilmiştir ; Havadan geldi, yerden geldi, sağmal inekler getirdi, şu getirdi, bu getirdi ... gibi. Talût ve Calût'a ait haberler bölümünde de temas edildiği gibi bazı alimler bunları lüzumsuz bulmuşlar ve : "(Melekler bu sandığı) yerden getirir, gökten getirir, nasıl getirirse getirir; siz o ciheti düşünmeyin..."; "Meleklerin Tabût'u nasıl ve ne şekilde getirdiklerini Allah bilir. Âyetten de anlaşıldığı gibi meleklerin Tabût'u bizzat getirmiş olmaları zâhirdir" demişlerdir (2).

Yine Tabût'un Hz. Âdem'den kalma olduğunu ihtivâ eden haber hakkında Tefsîru'l-Menâr'da şiddetli bir tenkîd vardır :"(Biz burada Tabût hakkında uzun boylu malûmat verdik). Maksadımız, yahûdîlerin (kitaplarında mevcut) bilgileri tam öğrenmektir. Çünkü sen, bir takım tefsîr ve kasas kitaplarında Tabût'a dâir nice garip söz ve rivâyetler görürsün. Bu garip haberlerden biri de onun, Âdem (a.s.)'le birlikte Cennet'ten inmiş olmasıdır. Bu tür sözlerin kaynağı; müslümanları aldatmak, mukaddes kitapları Kur'ânın tefsîrine ait yazılmış eserlerde yalanın çoğalmasını te'mîn etmek ve netîcede onları sapıtmak gayesiyle yahudîlerin müslümanlar arasında yaydığı kıssalardandır..." (3).

1 Ruhu'l-Me'ânî, II.168-69.
2 El-Bidâye, II. 7; Elmalılı, II. 834.
3 Tefsîru'l-Menâr, II. 482.

2-Bir kısım rivâyetlerde Hz. Mûsa (a.s.)'nın veratına yakın Tabût'u fetâsı Yûşa' İbn Nûn'a bıraktığı söyleniyordu. Taberî tefsîrinde; İsrail oğullarının Tabût'u, faydasını ve içinde mevcut şeyleri bildiklerini ve onun Hz. Mûsa ile Yûşa'nın yanında olduğunu iddiâ edenleri "ğaflet" erbâbı olmakla ittiham eder ve bunun açık bir "hata" olduğunu söyler. Taberî'ye göre, ne Hz. Mûsa ve ne de Yûşa' hiç bir vakit Tabût ile düşman karşısına çıkmamışlardır...(1).

3-Bir vesîle ile yukarıda da temas edildiği gibi yahudîlerin Kitab-ı Mukaddes'e ait tarih kitaplarında, Babillilerin Hz. Süleyman'ın heykelini yaktıkları zaman Tevrat ve Tabût'un kaybolduğu ve yakıldığı yazılıdır(2). O halde Tabût'un bu gün için Taberiyye gölünde gömülü olduğu, Hz. İsa'nın nüzûlüne kadar burada kalacağı, o geldiği zaman gömülü olduğu yerden çıkarılacağı yolundaki es-Süddî'den nakledilen rivâyetin aslı yoktur.

b- Sekîne İle İlgili Rivâyetlerin Tahlîli :

Sekîneden maksadın ne olduğunu tasrîh için mevcut 15 rivâyeti yukarıda kaydettik. Bunların hiç biri kat'î ve güvenilir değildir. Nitekim bazı müfessirler bunlara takılmışlar ve bu gibi şeylerin asılsız olduğunu ifâde etmişlerdir:

1-Şi'îlerin meşhûr iki müfessiri et-Tûsî ve et-Tabressî : "...İşte müfessirlerin sekîne hakkındaki sözleri ! Zahir olan şudur ki, sekîne : İsrail oğullarının kendisiyle sükûn bulmaları için Allah'ın Tabût'da halkettiği itmi'nândır; kalplere emniyyet ve huzur bahşeden şeydir" demek sûretiyle rivâyetlere konu olan diğer şeylere itibâr etmezler(3).

2-Et-Taberî, sekînenin ne olduğunu beyân eden bütün rivâyetleri kaydettikten sonra :"... Sekînenin manâsıyla ilgili olarak söylenenler içinde doğruya en yakın olan, Ata' İbn Ebî Rabâh'ınkidir. Yani; İsrail oğullarının bildiği ve tanıdığı ve kalplerinin kendisiyle huzur ve sükûn bulduğu âyetlerdir..." (4).

---

1 Et-Taberî, II.610.

2 Tefsîru'l-Menâr, II. 483.

3 Et-Tibyân, II.293; et-Tabressî, I.353.

4 Et-Taberî, II.613.

Büyük müfessir İbnü 'Atıyye de "sekîne" konusunda aşağı-yukarı Taberî ile aynı görüştedir :"Doğrusu şudur ki; Tabût'un içinde peygamberlerden intikal eden bazı kıymetli şeyler vardı; nefisler bununla kuvvet kazanıyor ve sükûn buluyordu" (1).

3-Er-Rağıb (ö.502 H.), sekînenin ne olduğunu açıklarken :"Onun, başı kedi başına benzer bir şey(yaratık) olduğu yolunda söyleneni ben sahîh bir rivâyet olarak kabûl etmem" (2) der.

Er-Rağıb'ın bu kanaatını benimseyen el-'Âlûsî de :"Sekîne, Tabût içinde bulunan zeberced veya yakuttan yapılmış bir sûret idi. Bu sûretin, kedininkine benzer başı ve kuyruğu vardı ve iki kanatlı idi...yolundaki rivâyetler sahîh değildir" (3) demiştir.

4-Birçok konuda olduğu gibi,bu mevzuda da Tefsîru'l-Menar sahibi sert davranmış ve:"Sekîne ve bakiyye'nin ne olduğu hakkındaki rivâyetler bir hayli kabarıktır.İçlerinde öyleleri vardır ki,onlar(ın doğruluğuna) hiçbir nakil delalet etmez ve hiçbir akıl onları doğru olarak kabûl etmez;bunlar birbirine zıt şeylerdir (ve) aralarını te'lîf etmenin imkânı yoktur...Ve (bütün bunlar) aslı astarı olmayan garâibtendir(4).

Aynı konuda -haklı olarak- sert bir tutum içinde olan eş-Şevkânî'nin görüşünü biraz sonra ele alacağız.

c-Bakıyye İle İlgili Rivâyetlerin Tahlîli:

1-Bakıyye ile ilgili rivâyetleri tefsîrine alan Taberî:"Bu öyle bir iştir ki,buna ait bilgiyi luğat yoluyla,istihrac yoluyla anlamaya, bilmeye imkân yoktur.Ve buna ait ma'lûmat ancak katiyet gerektiren bir haberle bilinebilir.Konu ile ilgili olarak bu vasfettiğimiz tarzda, müslümanların yanında hiçbir haber yoktur;durum bu olunca,rivâyetlerden birini tasvîb diğerini tad'îf (zayıf sayma) caiz olmaz..."(5) der.

---

1 El-Kurtubî,III.249.
2 El-Müfredât,s.237.
3 Rûhu'l-Me'ânî,II.169.
4 Tefsîru'l-Menâr,II.483.
5 Et-Taberî,II.615.

2-Bu konuda,hem Sekîne ve hem de Bakiyye'ye şâmil olmak üzere en sert çıkışı eş-Şevkânî yapmıştır:"Bu türlü birbirine zıt olan tefsîr tarzları muhtemelen -Allah kahredesi- yahûdîler kanalıyla İslâm büyüklerine intikal etmiştir.Yahûdîlerin bu haberleri yaymaktan maksadları, müslümanlarla eğlenmek ve kalblerinde dinlerine karşı şüphe uyandırmaktır.Onların sekîneyi;birinde canlı,diğerinde cansız,bir diğerinde de düşünemeyen bir varlık yapmalrına bir bak! Mücahid'in sözünde olduğu gibi (ki O,Sekîne'yi şöyle vasfeder):Rüzgâr gibi bir şeydir;kedi yüzü gibi yüzü;iki kanadı ve kedi kuyruğu gibi kuyruğu vardır.İsrâîl oğullarından yapılan menkûlatın tamamı tıpkı bunun gibi tenakuzlarla doludur.Ekseriya aklen çözülmesi imkân dahilinde olmayanları ihtiva eder.Bu türlü mutenakız tefsîr tarzlarının Hz.Peyğamber (s.a.v.)'den rivâyet edilmiş olması caiz değildir...Eğer,sekîne hakkında bize Hz. Peyğamber'den ulaşan (sahîh bir şey) bulunsaydı,bizim ona sarılmamız ve onun dışına çıkmamamız gerekirdi.Lâkin (sözü geçen konuda) sahîh yollarla gelmiş bir şey yoktur"(1).

---------- O ----------

B.Joel tarafından yazılıp Ahmet Ateş tarfından ta'dîl edilen İslâm Ansiklopedisindeki "Sekîne" maddesinde,kelimenin lüğavî manâ ve izahları yanında müfessirlerin görüşlerine de kısaca temas edilmiştir.

---------- O ----------

Kur'ân okurken C.Hakkın "rahmet"i manâsına "sekîne"nin indiği yolunda muhtelif tariklarla rivayet edilen bazı hadîsler varıdr(el-Buhârî, K.Fedâili'l-Kur'ân,bab.11,15).Bir de vahiy katiplerinden meşhûr Zeyd İbnü Sabit'in bu konuda bir beyanı vardır:"Ben Rasûlullâhın yanında iken onu sekîne kapladı".Buradaki sekîneden maksad,vahyin gelişi esnasında Hz.Peyğamber'de hâsıl olan "sükân" şeklinde îzah edilmiştir.Konumuzla fazla bir ilgisi olmayan bu bahse girmeyeceğiz(bak.İslâm Ansiklopedisi, Sekîne maddesi).

---

1 Eş-Şevkânî,Fethu'l-Kadîr,I.267;Z.Mesîr,I.295,not.1.

Kitab-ı Mukaddes'te Tabût, Sekîne Ve Bakiyye:

Kitab-ı Mukaddes'te Tabûtla ilgili mufassal bilgi vardır. Yalnız "Sekîne" ve "Bakiyye"ye ait hemen hemen hiçbir şey yok sayılır. Bazı pasajlara bakalım:

(Ve Rab Mûsâ'ya söyleyib dedi):

"Ve akasya ağacından bir sandık yapacaklar; uzunluğu iki buçuk arşın ve eni bir buçuk arşın, ve yüksekliği bir buçuk arşın olacak. Ve onun halis altunla kaplayacaksın, onu içinden ve dışından kaplıyacaksın, ve onun üzerinde etrafını altun pervaz yapacaksın... Ve sana vereceğim "şehadeti" sandığın içine koyacaksın. Ve halis altundan bir kefaret örtüsü yapacaksın; onun uzunluğu iki buçuk arşın, ve eni bir buçuk arşın olacak..."

"...Ve sana vereceğim şehadeti sandığın içine koyacaksın. Ve seninle orada buluşacağım, ve İsrafîl oğulları için sana emredeceğim bütün şeyler hakkında keffaret örtüsü üzerinden, şehadet sandığı üstündeki iki kerûbî arasından seninle söyleşeceğim"(1).

------ O ------

"Ve Sîne dağında, Mûsâ ile söyleşmeyi bitirince, şehadetin iki levhasını, Allah'ın parmağı ile yazılmış taş levhaları ona verdi"(2).

"Ve Rab Mûsâ'ya dedi: Kendin için evvelkiler gibi iki taş levha yon; ve kırdığın evvelki levhaların üzerinde olan sözleri bu levhaların üzerine yazacağım... Ve iki taş lavhayı evvelkiler gibi yondu; ve Musa rabbin kendisine emretmiş olduğu gibi sahahleyin erken kalktı; ve Sina dağına çıktı ve iki taş levhayı elinde götürdü"(3).

------ O ------

"...Ve vâki oldu ki, Musa bu şeri'atın sözleri tamamlanıncaya kadar onları bir kitaba yazmayı bitirdiği zaman, Mûsa Allah'ın ahid sandığını taşıyan Levililere emredip dedi: "Bu şeriat kıtabını alın, ve Onu Allah'ınız Rabbin ahid sandığının yanına, sana karşı arada şahid olsun

1 Huruç, 25/10-11, 16-17, 21-22.
2 Huruç, 31/18.
3 Huruç, 34/1, 4.

diye koyun"(1).

Ayrıca,çok detaylı bir şekilde,İsrâîl oğulları tarafından "şilo" denilen mevkîde bulunan ahid sandığının getirilmesi,sandığın ihtiva ettiği tasvirler,düşmanlara karşı muharebe ve düşmanların bu sandık sebebi ile uğradıkları belâ ve musîbetler Tevrat'ta yer almıştır(2).

---------- O ----------

I- İ R E M H A K K I N D A

Kur'ânı Kerîm yeri geldikçe insanların ibret almalarını temin maksadı ile geçmiş kavimlerden ve bunların çarptırıldıkları İlâhî cezalardan da bahseder.Bazen çok kısa olarak temas edilen bu konular,kıssacılar tarfından genişletilmiş,haklarında İslâmî olmayan birçok haberler uydurulmuş;bu haberler İslâmî muhitlerde yayılmış ve kitaplara da geçmiştir.İrem hakkındaki durum bunun canlı örneklerinden biridir.

İlgili Âyetlerin Meâli:"Görmedin mi Rabbin nice yaptı 'Âd'e; (yani) o direk sahibi İrem'e ? Ki o,şehirlerde bir benzeri yaratılmayandı"(el-Fecr,89/7-8).

a-İremden Maksad Nedir ?

1-Bir beldenin adıdır(3); bu da:

(1) Dımeşk kasabasıdır(4);

(2) İskenderiyye şehridir(5);

---

1 Tesniye,31/24-26

2 Bak.I.Samuel,4/1-22;5/1-16;6,7/1-4 v.s.

3 İbnü'l-Arabî,A.Kur'ân,IV.1918;el-Keşşaf,IV.747;Z.Mesîr,IX.109; et-Tabressî,V.486;Mu'cemü'l-Büldân,I.212.

4 Aynı kaynaklara ilâveten bak.et-Taberî,XXX.175;M.Tenzîl,IV.219; İbn Haldûn,Mukaddeme,s.14;el-Kurtubî,XX.46;İbnü Kesîr,VII.285.

5 Aynı kaynaklar ve aynı yerler.

(3) Şeddad'ın yaptığı şehirdir(1);

(4) Yemende bir kasabadır(2);

(5) Irak'ta bir kasabadır(3);

(6) Şamda bir kasabadır(4).

2-Ümmet adıdır(5);

3-'Âd kavminden bir kabîle adıdır(6);

4-'Âd'in dedesinin adıdır(7).

b-Direk Sâhibi İrem'den Maksad Kimlerdir ?

1.Göçebe,çadır erbabı olan bir kavimdi(8);

2.Uzun boylu adamlardır(9);

3.Kuvvet ve şiddet erbabı olan bir kavimdir(10);

4.Direkli,son derece sağlam binâ sâhibi bir kavimdir(11).

c-İrem'in Kasaba Olduğunu İddia Edenlere Göre Şehrin Sıfatı:

Vehb İbnü Münebbihten: Abdullah İbn Kılâbe isimli bir zat kaçıp kaybolan devesini aramağa çıkmıştı. Bu maksatla Aden çöllerinde dolaşırken, bu çöllerde üzerinde kale bulunan bir şehre rastladı; kalenin etrafında çok sayıda köşkler vardı. Şehre yaklaşınca, burada devesini soracağı bir adam bulacağını zan ve tahmin etti. Fakat şehrin ne dışında ve ne de içinde kimseye rastlamadı. Bineğinden indi ; onu bağladı;

---

1 Z. Mesîr, IX.110; et-Tabressî, V. 486; İbnü Haldûn, Mukaddeme, s.14.
2 İbnü Kesîr, VII.285; eş-Şevkânî, V.435.
3 İbnü Kesîr, VII.285; eş-Şevkânî, V.435.
4 eŞ-Şevkânî, V.435.
5 Et-Taberî, XXX.175; İbnü'l-Arabî, A.Kur'ân, IV.1918; M.Tenzîl, IV.219; Z.Mesîr, IX.110; el-Kurtubî, XX.45; İbnü Kesîr, VII. 285.
6 Aynı kaynaklara ilâveten bak. el-Keşşaf,IV.747.
7 Et-Taberî, XXX,175; İbnü'l-Arabî, A.Kur'ân, IV.1918; et-Tabressî, V.485; Z.Mesîr,IX.111.
8 Z.Mesîr, IX.111.
9 Et-Taberî, XXX. 176; İbnü'l-Arabî, A. Kur'ân, IV. 1918; el-Keşşaf, IV. 747; Z.Mesîr,IX.111; İbnü Kesîr,VII.284.
10 Z. Mesîr, IX. 112.
11 Aynı kaynak, IX.112.

kılıcını çekti ve kalenin kapısından içeri girdi.Kaleye girince karşısına iki büyük kapı çıktı ki,ömründe bunlardan daha iri kapı görmemişti.Kapılar beyaz ve kırmızı yakutlarla işlenmişti.Abdullah İbn Kılâbe bu manzarayı görünce dehşetle irkildi;kapılardan birini açtı;gördü ki bu,hiçbir kimsenin dengini görmediği bir şehirdir. İçeride bir takım köşkler vardı; her köşkün üstünde odalar vardı; her odanın üzerinde de yakut, inci, gümüş ve altundan yapılmış (başka) odalar vardı; bu odaların kapılarının kanatları da tıpkı şehrin kapısının kanatları gibi (süslü) idi; hepsi birbirine bakıyordu. Bütün odalar inci, misk ve za'ferandan yapılmış küçük taşlarla döşenmişti.

Abdullah İbn Kılâbeyi hiç kimsenin görmediği bu şeyler korkuttu; sonra şehrin yol ve sokaklarına baktı; her sokak meyveli ağaçlarla donatılmıştı. Ağaçların altında muttarid nehirler vardı; bu nehirlerin suları gümüş kanallardan akıyordu. Bütün bunları müşâhede^e^den Abdullah: "Bu gerçek Cennet'in ta kendisidir!" dedi ve şehrin inci, misk ve za'feran taşlarından bir miktar bineğine yükleyip Yemen'e döndü. Beraberinde getirdiği şeyleri insanlara gösterdi. Bu haber döndü dolaştı Muâviye'ye ulaştı. Mu'âviye Abdullah İbn Kılâbe'ye haber yolladı. Adam geldi ve gördüklerini Mu'âviye'ye anlattı. Muâviye Ka'bü'l-Ahbâr'a haber saldı; huzuruna girince :

"-Ey Ebâ İshak ! Dünyada altun ve gümüşten yapılmış şehir var mıdır?" diye sordu. O da :

"-Evet vardır. O şehrin yapılış tarzını, tezyînatını ve kim tarafından yapıldığını sana söyliyeyim mi ? Onu Şeddad İbn 'Âd yapmıştır. Şehir "İrem Zâtü'l-'Imâd" dır dedi. Muâviye :

"-Bu şehrin hikâyesini bana anlat" dedi. O da söze başladı :

"-Bunlar 'Âd-i 'Ûlâ'dandır. 'Âd'in Şedîd ve Şeddâd adında iki oğlu vardı. Aradan zaman geçti, önce 'Âd, sonra da Şedîd öldü. Şeddâd tek başına hayatta kaldı. Şeddâd yeryüzüne hakim oldu; bütün kırallar kendisine boyun eğdi. Şeddâd kitap okumağa düşkündü. Okuma esnâsında Cennet'in tasvîrlerini gördü, Allah'a baş kaldırıp Cennet'in benzerini dünyada yapmağa karar verdi(İrem Zâtü'l-'Imâd)'in yapılması için emir verdi. Bu iş için kendi hassasından 100 kahramanı vazîfelendirdi. Her

"kahraman" ın bin tane yardımcısı vardı. Bütün dünya kıraallarına, memleketlerinde bulunan cevâhirin gönderilmesi hususu nda emir çıkardı. Yukarıda bahis konusu edilen "kahraman" lar, şehrin (cennetin) yapılması için bir yer aramağa koyuldular. Büyük, temiz, tepelerden müteşekkil bir yerde karar kıldılar. Burası aynı zamanda akar suları bulunan güzel bir yerdi. Kahramanlar "melikimiz Şeddâd'ın şehir yapılması için seçilmesini arzû ve emrettiği yer burasıdır" dediler. Şehrin temellerini (el-cize'u'l-Yemânî) denilen (alaca renkli, bir çeşit göz boncuğun)'dan attılar. Yapılması için tak 300 yıl çalıştılar. Şeddâd 900 yaşında idi. Şehri yapıp bitirince Şeddâd'a gelip durumu arzettiler. Şeddâd:

"-Gidiniz, onun üzerine bir kale yapınız; kalenin etrafın 1.000 köşk yapınız; her köşkte vezirlerimden birinin bulunduğunu gösteren 1.000 "alem" bulunsun" dedi. Bunları da yaptılar. Melik Şeddâd,sayıları bin tane olan vezirlerine yapımı tamamlanmış bulunan "İrem Zâtü'l-'Imâd" e taşınma hazırlığı yapmaları için emir verdi. Melik ve yakınlarının hazırlığı tam on sene sürdü. Hazırlıklar bitince yola düştüler. Şehre bir gün ve bir gecelik mesâfe kalınca semadan bir "sayha" ile hepsi helâk oldu. Tek bir kişi bile kurtulmadı"(1).

Eş-Şa'bî'nin Değfel eş-Şeybânî'den, onun da Himyer bilginlerinden nakline göre :

Şeddâd İbn 'Âd ve beraberindekiler "sayha" dan helâk oldukları zaman; yerine, babası tarafından Hadramut'a halîfe ta'yin edilen oğlu Mersed İbn Şeddâd melik oldu. Melik olunca babasının cenâzesinin çölden alınıp Hadramut'a getirilmesini ve defnedilmesini emretti, Çölde bir mezar kazıldı. Altından yapılmış bir sal üzerine konarak defnedildi; üzerine yol yol altun işlenmiş 70 hulle attı(örttü). Baş ucuna da altından büyük bir levha koydu ve üzerine şunları yazdı :

" Ey uzun ömürle mağrur kişi 'ıbret al : Ben muhkem kale sahibi Şeddâd İbn 'Âd'im... Bütün yeryüzü halkı, va'îdimin korkusundan dolayı bana baş eğip emrime râm oldular. Ben şarka ve garba üstün gücümle sahip oldum..."(2).

---

1 Z.Mesîr,IX.112 v.d.; M.Tenzîl, IV.219; et-Tabressî, V.486-87;el-Keşşaf,IV.748; M.Büldân,I.213 v.d.;İbnü Haldûn, Mukaddeme,s.14-15; İbnü Kesîr,VII.285-86.

2 Z.Mesîr,IX.116-17; M.Büldân,I.215-16.

ç- Şehrin Banii Şeddâd Kaç Yıl Yaşamıştır ?

1-900 yıl yaşamıştır (1);

2-1.000 yıl yaşamıştır(2).

d- Şeddâd'ın Kaç Hanımı Vardı ?

1.000 hanımı vardı(3).

e- Şeddâd'ın Kaç Çocuğu Vardı ?

4 bin çocuğu vardı(4).

f- Şeddâd'ın Kavmi Kaç Yıl Cenâze Görmezlerdi ?

yüz sene(5).

g- Şeddâd'ın Mensûp Olduğu Kavmin İnsanlarının Boyları Ne Kadardı ?

1-on iki zira' idi (6);

2-70 zira' idi (7);

3-En kısa boylu adamları 300 zira' idi (8);

4-dört yüz zira' idi (9);

5-beş yüz zira' idi (10).

ğ- Şeddâd'ın Vücûda Getirdiği Yapı Kaç Direkli İdi ?

400.000 direkli idi (11).

------- O ------

---

1 Z. Mesîr,IX.114;İbnü Haldûn, Mukaddeme,s.14;el-kurtubî,XX.47.
2 B. Zühûr, s.70.
3 Aynı eser, aynı yer.
4 Aynı eser,aynı yer.
5 İbnü'l-Arabî, A.Kur'ân, IV.1919; el-Kurtubî,XX.46.
6 Et-Taberî , XXX.177; İbnü'l-Arabî,A.Kur'ân,IV.1918; M.Tezîl,IV. 219.
7 İbnü'l-Arabî, A. Kur'ân,IV.1918.
8 El-Kurtubî, XX.45.
9 El-Keşşaf, IV.748.
10 El-Kurtubî, XX.45.
11 İbnü'l-Arabî, A. Kur'ân, IV. 1918.

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ

Yukarıya Şeddâd tarafından yaptırıldığı söylenen inayaait rivâyetleri aldık. Taberî, böyle bir binânın mevcudiyyetinin sahîh bir haberle sâbit olmadığını ve şehirden maksadın da Dımeşk ve İskenderiyye olamıyacağını kaydeder(1).

Şeddâd'ın kavminin boyları hakkında da bir sürü rivâyet var. Verilen rakkamlar, adı geçen kavmin boylarının uzunluğunu ifâde hususunda kinâî bir manâ ifâde edebilir. Ama bu 300, 400, 500 zira' olamaz. Bunu akıl, mantık kabûl etmez. Bunlardan "70" rakkamına dikkatimizi çeken İbnü'l-'Arabî, açıkca bunun "bâtıl" olduğunu söyler. Sebep olarak da Âdem (a.s.)'in boyunun sahîh hadîslerde 60 zira' olarak zikredildiğini, kendinden sonra gelecek nesillerin ise zamanla kısala kısala daha küçük miktarlara müncer olacağının ifâde edildiğini gösterir (2).

Abdullah İbn Kılâbe'ye isnâd edilen ve Vehb İbn Münebbih'ten menkûl olan rivâyeti müfessirlerin bir çoğu reddetmişler ve bunun katıksız bir israiliyyat nümûnesi olduğunda birleşmişlerdir. Keza İslâm tarihçileri de bunun masallığında hemen hemen ittifak halindedirler. Bazıları :

1-El-Keşşaf'ın hadîslerini tahrîc eden İbnü Hacer el-Askalânî : "Bu hadîsi, Osman ed-Dârimî, Abdullah İbn Ebî Salih, Ebû Lehî'a, Halid İbn Ebî 'Imran, Vehb İbn Münebbih ve Abdullah İbn Kılâbe tarîkından es-Sa'lebî tahrîc etmiştir... Ben derim ki : Uydurma alâmetleri bu hadîsin üzerinde görünmektedir" (3) der.

2-İbnü Haldûn Mukaddeme'sinde :"Müfessirlerin bu âyeti(el-Fecr, 89/7) açıklarken söyledikleri sözler hepsinden de garib ve daha fazla evhamla doludur... Bundan sonra (Abdullah İbn Kılâbe'nin açıklamasındansonra) bu şehir hakkında yeryüzünün hiç bir bölgesinden haber alınamamıştır. Bu şehrin binâ edilmiş olduğu iddiâ edilen Aden sahrası, Yemen'in ortasında bir yer olup, arkası kesilmeden bu sahra ma'mûrdur;

---

1 Et-Taberî, XXX. 177-78.
2 A.Kur'ân, IV.1918; el-Kurtubî, XX . 45; hadis için bak. eL-Buharî, K. Ehâdîsi'l-Enbiyâ, bâb.1; A.İ.Hanbel,II.315,323,535.
3 El-Keşşaf, IV.748,not.1; Z.Mesîr, IX.115, not.1.

bu sahrayı bilen rehberler her çeşit vasıflarla tavsîf etmekte iseler de bu şehir hakkında hiç bir haber alınamamış ve haber nakletmekte mahir olanlardan kimse bu şehri anmamıştır. "Şehir artık yıkılmış ve eskimiştir" denilirse, harabe ve eserlerinin ortadan kaybolması mümkin değildir... Akla uymayan bu hezeyanlar o derecoye varmıştır ki, İrem şehrinin ortadan kaybolduğunu, ancak riyazet sahiplerinin ve sihirbazların bu şehri bulabildiklerini iddia ederler. Bunların hepsi de hurafelere benzeyen haberlerdir"(1).

3-Mu'cemü'l-Büldân sahibi Yakut el-Hamevî, İrem'e ait bütün rivayetleri kaydettikten sonra: "Öyle zannediyoruz ki, bütün bunlar kıssacıların düzmelerindendir"der(2).

4-Konu ile ilgili en güzel tahliller, hemen her mesele de olduğu gibi yine İbnü Kesîr tarafından yapılmış ve neticede sözünü şöyle bağlamıştır: "İşte bütün bunlar Yahûdîlere ait hurafelerdendir. (Bunlar) onların bir kısım zındıkları tarafından ortaya atılmıştır..."(3).

5-Bu tür haberler konusunda arasıra da olsa tenkidler yapan eş-Şevkânî muhayyel İrem şehrinin yeri ve Abdullah İbn Kılâbe hadîsi hakkında epeyce sert davranmıştır. İlgili âyetin(el-Fecr, 89/7) tefsîrinde şöyle diyor:

"Müfessirlerden bir tâife (İrem Zatü'l-'Imâd)'ın gümüş ve altından yapılmış bir şehir olduğunu söylemişlerdir...Bu şehrin yeri durmadan değişir ve bir yerden diğer bir yere intikal eder durur: Bazan Yemendedir, bazen Şamda; bazen Iraktadır, bazen de başka yerdedir...Bu (rivâyetlerin hepsi) katıksız yalanlardır...Abdullah İbn Kılâbe hadîsi de kat'î bir yalan ve iftiradır..."(4).

6-El-'Alûsî de, Şeddâd ve Abdullah İbn Kılâbe'ye ait hadîslerin rivâyetini tecvîz etmez ve bunların "mevdu' " olduğunu İbnü Hacer el-'Askalanî'ye atfen beyan etmekle yetinir(5).

---

1 Mukaddeme, s.14 v.d..
2 Mu'cemü'l-Büldân, I.216.
3 İbnü Kesîr, VII.285; V.197; İbnü Kesîr, el-Bidaye, I.125; El-Kasımî, XVII.6147-49.
4 Eş-Şevkânî, V.435.
5 El-'Alûsî, Rûhu'l-Me'ânî, XXX.123.

7-İzmirli İsmail Hakkı da Siyer-i Celîle-i Nebeviyye Mukaddemesi'nde (s.112):"Abdullah İbn Kılâbe'nin rivâyet ettiği "İrem Zâtü'l-'İmâd" hadisinin aslı yoktur.Gûya,Ahkâf'da mesahayi sathiyyesi(yüzölçümü) 100 fersah bir buk'ada "İrem Zâtü'l-'İmâd" nâm şehir bina olunmuş.Duvarları ciz-i Yemânî(göz boncuğu)'den yapılmış altun yaldızlı gümüş levhalarla örtülmüş.Şehrin içinde yüz bin köşk yapılmış.Her köşk zeberced ve yakuttan direkler üzerine rekzolunmuş.Her direğin tûlü 100 arşın imiş.Şehrin ortasından nehirler akıtmış; nehirlerden köşklere cedveller(kanallar) açılmış.Çakıl taşlarını altundan,cevâhirden, yakuttan yapmış imiş" der.

Aynı konuda Ebû Şühbe de:"Bu düşünebilen insanın düzme olduğunda şüphe etmeyeceği bir kıssadır;uydurma ve sun'î oluşunun izleri açıkca görülmektedir.İrem'in Dımeşk veya İskenderiyye şehri olduğu yolundaki rivâyetler de aynıdır;bütün bunlar Benû İsrâîl'in hurafelerinden ve onların Kur'anın güzelliğini perdelemek isteyen zındıklarının uydurmalarındandır..."der(1).

İslâm Ansiklopedisine "İrem" maddesini yazan A.J.Wensinck,müfessir ve tarihçilerin kaydettikleri rivâyetleri özetler ve Abdullah İbn Kılâbe'ye âit rivâyeti efsâne olarak tavsîf eder.

---

1 Ebû Şühbe,Mecelletü'l-Ezher,XV.897-98.

İ- K A R U N H A K K I N D A

Karûn ismi Kur'anı Kerîmde üç yerde geçer(el-Kasas,28/76-82;el-Ankebût,29/39;Ğâfir,40/24).Son iki âyette Karûn,Hâman ile birlikte,Fir'avnin İsrafîl oğullarına zulmeden müşrik bir nazırı olarak anlatılır; Hz.Mûsâ'ya karşı mütekebbirâne davranır ve onun sihirbaz ve sahtekâr olduğunu söyler.el-Kasas(28/76-82)'da ise Karun,Hz.Mûsâ'nın kavmine kibirle muamele eder,ve buna sebeb de edindiği muazzam servettir.

a-İlgili Âyetlerin Me'âlî:

Burayа sadece el-Kasas (28/76-82) sûresindeki Kârunla ilgili âyetleri me'âlen alıyoruz:

Gerçekte Karûn Musâ'nın kavmindendi.Fakat onlara karşı serkeşlik etti.Biz ona öyle hazineler verdik ki,anahtarlarını taşımak bile güçlü kuvvetli cemaate ağır geliyordu.O vakit kavmi ona şöyle demişti: "Şımarma,Çünkü Allah şımarıkları sevmez.Allah'ın sana verdiği maldan harcayıp âhiret yurdunu ara.Dünyadan nasibini unutma.Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de(insanlara sadaka vererek) ihsanda bulun.Yeryüzünde fesadlık arama,Çünkü Allah fesadcıları sevmez".

Karûn dedi ki:"Bu servet bana ancak bende olan ilim sayesinde verilmiştir".(O madem ki âlimdi) kendisinden evvelki nesillerden kuvvetce ondan daha üstün,mal ve cemaatce daha çok(daha kesretli) kimseleri Allah'ın hakîkaten helâk etmiş olduğunu bilmedi mi ? Mücrimlerden günahları sorulmuz.

Derken zînet(ve debdebesi) içinde kavminin karşısına çıktı.Dünya hayatını arzu edenler:"Ne olurdu,dediler;Kârûn'a verilen şu servet gibi bizim de (malımız) olsaydı! O,gerçekten büyük nasîb sahibidir". Kendilerine ilim verilenler de şöyle dediler:

"Yazıklar olsun size.Allah'ın sevâbı,îman ve iyi amel(ve hareket) eden kimseler için daha hayırlıdır.Buna da sabır ve sebat edenlerden başkası kavuşturulamaz".

Nihayet biz onu da, sarayını da yere geçiriverdik. Artık Allah'a karşı kendisine yardım edecek hiç bir cemaatı da yoktu onun. Bizzat kendisini müdâfaa edebileceklerden de değildi o. Dün onun mevkiini temennî edenler sabahleyin şöyle diyorlardı : "Vay, demekki Allah, kullarından kimi dilerse onun rızkını yayıyor (genişletiyor, yahut) daraltıyor. Allah bize lutfetmeseydi, bizi de muhakkak batırırdı. Vay, demek ki hakîkat şudur : Kâfirler felâh bulmaz!" .

---------- O ----------

Kur'ân'ın Karûn hakkındaki beyânı bundan ibârettir - Bir çok kerreler ifâde ettiğimiz gibi - tafsîlâttan uzaktır; detaylara inilmemiştir. İnsanlara lâzım olduğu kadarı anlatılmış ve onların 'ıbret nazarlarına sunulmuştur.

Hal böyle iken - aşağıda görüleceği üzere - tefsîr ve tarih kitaplarımıza Karûn'un kimliği, hazînesi, debdebesi v.s. ile ilgili bir sürü lüzumsuz bilgiler ve israiliyyat dercedilmiştir.

b- Konu İle Alâkalı Rivâyetlerden Bir Kaçı :

İbnü Abbas'tan : Zekât âyeti indikten sonra, Karûn Hz. Mûsa'nın yanına gelerek, her bin dînardan bir dînar, her bin dirhemden bir dirhem, her bin nesneden bir parça ve bin koyundan bir koyun vermek üzere anlaştı. Karûn bu şartlara göre Hz. Mûsa ile barıştıktan sonra evine gelerek ödeyeceği malın miktarını hesâp etti; hesap netîcesinde bunun pek çok olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine Karûn İsrail oğullarını bir araya toplayarak :"Ey İsrail oğulları, siz, Mûsa ne emretti ise yerine getirdiniz; o şimdi de sizin mal ve servetinizi elinizden almak istiyor" dedi. Onlar Karûn'a :"Sen bizim büyüğümüz ve liderimizsin; dilediğini emret; emrini yerine getireceğiz" dediler. Karûn :"Ben size falan iffetsiz kadını getirmenizi emrediyorum; ona bir mükâfat ta'yîn ediniz de, Mûsa'nın kendisiyle cinsî münâsebette bulunduğunu söylesin; siz onu bu işe isteklendiriniz" dedi. Kadın Karûn'un adamları tarafından kandırılarak gerekli tertîbat alındıktan sonra, Karûn Mûsa'nın yanına gelerek :

"-İsrail oğulları senin dînî emir ve yasaklarla ilgili sözlerini dinlemek üzere toplanmış bulunuyor; senin gelmeni bekliyorlar" dedi. İsrail oğulları açık bir sâhada toplanmışlardı. Hz. Mûsa onlara dînî hükümleri tebliğ ederken ; "Bir kişi hırsızlık ederse eli kesilir; yalandan iftirada bulunana 80 sopa vurulur; zinâ eden evli değilse yüz kamçı vurulmakla, evli ise recm sûretiyle idâm edilmekle cezalandırılır" dediğinde, Karûn hemen Mûsa'nın sözünü keserek : "Senin için de hüküm böyle midir ?" diye sordu. Karûn, Mûsa'dan "evet" cevâbını alınca :" İsrail oğulları, seni, falan kadınla cinsî münâsebette bulunmakla ittiham ediyorlar" dedi. Hz. Mûsa :"Kadını çağırınız; kadın tasdîk ederse bu sözü bir gerçek olarak kabûl edebilirsiniz" dedi. Kadın gelince Hz. Mûsa ondan :"Tevrat'ı bize indiren Yaradan'ın hakkı için doğru söyle; ben seninle, bunların iddiâ ettikleri gibi cinsî münâsebette bulundum mu ?" diye sordu. Kadın :"Hayır, bulunmadın; onlar yalan söylüyorlar; sana iftira etmem için bir takım şeyler va'dettiler" diye cevâp verdi. Bunun üzerine Mûsa (a.s.) hemen yerinden sıçrayarak secdeye kapandı. Allah ona vahiy yoluyla :"Yere istediğini emret!" dedi. Hz. Mûsa da :"Ey yer! onları yakala!" dediğinde, yer onları dizlerine kadar; ikinci defa : "Ey yer! Onları yakala!" dediği zaman, boylarına kadar yuttu. Hz. Mûsa'nın üçüncü defa :"Ey yer! Onları yakala!" demesiyle, yer onların üzerine kapandı.

Allah vahiy yoluyla Mûsa (a.s.)'ya :"Kullarım sana : Ey Mûsa, bizi esirge! Diyorlar; sen onlara acımıyorsun; fakat onlar bana düâ ettikleri takdirde, beni kendilerina yakın bir yerde bulurlar; ben onların düâlarını kabûl ederim" dedi. Allah bunu kitabında şöyle anlatmaktadır :"Karûn bir gün âdeti üzere süs ve zînetler içerisinde kavminin huzuruna çıkmıştı..."(el-Kasas, 28/76-82)(1).

Abdullah İbn Haris'ten : ... Ravî sonra sözü Karûn hikâyesine naklederek şunları söyledi : Karûn Mûsa'nın kavminden olup ona isyan etmişti. Ona, Allah'ın kitabında hikâye edildiği gibi, anahtarları güç-

1 Et-Taberî,tefsîr, XX.116; tarih, I/2. 676-79.

lü kuvvetli bir cemaat tarafından zor taşınan hazîneler ihsan edilmişti. O, bu hazînelerin kendisine, ilmiyle başkalarından üstün olduğu için verildiğini söylüyordu. Hz. Mûsa'ya eziyyet eder, fakat Mûsa (a.s.), akrabalıkları dolayısıyle onun kabalıklarına önem vermeyerek kendisini affederdi. Sarayının kapısını altundan yaptırmıştı. O, sabah ve akşam yanına gelip giden İsrail oğullarına altun tabaklardan yemek yedirirdi. İsrail oğulları onunla alay ederek gülerlerdi. O, Hz. Mûsa'yı her türlü kötü hallere ve eziyyete katlandırırdı. Nihâyet İsrail oğullarından iffetsizliği ile tanınmış bir kadını çağırtarak :"Seni servet sahibi yapmamı, mal ve para vererek kadınlarım arasına almamı istiyorsan, İsrail oğulları yanımda iken yanıma gel de :"Ey Kârûn, Mûsa'nın bana musallat olmasına mani' olmayacak mısın ? diye söyle" dedi. Kadın Karûn'un teşviki ile onun yanına gelerek Hz. Mûsa'ya iftirada bulunmak istediğinde, Allah onun kalbini değiştirerek günahtan tevbe etmek duygusu yarattı. O, kendi kendine :"Bu gün benim için en makbûl iş, Allah elçisine eziyyet vermeyip Karûn'u cezâlandırmaktır" diye düşündü. Sonra Karûn(un evindekitoplantıya gelerek :"Karun beni servet sahibi yapacağını ve mal vererek beni kadınları arasına alacağını va'dedip, sizin yanınıza gelerek : Ey Kârûn, Mûsa'nın bana musallat olmasına mani olmayacak mısın ? diye söylememi emretti. Ben ise, bu gün kendim için en iyi işin Allah elçisine eziyyet vermeyip, Allah düşmanını azâplandırmak olacağını düşündüm"dediğinde Karûn ne yapacağını şaşırdı; başını önüne eğerek sustu; kendisinin felâketle karşı karşıya bulunduğunu anladı. Onun bu iffetsiz kadına yaptığı teklîfler halk arasında yayıldı. Hz. Mûsa bunu işittiğinde kızgınlığı arttı; abdest alıp namaz kıldıktan sonra ağlayarak :"Ey Rabbim, düşmanın bana eziyyet ediyor, beni kavmim içerisinde zelîl ve hakîr düşürmek istiyor; ey Rabbim, beni ona musallat et" diye yalvardı. Allah ona vahiy yoluyla :"Yere istediğini emret, o sana boyun eğecektir" dedi. Bunun üzerine Hz. Mûsa :" Ey yer, onları al" dedi. Bu emir üzerine Karûn'un sarayı sarsıldı; Karûn'u ve arkadaşlarını topuklarına kadar yer yuttu. Karûn :"Ey Mûsa, bana acı"

diye sesleniyordu. Mûsa (a.s.) ikinci defa olarak :"Ey yer onları al" dediği zaman, Karûn ile arkadaşları dizlerine kadar yere battı. Karûn ise Mûsa'ya yalvarmakta olup :"Ey Mûsa bana acı" diye sesleniyordu. Mûsa üçüncü defa olarak :" Ey yer, onları al" dediği zaman, saray çöktü. Karûn ile arkadaşları kirpiklerine kadar yere battı. Hz. Mûsa yere tekrar hitabettiği zaman yer, Karûn ile arkadaşlarını sarayı ile birlikte büsbütün yuttu. Allah Mûsa'ya :"Ey Mûsa, sen çok katı kalplisin, izzetimle andiçerek bildiririm ki, onlar beni yardıma çağırdıkları takdirde yardımlarına yetişmiş olurdum" dedi (1).

Yukarıya kaydettiğimiz bu rivâyetler, senedli veya senedsiz, birbirlerine yakın lâfızlarla uzun veya kısa olarak tefsîrlere derce-dilmiştir(2).

c- Karûn'un Hz. Mûsa'ya Yakınlık Derecesi Ne İdi ?

Âyette Karûn için :"Karûn Mûsa'nın kavmindendi" deniliyor(el-Kasas, 28/76). Bu ifadeden müfessirler Mûsa (a.s.) ile Karûn arasında bir akrabalık olması gerektiğini düşünmüşler ve bunun için şu görüşleri ortaya atmışlardır :

1-Karûn Hz. Mûsa'nın amcasının oğlu idi;

2-Teyzesinin oğlu idi;

3-Hz. Mûsa'nın amcası idi(3).

ç- Karûn'un Esas Adı Ne İdi ?

Karûn şekil ve endâmı güzel bir adamdı; bundan dolayı da "el-Münevver" (nurlanmış) adını almıştı. Onun Tevrat'daki adı böyledir (4).

---

1 Et-Taberî,tefsîr, XX.118 v.d.; tarih, I/2.680 v.d.
2 El-Keşşaf, III. 433; et-Tibyân, VIII.162; et-Tabressî, IV.267; M.Tenzîl,III.118; M.Ğayb, XXV.18; el-Kurtubî, XIII.311; el-Kâmil, I.205; Z.Mesîr, VI.244-45; B.Zühûr, s.129-30.
3 Z. Mesîr, VI.239.
4 Et-Taberî, tarih, I/2. 671; et-Tabressî, IV.266.

d- Karûn Hazînesini Nereden Bulmuştu ?

C. Hak âyeti kerîmede (el-Kasas, 28/76) ;"Biz ona hazîneler verdik..." buyuruyor. Müfessirleri bu hazînelerin nereden geldiği sorusu da meşgul etmiştir ; Rivâyete göre Karûn Hz. Yûsûf'a ait hazînelerden birini ele geçirmiş ve böylece servet sahibi olmuştur(1).

e- Karûn'un Ne Gibi Marifetleri Vardı ?

Rivâyete göre, Karûn altun yapmasını biliyordu. Yani kimya(simya) ilmine âşina idi. En-Nakkaş'ın anlattığına göre, Hz. Mûsa kimya ilminin üçte birini Karûn'a; üçte birini Yûşa'a, geri kalan üçte birini de Harûn'a öğretmişti. Karûn bu iki kişiyi de aldatarak onlardaki bilgiyi de elde etmek fırsatı buldu ve böylece kimya ilmini - altun yapma sahasında - kullandı; malları da bu yüzden arttı.

Bir başka rivâyetten öğrendiğimize göre de Karûn, kimya ilmini Hz. Mûsa'nın kız kardeşi olan hanımından bellemiştir (2).

El-'A'raf (7/155) sûresinde, Hz. Mûsa'nın mîkat için kavminden 70 adam seçip ayırdığı anlatılır. Bazı kaynaklarda Karûn'un da bu 70 seçkin kişi içinde bulunduğu kaydedilir(3).

f- İffetsiz Kadının Adı Ne İdi ?

Bazı eserlerde, Hz. Mûsa'ya zina isnâd etmek için para ile tutulmuş olan iffetsiz kadının ismi de tesbît edilmiştir. Bunlara göre kadının adı (سيسرى)'dır(4).

g- Hz. Mûsa'ya İftira Karşılığı Karûn Kadına Ne Va'detmişti ?

Hz. Mûsa'ya topluluk huzurunda zinâ isnâd etmesine karşılık Karûn Benû İsrail'den olan iffetsiz kadına bazı dünyevî va'dlerde bulunmuştu. Bu va'din cins ve miktarına ait şu rivâyetler vardır :

---

1 Et-Tabressî, IV.266.
2 El-Keşşaf, III. 431; et-Tibyan, VIII. 158; et-Tabressî, IV.266; M.Tenzîl, III. 117; M.Ğayb, XXV. 16; el-Kurtubî, VIII. 311,315; B.Zühûr, s.129.
3 El-Kurtubî, VIII. 315.
4 El-Kurtubî, VIII. 311.

1-iki bin dirhem va'detmişti(1);

2-Bin dînar va'detmişti;

3-Altından ma'mûl bir tas va'detmişti;

4-Bir tas dolusu altun va'detmişti(2).

ğ- Karûn'un Anahtarları Kaç Tane İdi ?

Rivâyete bakılacak olursa, Karûn'un anahtarlarının sayısı 400 bin taneydi(3).

h- Anahtarların Büyüklüğü Ne kadardı ?

İttifakla bütün kaynaklar, Karûn'un hazînelerini açmak için kullandığı anahtarların "parmak" büyüklüğünde olduğunu söylerler(4).

ı- Anahtarları Kaç Katır Taşıyordu ?

Bir ikisi hariç hemen bütün kaynaklar Karûn'un anahtarlarının katırlardan müteşekkil kervanlar tarafından taşındığını zikrederler. Yalnız bu kervanları meydâna getiren katırların sayılarında da ittifak yoktur :

1-kırk katır tarafından taşınıyordu(5);

2-Atmış katır tarafından taşınıyordu(6); bu rivâyetin ilk ravîsi olan Hayseme, katırların ayaklarının sekili ve alınlarının beyaz olduğunu; her biri bir parmaktan kalın olmayan anahtarların, ayrı ayrı hazînelerî açmak için kullanıldığını ve bunların İncil'de yazılı olduğunu tasrîh eder.

3-Yetmiş katır tarafından taşınıyordu(7);

4-Kırk adam tarafından taşınıyordu(8).

---

1 Et-Tabressî, IV.267; el-Kurtubî, XIII.311.
2 El-[illegible] III.433.
3 El-'Âlûsî, XX. 111.
4 Et-Taberî, tefsîr, XX.106; tarih, I/2.672; el-Keşşaf, III.430; et-Tabressî, IV.266; M.Tenzîl, III.117; M.Ğayb, XXV.14; el-Kurtubî, XIII.313.
5 Et-Taberî, tarih, I/2. 672; Z.Mesîr, VI.240; M.Tenzîl,III.117; el-Kâmil, I.204; B.Zühûr, s.129.
6 Bir öncekilerden ayrı olarak bak.et-Taberî, XX.106,107,108; el-Keşşaf,III. 430.
7 El-Kurtubî, XIII. 313.
8 Et-Taberî, XX. 107, 108; Rûhu'l-Me'ânî, XX. 111.

i- Anahtarlar Neden Yapılmıştı ?

1-Demirden yapılmıştı;

2-Demirden ma'mûl anahtarlar ağır gelince ağaçtan yapıldı(1);

3-Deriden yapılmıştı (2);

4-Sığır derisinden yapılmıştı(3);

5-Deve derisinden idi(4);

6-Öküz derisinden idi(5).

k- Karûn'un Zîneti ve Halkın Karşısına Çıkması :

1-Cahilliği ve kavmine karşı olan inat ve isyanından dolayı halkın nasîhatleri Karûn'a te'sir etmedi. O, İnat ve azgınlığında devâm ederek süs ve zînetler içerisinde, erguvânî renkte eğerle eğerlenmiş kıratıra binerek kavminin karşısına çıktı. Kendisi, C. Hakkın Hz. Mûsa'ya Cennet'ten indirmiş olduğu yeşil renkli bir elbîse giymişti - ki Karûn bunu bir yolunu bulup Hz. Mûsa'dan çalmıştı - (6);

2-Erguvânî renkte eğerle eğerlenmiş beyaz atlara binmiş, üzerine sarı renkte elbîseler giymiş bin kişilik ma'iyyetiyle çıktı(7);

3-Üç yüz atlı ile beraber çıktı(8);

4-dört bin atlı, üç yüz köle ve üç yüz cariye ile çıktı ki, kendisi erguvânî renkte bir eğerle eğerlenmiş kır bir ata binmişti; ma'iyyetinde bulunan 4 bin adamı kırmızı elbîseler giymişlerdi; 4 bin atlıdan bini kırmızı kadifelerle donatılmış beyaz katırlara binmişti(9);

---

1 M.Tenzîl, III.117.
2 Et-Taberî,tefsîr, XX.106;tarih, I/2.673; el-Keşşaf, III.430; et-Tibyan, VIII. 156; et-Tabressî, IV. 266.
3 El-Kurtubî, XIII. 313.
4 M.Ğayb, XXV. 14 ; el-Kurtubî, XIII. 313.
5 M.Tenzîl, III. 117.
6 Et-Taberî, tefsîr, XX.115; tarih, I/2.674; et-Tibyan, VIII. 159; el-Keşşaf, III. 432; M.Tenzîl, III. 117; M.Ğayb, XXV. 17; el-Kâmil, I.204; el-Kurtubî, XIII. 317.
7 Et-Tabressî, IV. 267; el-Kurtubî, XIII. 316.
8 M.Ğayb, XXV. 17.
9 Et-Taberî, tefsîr, XX.115; tarih, I/2. 675; el-Keşşaf, III. 432; et-Tabressî, IV. 267; M.Tenzîl, III. 117; M.Ğayb, XXV. 17; eL-Kâmil, I.204; el-Kurtubî, XIII. 317.

5-Üzerlerine sarı renkte elbiseler giymiş 70 bin adamıyla çıktı(1);
6-90 bin atlı ile çıkmıştı(2).

1-Karûn Ve Malının Yere Batması :

Yukarıda geçtiği üzere Karûn,İsraîl oğulları içinde bulunan iffetsiz bir kadını bir takım dünyalıklar va'dederek kandırmış ve Hz.Mûsâ'ya zinâ isnâd ettirecek kadar azmıştı.Bu vaziyet karşısında Hz.Mûsâ Allah'a yalvarmış,şikayetini O'na arzetmişti.Allah da yeri Hz.Mûsâ'nın emrine vermiş ve ona ne isterse emretmesini söylemişti.Musâ' da yere, Karûn ve adamlarını "yakalama" emrini vermişti;bu emir üzerine bir kaç safhada -ki yukarıda tafsîlatı geçmişti- yer onları yuttu veiçine aldı.Bazı kaynaklarda,batıp gittiği âna akadar Karûn'un Hz.Mûsâ'dan aman dilediği ve fakat buna Hz.Mûsâ'nın hiç kulak asmadığı da kaydedilmişti(3).

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ

Karûn ve onun zîneti,malı,mülkü ile ilgili olarak tefsirlere giren malumatı yukarıya dercettik.Bu tafsîlata ait Kur'an-ı Kerîm'de ve Hz.Peyğamber'in hadîslerinde en ufak bir bilgiye tesadüf edilemez.Bunlar tamamiyle israîlî haberler ve rivâyetlerdir.Söylenenler içinden bilhassa şunlara dikkat edilmesi gerekir:

Karûn'un servet sahibi olmasının sebebleri arasında onun ilm-i kimyaya vâkıf olduğu,İsm-i A'zâm'ı bildiği ve bunlar sayesinde mal, mülk sahibi olduğu yolunda da rivâyetler vardır.Bunlar tamamiyle esassız ve asılsız şeylerdir(4).

---

1 Et-Taberî,tefsîr,XX.115;tarih,I/2.675;et-Tabressî,IV.267;M.Tenzîl,III.113;el-Kurtubî,XIII.316,317.
2 El-Keşşâf,III.432;M.Ğayb,XXV.17.
3 Bütün bunlar için bak.Et-Taberî,tefsîr,XX.116;tarih,I/2.676 v.d.; el-Keşşaf,III.433;et-Tabressî,IV.267;M.Tenzîl,III.118;Z.Mesîr, VI.245.
4 El-Bidaye,I.310;R.Me'ânî,XX.113;el-Bahru'l-Muhît,VII.133;Ed-Dürrü'l-Lakıyt Mine'l-Bahri'l-Muhît,VII.133.

Birkaç eserde de Karûn'un, bir yolunu bulup Hz.Yûsüf'e ait hazinelerden birini ele geçirdiği ve bu yolla zenginliğe kavuştuğu zikredilir.Bunların doğruluğunu tesbîte,aklen ve naklen imkân yoktur.

2-Anahtarların sayısı,büyüklüğü,neden ma'mûl oldukları,kaç kişinin taşıdığı veya kaç katırdan müteşekkil kervanlara yüklendiği de keza luzümsuz ve isbâtı gayr-i kabil şeylerdir(1).

3-Karûn,kibrinin bir tezahürü olarak zaman zaman halkın karşısına çıkma ihtiyacını hissederdi.Bu çıkışların son derece şa'şaalı ve gösterişli olması gayet normaldir;Çünkü mütekebbirler bundan başkasını yapamazlar.Ama konu,rivâyetlerde alabildiğine istismar edilmişe benziyor:Karûn'un bindiği atın rengi ve hatta cinsi; ata vurulmuş eğerin işlemeleri,rengi ve hangi cins kumaşla kaplandığı;Karûn'un kendi elbisesi;köle ve cariyelerin sayısı;bunların atları,elbiseleri v.s.;ma'iyyetindekilerin kezâ sayısı ve donatımlarının türü...Evet bütün bunlar halis yalanlar ve uydurmalardır.Bunları kim,nasıl,ve nereden tesbît edebilir ?

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi,Karûn'un giydiği yeşil elbisenin aslında Hz.Mûsâ'ya ait olduğu,Cennetten indirildiği,çalmak sûretiyle elde edip sırtına giydiği de söyleniyor.Söyleniyor ama bunların mesnedi ne ?Hayallerin harekete getirilmesi veya her duyulanın İslâmî olduğu zannıyla tefsîrlerin doldurulması doğru mu ? Elbette doğru değil(2).

4-İstisnâsız bütün tefsîrlerde Karûn'un Hz.Mûsâ'ya iftira için kiraladığı kadından söz ediliyor.Bunun doğru olup-olmadığı üzerinde durulmadan,herşey bitmişcesine Karûn'un kadına ne kadar para veya mal va'dettiği sayılıp dökülmüş.Bunlara ne lüzûm var,ne de ihtiyaç! Kitâbullah olan Kur'anın tefsîri adı altında bunlara yer vermek ne kadar acı!

5-Kur'ân'da C.Hakk:"Nihâyet biz onu da,sarayını da yere geçirivermişdik"buyuruyor(3).Demekki Karûn ve sarayı yere geçirilmiştir.Buna îman farzdır; ve bu bilgi olarak bize yeter.Belki de Kur'an'a hizmet olsun diye bazıları âyetteki "yere geçirmeyi" tasvîr etmişler:Birincide

1 M.Ğayb,XXV.17;Rûhu'l-Me'ânî,XX.111.
2 İbnü Kesîr,V.302;El-Kasımî,XIII.4730.
3 El-Kasas,28/81.

yer onları topuklarına kadar yuttu;ikincide bellerine kadar;üçüncüde kirpiklerine kadar v.s.gibi.İş Karûn'un yutulması ile bitmiyor;acaba Karûn ve adamları o günden bu güne ve bu günden kıyâmete kadar her gü ne kadar yere batıyorlar ? Bu da merak konusu olmuş.Rivâyete göre onlar hergün "bir boy miktarı" yerin derinliklerine doğru giriyorlar.Bu giriş İsrafîl'in Sûr'una kadar böyle devam edecek ve yine de arzın "dib"ine varamıyacaklar.El-'Alûsî'nin dediği gibi "bunun doğruluğunu Allah bilir"(1);ve er-Râzî'nin işaret ettiği gibi bunlar "faydasız ve lüzûmsuzdur;yapılacak en güzel iş bunlara kitaplarda hiç yer vermemektir"(2).

5-Karûn'un yere batmasını takdîr eden Allah'tır: "Nihâyet biz onu da, sarayını da yere geçiriverdik" (el-Kasas, 28/81). Buna rağmen bazı rivâyetler, Karûn'un yere batıp giderken Hz. Mûsa'ya yalvardığını, Mûsa (a.s.)'nın bu yalvarmalara iltifat etmediğini ve Karûn'un her şeyi ile mahvına sebep olduğunu dile getirirler. Netîcede Hz. Mûsa bu "katı kalpliliğinin" (!) cezası olarak Allah tarafından paylanır(3).

Karûn'un yere batmasını takdîr ve te'mîn eden Allah olunca, Hz. Mûsa neden paylansın ? Buna aklen ve naklen imkân tasavvur edilebilir mi ? Er-Razî'nin dediği gibi bütün bunlar, yakîn ifâde etmeyen "ahbâr-ı ahâd" cinsindendir; faydasız hikâyelerdir. Çoğu zaman söylenenler birbirlerine çelişkilerle doludur; yapılacak en güzel şey, Kur'ân'da anlatılanlarla yetinmek ve bunları bir kenara atmak ve tafsîlâtı "âlimü'l-ğayb" olan Allah'a havâle eylemektir(4).

D.B.Macdonald, Karûn mes'elesini inceleyen müfessir ve "kısas-ı enbiyâ" müelliflerinin tamâmen veya kısmen İbranî âsarından alınmış uzun ve karışık bir efsâneyi kitaplarına almış olduklarını belirtir(5).

Karûn ve yere batırılmasıyle ilgili bilgilere Tevrat'ın iki bâbında tesadüf edilir;lâkin tefsîrlerdeki teferruâta yer verilmez(6).

---

1 Rûhu'l-Meânî,XX.123.
2 M.Ğayb,XXV.18.
3 Et-Taberî,tefsîr,XX.116;tarih, I/2.676 v.d.;el-Keşşaf,III.433; et-Tabressî,IV.267;M.Tenzîl,III, 118;Z.Mesîr,VI.245.
4 M.Ğayb,XXV.18;Z.Mesîr,VI. 245,not.1,2;el-Keşşaf,III. 433,not.1.
5 İslâm Ansiklopedisi,Karûn mad.
6 Sayılar, 16/1-50; 17/1-13.

K - A S H Â B - I U H D Û D

Kur'ânı Kerîm'in bir âyetinde (el-Bürûc, 85/4) Ashâb-ı Uhdûd'dan bahsedilir. Bunlar tarihin bizce meçhûl olan bir devrinde yaşamış ve inanmışlara işkence etmiş bir kavimdir. Sonra da Allah, bu zalimlere cezalarını vermiştir.

a- İlgili Âyetlerin Me'âli :

"(Andolsun ki), tutuşturucu (malzeme ile hazırladıkları) o ateş hendeklerinin sahipleri gebertilmiştir. Onlar, îman edenlere yapacakları(işkenceler) hususunda (hükümdârları katında) şahidlik edeceklerdi" (el-Bürûc,85/4-7).

b- Ashâb-ı Uhdûd'dan maksad kimlerdir ?

Bunların kimler oldukları, hangi devirde yaşadıkları, sayıları, hangi dîne mensup oldukları hakkında on'dan fazla rivâyet vardır(1). Fakat söylenenleri, sayfalar dolusu anlatılanların doğruluğunu isbâta yarayacak elimizde en ufak bir ipucu yoktur. Meşhûr müfessir el-Kaffal tefsîrinde :"Ashâb-ı Uhdûd kıssasında, muhtelif kıssalar zikretmişlerdir. Maamafih içlerinde sahîh denecek derecede bir şey yoktur"(2) demiştir.

Yalnız Ashâb-ı Uhdûd'la ilgili olarak bazı hadîs mecmu'alarında yer alan rivâyeti burada bahis konusu etmeden geçmek doğru olmaz. Rivâyet şudur :

[illegible] Haddâd İbn Hâlid tahdîs etti; bize Hammâd İbn Seleme söyledi; bize Sâbit, Abdurrahman İbn Ebî Leylâ'dan, o da Suheyb (r.d.)'den tahdîs etti ki Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur : "Sizden evvelki ümmetlerden biri içinde bir hükümdâr vardı. Onun bir de sihirbâzı mevcut idi. Sihirbaz ihtiyarladığı zaman hükümdâra :

---

1 Bu hususdaki rivâ etler için bak. et-Taberî,XXX.131-35;İbnü Hişam, es-Sîra,I.35-38;Z.Mesîr,IX.74-76;et-Tabressî,V.465;M.Tenzîl,IV. 213-14;M.Ğayb,XXXI.116-19;el-Kurtubî,XIX.465-66;İbnü Kesîr,VII. 255-61;Ruhu'l-Me'ânî,XXX.89;el-Kasimî,XVII.615-16;el-Kâmil,I.425-31;el-Bidâye,II.131-32; B.Zühûr,s.159.

2 M.Ğayb,XXXI.117.

"-Ben ihtiyarladım.Binaenaleyh bana bir oğlan çocuğu gönder ki,ben ona sihri öğreteyim" dedi.Bunun üzerine hükümdâr ona öğretebileceği bir oğlan çocuğu yolladı.Oğlan çocuğu sihirbaza devama beşladığı zaman yolu üzerinde bir râhib vardı.Çocuk O râhibin yanında oturdu;onun sözlerini dinledi ve rahib onnu hoşuna gitti.Artık sihirbaza geldiğinde râhibe de uğruyor,onun yanında oturuyordu.Sihirbaza geldiği zaman,sihirbâz çocuğu dövdü.Çocuk da bunu râhibe şikayet etti.Râhib çocuğa:

"-Sen sihirbâzdan korktuğun zaman:Beni âilem alıkoydu,dersin" ailenden endişe edip korktuğun zaman da:beni sihirbâz alıkoyup geç bıraktı, dersin!" dedi.Artık o bu tarzda devam etmekte iken birgün büyük bir hayvan üzerine çıkıp vardı ki,bu hayvan insanları yollarından hapsedip alıkoymuştu.Çocuk kendi kendine:Ben bu gün,sihirbaz mı daha faziletlidir,yoksa râhib mi daha faziletlidir,bileceğim dedi.Akabinde bir taş aldı da:

"-Ey Allah'ım,eğer râhibin işi sana sihirbazın işinden daha sevgili ise hapsedilmiş olan bu insanların geçip gitmeleri için şu dâbbe'yi öldür!" diyerek taşı fırlattı ve dâbbe'yi öldürdü.İnsanlar da geçip gittiler.Müte'akiben çocuk,rahibin yanına geldi ve olanları kendisine haber verdi.Râhib de ona:

"-Ey oğulcuğum! Sen bugün benden daha faziletlisin.Senin işin görmekte olduğum bu yüksek dereceye ulaşmıştır.Ve sen, yakında çetin belâ ve imtihana tâbi'tutulacaksın.Bu imtihan ve tazyiklere uğratıldığında, sakın hiçbir kimseye benim bulunduğum yeri haber verme ve gösterme!" dedi.Artık oğlan,körü,baras hastalığına tutulanı kurtarıp iyi eder ve diğer hastalık ve dertlerden de insanları tedâvî yapar oldu.Bunu,hükümdârın aslında kör olan bir arkadaşı işitti.Akabinde birçok hediyyelerle oğlanın yanına geldi ve:

"-Eğer bana şifa kazandırırsan burada bulunan şu şeylerin hepsini senin için topladım" dedi.Oğlan:

"-Ben hiçbir kimseye şifa ve sağlık veremem.Ancak Allah şifa ve sağlık verir.Eğer sen Allah'a îman edersen,ben Allah'a düâ ederim;Allah da sana sağlık ve şifâ verir" dedi.Bunun üzerine,kör zat Allah'a îman etti.

Allah da ona şifâ ihsân eyledi.Müteakiben bu zat hükümdâra geldi.Ve eskiden oturmakta olduğu gibi onun yanında oturdu.Hükümdâr ona:

"-Gözlerini sana tekrar kim iâde etti?" diye sordu.O zat:

"-Rabbım iâde etti" dedi.Hükümdâr:

"-Senin benden başka Rabbın mı var ?" dedi.O zat :

"-Benim Rabbım da,senin Rabbın da Allah'dır" dedi.Bu cevâp üzerine hükümdâr onu yakaladı ve ona,oğlan çocuğuna delâlet edinceye kadar azâb ve işkence etmekten vazgeçmedi.Nihayet oğlan çocuğu getirildi.Hükümdâr ona hitaben:

"-Ey oğulcuğum! Senin sihirbazlığın körü,baraslıyı iyi edecek ve şunu şunu yapacak dereceye kadar ilerlemiştir" dedi.Oğlan:

"-Ben hiçbir kimseye şifâ vermiyorum.Ancak Allah şifâ verip iyi ediyor" dedi.Bu sözler üzerine hükümdâr onu da yakaladı ve ona dveamlı azâb ve işkence eyledi.Çocuk nihayet azaba dayanamayıp râhibin bulunduğu yeri haber verdi.Akabinde rahib de getirildi.Ona da:

"-Dîninden geri dön" denildi.Râhib dîninden dönmeyi reddedip dayattı. Hükümdâr,büyük bir ağaç bıçkısı getirilmesini istedi.Bıçkıyı râhibin başının saç ayırımı yerine koydu ve başını ikiye ayırdı.Râhibin başı iki tarafa düştü.Sonra hükümdârın meclis arkadaşı olan o kimse getirildi,Ona da:

"-Dîninden dön!" denildi.O da bu teklifi kabûl etmeyip dayattı.Hükümdâr Onu da adamlarından bir topluluğa teslim edip:

"-Bu herifi şu ve şu dağlara kadar götürün.Bunu o dağlara çıkarın, dağın en yüksek yerine ulaştığınız zaman,dîninden dönerse ne ala,yoksa onu dağdan aşağı atın!" emrini verdi.Adamları bu emir üzerine onu götürdüler ve dağa çıkardılar.O zat son vnoktaya varınca:

"-Yâ Allah ! Dilediğin herhangi bir şeyle beni bunlardan kurtar!" diye düâ etti.Hemen dağ çok şiddetli bir suratte sarsılıp hareket etti.Böylece onların hepsi aşağıya düştüler.Sonra kendisi yürüyerek hükümdârın yanına geldi.Hükümdâr ona:

"-Arkadaşların ne yaptılar ?" diye sordu.O da:

"-Allah beni onlardan kurtardı" dedi.Bu sefer hükümdâr onu yine adam-

larından bir diğer cemaate teslîm edip:

"-Bunu götürün,fırkate gibi uzun gemiye bindirin.Sonra bununla,denizin ortasına kadar götürün.Orada dîninden dönerse iyi,yoksa onu denize fırlatıp atın!" emrini verdi.Adamlar onu hükümdârın dediği gibi yapıp denizin ortasına götürdüler.O zat orada da:

"-Ey Allah'ım! dilediğin şeyle beni bunlardan kurtar!" diye düâ etti.Gemi hemen üstündekilerle ters dönüp devrildi.Böylece adamların hepsi boğuldular.O zat yine yürüyerek hükümdarın yanına geldi.Hükümdar bu sefer de yine:

"-Arkadaşların ne yaptılar ?" diye sordu.O zat:

"-Allah beni onlardan kurtardı" diye cevap verdi.Ve hükümdara hitaben:

"-Sana emredeceğim şeyi yapmadıkça sen beni asla öldüremiyeceksin!" dedi,Hükümdâr:

"-Peki nedir o şey ?" diye sordu.O zat:

"-İnsanları açık bir arazide toplarsın.Müteakiben beni orada bir hurma gövdesine asarsın.Sonra benim deriden yapılmış ok kuburumdan bir ok alırsın.Sonra bu oku yayın atacak kabzasına yerleştirirsin.Sonra(بسم الله ربّ الغلام =Oğlanın Rabbı olan Allah'ın ismiyle!) sözünü söylersin.Sonra oku bana atarsın.Sen bunu yaptığın zaman beni öldürmüş olursun" dedi.Bu tavsiyye üzerine hükümdâr halkı geniş bir alanda topladı ve o zatı da bir hurma ağacının bedenine bağlayıp astı.Sonra O zatın kendi deri ok kuburundan bir ok aldı.Sonra bu oku yayın fırlatacak kabzasına yerleştirdi. Sonra (بسم الله ربّ الغلام) sözünü söyledi.Sonra da oku o zata attı.Ok O zatın gözü ile kulâğı arasındaki "dulun" denilen yere saplandı.O zat hemen elini,okun saplandığı yer olan dulunu üzerine koydu ve öldü.Bu hâdise akabinde insanlar:

"-Biz oğlan çoçuğunun Rabbine îman ettik! Biz oğlan çocuğunun Rabbine îman ettik! Biz oğlan çocuğunun Rabbine îman ettik! " diye bağırıştılar.Müteakiben hükümdara varıldı ve ona hitaben:

"-Gördün mü,sakınıp durduğun şeyi ? Tahakkuk etti.Allah'a yemin olsun-

ki,sakınıp durduğun ve korktuğun şey senin başına geldi. İnsanların hepsi Allah'a îman ettiler" denildi.Bunun üzerine hükümdâr yolların ağızlarında "uzun çukurlar= [illegible]" açılmasını emretti.Derhal bu uzun hendekler kazılıp açıldı;onlarda büyük ateşler yaktırdı ve :

"-Kim dînimden dönmezse onu bu ateş çukurlarının içine atıp yakın!" emrini verdi.Bu emir üzerine hükümdarın askerleri faaliyete geçtiler ve insanları o ateş çukurlarına atıp yaktılar.Nihayet sıra beraberinde küçük bir çocuğu bulunan bir kadına gelince,kadın ateş çukuruna düşmekden irkilip geri geri çekildi.Bunun üzerine çocuğu dile gelip ona:

"-Ey Anneciğim! Sabret,çünkü sen hakk üzeresin" dedi(1).

Yukarıda geçen âyet(el-Bürûc,85/4)'in tefsîri münasebetiyle Müslim,et-Tirmizî,en-Nesâî ve A.İ.Hanbel yek diğerine yakın lafızlarla yukarıdaki hadîsi eserlerine almışlardır.Ashâb-ı Uhdûd hakkında var olduğunu söylediğimiz ondan fazla rivayetten biri de budur(2).

Yukarı da da temas ettiğimiz gibi bazı müellifler bu konudaki rivâyetlerden hiçbirini sahîh olarak kabûl etmek istememişlerdir(3). Hadîsi mecmu'asına alan et-Tirmizî ona sadece "hasenün ğaribün" demiştir;sahîh dememiştir(4).Bunu istihaden de Elmalılı:"Onun için biz de yalnız Kur'an'ın beyânı ile iktifâ edelim"(5) diyerek anlatılanların i'timâda şâyan olmadığını tebarüz ettirmiştir(6).Aynı kanaat daha başka

---

1 Müslim,K.Zühd ve'r-Rekâik,Kıssatü Ashâbi'l-Uhdûd babı;en-Nevî, Müslim Şerhi,XVIII.130-33;et-Tirmizî,K.Tefsîri'l-Kur'an,bab.77; en-Nesâî,tefsîr,1136-144 b;A.İ.Hanbel,IV.17,VI.17.

2 Bu rivâyetin uzun veya kısa olarak tefsîrlere geçen metinleri için bak.Tefsîru Abdirrezzak,106 a;İbn Hişam,es-Sira,I.35 v.d.; et-Taberî,XXX.133-34;İbnü'l-Arabî,A.Kur'an,IV.1902-3;et-Tabressî, V.464-65;M.Tenzîl,IV.212-13;el-Keşşâf,IV.730-31;Z.Mesîr,IX.74; M.Ğayb.XXXI.117;el-Kurtubî,XIX.287-89;İbnü Kesîr,VII.255-56;Ed-Dürrü'l-Mensûr,VI.333-34;Ruhu'l-Meanî,XXX.88;el-Kâmil,I.429-30; el-Bidaye,II.129-31.

3 M.Ğayb,XXX.117.

4 Et-Tirmizî,K.Tefsîrü'l-Kur'ân,bab.77;Elmalılı,VIII.5691.

5 Elmalılı,VIII.5691.

6 Aynı eser,aynı yer.

müellifler tarafından da benimsenmiştir(1).

İbnü Kesîr'in hadîs hakkındaki mütale'ası daha cür'etlidir:Müellif hadîs için "hasenün ğarîbün" diyen et-Tirmizî'yi takdirle andıktan sonra:"Bu kıssa her ne kadar Hz.Peyğamber (s.a.v)'in sözü olarak nakledilirse de,şeyhimiz el-Hafız Ebu'l-Haccac el-Mizzî,bunun(Hz.Peyğamber'e ait olmayıp) ravîlerden Suheyb er-Rûmî'nin sözü olmasının muhtemel olduğunu beyân etmiştir. Çünkü Suheyb er-Rûmî'nin yanında(hafızasında) hıristiyanlara ait bir takım haberler vardı" der(2). Böylece haberin hıristiyanlardan alınıp nakledilmiş olduğunu yani İslâmî olmadığını söylemek ister.

-------- 0 --------

1 H.Basri Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Me'âli Kerîm, III.1166,not.5.
2 İbnü Kesîr, VII. 257.

L - B E L ' A M H A K K I N D A

Aslında arapçadan başka bir lisana ait olan bu isim arapçada Bel-'am İbn Bâ'ûra (veya Bâ'ur) şekline girmiştir. Müfessirler bu ismi Kurânı Kerîm'in bir âyeti (el-A'râf, 7/175) münâsebetiyle zikretmişler ve bu isim etrafında meydana gelen hikâyeleri bütün detaylarıyla eserlerine almışlardır. Bu zat önce - ilgili âyetin ruhuna uygun olarak - salih bir adam olarak, sonra da sapıtmış, azıtmış ve kendisine bahşedilen nimetlere nankörce davranmış biri olarak tasvîr edilir.

a- İlgili Âyetin Me'âli :

"(Habîbim) onlara o kimsenin haberini de oku ki, biz kendisine âyetlerimizi vermiştik de o, bunlardan sıyrılıp çıkmış, derken şeytan onu arkasına takmış, nihâyet azgınlardan olmuştu. Eğer dileseydik onu bu (âyetler)'le yükseltirdik. Fakat o, yere saplandı, hevâsına uydu. Artık onun sıfatı o köpeğin hali gibidir ki, üstüne varsan dilini sarkıtıp solur, yahut kendi haline bıraksan yine dilini uzatıp solur. İşte âyetlerimizi yalan sayanlar gürûhunun sıfatı budur. Artık sen (Habîbim) kıssayı onlara anlat. Belki iyice düşünürler"(el-A'raf,7/175-76).

b- Âyette Bahsi Geçen"O Kimse" den Maksat Kimdir ?

Buna ait altı görüş vardır :

1-Benû İsrail'den olan Bel'âm İbn Bâ'ûra'dır (Bâ'ûr ve Eber şeklinde de zaptlar vardır). Bu zatın Yemen'li veya Cebbarlar (devler) ülkesinden olduğu söylenir.

2-Ümeyye İbn Ebi's-Salt'dır;

3-Er-Rahib Ebû 'Amr'dır;

4-İsrail oğullarından düâsı makbûl bir kişidir;

5-Münâfık olan her kişidir;

6-Yahudî, hıristiyan ve hanîflerden olup da hak'dan ayrılan herkestir(1).

Ortaya atılan bu ihtimallerden de anlıyoruz ki, âyetin nüzul sebebi bir kişi de olsa, tahsîs doğru değildir. Âyet bunları veya hareket-

1 Et-Taberî, IX.119 v.d.; et-Tibyan, V.31; el-Keşşaf, II.78; et-Tabresî, II.409; Z.Mesîr, III.267-68; F.Gayb, IX.54; Nuzûlu's-Z..., I.54; ...'d-Dürr, I.322.

leri bunlara benzeyen herkesi içine almaktadır. Müfessirler nüzûl sebebi olarak daha ziyâde Bel'âm ismi üzerinde durmuşlardır.

c- Bu Adama Verilen "Âyât" dan Maksad Nedir ?

1-İsm-i 'A'zâm'dır ;

2-İlâhî kitaplardan biridir;

3-Peyğamberliktir;

4-Allah'ın birliğine ait delillerdir;

5-İlâhî kitaplara ait bilgidir (1).

ç- Bel'âm Kimlerdendi ?

Bel'âm Lût (a.s.) soyundandı (2).

d- Bel'âm'ın Macerası :

Rivâyete göre Mûsa (a.s.) Ken'ânîlerin Şamdaki topraklarına girdiği vakit Bel'âm el-Belka' köylerinden Bal'âda bulunuyordu. Mûsa (a.s.) İsrail oğullarıyla birlikte oraya indiğinde adamlar Bel'âm'ın yanına giderek :

"-Ey Bel'âm, Mûsa İbn 'Imrân İsrail oğullarının başında olduğu halde bizi yurdumuzdan sürmek ve öldürmek üzere geldi. O, bizim memleketimize İsrail oğullarını yerleştirecektir. Senin kavmin olan bizlerin ise konacak yerimiz yoktur. Sen düâsı kabul edilen bir zatsın. Çık da onları defetmesini isteyerek Allah'a düâ et" dediler. O :

"-Yazıklar olsun size ! O Allah elçisidir; melekler ve mü'minler de onunla beraberdir; gidip de onlar aleyhinde nasıl düâ edebilirim ? Bildiğimi bana Allah öğretti" diye red cevâbı verdi. Kavmi yalvararak düâ etmesi hususunda israr edip onu fitneye uğrattılar. Bel'âm eşeğine binerek İsrail oğullarının çıkmakta olduğu bir dağa doğru ilerledi. Bu dağ Husbân dağıdır. Biraz gittikten sonra eşeği yere çöktü; Bel'âm hayvanından inerek onu yerinden kaldırıncaya kadar dövdü. Eşeğine binerek biraz ilerledikten sonra hayvan tekrar çöktü. Bel'âm, biraz ev-

1 Et-Taberî, tefsîr, IX.124-25; tarih, I/2. 665; et-Tibyân, V.32; Z.Mesîr, III.288; M.Ğayb, XV.54; el-Bidâye, I.322.
2 Et-Tabressî, II. 499; el-Kâmil, I.200.

velki gibi hareket ettikten sonra tekrar hayvanına bindi. Biraz yol alınca eşek yine çöktü. O yine eşeğini yerinden kaldırıncaya kadar dövdü. Nihâyet eşek, Bel'âm aleyhinde bir delîl teşkîl etsin diye Allah'ın izni ile konuşarak şöyle dedi :

"-Ey Bel'âm, nereye gidiyorsun ? Meleklerin önümde durarak beni yolumdan çevirdiklerini görmüyor musun ? Allah elçisi ile mü'minler senin kavmin aleyhinde düâ etmektedirler". Fakat Bel'âm buna bakmadan eşeğini döverek onu ileri sürmekte devâm etti. Eşek yürüye yürüye onu Husbân dağına çıkararak Hz. Mûsa ordusunun ve İsrail oğullarının karşısına götürdü. Bel'âm onlara beddüâ etmeğe başladı; fakat İsrail oğullarına beddüâ ederken Allah onun dilini kendi kavmi aleyhine çevirdi. Yanında bulunan halk onun kendi aleyhlerine beddüâ etmekte olduğunu görünce :

"-Ey Bel'âm ! Ne yaptığını biliyor musun ? Sen İsrail oğullarına hayır düâda, bize beddüâda bulunuyorsun" dediler. O :

"-Ben bunu kendi ihtiyarımla yapmıyorum; Allah dilime hakim oldu" dedi. Bunun üzerine dili ağzından çıkarak göksü üzerine sarktı; sonra kavmine :

"-Dünya ve ahiret benim elimden gitti; artık hîleye başvurmaktan başka çâre yoktur. Ben şöyle bir hîle tertipliyeceğim : Siz en güzel kadınları toplayarak ellerine ticaret eşyası veriniz; bunları İsrail oğullarının arasına giderek satsınlar; İsrail oğullarından biri onlarla cinsî münâsebette bulunmak isterse buna mani' olmasınlar; çünkü onlardan biri bu kadınlarla zinâ ederse siz kurtulmuş sayılırsınız" dedi. Kavmi, Bel'âm'ın tavsiyyesine göre hareket ederek kadınlarını İsrail oğullarının askerleri arasına gönderdiler. Kadınlar İsrail askerleri arasına sokulduktan sonra; Ken'ânîlerin kabîle başkanlarından olan Sûr'un Kestî adlı kızı, İsrail askeri arasından geçiyordu. Sûr, Ken'ânîlerin Medyende yaşayan büyüklerinden di. İsrail oğullarının ileri gelenlerinden olup, Şem'ûn İbn İshak İbn İbrahim'den türeyen ve İsrail boyunun başkanı sayılan Zümrî İbn Şelul bu kızla cinsî yakınlıkta bulundu (ki, hâdise şöyle cereyan etmiştir) : Kızı beğenen Zümrî,

onu elinden yakalayarak Hz. Mûsa'nın yanına götürdü ve : "Senin bana, bu kıza yaklaşman haramdır, diyeceğini sanıyorum" dedi. Hz. Mûsa : "Evet, bu kız sana haramdır; yaklaşma!" diye cevâp verdi. Zümrî :"Allah adına andiçerek te'yîd ederim ki, bu hususta sana itaat etmiyeceğim" dedikten sonra kadını koğuşuna götürerek onunla cinsî münâsebette bulundu. Bunun üzerine Allah İsrail oğullarına vebayı musallat etti. Bu sırada Hz. Mûsa'nın emri altında bulunan Finhas İbn 'Ayzar İbn Harûn ordugâhta değildi. O, iri gövdeli kuvvetli ve bahadır bir gençti. Finhas geldiği zaman veba İsrail oğullarını kırıp geçirmekte idi. O, olup bitenleri öğrendikten sonra, tamamiyle demirden yapılmış mızrağını onların her ikisine birden saplayarak mızrağıyla ikisini birden havaya kaldırdığı halde koğuştan çıktı. Mızrağı eliyle yakalamış, dirseğini beline ve mızrağın bir ucunu da çene kemiğine dayamış vaziyette idi.'Ayzar'ın ilk çocuğu olan Finhas :

"-Ey Rabbimiz! Biz, sana isyan edenlere karşı böyle hareket ederiz" diyordu. Zümrî ile Ken'anlı kadın öldürüldükten sonra veba ortadan kalktı; fakat gündüzün vebadan ölenler sayıldığında, bir saat içinde 70 bin kişinin öldüğü anlaşılmıştır. En az hesap edenler, ölenlerin 20 bin kişi olduğunu söylerler.Finhas'ın bu hayırlı işinden dolayı, İsrafîl oğulları her kestikleri hayvanın sokum,dirsek ve çene kemiğini Finhas'ın evlâdına vermişlerdir.Çünkü ataları Finhas,Zümrî'yi öldürdükten sonra mızrağını eliyle tutmuş,beline ve çene kemiğine dayamıştı. İsrafîl oğulları,bundan başka mallarının ilk mahsülünü de onlara ihsân ederler.Allah Bel'âm'ın halini şu âyetinde anlatmaktadır:"Onlara o kimsenin haberini de oku ki,biz kendisine âyetlerimizi vermiştik de...".

Diğer bir rivâyete göre de :

Bel'âm adında biri İsrâîl oğullarından ayrılarak kâfir olmuş ve cebbarlar memleketine gelmişti.O,Allah'ın esrârından olan "İsm-i A'zam"ı biliyordu.O,cebbarlara :

"-Siz İsrafîl oğullarından korkmayınız;çünkü onlarla savaşmak için meydana çıktığınız vakit ben onlara beddüâ ederek hepsinin mahvına sebeb olacağım" diyordu.O,cebbarların memletinde dünyanın arzu ettiği

kadar nimet ve servetlerini bulabiliyordu.Ancak,cebbarların kadınları çok büyük gövdeli ve uzun boylu oldukları için kadınlarıyla münasebette bulunmak kudretinde değildi.Bu yüzden kadın yerine eşeğini kullanıyordu.Allah onun halini yukarda geçen âyetlerde anlatır.Bel'âm köpek gibi dilini çıkararak soluk alırdı.Yûşa'(a.s.) İsrâîl oğullarının başında olduğu halde cebbarlarla savaşmak üzere yola çıktığı zaman,Bel-'âm'da eşeğine binerek cebbarlarla birlikte hareket etti.Maksadı,İsrâîl oğullarına lanet okumaktı.İsrâîl oğullarına beddüâ etmek istediği halde,dâima cebbarlara beddüâ ediyordu.Bunu gören cebbarlar :

"-Sen bize beddüâ ediyorsun" derler. O da :

"-Ben İsrâîl oğullarına beddüâ etmek istedim" derdi.Bel'âm şehrin kapısına geldiğinde melek eşeğinin kuyruğundan yakalayarak durdurdu. O,eşeğini sürmek ister,fakat hayvanı yürümezdi.Bel'âm onu çok dövdükten sonra eşek dile gelerek:

"-Sen geceleri beni kadın yerine kullanıyor,gündüzleri üzerime biniyorsun;ben senin yüzünden mahvolup gidiyorum.İlerlemek kudretinde olsaydım,ilerlerdim.Fakat melek beni yolumdan alıkoyuyor" dedi...(1).

Bu âyet münasebetiyle,Allah tarafından kendisine müstecâb üç düâ bahşedilen bir başka zattan da bahsedilir.Tipik bir "israîliyyât" örneği olan bu kıssayı,sözü uzatmamak için buraya almıyoruz(2).

A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ

1-Bahis konusu âyette dile getirilen kişinin Bel'âm olduğu yolundaki rivâyeti ve anlatılan kıssaları doğrulayacak elimizde sahih hiç bir eser yoktur.Keza Bel'âm'ın âyetin nüzûlüne sebeb teşkil etmesi de doğru değildir(3).

2-Bel'âm'a verildiği söylenen "İsm-i A'zam" da birçok müellifler-ce şiddetle reddedilmiştir.Çünkü,"İsm-i A'zam" bilen adam böylesine alçalıp küçülmez;kâfir olmaz(4).

---

1 Et-Taberî,tefsîr,IX.124-26;tarih,I/2.660-66;Z.Mesîr,III.288;et-Tabressî,II.499;M.Tenzîl,II.354-55;M.Ğayb,XV.54;el-Kamil,I.200 v.d; el-Bidaye,I.322 v.d.

2 Z.Mesîr,III.287;el-Kamil,I.200;Fethu'l-Kadîr,II.266.

3 El-Kasımî,VII.2906.

4 EtTaberî,IX.123;et-Tibyan,V.32.

3-Bir kısım rivâyetlerde,o zata Allah tarafından bahşedilen "âyât"ın peygamberlik olduğu dile getirilmişti.Yalanın bu derecesini hiçbir akıl kabûl etmez;hâl ve şartlar ne olursa olsun bir peygamber Allah'a isyan edemez,dinden dönemez.Bunlar tam manasıyla "püsküllü yalanlardır"(1).

Macerâsını yukarda kaydettiğimiz böyle bir adam için nasıl peygamber denilebilir ? Bunu akıl kabûl eder mi ?(2).

4-Yukarıya kaydettiğimiz rivâyetlerden biri için,sened ricâlinden biri:"Bana kıssayı Seyyar böylece anlatmıştı;bilmiyorum ama,buna herhalde bazı şeyler karışmış olmalı;" diyerek kıssanın sıhhati hakkındaki kaygusunu ifade ediyor(3).

5-Kur'ânın üzerinde durduğumuz bu âyeti kısadır;tafsîlattan uzaktır.Âyette bahis konusu edilen kişinin adı,memleketi,kimin soyundan olduğu beyan edilmemiştir.Bu zâtın adı,vatanı,babası,soyu sopu ile ilgili olarak ortaya atılanların tamamı müfessirlerin birbirlerinden alarak rivâyet ettikleri Ka'b ve Vehb İbn Münebbih ve benzeri kişilere ait rivâyetlerdir;ve netice olarak bunların tamamı "israiliyyât"tır. Konu ile ilgili rivâyetler hemen tamamiyle Ed-Dürrü'l-Mensûr'da mevcuttur ve bunlara asla itimad edilmemiştir(4).

----- O -----

Bel'âm'la ilgili olarak yukarıya aldığımız şeyler ekser ahvalde Tevrât rivâyetlerine veya -ifâde edildiği gibi- israiliyyâta dayanır. Bel'âm'a her türlü kötülüğü atfedebilmek için,hahamlar muhayyilelerinin bütün icâd gücüyle ğayret sarfetmişler ve buna türlü türlü şeyler ilave etmeyi bilmişlerdir;zamanla bu rivayetler İslâmî çevrelere intikal etmiş ve müslüman râviler ve müelliflerce mukaddes birer emanet gibi

1 Et-Taberî,IX.123;et-Tibyan,V.32;et-Tabressî,II.500;M.Ğayb,XV.54; el-Kurtubî,VII.320;İbn Kesîr,III.251;el-Kasımî,VII.2906.
2 M.Ğayb,XV.54.
3 Et-Taberî,IX.125.
4 Tefsîru'l-Menar,IX.375,379,382-83,"84;Mecelletü'l-Menar,XXVII.241-50,321-24;Abdü'l-Müte'âl es-Sa'îdî,M.Menâr,XXVII.600-603;rivayetler için bak.Ed-Dürrü'l-Mensûr,III.145 v.d.;Tefsîru'l-Menâr,IX. 379-83.

hıfzedilmiş ve kitaplarımıza aktarılmıştır(1).

Kitâb-ı Mukaddes'te Bel'âm :

İslâmî kaynaklara istinaden yukarıya almış olduğumuz şeylerin kıymetlerini ve bunların eski kültürlerle olan yakın ilgisini belirtmek üzere bazı pasajları Kitâb-ı Mukaddes'ten aynen alıyoruz :

"...Ve o vakitler Tsippor oğlu Balak Moab kralı idi.Ve Beor oğlu Balam'ı çağırmak için ırmak kenarında,kavmin oğullarının memleketi olan Petor'a ulaklar gönderip ona dedi:İşte,Mısırdan bir kavm çıktı;işte,yerin yüzünü kaplıyor,ve benim karşımda oturuyor.Ve rica ederim şimdi gel,benim için bu kavme lanet et;Çünkü o benden kuvvetlidir;belki muktedir olurum da onu vururuz,ve onu memleketten kovarım;çünkü bilirim ki,senin mübârek kıldığın kimse mübârek olur,ve lânet ettiğin kimse lânetli olur".

"Ve Moab ihtiyarları ile Midyan ihtiyarları elinde falcılık ücretleri olarak gittiler;ve Balam'a geldiler;ve ona Balak'ın sözlerini söylediler.Ve onlara dedi: Bu geceyi burada geçirin,ve Rabbın bana söyleyeceğine göre size cevâp vereceğim,ve Moab reisleri Balam'ın yanında kaldılar.Ve Allah Balam'a geldi ve dedi: Evinde olan bu adamlar kimdir ? Balam Allah'a dedi: Moab kralı bana dedi...Ve Allah Balam'a dedi: Onlara gitmeyeceksin! O kavme lânet etmeyeceksin;çünkü mübârektir...".

"...Ve Balam sabahleyin kalktı,ve eşeğine palan vurdu,ve Moab reisleriyle beraber gitti.Ve gittiği için Allah'ın öfkesi alevlendi; ve Rabbin meleği ona karşı durmak için yol üzerine dikildi.Ve o eşeğine binmişti,ve kendisi ile beraber iki uşağı vardı.Ve eşek yalın kılıcı elinde, yolda dikilmekte olan Rabbin meleğini gördü;ve eşek yoldan sapıp tarlanın içine girdi;Ve Balam yola döndürmek için eşeğe vurdu...Ve yine eşeğe vurdu...Ve eşek Rabbin meleğini gördü,ve Balam'ın altında çöktü.Ve Balam'ın öfkesi alevlendi,ve değneği ile eşeğe vurdu.

1 Aynı netîce için bak.D.B.Macdonald,İslâm Ansiklopedisi,Bel'âm maddesi.

Ve Rab eşeğin ağzını açtı,ve o Balam'a dedi:Sana ne yaptım ki,bana böyle üç kerre vurdun ? Ve Balam eşeğe dedi:Çünkü benimle eğlendin; keşke elimde bir kılıç olsa idi,şimdi seni öldürürdüm...".

"...Ve Balak Balam'a dedi:Bana ne yaptın ? Düşmanlarıma lânet etmek için seni getirdim;ve işte,sen onları ancak mübârek kıldın.Ve cevâp verip dedi:Rabbin ağzıma koyduğunu söylemeğe dikkat etmeli değilmiyim ?".

"Ve İsrafîl Şittim'de oturdu;ve kavm Moab kızları ile zinâ etmeğe başladı...Ve işte...İsrafîl oğullarından bir adam geldi,Mûsâ'nın gözü önünde,ve toplanma çadırı kapısında ağlamkta olan bütün İsrafîl oğulları cema'atinin gözü önünde kardeşlerine Midyânî bir kadın getirdi. Ve Kâhin Harûn oğlu,Finehas bunu görünce,cemaatin arasından kalktı,ve eline bir mızrak aldı;ve İsrafîlî adamın ardınca çadırın iç tarafına girdi,İsrafîlî adama,ve karnından kadına,ikisine de mızrağı sapladı. Veba da İsrafîl oğullarından kaldırıldı.Vebada ölenler 24 bin kişi idi... Ve Midyânî kadınla beraber vurulan İsrafîli adamın adı Salu oğlu Zimrî idi.Şimeoniler arasında ataları evinin bir beyi idi.Ve vurulan Midyânî kadının adı Tsur kızı Kozbî idi;bu adam Midyân'da atalar evi kavminin bir reisi idi"(1).

Yukarıya Kitâb-ı Mukaddes'ten aldığımız kısımlar da açıkca gösteriyor ki,Bel'âm'la ilgili olarak İslâmî eserlere geçen bilgiler tamamiyle yabancı menşe'lidir ve kat'î olarak tümü "israfîliyyât"tır.

-------- O --------

1 Sayılar,22/2-41;23/1-40;24/25;31/16; Yeşu,24/9.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PEYĞAMBERLERLE İLGİLİ HABERLERDEKİ

---------- İSRAİLİYYAT ----------

I. HZ. ÂDEM (A.S.)

A- HZ. ÂDEM'İN YARATILIŞI :

İslâm inancına göre Hz. Âdem (a.s.) ilk insan ve ilk peygamberdir; künyesi "Ebü'l-Beşer" (insanlığın ilk atası)'dir. Kur'ânı Kerîm'in bir çok âyetinde ve yine bir çok hadîslerde Hz. Âdem'in çeşitli durumlarından bahsedilir(1) : Yaratılışı, Cennet'e girişi, Cennet'ten indirilişi, tevbesi, İblîs ile arasında geçenler, zevcesi v.s. gibi. Kur'ânı Kerîm'in öz olarak anlatıp dile getirdiği ve sâdece ıbret gayesine matuf olan bu konulara - yeri geldikçe işâret edeceğimiz gibi- pek çok yabancı menşe'li haberler karışmış ve belki de yüz yıllardan beri Hz. Âdem'in gerçek kıssası olarak bunlar anlatılagelmiştir.

Kur'ânı Kerîm'in bazı âyetlerinde Hz. Âdem'in yaratılmasından bahsedilir. Uzun boylu izahları ve tafsîlâtı ihtivâ etmeyen ve yaratılıştaki safha ve istihâle devreleri demek olan bir kısım ta'bîrleri şöylece sıralayabiliriz :

1- Âdem (a.s.) çamurdan yaratılmıştır (2);

2- Cıvık çamurdan yaratılmıştır (3);

3- Çamurdan süzülmüş bir "hulâsa" dan yaratılmıştır (4);

4- "Kuru" çamurdan, sûretlenmiş "balçık" dan yaratılmıştır(5).

Müfessirler Hz. Âdem'in yaratılmasıyla ilgili tafsîlâtı bilhassa el-Bakara sûresinin 30-38. âyetleri münâsebetiyle vermişlerdir ki, me'âlleri şöyledir :

"Hani Rabbin meleklere : Muhakkak ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım, demişti. Melekler de : Biz seni hamdinle tesbîh ve seni takdîs edip dururken - orada bozgunculuk edecek, kanlar dökecek - kimse mi yaratacaksın ? Demişlerdi. Allah da : Sizin bilmiyeceğinizi herhalde ben bilirim, demişti..." .

---

1 Âyetler : Bakara,2/31,33,34,35,37;'Âlü 'Imran,3/33,59;Mâide,5/27; A'raf,7/11,19,26,27,31,35,172;İsrâ',17/61,70;Kehf,18/50;Meryem, 19/58;Taha,20/115,116,117,120,121;Yasîn,36/60...

2 El-İsra',17/61; el-A'raf,7/12;Sad,38/76;Mü'minûn,23/12;Secde,32/17.

3 Es-Saffat,37/11.

4 El-Mü'minûn,23/12.

5 El-Hıcr,15/26,33; er-Rahmân,55/14.

Konu İle İlgili Rivâyetler :

C.Hak Hz. Âdem'i yaratmak istediği zaman yeryüzünden toprağı gö-
rmek üzere Cebrail (a.s.)'i gönderdi. Yer ona :
"- Toprağımdan bir şey alarak onu eksiltmenden, şekil ve sûretimi bo-
ırak beni hakîr düşürmenden Allah'a sığınırım" diye Cebrail (a.s.)'in
erden toprak almasına müsâade etmedi. Bunun üzerine Cebrail (a.s.) top-
ığı almadan C. Hakkın huzuruna döndü ve :
"- Ey Rabbim! Yer, sana sığnarak toprak almama mani' oldu. Ben de me'-
ûr olduğum vazîfeyi göremeden döndüm" dedi. Allah bundan sonra bu işe
âkail (a.s.)'i me'mûr etti. Yer yine Allah'a sığınarak toprak alması-
a müsâade etmedi. Mîkâil (a.s.)' de Allah'ın huzuruna dönerek aynı söz-
eri söyledi. Allah bundan sonra, "Ölüm Meleği" ni gönderdi. Yer yine
llah'a sığınarak toprak almasına müsâade etmek istemedi. Melek :
"- Allah'ın emrini yerine getirmeden ve yerden toprak almadan göğe
önmekten Allah'a sığınırım" dedikten sonra yerden toprak aldı. Toprağı
alnız bir yerden almayıp, kırmızı, beyaz ve siyah yerlerden toplayarak
unları birbirleriyle karıştırdı. Bundan dolayı Âdemoğulları türlü renk-
edirler. Melek toprağı aldıktan sonra göğe çıktı; su ile ıslattı; top-
ak, yapışkan çamur haline geldi. Çamur değişerek kokuncaya dek kendi
alinde bırakıldı.

... Yüce Allah, Âdem (a.s.)'in yaratılacağı toprağın yerden alı-
narak göğe çıkarılmasını emretti. Toprak getirildikten sonra Âdem'i ya-
ışkan, siyah ve kokan çamurdan yarattı. Bu çamur ancak maddeleri bir-
birine yapıştıktan sonra siyah ve kokan bir şekil aldı. Allah bu çamur-
dan kendi eliyle Âdem'i yarattı. Âdem'in vücudu yere atılmış bir halde
40 gün kaldı. İblîs. bu 40 gün içinde Âdem'in sûreti yanına gelir, aya-
ğı ile teptiği vakit vücut ses çıkarırdı... İblîs ayağı ile teptikten
sonra ağzından girip dübüründen, dübüründen girip ağzından çıkar ve :
"- Sen böyle testi gibi ses çıkarmak için değil de, bir maksadla yara-
tılmışsındır; sana musallat olacak kudret bana verilirse, elbette seni
helâk edeceğim; sen bana musallat olursan, elbette sana isyan edeceğim"
derdi.

... C. Hak, Cuma günü ölçüsü hesabıyla 40 yıl Âdem'in çamurdan
olan cesedini bıraktı. Melekler Âdem'in cesedi yanından geçtiklerinde,

ondan çok korktular. Aralarında en çok korkan İblîs idi. İblîs Âdem'in cesedi yanından geçtikçe ona vuruyor, vurdukça testi gibi ses çıkarıyordu. İblîs : "Sen elbette, bir maksad için yaratılmış olacaksın" der, cesedin ağzından girip dübüründen çıkardı. Meleklere de :

"- Bu cesedden korkmayınız, çünkü rabbiniz sağırdır, bu cesedin içi ise kovuktur..." derdi.

...Yüce ve Ulu Allah,Âdem'e rûh üfleyeceği vakit geldiğinde meleklere:

"- Ben Âdem'e rûh üfledikten sonra ona secde ediniz" diye emretti. Allah,cesede rûhu üfürdüğünde baş tarafından girdi;Âdem aksırdı;Melekler ona :

"- الحمد لله =Allah'a hamdolsun,de" dediler.O da:" الحمد لله " dedi. Yüce Allah kendisine :

"- رحمك ربك =Rabbin seni esirgesin" diye mukabelede bulundu.Rûh Âdem'in gözlerine girip de gözleri canlandıktan sonra,Cennet meyvelerine baktı;rûh içine (karın boşluğuna) sirâyet ettiğinde canı yemek istedi; iki ayağı canlanmadan önce acele edip,yerinden kalkarak Cennet meyvelerini almak için sıçradı...

...Allah kendi rûhundan Âdem'e üfledikten sonra,ruh cesede baş tarafından girdi.Cesedin,rûhtan azıcık bir şey sirâyet eden her yeri et ve kan oldu.Rûh,göbeğine geldiğinde,Âdem kendisine baktı; cesedin güzelliği onu hayretlere ğarketti.Yerinden kalkmak istedi.Fakat kalkamadı...Cesedin her yeri canlandıktan sonra,Âdem aksırdı ve Allah'ın ilhâmıyla :"Âlemlerin Rabbına hamdolsun" dedi.Allah da Âdem'in bu sözüne :"Ey Âdem! Allah seni esirgesin" tarzında karşılık verdi...(1)

----- 0 -----

1 Et-Taberî,tefsîr,I.195 v.d.;tarîh,I/1.199 v.d.;et-Tabressî,I.76 v.d İbnü Kesîr,I.130 v.d.;el-Bidâye,I.68 v.d.;İbnü'l-Esîr,el-Kâmil, I.27 v.d.

R İ V Â Y E T L E R İ N T A H L Î L İ

Yukarıya kaydedilen rivâyetler içinde birçok kısımlar varki, onları İslâmî olarak göstermeye imkân ve ihtimal yoktur. Hz. Âdem'in yaratılışı ile ilgili olan âyetlere yukarıda kısaca temas etmiştik. Bu tür tafsîlâ âyetlerde yoktur; elimizde mezkûr tafsîlatı ihtiva eden sahîh hadîsler de mevcut değildir. O halde bunlar için tek merci'; İslâm öncesinin hurafât ve "israiliyyat" kaynağı olan belli şahıslarla Tevrât ve şerhleridir(1).

Âdem (a.s.)'in yaratılmasına Kitab-ı Mukaddes'te de(Tekvin,2/7) temas edilir. Yukarıya kaydettiğimiz rivâyetlerden bilhassa Mîkaîl, İsrafil ve Azrail'in yeryüzüne toprak almağa gidişleriyle ilgili rivâyet için M.Seligsohn :"Bu efsâne, bazı ta'dîlâtla beraber, İsraîlî asârdan alınmıştır" der(2).

B- HZ. ÂDEME SECDE ETMEKTEN KAÇINAN MELEKLERİN YAKILMASI :

Kur'ânı Kerimin müteaddit sûrelerinde, Hz. Âdem yaratıldığı zaman meleklerin ona secde etmelerine dâir C. Hak'tan emir almalarından bahsedilir(3). Böyle bir emir karşısında meleklerin derhal secde etmelerinden başka ne düşünülebilir ? Bazı tefsîrlerde el-Hıcr sûresinin : "Hatırla o vakti ki, Rabbin meleklere :

"- Ben, demişti, kuru bir çamurdan, sûretlenmiş balçıktan bir beşer yaratacağım. O halde ben onun yaratılışını bitirdiğim, ona ruhumdan üflediğim zaman siz derhal onun için secdeye kapanın". Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde etti. Ancak İblîs bu secde edenlerle beraber olmaktan çekinerek dayattı" me'âlinde olan âyetleri (15/28-31) münâsebetiyle şöyle bir habere yer verirler :

İbnü Abbas'tan : Allah melekleri yarattığı zaman şöyle buyurdu:

"- Gerçek ben çamurdan bir beşer yaratacağım; ben kendisini yarattığım an, derhal ona secde ediniz ! ". Allah'ın bu emrine melekler :

---

1 İbnü Kesîr, I.132, 133; el-Bidâye, I. 86.
2 İslâm Ansiklopedisi, Âdem maddesi (I.134).
3 El-Bakara, 2/34; el-A'raf, 7/11; el-İsra',17/61; el-Kehf,18/50; Taha, 20/116...

"- Yapmayız!" karşılığını verdiler; Allah üzerlerine bir ateş gönderdi ve ateş onların hepsini yaktı. Sonra C. Hak, başka melekler yarattı ve onlara da :

"- Gerçek ben çamurdan bir beşer yaratacağım; ben kendisini yarattığım an, derhal ona secde ediniz ! " dedi. Bunlar da Allah'ın emrine karşı galip dayattılar ve secde etmediler. Ravî der ki : "Allah onların üzerine de bir ateş gönderdi ve ateş onların hepsini yaktı" . Sonra Allah başka melekler yarattı ve onlara da :

"- Gerçek ben çamurdan bir beşer yaratacağım; ben kendisini yarattığım an, derhal ona secde ediniz! " dedi. Bunlar da secde etmediler; Allah da üzerlerine bir ateş gönderdi ve ateş onların hepsini yaktı. Bundan sonra Allah başka melekler yarattı. Onlara da :

"- Gerçek ben çamurdan bir beşer yaratacağım; kendisini yarattığım an, derhal ona secde ediniz :" dedi. Bu sonuncu grup melekler :

"- Emrini işittik ve itaat ettik" dediler. Yalnız İblîs secde etmedi ve böylece de küfredenlerden oldu(1).

-------- O ---------

Bu haber şüphesiz İslâm'ın melek telâkkîsine, akla ve an'aneye aykırıdır; kabulü mümkin değildir. Allah bir çok âyetlerde meleklerin emir alır-almaz "derhal" secde ettiklerini bildirmiştir. Bu haber âyetlerle açık bir tezat halindedir (2).

-------- O ---------

1 Et-Taberî, XIV. 31; es-Sülemî, Hakaik, varak 9a; İbnü Kesîr, IV. 160-61.
2 İbnü Kesîr, IV. 160-61.

3- HAVVA'NIN YARATILMASI :

Havva, Hz. Âdem'in eşinin adıdır. İnsanlığın ilk babası Hz. Âdem, ilk anası da Havva'dır. Kur'ânı Kerîmde Hz. Havva'nın yaratılmasıyla ilgili tafsîlâta rastlanmaz. Yalnız bir kaç âyette, "sizi bir tek candan yaratan, ondan da yine onun zevcesini vücuda getiren (O'dur=Allahtır)" ifâdesine rastlanır(1). Bu manâya yakın olan bir iki âyet de şu me'âldedir : "Sizde nefislerinizden, kendilerine ısınmanız için, zevceler yaratmış..."(dır)(2).

Görüldüğü gibi Allah Kur'ânı Kerîmde Havva'nın sâdece Âdem'den yaratılmış olduğunu bildirir ve bunun ötesinde herhangi bir tafsîlât vermez. Buna rağmen İslâmî eserlerde konu ile ilgili bir sürü tafsîlât vardır ve bunlar büyük bir çoğunlukla "israiliyyat" dır.

Havva'nın Yaratılmasıyla İlgili Rivâyetler :

İblîs, lânete uğrayıp Allah'ın rahmetinden uzaklaştırıldıktan sonra, Allah Âdem'i Cennet'de iskân etti. Âdem alışmadan ve ülfet etmeden Cennet'de dolaşıyordu. Kalbinin ülfet edeceği birisi (=eşi) yoktu. Âdem, uykuya dalmıştı. Uyandığında bir kadının başı ucunda oturduğunu gördü. Allah onu Âdem'in kaburgasından yaratmıştı. Âdem ondan :

"- Sen kimsin?" diye sordu. O : "- Ben bir kadınım" diye cevâp verdi. Âdem :"- Niçin yaratıldın ?" diye sorduğunda, kadın :"- Bana ülfet edesin diye" cevâbında bulundu. Melekler, Âdem'in ilminin ne derece olduğunu anlamak maksadıyla : "- Ey Âdem ! Kadına neden dolayı bu ad (Havva) verilmiştir ?" diye sordular. Âdem :"- Cünkü o canlı bir maddeden yaratılmıştır" cevâbında bulundu...

Tevrat ile amel eden kitap ehlinden ve başka bilginlerden Abdullah İbn Abbas yoluyla bize erişen haberlere göre, Allah Âdem'i uykuya daldırdıktan sonra sol tarafındaki kaburgalardan birini aldı; bu kaburganın yerini hemen et bürüdü, iyileşti. Bu zaman Âdem uyuyordu. Allah bu kaburgadan Havva'yı yaratıncaya kadar uykusundan kalkmadı. Ravîlerin

---

1 En-Nisa,4/1; el-A'raf,7/189; ez-Zümer, 39/6.
2 Er-Rûm, 30/21; eş-Şûra, 42/11.

hikâye ettiklerine göre, Âdem uykusundan kalkarak bir tarafında Havva-yı gördüğünde : "- Etim, kanım, eşim ! " dedi. Bu rivâyetin doğ rulu-nu Allah bilir...

Mücâhid'den rivâyete göre ; Allah, Âdem uykuda iken, Havva'yı onun aşağıdaki iki eğe kemiğinden yarattı...(1).

------ O ------

Bu rivâyetleri eserlerine alan müelliflerden bazısı, bunların "Kütübü Kadîme" den alınmış olduğunu(menkûl olduğunu) tasrîh etmişler-dir. Ve rivâyetlerden biri için de Taberî :"Bu rivâyetin doğruluğunu Allah bilir" demiş ve böylece rivâyet hakkındaki kuşkusunu belirtmiş-tir(Tarih, I/1, 141).

Havva'nın Hz. Âdem'in sol eğe kemiğinden yaratılmış olması; karşılıkla konuşmaları ve bunlara dâir olan tafsîlâtın da aslı yoktur; bunlar hemen tamamiyle israiliyyatdır(2).

Bu konu üzerine dikkat çeken müellifler gerçekten haklıdırlar. Çünkü konu aynen Tevrat'dan aktarılmıştır :

"... Ve Rab Allah dedi : Adam'ın yalnız olması iyi değildir; kendisine uygun bir yardımcı yapacağım... Ve Rab Allah Adam (Âdem)'ın üzerine derin uyku getirdi, ve o uyudu; ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı, ve yerini etle kapladı. Ve Rab Allah adamdan aldığı kabur-ga kemiğinden bir kadın yaptı; ve onu adama getirdi. Ve Adam dedi : "Şimdi bu benim kemiklerimden kemik, ve etimden ettir; buna "nisa" de-nilecek, çünkü o insandan alındı... Ve adam karısının adını Havva koy-du; çünkü bütün yaşayanların anası oldu" (3).

Kadınlarla iyi geçinmeyi, onların eğitim ve öğretimini tavsiyye eden hadîslerde, kadın kaburga kemiğine benzetilmiştir. Bazı hadisler-de de eğe kemiğinden yaratıldığı ifâde edilmiştir(Buharî,K.Nikâh,bab.79, 80;K.Enbiya,bâb.1;Müslim,K.Rada',no.62,65;et-Tirmizî,K.Talak,bâb.12; Fethu'l-Bârî,XI.161;Tuhfetü'l-Ahvezî,IV.367).Bu hadislerden Havva'nın yaratılışına ait herhangi bir tafsîlât çıkarmak mümkin değildir. Çeşit-li mecazî yorumlara müsait olan hadislerin esas hedefi, kadınlara kar-şı yumuşak hareket etmenin ve onlara iyi davranmanın teminidir.

---

1 Et-Taberî,tefsîr,I.229 v.d.;tarih,I/1.140-41;el-Arais,s.18;Tab-ressî,I.84-85;M.Tenzîl,I.122;İbnü Kesîr,I.137;el-Kâmil,I.32-33; Mekkî İbn Hammuş,Tefsîr, Varak 8b;İbnü Âdil,Kitâbü'l-Lübâb, varak 34b,A.Çâviş,Esraru'l-Kur'ân,I.138.

2 Abdü'l-Azîz Çâviş,Esraru'l-Kur'ân,I.138.

3 Tekvin, 2/18-23; 3/20.

D · İBLÎS CENNETE NASIL GİRDİ ?

Kur'ânda, Cennetde oturan ve orada diledikleri gibi gezip tozan âdemle eşinin şeytan tarafından iğva edildiği ve nîmet dolu bu güzel yurttan çıkarıldığı anlatılar : "...Şeytan onların ayağını oradan kaydırıp içinde bulunduklarından (onun nimetlerinden) onları çıkarıvermiş (muhrum edivermiş)'di..." (el-Bakara, 2/36).

Âdem ile eşi Cennetde oturuyorlardı. "Aceba şeytan nasıl oldu da onlara yaklaşma fırsatı buldu; Cennete nasıl girdi; onları nasıl iğva etti ?" soruları bir çoklarını meşgul etmiş ve onları bir takım cevâplar aramağa sevketmiştir. Bazı müelliflerin hiç üzerinde durmadığı ve bunlarla meşgul olmayı lüzumsuz bulduğu (1) yukarıdaki sorulara şu tarzda cevâplar bulunmuştur :

1- Âdem'i de, Havva'yı da görmeden onları iğva etti (2);

2- Âdem ve eşine yerden (arzdan) hitabedip konuştu ve onları böylece azdırdı (3);

3- Âdemle Havvayı Cennetin kapısında gördü. O zamanlar şeytan Cennetin kapısına yaklaşabiliyordu. Böyle bir fırsattan istifâde ederek konuştu ve onları iğva etti (4);

4- Şeytan bizzat kendisi ayaklı bir hayvan kılığına girip, Cennet bekçilerine kendini belli etmeden Âdem ile Havvaya yaklaştı ve onları kandırdı (5);

5- Şeytanın Cennete girmesine yılan vesîle oldu (6). (Burada herhangi bir tafsîlât bahis konusu değildir);

6- Yılanın [illegible] arasına gizlenerek Cennete girdi(7);

7- Yılanın karnına (veya ağzına) girerek Cennete sokulmayı başardı. Rivâyete göre Yüce Allah Âdeme : "Ey Âdem, eşinle birlikte Cennette oturunuz; Cennetin nimetlerinden istediğiniz gibi bol bol yiyiniz;

4? El-Vahıdî,el-Vasît,varak 16a; et-Tabressî,I.87;M.Tenzîl,I.22.
3 El-Matürîdî,et-Te'vîlât, varak 12b; el-Kirmânî,Lübâbü't-Tefsîr, varak 9a; et-Tabressî,I.87.
1 El-Matürîdî,et-Te'vîlât, varak 12b; el-Kuşeyrî,Letaifü'l-İşârat, varak 10b,
2 Et-Tabressî,I.87; Z.Mesîr,I.68.
5 Et-Taberî,I.236.
6 El-Vahıdî, el-Vasît, varak 16a.
7 Tefsîru 'Askerî, varak 54a; Tefsîru Ebi'l-Leys, varak 14a; İbnü Tayfûr es-Secâvendi, varak 13a.

fakat şu ağaca yaklaşmayınız ; Yakalaşırsanız kendinize yazık etmiş olursunuz" dedi. İblîs, onların yanına Cennete girmek istedi. Cennetin muhafızları onu Cennete sokmadılar. Bundan sonra İblîs yılanın yanına geldi. Yılan o zaman deve gibi dört ayaklı olup en güzel hayvanlardandı. İblîs ona, ağzı içine alarak kendisini Cennete, Âdemin yanına götürmesini teklîf etti. Yılan onun bu teklîfini kabûl edip İblîs'i ağzının içine soktu. Cennet muhafızlarının yanından geçti. Allah bunu irâde etmiş olduğu için, onlar İblîs'in yılanın içinde bulunduğunu bilmiyorlardı. İblîs yılanın ağzı içinde iken Âdeme konuştu ise de, Âdem onun sözüne önem vermedi. Bunun üzerine yılanın ağzından çıkarak Âdeme gözüktü...(1);

8- Yılanın azı dişleri arasına gizlenerek Cennete girdi. İbnü Abbas'tan nakledilen habere göre; "Allah düşmanı İblîs kendisini yüklenerek Cennete götürmeleri için yeryüzü hayvanlarına teklîflerde bulundu. Maksadı Âdem ve Havva ile konuşmaktı. Hiç bir hayvan onun bu teklîfini kabule yanaşmadı. Bunun üzerine yılanın yanına geldi. Ona :"Sen benim Cennete girmemi te'mîn edersen, seni himâyeme alır Âdem oğullarından korurum" dedi. Yılan İblîs'in bu teklîfini kabûl edip onu azı dişlerinden iki tanesinin arasına alarak Cennete götürdü..." (2).

--------- O ---------

İblîs'in Cennette bulunan Hz. Âdemle eşini aldatarak memnu' ağaçtan yedirdiği, gizli yerlerinin açılmasına sebep olduğu ve onların nimet dolu yurttan çıkarılmasına vesîle olduğu bir gerçektir. Yalnız İblîs'in Cennete girmek için bir çok hayvanlara teklîfte bulunduğu, onların kabûl etmemeleri ve nihâyet yılanla anlaşması yolundaki rivâyetler tamamiyle gayr-i İslâmîdir, israiliyyattır (3). Buna dâir ne Kur'ânda

---

1 Süfyan es-Sevrî, Tefsîr, s.69; et-Taberî,tefsîr,I.235-37; tarih, I/1.143-44,145 v.d.; el-Arais,s.19; el-Kirmanî,Lübâbü't-Tefsîr, varak 9a; el-İsfirâyînî, Tacü't-Teracim, varak 21b; et-Tabressî, I.87; M.Tenzîl, I.22; Z. Mesîr,I.67; İbnü 'Âdil,Kitâbü'l-Lübâb, varak 35b; et-Tibyan, I.168.

2 Et-Taberî, tefsîr,I.236; tarih,I/1, 144-45; el-Matürîdî, et-Te'vîlât, varak 12b; es-Sa'lebî, el-Keşfü ve'l-Beyân, varak 25a; el-Arais,s.19; Z.Mesîr,I.67; el-Kâmil,I.33.

3 Et-Te'vîlât, varak 12b; İbnü 'Âdil,Kitâbü'l-Lübâb, varak 35b; İbnü Kesîr,I.139,141.

ve ne de hadîslerde bilgi vardır.

Konu ile ilgili rivâyetleri tefsîrine alan Taberî:"Bize göre bunların hakka en yakın olanı,Allah kitâbı Kur'ân'a muvafık olanıdır" diyerek bir ölçüde rivâyetlerden hoşlanmadığını ifâde eder (1).

Ayrıca rivâyetlerin;"Eğer İblîs,yılanın karnına veya ağzına girmeye muktedir olsaydı önce bütün hayvanlara ve sonra da yılana yalvarmasına ne luzum vardı ? Bizzat kendisini yılan yapar ve Cennet'e girerdi." gibi mantıkî yönden izaha luzum yoktur.Zîra bunların israîliyyât olduğu meydandadır ve bunlar asla iltifat edilmemesi gereken hurafelerdir (2).

Kitâbı Mukaddes (Tekvîn,3/1-15)'te Âdem ile eşinin bir takım hilekârlıklar sonucu yılan tarafından aldatıldıkları ve yasak ağacın meyvesinden yemeye teşvik edildikleri anlatılır(İslâm Ansiklopedisi,V/2.691).

E - MEMNU' AĞAÇ

a-Memnu' Ağacın Cinsi:

Allah,Cennet'te bulunan Hz.Âdem ve eşine:"...Şu ağaca yaklaşmayın!" emrini verdi(el-Bakara,2/35).Cennette istedikleri her şeyden yiyebilecekler,istedikleri yerde gezebileceklerdi.Yalnız bir "ağaç" vardı ki, ona yaklaşamayacaklar,ondan korunacaklardı.Kur'an-ı Kerîm'de ve sahîh hadislerde bu ağacın ne olduğu,adı,cinsi,rengi v.s.hakkında herhangi bir beyan ve açıklama yoktur.Buna rağmen tefsirler bu konuda şu bilgileri ihtiva etmektedirler:

1- "İlm" yani hayrı ve şerri bilme ağacı idi (3);

2- Üzüm asması idi (4);Bunun içim ümmet-i Muhammede şarap haram kılınmıştır;

---

1 Et-Taberî,I.238.
2 İbnü 'Âdil,Kitabü'l-Lübâb,varak,35 b.
3 Et-Te'vîlât,varak,11b;Tefsîru'l-Askerî,varak,54a;Es-Sa'lebî,el-Keşfü ve'l-Beyân,varak 25a;el-Arâis,s.18;el-İsfirâyînî,T.Teracim,varak, 21b;Lübabü't-Tefsîr,varak,9a;İbn Tayfûr,vrak,13a;İbn Kuteybe,T.M. Hadîs,s.139;et-Tibyan,I.157;Z.Mesîr,I.66.
4 Tefsîru Ebi'l-Leys,varak,13b;et-Taberi,I.232;İbnü'l-Arabî,A.Kur'an, I.19;el-Arais,s.18;el-Vahidî,el-Vasît,varak,16a;el-Mehdevî,et-Tahsîl,varak,5a;İbnü Adil,K.Lübâb,varak,35a,et-Tibyan,I.157;el-Keşşaf, I.127;et-Tabressî,I.85;Z.Mesîr,I.66;İbn Kesîr,I.137.

3- Ağaç "cinsi" idi (1);

4- Buğday idi (2);Vehb İbn Münebbih'den nakledildiğine göre;"Öyle bir Cennet buğdayı idi ki,dânesi sığır yüreği gibi,kaymaktan lezzetli,baldan tatlı idi".

5- Sünbüle idi (3);

6- Zeytûn ağacı idi (4);

7- Hurma ağacı idi (5);

8- İncir ağacı idi (6);

9- Meyvesinden yendiği zaman büyük abdest ihtiyacı hissettiren bir ağaç idi (7);

10- Kâfur ağacı idi (8);

11- Ebedîlik ağacı idi ve melekler bununla kaşınırlardı (9);

12- Şarap ağacı idi (10);

13- "El-Mihne" ağacı idi (11)

---

1 İbnü 'Âdil,K.Lübâb,varak,35a.
2 Tefsîru Mukatil,varak,9a;Et-Taberî,I.231;et-Te'vîlât,varak,11b; Lübâbü't-Tefsîr,varak,9a;el-İsfirâyînî,T.Teracim,varak,21b;Tefsîru Ebi'l-Leys,varak,13b;el-'Arâis,s.18;el-Keşşâf,I.127;el-Kamil, I.34;Récits et Personnages Bibliques dans la Légende Mahométane, (Revue des études juives,85 (1928) s.115).
3 Tefsîru Mukatil,varak,9a;et-Taberî,I.231;es-Sa'lebî,tefsîr,varak, 25a;el-Arais,s.18;el-Vâhidî,el-Vasît,varak,16a;El-Mehdevî,et-Tahsîl,varak,5a;İbnü Adil,K.Lübâb,varak,35a;et-Tibyan,I.157; ;et-Tabressî,I.85;Z.Mesîr,I.66;es-Secâvendî,varak,13a.
4 İbnü Kesîr,I.138.
5 Z.Mesîr,I.66;İbnü Kesîr,I.138.
6 Et-Taberî,I.232;el-Vahidî,el-Vasît,varak,16a;el-Kirmanî,L.Tefsîr, varak,9a;Tefsîru Ebi'l-Leys,varak,13b;el-Mehdevî,et-Tahsîl,varak, 5a;İbn Âdil,K.Lübâb,varak,35a;et-tibyan,I.157;el-Keşşâf,I.127;et-Tabressî,I.85;Z.Mesîr,I.66.
7 Et-Taberî,tarih,I/1.149;İbnü Kesîr I.138.
8 El-Arâis,s.18;tefsîr,varak,25a;el-Kirmânî,L.Tefsîr,varak,9a;İ.T. es-secâvendî,varak,13a;el-İsfirâyînî,T.KERACİM,varak,21b;et-Tibyan, I.157;Z.Mesîr,I.66.
9 Et-Taberî,I.231;et-Tibyân,I.157;Z.Mesîr,I.66.
10 Et-Taberî,I.232.
11 Es-Sa'lebî,el-'Arâis,s.18.

14- Üzüm idi (1);

15- Meyva ağacı idi(2);

Bazı kaynaklarda,dalları birbirine sarılmış olarak tasvîr edilen bu ağaç hakkında Şii mezhebine ait koyu te'vîller de yapılmıştır;

16- "Şecere-i 'Ilm-i Muhammed" idi(3);

17- "Şecere-i Âl-i Muhammed" idi(4).

------- O -------

Yukarıda da söylediğimız gibi,Yüce Allah Kur'anda bu ağcın ne olduğunu tayin etmemiş ve ismi ile bildirmemiştir.Ancak bunun Cennette muayyen bir ağaç olduğunu ve insanın sa'adetine mani' olucu hassası bulunduğunu ifhâm etmiştir.Demek ki,bundan fazlasını bilmek mümkün değildir,hem de faydasızdır.

Hal böyle iken,bir kısım müfessirler bu ağaç hakkında akıllarına geleni söylemişler ve bu konuda her duyduklarını doğru farzederek eserlerine almışlardır.Neredeyse dünyada herkesce ma'ruf olan sayılmadık ağaç ismi bırakmamışlardır.Bu babde evla olan şüphesiz tevakkuftur."Biz bu ağacı tayin edemeyiz" deyib Allah'ın bildirdiği ile iktifa etmektir. Ama bu yapılmamıştır,yapılamamıştır.

Özet olarak ifâde etmek gerekirse:

1- Ne Kur'anda ve ne de hadîste bu ağaç ümmete bildirilmemiştir ve bunu bilmek âlime fayda vermez;bilmemek zarar getirmez(5);

2- Bilmeye ihtiyacımız yoktu(6);

3- Ağacın ne olduğunu bilmenin dünyevî ve uhrevî bir faydası olsaydı Allah bildirirdi(7).

---

1 Et-Taberî,I.232;et-Te'vîlât,varak,11b;el-Kirmânî,L.Tefsîr,varak,9a.
2 El-İsfirâyînî,Tacü't-Terâcim,varak,21b.
3 Tefsîru Askerî,varak,54a.
4 Aynı kaynık,aynı yer.
5 Mekkî İbnü Hammûş,tefsîr,varak,8b;M.Ğayb,III.5-6;el-Kâsımî,II.108.
6 el-Maturîdî,et-Te'vîlât,varak,12b.
7 El-Bidaye,I.75;Tefsîru'l-Menâr,I.278.

Bu konudaki rivâyetleri tefsîrine alan Taberî,allameliğine lâyık bir edâ ve tam bir selâhiyetle işi neticeye bağlamış;luzûmsuz söz kalabalığından ibaret laflara i'tibar edilmemesi gerektiğini belirtmiştir(1).

Kitâb-ı Mukaddes (Tekvîn,2/16-17)'de bu memnu' ağacın ne olduğu hakkında bir tek cümle vardır,o da olduğu gibi tefsirlere geçmiştir: "Ve Rab Allah adama emredib dedi:Bahçenin her ağacından istediğin gibi ye; fakat iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yemiyeceksin! Çünkü ondan yediğin günde öleceksın".

b-Hz.Âdem'e Memnu' Ağaçtan Kim Yedirdi ?

Bütün rivâyetler aşağı-yukarı ittifaka yakın çoğunlukla Hz.ÂDEM'e memnu' ağaçtan Havva'nın yedirdiği noktasında birleşirler.Haberlerin bir kaçı şöyledir:

1- İbnü Abbas,İbnü Mes'ûd ve bazı sahâbeden:

...(İblîs memnu' ağaçtan yemesi için Âdem'e ne söyledi ise tesir etmedi),Âdem İblîs'in sözüne kanmadı;ağacın meyvesini yemedi.İblîs bundan sonra Havva'nın yanına geldi.Havva ağacın meyvesinden yedi ve sonra Âdem'e:

"- Sen de ye! Ben yedim zararı dokunmadı" dedi.Âdem ağacın meyvesini yedikten sonra,her ikisinin avret yerleri gözüktü...

2- Vehb İbn Münebbih'den:

İblîs,Allah'ın âdem ile Havva'nın yaklaşmalarını yasak ettiği ağaçtan bazı parçalar alarak Âdem ile Havva'nın yanına geldi.Onlara :

"- Şu ağaca bakın! Kokusu,tadı,rengi ne kadar güzeldir! "dedi...Allah bundan sonra Havva'ya hitaben :

"- Ey Havva! Sen benim kulumu aldattın..." dedi...

3- Muhammed İbn Kays'tan:

...İblîs,yılanın içine sokularak Cennet'e girdi.Havva ile konuştu.Âdem'i azdırmak maksadı ile kötü işi ona iyi olarak gösterdi...İblîs'in sözlerinin tesiri ile Havva yasak edilen ağacın meyvesini kopardı. Bunun üzerine ağaç kanadı.Giydikleri süslü elbiseler üzerlerinden yere

---

1 Et-Taberî,I.233; İbnü Kesîr,I.138.

düştü...Allah :

"- Ben sizi bu ağca yaklaşmaktan men etmedim mi ." dedi...Âdem :

"- Ey Rabbim! Bu ağacın meyvesini bana Havva yedirdi" dedi.C.Hakk Havva'ya ;

"- Ona niçin bu ağacın meyvesini yedirdin ?" dediğinde O :"Yılan bana yememi emretti" cevâbında bulundu.Allah yılana :

"- Niçin yemeği emrettin ?" diye sorduğunda O :

"- Bana bunu İblîs emretti" dedi.C.Hakk:"İblîs'e lânet okunmuştur,O dergâhımdan sürülmüştür" buyurdu.Havvaya da :

"- Ey Havva! Bu ağacın kanamasına sebeb olduğun için,sen de her ay kana bulanacaksın! " dedi...

4- İbnü Zeyd'den :

İblîs,kötüyü iyi göstermek sûretiyle Havva'nın kalbine vesvese verdi.Bunun üzerine Havva ağacın yanına ğeldi.İblîs bundan sonra Âdem'e Havva'yı güzel gösterdi.Âdem,Havva'yı ihtiyacını tatmîne çağırdı.Havva, ancak ağacın yanına ğelmesi şartıyla ona muvafakat edeceğini söyledi. Âdem oraya geldiğinde Havva :

"- Ancak meyvesinden yersen buna yanaşırım" dedi.Bunun üzerine her ikisi de yasak olan ağacın meyvesinden yediler.Hemen her ikisinin avretleri gözüktü...Allah :

"- Ey Âdem! Seni bu işe kim sevketti ?" diye sorduğunda Âdem :

"- Havva!" diye cevâp verdi...

5- Saîd İbn Müseyyib'den :

Saîd İbnü Müseyyib,yemin ederek Âdem'in aklı başında iken bu ağaca yaklaşmadığını söyledi; Ona göre Havva Âdem'e şarap içirerek şarhoş ettikten sonra,ağacın yanına getirmiş,Adem'de şarhoş kafa ile ondan yemiştir.Âdem ile Havva bu hataya düştükten sonra,Allah onları Cennet'ten çıkardı(1).

---

1 Bütün bu rivâyetler için bak.et-Taberî,tefsîr,I.235,237;tarih,I/1.145 v.d.;Tefsîru Ebi'l-Leys,varak,14a;M.Tenzîl,I.22,23;el-Kâmil, I.34;el-Maverdi,eʒ-'Uʒûn,varak,27a;es-Sa'lebî,el-Keşfü ve'l-Beyân, vanak,25a;İbnü 'Adil,Kitabü'l-Lübâb,varak,35b;İ.T.es-Secâvandî, varak,13a;İbnü Kuteybe,T.M.Hadîs,s.139-40.

Yukarıya, Âdem'e yasak ağacın Havva tarafından yedirilmesiyle ilgili olarak aldığımız rivâyetler ve diğer tafsîlat da İslâmî değildir(1). Bunları doğrulayacak sahih eserlere malik değiliz. Adem'in şarap içmesi ile ilgili rivâyeti kitaplara dercetmek büyük bir gaflet eseridir. Allah'ın peygamberi olan bir zata hem de Cennette "şarap içti" demek ne büyük bir cür'ettir; Bunun isbatı nasıl mümkün olacak ? Şarap Cennete nereden gelecek.

Âdem'in şarap içmesi ile ilgili rivayeti İbnü'l-Arabi ve İbnü'l-Esîr şiddetle reddederler(2). İbnü'l-Esîr: "Saîd İbnü'l-Müseyyib'e hayret doğrusu! Allah Kur'anı Kerimde Cennet şarabı hakkında "bembeyazdır; içenlere (serâpa) bir lezzet(dir) şorada (Cennette) bir humar (baş ağrısı)'da yok. Onların bun(şarap)'tan bîhûş olacakları da yok! "(es-Saffat, 37/47) dediği halde, bu sözü nasıl söyleyebilir ?" diye yakınır(el-Kâmil, I.35).

Rivâyetlerin menşe-i gayr-i İslâmî'dir. Bir numûne olmak üzere Tevrât'tan bazı şeyler aktaralım(Tekvîn, 3/1-13) :

Ve Rab Allah'ın yaptığı bütün kır hayvanlarının en hilekârı yılandı. Ve kadına dedi:

"-Gerçek Allah, bahçenin hiçbir ağacından yemiyeceksin dedi mi ?". Ve kadın yılana dedi :

"- Bahçenin ağaçlarının meyvesinden yiyebiliriz; fakat bahçenin ortasında olan ağacın meyvesi hakkında Allah :Ondan yemeyin, ve ona dokunmayın ki, ölmiyesiniz dedi". Ve yılan kadına dedi :

"- Kat'iyyen ölmezsiniz! Çünkü Allah bilir ki, ondan yediğiniz gün, o vakit gözleriniz açılacak, ve iyiyi kötüyü bilerek Allah gibi olacaksınız!". Ve kadın gördü ki, ağaç yemek için iyi, ve gözlere hoş, ve anlayışlı kılmak için arzu olunur bir ağaçtı; va onun meyvesin den aldı. Ve yedi; ve kendisiyle beraber kocasına da verdi. O da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Ve çıplak olduklarını bildiler... Ve Allah adama :

---

1 Müslim'de: "Havva olmayaydı, kadın cinsi zevcine ebediyyen hiyanet etmezdi" me'âlinde bir tek cümle vardır. Bunun dışında konu ile ilgili başka herhangi bir İslâmî habere mâlik değiliz(Müslim, K. Rada', bab.19; en-Nevevî, X.59).

2 İbnü'l-Arabî, A.Kur'ân, I.19; el-Kâmil, I.35.

"- Ondan yeme; diye sana emrettiğim ağçtan yedim mi?" Ve adam dedi:

"- Yanıma verdiğin kadın o ağaçtan bana verdi,ve yedim".Ve Rab Allah kadına dedi:

"- Bu yaptığın nedir ?".Ve kadın dedi :

"- Yılan beni aldattı,ve yedim".Ve Rab Allah yılana dedi :

"- Bunu yaptığın için...lânetlisin! ".

c- Âdem Ve Eşinin Elbîseleri :

Mu'telif eserlerde,Âdem ile eşinin Cennet'de giydikleri elbîsenin şekli ve neden ma'mûl olduğuna dair bazı rivâyetler vardır:

1- Tabi'i elbîse idi ve tırnak şeklinde idi.Yani tırnak nasıl altındaki eti örterse Âdem ile Havva'nın elbîseleri de bedenlerini öylece örtüyordu (1);

2- Elbîseleri nûr'dan idi(2).

------ O ------

Bu rivâyetleri de isbâta imkân yoktur.Bunlara deşmeğe,ne olduğunu araştırmaya hiç lüzûm yoktur.Allah,Âdem'le eşinin elbîselerinin olduğunu haber veriyor (el-A'râf,7/20).Bize bu yeter.Şu idi,bu idisi fazladır ve faydasızdır(3).

ç- Âdem'le Eşi Açılan Yerlerini Ne İle Örttüler ?

Rivâyetlere bakılacak olursa,memnu' ağaçtan yiyen Âdem ile Havva'nın avret yerleri açıldı.Bunun üzerine Âdem bir ağacın içine girdi. Allah :

"- Ey Âdem! Sen nerdesin ?" diye seslendi.Âdem :

"- Ey Rabbim,buradayım" diye cevâp verdi.Allah :

"- Ağacın içinden çıkmayacak mısın ?" dediğinde Âdem :

"- Ey Rabbim,senden utanıyorum" dedi.Allah bu vaziyet karşısında :

"- Senin yaratıldığın toprağa öyle bir lânet okuyacağım ki,bunun te'sîri ile,bitirdiği meyveler dikenlere dönecektir" dedi.

1 Et-Taberî tarih,I/1,144.
2 Et-Taberî,VIII.140,143;İbnü Kesîr,III.154;el-Bidâye,I.78.
3 El-Bidâye,I.78.

Diğer bir rivâyette,Âdem'in avret yeri açıldıktan sonra kaçarak Cennet'te sağa sola dolaştığı zikredilir.

Bir başka habere göre de Hz.Âdem Cennet'te koşarken saçı bir ağaca takıldı.Hz.Âdem ağaca :

"- Bırak beni!" dedi.Ağaç :

"- Seni bırakmıyacağım!" dedi.Bu anda Rabbı O'na :

"- Ey Âdem! Benden mi kaçıyorsun ?" dedi.Âdem de :

"- Ey Rabbim,senden utanıyorum" cevâbını verdi(1).

Âdem'le eşi açılan yerlerini rivâyetlere göre incir yaprağı ile örtmüşlerdir(2).

----- O -----

Yukarıya alınan bu rivâyetleri tasdik edecek İslâmî bilgilere malik değiliz.Hz.Âdem'in ayıp yeri açıldıktan sonra Cennetteki kaçışı ve saçına bir ağacın takılmasıyla ilgili merfu' bir hadîs İbn Ebi Hatim tarafından rivâyet edilmiştir.Taberî'ce de(tefsîr,VIII.142) benimsenip nakledilen bu hadîsin sıhhati ve Hz.Peyğamber'e âidiyeti kabul edilmemiştir (3).

Âdem'le eşinin "incir" yaprağı ile ayıp yerlerini örtmeye çalıştıkları yolundaki rivayet de kezâ İslâmî değildir (4).

Hz.Âdem'in C.Hakkla konuşması ve üzerlerine incir yaprakları örtmeleriyle ilgili rivâyetler tamamiyle Kitab-ı Mukaddes'ten alınmıştır:

"...Ve kendilerinin çıplak olduklarını bildiler;ve incir yaprakları dikip kendilerine önlükler yaptılar...Ve Rab Allah adama seslenip ona dedi:

"-Neredesin ?";Ve o dedi :

"-Senin sesini bahçede işittim ve korktum.Çünkü ben çıplaktım;ve gizlendim"(Tekvîn,3/7,9-11).

---

1 Et-Taberî,tefsîr,VIII.142 v.d.;tarih,I/1.150 v.d.;es-Sa'lebî,el-'Arâis,s.20;İbnü Kesîr,I.139;el-Kâmil,I.34.

2 Aynı kaynaklar ve aynı yerler.

3 İbnü Kesîr,I.139;IV.541.

4 El-Bidaye,I.78.

8 - ÂDEM , HAVVA , YILAN VE İBLÎS NERELERE İNDİLER ?

a- Âdem (a.s.)'ın İndirildiği Yer :

Allah Hz.Âdem'i gökten yere indirince onu Hind toprağına(bazı rivayetlerde Hind toprağındaki Dehnâ'ya) bırakmıştır,İbnü Abbas'tan nakledildiğine göre Hz.Âdem Hind toprağı hakkında şunları söylemiştir:"Yer yüzünde en ziyade hoş kokan yer Hind toprağıdır.Çünkü Âdem oraya indiği için onun Cennet'ten getirdiği hoş koku Hind'in ağaçlarına yapışmıştır",Hz.Adem'in yine Hind toprağında bulunan "Bûz" dağına veya Serendib adasına veya Serendib yakınındaki Neûda indirildiği de söylenir.

b- Havva'nın İndiği Yer :

Havva Cidde(Cüdde)'ye indirildi.Âdem onu arayarak Arabistana geldi.Onlar birbirleriyle buluştular.Havva Âdem'e orada yaklaşmış olduğu için buluştukları yere "Müzdelife" adı verildi...

c-Yılanın İndirildiği Yer :

Yılan Isfahan'a indirildi(bazı rivâyetlerde yılanın bir sahraya veya Nusaybin'e veya Beysan'a veya Sicistân'a indirildiği yolunda da kayıtlara rastlanır)(1).

ç-İblîs'in İndirildiği Yer :

İblîs Meysan adında bir yere indirildi(el-Übülle isminde bir yerden de bahsedilir).

Bazı kaynaklarda,İblîs'in Cennet'e girebilmek için Tavûs ile dostluk ve münasebet kurduğu ve Cennet'e girişte kendisine yar dım ettiği yolunda da rivâyetler vardır.Bu hareketinden dolayı Tavûs da Cennnetten sürülmüş Bâbil ülkesine indirilmiştir(es-Sa'lebî,el-'Arâis,s.20).

------ O ------

1 Et-Taberî,tarih,I/1.162 v.d.;el-'Arâis,s.20;Z.Mesîr,I.68;M.Tenzîl, I.23;el-Kâmil,I.36-37;el-Kurtubî,I.320;İbnü Kesîr,I.139-40;IV.374; Tarihu'l-Hamîs,I.53;Mu'cemü'l-Büldân,ilgili kelimeler.

Hz.Âdem,eşi Havva,yılan,Tavus ve İblîs'in inidirildikleri yerlerin neresi olduğunu beyan babında kitaplara bir çok isim geçmiştir.Bunların hemen hiçbirinin mesnedi yoktur.Bunları uzun boylu sayıp dökmenin de hiçbir faydası mevcut değildir.Konuya ait rivâyetler tamamen israîliyattan ibarettir.İbnü Kesîr'in dediği gibi bunlar "ğayba taş atmak" dan başka bir şey değildir(1).

Tabarî'nin tarihinde (I/1.164) şunları okuyoruz:"Kitâb ehline gelince,onlar Âdem'i Hind toprağındaki Vasim adını taşıyan dağa indirildiğini,bu dağın Dehnec ile Mindel arasındaki Behil ovası yahında bulunduğunu söylerler.Dehnec ile Mindel iki şehirdir.Onlar,Havva'nın Mekke toprağındaki Cidde'ye indirilmiş olduğunu anarlar.Diğerleri,Âdem'in Serendib'de "Buz" adını taşıyan dağa,Havva'nın Mekke toprağındaki Cidde'ye,İblîs'in Meysan'a,yılanın Isfahan'a inidirildiğini söylerler.Diğer bir rivayete göre de yılan bir sahraya,İblis Übüll'e denizi(acem körfezi) sahiline indirilmiştir.Fakat bunların indirildikleri yerler, ancak delil olabilecek bir haberle doğru olarak isbât edilebilir...Bu hususta böyle bir haber nakledilmiş değildir".

G- HAVVA'YA VE YILANA VERİLEN CEZA :

Tefsîrlerde,Hz.Havva'ya ve yılana verilen ceza hakkında epeyce malumat vardır.Ama bunları İslâmî olarak kabûl etmek için elimizde en ufak bir ip-ucu yoktur.Bunlar bütünüyle hristiyan ve yahûdîler'den nakledilmiştir.

a-Havva'ya Verilen Ceza :

Rivâyete göre,Havva ağaçtan kopardığı zaman ağaç kanadı.Allah: "Bu ağacı kanattığı gibi,ben de onu her ay kana bulaştıracağım.Ben onu mükemmel ve akıllı olarak yaratmıştım.Şimdi hafif akıllı yapacağım;O iğrenerek ve istemeyerek yüklü olacak,yavrusunu zorlukla dünyaya getirecektir" dedi.İbnü Zeyd der ki:"Havva bu hatasına katlanmamış olsa idi,

1 İbnü Kesîr,IV.374;Tefsîru'l-Menâr,I.279;el-Kâsımî,VII.2643.

dünya kadınları âdet görmezler,hepsi de akıllı olur,hepsi de kolaylıkla hâmile oldukları gibi kolaylıkla doğum yaparlardı"(1).

b- Yılana Verilen Ceza :

Rivâyetlere göre Allah yılana:

"- Sen mel'ûnu (şeytanı) içinde gizleyerek Cennete getirdin.Bu suçunun cezası olarak senin yiyeceğin sadece toprak olacaktır.Sen âdemoğullarının,onlar da senin düşmanların olup,sen rastgeldiğin her yerde onların ökçelerine vuracaksın.Onlar da rastgeldikleri her yerde senin kafanı kıracaklardır" dedi.

Başka rivâyetlere göre da Allah yılana şöyle hitabetmiştir :"Ey yılan! Senin ayaklarını eseceğim.Sen yüzün üzere sürünerek yürüyeceksin..."(2).

------ o ------

Havva'ya ve yılana verildiği söylenen cezaya ait rivayetler tetkîk edildiğinde bunların da İslâmî esaslarla,akıl ve iz'anla bağdaşmadığını görürüz.Hz.Havva,böyle bir hataya(!) düşmüşse bunun,adetleri milyarlarca olan kızlarına ve torunlarına teşmîlini akıl nasıl kabûl eder ? Bir kişinin işlediği günahın cezası nasıl olur da bunca insana çektirilir ? Keza yılanın durumu da böyledir.Bütün bu haberler İsraîliyattır(3).

Taberî(I.176)'nin kaydına göre İbnü Zeyd,bidayette Hz.Havva'nın Cennet kadınları gibi tertemiz yaratıldığı,fakat sonradan yasak ağaca yaklaşmak sûretiyle âsî olunca Allah tarafından kendisine şu şekilde hitabedildiğini zikreder:"Ben seni temiz olarak yaratımştım;şu ağacı kanattığın gibi ben de seni yakında kantacağım".

---

1 Et-Taberî,tefsîr,I.235 v.d.;VIII.143-44;tarih,I/1.146-48;el-Arâis, s.21;el-Kamil,I.34;İbnü Kuteybe,T.M.Hadîs,s.139.

2 Et-Taberî,tefsîr,I,235;VIII.143-44;tarih,I/1.146-48;El-Arais,s.21; el-Kamil,I.34;İbn Adil,K.Lübâb,varak,35b;İbn Kuteybe,T.M.Hadîs, s.139;La Légende Biblique Dans L'İslam (Revue des études Juives, 98 (1934) s.4).

3 el-Mâturîdî,et-Te'vîlât,varak,12b;İbn 'Adil,K.Lübâb,varak.35b;İbn Kesîr,I.139-141.

Bu rivâyet büyük bir ihtimalle Ehl-i Kitap'tan nakledilmiştir.Zira haber "ğarîb" olarak nitelendirilmiştir(İbnü Kesîr,I.110).

Kitâb-ı Mukaddes'te Havva ile yılanın cezasını anlatan pasajlar vardır:

"-...Ve kadın dedi: Yılan beni aldattı,ve yedim.Ve Rab Allah yılana dedi:Bunu yaptığın için bütün sığırlardan ve,ve bütün kır hayvanlarından daha lânetlisin.Karnının üzerinde yürüyeceksin,ve ömrünü bütün günlerinde toprak yiyeceksin.Ve seninle kadın arasına düşmanlık koyacağım. O senin başına saldıracak ve sen onun topuğuna saldıracaksın.Kadına dedi: Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım.Ağrı ile evlat doğuracaksın.Ve arzun kocana olacak,o da sana hâkim olacaktır"(Tekvîn, 3/13-16;İbnü Kutoybe,T.M.Hadîs,s.140).

Ğ- Hz. ÂDEM'İN TELAKKİ ETTİĞİ KELİMELER :

Hz.Âdem yaptıklarına son derece pişman oldu.Allah'a affı için yalvarıp yakardı.Allah'a tevbe ederken hangi kelimeleri kullandı; nasıl cümleler sarfetti,neler dedi,neyin aşkına bağışlamasını diledi ? Bütün bunlara dair kitaplarımızda bir hayli bilgi vardır(1).

Bu konuyu dile getiren âyet şu me'âldedir :"Derken Âdem rabbinden bir takım kelimeler telakkî etti(belleyib aldı vö O'na yalvardı).O da tevbesini kabûl etti"(el-Bakara,2/37).

İstisnasız bütün müfessirler de bu âyette geçen "kelimeler" den maksat el-A'râf sûresinin 23.âyetidir:"Dediler,Ey Rabbimiz,kendimize yazık ettik.Eğer bizi bağışlamaz,bizi esirgemezsen herhalde zarara uğrayanlardan olacağız".

Yalnız,"Âdem'in tevbe ettiği zaman Allah'tan alıp belledi̇ği kelimeler şunlardır" tarzında yüzde yüz kat'iyyet ifade eden delillere mâlik olmadığımız için bazı müelliflerce bunlar istismâr edilmek istenmiş,

1 Mi̇sal olmak üzere bak.Et-Taberî,tefsîr,I.243 v.d.

kendi fâsid görüş ve mezheplerini takviye için kullanılmıştır :

İbnü Abbas'tan nakledildiğine göre kendisi şöyle dimiştir:Ben Hz.Peyğamber'den,Âdem'in aldığı "kelimelerin" ne olduğunu sordum-ki Allah,Âdem o kelimelerle kendisine yalvarınca bağışlamıştı- O da soruma şu cevabı verdi:"Adem'in Muhammed,Fatıma,Hasan ve Hüseynin hakkı için(onların yüzleri suyu hürmetine) kendisinin bağışlanmasını istemişti" (1).

Bu ve benzeri rivayetler,tamamiyle şiilerin görüşlerini aksettiren fâsid şeylerdir.Efendimize nisbet edilen bu rivayet İbnü'l-Cevzî ve es-Suyûtî tarafından "mevzu" olarak ilân edilmiştir(2).

------ O ------

H- CENNETTEN İNDİĞİ ZAMAN HZ. ADEM'İN DURUMU VE ------- BERABERİNDE GETİRDİKLERİ-------

Cennet'ten indiği zaman Hz.Adem'in durumu ve beraberinde getirdiği şeylerin neler olduğuna dair öne sürülenleri biraz sonra göreceğiz. Hemen peşînen söyleyelim ki,bu yoldaki rivâyetlerin içinde i'timada şâyân hiçbir şey yoktur.Bunlar ya hayal mahsülü düzmelerdir veya Ehl-i Kitap'tan menkûldür.Bazıları:

Bir rivâyete göre Hz.Âdem bir dağa indirilmişti.Bu dağın yüksek tepesi,yeryüzündeki dağ tepelerinin göğe en yakın olanıdır.Âdem,bu dağın tepesine indirildiğinde,onun iki ayağı tepenin üzerinde başı gökte olup,meleklerin düâ ve tesbîhlerini işitiyor ve böylece onlarla ülfet peyda ediyordu.Fakat melekler ondan korktukları için,boyu kısaltıldı...

Âdem Hind ülkesinde yalnız kalınca sıkıldı.Halini Allah'a arzetti.Allah düâsını kabûl edip,onu Mekke'ye gönderdi.Mekkeye giderken onun

1 Ed-Dürrü'l-Mensûr,I.59 v.d.Buna ait diğer görüş ve rivayetler için bak.et-Tibyân,I.169;et-Taberî,I.89.
2 Ebu Şühbe,Mecelletü'l-Ezher,XXV.895.

ayak bastığı yerler ma'mûr köy,adımlarının arası çöl ve sahra halini aldı.Mekke'ye varıncaya kadar bu hal devam etti.Âdem Mekke'ye vardığında Yüce Allah Ona Cennetten bir yakût indirdi.Bu yakût,halen üzerinde Ka'be bulunan yere konuldu...

Âdem yere inince C.Hakka yalvardı:"Ey Rabbim! Ben,senin yurdunda senin komşun idim.Sen beni koruyordun.Orada senin ni'metlerinden bol bol yerdim...Cennetin hoş kokularını koklardım.Sen bundan sonra beni yere indirdin;boyumu 60 arşın yaptın.Bunun üzerine meleklerin sesleri kesildi;Cennetin kokuları kayboldu" diye düâ ve şikayette bulundu...Allah Cennetten indirdiği sekiz çift hayvanın bir çifti olan koçu kesmelerini emretti.Âdem koçu kesti;Havva yününü alarak eğirdi. Âdem ile Havva bu ipten kumaş dokudular.Âdem,kendisi için bir cübbe, Havva için bir gömlek ve baş örtüsü dokudu...

Âdem,Tur-i Sîna,Tûr-i Zeytâ,Lübnan ve Cûdî dağlarından getirdiği taşlarla evi(Ka'be'yi) yaptı.Temel taşlarını Hıra dağından aldı...

Âdem Cennet'ten yere indiğinde,başında Cennet ağacından yapılan bir tac bulunuyordu...Âdem yere indikten sonra tacın yapıldığı ağacın yaprakları kuruyarak yere döküldü.Bunun döküntüsünden her türlü hoş kokulu nebatlar bitti...

Allah,yere inidireceğini Âdem'e bildirdikten sonra Âdem,Cennetteki her ağacın yanından geçtikce dallarından birer tane koparmış,bu dalları beraberinde dünyaya getirmişti.Bunlar kuruduktan sonra yaprakları yere dökülerek yer yüzündeki hoş kokulu nebâtların aslını teşkil etmiştir...

Âdem,Cennet'ten çıktığında kendisiyle birlikte Cennet ağacından yapılmış bir 'asa getirdi...Mûsâ'nın 'asâsı da Âdem'le birlikte Cennetten indirilmiştir.Bu asa Cennetteki "as" ağacından olup Mûsâ'nın boyuna uygun olarak on arşın boyunda idi.Saban ve diğer gerekli şeyler de Âdem ile birlikte Cennetten inen eşya arasında bulunuyordu.Sonradan örs-çakiç ve kerpeten de Cennetten in dirildi...

Âdem Allah'ın emri ile 30 türlü meyveyi kendisiyle beraber getirmiştir.Bunlardan on tanesi kabuklu,on tanesi çekirdekli,on tanesi de hem kabuksuz,hem çekirdeksizdi.Kabukluları şunlardır:Ceviz,fındık,fıstık,haşhaş,nar,badem,kestane,at kestanesi ve hindistan cevizi.Çekirdekli olanları şunlardır:Şeftali,hurma,ünnab,şahluc,erik,gambira,sedir ağacının meyvesi,alıç ve ak günlük.Hem kabuksuz,hem çekirdeksiz olanları şunlardır:Elma,portakal,üzüm,dut,incir,salatalık,kavun,armut,ağaç kavunu ve hurnûp.Rivâyete göre Âdemle birlikte Cennet'ten çıkarılan nesneler arasında bir kese buğday da vardı.Diğer bir rivâyete göre buğday Âdem'in karnı acıktıktan sonra Cebraîl tarafından getirilmiştir.Çünkü Âdem aç kaldıktan sonra Rabbinden yemek yedirmesini istemiş,bunun üzerine Allah Cebraîl aracılığı ile ona "yedi" buğday tanesi göndermiş, Cebraîl bu dâneleri Âdem'in eline vermiştir.Âdem,Cebraîl'den:"Bu nedir?" diye sorduğunda Cebraîl ona:"Seni Cennet'ten çıkaran nesne işte budur!" cevâbında bulunmuştur.Bu buğday dânelerinin her biri 180 dirhem ağırlığında idi.Âdem,Cebraîl'den:"Ben bunları ne yapayım ?" diye sordu.Cebraîl: "Sen bu dâneleri yere serp" dedi.Âdem dâneleri yere serpti.Yüce Allah hemen o saatte bu dânelerden buğday yetiştirdi.Bundan sonra yere tohum ekmek Âdemoğulları arasında bir âdet oldu.Buğday yetiştikten sonra Cebraîl buğdayın biçilmesini,biçildikten sonra bir araya toplanmasını,elle oğuşturmayı,harman edip rüzgârda savurmayı öğretti...(1).

----- o -----

Yukarıya aldığımız bu rivâyetler,kitaplarda bir hayli uzun ve detaylıdır.Böyle uzun uzadıya yer verilen bu haberleri doğruluyacak elimizde sahih hadisler yoktur.Hayâller alabildiğine işletilmiş ve bunlar meydana getirilmiştir.Taberî bu noktayı ifâde babında tarihin(I/1.175)'de şöyle der:"...Bu zatın buraya kadar hikaye ettiğimiz sözleri,Hz.Peygamber'in ümmetinden olan ve geçip giden ulemânın rivâyetlerine aykırıdır".

Ayrıca,ez-Zehebî ve es-Suyutî'den naklen bu tür haberlerin "haber-i münker" olduğu da beyan edilmiştir(İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi,s.102).

1 Et-Taberî,tarih,I/1.165-78;el-Arais,s.21-25;Tefsîrun-Nakkaş,52a-b; İbn Kuteybe,T.M.Hadîs,s.281;Tarihu'l-HAMîs,I.53v.d.;el-Kamil,I.36v.d.

I- HZ. ADEM'E, EŞİNE VE ZÜRRİYETİNE ŞEYTANIN MUSALLAT OLMASI

Kur'ân-ı Kerîm'in müteaddid yerlerinde şeytanın,insana düşman olduğundan,onları her fırsattan istifade ederek kötü ve kanunsuz yollara teşvik ettiğinden bahsedilir(1).Bunlar doğrudur ve hepsine îman farzdır. Bu türlü âyetler dolaysıyla kitaplarımıza geçmiş bazı rivâyetler vardır ki,bunları İslmî esaslarla te'lîf imkânsızdır.Bunlardan biri de müfessirlerin el-A'râf sûresinin:"O,sizi bir cândan yaratan,bundan da,gönlü kendisine yatıp ısınsın diye eşini yapan odur.Vakta ki O,eşini örtüp bürüdü,o da hafif bir yük yüklendi de(bir müddet) bununla gidip geldi. Nihâyet (gebeliği) ağırlaşınca ikisi de Rabbine şöyle düâ ettiler:"Eğer bize düzgün (hilkati tam) bir çocuk verirsen andolsun ki,herhalde şükredenlerden olacağız".Fakat Allah onlara düzgün bir çocuk verince kendilerine verdiği bu (çocuk) hakkında ona eşler tutmaya başladılar(2). Onlar neyi eş tutuyorlarsa Allah onlardan münezzeh ve yücedir" me'alinde olan 189-190.âyetlerinin tefsîri dolaysıyla eserlerine aldıkları haberlerdir:

1- Semüre İbn Cündeb'den rivâyete göre Hz.Peyğamber şöyle buyurmuştur:"Vaktiyle Havva'nın doğurduğu her çocuk ölüyordu.Bunun üzerine Havva çocuğu yaşarsa,ona Abdü'l-Hâris adını vereceğini nezretti.Bu nezirden (adaktan) sonra Havva'nın çocuğu yaşadı.Havvâ,çocuğuna bu adı İblîs'in ilhamıyla vermişti"(3).

2- Saîd İbn Cübeyr'den:Havvâ ilk çocuğuna hâmile olup,yükü ağırlaştıktan sonra,İblîs Havva'nın yanına geldi ve ona :

"- Ey Havva! Karnında olan nedir ?" diye sorduğunda Havva:

"- Bilmiyorum" diye cevâp verdi. İblîs :

"- Gövdendeki bu nesne burnundan mı, gözünden mi, yahut kulağından mı çıkacak ?" diye sordu. Havva yine :

---

1 El-Hıcr, 15/39,42; Sad, 38/82.
2 Maksad, çocuklarına put isimleri takan müşriklerdir; Âdem ve Havva değildir.
3 Et-Tirmizî, K.Tefsîr, bâb.8; A.İ.Hanbel, V.11; et-Taberî, tefsîr, IX.146; tarih, I/1.207. Bu hadîsi ayrıca, el-Hakim, İbnü Ebî Hatim, Ebû Bekr İbn Merdûye de rivâyet etmişlerdir(İbn Kesîr,III.264).

"- Bilmiyorum" cevâbında bulundu. İblîs :

"- Çocuğun sağ sâlim doğarsa, benim emrime itaat eder misin ?" dediğinde Havva :

"- Evet itaat ederim" dedi. İblîs ona :

"- Çocuğuna 'Abdü'l-Haris adını ver" diye emretti. Allah tarafından lânetlenmiş olan İblîs, "el-Haris" adıyla anılırdı.

Havva bundan sonra Âdem'in yanına gelerek :

"- Uykuda bulunduğum vakit biri bana : Şu şu sözleri söyledi", dedi. Âdem ona :

"- Uykuda gördüğün o adam İblîstir. O, bizim düşmanımız olup, bizi Cennetten çıkarttı. Sen onun şerrinden sakın" dedi. İblîs tekrar Havvanın yanına gelerek öteki sözleri tekrarladı. Bunun üzerine Havva :

"- Yaparım" diye muvafakat etti. Havva çocuğunu sağlam olarak dünyaya getirdi ve ona 'Abdü'l-Haris adını verdi. Hak Teâlâ bunu şu âyetinde anlatıyor...(El-A'raf, 7/189-90).

3-Es-Süddî'den nakledilmiştir : Havva erkek bir çocuk dünyaya getirdiğinde İblîs onun yanına gelerek :

"- Yavruya (Abdü'l-Haris = Haris'in yani İblîs'in kulu) adını verin. Yoksa ben onu öldüreceğim" dedi. Âdem (a.s.) :

"- Ben sana itaat ettiğim vakit, sen beni Cennetten çıkardın" diye İblîs'e itaat etmedi. Çocuğa "Abdurrahman" adını verdi. Allah'ın lânet ve ilencine uğramış İblîs, çocuğa musallat olarak onu öldürdü. Bundan sonra Havva diğer bir yavruya yüklü kaldı. Havva bu çocuğunu da dünyaya getirdiğinde İblîs yanına gelerek :

"- Çocuğuna, bana nisbetle (Benim kölem) adını vermezsen, çocuğunu öldüreceğim" dedi. Bunun üzerine Âdem İblîs'e :

"- Ben sana itaat etmiştim. Sen beni Cennetten çıkarttın" diyerek İblîs'in talebini reddetti. Ve çocuğuna "salih" adını verdi. İblîs bu kerresinde de çocuğu öldürdü. Havva üçüncü çocuğuna hâmile kaldıktan sonra, İblîs onların yanına gelerek :

"- Bana galebe çalmak, yani çocuğunuzu öldürtmemek isterseniz, çocuğa 'Abdü'l-Hâris adını veriniz" dedi. Onlar da çocuklarına, İblîs'in teklîf ettiği Abdül'l-Hâris adını koydular. İblîs Abdü'l-Hâris adını taşırdı. Bu ad ona, şaşaladığı için verilmişti. Bundan dolayı Allah Kur-ânı Kerîmde : "Allah onlara düzgün bir çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk hakkında..." buyurdu (el-A'raf, 7/189-90) (1).

---------- O ----------

Yukarıya (bir) numara ile aldığımız et-Tirmizî, Ahmed İbn Hanbel, et-Taberî ve diğer bazı müelliflerce rivâyet edilen hadîsin Hz. Peyğambere ait olduğu kabûl edilmemiştir. Müdekkıklerin kanaatına göre, et-Tirmizî tarafından " حسن غريب = hasendir, ğarîbdir" tarzında nitelenen bu hadîs mevkûftur ve Ka'bü'l-Ahbâr ve Vehb İbn Münebbih gibi müslüman olmuş Ehl-i Kitâb ricali kanalıyla İslâm'a girmiş bir israiliyyat nümûnesidir(2).

Yukarıya (iki) ve (üç) numarayla kaydettiğimiz rivâyetler ise tam ve katıksız bir israiliyyattır. Zîra rivâyetlerden birinde çocuğa (Abdü'l-Hâris) isminin verilmesinde işe Âdem (a.s.)'de karıştırılmıştır. Bu açık bir şirktir. Allah elçisi olan bir zat nasıl olur da şirke düşer ? Peyğamberlere mahsûs sıfatlarla bu nasıl bağdaştırılır ? (3).

---------- O ----------

1 İbnü Abbas,Tenvîru'l-Mikbâs, s.143; et-Taberî,tefsîr,IX.146 v.d.; tarih,I/1.207-10; İbnü'l-Arabî, A. Kur'ân,II.808-809; el-Keşşaf, II.187; M.Tenzîl,I.358-59; Z.Mesîr,III.301 v.d.; et-Tibyân, V. 54-55; et-Tabressî,II.509-10; İbnü Kesîr,II.264-65; el-Kâmil,I. 45; el-Kasimî,VII,2921-22.

2 İbnü'l-Arabî,A.Kur'ân,II.809; İbnü Kesîr,III.264-65; el-Bidâye, I.96; el-Kasimî,VII.2921;et-Taberî,VIII.307, not.7 (A.M.Şâkir neşri); Z.Mesîr,III.302, not.1; III.303, not.3; Tefsîru'l-Menâr,IX. 479-80.

3 Et-Taberî,XIII. 307, not. 7 (A.M. Şâkir neşri); İbnü'l-Arabî,A. Kur'ân,II.809; et-Tibyân,V.54-55; et-Tabressî,II.509-10; el-Kurtubî,VII.338; İbnü Kesîr,II.265; el-Kasimî,VII.2922; Tefsîru'l-Menâr,IX.482-83.

İ- ÂDEMİN İKİ OĞLU HABİL VE KABİL'İN KISSASI :

Kur'ânı Kerîm'in bir yerinde Âdem'in iki oğlundan bahsedilir. Kurânda isimleri zikredilmeyen bu iki kardeş Allah'a birer kurban nezrederler. Bunlardan Kabil, kendi kurbanının kabul edilmediğini görünce, kıskançlıkla Habil'i öldürür. Allah tarafından gönderilen bir karga yeri kazarak Kabil'e naşı nasıl ortadan kaldıracağını gösterir.

Kur'ânın kısaca temasettği bu kıssa hakkında, pek çoğu Ehl-i Kitâb çevrelerinden derlenmiş uzun rivâyetler ortaya çıkmıştır. Bu uzun rivâyetleri tasdîk için elimizde ne âyet vardır, ne de sahîh hadîs. Konuya temas eden âyetler şu me'âldedir :

Onlara Âdem'in iki oğlunun gerçek olan haberini oku : Hani onlar Allah'a yaklaştıracak birer kurban takdîm etmişlerdi de, ikisinden birininki kabul olunmuş, öbürününkü kabul olunmamıştı. O (kardeşine) : "Seni elbette öldüreceğim" demişti. (Beriki de şöyle) söylemişti : "Allah, ancak (kendisinden) korkanları (nkini) kabul eder. Andolsun ki beni öldürmen için, elini bana uzatırsan ben seni öldürmem için elimi sana uzatıcı değilim. Çünkü ben kâinatın Rabbı olan Allah'tan korkarım. Dilerim ki, sen kendi günâhınla birlikte benim günâhımı da yüklenesin de o ateşin yâranından olasın. İşte zalimlerin cezası budur". Nihâyet nefsi kardeşini öldürmeyi(isteyerek) uymuş da onu öldürmüştü. Bu yüzden ziyana uğrayanlardan olmuştu. Sonra Allah bir karga gönderdi. O, yeri eşiyordu ki, ona kardeşinin ölü cesedini nasıl örteceğini göstersin. "Yazıklar olsun bana!", dedi. Ben şu karga gibi bile olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz mi oldum ?". Artık o, pişmanlığa düşenlerden olmuştu(1).

Konuyla İlgili Birkaç Rivâyet :

Âdem'in çocukları dünyaya gelirken,her vakit biri erkek ve diğeri de kız olmak üzere ikiz olarak doğardı.Bir batından doğan her erkeği diğer bir batından doğan kızla evlendirirdi.Kabil ile Habil doğuncaya kadar hal böyle devam etti.Kabil ziraatle,Habil de hayvan beslemekle

1 El-Mâide,5/27-31.

eçiniyorlardı.Kabil,Habil'den büyüktü.Kabil'in kız kardeşi,Habil'in kız kardeşinden güzeldi.Habil,Kabil'le aynı batında doğan kızla evlenmek istediğinde,Kabil buna mani oldu ve :

"- Benim kız kardeşimdir;benimle birlikte bir batından doğdu.Onunla evlenmek benim hakkımdır ve o seninle aynı batında doğan kız kardeşinden güzeldir" diye itiraz etti.Babaları Âdem,Kabile kız kardeşini Habil ile evlendirmesini emretti ise de Kabil bu emri dinlemedi.Bunun üzerine hangisinin bu kızla evlenmekte haklı olduğunu anlamak üzere her ikisi de Allah'a kurban takdim ettiler.Âdem,o vakit ailesinden ayrılarak bir tarafa gitmişti...Evinden ayrılırken göğe:"Evlâdımı emânet olarak sana bırakacağım;sen onları koru" dediyse de gök onun bu teklifini kabûl etmedi.Yere bunu teklîf ettiğinde,o da red cevabı verdi.Dağlardan da aynı cevâbı aldı.Bunun üzerine Âdem bu vazifeyi Kabil'e teklif etti.Kabil teklifi kabûl etti ve:"Geldiğin zaman aileni,seni sevindirecek bir halde bulursun" dedi.Âdem yola çıktıktan sonra Kabil ile Habil Allah'a kurban takdim ettiler.Kabil Habil'e karşı övünür:"O,benim kız kardeşimdir;ben yaşca da senden büyüğüm;bundan başka ben babamın varisiyim de" derdi.Habil'in kurbanı semiz ve genç bir sığırdı;Kabil'in kurbanı bir demet başaktı.Kabil bu demet içinde büyük bir başak gördüğünde oğuşturarak onun dânelerini yemişti.Ateş (gökten) gelerek Habil'in kurbanını yaktı.Kabil'in kurbanını olduğu gibi bıraktı.Bunun üzerine Kabil, Habil'e darıldı ve:"Ben seni elbette öldüreceğim..." dedi...

Kabil,öldürmek üzere kardeşini araştırdı.Genç ondan korkarak dağların tepesine kaçtı.Birgün Kabil,koyunlarını otlatmakta olan Habil'in yanına geldi.O zaman Habil uyuyordu.Kabil taş alarak onun başını ezdi. Habil öldü...

...(Kabil ile Habil) her ikisi de Allah'a kurban takdim etti.Allah,koç kurban edenin kurbanını kabûl edib,ekin takdim edenin kurbanını kabûl etmedi...Bu koç,Allah'ın nezdinde muhafaza edildi.Ancak İshâk'ın(1) kanının karşılığı olmak üzere kurban kesilirken Allah onu gökten yere indirdi.Hz.İbrahim bu koçu "Semratü's-Savvaf" adlı yerde...kesti...

1 Sahîh kabûl edilen İslâmî rivâyetlerde kurban edilmek istenen İshâk değil Hz.İsmâîl'dir.Bu konu,Hz.İsmâîl ve İshâk bahsinde gelecektir.

...Âdem Cennet'te iken ma'lûm günahı katlanmadan önce Havvâ'ya yaklaşırdı.Havvâ Cennet'te iken Kayn(Kabîl) ile onun ikizine gebe kaldı.Havva onlara gebe iken ağrı ve sancı duymadı;doğururken buru da tutmadı...Âdem yere indirildikten sonra Havva'ya yaklaştığında,Havvâ Habil ile onun ikizine gebe kaldı...

...Havva'nın Âdem'den erkek ve kız olmak üzere 20 batında,40 çocuğu oldu...

...Rivâyet edildiğine göre Havva,Âdem'den 120 batın çocuk doğurdu...Kabil ile Klima ilk batında doğmuşlardı.Sonuncu batında ise,'Abdü'l-Muğîs ile Emetü'l-Muğîs doğmuştu...Âdem'in evlâdından adları zaptedilebilen erkek çocuklar 15;kızlar ise 4 tanedir...Habil ile aynı batında doğan kızın adı Liyuza'dır...

...Âdem oğullarından Allah'a kurban takdim edenlerden biri çiftçi idi...Biri,koyunlarından en değerli,en semiz ve en iyisini samiyyetle kurban etti.Allah onun kurbanını kabul etti.Diğeri ise,karamuk ve başak döküntüleri takdim etti.Fakat bunları da istemiyerek ve hoşlanmıyarak yaptı...

Bir kısım rivayetlere göre (kurban) takdîm edenler,Âdem'in öz oğulları değildi;bu işi yapanlar İsrâîl oğullarındandı...

... Bir oğlunun kardeşi tarafından öldürülmesinden sonra Hz. Âdem ağlayarak şu beyitleri söyledi :

تغيرت البلاد و من عليها فوجه الارض مغبر قبيح
تغير كل ذي لون و طعم و قل بشاشة الوجه الصبيح

"Şehirler, ülkeler ve yeryüzünde yaşayan insanlar değişti. Yeryüzü karanlık ve çirkin bir manzara arzediyor; tadı ve rengi olan her nesne bozulup, güzel yüzlerde neş'e ve sevinç eseri kalmadı".

Âdem'e biri tarafından şu iki beyitle cevâp verilmiştir :

أبا هابيل قد قتلا جميعا و صار الحي كالميت الذبيح
و جاء بشرة قد كان منها على خوف فجاء بها يصيح

"Ey Habil'in babası ! Onlardan her ikisi de öldürülmüş sayılır; çün kü sağ kalanı da boğazlanmış ve öldürülmüş kişi gibidir. O, katlanmaktan korktuğu bu suçu gençliğin sarhoşluğu ile işledi. Bu korkunun tesiriyle de haykırarak ve bağırarak geldi" ....

... Kabil kardeşini öldürdükten sonra, ne yapacağını bilmediği için onu boşluğa bırakıverdi.(Sağında solunda yırtıcı kuşlar, hayvanlar dönüp-dolaşamaya başlayınca), onu parçalamalarından korktu ve cesedi sırtına aldı. Böylece onu sırtında 40 gün taşıdı (bir sene, yüz sene taşıdığı ve bunun netîcesi olarak iyice bozulup koktuğu yollu rivâyetler de vardır). Bu müddet zarfında kuşlar ve yırtıcı hayvanlar Kabil'in etrafında dönmüş durmuş ve cesedi yiyebilmek için sırtından atacağı zamanı gözlemişlerdir...

Kabil Habil'i öldürünce, daha evvel beyaz olan teni simsiyah kesildi. Âdem ona, kardeşinin nerede olduğunu sorunca : "Ben onun çobanı değilim" diye cevâp verdi... Bu hadiseden sonra 100 yıl yaşayan Hz. Âdem hiç gülmedi...

Kabil Habil'i öldürünce Yemen cihetinde bulunan Aden'e kaçtı. Burada karşısına çıkan şeytan :"Habil ateşe taptığı ve ona hizmet ettiği için, ateş onun kurbanını yedi. Eğer sen de ateşe taparsan arzuna nâil olursun" dedi. Bunun üzerine Kabil, ateşe tapmaya mahsus bir ev yaptı ve ateşe taptı. Böylece de âteş-perestlerin ilki olmuş oldu.

Kardeşini öldüren Kabil nasıl defnedileceğini bilmiyordu. Allah tarafından yekdiğeri ile kardeş olan iki karga gönderildi. Dövüştüler; biri diğerini öldürdü; ona bir çukur eşti ve üzerini toprakla örttü(1).

---

1 Bütün bunlar için bak. et-Taberî, tefsîr,VI.186 v.d.; tarih,I/1. 189 v.d.; el-Arâis,s.26 v.d.; et-Tibyan,III.491 v.d.; et-Tabressî,II.182 v.d.;el-Keşşâf,I.623 v.d.;İbnü'l-Arabî,A.Kur'ân,II.586v.d. Z.Masîr,II.331 v.d.;İbnü Kesîr,II.541 v.d.;el-Kasımî,VI.1942;Tefsîru'l-Menâr,VI.340 v.d.;Murucu'z-Zeheb,I.35 v.d.;el-Kâmil,I.44-45; el-Bidâye,I.92 v.d.;B.Zühûr,s.47 v.d.;Tarîhu'l-Hamîs,I.59 v.d.; Abdülvehhâb en-Neccâr,s.22-23.

Bu konuya taalluk eden Kur'ân âyetlerini yukarıda me'âlen gör-
dük.Aslında kıssa bundan ibarettir.Kur'ânın beyanı ile iktifa etmeyen-
ler yukarıdaki tafsilatı -zora ki de olsa- bulup,uydurup kitaplara dol-
durmuşlardır.Bunların doğruluğunu ne ile isbât edeceğiz ? Bunlara ait
kitaplarımızda uzun veya kısa hiçbir hadîs mevcut değildir.

Bir insanın evlâdını kaybettiği zaman üzülmesi normaldir;ama acaba gerçekten Hz.Âdem 100 yıl hiç mi gülmemiştir ? Kabil ve Habil'den her birinin kurban olarak ne takdim etmiş oldukları ve bu konudaki tafsîlat ne kadar ğarîb şeyleri ihtiva ediyor! Hz.İshâk kurban edileceği zaman Allah tarafından onun kanı bedeli olarak gönderilen kurbanlık Habil'in takdim ettiği kurbanlıkmış.Bunu neye dayanarak ileri sürebiliyorlar ? Tabiî hiçbir şeye!Bu tam bir israiliyyat örneğidir(1).Ayrıca "Hz.İshak'-
ın kurbanlık olması" keyfiyyeti bizatihi bir israiliyyattır ki bunu, ait olduğu yerde inceliyeceğiz.

Kabil'in kardeşinin cesedini 40 gün veya bir yıl veya yüz yıl sırtında taşıması; beyaz olan teninin siyahlaşması; âteş-perestlerin pîri olması v.s. bunlar tamamiyle asılsız şeylerdir. Katil - hem de ilk katil - rolünde olan (2) Kabil'i biraz daha kötülemek, gözden düşürmek için söylenmesi gereken, uydurulması icabeden her şey söylenmiş ve uydurulmuştur. Mes'ele bundan ibârettir. Ayrıca şunlara da dikkat edilmesi gerekir :

1- Bazı müfessirler bu iki kişinin Âdem (as.)'in bizzat kendi oğulları olmayıp, İsrail oğullarından iki kişi olmasını daha doğru görmüşlerdir. Ama âyetin böyle anlaşılmasına imkân yoktur ve bu çok yanlış ve hatalı bir tefsîr tarzıdır(3).

---

1 Z.Mesîr,II.333, not.1.
2 El-Buharî,K.Cenâiz, bâb.33; K.Enbiya,bâb.1; K.Diyât,bâb.2; K.İ'tisâm,bâb.15; Müslim,K.Kasâme,hadîs no.27; et-Tirmizî,K.'Ilm,bâb.14; en-Nesâî,K.Tahrîm,bâb.1; İbnü Mâce, K.Diyât,bâb.1.
3 İbnü'l-Arabî,A.Kur'ân,II.588; el-Kâmil,I.45; Tefsîru'l-Menâr,VI. 342.

2- Bir kısım haberlerde Kabil'in kardeşini tuzağa düşürerek ansızın öldürdüğü mukayyeddir. Şayet böyle olsaydı, karşı karşıya gelip konuşmaları ve Kur'ânın buna dâir beyânları nasıl izâh edilecekti ? (1). Kur'ânın zahirine ve âyetlere açıkca muhalif olmasına rağmen, tefsîrlere biraz daha fazla malûmat dereedebilmek için bunlar düşünülmeden yazılmıştır.

3- Bazı rivâyetlere göre, Şam'ın kuzeyindeki bir dağda "Mağâratü'd-Dem" (Kan Mağarası) isminde bir mağara vardır. Burası Kabil'in kardeşini öldürdüğü yerdir. Bu tamamiyle asılsız bir haberdir ve israiliyyattır(2).

4- İbnü Asâkir'in, Ahmed İbn Kasîr'in hayat hikâyesi meyânında kaydettiğine göre, salihlerden olan bu zat ru'yasında Hz. Peyğamber(s.a.v.), Ebu Bekr, Ömer ve Habil'i görmüş ve Habil'e bu mağarada bulunan kanın kendi kanı olduğuna dâir yemîn teklîf etmiş ve o da yemîn etmiştir. Hz. Peyğamber de bunu tasdîk etmiştir. Aynı rivâyete göre Hz. Peyğamber, Ebu Bekr ve Ömer bu yeri her perşembe günü ziyâret etmektedirler.

Doğru bile olsa bu, nihâyet bir ru'yadır. Peyğamberler dışında kalan kişilerin ru'yaları dînî bakımdan herhangi bir hüküm gerektirmez. Ru'ya sâdece sahibini ilgilendirir. Bunu Habil'in öldürüldüğü yeri ta'yinde delîl olarak kullanmak yersiz ve ma'nâsızdır(3).

5- Rivâyetler arasında bir de kurbanın kabul alâmeti olarak yakılmaktan bahsediliyor. Bu da tam ma'nâsıyla İsraîlî bir rivâyettir(4).

6- İslâmî eserlere girmiş bazı Ehl-i Kitâb rivâyetlerini nakleden Taberî :"Rivâyetlerin hangisinin doğru olduğunu Allah bilir" (5) der.

7- Âdem (a.s.)'in oğlu Habil'in ölümünden duyduğu elemi dile getiren bir mersiyyesi vardır. Bazı kitaplara çok uzun olarak kaydedilen(6)

---

1 Et-Taberî,VI.192; et-Tabressî,II.184.
2 El-Bidâye,I.94.
3 Aynı eser, aynı yer.
4 Tefsîru'l-Menâr,VI.342.
5 Et-Taberî,tarih,I/1.195.
6 El-Arâis, s.28; Mürûcü'z-Zeheb,I.36-37; Tarihu'l-Hamîs,I.61.

bu şiirin Hz. Âdem'e ait oluşu şiddetle reddedilmiştir(1). Bu şiir tamamiyle uydurmadır, düzmedir.

8- Rivâyetlerde bir de kardeş olan iki karga yekdiğeri ile dövüştürülmüş, buna dâir de pek çok tafsîlâta yer verilmiştir. C. Hak Kur'ânda :"Sonra Allah bir karga gönderdi..." buyuruyor. İşte bunun dışında kalan merviyyat da israiliyyattır(2).

9- Kabil'in Habil'i öldürmesi üzerine deniz suları acı ve tuzlu oldu; meyvelerin tadı tuzu kalmadı gibi rivâyetler de bâtıldır, asılsızdır(3).

Bütün bunlardan sonra Elmalılı'nın dediği gibi şuna dikkat etmek bir din borcudur :"Herhalde dikkat edilmek lâzım gelir ki, kıssadan istifâde için eşhâsın (kişilerin) ta'yîn-i hüviyyetleri lâzım olmadığından "ale'l-ıtlak" (ابنی آدم) buyurulmuş, (بالحق) kaydı ile de efsânelere değil, zat-ı vak'anın hakîkatine celb-i dikkat edilmiştir. Çünkü Kabil ve Habil kıssası nâmiyle de acaib ü ğarâib bir çok şeyler söylenmiştir... Binâenaleyh hata olmak ihtimâlinden kurtulamıyacak olan bu türlü türlü rivâyetlerden ve tafsîlâttan kat' - ı nazarla yalnız nass-ı Kur'ânı ta'kîp etmelidir" (4).

Kitâb-ı Mukaddes (Tekvin, 4/1-18)'de olay nisbeten muhtasardır. Tefsîr ve diğer İslâmî eserlerde geçtiği gibi Kabil ziraatçıdır, Habil çobandır... Takdime hususunda geç kalmış olan Kabil'in getirdiği kabul edilmez. Buna kızan Kabil, kardeşini öldürür ve o diyardan fîrar eder. C. Hakkın :"Kardeşin nerede ?" sorusuna da :"Bilmiyorum, kardeşimin bekçisi miyim ben ?" tarzında yakışıksız bir cevâp verir (Ayrıca bak. İslâm Ansiklopedisi, ilgili madde).

-------- o --------

1 El-Keşşaf,I.626; M.Ğayb,XI.208; el-Bidâye,I.95; Mîzânü'l-İ'tidâl, I.73; Ruhu'l-Meânî,VI.115; Mecelletü'l-Ezher,XXVI.530-31; İzmirli, S.C.Nebeviyye Mukaddemesi, s.103.
2 Tefsîru'l-Menâr,VI.346.
3 İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi, s.103.
4 Elmalılı, III.1653; Aynı yoldaki tenbîhat için bak.Tefsîru'l-Menâr,VI.341,342.

II. İ D R İ S (A. S.)

İdrîs ismi Kur'ânı Kerîmde iki kerre geçer. Hemen bütün tefsîr, tarih ve enbiya kıssalarından bahseden eserler İdrîs (a.s.)'i ulûm ve fünûna vakıf olarak gösterirler. İlk defa kalem kullanan, elbîse dikip giyen odur; rivâyete göre ondan evvel insanlar hayvan derileri giymekle iktifa ediyorlardı. Bu yüzden yedi esnâf derneğinden biri olan terzilerin hâmî pîri İdris (a.s.) olarak kabul edilir. Tıp ve astronomi sahasında da maharetlerinden bahsedilir.

Bir nebî olarak ilk defa ata binip, Kabil'in müfsid ahfâdına karşı "Allah yolunda" cihâda girişen de o idi. Cebrail'in ilk vahiy getirdiği nebî odur; kendisine 30 "suhuf" verilmiştir(1).

İdrîs'le ilgili olan Kur'ânı Kerîmdeki âyetlerin meâli şöyledir:

"Kitapda İdrîs'i de an. Çünkü o sadık bir peyğamberdi. Biz onu pek yüce bir yere yükselttik" (Meryem, 19/57-58).

"İsmail'i, İdrîs'i, Zü'l-Kifl'i de (yâdet. Bunların) her biri de sabır (ve sebât) edenlerdendi" (el-Enbiyâ, 21/85).

a- İdrîs (a.s.)'in Yükseltildiği Yüce Yerden Maksat Nedir ?

1- Dördüncü kat sema'dır. Bu görüşü ortaya atanlar Buharî ile Müslim'in Sahîhlerinde bulunan bir hadîse istinâd ederler(2). Buna göre Hz. Peyğamber Mi'râc gecesinde İdrîs (a.s.)'i dördüncü semada görmüştür.

2- Altıncı kat sema'dır;

3- Cennet'dir (Bu rivâyet birinci ile birleşir. Çünkü Cennet'in dördüncü semada olduğu söylenmektedir)(3);

4- Yedinci semadır.

İstisnâsız bütün müfessirlerce ortaya atılan bu rivâyetleri, aynı tarzda tarih ve kasas kitaplarında da bulabiliriz.

---

1 Et-Taberî,tefsîr,XVI.96; tarih,I/1.240-43; el-Arâis,s.43 v.d.; el-Kâmil,I.59; el-Bidâye,I.99; Tarihu'l-Hamîs,I.66-67; Mürûcü'z-Zeheb, I.39; İslâm Ansiklopedisi,İdrîs maddesi.

2 El-Buhârî,K.Menâkıbi'l-Ensâr,bâb.42; Müslim,K.İmân,hadîn no.264.

3 Z.Mesîr,V.241.

b- İdrîs (a.s.)'in Semâya Çıkış Sebebi Nedir ?

Bununla ilgili olarak tefsîrlerde şüpheli bazı rivâyetler vardır:

(a-)İdrîs (a.s.)'in hergün Allah katına çıkan ameli,zamanında yaşayan insanların amellerine denk idi.Bu meziyyetinden dolayı "ölüm" meleği kendisini sevdi ve Allah'tan İdrîs'le dost olmak için izin talep etti.Allah kendisine izin verince,bir insan kılığında yere inip onunla ar kadaş oldu.İdrîs (a.s.) arkadaşının kim olduğunu öğrenince,ondan kendisine "ölüm" acısı tadtırmasını istedi.Allah'ın emri ile ölüm meleği bir saatlığına onun canını aldı ve sonra yine iade etti.Ölüm meleği, durumun nasıl olduğunu sorunca:"Çok zor" dedi.Bundan sonra İdrîs(a.s.), Cehennemi ve Cennet'i göstermesini rica etti.Ricası kabûl edildi ve Cehennem'i gördü.Cennet'e girince gezindi,görüp dolaştı.Fakat ölüm meleğinin,"çık" emrini dinlemedi ve:"Allah beni buradan çıkarmadıkca çıkmam" dedi. Allah ikisi arasında hakem olacak bir melek gönderdi.Hakem, önce ölüm meleğini dinledi;sonra İdrîs'e dönüp:"derdini anlat bakalım" dedi.İdrîs(a.s.) kendisini,Kur'anı Kerîm'de bulunan üç âyetle müdafaa etti ve:"Allah Kur'ân-ı Kerîm'de:

1- "Her can ölümü tadıcıdır..."('Alü 'Imrân,3/185) buyuruyor;ben ölümü taddım;

2- "Sizden hiç biriniz hariç olmamak üzere ille oraya(Cehennem'e) uğrayacaktır"(Meryem,19/72) diyor;ben oraya da uğradım;

3- Allah Cennet ehli için:"Oradan bunlar çıkarılacak da değildirler"(el-Hıcr,15/48) buyuruyor.Andolsun ki,Allah çıkarmadıkca buradan çıkmam" dedi.Bundan sonra,hakem olan melek hatîf'ten şöyle bir ses duydu:"O,benim iznimle girdi,benim emrimle yaptı,bırak onu! ".

(b-) Bir melek İdrîs(a.s.)'le buluşmak üzere Allah'tan yere inme izni istedi.Allah kendisine izin verdi.İdrîs (a.s.) melekle tanıştıktan sonra,"ölüm" meleği ile kendisi arasında akrabalık olup-olmadığını sorar.Ondan,"kardeşimdir" cevâbını alınca;ölüm melği katında kendine faydasının dokunup-dokunmayacağını sorar.O da:"konuşayım bakayım" der.Sırtına alıp semaya çıkarır.Melekü'l-Mevt'e durumu söylemeden,O vaziyeti anlar.İdrîs(a.s.)'in,ancak "tarfetü'l-ayn"(=göz açıp yumacak

kadar kısa an)'in yarısı kadar ömrünün mevcut olduğunu ve isminin Dîvân'-dan silindiğini bildirir.Bu esnada İdrîs(a.s.) meleğin iki kanadı arasında (sırtında) rûhunu teslîm eder.Hâdise altıncı semada cereyan eder.

(c-) Birgün İdrîs (a.s.) yaptığı bir yolculuk esnasında,güneşin kızgın harareti kendisini ıs'âc edince,Allah'tan bu sıcağı "hergün bu sıcakta 500 senelik yol yürüyen" güneş meleğinin lehinde tahfîf edilmesini niyaz eder.Ölümünü te'hîr etmesini bu melekten rica eder. Melek onu güneşin doğduğu yere kadar götürür ve İdrîs (a.s.)'in ricasını ölüm meleğine ulaştırır. Ölüm meleği onun arzûsunu yerine getiremez; fakat güneş meleğinin kendisinin ölüm gününü bildirmesine müsâade edilir. Ölüm meleği Dîvan'ını açıp bakar, fakat İdrîs (a.s.)'in ölüm tarihini bulamaz ve bunu İdrîs (a.s.)'in tam güneş doğarken ölmesi icabedeceği şeklinde izah eder.

(d-) Kâ'bü'l-Ahbâr'a İbnü Abbas tarafından , "Biz onu pek yüce bir yere yükselttik" âyetinin manası sorulur. Ka'b bu soruya şu tarzda cevâp verir : Allah İdrîs (a.s.)'e : "Ben seni(amelini) her gün yeryüzü sâkinlerinin ameli kadar yükselteceğim" der. Bunun üzerine İdrîs, meleklerden olan bir dostuna bunu anlatır ve onun ömrünü te'hîr etmesi için Melekü'l-Mevt ile konuşmasını rica eder. Birlikte semaya çıkarlar. Dördüncü kat semada Melekü'l-Mevt ile buluşurlar. İdrîs'in arzûsunu dostu olan melek, ölüm meleğine açar. O da İdrîs'in, şu anda nerede bulunduğunu sorar. O da sırtında olduğunu söyler. Ölüm meleği :" Hayret doğrusu! Bana onun ruhunu dördüncü semada almam için emir verildi. Ben ise, yerde olan adamın ruhunu nasıl olur da dördüncü semada alırım ? deyip dururdum" dedi. Ve oracıkta İdrîs'in ruhunu kabzetti(1).

---

1 Et-Taberî,XVI.96; el-Arais, s.29-30; et-Tibyan, VII.120; el-Keşşaf,III.24; et-Tabressî,III.516; Z.Mesîr,V.241; M.Tenzîl,II.7; İbnü Kesîr,IV.465-66; el-Kurtubî,XI.117-19; ed-Dürru'l-Mensûr, IV.274; Mürûcü'z-Zeheb,I.39; el-Kâmil,I.62 v.d.; B.Zühûr,s.51-54; el-Bidâye,I.99; Tarîhu'l-Hamîs,I.66-67; Abdü'l-Vehhâb en-Neccar, Kasasü'l-Enbiya, s.24 v.d.

Bu son rivâyet, bir çok noktalarda ilk rivâyetle benzerlik arzetmektedir. Muhtemelen bu iki rivâyet aynı olayın başka başka ifâdelerinden ibârettirler. İdrîs'in yüceltilmesiyle ilgili olan bu rivâyetlerden birinci ve sonuncu olanlar tam bir israiliyyattırlar(1).

Es-Süyutî'nin i'tibâr edip tefsîrine aldığı(ed-Dürru'l-Mensûr, IV.274) ve ravî tarafından Hz. Peyğambere isnâd edilen, bahsi geçen birinci rivâyet için : "Onun sıhhatini Allah bilir !" denmiştir(2).

Öteki rivâyetler için müdekkıklerce açık bir şey söylenmemiştir. Buna rağmen onları da ihtiyatla karşılamak gerekir.

Bazı ravîlerce Kur'ânı Kerimde ismi geçen (es-Saffat, 37/123-32) İlyas'ın İdrîs olduğu iddiâ edilmiştir. Bizim konumuz bunu tahkîk değildir. Yalnız, aynı şahıs olsalar da, ayrı ayrı kimseler olsalar da, bazı müelliflerce eserlere dercedilen İlyas'la ilgili bir kısım rivâyetler asılsızdır, israiliyyattır(3).

Tefsîrler de dahil olmak üzere bazı İslâmî kaynaklarda yer alan; "İdrîs (a.s.) şems (güneş) mülkünün sahibi idi. Semaya çıkmak istedi. İzinle semaya çıktı. Orada kabzolundu. Tekrar dirildi. Nebî müşârun ileyh (adı geçen İdrîs peyğamber) Cennet'in hullelerini biçiyor" gibi sözlerin aslı yoktur(4).

İslâm Ansiklopedisine " İDRİS " maddesini yazan A. J. WENSINCK: "Müslüman müelliflerin hepsi, İdrîs'in İncil'deki efsâneye göre, ebedî hayata ermiş olan yahut israiliyyatın söylediğine göre ölmeden Cennet'e giren Hanok olduğu fikrinde ısrar ederler... İdrîs hakkında verilen bu malûmatın başlıca me'hazı gayr-i mevsûk ve muahhar yahudî kaynakları olmuştur" diyerek, mevcut haberleri kritikde kendinden mukaddem aynı yolda yürüyen müslüman münekkitlerine iltihak eder(5).

--------- O ---------

1 İbnü Kesîr,IV.466; el-Bidâye,I.99; Z.Mesîr,V.243,not.2.
2 Z.Mesîr,V.242.
3 Et-Taberî,XXIII.93-94; el-Keşşaf,IV.60; el-Kurtubî,XV.115-116; İbnü Kesîr,VI.33.
4 İzmirli, S.C.Nebeviyye Mukaddemesi, s.103-104 (Esne'l-Metalib'den naklen).
5 V/2. 933-35.

III. N Û H (A. S.)

Nûh (a.s.), Kur'ânı Kerîmde ve Hz. Peyğamberin hadîslerinde mühim bir mevkî işgal eder. Çeşitli vesîlelerle ismi Kur'ânda 43 kerre geçer. Meşhûr Tûfan dolayısıyla insanlığın "ikinci babası" kabûl edilmiştir.Nûh (a.s.) İslâm'a göre,-Kitab-ı Mukaddes bilgisinin aksine olarak- bir peyğamberdir;hem de "ulu'l-azm" peyğamberlerden biridir(1).Kur'ânı Kerîmin 28 âyetten müteşekkil 71.sûresi Nûh (a.s.)'un adıyla tesmiye edilmiştir.

Nûh(a.s.)'un ismi etrafında pek çok esâtîr meydana gelmiş ve bunlar İslâmî eserlere de sızmıştır.Aslında Kur'anı Kerîm'in âyetleri ve aynı konuya ait sahih hadisler bilgi olarak bize kâfidir ve bunların dışında kalanlara ihtiyaç yoktur.Nûh(a.s.)'la ilgili yüzlerce sayfadan mürekkeb bilgilerden bir kısmını bazı başlıklar altında toplayıp görelim(2) :

a-Nûh (a.s.)'un Ağaç Dikmesi :

Nûh (a.s.) yıllarca kavmini doğru yola çağırdı.Fakat onlar gerçekleri kabûle yanaşmadılar.Bunun üzerine Allah,Nûh'a bir ağaç dikmesini emretti.Nûh emredilen ağacı dikti.Ağaç büyüyerek her tarafa yayıldı. Allah kırk yıl sonra gemisini yapmak üzere,ağacı kesmesini Nûh'a emretti.

b- Nûh (a.s.) Gemiyi Kaç Yılda Yaptı ?

Selmân el-Fârisî'den rivayete göre Nûh (a.s.) gemisini 400 yılda yaptı.Gemi yapımında kullanılan Hind ardıcı ağacı 40 yılda büyüdü.Ağacın uzunluğu 30 arşını buldu.(Arşın,parmak uçlarından enseye kadar olan yerdir).Nûh gemisini C.Hakkın irşâd ve vahyi ile yaptı.

c-Nûh (a.s.)'un Gemisi Kaç Katlı İdi ?

Nûh'un Gemisi üç katlı olarak inşa edilmişti; alt kat yabanî,yırtıcı ve âdi hayvanlara,orta kat insanlara,üst katta kuşlara tahsîs edilmişti.

---

1 El-Ahzâb,33/7; el-Ahkâf,46/35.

2 Konu pek çok uzayacağı için Nûh (a.s.)'la ilgili âyetlerin me'âllerini yazmaktan sarf-ı nazar ettik.

ç-Hz.Nûh (a.s.) Gemiyi Nerede Yaptı ?

İbnü Abbas'tan gelen bir rivâyete göre Nûh (a.s.) gemisini "bûz" ğında yapmaya başlamıştı.Tûfan da orada belirdi.

d-Geminin Şekli Nasıldı ?

C.Hakk Nûh(a.s.)'a,gemisini Hind Ardıcı ağacından,eğrice ve devrek r şekilde yapmasını, içinden ve dışından ziftle sıvamasını...gemide ncere kabilinden bir delik açmasını emreddi.Nûh(a.s.) Allah'ın emri- uygun olarak geminin yapımını tamamladı.Yapımı tamamlanan gemi,baş arka kısmıyla bir horozu,gövdesi ile de bir kuşu andırıyordu.

e- Geminin Eb'âdı Ne Kadardı ?

Buna ait bilgiler muhteliftir:

1- Uzunluğu 80,eni 50,yüksekliği 30 arşın idi;

2- Uzunluğu 300,eni 50,yüksekliği 30 arşın idi(bazı rivayetlerde ı ölçülerin,Nuh'un büyük babasının arşınına göre hesâp edildiği tasrîh dilmiştir);

3- Uzunluğu 1.200,eni 600 arşın idi(Bu rivayetlerde geminin yük- ekliği hakkında bilgi yoktur).

f- Gemiye Binenlerin Sayısı :

Buna dair olan rivâyetlerde çeşitli rakkamları ihtivâ ederler:

1- Nûh(a.s.) gemisine üç oğlu ilâ onların eşlerini ve kendi eşini indirdi.Oğullarının adları :Yâfes,Hâm ve Sâm'dır. Hâm gemide iken eşi le münâsebette bulundu.Bunun üzerine babası ona soyunun değişmesiyle eddüâ etti.Tûfan'dan sonra O Sûdan'a geldi ve zencîlerin atası oldu. emide bulunanların sayısı (yedi) kişi idi.

2- Nûh(a.s.)'un gemisinde ancak,Nûh kendisi,eşi,sonra üç oğlu ile nların eşleri,yani topu bir arada (sekiz) kişi bulunuyordu.

3- Hâm,Sâm,Yâfes adlı üç oğlu ile onların ailelerini ve kendisine îman etmiş olan 6 kişiyi gemiye aldı ki,mecmu'u (on) kişi eder(bazı rivâyetlerde de,bu altı kişiden başka Nûh'un kendi oğulları,gelinleri ve Nûh'un kendisi dahil olmak üzere (on üç) kişi kaydı vardır).

4- Nûh(a.s.)'un gemisine binenler -kadınlar hariç- on kişidir.

5- İbnü Abbas'tan nakle göre,Nûh'un gemisinde kendisiyle beraber 80 kişi vardı.Bu 80 kişi içinde oğulları Hâm,Yâfes,Sâmla onların eşleri olan gelinleri de vardı.Bunlardan başka Şît oğullarından kendisine îman etmiş olan 73 kişiyi de gemiye aldı ki,hepsi bir arada 80 kişi eder.

g- Gemiye İlk Önce ve En Sonra Alınan Hayvanlar :

Yine İbnü Abbas'tan rivayete göre,Nûh'un ilk önce gemiye aldığı hayvan (yani canlı) karınca,en son aldığı da merkeb(eşek)'dir.Eşek gemiye alınırken göğsü geminin içine girdiğinde,İblîs kuyruğuna yapıştığı için eşeğin ayağı yerden kalkmıyordu.Nûh:

"- Yazıklar olsun sana! Gir" diye sesleniyordu.Eşek yerinden kalkıyorsa da gemiye giremiyordu.Bunun üzerine Nûh (a.s.) :

"- Şeytan yanında olsada gir! " diye seslendi(İbnü Abbas:"Bu söz,Nûh'un ağzından yanlışlıkla çıkmış bir sözdür" der).Nûh (a.s.) bunu söyleyince şeytan eşeği koyuverdi.Böylece eşek ve onunla birlikte İblîs de geiye girdi.Nûh İblîs'i gemide görünce :

"- Ey Allah düşmanı ! Gemiden çık" deyince İblîs :

"- Sen:Şeytan yanında olsa da gir demedin mi ?" cevabında bulundu.Nûh ekrar :

"- Ey Allah düşmanı ! Gemiden çık" dediğinde İblîs :

"- Beni gemiye almaktan başka çare yoktur,alacaksın! " diye cevâb veri.Rivayete göre İblîs henüz geminin güvertesinde bulunuyordu.

ğ- Domuzun Yaratılması :

Rivâyete göre gemide hayvan tezekleri çoğalınca Allah Nûh(a,s.)'a:
"- Sen filin kuyruğunu çimdikleyerek sık! " diye vahyetti.Nûh(a.s.), filin kuyruğunu çimdikleyerek sıkınca,kuyruktan birer tane erkek ve dişi domuz düştü,Onlar ğemideki tezekleri yemeğe başladılar...

h-Kedinin Yaratılması :

Fareler dişleriyle geminin ağaçlarını kemirerek delmeye başlayınca Allah Nûh'a,arslanın iki gözü arasına vurmasını ilhâmetti.Bunun üzerine arslanın burun deliğinden erkek ve dişi olmak üzere iki kedi çıktı. Onlar farelere saldırdılar.Böylece gemi farelerin istilasından kurtuldu.

ı- Karga Ve Güvercinin Gemiden Salınması :

Havarîlerin isteği üzerine Hz.İsa Allah'a düâ etti.Ve Nûh'un oğlu dirildi.Hz.İsa,Hâm'dan :
"- Nûh (a.s.) memleketlerin su altında kaldığını nasıl bildi ?" diye sorduğunda,Hâm :
"- Nûh, haber almak üzere karğayı gönderdi.Karğa bir laşe görerek ona takılıp kaldı.Nûh karğaya korkak olmakla beddüâ etti.Bundan dolayı karga evlere alışmıyor.Nûh bundan sonra güvercini gönderdi.Güvercin ğagasıyla tutarak zeytin dalı getirdi.Nûh,bundan memleketlerin su altında kalmış olduğunu anladı.Bunun üzerine onun boynuna yeşil halka geçirdi. Hakkında hayır düâda bulunarak emniyyet içinde yaşamasını ve insanlara alışmasını diledi".

i- Sular Dağların Üzerine Ne Kadar Yükseldi ?

Tevrât ehlinin anlattıklarına göre sular,dağların üzerinden onbeş arşın yükseldi.Allah'ın yarattıklarından canlı olan her şey ve ağaçlar mahvoldu.Ancak Nûh ve onunla birlikte gemide bulunanlar -ve Tevrât ehlinin anlattıklarına göre - ancak Avc İbn 'Unk sağ kaldı.

k- Tennûr Kimindi ?

Bir âyeti kerîmede :"Nihayet emrimiz gelib de fırın kaynadığı zaman..."(Hûd,11/40) buyuruluyor.Bu "fırın kaynaması",yapılmış olan geminin yükselmesi ve hareketine işaret manâsı taşıyor.Acaba -yeri ,rengi, şekli,büyüklüğü bizce meçhul olan- bu fırın kime aitti?

El-Hasen'den rivâyete göre,bu Tennûr (fırın) taştan yapılmış olup Havva'ya aitti.Sonradan Nûh'un mülküne geçmişti.

l-Tennûr Nerede İdi ?

Rivâyetler bize çeşitli yerler gösteriyor :

1- Kûfe tarafında idi;

2- Kûfe mescidinin yerinde idi;

3- Şam'da "Aynü'l-Verdân" denilen yerde idi;

4- Hind taraflarında idi.

m- Hz.Nûh'un Tûfan'dan Sonra Kurduğu Şehir :

Sular yeryüzünden çekilinceye kadar Nûh (a.s.) gemide kaldı.Gemi, altıncı ayın 17'sinde Cûdî dağı üzerindeki "Kardâ" adını taşıyan yerde durdu.Nûh,orada bir köy kurarak buna "Semanîn" (seksen) adını verdi.Çünkü bu köyde,kendisine îman eden ve sayıları sekseni bulan mü'minlerden her biri için birer ev yapılmıştı.Bu köy halen "Semânîn" adını taşımaktadır.

n- Tûfan Hakkında Bir Şehâdet :

İbnü Abbas'tan rivâyete göre Havarî'ler Meryem oğlu İsâ'ya:"Sen bize Nûh'un gemisinde bulunanlardan birini göndersen de bize bu geminin hâlini anlatsa idi" dediklerinde,Hz.İsâ onlarla birlikte ilerledi.Onlar, topraktan bir tepeye vardılar.Hz.İsâ topraktan bir avuç alarak onlardan: "Bu nadir biliyor musunuz ?" diye sordu.Onlar :"Hayır bilmiyoruz,Allah ile onun elçisi bilir" cevabında bulundular.Hz.İsâ :"Bu,Hâm'ın kabridir" dedikten sonra tepeye sopayla vurdu ve:"Allah'ın izni ile yerinden kalk!"

dedi.Bunun üzerine biri başındaki toprakları silkerek ayağa kalktı.O, ihtiyarlamıştı.Hz.İsâ ondan:"Sen ölürken böyle ihtiyar mıydın ?" diye sorduğunda O:"hayır ben genç yaşımda iken ölmüştüm.Fakat kıyâmet koptu zannettim;kıyâmet korkusundan saçlarım ağardı" cevâbında bulundu.Bundan sonra Hâm Nûh (a.s.)'ın gemisinin eb'âdı,katları,muhteviyâtı v.s.hakkında bilgi verdi.Havarîler Hz.İsâ'ya:"Ey Allah elçisi Hâm bizimle birlikte ailelerimize giderek orada otursun ve bize bu olup bitenleri anlatsın" deliklerinde Hz.İsâ :" Yiyeceği olmayan kimse nasıl sizin arkanızdan gitsin ?" cevâbında bulundu.Hâm'a da:"Allah'ın izniyle yerine dön!" dedi.Hâm da eskisi gibi toprak oldu,gitti.

o- Nûh Tûfanında Bir Anne Ve Oğlu :

Hz.Aişe'den rivâyete göre Hz.Peyğamber(s.a.v.) kendisine şöyle demiştir:"Yüce Allah Nûh kavminin (îmansızlarından) herhangi birini esirgemiş olsaydı,küçük çocuğun anasına acımış olurdu" buyurdu...Nûh geminin yapımını bitirdikten sonra (Allah'ın bir harikası olarak) Tennûr kaynamağa başladı.Sokaklarda sular çoğaldı.Anne yavrusunun hayatından korkmaya başladı.Çünkü çocuğunu çok seviyordu.Kadın dağa çıkmak istedi.Sular dağın üçte birine kadar yükseldi.Sular orayada geldiğinde kadın daha da yukarı çıktı.Fakat su dağın üçte ikisine kadar yükseldi.Su oraya kadar geldiğinde kadın dağın tepesine çıktı.Sular boyuna kadar yükseldiği için kadın çocuğunu eliyle daha yukarı kaldırdı.Nihayet sular çocuğu götürdü.

ö- Yâfes ve Ye'cûc - Me'cûc :

Vehb İbn Münebbih'ten rivâyete göre;Sâm İbn Nûh,araplarla fars ve rumların atasıdır;Hâm Sûdan'lıların;Yâfes Türk ve Ye'cûc-Me'cûc'ların atasıdır.Ye'cûc ve Me'cûc'ler Türklerin amacalarının oğullarıdır.

Saîd İbn Müseyyib'den aynı me'âlde bir rivâyet daha vardır:"Nûh'un üç oğlu,onlardan her birinin de üçer oğlu vardır.Nûh'un oğulları Sâm, Hâm ve Yâfes adlarında idi.Arab,fars ve rum,Sâm'ın oğulları olup her

biri hayırlıdır.Yâfes'in oğulları Türk,saklep,Ye'cûc ve Me'cûc olup,bunlardan hiç birinde hayır yoktur.Hâm'ın oğulları Kıbtî,Sûdanlı ve Berberîlerdir".

Nûh(a.s.) ve onun soyu ile ilgili çok zengin sayabileceğimiz rivâyet ve haberlere mâlikiz.Yalnız konu ile ilgili merviyyât bir hayli gerçek dışı ve şüpheli şeyleri de ihtiva etmektedir.Bu arada Ehl-i Kitab'a ait olanlar da epeyce bir yekûn tutmaktadır(1).

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ

Bir nebze aşağıda temas edeceğimiz gibi,tefsîr ve diğer İslâmî eserlerde yer almış Nûh'la ilgili o kadar çok şey vardır ki,bunların hemen tamamı Tevrât'a dayanır.C.Hakk tarafından Kur'an-ı Kerîm'de belki onlarca yerde tahrif edildiği,bozulduğu,ilâhî hüviyyetten zalim insanların eliyle sıyrıldığı bildirilen Tevrât'a ve onun şerhlerine dayanır.Eğer konunun uzaması endişesi olmasaydı bunları sayıp dökmek isterdik.Rivâyetlerden bir kısmının tahlîli şöylece özetlenebilir :

1- Nûh'un gemi yapımında kullandığı ağaçların yetiştirilmesi,kaç yılda yetiştirildiği,gemi yapımının kaç yılda tamamlandığı,eb'âdı,biçimi, ziftle sıvanması ve benzeri şeyler Tevrat'a ait bilgilerdir(2).

---

1 Nûh (a.s.)'la ilgili yukarıya aldığımız haberlerin tamamı için bak. Yahya İbn Sellâm,Tefsîr,varak,7a;et-Taberî,tefsîr,VII.34 v.d.;tarih,I/1.253 v.d.;el-Arâis,s.32 v.d.;İbn Kuteybe,T.M.Hadis,s.138-39; el-Me'ârif,s.21;el-Keşşâf,II.393,394;M.Tenzîl,II.437-39;Z.Mesîr, IV.101 v.d.;et-Tibyan,V.468;et-Tabressî,II.434-35;III.160;el-Kuntubî,XIII.332-33;İbn Kesîr,III.550 v.d.;V.312-13;Ed-dürrü'l-Mensûr, III.326 v.d.;el-Kasımî,IX.3451 v.d.;Tefsîru'l-Menar,VII.59 v.d.; el-Kâmil,I.67 v.d.;Murucu'z-Zeheb,I.40 v.d.;II.78 v.d.;el-Bidâye, I.100 v.d.;B.Zühûr,s.54 v.d.;Tarihu'l-Hamîs,I.68 v.d.;İslâm Ansiklopedisi,NÛH maddesi; Abdü'l-Vehhab en-Neccar, Kasasü'l-Enbiya,s. 30 v.d.; Recits et Personnages dans la Legendes Mahometane(Revue des études Juives 85 (1928) s.116).

2 Tekvîn, 6/14-16; el-Bidâye,I.110.

2- Keza gemi yapımında kullanılan kerestenin cinsi, geminin katları, katlarına nelerin yerleştirilmiş olduğu da Kitab-ı Mukaddes'e ait bilgilerden derlenmiştir(1).

3- Tennûr'un kime ait olduğu, yeri v.s. hakkında söylenenlerin ekseriyyeti de israiliyyattır(2).

4- Gemiye binenlerin sayısı, kimlikleri; hayvanlar ve onların çeşitleri hakkında söylenenlerin hemen tamamı da israiliyyattır. Hele, hangi hayvanın önce, hangisinin sonra gemiye alındığı; İblîs'le merkep arasında geçtiği söylenen kuyruk tutma ve benzeri şeyler tamamiyle İsrailî haberlerdir. Bunları sayıp dökmek için harcanan ömre acımalı, okuyucuları bunlarla meşgul etmekten haya etmelidir(3).

5- "Nûh (a.s.) gemiye bindiği zaman 600 yaşında idi; bundan sonra 350 yıl yaşadı" tarzındaki rivayet tamamiyle Tevrat'dan alınmıştır ve Kur'ânda bildirilen gerçeklere aykırıdır. Zira Kur'ânı Kerîm Hz. Nûh-un kavmi içinde, peygamber oluşundan Tûfan'a kadar 950 sene kaldığını ifâde eder (el-Ankebût, 29/14). Tûfan'dan sonra kaç yıl yaşadığını ise sâdece Allah bilir(4).

6- Hz. Nûh'un oğullarından biri gemiye binmemişti. Babası ona : "Oğulcağızım, gel bizim yanımıza sen de bin, kâfirlerden olma !" dedi. O babasına şu cevâbı verdi :"Bir dağa sığınırım, o da beni sudan korur" (5).

Dik başlı ve saygısız bir adam olduğu anlaşılan Hz. Nûh'un bu oğlunun "zina" mahsûlü olduğu veya hanımının başka kocasından üvey oğlu olduğu yolunda da rivâyetler vardır(et-Taberî,tefsîr,XII.49-53). Bunlar gayr-i sahîh ve batıl rivâyetlerdir(6). Zira Kur'ânı Kerîm onun Nûh'un öz oğlu olduğunu söylüyor(Hûd, 11/42, 45). Bu konuda başka söze lüzum yoktur. Bir peygamberin "ehl-i îmân" dan olan hanımına "zina" isnâd e-

1 Tekvin, 6/14-16, 19-21; İbnü Kesir,III.550.
2 Tefsîru'l-Menâr, XII.75-76.
3 Tekvin, 6/19-21; Tefsîru'l-Menâr, XII.76.
4 El-Bidâye, I.119-20; İbnü Kesir, V.312-13; Tekvin, 7/6; 9/28-29.
5 Hûd, 11/42-43.
6 Tefsîru'l-Menâr, XII.84.

dilmesi ise ancak zındıkların uydurmaları ve inancı olabilir!(1).

Gemiye binmeyi reddeden Nûh(a.s.)'un oğlunun,Tûfan öncesi camdan bir sal yaptığı,Tûfan olayının vukû'unda bununla kurtulmayı düşündüğü yolundaki rivayetler de israiliyyattandır(2).

7- Gemide kaç kişi vardı,bunların Nûh'a olan karabetleri ne idi, adları nelerdi? Cinsinden bir yığın tafsîlat vardır : 7 kişi idiler, 8 idiler,10 idiler,13 idiler,80 kişi idiler; Nûh'un kendisi vardı,hanımı vardı,oğulları vardı,gelinleri vardı;hanımlar hariç şu kadar idiler...

Bunları tebbit imkânsızdır;söylenenler "ğaybı taşlama"dan öteye geçmez.Hem faydasızdır,hem da lüzûmsuzdur.Eğer bunların sayıca bilinmesinde,işimlerinin tesbitinde bir fayda olsaydı Allah veya onun elçisi bildirirdi.Bildirmediğine göre kurcalamakta ne gibi bir kazanç olabilir ?

Bu rivâyetler içerisinde bir de:"Gemide olanlar sadece Nûh'a karabeti olan kimselerdi" me'âlinde olanı vardır ki,bu,açıkça Kur'ana zıtlık demektir.Zira âyette:"...Aileni ve îman edenleri içine yükle! " buyruluyor(Hûd,11/40).Demekki gemiye binenler Nûh,hanımı,oğulları ve gelinlerinden ibaret değildir(3).

8- Bir kısım rivâyetlerde Hz.Nûh'un gemiye,eti yenen hayvanlardan 7'şer çift,yenmeyenlerden ise 2'şer çift aldığı söylenir.Tamamiyle Tevrât'a dayanan bu haber Kur'anı Kerîm'in:"Her birinden (her bir nev'inden erkek ve dişi) ikişer çift(i)...(geminin) içine yükle" me'âlinde olan âyeti(Hûd,11/40)'ne muhaliftir(4).

9- İbnü Abbas'a varan bazı haberlere göre Hz.Nûh Allah'ın emri üzere gemiye alınmaları gerekenleri alınca,gemide bulunanlardan bir kısmı:"Gemide aslan varken biz nasıl rahat edebiliriz?" yollu konuşmalarla endişelerini izhar edince,Allah aslana hummayı musallat etti.Ve böylece de aslan yeryüzünde ilk hummaya tutulan canlı varlık oldu (5).

---

1 Tefsîru'l-Menâr,XII.84;et-Taberî,XII.52.
2 İbn Kesîr,III.554.
3 El-Bidaye,I.112.
4 Aynı eser,I.111;Tekvîn,7/2-4.
5 İbn Kesîr,III.552;el-Bidâye,I.111.

İbnü Ebi Hâtim'in tefsîrine aldığı bu rivâyet "mürsel"dir(el-Bidâye,I.111).

10- Tûfan esnasında suyun en yüksek dağları ne ölçüde aştığına ait olan rivâyetler de tamamen Tevrât'a dayanır(1);ve suyun dağları ne ölçüda aştığı bizi ilgilendirmez.Bunu bilmek ilmimizi artırmaz;bilmemek de eksiklik sayılmaz(2).

11- Bazı haberlerde,Hz.Nûh ve onunla birlikte gemide olanların, yemek artıkları ve dâneli şeyler yedikleri,hububâtı öğüttükleri;bu hububâtı gemi içinde uzun zaman karanlıkta kaldıkları için güneşin gözlerine zarar vermemesi düşüncesiyle sürme taşı ile sürme yapıp gözlerine, takviye maksadıyla sürdükleri yolunda beyanlar vardır.Bunlar,tamamiyle asılsız,mebnedsiz,cühelânın i'tibâr ettiği ve asla i'timâda şâyan olmayan cinsten israîlî haberlerdir(3).

12- Tûfan günlerinde boğulduğu ileri sürülen anne-oğul'a ait haber,Hz.Peyğamber'e nisbet edilmiş bir hadîstir.Hadîsin ravilerinden olan Mûsâ İbn Ya'kûb,hakkında söz edilmiş bir şahıstır.İbnü Me'în'in "sika" saydığı bu şahıs için En-Nevevî:"kavî değildir";İbnü'l-Medînî ise: "zayıftır,münkeru'l-hadîstir" demiştir(4).

El-Hakim'in Müstedrek'inde hadîsi "sahîh" olarak nitelemesine karşılık ez-Zehebî isnadının "muzlim" olduğunu ileri sürmüş ve sözü geçen, râvi Mûsâ İbn Ya'kûb'u hiç ehemmiyete almamıştır(Mîzânü'l-İ'tidâl,IV.475; Tehzîbü't-Tehzîb,XI.431; Tefsîru'l-Menâr,XII.79).

Hadîs için "ğarîb" tabirini kullanan İbnü Kesîr (tefsîr,III.555; el-Bidâye,I.114), hadîse konu olan kıssanın Ka'bü'l-Ahbâr, Mücahid ve daha bir çok kişilerden de rivâyet edildiğini kaydettikten sonra :"Bu hadîse en fazla yakışan şey, onun mevkûf olması (yani Hz. Peyğambere ait olmaması) ve Ka'bü'l-Ahbâr veya onunla aynı paralelde olan birinden menkûl olmasıdır" der(5). Buna göre hadîs veya diğer bir ifâde ile Nûh Tufan'ı esnâsında boğulduğu söylenen ana-oğula ait haber israiliyyattandır.

---

1 Tekvin, 7/19-20.
2 El-Bidâye, I.112.
3 El-Bidâye, I.117.
4 Tefsîru'l-menâr, XII.79.
5 El-Bidâye, I.114.

13- Gemide hayvan tezekleri çoğalınca domuzun, fareler çoğalıp gemiyi delmeye kalkınca da kedinin yaratıldığı yolundaki haberler de keza israiliyyattır(1).

14- Masallara konu olacak çapta tarif ve tasvîr edilen 'Avc İbn Unuk (veya 'Anak) isimli dev (veya dev yapılı adam da) rivâyetlere göre Hz. Nûh'dan önce vardı ve Tûfanda ölmedi. Ta Hz. Mûsa zamanına kadar yaşadı. Bu, inatçı, kâfir ve cebbar biri idi. Anası Âdem kızı 'Anak bunu zinâ mahsûlü olarak dünyaya getirmişti. Boyu çok uzun olduğu için okyanusların dibinden balığı tutar ve bu avları güneşin gözünde (merkezinde) kızartırdı. Bu adam gemide olan Hz. Nûh'a :"Bu küçük çanak nedir, neye yarar ?" gibi sözler söyleyerek onunla alay ederdi(et-Taberî, tefsîr, XII.37; tarih,I/1.264; İbnü Kuteybe,T.Muhtelifi'l-Hadîs,s.278-79,286; el-Kâmil,I.72).

C. Hak Tûfan münâsebetiyle yeryüzünde hiç bir canlı bırakmamıştı; her şey ölmüştü (eş-Şu'ara', 26/120). O halde, baştan sona bir masal olan bu 'Avc İbn 'Unuk'la ilgili merviyyat nasıl olur da kitaplara geçer ? Bu yalanlara, bu akıl, mantık ve iz'an dışı İsrailî düzmelere nasıl itibâr edilebilir ? Allah'ın "ülü'l-'azm" den olan yüce bir peygamberinin oğlu Tûfanda boğulur da bu 'Avc nasıl sağ kalır ?

Tam bir kâfir ve azgın olan bu muhayyel şahıs için bir de "veled-i zinâ" yalanı ortaya atılmıştır ve bunun annesi Hz. Âdem'in kızıdır. Bu nasıl ve neye istinâden söylenebilir ?

'Avc'in boyunun "3.333" zira' olduğu da söylenmiştir. Sahîh hadislerde "Ebu'l-Beşer" Hz. Âdem'in boyu için "60" zira' ifâdesi gçer (2). Bu Allah düşmanının boyu için verilen rakkamlar bu hadislere de aykırıdır.

---

1 İbnü Kuteybe, T.Muhtelifi'l-Hadîs,s.285; el-Bidâye, I.111; Muhammed Ebû Şühbe, Sefînetü Nûh (Mecelletü'l-Ezher), XXVI. 531; Abdurrahman el-Cezîrî, et-Tûfan (Mecelletü'l-Ezher), X.499-503.

2 El-Buhârî,K.Enbiya,bâb.1; Ahmed İbn Hanbel, II.315,323,535.

Öyle görülüyor ki bu haber, Ehl-i Kitâb'ın peygamber ve Allah düşmanı fâcir ve zındıkları tarafından ortaya atılmış bir yalandan ibârettir(1).

15- Havarîlerin talebi üzerine, Hz. 'Isâ'nın bir mu'cizesi olarak Nûh'un oğlu Sâm'ın dirilmesiyle ilgili haberler de israiliyyattandır(2).

16- Yeryüzünden suların çekilip-çekilmediğini anlamak üzere Nûh (a.s.)'un önce kargayı (Tevrat tercemelerinde "kuzgun" olarak geçer), arkasından da güvercini göndermesi; birine hayır düâda, ötekine de beddüâda bulunmasıyla ilgili rivâyetler de israiliyyattır ve bazı cümleler aynen Tevratta geçmektedir(3).

17- Bir rivâyette, oğullarından birinin yıkanırken Nûh (a.s.)'a baktığı ve babasının beddüâsı ile zencî olduğu mukayyedtir ki, bu da zayıftır ve itimâda şâyan değildir(4).

18- Ye'cûc - Me'cûc ve Türklerin Yafes'in oğulları olduğu veya Ye'cûc ve Me'cûc'un Türklerin amca oğulları olduğu ve bunlarda "hayır" bulunmadığı yolundaki haberler de itimâda şâyan bulunmamıştır(5).

19- Bir kısım rivâyetlerde Nûh (a.s.)'un kabrinin el'an bulunduğu yer de belirtilmiştir. İslâm tarihinin çok meşhûr bazı şahsiyyetleri vardır ki, bize çok yakın bir mazîde yaşadıkları halde onların nerede medfun olduğu bilinmez. Buna rağmen arada binlerce - belki on binlercesene olduğu halde Nûh (a.s.)'un kabrinin yeri bellidir. Ve rivâyete göre kabir, Lübnan dağındadır. Müdekkikler bu kabrin, Hicrî yedinci yüzyılda meydâna getirildiğini ve Hz. Nûh'la alâkasının bulunmadığını belirtirler.(6).

---------- O ----------

1 El-Bidâye, I.114.
2 Et-Taberî, XIII.312, not.2(A.M.Şâkir neşri); İbnü Kesîr, III.550-51; el-Bidâye, I.114-16; Tefsîru'l-Menâr, XII.104.
3 Bir öncekilere ilâveten bak. Tekvin, 8/6-12.
4 İzmirli, S.C.Nebeviyye Mukaddemesi, s.104.
5 El-Bidâye, I.115.
6 İzmirli, S. C. Nebeviyye Mukaddemesi, s.105.

I V . İ B R A H İ M (A . S .)

Hz. İbrahim, Kur'ânı Kerimde isminden ve muhtelif kıssalarından çokca bahsedilen bir peyğamberdir. İslâmî eserlerde mühim bir yer tutar. Kur'ânı Kerîmin uzunca bir sûresi "İbrahim" adını taşır. Bu sûreden ayrı olarak Allah'ın yüce kitabında ismi 68 yerde geçer(1). Hz. Peyğamber (s.a.v.)'in hadislerinde de muhtelif vesîlelerle yüzlerce yerde Hz. İbrahim'den ve onun sünnetlerinden detaylarıyla bahsedilir. Tefsîr, tarih, edebiyyat ve enbiya kıssalarına ait eserlerde de Hz. İbrahim'in ismine sık sık temas edilir. Hz. İbrahim'in dîni Kur'ânı Kerîmde "Hanîf" olarak tavsîf edilir(2) ve Hz. Peyğamber (s.a.v.)'e bu dîne uyması emredilir (en-Nahl, 16/123). Ayrıca Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. İshak'ın babasıdır. Hz. İsmail de Hz. Peyğamber'in dedelerindendir; arapların büyük atasıdır.

Bunlardan da anlaşılacağı üzere, Hz. İbrahim'in ismi etrafında ciltler dolusu bilgiyi ihtivâ eden pek çok rivâyetler meydâna gelmiştir. Ne var ki, bu rivâyetlerin içinde bazısı - cüz'î de olsa - İslâmî olmaktan uzaktır.

a- Hz. İbrahîm'in Babası Ve İsmi :

Kur'ânı Kerîm Hz. İbrahim'in babasının ismini "Âzer" olarak zikreder :"Bir zaman İbrahîm, atası Âzer'e : Sen putları tanrı mı ediniyorsun ?... demişti" (el-En'âm, 6/74). Kur'ânın bu ifâdesine rağmen bazı İslâm bilginleri, İbrahim (a.s.)'in babasının adını Târeh(تارح = تارخ) olarak zikretmişlerdir.

---

1 Misâl olarak bak. el-Bakara, 2/124,126...; 'Âlü 'Imrân, 3/33,65, 84...; el-En'âm, 6/74,75,83,161; et-Tevbe, 9/70,114; Hûd, 11/69, 74,75,76; Yûsüf, 12/6,38; el-Hıcr, 15/51; en-Nahl, 16/120,123; Meryem, 19/41,46,58; el-Enbiya, 21/51,60...

2 El-Bakara, 2/135; 'Âlü 'Imrân, 3/67,95; en-Nisa, 4/125; el-Enâm, 6/79,161...

b- Hz.İbrahîm'in Doğumu ve Günde Ne Kadar Büyüdüğü .

Bir gün Nemrud'un üzerinde bir yıldız parladı. Bu yıldız o derece parlaktı ki,ay ile güneşin aydınlıklarını bile görünmez bir hâle getiriyordu.Bu hâdise Nemrud'u çok korkuttu.Bunun üzerine sihirbaz,kâhin, falcı ve iz ilminde usta olanları çağırttı.Onlardan hadisenin iç yüzünü öğrendi.Onlar:"Memleketinde biri zuhûr ederek senin mahvına ve devletinin yıkılmasına sebeb olacaktır" diye cevâp verdiler.Bundan böyle Nemrud yeni doğan erkek çocukları öldürttü ve ihtiyaten erkekleri kadınlardan ayırdı ve yaşadığı köyü terkederek başka bir köye taşındı.Nemrudun bir köyde görülmesi mühim olan bir işi çıktı.İbrahim(a.s.)'in babası Âzer'den başkasına güvenmediği için bu işi ona havale etti.Gönderirken ona (işi için gönderdiğini,köyde bulunan eşi için):"Sakın eşinle münasebette bulunma!" dedi.Âzer de:"Ben dînimde sâbit bir adamım.Dînimi buna feda edemem" diye cevâp verdi.Âzer köye geldi ve karısını gördüğünde dayanamadan münasebette bulundu.Bunun üzerine Âzer eşini Kûfe ile Basra arasındaki "Evr" adında bir köye kaçırarak bir mağaraya yerleştirdi.Âzer karısının yiyecek ve içeceğini ve gerekli nesnelerini temin ediyordu. Nemrûd,hâdisenin üzerinden uzun zaman geçtikten sonra:"Bunlar yalancı sihirbazların uydurdukları sözlerdir;şehrinize dönünüz" diye emir verdi.Onlar bu emir üzerine yurtlarına döndüler.İbrahîm doğdu.O,bir günde başkalarının bir haftada,bir haftada diğer çocukların bir ayda,bir ayda başkalarının bir yılda büyüdükleri kadar büyüyordu.Nemrud hâdiseyi artık büsbütün unutmuştu.Derken İbrahîm büyüdü...

c- Hz.İbrahîm Emzikte İken Mağaradan Çıkınca Ne Yaptı ?

Hz.İbrahîm'i anası bir mağarada (inde) dünyaya getirmişti.İbrahîm dünyaya geldiği bu mağarada ancak 15 gün kaldı.Bundan sonra anasına:"Beni mağaradan çıkar da bakayım" dedi.Karanlık bastıktan sonra anası onu mağaradan çıkardı.İbrahim etrafına baktı;göklerin ve yerin yaratılışını, bunların keyfiyyetini,nasıl vucuda geldiklerini düşündü ve :"Beni yaratan,bana rızık veren,beni yediren ve içiren Rabbim'dir;benim ondan başka

ilâhım yoktur" dedi.Bundan sonra göğe baktı.Gökte bir yıldız gördü(Bu, rivâyete göre Müşterî yıldızı idi) ve :"Benim Rabbim işte bu yıldızdır!" dedi.İbrahim gözünü ondan ayırmayarak,kaybolunceya kadar takip etti.İbrahim,yıldız battıktan sonra:"Ben kaybolan nesneleri sevmem" dedi.Bundan sonra ay doğdu.İbrahîm ay'ın aydınlığını gördüğünde:"Benim Rabbim işte budur!" dedi.Ay'ı,batıncaya kadar takip etti.Ay battıktan sonra: "Rabbim kendisi beni irşâd etmezse,ben azgınlardan olurum" dedi.Gün aydınlanarak güneş doğdu.İbrahim,güneşin büyüklüğünü,parlaklığını ve onun, gördüğü her yıldızdan daha parlak ve daha büyük olduğunu gördüğünde: "İşte benim Rabbım budur;bu,hepsinden daha büyüktür!"dedi.Güneş battıktan sonra İbrahim:"Ben gökleri ve yeri yoktan var eden Yüce Allah'a ve hak dîne doğru hulûsla yüzümü çevirdim.Ben hiçbir vakit ona ortak katanlardan olmam" dedi...

ç-Hz.İbrahîm'e Göklerin Açılması,Arş'ı Görmesi :

Müfessirlerin,"Biz İbrahim'e kesin ilme erenlerden olması için göklerin ve yerin büyük mülkünü de öylece gösteriyorduk" me'âlinde olan (el-En'âm,6/75)'âyetin tefsîri münasebetiyle kaydettiklerine göre Hz. İbrahim'e birgün semalar açılmış ve onlarda olup-bitenleri seyretmiştir. Bu seyrân esnasında Arş'ı da görmüştür.Aynı şekilde kendisine yedi kat yer de açılmış ve onlarda olup-bitenleri de seyran etmiştir.Bu seyrân esnasında gözü günah işleyen kullara takılmış ve onlara beddüâ etmiştir. Bu beddüâsına C.Hakk tarafından:"Ben kullarıma şüphesiz senden daha merhametliyim.Onlar belki vaz geçerler veya tevbe ederler" tarzında karşılık vermiştir.

Aynı konu ile ilgili olarak,biri Hz.Ali,diğeri de Hz.Mu'az İbnü Cebel'den mervî iki merfu' hadîs vardır.Bunlar da aşağı-yukarı aynı ma'nâdadır.

d- Hz.İbrahîm'e Gelen Allah Elçileri ve Maksadları :

Hûd sûresinin 69.âyetinde,Allah elçilerinin Hz.İbrahîm'e müjde getirdikleri haber verilmektedir.Acaba bu elçiler kimlerdi ve sayıları ne kadardı ? :

1- Üç kişi idiler,Cebraîl,Mîkâîl,İsrafîl(bazı rivayetlerde İsrafil yerine Azraîl geçer);

2- On iki kişi idiler;

3- Sekiz kişi idiler;

4- Dokuz kişi idiler;

5- Onbir idiler;

6- Dört kişi idiler.

Acaba,sayıları ve isimleri hakkında görüş birliği sağlanamayan bu elçilerin maksadı ne idi ?

1- Melekler gelince Hz.İbrahim'in hanımı Sâre,Lût kavminin yaptığı meşhûr ameli bunların da yapacağını sandı(et-Taberî,tefsîr,XII.72);

2- Es-Süddî'den nakle göre melekler Lût kavmini helâk için gelmişlerdi.Bunlar Hz.İbrahim'e genç ve yiğit erekekler sûretinde göründüler. Hz.İbrahim misafirlerine yemek hazırladı;kızartılmış "buzağı" ikrâmetti. Buyur ettiği zaman misafirler yemediler ve İbrahim'e:"Ey İbrahîm,biz parasız yemek yemeyiz" dediler.Hz.İbrahim:"Bunun da parası ve karşılığı vardır" dedi.Melekler :"Bunun bedeli nedir?" deyince İbrahim:"Yemeğe başlamadan Allah adını anarsınız(Besmele çekersiniz);sonunda da ona hamdedersiniz" karşılığını verdi.Bu cevâp üzerine Cebraîl,Mîkâîl'e baktı ve:"Rabbinin İbrahim'i"Halîl"(dost) edinmesi yerindedir ve İbrahîm buna layıktır" dedi(1);

3-Vehb İbn Münebbih'den nakle göre elçiler gelince Hz.İbrahîm'in hanımı gülmüştü.Bunun sebebi,elçilerin kendisine İshâk'ı müjdelemiş olmalarıdır.

---

1 En-Nisa sûresinin 125. âyetine telmîh vardır.

e- Hz.İbrahîm'in Torbasındaki Kumların Un Olması :

Rivâyete göre yer yüzünde yaşamış olan ilk cebbâr Nemrud'dur.Halk, hubûbat ve yiyecek maddeleri satın almak üzere onun katına gelirdi.Ahali onun önünden geçerken,O:"Rabbiniz kimdir ?" diye sorardı.Halk:"Rabbimiz sensin" derdi.Önünden geçtiğinde İbrahim'den de:"Rabbin kimdir ?" diye sordu.İbrahim:"Mahlukları dirilten ve öldüren benim rabbimdir" diye cevap verince,Nemrud:"Ben de diriltiyor ve öldürüyorum" diye mukabelede bulundu.İbrahim:"Allah güneşi doğu cihetinden doğduruyor; sözün doğru ise sen de güneşi batıdan doğdur" dediğinde,kâfir olan cebbâr cevâptan aciz kalarak sustu.İbrahim'e hububat vermeden geri çevirdi.İbrahim ailesi yanına dönüşünde,hiç çiğnenmemiş olan beyaz bir kum tepesinden geçerken:"Şu tepeden kum alıp götürsem,çuvalı görünce ilk anda hatırları hoş olur" dedi ve oradan kum alarak ailesi yanına döndü.Getirdiği eşyayı bir tarafa koyduktan sonra kendisi uyudu.Eşi eşyayı karıştırarak baktığında,çuvalda en iyi cinsten buğday bulunduğunu gördü.Bu buğdaydan yemek yaparak İbrahim'e takdim etti.Ailesi yanında yiyecek nesne bulunmadığını bilen İbrahim:"Bu nereden geldi ?" diye sorduğunda eşi: "Senin getirdiğin buğdaydan yaptım" diye cevâp verdi.İbrahim kendilerine Allah'ın yiyeceklerini takdir etmiş olduğunu anladı ve Allah'a hamd ve senâda bulundu.

f- Hz.İbrahîm'in Aldığı Dört Kuş :

El-Bakara sûresinin 260.âyetinde anlatıldığı üzere Hz.İbrahim,C. Hakktan ölüleri nasıl dirilteceğini göstermesini dilemişti.Allah Ona: "İnanmadın mı yoksa ?" dedi.O da:"İnandım,fakat kalbimin(gözümle de görerek) yatışması için (arzu ettim) dedi".Allah Hz.İbrahim'e:"Dört kuş tut..." dedi.

Acaba bu âyette anılan dört kuş ne idi ? :

1- Güvercin,horoz,tavus ve turna idi;

2- Tavus,horoz,hindi ve kaz idi;

3- (الشـــحـانين) idi;

4- Tavus,doğan,karga ve horoz idi;

5- Horoz,tavus,karga ve güvercin idi;

6- Horoz,karga,ördek ve tavus idi;

7- Horoz,ördek,karga ve güvercin idi.

g-Kuşların Üzerlerine Konduğu Dağların Sayısı :

Allah Hz.İbrahim'e yine âyette (el-Bakara,2/260) şöyle buyurur: "Dört kuş tut.Onları kendine alıştır; sonra her parçasını bir dağın üzerine bırak".Acaba bu âyette anılan dağların sayısı kaç idi ?

1- Dört idi;Hz.İbrahim kuşları bunların üzerine taksim etti;

2- Bir dağın dört tarafına,dört parça halinde taksim edip koydu;

3- Kuşları yedi parça edip,yedi dağ başına koydu.

ğ- Hz.İbrahim ve İsmâ'îl'in Eşiği :

Bu günkü Mekke civarında mevcut kum çöllerinde Hz.İsmail ile annesi yalnız başlarına uzun müddet yaşayıp ömür sürdüler.Nihayet gün geldi, Hz.İsmail'in annesi öldü.İsmail (a.s.) Cürhümî'lerden bir kızla evlendi. İbrahim Mekke'ye gelerek İsmail'in nerede olduğunu sordu.Evini gösterdiler.İbrahim eve geldiğinde İsmail'i bulamadı;eşinin kaba ve terbiyesiz bir kadın olduğunu gördü.İbrahim ona:"Eşin döndükten sonra selam söyle; şu,şu vasıflı bir ihtiyar geldi,de.Kapı eşiğinin bu halde kalmasına razı olmadığımı söyle;eşiğini değiştirsin" dedi.İbrahim gelinine bunları söyledikten sonra Mekke'den ayrıldı.İsmail eve geldiğinde,hanımı kendisine Hz.İbrahim'in sözlerini hikâye etti.İsmail:"Gelen babamdır;kapımın eşiği de sensin" dedikten sonra karısını boşadı.Sonra yine Cürhümî'lerden bir kadınla evlendi.İbrahim tekrar Mekkeye geldiğinde İsmail'in evini buldu.Eşinin nazik ve güler yüzlü bir kadın olduğunu gördü.Kocasının nerede olduğunu sordu.Gelini:"Ava gitti" dedi.Ne gibi yemeklerle geçindiklerini sorduğu zaman,gelini :"Et ve su ile" dedi.İbrahim:"Ey Rabbim ! onların et ve sularını berekte li eyle! " diye üç kerre düâ etti.Eşi geldiğinde kadın:"Şu şu vasıflı bir ihtiyar gelmişti;sana kapısının eşi-

ğinden memnun kaldım.Eşiğini değiştirmesin,diye söylememi emretti" diye İbrahim'in sözlerini hikâye etti.İbrâhim üçüncü defa geldiğinde oğlu İsmail ile birlikte Kâbe'nin duvarlarını yükseltti...

h- Hz.İbrahîm'in Burak'a Binmesi :

Hz.İbrahim,Hz.İsmail ile kendi eşini uzak ve ıssız vadilerde terkettikten sonra zaman zaman onların hallerini merak etmiş ve onları yoklamıştır.Rivâyetlere bakılacak olursa,bu ziyaretleri esnasında yeryüzü kendisine dürülmüştür veya çok seri bir vasıta ve binek demek olan Burak'a binmiştir.

ı- Hz.İbrahim'in Oğlu İsmaîl Yerine Kestiği Koçun Adı,Cinsi Ve Kesildiği Yer : ----------

Es-Saffat sûresinin 100-107.âyetlerinde anlatıldığı üzere,Hz.İbrahim ru'yasında oğlu(İsmail'i) boğazladığını görmüş,bunu oğluna açmış o da kabûl etmişti.Oğlunu boğazlamak maksadıyla alnı üzere yıktığı zaman Allah:"Ya İbrahim,ru'yana sadakat gösterdin" buyurarak oğlunu kesmesine müsa'ade etmemiş ve "Ona büyük bir kurbanlık fidye" vermişti.

Müfessirler bu âyette anılan kurbanlık ile ilgilenmişler ve onu bazı yönleriyle tanıtmağa gayret etmişlerdir.Şöyle ki:

Muhammed İbn İshâk'ın rivâyetine göre,İbrahim(a.s.),oğlunu kurban edeceğini ru'yasında görmüştü.Kes meğe me'mûr edildiğinde oğluna:"Evlâdım! İp ve bıçağı al da aileye odun temin etmek üzere şu dağa gidelim" dedi.Kurban kesilmesi emredilmiş olduğuna dair ona hiçbir şey söylemedi. İbrahim ile oğlu dağa gitmek üzere yola çıktıklarında,Allah düşmanı İblîs insan kıyafetine girerek İbrahim'in yolunu kesti ve :"Ey İhtiyar nereye gidiyorsun ?" diye sordu.İbrahim:"Bazı işlerimi görmek ve gereken nesneleri temin etmek üzere dağa gidiyorum" diye cevâp verdi.İblîs ona:"Zannediyorum ki,sen ru'yanda şeytanı görmüşsün ve o da sana oğlunu boğazlamanı emretmiştir.Sen oğlunu boğazlamak istiyorsun" dedi.İbrahim onun İblîs olduğunu anlayarak:"Ey Allah düşmanı! Benden uzaklaş,Allah'ın

emrini yerine getiriceğimi onun adına andiçerek te'yîd ederim" dedi.Allah düşmanı İblîs,İbrahim'den ümidi kesildikten sonra,İsmail'in karşısına çıktı.Bu sırada İsmail elinde ip ve bıçak olduğu halde babasının arkasından gidiyordu.İblîs ondan:"Ey çocuk! Baban seni nereye götürüyor biliyor musun ?" dedi.Çocuk:"Evimiz için şu dağdan odun getirmeye gidiyoruz" diye cevâp verdi.İblîs:"Allah adına andiçerek temin ederim ki, (baban seni) boğazlamak üzere götürmektedir" dedi.Çocuk:"Babam beni niçin boğazlıyacak ?" dediğinde,İblîs:"O,senin boğazlanmanı Allah tarafından emredilmiş olarak zannediyor" dedi.Çocuk:"Öyle ise babam Allah'ın emrini yerine getirmelidir.Ben de emri dinler ve itaat ederim" diye cevap verdi.İblîs çocuktan ümidini kestikten sonra,İsmaîl'in annesi Hacer'in yahına gitti.Hacer o zaman evinde bulunuyordu.İblîs:"Ey İsmail'in annesi; İbrahim İsmail'i nereye götürüyor ? biliyor musun ?" diye sordu. Hacer:"Evimiz için şu dağdan odun toplamak üzere götürdü" diye cevâp verdiğinde,İblîs:"Hayır,oğlunu oraya boğazlamak üzere götürdü" dedi. Hacer:"Hayır,o oğluna karşı pek şefkatlidir ve oğlunu pek seviyor" diye İblîs'in sözünü kesti.İblîs:"O,oğlunun kurban edilmesinin Allah emri olduğunu söylüyor" dediğinde,Hacer:"Rabbi emretmişse,Rabbinin emrini yerine getirmiş olur" dedi.Bunun üzerine Allah düşmanı İblîs darğın ve küskün bir halde İbrahim ailesinin yanından döndü; Onları yoldan çıkaramadı.Onların hepside Allah'ın emrini dinlediler ve ona itaat ettiler. İbrahim oğlu ile başbaşa kaldı.Rivâyete göre o yer "Sebîr" dağıdır.

İsmail'in kurban kesilmesi kararlaştıktan sonra O babasına şu tavsiyelerde bulunmuştur:"Beni boğazlamak istiyorsan el ve ayaklarımı sağlam olarak bağla ki,kanımdan üzerine bir şey sıçramasın;aksi takdirde sevâbım eksilir;ölüm hali ağır olduğu için,bıçağın kesmesini duyduğum vakit ızdırab çekebilirim.Bıçağını bile ki,beni çabuk öldürsün,ben de istirahat etmiş olurum.Boğazlamak için yatırdığın vakit beni yüzükoyun yatır;alnım yere dokunsun;yan yatırma.Çünkü bu takdirde yüzümü görünce kalbinde şefkat hissi doğar da Allah'ın emrini yerine getirmekten seni alıkoyar,diye korkuyorum.Gömleğimi anneme götürmeyi münasib görürsen, bu annem için bir teselli olabilir" dedi.İbrahim oğlunun bu sözlerini

dinledikten sonra:"Ey oğlum! Yüce Allah'ın emrini yerinegetirmek hususunda ne büyük yardımcımsın! " dedi.İbrahim bundan sonra oğlunun -tavsiyye ettiği gibi- el ve ayaklarını bağladı.Bıçağını biledi.Yüzü koyun yatırdıktan sonra bıçağı oğlunun boğazına çalarak kendine doğru çekti. O,artık işi bitmiş sanıyordu.Halbuki Allah'ın emri ile bıçak tersine dönmüştü(1)...İşte bu sırada Allah,çocuk yerine boğazlanmak üzere Cennet'ten bir koç çıkardı.Bu koç güz mevsiminde kırk yıl Cennet'te otlamıştı.Bunun üzerine İbrahim oğlunu serbest bırakarak koçu ta'kîbe koyuldu.Fakat onu Cemre-i 'Ulâ(şeytana ilk taş atılan yer)'ya kadar takip ettiyse de yakalıyamadı.İbrahim koça yedi tane taş attı.Fakat hayvan ansızın kaçtı;kendini yakalattırmadı.Nihayet Cemre-i Vustâ(şeytana taş atılan ikinci ve orta mahal)'ya geldi.Koç orada da kendini yakalattırmayarak İbrahim'i uğraştırdı.Bunun üzerine İbrahim ona yedi def'a taş attı.Koç ansızın yine kaçtı;yine kendisini yakalattırmadı.İbrahim,Cemre-i Kübrâ(şeytana son taş atma mahalli)'da koçun arkasından yetişerek ona yedi tane taş attı.Fakat,koç orada da uğraştırdı.Nihayet İbrahim onu bu yerde yakalıyarak Mina'daki Kurban kesme yerine götürdü.

Rivayete göre koç,büyük gözlü,beyaz renkte ve boynuzlu idi;Sebir dağında Semec ağacına bağlı idi.Bazıları âyetteki (Zibh) ifâdesini "teke" diye tefsîr etmişlerdir.İbnü Abbas,İbrahim'in kestiği bu tekenin Âdemoğlu Habil tarafından kurban edilen teke olduğunu söylemiştir.Saîd İbnü Cübeyr,koçun kırk yıl Cennet'te otlamış olduğunu,aklı karalı alaca renkte olduğunu,yününün kırmızıya boyanmış yüne benzediğini anlatmıştır.

İbnü 'Asâkir'in Hemmâm İbn el-Velid ed-Dımışkî'nin tercemesi meyanında el-Hasenü'l-Basrî'den rivâyetine göre Hz.İbrahim'in koçunun adı "Cerîr" idi(2).

---

1 Bazı rivâyetlere göre,bıçağın kurban edilecek çocuğun boğazını kesmemesi,boğaz mıntakasının bakırdan bir levha ile örtülmüş olmasındandır(et-Taberî,tarih,I/1.403).

2 İbn Kesîr,IV.374.

i- Hz.İbrahîm'den Önce Ka'beyi Kimler Yaptı ?

Kur'an-ı Kerîm'de('Alü 'Imrân,3/96),ilk yapılan ve âlemlere feyz ve hidâyet (kaynağı) olan ev (ma'bed)'in Mekke'deki Ka'be olduğu beyan edilir.Bu Beyt'in ilk olarak Hz.İbrahim ve oğlu İsmail tarafından bina edildiğine dair de açık beyanlar vardır(1).

Hal böyle iken bazı rivâyetlerde Ka'be'nin ilk kez melekler veya Hz.Âdem tarafından yapılmış olduğuna dair de kayıtlara rastlanmaktadır:

Ka'bü'l-Ahbâr'a göre,C.Hakkın yer ve gökleri yaratmasından 40 yıl önce Ka'be su üzerinde köpük halinde idi.Mücahid'den gelen bir rivâyette de,Allah'ın yer yüzünü yaratmasından 2.000 yıl önce Beyt'in yerini yarattığı ve temellerinin arzın yedinci ve en alt tabakasına kadar uzandığı zikredilir.

Hz.Ali'nin torunlarından olan Muhammed İbn Ali'den yapılan uzunca bir rivayetten anlaşıldığına göre Ka'be'yi ilk önce Allah'ın emri ile melekler yapmıştır(2).Diğer bazı rivayetler de de Ka'beyi ilk kez Âdem'in yine Allah'ın emri ile yapmış olduğu söylenir(3).Ka'benin C.Hakk tarafından gökten indirildiği tarzında da haberler vardır(4).

k- Hz.İbrahim'e Melekü'l-Mevt'in Gelişi :

Hz.İbrahim'e Melekü'l-Mevt(Azrâîl)'in gelişi ile ilgili pek çok merviyyat vardır.Bunlardan birisini misal olarak kaydadelim:

C.Hakk Hz.İbrahim'in rûhunu kabzetmek istediğinde,Azrâîl'i bir ihtiyar kılığında kendisine gönderir.İnsanlara yemek vermekte olan İbrahim,geriden gördüğü ihtiyarı yanına getirir.İhtiyar eline aldığı lokmayı bazan gözüne,bazan da kulağına götürür,Ağzına götürünce de aşağısından çıkar.Hz.İbrahim kendisi istemedikce rûhunu almamasını Allah'a yalvararak ister ve ihtiyara:"Ey İhtiyar,sana ne oldu da böyle yapıyor sun ?" diye sorar.O da:"İhtiyarlık! " der.İbrahim adamın yaşını sorar; Bakar ki,adam kendisinden iki yaş büyüktür.İbrahim:"Benim bu ihtiyar

---

1 El-Bakara,2/127;el-Hacc,22/26.
2 El-Ezrakî,Ahbâru Mekke,I.33-34.
3 Aynı kaynak,I.36-43.
4 Et-Taberî,XVII.143.

gibi olmuşuna iki yıl kalmış;Allah'ım (böyle olmadan) canımı al! " der. Bu düâ üzerine ihtiyar kalkar ve İbrahîm'in canını alır.Bu anda İbrahim 175 veya 200 yaşındadır(el-'Arâis,s.85-86;el-Kamil,I.123-24)(1).

R İ V A Y E T L E R İ N T A H L İ L İ

1- Hz.İbrahîm'in babasının adını Kur'ânı Kerîm "Âzer" olarak zikreder(2).Buna rağmen İslâm bilginlerinden bazıları,"Azer" kelimesinin İbrahim'in babasının lakabı veya erkek kardeşinin ismiveya babasının adı veya bir putunun adı olması ihtimallerinden bahsederek Kur'anın zahirinden uzaklaşmışlar ve İbrahimin babasının adının "Tareh" olduğunu iddia etmişlerdir.Buna sebeb de,bu adın Tekvîn'de böyle tesbit edilmiş olmasıdır(Tekvîn,11/26).Buna dair sahih hadislerde asla bir işaret yoktur.Bu, İslâm'a girmiş olan mühtedîlerçe ortaya atılmış bir isimdir. El-Buharî,et-Tarihu'l-Kebir'inde İbrahim'in babasının adını "Âzer" olarak zikretmiş ve bu ismin Tevrât'ta "Tareh" olarak zaptedildiğine de dikkatimizi çekmiştir.Bütün İslam tarihçileri Hz.İbrahim'in nesebini tesbit ederken mutlaka bu "Tareh" kelimesinden söz açmışlar,fakat el-Buhari dışında hemen hiç biri bunun Tevrat rivayeti olduğuna dikkat etmemiştir.Bu rivayet Kur'an'a açıkca zıttır.Bu zıtlık sebebiyle Tevrat'ın bu konudaki beyanı ve tarihçilerle müfessirlerin kaydettikleri rivayetlere itibâr edilemez(3).

---

1 Et-Taberî,tefsîr,XVII.143;Hz.İbrahimle ilgili olarak yukarıya kaydedilenlerin tamamı için bak.İbnü Abbas'a nisbet edilen tefsîr, s.80;el-Ezrakî,Ahbaru Mekke,I.32-53;et-Taberî,tefsîr,XIV.97;VII. 247 v.d.;XVII.43-45;III.47 v.d.;XII.68 v.d.;tarih,I/1.306-425;el-Arâis,s.63-88;el-Keşşaf,II.39 v.d.;409 v.d.;III.123;et-Tibyan,VII. 26-27;et-Tabressî,I.372-73;II.325;III.179 v.d.;IV.52-53;M.Tenzîl, I.307-308,441 v.d.;II.26-27;Z.Mesîr,I.312 v.d.;II.70 v.d.;V.356-57; İbn Kesîr,I.557 v.d.;II.402-403;III.54;IV.190,374,568;el-Kâmil,I. 85-123;el-Bidaye,I.139-182;Tarihu'l-Hamis,I.78-100;B.Zühûr,s.77-88;

2 El-En'âm,6/74.

3 M.Nayb,XIII.34 v.d.;Rûhu'l-Me'ânî,VII.194-95;Tefsîru'l-Menar,III. 536,537.

2- Hz.İbrahim'in doğumuna yakın yıllarda,Nemrud'un gördüğünden bahsedilen ve erbabınca te'vîl edilen ru'yâ hâdisesi ve bunun neticesi olarak İbrahim'in bir mağarada dünyaya gelişi ve günde ne miktar boy atıp büyüdüğüne dair olan merviyyât da sahih değildir.Muhammed İbnü İshâk tarafından rivayet edilen bu kıssanın mevzu' oluşuna muhakkak nazarıyla bakılmaktadır.Çünkü,-belirtildiğine göre- Muhammed İbnü İshâk bunu,bol bol hikâye uydurup müslümanlar arasında neşreden ve ğayeleri İslâm'ı ifsad olan yahudîlerden almıştır.Aynı kıssayı,es-Süddî kanalıyla İbnü Ebi Hatim de tefsîrine almıştır.İsmi Muhammed İbnü Mervân olan bu es-Süddî ise,hadiscilere göre,ma'rûf bir yalancıdır(Mîzânü'l-İ'tidâl, IV.32-33; Tehzîbü't-Tehzîb,IX.436-37)(1).

3-Hz.İbrahim'in mağarada ancak 15 gün gibi kısa bir müddet kaldıktan sonra annesine beni dışarı çıkar demesi;önce yıldıza,sonra aya, sonra güneşe bakması ve bunları ilk gördüğü anda her biri için:"İşte Rabbim! " demesi;nihayet güneşin de batışıyla bunların hiç birinin gerçek ilâh olmıyacağını söylemiş olduğu yolundaki rivayetler de tamamiyle israiliyyattır.Kur'anı Kerimde de anlatılan bu olay(2),Hz.İbrahim 15 günlük iken değil,kavmini irşada başladığı zaman yani nübüvvet günlerinde olmuştur ve bunu yapmaktan maksadı kavmini hak din olan İslâm'a ve Allah yoluna yöneltmektir; (3).

İbnü Cerir et-Taberi tefsîrinde(4),Hz.İbrahimin yıldızı ilk gördüğü anda:"İşte benim ibâdet hususunda Rabbim!" demiş olduğunu nakleder ki,bu asla sahih ve caiz değildir.Bu hakkında A.İ.Hanbel'in:"Ona ait pek çok münker şeyler vardır";İbnü Hacer el-'Askalânî'nin:"Doğru bir adamdır ama,ara sıra hata yapar"(5) dediği Ali İbn Ebi Talha ve yine bazı muhaddislerce aynı tenkidlere uğrayan Mu'âviyetü'bnü Ebi Sâlih tarikiyle rivayet edilmiş bir haberdir.Her ne olursa olsun,bizim inancımız

1 Tefsîru'l-Menâr,VII.557.
2 El-En'âm,6/75-79.
3 El-Bidâye,I.143.
4 Et-Taberi,VII.248 v.d.
5 Tehzîbü't-Tehzîb,İlgili yer.

"Halîlu'r-Rahmân" lakabıyla anılan Hz.İbrahim gibi bir peyğamberin küçükken müşrik olmasını reddeder(1)

4- Hz.İbrahim'e göklerin açılması,Arş'ı görmesi;yerlerin açılması, arzın tabakalarını müşahade etmesi;günah işler vaziyette gördüğü kullara beddûâsı ve C.Hakkla mükâlemesine ait rivayet edilenlerin de aslı yoktur(2).Aynı konuya ait Hz.Peyğamber'e nisbet edilen iki hadisin de sıhhati sabit değildir(3).

5- Kur'anı Kerîmde bahsi geçen(4) ve Hz.İbrahim'e geldiği haber verilen Allah elçilerinin isimleri,sayıları ve gayelerinin ne olduğuna dair yukarıya aldığımız rivayetler de sahih ve itimada şâyan değildir. Şöyle ki :

Elçilerin isimleri ve sayılanı ancak tevkîfi ve ilâhi bir haberle bilinir.Kur'anda ve Hz.Peyğamber'in hadislerinde böyle bir şey yoktur.

Hz.İbrahim'in hanımının,elçilerin Lut kavminin amelini işlemeye gelmiş olmalarını zannetmesi;ayrıca,gülmesinin sebebinin de kendisine Hz.İshâk'ın müjdelenmesi(5) tarzında anlaşılması ve bu konuda söylenenler israiliyyattır,İslâmî merviyyattan değildir.

Hz.İbrahim'in takdim ettiği yemeğe para teklif etmiş olmaları da keza aynıdır(6).Hz.İbrahim'e elçi sıfatı ile gelen meleklerin,takdim edilen sofradan yedikleri de iddia edilir ki,bu açıkca İslâm'ın melek telakkisine aykırıdır ve tamamen Tevrat'a ait bir ifadedir(7)

6- Nemrud'a tahıl istemek üzere gitmiş olduğu seferden dönüşünde Hz.İbrahim'in torbasındakikumların evine varınca un olduğu yolundaki rivayetler(8)' de israiliyyattır(9).

1 İbn Kesîr,IV.568;el-Bidaye,I.143;Tefsîru'l-Menar,VII.557-58.
2 Bak.Et-Taberî,VII.245-46;Ed-Dürru'l-Mensûr,III.23-24.
3 İbn Kesir,III.54.
4 Hûd,11/69.
5 Bak.Et-Taberî,XII.68-69,72.
6 İbn Kesir,III.563;Tefsîru'l-Menar,XII.127.
7 El-Bidaye,I.161;Tekvîn,18/8.
8 Bak.Et-Taberî,tefsir,V.297-98;tarih,I/1.368,426;İbn Kesîr,II.402-3; El-Bidaye,I.149.
9 İbn Kesîr,II.402-403.

7- C.Hakk'ın Hz.İbrahim'e ölüleri nasıl dirilttiğini göstermek maksadiyle kendisine almasını emrettiği dört kuşun ne olduğu hakkındaki rivayetleri yukarıya aldık(1).Bu rivâyetler yedi'ye kadar yükseliyordu. Hz.İbrahim eğer almışsa dört kuş almıştır.Bu,bir anda sayılır ve biter. Bunların -isimleri değişmek şartıyla- yediye kadar çıkması işin içinde bir şekk bulunduğunu hemen ifham ediyor.Bu kuşlara dair Hz.Peygamberden herhangi bir beyan gelmemiştir.Bunlar tam bir israiliyyat numunesidirler; hiçbir faideleri yoktur.Kitapları bunlarla doldurmak,okuyuçuları meşgul etmek ve böyle şeylerle ömür tüketmek en azından abestir(2).

Ayrıca müfessirlerden bir kısmı da kuşların "niçin dört" olduğu üzerinde durmuşlardır ki,bu konudaki beyanların ne bir mesnedi ve ne de bir dayanağı vardır.Bunlar tamamiyle hayal mahsülü şeylerdir;"ğaybi taşlama"dan başka bir şey değildir(3).

Ayrıca Hz.İbrahim'in kuşları aldığı,kestiği,tüylerini yolduğu, etlerini parçalayıp birbirine karıştırdığı,ezip hamur yaptığı yolunda da bir sürü şeyler söylenmiştir ki,âyetin bunlara delâlet etmediği ve bunların baştan sona lüzûmsuzluk örnekleri olduğu ifade edilmiştir(4).

Bazı müellifler,âyette bahis konusu edilen "dört kuş al" emirini bilindiği manada kuş alma olarak kabûl etmişlerdir.Onlara göre maksat; "dört kuş aldığını düşün,farzet..." demektir.Manâ bu olunca,kuşların adı,cinsi v.s.ile ilgili olan malumat ve merviyyatı reddetmişlerdir(5).

8- Kuşlarla birlikte bahis konusu edilen dağlar,bunların adı ve adedi ile ilgili olan haberler de kabûle şayan değillerdirler.

9- Hz.İbrahim'in arasıra Mekke civarında bulunan oğlu İsmail'i ve onun hanesini ziyaret etmesi,gelinleriyle muhatap olması ve bu arada sözü edilen "eşik" değiştirme ile ilgili olarak rivayet edilenler de iddiaya göre israîlî haberlerdendir.İbnü Abbas'a ait ve hayli uzun olan bu rivayetin çok az bir kısmı merfu', geri kalanı ise mevkûf'tur.Mevkûf

1 Bak.Et-Taberî,III.47 v.d.;Z.Mesîr,I.312;İbn Kesir,I.559-60.
2 İbn Kesîr,I.550-60;Tefsîru'l-Menar,III.55.
3 Eş-Şevkânî,Fethu'l-Kadîr,I.282;Tefsîru'l-Menâr,III.55.
4 Tefsîru'l-Menâr,III.55.
5 Aynı kaynak,III.55-56.

olan haberin bazısının "garib" olduğu ve İbnü Abbasca Ehl-i Kitap'tan rivayet edildiği söylenir(1).

10- Kezâ,Hz.İbrahim'in bu ziyaretlerinde Burak'a binmesi de aynı cins haberlerdendir(2).

11-Hz.İbrahim tarafından oğlu İsmail yerine kurban edilen koçun adı,rengi,biçimi,cinsi,kaç yıl Cennet'te kaldığı,kaç yıl otladığı,Hz. İbrahim'e gelişi,kaçması,kovalanması,nerede ve hangi cins ağaca bağlı olduğu,Habil'in takdim ettiği kurbanlık olması v.s. gibi bilgileri ihtiva eden rivayetler de israiliyyattır.Bunlan lüzûmsuz ve faydasız şeylerdir(3).

İsmail yerine kurban edilen hayvanın teke değil koç olduğuna dair A.İ.Hanbel'in Müsned(I.297)'inde bir hadis vardır.

12- Ka'be'nin Hz.İbrahimden önce yapıldığını ihtiva eden rivayetlerin(4) tamamı gayr-i sahihtir ve israiliyyattır(5).

13- Hz.İbrahim'e Melekü'l-Mevt'in gelmesi ile ilgili olarak pek çok şey söylenmiştir.Bilhassa İbnü Asâkir'in benimseyip derlediği bu haberlerin sıhhati de sabit görülmemiştir(6).Özellikle İbnü'l-Esîr bu yoldaki haberlere dirayet yönünden itirazlarda bulunmuştur(7).

14- Hz.İbrahim'in ateşe atılmadan önce Cibrîl ile bazı özel şeyler konuştuğu ve ona (علمه بحالی غنی عن سؤالی) dediğini ifade eden rivayetin aslı yoktur(8).

---

1 El-Bidaye,I.156;El-Buharî,K.Enbiya,bab.9;A.İ.Hanbel,I.347.
2 Aynı kaynak,I.157.
3 İbnü Kesîr,IV.374;el-Bidaye,I.158.
4 Bak.El-Ezrakî,Ahbaru Mekke,I.31-46;et-Taberî,XVII.143;el-Arâis, s.75-79;el-Kamil,I.106-107; el-Bidaye,I.163.
5 El-Bidâye,I.163.
6 Aynı kaynak,I.174.
7 El-Kamil,I.123-24.
8 İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi,s.105 (Şeyhu'l-İslâm el-Harranî, es-Suyutî ve el-Ezherî'den naklen).

15- Dünya yüzünde ilk kez mu'aneka eden(ve böylece de kucaklaşmayı adet haline getiren)'in Hz.İbrahim olduğu me'âlindeki hadisin aslı yoktur(1).

16- Yüzünde ağarmış kıl görünce,en evvel kıl ağarmasından ve kocalıktan feryad edenin Hz.İbrahim olduğu yolundaki sözler asılsız dır(2).

Kitab-ı Mukaddes'te,Hz.İbrahimle ilgili yukarıda işaret ettiklerimizden ayrı olarak bazı detaylı bilgiler daha mevcuttur(3).

---------- 0 ----------

1 İzmirli,S.C.Nebeviyye Mukaddemesi,s.105.
2 Aynı kaynak,s.106.
3 Bak.TEkvîn,11/26-32;12-17.bablar tamamen;18/26-33;49/29-33.

V. İSMA'ÎL VE İSHÂK (A.S.)

İsma'il ve İshak Hz.İbrahim'in iki oğludur ve her ikisi de peygamberdir.Bu iki isim,yeryüzü halkından büyük ve muazzam toplulukların babalarıdır.Hz.İsmail arapların;Hz.İshak da İsrâîl oğullarının atasıdır. Bu konuda Müslim ve gayr-i müslim ensâb bilginleri ittifak halindedir (1).Ayrıca konu ile ilgili hadisler de vardır(2).

Hz.İsmail'in ismi Kur'an-ı Kerim'in sekiz sûresinde(12) yerde geçer;İshak ise,12 sûrede (17) kerre zikredilir.Her ikisinin ismi ile de herhangi bir sûre tesmiye edilmemiştir.

Hz.İsmail ve İshak bahsinde İslâm bilginlerini hayli uğraştırmış bir konu vardır.O da,C.Hakkın es-Saffat sûresinin 100-107.âyetlerinde bahis konusu ettiği "kurbanlık" çocuğun tayini meselesidir.Yüce Allah'ın Hz.İbrahimden kurban etmesini istediği çocuk Ehl-i Kitab'a göre İshak'tır;Ehl-i Sünnet ve bunun dışında kalan İslâm bilginlerinin büyük ekseriyyetine göre de İsmail'dir.Şimdi bu konuyu aydınlatmağa ve müteallik olan israiliyyatı göstermeye çalışalım :

a- İlgili âyetlerin Me'âli :

"(İbrahim):Ey Rabbim,bana sâlihlerden (bir oğul) ihsân et" (diye duâ etti).Biz de ona çok uysal bir oğul müjdesini verdik.Artık o (oğul İbrahimin) yanında koşmak çağına erince (babası):"Oğulcağızım! dedi, Şüphen seni ru'yamda boğazlıyorum görüyorum.Bak artık ne düşünürsün ?". Oğlu dedi:"Babacığım,sana verilen emir ne ise yap.İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın".Vakta ki bû sûretle ikisi de Allah'ın emrine râm oldular,(İbrahim) onu alnı üzerine yıktı.Biz ona:"Ya İbrahim! Ru'yana sadakat gösterdin.."diye nida ettik.Gerçekten bu,ap açık ve kat'i bir imtihandı...

Görüldüğü gibi,konu ile ilgili olan bu âyetler,kesilmesi emredilen çocuğun ismini vermiyor.Lâkin biraz sonra izah edeceğimiz gibi,bunun İsmail olması şüphe bırakmıyacak kadar katiyetle sabittir.

---

1 İbnü Hişam,Es-Sira,I.2,5 v.d.;el-Bidâye,I.191 v.d.

2 Misal olmak üzere bakınız:El-Buharî,K.Cihad,bab.78;K.Enbiya,bab. 12.

b-Kurbanlığın İshak Olduğunu Öne Sürenlerin Delilleri :

1- Hz.Yûsüf kendisi ile bir sofrada yemek yemekten imtina eden Mısır melikine:"Sen benimle yemek yemekten imtina ediyorsun. Andolsun ki ben,Allah dostu İbrahim'in kurbanlık oğlu olan İshak oğlu,Allah peygamberi Ya'kûb'un oğlu Yûsüf'üm"demişti.

2- Süfyan es-Sevrî'nin rivayetine göre Hz.Mûsâ C.Hakka:"Ya Rab! İnsanlar sana yaptıkları düâ (veya yeminlerinde):İbrahîmin,İshakın ve Ya'kubun Rabbi adına (veya aşkına) diyorlar;bunun sebebi nedir ?" diye sordu Allah bu soruya verdiği cevapta,İshak için:"Canını benim için bezletti" buyurdu.

3- Bir adam İbnü Mes'ud'un huzurunda:"Ben,hepsi hürmete layık kişiler olan falan,falan ve falanların oğluyum (onların neslindenim)" demişti.Buna karşı İbnü Mes'ud:"Bu,Allah dostu İbrahim oğlu,kurbanlık İshak oğlu,Yakub oğlu Yusuftur" cevabını verdi.

4- Rivayete göre Hz.Peygamber şöyle buyurdu:"Bir gün Davud(a.s.): "Ya Rab! İsrail oğulları sana karşı daima İbrahim,İshak ve Yakûbla düâ ve niyâzda bulunuyorlar; beni de onlar için,ismiyle düâ edilen dördüncü şahıs eyle dedi".Allah Vahiy yoluyla -diğerleri meyanında- İshak'ın kanını kendi yolunda akıtmaya amade olduğunu ve başına gelene sebrettiğini bildirdi.Dâvûd'a:"Sen böyle bir sınamaya tabi tutulmadın" tarzında cevap verdi ve isteğine razı olmadı.

5- Tevrat'ta açıkca kurbanlık olarak İshak'ın isminden bahsedilir(1).

Hz.Ömer,Hz.Ali,Abbas ibn Abdi'l-Muttalib,İbn Mes'ud,Ebu Musa el-Eş'arî,Ebu Hüreyre,Ka'bü'l-Ahbar,Vehb İbn Münebbih ve daha bazı tabi'in ve onları takib eden İslâm büyükleri de kurbanlığın İshâk olduğu yolunda kanaat beyan etmişlerdir(2).

---

1 Tekvîn,22/1-19.

2 Et-Taberî,tefsir,XXIII.81;tarih,I/1.402 v.d.;el-Arâis,s.81;el-Keşşâf,IV.56-57;Z.Mesîr,VII.72;El-Kâmil,I.108,109-110;Z.Me'âd,I.29; M.Ğayb,XXVI.153-54;el-Kurtubî,XV.100-101;İbn Kesir,IV.43-44;VI. 29;el-Bidâye,I.159.

6- Ya'kûb(a.s.)'un Mısırda bulunan oğlu Hz.Yûsüf'e yazmış olduğu mektubunda da İshâk (a.s.)'dan "kurbanlık" olarak bahsedilmektedir(1).

Bunların dışında kalan talî derecedeki başka deliller ve yukarıda meâllerini verdiğimiz âyetlerin üzerinde gösterilen gramer inceliklerine dayanarak İshak'ın kurbanlık olduğu ortaya atılmış veya müdâfaası yapılmıştır. Fakat bunların hiç biri de kabule şâyan bulunmamıştır. Çünkü :

1- İshak'ın kurbanlık oğul oluşuna ait olan rivâyetlerin hemen tamamı Ka'bü'l-Ahbâr'dan alınmıştır. İslâm Ümmetine bunların hiç biri lâzım değildir. Konu ile ilgili olarak Hz. Peygamberden nakledilen hadîsin ise senedi "sahîh" değildir(2).

2- Dâvûd (a.s.)'la ilgili olarak el-Ahnef İbn Kays tarikıyle Hz. Peygamberden rivâyet edilen haber "mürseldir" ; haberde "nekâret" vardır. Hadîsin ravîleri arasında bulunan Ali İbn Zeyd İbn Cüd'ân'ın haberleri "nekâret ve ğarîb" liklerle doludur. Müdekkıklerin tahmînine göre el-Ahnef bu haberi Ka'b, Vehb ve bunlara mümâsil İsrail oğullarından olan kişilerden almıştır(3).

3- Tevrat (Tekvin, 22/1-19)'da kurbanlık olarak Hz. İshak'ın ismen zikredilmiş olmasına ise aslâ itibâr edilemez. Çünkü Allah bu kitabın tahrîf edilmiş olduğunu bize açıkca bildirmiştir(4).

4- Kitaplara çok uzun olarak dercedilen Hz. Ya'kûb'un, oğlu Yûsüf'e yazdığı mektup olarak takdîm edilen metin ise uydurmadır(5).

-------- O --------

1 El-Keşşaf, IV.57.
2 İbnü Kesîr, VI.29; el-Bidâye, I.159; Z. Mesîr, VII.78, not.1; el-Kasimî, tefsîr, XIV.5052 v.d.
3 İbnü Kesîr, IV.44.
4 Misâl olmak äzere bak. en-Nisa, 4/46; el-Mâide, 5/13,41.
5 El-Keşşaf, IV.57, not.1 ; İbnü Kesir, IV.44.

c- Kurbanlığın İsmail olduğuna dâir Deliller :

Kurbanlığın İsmail (a.s.) olduğunu isbat sadedinde zikredeceğimiz şeylerle konuyu aydınlığa kavuşturmaya; aksi kanaatları ve bunların mesnedleri olan merviyyatı cerhetmeye çalışacağız :

Konu ile ilgili âyetler ve bunlardan çıkan Netîceler :

1- Kur'ânın 11. sûresi olan Hûd'un 70 ve 71. âyetleri meâlen şöyledir :" ... İbrahimin karısı (hizmet için) ayakta idi. Güldü. Biz de ona İshak'ı, İshak'ın ardından da (torunu) Ya'kûbu müjdeledik. (Kadın) vay, dedi; kendim bir koca karı, şu zevcim de bir ihtiyar iken ben mi doğuracak mışım ? Bu, cidden çok şaşılacak bir şey ! ".

İshak'ın kurbanlık olduğunu iddiâ edenler - ki bu tam bir İsrailî haberdir - bu âyete istinâd ediyorlar ve şöyle diyorlar : "Allah önce İshak'ı müjdeledi, sonra da onun kesilmesini emretti". Bu tez aklen ve örfen tutarsızdır. Çünkü, normal ahvalde bile, bir çocuğun önce doğacağı, sonra da kesileceği söylenmez. O zaman bu, müjde değildir; bir kara haberdir. Normal insanların bile kullanamayacağı bu cümle ve böyle bir mana Allah'a isnâd edilemez(1).

2- C. Hak bir âyetinde :"Biz de ona (İbrahim'e) çok uslu bir oğul müjdesi verdik" buyuruyor(2). Ekser müfessirler burada geçen "uslu" oğuldan maksûdun İsmail olduğunu beyan etmişlerdir. Çünkü o, kesme emrini duyduğu zaman :"Babacığım, sana verilen emir ne ise onu yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın" demek sûretiyle, tam bir teslîmiyyet ve usluluk örneği vermişti(es-Saffat, 37/102)(3).

3- İsmail için Kur'ânı Kerimde şöyle buyrulur :"Kitabda İsmail'i de yâdet. Çünkü o, va'dinde sâdık idi..." (Meryem, 19/54). Bu âyetteki "va'd" den maksad, babasına :"Babacığım, sana verilen emir ne ise onu yap inşaallah beni sabredenlerden bulacaksın" sözündeki sabır va'didir ve bunu isbat etmiştir(4).

4- İbrahim sûresinin 37. âyetinde,Hz.İbrahim Allah'a şöyle yalvarır :"Ey Rabbimiz,ben evlâdımdan kimini,senin mukaddes olan evinin yanın-

1 El-Kurtubî,XV.101;el-kasimî,XIV.5055. 2 Es-Saffat, 37/101.
3 El-Keşşaf,IV.57;el-Kasimî,XIV.5055.
4 El-Keşşaf,IV.57;Zâdü'l-Me'âd,I.30;el-Kasimî,XIV.5056.

da ekinsiz bir vâdîye yerleştirdim...".

Kâbe civarına yerleştirilen zürriyyetten kasıd İsmail ve annesidir.Bunu başka bir âyet şöyle açıklar :"Hani İbrahim o beytin temellerini İsmail ile birlikte yükseltiyordu"(1). Demek Hz. İbrahim zürriyetinden bazısını Kâbe civarına yerleştirmiş ve bunlardan biriyle de Beyti binâ etmiştir. Âyet bunun ismini İsmail olarak kaydediyor. Bütün İslâmî rivâyetlerde kesme ameliyyesinin Mekke civarında cereyan ettiği tasrîh edilmiştir. İshak'ın ise buralara geldiğine dâir en ufak bir kayıt yoktur. Buharî ve Ahmed İbn Hanbel tarafından rivâyet edilen bir haber İsmail'in Mekke civarına emzikte iken geldiğini, burada büyüdüğünü, kesme ameliyyesinin de bizzat İsmail üzerinde burada denendiğini açıkca beyân etmektedir(2).O halde "kurbanlık" İshak değil İsmaildir(3).

5-Otoritelerce Saffat sûresinin :"Hem ona, hem İshak'a bereketler verdik" meâlinde olan 113.âyetindeki (عليه) zamiri, İsmail'e ait olarak mütalea edilmiştir(4). İsmaile ait bu zamirden sonra da İshak zikredilmiştir.

6- "Ona(İbrahime) salihlerden bir peyğamber olmak üzere de İshak'ı müjdeledik" âyeti de(Saffat,37/112) kurbanlığın İsmail olduğunu isbat eder.Buna rağmen bazıları,bu âyetteki müjde İshak'ın doğumu değil,peyğamberliğinin müjdesidir demişlerdir.Ama bu açıkca Kur'ânın zahirinden uzaklaşmak ve onu terk etmek demektir(5).

7- Es-Süyûtî, bütün bu yukarıda sayılan şeylerin zannî şeyler olduğunu söyledikten sonra şunu ortaya atar :"Ben Kur'ânı düşündüm ve onda - kurbanlıkla ilgili olarak - kat'iyyet gerektiren veya ona yakın olanbir şeyin farkına vardım - bunu benden evvel farkeden birini de görmedim - Kur'ânda müjde iki kerre vuku' bulmuştur.Biri Saffat(37/99-102. âyetleri) sûresinde, diğeri de Hûd(11/71. âyet)'dedir.Bunlardan birincisi kat'î olarak kurbanlık hakkındadır.İkincisi ise İshak hakkındadır ve zaten ismi de açıkca zikredilmiştir... O halde Kur'ânda iki ayrı vakitte vuku' bulmuş iki müjde vardır ve bunlar iki çocukla ilgilidir.

---

1 Bakara,2/127;et-Tabressî, IV.454; Kâbe'nin yapılmasıyla ilgili tafsîlât için bak.el-Ezrakî,Ahbâru Mekke,I.59 v.d.
2 El-Buhârî,K.Enbiya,bâb.9; A.İ.Hanbel,I.347.
3 Tekvin, 25/18; Abdülvehhab en-Neccar,Kasasü'l-Enbiya,s.103,not.2.
4 Abdülvehhab en-Neccar,Kasasü'l-Enbiya,s.102.
5 Et-Tibyan,VIII.474; et-Tabressî,IV.453.

Birincisi istemeden olmuştur; bu İshak'tır. İkincisi bundan evvel, isteklo olmuştur. Bu da ötekinden başkasıdır ve İsmaildir; kurbanlık da budur" (1).

Konu İle İlgili Hadîsler Ve Diğer Haberler :

1-Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi el-Buharî'nin Sahîh'i ile A. İbn Henbel'in Müsned'inde Hz.İsmaîl'in daha emzikte iken annesiyle birlikte Mekke civarına getirilmesi,burada büyüyüp yetişmesi,evlenmesi, kurban edilmesi ve nihâyet babası İbrahîmle birlikte Ka'be'yi binâ etmeleriyle ilgili İbnü Abbas'tan mervî uzunca bir meykûf hadîs vardır (2).Bu hadîs her şeyi en inceo teferru'âtına kadar ve hiç bir tereddüde meydan vermeyecek tarzda ortaya koymuştur ki, kurbanlık İsmaîl'dir, İshâk değildir.

2-Hz.Peyğamber bir vesîle ile: "Ben iki kurbanlığın oğluyum" buyurmuştur.İslâm tarihçileri, iki kurbanlıktan birinin Hz.Peyğamberin babası Abdullah(3), diğerinin ise İsmaîl olduğunu tasrîh etmişlerdir(4

3-İslâm'ın ilk devirlerinde,İsmaîl için kesilen koçun başının,iki boynuzu ile birlikte Ka'be'de asılı bir halde bulunduğuna ve başın kurumuş olduğuna dâir muhtelif senedlerle rivâyet edilen hadîsler(5) ve tarihî rivâyetler mevcuttur(6). Tek başına sâdece bu rivâyet bile kurbanlığın İshak değil, İsmaîl olduğuna delîl olarak yeter.Çünkü Mekke'de mukîm olan İsmaîl'di.İshak'ın küçükken Mekke civârına geldiğine

---

1 El-Kasimî,tefsîr, XIV.5057.
2 El-Buharî, K.Enbiya,bâb.9; A.İ.Hanbel, I.347.
3 İbnü Hişâm, es-Sîra, I.160 v.d.
4 El-'Arâis, s.81; el-Kâmil, I.108; el-bidâye, I.160; el-Keşşâf, IV.56; et-Tabressî, IV.453; et-Tûsî, VIII.474; 'Ivad İbrâhîm, İbnü'z-Zebîhayn,Mecelletü'l-Ezher, III.241 v.d.(45.yıl); İzmirli, S.C.Nebeviyye Mukaddemesi, s.106-107.Bu hadîsin muhtelif varyantları hakkında söylenenlerin tamamı için bak.Keşfü'l-Hafa,I.
5 A.İ.Hanbel, IV.68; V.379,380.
6 Et-Taberî, tefsîr, XXIII.84;tarih, I/1.408; el-'Arais, s.82-83; el-Keşşaf, IV.56; el-Kâmil, I.110; el-Bidâye, I.158.

dâir elde hiç bir haber yoktur.

4-Hz.Peyğamberden "Gerçekten kurbanlık İsmaîl'dir" me'âlinde bir hadîs de rivâyet edilmiştir(1).

5-Rivâyete göre el-Esme'î şöyle demiştir: "Bir gün, kurbanlığın kim olduğunu Ebû 'Amr İbn el-'Alâ'dan sormuştum.Cevâbında bana: "Ey 'Esme'î! Sen aklını mı yitirdin ? İshak Mekke'ye nereden gelmiş ? Mekke'de ikamet eden İsmaîl'dir; babasıyla birlikte Beyt'i yapan da odur; kurban kesme yeri de Mekke'dedir" dedi(2).

6-İbnü Abbas: "Canı Allah yoluna kurban edilmek istenen İsmaîl'dir; yahudîler ise kurbahlığın İshak olduğunu iddiâ ettiler ve(böylece de) yalan söylediler" demiştir(3).

7-Bir gün Muhammed İbn Ka'b el-Kurazî'nin de hazır bulunduğu bir mecliste halîfe Ömer İbn 'Abdi'l-'Azîz, müslüman olmuş bir yahudîye, Hz.İbrahîm'in hangi oğlunun kurbanlık olduğunu sormuştu.İslâm'ı içine sindirmiş samîmî bir müslüman olan bu mühtedî: "Kurbanlık İsmaîl'dir, ey Mü'minlerin Emîri ! Andolsun ki,yahudîler bu gerçeği biliyorlar.Fakat siz arapları kıskandıklarından dolayı hakîkati itiraf etmiyorlar... cevâbını verdi(4).

8-Kurbanlığın İshak olduğunu iddiâ edenler Ehl-i Kitap olan yahudî ve hıristiyanlara dayanıyorlar ve onların bu konuda ittifak etmiş olmalarını öne sürerek görüşlerini takviye cihetini iltizam ediyorlar. Şunu unutmamak gerekir ki,onların icmaı İslâm ümmeti için hiç bir konuda huccet değildir ve sözleri de kale alınmamalıdır(5).

---

1 El-Kurtubî , tefsîr, XV.100-101.
2 El-Keşşaf, IV.56; et-Tabressî, IV.453; Zâdü'l-Me'âd, I.30; el-Bidâye, I.158-59; 'Ivad İbrahîm, İbnü'z-Zebîhayn (Mecelletü'l-Ezher, 45.yıl), III.246.
3 İbnü Kesîr, tefsîr, VI.30.
4 El-'Arais, s.80-81; el-Keşşaf, IV.56; et-Tabressî, IV.453; el-Kâmil, I.110; İbnü Kesîr, tefsîr, VI.30; el-Bidâye, I.159.
5 Et-Tabressî, IV.453.

9-Kurbanlığın Tevrat'da(Tekvin,22/1-19) İshak olarak ismen tasrîh edilmiş olmasına rağmen,yine Tevrat'a dayanarak bunun bir yalan ve tahrîf olduğunu isbat etmek mümkindir.Şöyle ki:Allah Tevrat'da Hz. İbrahîm'e şu emri verir: "...Şimdi oğlunu,sevdiğin biricik oğlunu, İshak'ı al...Kurban olarak takdîm et!"(1).Eğer Tevrat'ı dikkatlice okursak İshak'ın "biricik" oğul olmadığını görürüz.Çünkü,İshak doğduğu zaman İsmail 14 yaşında idi(2).Tevrat'a göre İbrahim ile İsmail aynı günde sünnet olmuşlardır(Tekvin,17/24-25).Sünnet olunduğu gün İbrahim 99, İsmail ise 13 yaşında idi(3).İshak doğduğu zaman İbrahim 100 yaşına basmıştı(4).O halde İshak için kullanılan "biricik" sıfatı yanlıştır. Kendisinden 14 yıl önce dünyaya gelmiş ağabeyisi İsmail varken İshak'a "biricik" oğul denemez.Bu açık bir tahrîftir.Muhtemelen bu biricik sıfatı İsmail'e aittir ve bu isim bilerek tahrîf edilmiştir.

10-Tevrat'da ifâde edildiğine göre Hz.İsmail,Paran çölünde oturmuştur:"Ve Allah çocukla(İsmail) beraberdi ve o büyüdü;ve çölde oturdu,ve büyüyerek okçu oldu.Ve Paran çölünde oturdu;ve anası ona Mısır diyârından bir kadın aldı"(5).Paran(Arapçası Faran) Mekke ile Medîne arasındaki tepelerin adıdır.Arap coğrafyacıları bu bölgeye dâima Faran adını vermişlerdir.Mekke'den Medîne'ye giden yol üzerinde Fâtima vâdîsi adı verilen bir konak yeri vardır.Kervanlar buradan geçerken,civardaki çocuklar onları karşılayıp çiçek satarlar.Çiçeklerin nereden geldiği sorulduğu zaman çocuklar: "Bariyyat Faran'dan(yani Faran çölünden)" diye cevâp verirler.Binâenaleyh Faran Arabistan'ın,daha doğrusu Hicaz'ın bir kısmıdır.Eski Ahid'e göre İsmail burada yaşamıştır(6).

Bu da gösteriyor ki,kurbanlık İshak değil,İsmaildir.Kurbanlık çocuğun isminin Tevrat'da İshak olarak geçmesi yine de tekrar edelim ki,tahrîften başka bir şeyle îzah edilemez.

---

1 Tekvin, 22/2.
2 Tekvin, 17/24-25.
3 Tekvin, 17/25-26.
4 Tekvin, 21/5.
5 Tekvin, 21/20-21.
6 M.B.Mahmud Ahmed,Kur'ânı Kerîmin Tetkîkine Giriş, s.71-72(Şinâsî Siber tercemesi).

Bütün bu yazılanlardan da anlaşılacağı üzere Hz. İbrahim'in kurban etmek istediği oğlu İshak değil İsmail'dir. Tevrat ibâreleri de dahil kurbanlığın İshak olduğu yolundaki konu ile ilgili bütün merviyyat ve söylentiler israîliyyattandır.Hepsi dönüp dolaşıp Ehl-i Kitapda düğümlenir(1).

Ayrıca,çocuk kurban edileceği zaman kendisine şeytanın musallat olması; kesime tekaddüm eden dakîkalarda el ve kollarını sıkıca bağlaması, yüzüne bakmaması, gömleğinin anasına götürülmesiyle ilgili olarak babasına yapmış olduğu tavsıyyeler, boğaza çalındığı esnâda, bıçağın kesmemesi, ters dönmesi; boğaz nâhiyesinin bakır madeni ile kaplanması ve kesme ameliyyesi icra edilirken Cebraîl, Hz. İbrahîm ve kurbanlığın almış olduğu tekbirlerle ilgili merviyyat da bir çok yönleriyle sahîh değildir ve ekserisi israîliyyadır(2).

——————— 0 ———————

1 Konu ile ilgili diğer deliller ve geniş bilgi için bak.et-Taberî, tarih, I/1. 406 ; el-Cessas, Ahkâmü'l-Kur'ân, III.378; İbnü'l-'Arabî, Ahkâmü'l-Kur'ân, IV.1607; Zâdü'l-Mesîr, VII.72; Zâdü'l-Me'âd, I.29-31; el-Kasimî, tefsîr, XIV. 5052 v.d.; Abdü'l-Vehhab en-Neccar, Kasasu'l- Enbiya, s.103 v.d.

2 Rivâyetler için bak.et-Taberî,tefsîr, XXIII.78,82; tarih, I/1. 402,406,407; el-'arais, s.81,82,83; el-Keşşaf, IV.55,56; el-Kâmil, I.109,112; el-Bidâye, I.158;
rivâyetlerin tenkîdi için bak.İbnü Kesîr,tefsîr, VI.26-27; el-Kurtubî,tefsîr, XV.102-103; M.Ğayb, XXVI.158; el-Keşşaf, IV.55, not.4; el-Kasimî, tefsîr, XIV.5052 v.d.

VI. H Z. ' İ S Â (A. S.)

Hz.'İsâ(a.s.),bugün yeryüzünde yaşayan yüz milyonlarca insanın müntesip olduğu Hrıstiyanlığın müessisidir ve hak peyğamberdir.Hz.'İsâ'nın tebliğ ettiği hak din ile bugünkü Hrıstiyanlığın ve bu din sâliklerinin amel ve inanç yönünden Hz.İsâ'ya bağlılıklarının ve nihâyet bu dinin mukaddes kitabı kabul edilen elde mütedâvil İncillerin hakkaniyyeti üzerinde durmayacağız.

Hayatı ve teblîğe memur olduğu din hakkında çok az şey bilinen Hz.İsâ, son peyğamber Hz.Muhammed'den takrîben altı asır önce yaşamış ve Hz.Muhammed'in geleceğini müjdelemiştir(1).İsmi Kur'ân'da 25 kerre zikredilmiştir(2).Hz.'Isâ,bir bâkire olan annesi Hz.Meryem'den doğrudan-doğruya Allah'ın kudreti fâtırasıyla doğmuştur(3).Kendisi, "allahın Kelimesi" yahut "Allah'dan bir kelime" dir(4). Hz.'Isâ'nın babasız olarak yaratılması Kur'ânı Kerîm'de, Hz.Âdem'in anasız ve babasız yaratılmasına müşâbih kabûl edilmiştir(5).

Hz.'Isâ'nın doğumu,büyüyüp yetişmesi,risaleti,Havarîlerle olan sohbetleri,mu'cizeleri,göğe çekilmesi ve nihâyet Kıyâmete yakın demlerde yeryüzüne inmesiyle ilgili merviyyat içinde bir hayli israfîliyyat yer almıştır.Biz burada bir misâl olmak üzere sâdece Mâide kıssası üzerinde duracağız ve bununla bahse nihâyet vereceğiz.

---

1 Bu konu için es-Saf sûresinin altıncı âyetinin tefsirlerine; Rahmetullah el-Hindî'nin Izharu'l-Hak isimli eserine ve Mirza Beşîruddin Mahmud Ahmed'in Diyânet İşleri Başkanlığı'nca neşredilen Kur'ânı Kerîmin Tetkîkine Giriş adlı kitabına(Şinase Siber tercemesi) bakınız.

2 El-Bakara, 2/87, 136, 253; 'Alü 'Imran, 3/45, 52, 55, 59, 84; en-Nisa, 4/157, 163, 171; el-Mâide, 5/46, 78, 110, 112,114, 116; es-Saff, 61/6, 14...

3 'Alü 'Imran, 3/40; en-Nisa, 4/169; Meryem, 19/35.

4 'Alü 'Imran, 3/40; en-Nisa, 4/169.

5 'Alü 'Imran, 3/152; Hz. 'Isâ'nın diğer vasıfları için İslâm Ansiklopedisinin "Isâ" maddesine bakınız.

MAİDE (SOFRA) KISSASI

Kur'ânı Kerîm'in 120 âyetten müteşekkil olan beşinci sûresi "el-Mâide" adını taşır.Mezkûr sûre bu adı 112-115.âyetlerde bahis konusu edilen kıssadan almıştır.Kıssa, Kur'ânın umumî üslûbuna ve kıssa anlatmadaki prensibine tamamen uygundur; her türlü fazlalık ve tafsîlattan uzaktır.Tümü dört âyetten ibâret olan kıssa şudur:

"...o vakit(Hz.'İsa'ya inanmış olan has arkadaşları) havariler:

"-Ey Meryem Oğlu 'isâ,Rabbin bizim üstümüze gökten bir sofra indirebilir mi?" demiş(lerdi).(Hz.)'İsâ da:

"-Eğer inanmış adamlarsanız,Allah(ın kudretinden ve benim peyğamberliğimden şüpheye sapmaktan) korkun" demişti.Havariler şöyle dediler:

"-Diliyoruz ki,biz de ondan yiyelim,kalblerimiz yatışsın;senin bize hakikaten doğru söylediğini bilelim ve biz de bunun üzerine şahidlerden olalım".Meryam oğlu 'isâ düâ ederek dedi ki:

"-Ey Allah,hey bizim Rabbimiz,üstümüze gökten bir sofra indir ki,bizim hem evvelimiz,hem ahirimiz için bir bayram ve senden bir âyet(mu'cize) olsun.Bizi rızıklandır.Sen rızık verenlerin en hayırlısısın".

Allah(bu düâya cevâb olarak) buyurdu ki:

"-Ben onu sizin üzerinize şüphesiz indiriciyim.Artık ondan sonra içinizden kim nankörlük eder(küfre döner)'se ben onu muhakkak ki kâinattan hiçbirini azablaandırmayacağım bir azâb ile azâblandırırım"(1).

———O———

Evet,kıssa bundan ibarettir.Görüldüğü gibi tafsîlattan uzaktır. Zaman yoktur.Yer bahis konusu edilmemiştir.Aşağıda görüleceği gibi bu "Mâide" hakkında bir yığın malumat vardır ve bunları isbat etmek,doğruluğunu göstermek maalesef ki mümkin değildir.

——— O ———

1 El-Mâide,5/112-15.

a-Mâide Hakkındaki Bazı Rivâyetler:

1-İbnü 'Abbâs'tan:Hz.'İsâ İsrafîl oğullarına şöyle bir teklifte bulundu:

"-Sizler Allah rızası için 30 gün oruç tutabilir misiniz? Eğer siz bu 30 günlük orucu tutarsanız,istediğiniz hususlarda O da size icâbet eder ve arzunuzu yerine getirir.Zira bir hayrı ve iyiliği yapanın mükafatı yapılana âittir.Benû İsrafîl,Hz.'İsâ'nın teklifine müsbet cevab verip orucu tuttular ve sonra şöyle dediler:

"-Ey hayrın muallimi,sen bize:"Bir iş yapanın ecr ve mükafatı yapılana âittir" demiş ve 30 gün oruç tutmamızı emretmiştin.Biz bu emri yerine getirdik.Açaba,şimdi Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi?" bunun üzerine Hz.'İsâ:

"-Eğer inanmış adamlarsanız Allah'ın kudretinden ve benim peyğamberliğimden şübheye sapmaktan korkun" demişti.Bunun üzerine onlar:

"-Diliyoruz ki,biz de ondan yiyelim,kalplerimiz yatışsın,senin bize gerçekten dğğru söylediğini bilelim.Biz de bunun üzerine şahidlerden olalım" dediler.Meryem oğlu 'İsâ düâ ederek dedi ki:

"-Hey Allah,hey bizim Rabbimiz,üstümüze gökten bir sofra indir ki, bizim hem evvelimiz,hem ahirimiz için bir bayram ve senden bir âyet (mu'cize) olsun.Bizi rızıklandır.Sen rızık verenlerin en hayırlısısın". Allah dedi ki:

"-Ben onu sizin üzerinize şüphesiz indiriciyim.Artık(ondan) sonra içinizden kim nankörlük eder(küfre döner)'se ben ona muhakkak ki,kâinattan hiç birini azablandırmıyacağım bir azâb ile azâblandırırım" (1).

İbnü Abbas sözüne devamla şöyle dedi:"Melekler bir sofra ile gökten indiler.Sofranın üzerinde 7 balık,7 yufka(çörek) vardı.Onları havarîlerin önüne koydular.Yedi'den yetmişe herkes bu sofradan yedi"(2).

---

1 El-Mâide,5/112-15.

2 Et-Taberî,tefsîr,VII.130-31.

2-Ammar İbn Yâsir Hz.Peyğamberden naklediyor:Sofra semadan indi. Üzerinde ekmek ve balık vardı.Sofrayı isteyenlere,doya doya yemeleri, nankörlük edib de ertesi gün için sofradan bazı şeyleri alıp saklamamaları tenbih edildi.Buna rağmen onlar nankörlük ettiler;bazı şeyleri alıb ertesi gün için sakladılar.Bundan dolayı da,uyuz maymun ve domuzlar hâline çevriliverdiler(1).

Et-Taberî'nin rivayetine göre,sofra gökten indi.Üzerinde Cennet meyvelerinden bazı şeyler vardı.Sofradakilerden hiçbir şeyi gizlememeleri,nankörlük yapmamaları ve ondan bazı şeyler alıb diğer günler için anbarlamamaları kendilerine tenbih edildi.Buna rağmen onlar,hiyanet ettiler,gizlediler,biriktirdiler.Allah da onları uyuz maym un ve domuzlar haline getiriverdi(2).

İshak bin Abdillah'dan gelen bir rivayete göre,İsrafîl oğullarından bazıları,sofradan bazı şeyler çaldılar.Bunun üzerine Hz.'İsâ:"Zannedersem sofra yarın inmez" dedi.Sofra göğe çekildi ve bir daha inmedi(3).

'Atıyyetü'l-'Avfî'den nakle göre sofra,her şeyin tadı içinde mevcud ve meknûz bir balıktan ibaretti.

Vehb İbn Münebbih'den:Allah sofrayı semadan İsrafîl oğullarına indirmişti.Onlara her Allah'ın günü bu sofra ile Cennet meyveleri geliyordu.Çeşit çeşit olan bu Cennet meyvelerinden,diledikleri kadar ve diledikleri tarzda yiyorlardı.Her defasında sofranın çevresine 4.000 kişi oturuyordu(sofra,bu kadar insanın çevreleyebileceği genişlikte idi).4.000 kişi yiyib çekildiği zaman,Cenâbı Hak 4.000 kişinin yiyeceği miktar kadar daha taam indiriyordu.Bu hal böylece Allah'ın dilediği kadar devam etti.

Yine Vehb'den:Benû İsrafîl'e bir külçe arpa ekmeği ve bir takım balıklar indi.Allah bu sayede onların zayıflarına bolluk ve bereket ihsan etti.Onlardan bir grup yiyorlar ve sonra çıkıyorlardı.Arkadan bir grup daha geliyor,yiyorlar ve sonra çıkıp gidiyorlardı.Bu minval üzere hepsi sofradan yediler(4).

---

1 Rivâyet İbnü Ebî Hâtim'e âittir(İbnü Kesîr,tefsîr,II.682).
2 Et-Taberî,VII.134.
3 Aynı kaynak,VII.133.
4 İbnü Kesîr,II.682.

El-A'meş'in nakline göre Sa'îd İbn Cübeyr şöyle demiştir:"Sofranın üzerinde etten başka herşey vardı". İkrime'ye göre,sofrada bulunan ekmek pirinç unundandı(1).

Selmanü'l-Hayr'dan:Havarîler Meryem oğlu 'İsâ'dan sofrayı isteyince gerçekten bundan memnun olmadı,ve şöyle dedi:

"-Cenabı Hakkın yeryüzünde mevcud rızıkları ile iktifa edin; semadan bir de sofra istemeyin.Eğer istediğiniz olursa bu,Rabbinizden size bir mu'cize olur.Şunu hatırdan çıkarmayın ki,Semûd kavmi peygamberlerinden mu'cize istedikleri için helak oldular...".Bu öğütler onlara kâr etmedi.İsteklerinde direndiler.Ve "...diliyoruz ki,biz ondan yiyelim,kalblerimiz yatışsın..." dediler(2).Hz.'İsâ onların ısrarlarından vazgeçmiyeceklerini anlayınca düâ etmekten başka çare bulamadı.Kalktı,üzerindeki yün elbiseyi çıkardı;siyah kıldan yapılmış bir cübbe,bir aba giydi; sonra abdest oldı,yıkandı,namazgâhına girdi;Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı.Namazını kılınca kıbleye yöneldi; iki ayağını bir hizaya getirdi,topuklarını birleştirdi;parmaklarını aynı seviyeye getirdi.Göksünde sağ elini sol elinin üstüne koydu.Gözlerini yumdu;başını eğdi.Sonra göz yaşlarını sel gibi koyuverdi.Göz yaşları yanaklarından süzüldü; sakallarından damla damla yere indi ve yer ıslandı.İş bu raddeye gelince Allah'a şöyle yalvardı:

"-Ey Allah,hey bizim Rabbimiz,üstümüze gökten bir sofra indir"(3).

Cenabı Hak,iki bulut arasında kırmızı bir sofra indirdi:bir bulut altında,bir bulut üstünde...Onlar semadan kendilerine doğru süzülüb gelen bu sofraya bakıyorlardı.Bu anda Hz.'İsâ ağlıyordu.Zira Allah,kendilerine ağır şartlar koşarak söz almıştı.O,bunlara riayet edilmemesinden korkuyordu.Eğer onlardan,indikten sonra sofraya nankörlük eden olursa,Allah muhakkak ki,kâinattan hiç birini azablandırmayacağı bir azâb ile ta'zîb edecekti.

Hz.'İsâ,bulunduğu yerde mütemadiyen düa ediyor ve şöyle diyordu:

---

1 Rivâyet İbnü Ebî Hâtim'indir(İbnü Kesîr,II.682).
2 El-Mâide,5/113.
3 Aynı sûre,5/114.

"-Allah'ım bu sofrayı İsrail oğullarına rahmet kıl;onu azâb vesilesi yapma.Ya Rab! senden nice 'acîbeler istedim de verdin;ya Rab! bizi kendine şükredenlerden kıl;ya Rab! bu sofrayı bize ğadab ve rüsvaylık vesilesi olarak indirmiş olmandan sana sığınırım;ya Rab! onu bize selâmet ve afiyet kıl!ya Rab! onu azâb ve işkence vesilesi yapma! sofra öne inib gelinceye kadar Hz.İsa düasına devam etti.Havarîler ve onların arkadaşları Hz.İsanın etrafında idiler.Bundan,asla duymadıkları ve koklamadıkları ğayet enfes bir kokuyu şimdi duymaya başladılar.Hiç ummadıkları tarzda Cenabı Hak tarafından böyle bir nimet kendilerine ihsan edildiğinden dolayı Hz.'İsâ ve havarîler Allah'a secdeye kapandılar.

Yahudîler bölük bölük gelip olup-bitenlerğ bakıyorlardı.Kendilerini ğam ve kedere boğan acâib bir manzara müşahade ettiler.Manzaraya gelib görenler,kin ve nefretle oradan ayrılıb gidiyorlardı.

Hz.'İsâ,havarîler ve arkadaşları vardılar sofranın etrafına oturdular.Bir de baktılar ki,sofranın üzeri bir mendille örtülü.Hz.'İsâ:

"-İçimizde bu sofranın mendilini açmaya en cesaretli olanımız,kendine en çok güvenenimiz rabbine karşı en iyi imtihanı vermiş olanımız şu mu'cizenin mendilini açsın(muhteviyatını) görelim,rabbimize hamdedelim,ismini analım,bize verdiği şu rızıktan yiyelim" dedi.Havarîler:

"-Ey Allah'ın Rûhu ve Kelimesi! içimizde buna en liyâkatli olan sensin" dediler.Hz.'İsâ kalktı.Yeniden bir abdest daha aldı.Namazgâhına ğirdi.Bir evvelkâ gibi uzun uzadıya namaz kıldı.Sonra uzun müddet ağladı.Sofranın örtüsünü açmasına müsaade buyurması,kendisi ile kavmi için sofrada bereket halketmesi niyazı ile Allah'a yalvardı.Düa ve niyazını bitirdikten sonra sofranın başına vardı,oturdu; mendili aldı ve şöyle düa etti:

"-Rızık verenlerin en hayırlısı olan Allah adiyle!".Baktılar ki,kızarmış,üzeri pulsuz ve kılçıksız,iri bir balık!...Balıktan ha bire yağ damlıyordu...Pırasadan başka her çeşit sebze ve iştah açıcı şeylerle etrafı donatılmış: Başucunda sirke,kuyruk tarafında tuz,sebzelerin

etrafında beş yufka...Yufkalardan birinin üzerinde zeytin, ötekinde hurma,diğerinde beş nar...Havarîlerin başkanı olan Şem'ûn Hz. 'Isâ'ya sordu:

"- Yâ Rûhallah, yâ Kelimetallah! Bu, dünya taamından mı, yoksa Cennet taamından mı ? ". Hz. 'Isâ cevâp verdi :

"- Şimdi, gördüğünüz manzaradan ibret alma zamanıdır, konuyu çeşitli sorularla deşme zamanı değildir; beni şu anda en çok korkutan şey, bu mu'cizenin inmiş olmasından dolayı azâba uğramanızdır" dedi.Bunun üzerine Şem'ûn :

"- Ey Saddîka'nın oğlu, İsrafîl oğullarının İlâhına yemîn edirim ki ben, sorumla mes'eleyi deşmek istemedim" dedi. Buna karşı Hz. 'Isâ :

"- Bu gördüğünüz ne dünya taamıdır, ne de Cennet taamıdır. O, Cenâbı Hak'kın ğalib ve kahir kudretiyle havada yarattığı bir şeydir; Allah ona "ol!" emrini verdi; o da, göz açıp yumacak müddetten daha kısa bir an içinde hemen oldu. İstediğiniz bu sofradan Allah'ın adını anarak yiyiniz, bundan dolayı da Rabbinize hamdediniz. Allah size yardım eder ve bol bol verir. Zîra O, her şeye gücü yetendir, şükredenin şükrüne cevâp verendir" dedi. Havarîler :

"- Yâ Rûhallah, yâ Kelimetallah ! Biz bu mu'cizeden, bize başka bir mu'cize gösterilmesini arzû ediyoruz" dediler. Buna karşı Hz. Isâ :

"- Sübhânellah ! Bu gördüğünüz mu'cize yetmedi mi ki de, bundan bir başka mu'cize daha istersiniz" dedi. Sonra balığa döndü ve :

"- Ey balık, Allah'ın izni ile diril" dedi. Allah onu Hz. 'Isâ'nın düâsı bereketiyle diriltti. Kımıldadı, taptâze, diri bir balık oluverdi. Ağzını açıp yumdu. Gözleri yuvasında döndü. Pulları tekrar hâsıl oldu... Etraftakiler bu halden kuşkulandılar. Hz. 'Isâ onların bu halini görünce :

"- Şaşıyorum size! Hem mu'cuze istiyorsunuz, hem de gösterildiği zaman korkuyorsunuz. Bu yaptıklarınızdan dolayı cezaya çarptırılmanız (ihtimali) beni korkutuyor...Ey balık! Allah'ın izni ile dön evvelki haline" dedi.Balık da Allah'ın izni ile eski kızarmış haline döndü.Etrafındakiler (veya havarîler) :

"- Balıktan önce sen ye!" dediler. Hz. 'Isâ :

"- Me'âzellah, (ilk önce yemekten Allah'a sığınırım), sofrayı isteyenlerin ilk önce yemesi gerekir" dedi. Havarîler ve etrafındakiler Hz. 'Isâ'nın yemekten çekindiğini görünce, sofranın bir azâp olarak inmiş olmasından korktular. Bu hal karşısında Hz. 'Isâ, fakîr ve düşkünleri çağırdı ve onlara :

"- Rabbinizin rızkı ve peygamberinizin da'vetinden yiyiniz. Bunu size indiren Allah'a hamdediniz ki, safası sizin, mihneti başkalarının olsun. Yemeğe başlarken "Bismillah" deyin; sonunu da "Elhamdülillah" ile bağlayın" dedi. Onlar da Hz. 'Isâ'nın ta'lîmatını aynen yerine getirdiler.Sofradan erkekli kadınlı 1.300 kişi yedi. Bu manzarayı Hz.'Isâ ve havarîler geriden ta'kîp ettiler.

Sofranın üzeri olduğu gibi duruyor ve hiç eksilmiyordu. Yemc işi bitince sofra gözler önünde havaya uçtu gitti.

Bu sofradan yiyen fakîrler zengin oldu. Hastalar ve düşkünler şifa buldu. Hepsi de zengin ve zinde olarak dünyadan göçüp gittiler. Bu hali gördükten sonra havarîler ve çevredekiler sofradan yemediklerine pişman oldular.

(Ravî sözüne devâmla) şöyle dedi : Bu birinci denemeden sonra sofra inince İsrafîl oğulları; zengin-fakîr, büyük küçük, hasta sağ var güçleriyle her taraftan sofraya koşarlardı ve bu hal izdihama sebebiyet verirdi.Bunun için sofra gün aşırı iner oldu.Bu hal 40 gün devâm etti. Neticede sofra uçtu; İsrafîl oğulları yerdeki gölgesine bakıyorlardı; derken tamamen kaybolup gitti.

(Ravî devâm ediyor) : Cenâbı Hak, Hz. 'Isâ'ya :

"- Soframdaki rızıkları fakîrler, yetîmler ve düşkünlere tahsîs et; zenginlere değil" emrini verdi...

Bazı insanlar Mâide hakkında şüpheye sapmışlardı. Bunlar akşam olunca,son derece güzel yüzlü olarak, huzur ve emniyyet içinde yataklarına yattılar, Gecenin sonu yaklaştığı zaman Allah onları domuz biçimine sokuverdi. Sabah olunca, (yemek maksadıyla) sokaklarda pislik

aramaya koyuldular.Çöplüklere döküldüler(1).

----- O -----

Bir başka rivâyette, insanlar domuz biçimine çevrilenleri görünce Hz.'Isâ'ya varıp yalvardılar ve ağladılar.Onların eski hallerine iâdesini istediler.Domuz şekline girenler Hz.'Isâyı görünce ağladılar ve etrafında dolaşmaya başladılar,O da,tek tek isimlerini zikrederek Allaha düâ etti.Onlar mütemadiyen ağlıyor ve başlarıyla işaret ediyorlar, fakat konuşamıyorlardı.Netîce bunlar üç gün yaşadıktan sonra helâk oldular(2).

Mâide hakkında şöyle bir rivâyet de vardır:Allah Mâide'nin inmesini şarta bağlayınca,istiğfar ettiler "böyle bir tehlikeyi arzu etmeyiz" dediler.Binaenaleyh sofra inmedi(3).

----- O -----

Yukarıya aldığımız rivâyetler tefsîr,tarih ve kasas kitaplarında muhtelif uzunlukta yer almaktadır(4).

Rivâyetlerin Tahlîli:

Rivâyetlerin tahlîline başlamadan şunu ifâde edelim ki,yukarıya dercedilen muhtelif uzunluktaki kıssaların dikkati çeken birçok yönleri vardır.Kur'ân'ın ve hadîslerin herhangi bir konuda verdiği bilgi ile yetinmezsek,işin asıl ve esasından uzaklaşmak bizim için kaçınılmaz hâle gelir.Kur'ân'ı Kerîm kıssayı insanlık âlemine dört âyet içinde sunmuştur ve ğaye ibretden başka bir şey değildir.

---

1 Rivâyet İbnü Ebî Hâtim'indir(İbnü Kesîr,tefsîr,II.682-85).
2 El-Keşşâf,I.693-94;Mefâtîhü'l-Ğayb,III.697 v.d.
3 Kaydedilen rivâyetler bazı hallerde küçük tasarruflarla alınmıştır.
4 Et-Taberî,tefsîr,VII.129 v.d.;El-'Arais,s.357 v.d.;Et-Tûsî,IV.58 Et-Tabressî,II.263 v.d.;El-Keşşâf,I.693-94;M.Tenzîl,I.293-94; Z.Mesîr,II.73-74;El-Kâmil,I.316;El-Bidaye,II.86 v.d.;Bedai'uz-Zuhûr,s.186 v. d.

Kıssa etrafında anlatılanlar içinde dikkati çeken bazı hususlar:

a-Biraz sonra göreceğiz ki,Mâide'nin inib inmediği husus bile İslâm bilginleri arasında münakaşa konusu iken,rivayetlerden birinde sofranın rengi tayin edilmiştir:"Kırmızı" sofra.

b-Hz.'Isâ'nın düa halini tasvir eden rivayet de enteresandır: "...üzerindeki yün elbiseyi çıkardı;siyah kıldan yapılmış bir cübbe, bir abâ giydi;sonra abdest aldı;yıkandı;namazgâhına girdi...namazı bitirince kıbleye karşı yöneldi; iki ayağını bir hizaya getirdi;topuklarını birleştirdi;göksünde sağ elini sol elinin üzerine koydu;gözlerini yumdu;başını öne eğdi;sonra gözlerinin yaşını koyuverdi...".

Bu kadar güzel tasvîri kim,nasıl yapabilir? Tasvîr sahibinin bu hali bizzat görmesi gerekir.Aksi halde böyle güzel tasvir yapılamaz. Râvi bu sahneyi şüphesiz görmedi;görmediğine göre söylenenleri ihtiyatla karşılamaktan başka çare yoktur.

c-Dü'â etmeden evvel Hz.'Isâ'nın üzerinde bulunan elbisenin neden yapıldığı bile tasrih edilmiş: "Yünden" elbise.Düâ etmek istediği zaman giydiği elbisenin kaç parçadan olduğu da belli: "iki" parça.Bu elbiselerin de neden yapıldığı ve kumaşların rengi de tasrih edilmiş: "Siyah kıldan" yapılmış elbise.

ç-Sofra gökten indikten sonra Hz.'Isâ'nın yapmış olduğu düalar olduğu gibi zabtedilib ezberlenmiş.Hiçbir kelimesi bile unutulmamış. Râvi,herhangi bir hususta şübheye düşmemiş.

Halbuki Hz.Peyğamberin hadîslerinde durum böyle değildir.Hadîslerde veya onların şerhlerinde arasıra da olsa, "şekkün mine'r-râvi" veya "şekke'r-râvi" tabirleri geçer.Ama Hz.'Isâ,takriben Peyğamberimiz Hz. Muhammed(s.a.v)'den altı asır evvel yaşadığı ve hayatı bile normal bir seyr için de bilinmediği halde Mâide'nin inişi vesilesi ile yaptığı düa nasıl olur da aynen muhafaza edilebilir?

d-Rivayetin birinde Mâide'nin üzerinin mendil ile örtülü olduğu kaydediliyor.Bir başka yerde ise,etrafına bir anda 4.000 kişinin otur-

duğu söyleniyor.Etrafına 4.000 kişi oturabilen sofra mendille örtülebilir mi? Üzeri mendille örtülebilen sofranın etrafına 4.000 kişi oturabilir mi?

e-Rivayetler bize sofranın şeklini de tarif ediyor:"Yuvarlaktı", "köşeli idi".

f-İsrâîl oğulları yeme işini bitirince sofra uçup gidiyordu.Yiyenler de gölgesinde onun uçuşuna ve uzaklaşıp kaybolmasına hayran hayran bakıyorlardı.Sofranın üzerinde-belirtildiğine göre- bir balık,bir kaç yufka,tuz,sirke v.s.vardı.Muhteviyatı bu olan sofranın bir hayli küçük olması gerekmez mi? Nihayet orta büyüklükte bir tepsi kadar olsun! Peki bu tepsi nasıl olur da uçup giderken binlerce insanı gölgeleyebilir?

g-Eğer sofra inmişse -ki ekseriyyet indiğine kanidir- bu,bir sefer indi.Üzeri açıldığı zaman üzerinde ne olduğu Hz.İsâ ve yanındakilerce görüldü.Buna göre sofra muhteviyatının değişmemesi lazımdır.Halbuki sofra muhteviyatı ile ilgili rivayetler sekize baliğ oluyor:

1-Ekmek ve et idi(Ammar İbn Yâsir'den)(1);

2-Kızarmış bir balık,beş yufka,hurma,zeytin ve nâr idi(Selmân'dan);

3-Bir takım Cennet meyveleri idi('Ammâr İbn Yâsir ve Katâde'den);

4-Ekmek ve balık idi;

5-Bir parça tirid idi;

6-Sofra üzerinde etten başka herşey vardı;

7-Herşeyin tadı içinde meknûz ve mahfûz birtek balık idi;

8-Pirinç veya diğer baklagillerden yapılmış ekmek idi.

ğ-Sofradan yiyenlerin adedi de muhteliftir:1.300;4.000;5.000 (2). Bunlardan birini kesin olarak söyleyemiyoruz.

h-Sofranın üzerinde bulunanlar dünya yiyeceklerinden mi,Cennet ta'âmı mı? belli değil.

---

1 Et-Taberî,XI.228(A.Muhammed Şâkir neşri);Et-Tirmizî,K.Tefsîri'l-Kur'ân,bâb.6.

2 El-Kâmil,I.316.

ı-Rivâyetlerden birinde domuz şekline girenlerin helâk oldukları kaydedilmiş,diğerinde ise buna temas edilmemiş.

i-Sofranın indiği zamanlar da zaptedilmiş:Öğle üzeri;sabah-akşam vesâire.

k-Sofrada bulunduğu belirtilen yufkalar üzerine nelerin konduğu da keza zabtedilmiş:Bal,tereyağı,zeytin,peynir,pastırma...bazı kaynaklarda daha başka şeyler(1).

l-Sofradaki yufkaların sayısında da ittifak yok: beş,yedi v.s.

m-Mâide hakkında şüpheye düşenlerin domuz biçimine sokuldukları bazı rivayetlerde zikredilmişti.Ravi bunların sayısını da hatırlıyor: 30 kişi(2).

n-Bir rivayette sofranın indiği yer de tasrîh edilmiş.El-Vâkidî'ye göre sofra "Sıhyevn" kilisesine iniyordu(3).O zaman Hz.'Isâ'nın etrafında kendisine inanan 12 havarî vardı.Farzedilsin ki,havarilerin 10 katı kadar da başkaları îman etmişti. Demek oluyor ki,bunlar için muhtelif kiliseler yapılmıştı.Bunlardan biri de "Sıhyevn"-kilisesi idi. Acaba Hz.'Isâ'nın hayatında kilise var mı idi? Zalimlerin elinden canını zor kurtaran Hz.Isâ,mabed inşasına nereden zaman ve fırsat bulacaktı?

o-Sofranın indiği gün de belli:Pazar günü(4).

ö-Bütün bunlardan sonra şuna da temas edelim ki,İslâm bilginleri Mâide'nin inib-inmediği hususunda ittifak halinde değildirler.Ekseriyet indiğini kabül etmiştir(5).Bazı bilginler:"Sofranın indiği kat'î değil ki, üzerindekileri ve diğer teferruatı düşünelim" demişlerdir(6).

---

1 M.Tenzîl, I.294; Rûhu'l-Me'ânî, VII. 63.
2 Bedâ'i'u'z-Zühûr, s. 188.
3 Aynı eser, s.187; kelime için bak.Kamus Tercemesi(Âsım Efendi), IV.1046.
4 Et-Tibyân, IV.61; Z.Mesîr, II.460-61.
5 Et-Taberî, tefsîr, VII. 133; Z.Mesîr, II.460-61.
6 Tefsîru'l-Menâr, VII. 256.

Sofranın inmediğini iddiâ eden İslâm âlimleri, bunun bir darb-ı mesel olduğu görüşündedirler. İbnü Kesîr'in kaydettiğine göre,Mâide'-nin inmediği yolundaki rivâyetler sahîh senedlerce MÜCÂHİD ve el-HASEN'e ulaşmaktadır.Bu görüşün sahipleri, hrıstiyanların mukaddes kitabı İn-cîl'de (ve İncîl'in şerhi mahiyetindeki diğer eserlerde) Mâide'den hiç bahsedilmeğine dikkatimizi çekiyorlar : "Eğer,diyorlar,böyle bir şey olsaydı bu, muazzam kütlelerce rivâyet edilerek bize ulaşırdı. Nasara bunu ballndıra ballandıra bitiremezdi. Hrıstiyanlığa ait eserlerde bu, tevâtüren veya hiç değilse âhâd yollarla nakledilirdi".

Yukarıda da söylediğimiz gibi, yüce Allah Mâide'nin indirileceği-ni haber verdiği için ekseriyyet indiğini kabul etmiştir(1).

p- Mâide hakkında ortaya atılan tafsîlâtı şu bakımdan da ihtiyat-la karşılamak gerekiyor : Bize Hz.Peyğamber(s.a.v.)'den tafşîlatı doğ-rulayacak hiç bir haber ulaşmamıştır. Binlerce yıl öncesine ait bu taf-sîlâtı kabul edebilmemiz için mutlaka O'ndan nakle ihtiyaç vardır.

Et-Tirmizî'nin Sünen'inde ve et-Taberî'nin tefsîrinde Mâide ile ilgili bir cümlelik bir hadîs vardır.Buna göre Efendimiz şöyle buyur-muştur :"Sofra gökten ekmek ve et olarak indi, onlar (sofraya) nankör-lük etmemek ve ertesi gün için (biriktirip) saklamamakla emrolundukla-rı halde, nankörce davrandılar, biriktirdiler ve ertesi günler(in ih-tiyatı olmak üzere sofradan bazı şeyleri) kaldırdılar; bu sebeple de uyuz maymunlar ve domuzlar biçimine çevrildiler"(2).

et-Tirmizî, bu hadîsin merfu' ve mevkûf olarak bir kaç varyantı bulunduğunu, fakat mevkûf olan varyantın (yani hadîsin Hz.Peyğambere ait olmadığının) daha doğru olduğunu kabûl etmiştir(وهذا أصح ...) (ولا نعلم للحديث المرفوع أصلا).

Demek ki bu hususta, Hz.Peyğamberden bir açıklama gelmemiştir.Şa-yet gelmiş olsaydı İslâm bilginleri sofranın inip-inmediği hususunda ihtilâfa düşmezlerdi.

---

1 İbnü Kesîr, II.685.
2 Et-Tirmizî, K. Tefsîri'l-Kur'ân, bâb.6; et-Taberî, XI. 228 (A. MuhammedŞakir neşri).

A Y R I C A :

1-Rivâyetleri tefsîrine alan İbnü Kesîr,bazıları için kuşkulu ifâdeler kullanmıştır(1).

2-Reşîd Rıda Tefsîru'l-Menâr (VII.256)'da, sofra ve muhteviyatı ile ilgili muhtelif rivâyetlere temas ettikten sonra(و لا يصح من أسانيد هذه الروايات شيئ) der ve ilâve eder: "Biz onun üzerinde bulunan yiyecekleri ve cinslerini tayin edemiyoruz. Zîra onun inip-inmediği bile belli değildir. Sofranın üzerindekileri bilirsek, bilmenin bize ne faydası olacak, eğer bilmezsek ne zararı dokunacak ?".

3-Cemâlüddîn el-Kasimî, Mehasinü't-Te'vîl'inde (VI.2218) - İbnü Kesîr'e karşı duyduğu ölçüsüz hurmet ve saygıya rağmen - İbnü Kesîr'in sofranın inişi ile ilgili olarak kaydettiği rivâyetlere takılır ve onlar hakkında şöyle der :"Bunlar, âşikâr olduğu üzere, siyaklarında ğarabet ve nekâretten halî değildirler".

4-Matta İncili bâb 15'te, Hz.Isâ'nın havarîleri ile bir seyahatinden bahsedilir.Bu seyahatte erzakları tükenir. Yanlarında yedi ekmek ve bir kaç küçük balık kalır. Hz.'Isâ bunların ortaya konmasını emreder. Yemeğe başlarlar. herkes doyar.Yiyenlerin kadınlar ve çocuklar hariç 4.000 kişi olduğu görülür.

Mâide ile ilgili olarak, Vehb İbn Münebbih'ten sofradan yiyenlerin 4.000 kişi olduğuna dâir bir rivâyet geçmişti.İsraîlî rivâyetlerin İslâmî muhitlerde yayılmasında mühim rol oynayan VEHB ihtimâlki bu rivâyeti de İncil'den veya hrıstiyan çevrelerden öğrenip nakletmiştir. Mâide üzerindeki yufkaların 7 olduğu da bir kaç yerde geçmişti.Burada da bir 7 rakamı var.Bu sayı da yine aynı yolla -sadece buraya âit olmak kaydıyla- İslâmî eserlere geçmiş olabilir.

Netîce olarak diyebiliriz ki,sofra ile ilgili olarak söylenenlerin pek çoğu ehl-i kitaba âit nakillerdir ve ihtiyatla karşılanmaları gerekir.İslâm Ansiklopedisi (5/2.1062)'ne 'Isâ maddesini yazan Macdonald'ın Mâide'nin menşei ile ilgili sözleri de keza ihtiyatla karşılanması icâbeden cinstendir.

1- II.685 ([illegible])

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

AHİRET VE DİĞER MÜTEFERRİK KONULARA AİT HABERLERDEKİ İ S R A İ L İ Y Y A T

I. AHİRETE MÜTEALLİK HABERLERDEKİ İSRAİLİYYAT

A- DUHAN HAKKINDA :

Türkçemizde duman manâsına gelen bu kelime Kur'ânı Kerîm'de iki yerde geçer(1).Kur'ânı Kerîm'in bir sûresi de bu isimle tesmiye edilmiştir(2). Bahse konu olan âyet şudur: "...Hayır, onlar(tekrar dirilmekten) şüphe içindedirler.(Bununla) eğlenirler.O halde, semânın apaşikâr bir duman getireceği günü gözetle(Habîbim)"(3).

Âyetteki "duhan" ın ne olduğunu tefsîr sadedinde, Hz.Peygamberden bir kaç sahîh hadîs rivâyet edilmiştir(4). Biz burada sahîh hadisler üzerinde durmayacağız.Fakat, sahih hadismiş gibi tefsîrlerde yer alan uydurma bir habere temas edeceğiz. Şöyle ki:

Huzeyfetü'bnü'l-Yemân'dan rivâyet olunduğuna göre, Hz.Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur :"Kıyâmet alâmetlerinin ilki "duhan" ve Meryem oğlu 'Isâ'nın inmesi ve Aden'in ka'rından çıkacak bir ateştir ki, insanları mahşere sevkedecektir". Huzeyfe :"Yâ Rasulallah o duhan nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber bu soruya karşılık olarak, ed-Duhan sûresinin 10.âyetini okudu ve: "(Bu duman) doğu ile batı arasını dolduracak; 40 gün, 40 gece duracak; mü'min nezleye tutulmuş gibi olacak; kâfir sarhoş gibi olacak, kâfirin burunları, kulakları ve aşağısından çıkacak" buyurdu.

Muhtelif tefsîr kitaplarında yer alan bu hadîs(5) uydurulmuş ve Hz. Peygambere atfedilmiştir(6).

---

1 Fussılet, 41/11; ed-Duhan, 44/10.
2 Kelimenin manâsı ve diğer izahları için, Âsım Efendi'nin Kamus Tercemesi'ndeki ilgili maddeye ve Elmalılı tefsiri(VI.4297)'ne bakınız.
3 Ed-Duhan, 44/9-10.
4 Bak.El-Buharî, K.Tefsîr, 44.sûre.
5 Et-Taberî, tefsîr, XXV.114-15; el-Keşşaf, IV.272-73; M.Ğayb, XXVII.242-43; el-Kurtubî, XVI.130-31; İbnü Kesîr, VI.247-48.
6 Et-Taberî, XXV.114; el-keşşaf, IV.272, not.4; İbnü Kesîr, VI. 247-48.

B- İYİ VE KÖTÜ AMELİN AHİRETTE SAHİBİNİ KARŞILAMASI :

Meryem sûresinin 86,87 ve 88.âyetleri me'âlen şöyledir :

"Müttekîleri O, çok esirgeyici(Allah'ın) huzuruna toplayacağımız, günahkârları ise susuz olarak Cehennem'e süreceğimiz gün, çok esirgeyici(Allah'ın) nezdinde ahd edinmiş olanlardan başkaları şefaat (hakkına) malik olamıyacaklardır".

Bu âyetlerin izahı münâsebetiyle tefsîrlere girmiş(1) bir hadîs vardır.Hadîs, 'Amr İbn Kays el-Mülâî'ye müntehî olmaktadır.Mü'min kabrinden çıktığı zaman amelinin kendisini en güzel koku ve en güzel biçimde karşılayacağı, kâfirinkinin ise bunun tam tersi olacağını dile getiren bu söz sahîh değildir, uydurmadır(2).

C- RAHMET KAPISI :

"O gün (Kıyâmet gününde) erkek münâfıklarla kadın münâfıklar îman etmiş olanlara : "Bizi bekleyin.Nûrunuzdan bir parça ışık alalım" diyeceklerdir. (O gün onlara istihza sûretiyle) : "Dönün arkanıza da bir nûr arayın" denilecek. Nihâyet onlar (la îman etmiş olanlar)'ın arasına kapılı bir duvar çekilecektir (öyle ki) onun içinde rahmet, dış yanında da azap vardır" me'âlinde olan

---

1 Et-Taberî, tefsîr, XVI. 127; el-Kurtubî, XI. 151.
2 El-Kurtubî, XI. 151.

âyette (1) geçen "KAPI" yı, Ka'bü'l-Ahbâr, Beytü'l-Makdis'te bulunan ve "Bâbü'r-Rahme" ismiyle anılan kapı ile tefsîr etmiştir(2). Aynı âyette geçen "Sûr" dan maksadın, Beytü'l-Makdis'in doğusundaki sûr olduğu yolunda Abdullah İbn 'Amr İbn el-'Âs ve İbnü Abbas'tan rivâyetler vardır(3).

Bu âyette açıkca Kıyâmet gününün bir sahnesi canlandırılmaktadır. Âyette bahis konusu edilen "kapı" ve "Sûr" ifadelerinin dünya ile hiçbir ilgisi yoktur. Bunların falan veya filân yerdeki kapılar ve sûrlar olduğu yolundaki rivâyetler israîliyyattır,bâtıldır, faydasızdır ve lüzumsuzdur(4).

Ç - KIYAMET GÜNÜNDE ALLAH'IN İNMESİ :

Fürkan sûresinin 25. âyeti şu meâldedir : "O gün semâ, bulutlar (çıkıp) parçalanacak, melekler indirilecek, indirilecek...". Bu âyetin tefsîri münâsebetiyle 'Abdullah İbn 'Amr'dan şöyle bir rivâyet vardır : " Allah, kendisiyle yaratılmışlar arasında 70.000 perde olduğu halde (5) zamanı gelince (Mahşer yerine) inecek. Nûr, zulmet ve su bu perdelerdendir. (Cenâbı Hakkın inmesi anında su öyle bir ses çıkarır ki, bunun tesiriyle kalpler yerinden oynar" (6).

Bu haber, 'Abdullah İbn Amr'ın Yermûk muharebesi sırasında elde etmiş olduğu Ehl-i Kitaba ait eserlerden naklettiği tipik bir israîliyyattır(7).

---

1 El-Hadîd, 57/13.
2 Et-Taberî, tefsîr, XXVII.225; M.Tenzîl, IV.128; Z.Mesîr, VIII. 166; el-KUrtubî, XVII.246.
3 Aynı yerler.
4 İbnü Kesîr, VI.556; Z.Mesîr, VIII. 166,not.1.
5 Bazı rivâyetlerde 70 perde zikredilmiştir(Bak.et-Taberî, XIX.6).
6 Et-Taberî, tefsîr, XIX,6; İbnü Kesîr, V.148.
7 İbnü Kesîr, V.148.

II. MÜTEFERRİK KONULARA AİT HABERLERDEKİ İSRAİLİYYAT

A- KAF DAĞI:

Kur'ânın bazı sûrelerinin evvelinde "el-hurufü'l-mukatta'a" ismiyle bilinen bazı harfler vardır.Bunların ne manâya geldiğini Allah bilir.İslâm'ın ilk devirlerinde hemen hiç bir kimse bunlara manâ vermeye kalkmamıştır.Fakat sonradan bozuk mezheb sahipleri,kendi fâsid inanç ve mezheplerini takviye madsadıyla bunlara manâ vermeye kalkınca Ehl-i Sünnet bilginleri de bu işin üzerine mecbûren eğilmişler ve Kur'ân'ın ruhuna uygun biçimde bu harfleri manâlandırmışlardır. Allah ile elçisi Hz.Muhammed arasında-belki- birer şifre niteliğinde olan bu harfler Kur'ân'ın müteşâbihlerindendir.

Bu harflerden biri de Kur'ânın 50.sûresinin başındadır ve sûre ismini bu harfter almıştır: "Kaf" sûresi.Sûrenin başında bulunan bu (ق) harfi ile ilgili pek çok manâlar ortaya atılmıştır(1).Bunlardan biri de bunun, "Kaf" dağı olduğunu ifâde ediyor.Umumiyetle masallara konu olan bu muhayyel "Kaf" dağının yeryüzünde vücudu yoktur. Rivâyete bakılacak olursa Kaf, yerküreyi kuşatmış olan yeşil zebercedden bir dağdır ve semânın etrafı onun üzerindedir; kökleri, dünyanın üzerinde durduğu "kaya" ya ulaşır ve zelzelelerin kaynağı bu dağdır(2).

Bu tür rivâyetler, Ehl-i Kitaptan her duyduğunu nakle özenen, söylenenleri akıl,mantık ve İslâmî esasların ışığında tahlîle tabî tutmayan kimselerin naklettikleri hurafe ve israîliyyattandır(3).

---

1 Bak.Elmalılı tefsîri, VI.4494-95; İ.Cerrahoğlu, Tefsîr Usûlü, s. 130 v.d.

2 Et-Taberî, XXVI.147; Z.Mesîr, VIII. 4-5; et-Tibyan, IX. 354; et-Tabressî, V.141; M.Tenzîl, IV.89; M.Ğayb, XXVIII.145 v.d.

3 İbnü Kesîr, VI.395; Z.Mesîr, VIII.5, not.1; el-Kasimî,XV.5482-5483.

B- ÂLEMİ KUŞATAN YEDİ DENİZ :

Lokman sûresinde Cenâbı Hak şöyle buyurur : "Eğer yer(yüzün)'deki (her bir) ağaç kalemler olsa,deniz de, arkasından yedi deniz daha kendisine yardım ederek (mürekkep) olsa yine Allah'ın kelimeleri tükenmez"(1).

Bu âyetteki "yedi deniz" ifâdesi mubalâğa içindir ve Allah'ın kelimatının yüceleğini ve yazmakla bitirilemiyeceğini anlatır. Âyetteki yedi deniz "hasr" ifâde etmez ve bu yedi denizden maksadın âlemi kuşatmış olan, yedi muayyen deniz olduğu yolundaki rivâyetler bâtıldır, israîliyyattır(2).

C- YER VE GÖKLERİN ANAHTARLARI :

Ez-Zümer sûresinin 63. âyeti şu meâldedir: "Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur...".

Bu âyet,Allah'ın mutlak kudretinden,mutlak tasarrufundan ve yaratılmışları koruması ve tedbîrinden kinâyedir(3).

Bazı eserlerde bu âyetin tefsîri olmak üzere Hz. Peyğamberden bir hadîs rivâyet edilmiştir.Bu hadîse göre "yer ve göklerin anahtarları" şu düâdır :

(لا اله الا الله والله أكبر ،سبحان الله وبحمده ،أستغفرالله ولا قوّة الّا بالله)
(ألاوّل والآخر والظاهر والباطن ،بيده الخير ،يحيى ويميت وهو على كلّ شيئ قدير)

Hadîsin devâmında,bu düâyı sabahleyin 10 kerre okuyana verilecek altı haslet tek tek sayılmıştır(4).

Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, İbnü Ebî Hatim, el-Beyhakî ve et-Taberanî tarafından tahrîc edilen bu sözün Hz.Peyğambere nisbeti sahîh değildir, uydurma bir sözdür(5).

---

1 31/27.
2 İbnü Kesîr, V.395; Z.Mesîr, VI. 326, not.1.
3 El-Beydâvî, II.364; Medârikü't-Tenzîl, IV. 64.
4 El-Keşşaf, IV. 140-41.
5 İbnü Kesîr, VI.106; el-Keşşaf, IV.141, not.1; el-Le'âli'l-Masnû'a I.87; Tenzîhu'ş-Şerî'ati'l-Merfû'a, I.192.

Ç - "Es - SİCİLL" NEDİR ?

"(Yâdet) o günü ki biz göğü, kitapların sahîfesini dürüp büker gibi, düreceğiz..." meâlinde olan âyeti kerîmedeki(1), "es-Sicill" kelimesi lügatta, "sahîfe" ve üzerine yazı yazılan malzeme manâsına gelir(2).

Bu kelimenin âyette ne manâya geldiği hakkında tefsîrlerde bazı rivâyetler vardır :

1-Et-Taberî'nin tefsîri(XVII.100) ile el-Hatîbü'l-Bağdâdî'nin "Tarîhu Bağdâd" ındaki kayıtlara göre İbnü Ömer, "es-sicill" i Hz. Peyğamberin bir "kâtibi" olarak zikretmiştir(3).

2-Başka rivâyetlere göre de kelime "melek" anlamına gelir(4).

3-Diğer bir rivâyete göre de bu,alâlâde bir melek değildir;günde üç kerre "Ümmü'l-Kitab" a bakan ve Hârût ile Marût'u yardımcı olarak çalıştıran bir melektir(5).

------ O ------

"Es-sicill" in Hz.Peyğamberin kâtibi ve sahâbeden birinin adı olduğu yolundaki rivâyet-İbnü Ebî Hatim,Ebû Dâvûd ve en-Nesâî tarafından rivâyet edilmiş olmasına rağmen-aslâ kabûle şayan değildir;haber şiddetle reddedilmiş ve mevdû' olarak vasfedilmiştir.Zîra sahâbe arasında bu isimle anılan hiç bir kimse yoktur(6).

"Es-sicill" için öne sürülen diğer manâlar da keza uydurmadır (ister alâlâde bir melek olsun,isterse günde üç kerre Ümmü'l-Kitâb" a nazar eden bir melek olsun!).Bunlar tamamiyle uydurma ve isrâîliyyattırlar(7).

---

1 El-Enbiya, 21/104.
2 Er-Rağıb el-Müfredât, s.224-25; Âsım Efendi,Kamus Tercemesi, (s.c.l.) maddesi; Mu'cemü'l-Elfâz ve'l-'A'lâmi'l-Kur'âniyye, s.258; İslâm Ansiklopedisi, X.586.
3 İbnü Kesîr, IV.602.
4 Et-Taberî,XVII.100; el-Keşşaf, III.137; et-Tibyan, VII.251; et-Tabressî,IV.66; M.Tenzîl, II.35; Z.Mesîr, V.395-96; İbnü Kesîr, IV.602.
5 İbnü Kesîr, I.123.
6 Et-Taberî, XVII.99-100; M.Tenzîl, II.35; İbnü Kesîr, IV.602; Z.Mesîr, V.396, not.1.
7 Et-Taberî, XVII.100; M.Tenzîl, II.35; el-Kurtubî, XI.347; İbnü Kesîr, I.123.

D- İNSANIN KILIĞI VE BİÇİMİ :

El-İnfitar sûresinin, "Allah,seni dilediği herhangi bir sûrette terkîb edendir" meâlinde olan âyetiyle(1) ilgili olarak Hz.Peyğamberden bir hadîs rivâyet edilmiştir(2).Buna göre Hz.Peyğamber, Ebû Rabah el-Lahmî'ye : "Ne evlâdın oldu?" diye sormuş.O da: "Yâ Rasulallah! Ne evlâdım olabilir? : Ya oğlan, ya kız" demiş. "Kime benziyor?" sorusuna da: "Yâ Rasûlallah! Kime benzeyebilir? : Yâ babasına,ya anasına" demiş.Bu cevâp üzerine Hz.Peyğamber: "Öyle deme,nutfe rahimde istikrar edince, Yüce Allah onunla Âdem arasındaki her mesebi hâzır eder; sen Kitâbullah'taki şu âyeti okumadın mı ? (el-İnfitar sûresinin 8. âyetini okur ve) yani seni sülûk ettirir, o sûrete koyar" buyurmuş.

Bu hadîsin Hz. Peyğambere nisbeti sahîh değildir. Zîra hadîsin ravîlerinden olan Mutahhar İbn el-Heysem (ö.200 H.), otoritelerce hadîsi terk edilmiş(metrûkü'l-hadîs) bir zattır(3).

E - EMEVİLERİN SALTANAT MÜDDETİ :

El-Kadr sûresinin nüzûl sebepleri arasında, et-Tirmizî,et-Taberî, el-Hakim,et-Taberanî,İbnü Merdûye ve el-Beyhakî tarafından rivâyet edilen ve Hz.Ali'nin oğlu Hasan'a isnâd edilen bir hadîs vardır.Buna göre, Yûsüf İbn Sa'd demiştir ki: "Mu'âviye'ye bîat ettikten sonra bir adam kalktı ve Hz.Hasan'a: (Mu'âviye'ye bîat ettiğinden dolayı) Ey mü'minlerin yüzlerini karartan!(veya mü'minlerin yüzlerini karartan)" dedi.Bunun üzerine Hz.Hasan: "Bana 'ıtab etme! Çünkü Peyğamber (s.a.v.)'e ru'yada Ümeyye oğulları kendi minberi üzerinde gösterildi de,bu O'na dokundu(bundan hoşlanmadı).Bunun üzerine,el-Kevser ve el-Kadr sûreleri nâzil oldu.Yani, o Kadr gecesi Benû Ümeyye'nin melik o-

---

1 El-İnfitar, 82/8.
2 Et-Taberî, XXX.87; el-Kurtubî, XIX.246-47; İbnü Kesîr, VII.233; Elmalılı, VIII. 5639-40.
3 Mîzânü'l-İ'tidâl, IV.129; İbnü Kesîr, VII. 233.

lacağı bin aydan hayırlıdır yâ Muhammed!" dedi(1).Hadîsin ravîlerinden olan el-Kasim İbn el-Fadl el-Hudânî: "Biz Benû Ümeyye'nin mülkünü hesap attik, tam bin ay ediyor" demiştir(2).

Hadîsi eserine alan Tirmizî: "Bu bir hadîs-i ğarîbdir; biz bunu ancak bu vech ile tanıyoruz...Yûsüf İbn Sa'd mechûl bir adamdır" der(3).Es-Süyûtî de el-İtkan'da: "El-Mizzî(ö.742 H.) bu hadîsin münker olduğunu söyledi" der(4).Et-Taberî(XXX.260) de,diğerleri meyânında bu rivâyete iltifat etmem; İbnü Kesîr ise, hadîsin ihticaca salih olmadığını çeşitli bakımlardan tahlîle tabî tutarak isbât eder(5).

Netîce olarak diyebiliriz ki, Hz.Peyğamberin Benû Ümeyye'nin saltanat müddetiyle ilgili olarak söyledikleri kat'î değildir; yukarıda bahis konusu ettiğimiz hadîsi,sûrenin nüzûl sebebi olarak göstermek yanlıştır. İhtimalki bu söz, Benû Ümeyye'yi sevmeyenlerce ortaya atılmıştır(6).

F - SEMANIN HZ. HÜSEYN'İN ŞEHADETİNE AĞLAMASI :

Ed-Duhan sûresinde Cenâbı Hak, Fir'avn ve hânedânının helâkini anlatan âyetlerden sonra şöyle buyurur: "Ne gök, ne yer onlara ağlamadı.Onlara(aman ve) mühlet verilmedi"(7).

Bu âyetin tefsîrine dâir kitaplarda bazı rivâyetler yer almıştır. Bunlara bakılacak olursa, Hz. Ali'nin oğlu Hüseyn şehîd edildiği zaman ufuklar dört ay müddetle kızarmıştır.Bu kızarma ağlama manâsınadır yani onun şehâdetine böylece dört ay yas tutmuştur(8).

---

1 Et-Tirmizî,K.Tefsîri'l-Kur'ân,bâb.86; et-Taberî, XXX.260; M. Ğayb, XXXII.27 v.d.; el-Kurtubî, XX.133; İbnü Kesîr, VII.331 v.d.; eş-Şevkânî, tefsîr, V.473.
2 Et-Tirmizî, aynı yer.
3 Aynı yer.
4 El-İtkan, I.36 (tahkîk, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahîm).
5 İbnü Kesîr, VII. 330 v.d.
6 Hadîsin Benû Ümeyye'nin lehine delîl olduğu yolundaki görüşler ve diğer zoraki te'villeri için bak.Elmalılı, IX. 5972 v.d.
7 Ed-Duhan, 44/29.
8 Et-Taberî, XXV.124; et-Tibyan, IX.331; et-Tabressî, V.65; el-Kurtubî, XVI.141; İbnü Kesîr, VI.254-55.

Bir başka rivâyete göre de Hz. Hüseyn şehîd edildiği zaman, kaldırılan her taşın altında halis kan bulunmuş,güneş tutulmuş, ufuklar kızarmış, gökten taş yağmıştır(1).

Bu tür rivâyetler tamamiyle yalan ve uydurmadır. Rivâyetler ya Şî'a.ve taraftarlarınca veyahut da,Ehl-i Sünnet ile Şî'a arasında mevcut münâferet ve ayrılığı kendi emelleri için diri tutmakda fayda uman İslâm düşmanlarınca uydurulmuştur.

Ümmetin icma'ı ile sâbittir ki, Hz. Ali, oğulları Hz. Hasan ve Hüseyn'den daha efdâldir. Hz. Ali şehîd edildiği zaman böyle bir hal vakî olmamıştır. Ayrıca Hz. Osman muhasara altında ve zulmen şehîd edilmiş, yine böyle bir şey olmamıştır. Hz. Ömer bir sabah vakti namaz kıldırdığı esnâda, hem de mihrâbda iken şehîd edilmiştir ve yine böyle bir şey görülmemiştir. Bütün bunların ötesinde, dünya ve Ahirette insanlığın en efdali ve "seyyidi" olan Hz. Muhammed(s.a.v.) vefat etmiştir de yine böyle bir hal görülmemiştir.

Hz. Peyğamberin sevgili oğlu İbrahîm vefat ettiğinde, tesâdüfen güneş tutulmuştu. İnsanlar bu olayın Hz. İbrahîm'e "yas tutma" manâsına geldiğini vehmettiler. Duruma muttali' olan Hz. Peyğamber : "Güneş ve ay Allah'ın kudretine delîl teşkîl eden iki alâmettir.Onlar, hiç bir kimsenin ne doğumu ve ne de ölümü münâsebetiyle tutulmazlar"(2) buyurarak bu yanlış inanç ve yanlış anlamayı düzeltti(3).

Bazı eserlerde yer alan Hz. Ali ve Ehl-i Beyt ile ilgili bir kısım rivâyetler(4) de hep böyle uydurma ve itimâda şayan olmayan cinstendir.

---

1 İbnü Kesîr, VI.254.
2 El-Buharî, K.Küsûf, bâb.1,2,4,5...; Müslim, K.Küsûf, hadîs no. 3,9,28; en-Nesâî, K.Küsûf, bâb.3,12,16,28.
3 İbnü Kesîr, VI.254-55.
4 Bak.et-Taberî,XIX.121-22; et-Tabressî, IV.206; İbnü Kesîr, V.213.

İ S R A İ L İ Y Y A T I N Z A R A R L A R I

Hz.Peyğamberin çok açık yasağına rağmen, müfessirlerden bazıları Ehl-i Kitab'da buldukları şeyleri, sıhhatlerini kontrol etmeden eserlerine almışlardır.Ehl-i Kitâb'ın rivâyetlerini nakletmede izlenecek yol bellidir: İslâmî esaslarla çatışan şeyleri reddetmek; doğru mu, yanlış mı olduğunu bilmediklerimizi ne tasdîk ve ne de tekzîb etmek; muvâfıkları kabul etmek. Bu esaslara maalesef ki, uyulmamıştır. İslâmî esaslarla tezad halinde olan şeyler bile alınmış, benimsenmiş, İslâmî rivâyetlermiş gibi kabul görmüştür.Tabiatiyle bu affedilmez bir hatadır.

Bazı rivâyetlerin İsrâîlî olduğunu söyleyen müfessirler bile, bilhassa Kur'ânı Kerîm'deki kıssaların açıklığa kavuşturulması,mübhem olan yerlerin ta'yîni,zaman ve mekânlarının gösterilmesi gibi hususlarda mevcut israîliyyatı nakletmekten geri durmamışlardır.

Şüphesiz bunun mes'ûliyyeti çok ağırdır ve bu mes'ûliyyet bu rivâyetleri doğru yanlış demeden eserlerine alan veya nakleden ravîlerle müelliflere aittir.Bazı kimseler israîliyyatı nakleden ravîleri ve bunları eserlerine derceden müellifleri kurtarmak için sık sık şu tezi öne sürerler:Efendim,bu rivâyetleri eserlerine derceden müellifler de, ravîler de bunların İslâmî olmadığını biliyorlardı. Ve bu rivâyetlerin dilden dile dolaştığı zamanlarda da müslümanlar keza bunların gene israîliyyat olduğunun farkında idiler.Onun için bunların Ehl-i Kitâb'a ait olduğunu, İslâmî esaslarla bağdaşmadığını tasrîhe, tenbîhe lüzum görmediler.

Bu, gerçekten itibâr edilmesi imkânsız olan bir izah tarzıdır. Hicrî üçüncü asırda yaşamış(220-310 H.) büyük allâme Taberî hem tefsîrinde ve hem de tarihinde ara-sıra da olsa rivâyetleri pek a'lâ tahlîl etmiş ve öylesine kıymet hükümleri koymuştur ki, bu kıymet hükümleri bizzat Taberî'yi müdâfaa edenleri cerhediyor.Sahâbî ve tabi'îler zamanında bir çok kimsenin duydukları haberlerin İslâmî olup-olmadığını araştırmaları, sık sık birbirlerini karşılıklı ittiham etmeleri de gösteriyor ki, Asr-ı Se'âdet'ten itibâren rivâyetlerin İs-

lâmî olup-olmadığı araştırılmış ve haklarında kesin hükümler verilmiştir.Bunu inkâr etmek imkânsızdır(1).O halde, israîlî rivâyetleri nakledenleri ve kitaplarına alan müellifleri müdâfaa sadedinde ortaya atılan bu görüş hiç bir veçhile ciddî olamaz.

Rivâyetlerin İslâmî olup-olmadığını araştırmama, asırlar boyunca mekteb ve medreseleri, camilerin va'z ve irşâd kürsîlerini büyük ölçüde meşgûl etmiştir.Mü'minler ve onların bazı ahvâlde okumuşları bile İslâm nâmına bu hurafelerle meşgûl edilmiş ve bunları büyük bir aşkla öğrenmeye sevkedilmişlerdir.Kur'ânın esas gayesi olan kıssalar üzerinde düşünme yerine,başka hayal ve hurafelerle kafa yorulmuştur. Karûn'un uğradığı felâketten ders alınma bir tarafa bırakılmış,onun hazinelerini açan anahtarların neden yapıldığı, büyüklükleri, kaç katıra yüklenerek taşındığı merak konusu olmuştur.Bir kelimeyle bunlar, abesle iştigaldir ve günahtır.

İsrafliyyat denen şeyler bilindiği gibi çok kerre akıl,iz'an ve mantığın kabûl etmediği ve sahîh bir İslâmî haberle de desteklenemeyen şeylerdir.Ama buna rağmen kitaplara girmiş ve dillerde dolaşmıştır.Kim ne derse desin bu tür haberlerle kitaplarını dolduran ve müslümanları bunlarla meşgul edenler aslâ mes'ûliyyetten kurtulamazlar (2).

Büyük çoğunluğu Ehl-i Kitabın eserlerine dayanan, geri kalanları da kassasların ve hadîs uyduranların düzmesi ve İslâm'a düşman çevrelerin malı olan bu israfliyyat, mü'minleri bir ölçüde Kur'ândan ve hadîsten uzaklaştırmıştır. Elde mevcut on binlerce hadîs ve muteber külliyat bir kenara itilmiş, mahdut sayıdaki insanlardan başkası bunlarla iştigâl etmez olmuştur.Yani öyle bir gün gelmiş ki, israfliyyat denen şeyler Hz.Peyğamberin hadîslerine tercîh edilmiştir.Muhtelif meclisler ve ma'bedlerde akıl ve iz'an dışı hurafe dinlemeye alıştı-

---

1 Bunun için bu araştırmanın Giriş kısmına bakınız.
2 Bak.el-Kurtubî, XV.210; Z.Mesîr, I.295, not.1; eş-Şevkânî, Fethu'l-Kadîr, I. 267; el-İsrafliyyat, s.430 v.d.

ılan cemaat, ciddî konulara itibâr etmez bir hale getirilmiştir.A-
ıl ve iz'an dışı, İslâmî naslara aykırı hurafe anlatınlar baş tacı
dilmiş; meclis ve mabedlerin en kalabalık dinleyici kitlesine malik
lan bunlar olmuştur.

Herhangi bir eserin büyük olması veya büyük tanıtılması, müelli-
in İslâmî ilimlerde "yed-i tûlâ" sahibi olması da bazı insanları şa-
ırtmıştır.Bir eserin veya müellifinin büyük olması ayrıdır; o eser-
e israfîliyyatın bulunması ayrıdır. Bunları birbirine karıştırmamak
erekir. İnsanların yaratılışında, herhangi bir sahada otorite kabul
dilen kimselerin hata yapmayacağı, eserlerinde hatalı noktaların bu-
ınmıyacağı inancı vardır. Oysaki bu son derece eksik bir görüştür.
ı inanç bazan cehâletten, bazan da o insanları aşırı derecede sev-
ekten ileri gelir. Sevmenin ve benimsemenin de bir haddi ve ölçüsü
ardır. Bu noktaya işâret eden hadîs ne kadar manidârdır: "Senin bir
eyi(aşırı derecede) sevmen, seni kör ve sağır eder"(1).

Netîce olarak, bir eserin insanlar arasında benimsenmiş olması
ya müellifinin büyük bir zat olması da bizi gaflete düşürmemelidir.
eyh uçmaz ama, mürîd uçurur" sözünü hatırdan çıkarmamak gerekir.

Son temas ettiğimiz bu noktanın zıddı olan çok tehlikeli bir
nü daha vardır. Ona da temas etmek şüphesiz bir din ve vicdan bor-
dur : Herhangi bir eserde İslâmî yönden küçük veya büyük bir hatanın
ya hatalı bir görüşün tesbît edilmesi bazı insanları hiç de uygun
mayan bir kanaata sevkediyor. O da, bu eserlerin tamamen terkedil-
sidir.Büyük bir hiddetle bu eserleri yakmak isteyenler bile çıkı-
r.Bu noktada yapılacak iş, bu eserlerin iyi yönlerinden istifâde
mek; eksiklerini tesbît edip, ilmî usuller dâiresinde, edep ve ter-
ye dâiresinde, ilme,akla ve kaynaklara istinâden hataları göster-
ktir.Bir kenara çekilip ulu-orta "falan kâfir,filân zındıktır; fa-
ın kitabı aslâ itimâda şayan değildir, okunmaz" demek zihinleri
andırmak, müslümanların arasına ayrılık tohumu saçmaktan başka
şey değildir.

---

1 Ebû Dâvûd, K.Edeb, bâb.116; A.İ. Hanbel, V.194; VI.450.

N E T Î C E

Kur'an-ı Kerîm son Hakk Kitap'tır.Nüzûlünden itibaren XIV asırlık
zun bir zaman geçtiği halde hiçbir harfi değişmemiş,en küçük bir teb-
il ve tahrife uğramamıştır.Bu konuda dost ve düşman herkes ittifak ha-
indedir denebilir.Kur'ân'ın bu mu'cizevî vasfına karşılık,bizzat Kur'an-
a Allah tarafından çeşitli vesilelerle ifade edildiği gibi nuzûl iti-
ariyle Kur'an'a tekaddüm eden İncil ve Tevrât ve diğer mukaddes kitap-
ar ya tamamen kaybolmuşlar veya insan eliyle "İlâhî Olma" vasıflarını
itirmişlerdir.O halde Kur'ân,kıyâmete kadar insanlığın tüm ihtiyaçları-
ı karşılayacak prensipleri hâvidir.Kur'an'ın i'tikâd,ibâdet,hukuk,ta-
ihî kıssa ve kıyamet,Cennet ve Cehennem gibi konularla ilgili âyetleri-
i Hz.Peyğamber binlerce hadîsi ile açıklamış,tarif etmiş,tasvîr etmiş
bizzat îcâb eden yerlerini tatbikatlar yaparak tefsîr ve îzah etmiş-
ır.Tefsîr etmediği kısımların tefsîrinde Kur'ân,hadîs ve aklın prensip-
eri dahilinde müslümanlara havale etmiştir.

İslâm'ın ikinci durağı olan Medîne ve civarında bol miktarda yahû-
vardı.Yemen ve Necranda ve Suriye cihetinde de bir hayli hristiyan
vcuttu.Gerek aynı şehirde yaşama,gerek ticaret ve gerekse bazen dosta-
ve bazen de hâsımane bir hava içinde geçen siyasî ve idârî münasebet-
r netîcesi müslümanlarla Ehl-i Kitap ismi verilen yahûdî ve hristiyan
surlar geniş bir temas imkânı buldular.Aralarında hızlı bir kültür
ış-verişi başladı.Mühtedî olan yahûdî ve hristiyanlarla İslâm'ı ifsâdı
yıkmayı hedef alan zâhiren müslüman olmuş veya kâfir kalmış gruplar-
n gayret ve faaliyetleri kültür alış-verişini hızlandırdı.Hz.Peyğam-
r'in "Ehl-i Kitaba bir şey sormayınız","onlarca anlatılanları ne tas-
ı ve ne de tekzîb ediniz" gibi sarih yasaklarına rağmen dînî konular-
(bir kısım)Ehl-i Kitab'a soruldu ve onların anlattıkları belki ilk ön-
ibret gayesi ile ve fakat giderek tam bir "tasdîk" havası içinde din-
ıdi ve kitaplara aktarıldı.Hz.Peyğamber'in üzerinde geniş açıklamalar
te'viller yapılmaya müsait,"Benû İsrafîl'den haber nakletmenizde beis
:tur" hadîsi mutlak olarak alındı ve israiliyyâtın nakline düşkün o-
ıların elinde sağlam bir kulp oldu.Kur'an'da hiçbir kapalı nokta bırak-

mamak,her konuda yalan-yanlış,doğru-eğri,sahîh-gayri sahîh de olsa mutlaka bir şeyler söylemek hırs ve hevesi israiliyyat dediğimiz şeylerin tefsîrlere aktarılmasına büyük ölçüde yardım etti.Gayeleri,israiliyyâtı mutlaka İslâmî muhitlerde yaymak,kitaplara yazmak ve yazdırmak olanlar müslümanlarca büyük hürmete mazhar isimleri sitismar ettiler.Söylemedikleri nice şeyleri onlara nisbet etmekten çekinmediler.Duyulan haberlerin aslı üzerindeki araştırmaların -bilhassa tefsîr vâdisinde- yavaş yürümesi ve hatta ekser müfessirlerce benimsenmemesi,İslâm'ın hiçbir hal ü kârda muhtac olmadığı (gerek İslâm'a "zıt" ve gerekse "meskûtün anh" olarak nitelenen) israiliyyatın kitaplara bol bol girmesine en büyük amil oldu.

1,2,3 ve 4. bölümlerde görüldüğü gibi bir kısım tefsir kitaplarımız âdeta Ponû İsrafîl'e ait merviyyatın ansiklopedisi ve israiliyyat dediğimiz haberlerin deryası haline geldi.Bu hal,Kur'andan alınması gereken ibretleri büyük ölçüde gölgeledi;sahih ve sağlam tariklerle bize ulaşan Hz.Peyğamber'in hadislerinden yüz çevirmeye,onları bir kenara itmeye vesîle oldu.Şüphesiz bu,dînî nokta-i nazardan affı zor bir hatadır.

Bu çalışmada,tefsîrlerde mevcut yaratılış,ümem-i sâlife,peyğamberler,ahiret ve müteferrik konulara ait israiliyyatı bazı başlıklar altında toplayarak gösterdim.Hangi asırda yazılmış olursa olsun bir tefsire bakıldığı zaman ondaki israiliyâtı anlamak bu çalışma ile hayli kolaylaşmıştır zannediyorum.İlk üç bölümde ele alınıp incelenen konularda ne kadar israiliyyat varsa hepsi bir aradadır.

Son söz olarak şu noktayı tekrar belirtelim: İslâm son ve ekmel dindir.Kur'an ve hadislerde mevcut şeyler müslümanlara bilgi olarak kâfidir.Dînî yönden Ehl-i Kitab'ın bilgisine asla ihtiyac yoktur.Gerek İslâm'a zıt,gerekse meskûtün anh olan israiliyyata müslümanlar asla muhtaç değildirler.Din yönünden kendileri sapkın olan bu gruplar müslümanları asla hidayete ulaştıramazlar.İnancım odur ki,müslümanları israiliyyat belâsından kurtarmak için israiliyyatın ne olduğunu anlatmak ve nelerin israiliyyat olduğunu göstermek ve ortaya koymak gerekir.Bu bir vecibedir. İşte bu çalışma,bu vecîbenin îfası husûsundaki gayretlerin mütevâzîbir mahsûlü sayılabilir.

---------- 0 ----------

B İ B L İ Y O Ğ R A F Y A V E K I S A L T M A L A R

Abdülbâkî, Muhammed Fu'âd,
El-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazı'l-Kur'âni'l-Kerîm, Kahire,1378H.

Abdülhamîd, Muhsin,
El-'Âlûsî Müfessiran, Bağdat, 1969/1388.

Abdülvehhâb 'Abdüllâtîf,
El-Muhtasar fî Ilmi Ricâli'l-Eser, Mısır, 1959/1378.

Abdürrazzak İbn Hemmam(ö.211/826),
Tefsîru 'Abdirrazzak,Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi,İsmail Sâib Sencer Kolleksiyonu, no.4216.

Abstracta İslamica,Bibliographie Sélective des Etudes Islamiques, 24e Serie, Paris, 1970.

El-'Aclûnî, İsmail İbn Muhammed(ö.1162 H.),
Keşfü'l-Hafa ve Müzîlü'l-İlbâs,Kahire,1351 - 1352 H.

Adam MEZ,
El-Hadaratü'l-İslâmiyye fi'l-Karni'r-Rabi'i'l-Hicrî, Kahire, 1957/1377 (üçüncü baskı).

Ahmed Emîn,
Fecru'l-İslâm,Kahire,1964 (9.baskı).

Ahmed Emîn,
Duha'l-İslâm,Kahire, 1964 (7.baskı).

Ahmed Emîn,
Zuhru'l-İslâm, Kahire, 1962 (3.baskı).

Ahmed İbn Hanbel,
El-Müsned,Beyrut, 1313 (el-Halebî Matbaası).

El-'Âlûsî, Şihabüddîn Mahmûd el-bağdadî(ö.127[illegible] H.),
Rûhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-S[illegible]'ı'l-Mesânî,
Beyrut (Rûhu'l-Me'ânî).

'Anter, Abdülhamîd
Ka'bü'l-Ahbâr ve Vehb İbn Münebbih ve Ziyâd İbn Ebîh beyn[illegible]'l-
Cerhi ve't-Ta'dîl,Mecelletü'l-Ezher,XIX,sayı 8, s.735-37, M[illegible]
1367.

Âsım Efendi,
Kamus Tercemesi, İstanbul, 1304-1305 H. Cemal Efendi Matba'ası.

El-'Askerî, el-Hasen İbn 'Abdillah İbn Sehl (ö.395 H./1005 M.),
Tefsîr-i 'Askerî (el-Mehasinü fî Tefsîri'l-Kur'ân),Süleymaniyye,
H.Beşir Ağa Kısmı, No.26.

Ateş, Süleyman,
Sülemî ve Tasavvufî Tefsîri, İstanbul, 1969.

El-'Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd İbn Ahmed (v.855 H.),
'Umdetü'l-Karî Şerhu Sahîhi'l-Buharî,Beyrut (el-'Aynî).

El-Beğavî, İbn Muhammed el-Huseyn İbn Mes'ûd,
Me'âlimü't-Tenzîl, Hind, 1269 H.(M.Tenzîl).

El-Bekkalî, Ebu'l-Fadl Muhammed İbn Ebi'l-Kasım (ö.562 H.),
Tefsîru'l-Bekkalî (Taha-Sebe'),Süleymaniyye-Damâd İbrahîm Paşa
No.99.

El-Beydâvî, Nâsıruddîn 'Umer (ö.682 H),
Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, İstanbul, 1285 H., Dâru't-Tı-
ba'ati'l-'Âmira.

Bilmen, Ömer Nasûhî,
Büyüt Tefsîr Tarihi (Tabakatü'l-Müfessirîn), Ankara, 1960.

Bräu,H.H.,
Semûd (İslâm Ansiklopedisi), X.474, İstanbul, 1967.

Brockelmann, C.
İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi (Neş'et Çağatay terc.),
Ankara, 1964.

El-Buharî,Muhammed İbn İsmaîl İbn İbrahîm İbn el-Muğîra Berdizbeh,
El-Câmi'u's-Sahîh, Dâru't-Tıbâ'ati'l-'Âmira, İst. 1257.

Cafer-i Sâdık,
Et-Tefsîr, Süleymâniyye-Nâfiz Paşa Kısmı, No.65.

Cerrahoğlu, İsmail,
Kur'ân Tefsîrinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller,Ankara,1968.

Cerrahoğlu, İsmail,
Yahya İbn Sallam ve Tefsîrdeki Metodu, Ankara, 1970.

Cerrahoğlu, İsmail,
Tefsîr Usûlü, Ankara, 1971.

Cerrahoğlu, İsmail,
Batıda Kur'ân Tetkîkleri (Neşredilmemiş makale).

Cerrahoğlu, İsmail,
Abdullah İbn Abbas ve Tefsîr İlmindeki Yeri(Diyânet Dergisi), XI,sayı 2, s.74-83, Ankara, 1972.

El-Cevherî,
Es-Sıhah, Mısır, 1956 M./1376 H.

Cheıkho, S. J.,
Quelques Legendes İslamiques Apocriyphes,(Mémoire lu au Congrés des Orientalistes de Copenague,1908),Mélanges de la Faculté Orientale (Université Saint-Joseph,Beyrouth,IV(1910)s.33-56.

Çâviş, Abdülazîz,
Tefsîru Esrâri'l-Kur'ân(1.cüz),Matbaatü'l-Hidâye,İst.1331.

Ed-Dâvûdî,Şemsüddîn Muhammed İbn Ali İbn Ahmed(ö.945 H.),
Tabakatü'l-Müfessirîn,tahkîk:Ali Muhammed 'Umer,Kahire,1972/1392.

Ed-Diyârbekrî,Huseyn İbn Muhammed İbn el-Hasen,
Tarihu'l-Hamîs, Mısır, 1283 H.

Doğrul,Ömer Rıza,
Asr-ı Se'âdet,İstanbul,1928/1347.

Ebu'l-Leys es-Semerkandî (ö.373 H.),
Tefsîr (Tefsîru Ebi'l-Leys), Fatih Kütüphânesi, No.224, 225.

[illegible] Juifs dans les termes religieux du Qoran,D'après les récentes puplications de M.J. Horovitz,(Dans la revue des études juives, 85(1928),Paris.1928 , s.49-55.

Emiroğlu, Tahsin,
Esbâbü'n-Nüzûl, Konya.1965.

Ebû Reyye,Mahmûd,
Ka'bü'l-Ahbâr Hüve's-Sıhyevniyyü'l-Evvel,Mecelletü'r-Risâle,1946/1365, sayı:665, s.360-62.

Ebû Şühbe,Muhammed Muhammed,
Ed-Dahîlü ve Kütübü't-Tefsîr, Mecelletü'l-Ezher, XXV.488 v.d., 557 v.d.,669 v.d.,800 v.d., 895 v.d.; XXVI.530 v.d.,557 v.d., 740 v.d., 863 v.d.

El-Ezrakî, Ebu'l-Velîd Muhammed İbn Abdillah İbn Ahmed(ö.223 H.), Ahbâru Mekke (Tarîhu Mekke),tahkîk:Ruşdî es-Salih Melhas, Dâru'l-Endelüs,Beyrut.1969/1389.

Ebu Zehv, Muhammed,
El-Hadîs ve'l-Muhaddisûn, Mısır.1958/1378.

Ferid Vecdî,Muhammed,
Dâiratü Me'ârifi'l-Karni'r-Rabi'ı Aşer ve'l-'Işrîn,Mısır.1967/1386.

Goldziher,I.
Mezahibü't-Tefsîri'l-İslâmî, Ta'rîb:Abdülhalîm en-Neccar,Kahire, 1955/1374.

El-Ğazzâlî,Ahmed ibn Muhammed İbn Muhammed(ö.520/1126), Bahru'l-Mehabbe fî Esrâri'l-Mevedde fî Tefsîri Sûreti Yûsüf, Bombay, 1319 H.

Hallâf, Abdülvehhâb,
Hulâsatü Tarîhi't-Teşrî'ı'l-İslâmiyy, Kuveyt, 1968/1368(8.baskı) ve türkçesi(Tal'at Koçyiğit tercemesi), Ankara.1970.

El-Hamevî, Şihabüddîn Ebû Abdillah Ya'kût İbn Abdillah er-Rûmî el-Bağdâdî (574-626/1178-1229),
Mu'cemü'l-Büldân, Tahran-1965.

Hamîdullah, Muhammed,
İslâm Peyğamberi(terceme:Saîyd Mutlu-Salih Tuğ),İst.1969.

Hammûş, Ebû Muhahaed el-Mekkî İbn Ebî Tâlib (355-437veya ö.407), Tefsîru Mekkî, Süleymaniyye, Yozgat Kısmı, No.88.

Hatiboğlu, Mehmed Sa'îyd,
Vehb İbn Münebbih ve Temsilde Yahudî-Hrıstiyan Rivâyeti (M.Clément Huart'dan terceme-neşredilmemiş makale).

Hatiboğlu, Mehmed Sa'îd,
Hadiste Yahûdî Katkısı (neşredilmemiş makale).

El-Hûfî, Ahmed Muhammed,
Et-Taberî (A'lâmü'l-'Arab serîsinden numara,13), Kahire,1382/1963

Hurgronje,Chr.Snouck, La Légende Qoranique d'Abraham et la Politique Religieuse du Prophète Mohammed, Traduit(avec la Collaboration de G.-H.Bousquet-Mirandolle) avec introduction et postface par G.-H. Bousquet (Dans la Revue Africaine, Alger,95(1951), s.273-288.

El-'Imâdî, Ebussu'ûd Muhammed İbn Muhammed (896-982 H.),
İrşâdü'l-'Akli's-Selîm ilâ Mezaye'l-Kitabi'l-Kerîm, Mısır,1952/1372.

El-Isbehânî, Ebû Nü'aym Ahmed İbn Abdillah (ö.430 H.),
Hılyetü'l-Evliyâ ve Tabekatü'l-Asfiyâ, Beyrut.1967//1387.

El-Isfehânî, er-Rağıb(ö.502 H.),
El-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân,Kahire,1961/1381 (el-Müfredât).

İbnü Abbas,
Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbas, Mısır,1959//1378 ve 1962/1382 (Tenvîru'l-Mikbâs).

İbnü'l-Arabî, Ebu Bekr Muhammed İbn Abdillah,
Ahkâmü'l-Kur'ân (tahkîk:Ali Muhammed el-Becavî),Mısır,1957/1376.

İbnü Arabşâh, Şihâbüddîn Ebu Muhammed Ahmed İbn Muhammed İbn Abdillah (791-854 H.),
Terceme-i Tefsîri Ebi'l-Leys, Süleymâniyye,Dâmâd İbrahîm Efendi Kısmı, No.76,131.

İbnü 'Âşûr, Muhammed el-Fâdıl,
Et-Tefsîr ve Ricâlühû, Tunus, 1966.

İbnü 'Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhakk Ebî Bekr (ö.542/1147),
El-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri Kitâbillahi'l-'Azîz, Millet Kütüphânesi, Cârullah Efendi Kısmı, No.57 - 65 (El-Muharrar).

İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebu'l-Ferac Abdürrahman İbn Ali(510-597 H./1116-1201 M.),
Kitâbü'l-Mevdû'ât, Medîne,1966/1386 (el-Mevdû'ât).

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferac Cemâlüddîn Abdurrahman İbn Ali (510-597 H./1116-1201 M.),
Zâdü'l-Mesîr fî 'Ilmi't-Tefsîr, Dımeşk, 1964/1384(Z.Mesîr).

İbnü'l-Esîr, 'ızzüddîn (555-630/1160-1232),
El-Kâmil fi't-Tarîh, Beyrût, 1965/1385 (el-Kâmil),

Ebu Hayyan el-Endelûsî,
El-Bahru'l-Muhît, Riyâd, tarihsiz.

İbnü'l-Esîr, 'Izzüddîn el-Cezerî (555-630/1160-1232),
El-Lübâb fî Tehzîbi'l-Ensâb, Beyrut,(?).

İbnü'l-Esîr, 'Izzüddîn Ali İbn Muhammed Ebu'l-Hasen eş-Şeybânî (555-630/1160-1232),
Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe, Tahran, 1280 H.(Üsdü'l-Ğâbe).

İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebu'l-Se'âdât el-Mubârek İbn Muhammed el-Cezerî (554-606 H.),
En-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs, Mısır, 1963/1383 (en-Nihâye).

İbrahîm,Mu'avvid 'Ivad,
İbnü'z-Zebîhayn, Mecelletü'l-Ezher, 1973/1393 (45.yıl) III.241-251, Mısır, 1973/1393.

İbnü 'Iyas, Muhammed İbn Ahmed,
Bedâ'i'u'z-Zühûr fî Veka'i'ı'd-Dühûr(?)(B.Zühûr).

El-İsfirâyînî, Ebu'l-Muzaffer Tahir İbn Muhammed (ö.471/1078),
Tâcü't-Teracim fî Tefsîri'l-Kur'ân li'l-E'âcim, Süleymâniyye, Rüstem Paşa Kısmı, No.28.

İslâm Ansiklopedisi, 1965- (XXII/1) 1974, İst.

İbnü Hacer el-Askalânî (ö.852 H.),
Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî,Mısır,1959/1378(Fethu'l-Bârî).

İbnü Hacer el-Askalânî,
El-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe, Mısır, 1327 H.(el-İsâbe).

İbnü Hacer el-Askalânî,
Tehzîbü't-Tehzîb, Haydarâbâd ed-Dekkan, 1325 H.

İbnü Haldûn, Ebû Zeyd Abdurrahman İbn Ebî Bekr,
Mukaddeme, Millî Eğitim Basımevi, İst.1970.

İbnü Haldûn,
Mukaddeme, Beyrut,(tarihsiz 4.baskı).

İbnü Hallikân, Ebu'l-Abbas Şemsüddîn Ahmed İbn Muhammad İbn Ebî Bekr (608-681 H.),
Vefeyâtü'l-'A'yân ve Enbâ-i Ebnâi'z-Zemân,(tahkîk:Dr.İhsan Abbas),Beyrut.1968-1972.

İbnü Hişâm (ö.213 H.),
Es-Sîratü'n-Nebeviyye (tahkîk ve dabt ve şerh: Mustafa es-Sıkâ, İbrahim el-Ebyârî,Abdülhafîz Şiblî), Mısır,1936/1355.(es-Sîra).

İbnü Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl (ö.774 H.),
Kitâbü'n-Nihâye (ev) El-Fiten ve'l-Melâhım, Mısır,1969/1389.

İbnü Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmaîl (ö.774 H.),
El-Bidâye ve'n-Nihâye, Riyad. 1966.(el-Bidâye).

İbnü Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail (ö.774 H.),
Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm,Beyrut. 1966/1385(Dûru'l-Endelüs).

İbnü Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah İbn Müslim (213-276 H.),
Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadîs(tashîh ve zabt:Muhammed Zührî en-Neccâr), Mısır, 1966/1386.

İbnü Mâce, Ebu Abdillah Muhammed İbn Yezîd el-Kazvînî(207-275 H.)
Sünen, (tahkîk:M.F.Abdülbâkî), Mısır. 1953/1373.

İbnü Manzûr,
Lisânü'l-'Arab, Beyrut. 1968/1388.

İbnü Melek, 'Izzüddîn Abdüllâtîf (ö.797 H.),
Mebârikü'l-Ezhâr fî Şerhi Meşârikı'l-Envâr, İst. 1328 H.(Dâru't-Tıbâ'ati'l-'Âmira).

İbnü'n-Nedîm,
El-Fihrist,Halle, 1872 M. (Gustav Flügel neşrî).

İbnü Sa'd,
Et-Tabekatü'l-Kübrâ, Beyrut. 1960/1380.

İzmirli, İsmail Hakkı,
Siyer-i Celîle-i Nebeviyye Mukaddemesi, İst. 1332 H.(Tevsî'ı Tıba'at Matba'ası).

İzmirli, İsmail Hakkı,
Yeni 'Ilmi Kelâm, İst. 1339-1341 (Evkaf-ı İslâmiyye Matba'ası).

J.Horovitz,
Tevrat (İslâm Ansiklopedisi), İstanbul. 1974.

El-Kandehlevî,Muhammed Yûsüf,
Hayatü's-Sahabe, Kahira. 1969/1388.

El-Kastallânî,Şihâbü'd-Dîn Ebu'l-Abbas Ahmed İbn Muhammed(ö.923 H
İrşâdü's-Sârî li Şerhı Sahîhi'l-Buharî, Bulak. 1304 H.(İrşâdü's-Sârî).

Kâtip Çelebi,
Keşfü'z-Zunûn, Tahran. 1378/1957 (3. baskı).

El-Kaysî,Tâcüddîn Ebu Muhammed Ahmed İbn Abdilkadir İbn Ahmed İbn Mektûm (682-749 H.),
Ed-Dürrü'l-Lakît mine'l-Bahri'l-Muhît (el-Bahru'l-Muhît'ın kenarında).

El-Kettanî,Abdülhayy,
Nizâmü'l-Hükûmeti'n-Nebeviyye (el-müsemma') et-Teratîbü'l-İdâriyye, Beyrut-(?)(et-Teratîb).

El-Kevserî,Muhammed Zâhid,
Makalâtü'l-Kevserî, Hıms. 1388 H.

El-Kinânî,Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn el-'Irakî(907-963 H.),
Tenzîhu'ş-Şerî'ati'l-Merfû'a ani'l-Ahbâri'ş-Şenî'ati'l-Mevdû'a, Mısır. 1375 H. (Tenzîhu'ş-Şerî'a).

Kitab-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit), İst. 1969.

Koçyiğit, Tal'at,
Hadîs Usûlü, Ankara. 1967.

Köksal, M.Âsım,
İslâm Tarihi, İst. 1969.

El-Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed İbn Ahmed el-Ensârî,
El-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân, Kahire. 1967/1387.

El-Kuşeyrî,Ebu'l-Kasim Abdülkerîm İbn Hevâzin (376-465 H.),
El-Letaifü ve'l-İşârât(Letaifü'l-İşârat),Süleymâniyye,Dâmad İbrahim Paşa Kısmı, No.136; Yeni Cami, No. 101.

La Légende Biblique dans L'Islam Récents travaux et nouvelles méthodes de recherches (Dans la Revue des études juives,Paris, 98 (1934) s.1-18).

Macdonald, D.B.
'Isâ (İslâm Ansiklopedisi) V/2 , İst. 1968.

El-Matürîdî, Ebu Mansûr Muhammed İbn Muhammed(ö.333 H.),
Et-Te'vîlât, Süleymâniyye, Beşîr Ağa Kısmı, No.9.

El-Maverdî, el-Kadî Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn Habîb (364-450 H.),
El-'Uyûn ve'n-Nüket fî Tefsîri'l-Kur'ân (Fatiha-En'âm), Süleymâniyye, Kılıç Ali Paşa, No.90.

Mecelletü'l-Ezher, yıl. 1349-1374,(I-XXVI), Mısır.

Mecelletü'l-Menâr, sene: 1343-1345 H. , (XXV,XXVI,XXVII), Mısır.

El-Mehdevî,Ebu'l-Abbas Ahmed İbn Ammar (ö.440/1048),
Et-Tafsîlü'l-Câmi'u li 'Ulûmi't-Tenzîl, Süleymaniyye, Murad Buharî, No. 18.

El-Mes'ûdî, Ebu'l-Hasen Ali İbn el-Huseyn İbn Ali (ö.346 H.),
Mürûcü'z-Zeheb ve Me'âdinü'l-Cevher, Mısır, 1964/1384 (Mürûcü'z-Zeheb).

Mehmed Vehbî,
Hulâsatü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân, İst. 1966-1971 (4.baskı).

Mirza Beşîruddîn Mahmud Ahmed,
Kur'ânı Kerîmin Tetkikine Giriş(Şinasi Siber tercemesi), Ankara, 1960.

El-Mübârekfûrî,Ebu'l-Aliy Muhammed Abdirrahman İbn Abdirrahîm (1283-1353 H.),
Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhı Câmi'ı't-Tirmizî,(zapt ve tashîh:Abdurrahman Muhammed Usmân), Medîne, 1387/1967 (Tuhfetü'l-Ahvezî).

El-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazı'l-Hadîsi'n-Nebevî, Leiden, 1936-1969.

Muhammed Tahir İbn Ali el-Hindî el-Fettenî (ö.986 H.),
Tezkiratü'l-Mevdû'ât, Beyrut.

Mukatil,Ebu'l-Hasen İbn Süleyman Beşır el-Ezdî (ö.150/767),
Tefsîru Mukatil, Süleymâniyye,Serez, No.245, H.Hüsnü, No.17.

Na'îym,Baban-zâde Ahmed ve Kâmil Mîras,
Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi,
İst. 1926-1948 (1.baskı).

En-Nakkaş, Ebu Bekr Muhammed İbn Hasen İbn Muhammed (266-331 H.),
Şifâü's-Sudûr fî Tefsîri'l-Kur'ân (Fatiha-İsrâ'), Süleymaniyye, H.Hüsnü Kısmı, No.40.

Na'nâ'a, Dr.Remzi,
El-İsrailiyyat ve Eseruhâ fî Kütübi't-Tefsîr, Beyrut. 1970/1390 (el-İsrâîliyyat).

En-Neccar, Abdülvehhâb,
Kasasu'l-Enbiyâ', Kahire. 1966/1386.

En-Nesâî,
Tefsîru'n-Nesâî, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, No. A/3257.

Es-Secavendî, Ebu Abdillah Muhammed İbn Tayfûr el-Kazvînî(ö.540H.),
Tefsîru 'Ayni'l-Me'ânî, Süleymaniyye,Murad Buharî,No.39.

Es-Sevrî,Ebu Abdillah Süfyan İbn Sa'îyd İbn Mesrûk (ö.161/777),
Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Hindistan. 1385/1965 (tashîh ve tertîb: İmtiyaz Ali Arşî).

Es-Sicistânî,Ebu Bekr Muhammed İbn Uzeyr İbn Ahmed (ö.330/942),
Nüzhetü'l-Kulûb fî Tefsîri Ğarîbi'l-Kur'âni'l-'Azîm, Süleymaniyye , Tırnovalı Kısmı, No.711/3.

Sofuoğlu, Mehmed,
Sahîh-i Müslim ve Tercemesi, İst. 1386/1967-1390/1970.

Es-Sülemî,Muhammed İbn el-Huseyn İbn Muhammed İbn Mûsâ el-Ezdî (325-412/936-1021),
Kitabü Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm (el-müsemma' bi Hakaiki's-Sülemî),Fatih Kütüphânesi, No. 262 (el-Hakaik).

Es-Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman İbn Ebî Bekr (ö.911 H.),
Ed-Dürru'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr, Mısır, (ed-Dürru'l-Mensûr), 1306 H.

Es-Süyûtî, Celâlüddîn,
El-Le'âli'l-Masnû'a fi'l-Ehâdîsi'l-Mevdû'a, Mısır (el-Le'âli'l-Masnû'a).

Es-Süyûtî,Celâlüddîn,
El-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'ân (tahkîk:Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahîm), Mısır, 1967/1387.

Eş-Şafi'î, Muhammed İbn İdris (150-204 H.),
Er-Risâle (tahkîk:A.Muhammed Şakir),Mısır,1940/1358.

Eş-Şevkânî, Muhammed İbn Ali İbn Muhammed (ö.1250 H.),
Fethu'l-Kadîr min Ilmi't-Tefsîr, Mısır, 1964-1965/1383-1385.

Et-Taberî, Muhammed İbn Cerîr (224-310 H.),
Milletler ve Hükümdarlar Tarihi(Zakir Kadiri Ugan-Ahmed Temir tercemesi), Ankara, 1954.

Et-Taberî, Muhammed İbn Cerîr (224-310 H.),
Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli 'Âyi'l-Kur'ân, Mısır, 1373/1954.

Tâcü'l-Kurra', Ebu'l-Kasım Mahmûd İbn Hamze İbn Nasr el-Kirmânî (ö.500/1107),
Lübâbü't-Tefsîr(veya Tefâsîr),Fatih Kütüphânesi,No.417;Süleymaniyye Mesîh Paşa Kısmı No.8.

Et-Tirmizî, Ebu 'Isâ Muhammed İbn 'Isâ İbn Sevre (209-279 H.), Sünen (ta'lîk:Izzet Abîd ed-De'âs), Hıms,1967/1387.

Et-Tûsî, Şeyhu't-Tâifeti et-Tûsî (385-460 H.), Tefsîru't-Tibyân (tahkîk ve tashîh: Ahmed Habîb el-'Amilî), Necef, 1376 H.

Et-Tüsterî, Ebu Muhammed Sehl İbn Abdillah (ö.283 H.), Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm, Mısır, 1908/1326(1.baskı).

El-Ukberî, Ebu'l-Bakâ' Abdullah İbn el-Huseyn İbn Abdillah (538-616 H.), İmlâü Mâ Menne bihi'r-Rahman min Vücuhi 'I'rabi'l-Kur'ân, Mısır, 1961/1380.

EL-Üdfüvî, Ebu Bekr Muhammed İbn Ali İbn Ahmed İbn Muhammed el-Mâlikî (304-388/916-998)(الادفوى), El-İstiğnâü fî Ulumi'l-Kur'ân, Süleymaniyye, Hafız Ahmed Paşa, No.4,5,6.

Vacca,V.
Sicill (İslâm Ansiklopedisi), X.586, İst. 1967.

El-Vahıdî, Ebu'l-Hasen Ali İbn Ahmed en-Neysâbûrî (ö.468/1076), Esbâbü'n-Nüzûl, Kahire, 1388/1968.

El-Vahıdî, Ebu'l-Hasen Ali İbn Ahmed en-Neysâbûrî (ö.468/1076), Et-Tefsîru'l-Vasît,Fatih, No.477; Süleymaniyye, Harput,No.30.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dîni Kur'ân Dili Yeni Meâlli Türkçe Tefsîr,İst.1968 (3.baskı).

Ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed İbn Ahmed İbn Usmân(ö.748 H.), Tarîhu'l-İslâm ve Tabakatü'l-Meşâhîri ve'l-E'lâm, Kahire,1367 H. (Tarîhu'l-İslâm).

Ez-Zehebî, Ebu Abdillah, Tezkiratü'l-Huffaz, Beyrut, 1376/1956.

Ez-Zehebî, Ebu Abdillah, Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nadi'r-Ricâl, Mısır, 1963/1382.

Ez-Zehebî,Muhammed Huseyn, Et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn, Kahire, 1961/1381.

Ez-Zehebî, Muhammed Huseyn, El-İsrailiyyat fi't-Tefsîr ve'l-Hadîs, Kahire, 1971/1391 (el-İsrailiyyat).

Ez-Zemahşerî, Mahmud İbn Umer (ö.538 H.), El-Keşşaf, Beyrut, 1947/1366.